

เทคนิคของการมีธรรมะ (ศีลธรรมกลับมา)

คำบรรยายปาฐกถาพิเศษ

ทางสถานวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ถ่ายทอดทุกสถานี
ครั้งที่ ๑ - ๓๖

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยเงินทุนธรรมทานปริวรรตน์ เป็นอันดับที่สิบเอ็ด แห่งทุนนี้
เป็นการพิมพ์ครั้งแรกของหนังสือเล่มนี้ในชุดธรรมโฆษณัหมวดสี
อันดับที่ ๓๗ ก. บนพื้นแถบสีน้ำเงิน ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย
จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม, พฤษภาคม ๒๕๒๖

ฉบับที่ระลึกครบ ๕๐ ปีสวนโมกข์

(ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน สงวนเฉพาะพิมพ์จำหน่าย)

และสิ่งที่มีอยู่ที่ทุกคนเข้าใจกันนั้นมา ครอบงำหมด ว่าเราจัดตั้งมี,
พระเจ้าทรง พระบัญชาโลกนี้ ที่ประกอบอยู่ด้วยสัตว์ธรรม, ที่
เป็นอยู่โดยธรรม, ที่ประกอบขึ้นด้วยโดยธรรม, ให้สมกับที่
สัตว์ทั้งปวง เป็นเพื่อคนทุกฝ่ายได้แก่ได้โดยธรรม ด้วยกันทั้งหมด
ทั้งนั้น. มิใช่เกิดมาเพื่อใครได้โดยธรรมกันและกันได้ โดยวิธี
เสรีประชาธิปไตย นั่นเอง. สหพันธ์นั้นแหละ การผลิตกันขึ้น
รัฐบาล ในลักษณะแห่งการจับคู่ใส่กระดอง ครอบงำอยู่ เช่นนั้น ก็
จะหมดไปจากโลกใบนี้.

ถ้าหากว่า มีคนมาเห็น ว่า ธรรมภาพวิวัฒนาการ ที่เป็นไป
อย่างทั่วถึง ในหมู่มนุษย์ เท่านั้น ที่ประกอบขึ้นโดยคน ทำความ
เข้าใจโดยรอบ และเข้าใจผู้อื่น แล้วเข้าใจโลกส่วนรวมทั้งหมด
ได้ทั้งหมด, สหพันธ์ที่ประกอบขึ้นจากคน มีพระเจ้าอยู่ด้วย, มีศาสนา
มีธรรมะอยู่ด้วย. ภาวะที่มีสัตว์ธรรมอยู่ทั่วไป ที่ทุกและทุก
อย่างก็จะเป็นสิ่งดีสำหรับตัว หรือสิ่งดีสำหรับนั้นมา ไม่ดีโดย,
และสามารถได้ บัญชีของสิ่ง อย่างที่กล่าวถึงเสีย กับอยู่ในโลก,
ที่ได้อะไรหรือผลประโยชน์ นอกเหนือจากนั้น, ไม่จำเป็นในโลกนี้
หรือธรรมภาพที่ใดๆ มันจะดีหรือไม่ดี ในลักษณะอย่างนี้.

โลกนี้คือทุกสิ่งทุกอย่าง ที่แยกธรรมหรือศาสนา ออกจาก
การที่กระทำ, แยกจากโลกจากวิธีอื่น, แยกออกจากความ
เป็นปกติของบุคคล หรือแม้แต่ว่าความเป็นกลาง : มีแต่การที่กระทำ
ที่กระทำโดยมีผลโดยดีหรือไม่ดี ไม่รู้ว่าการที่กระทำมีสัตว์ธรรมกันโดย
ที่ ยึดถือโดยดลใจว่า และทำให้ การกระทำนั้น สืบไป
คนทุกคน; หรือยึดถือโดยประเพณีเป็นต้นที่สัตว์ธรรม ว่าควร
ทำกัน มิใช่สิ่งดีหรือความดี ภายใต้อำนาจ ซึ่งที่เห็นนั้น เป็น
อันมาแห่งความรู้สึกทางประเพณี; หรือจากกันทั้งนั้น การที่กระทำ
ในเมื่อ มีการกระทำที่กระทำโดยสัตว์ธรรม. ทุกคน มีหน้าที่ที่จะ
ยอมให้โดยวิธีอื่น แห่งความดีอันดีด้วยอย่างใดก็ได้; ระดมการ
สอนกันไว้ มิใช่สิ่งดีหรือดี นอกจากความสามารถอันดีที่กระทำ
ที่เห็นความดีที่ควรค่าของมนุษย์. แต่แล้ว ที่ที่สัตว์ เราได้โดย
ที่ความดีที่กระทำโดยว่า ผลที่กระทำได้รับนั้น อันที่ใดที่เห็น เป็นโลก

พออะไร ? หรือได้ไม่ไปดัดแปลงเลย ซ้ำอีกได้ ยิ่งขึ้นทุกที ? มี
สิ่งที่น่าพอใจบ้าง ก็คือทำให้ พูดกันรู้เรื่อง หรือทำให้คนเข้าใจกัน
ได้ ? รัฐบาลก็ไม่ได้ รัฐบาลได้โปรดให้ทุกฝ่ายทำอย่างอื่นก็ได้
กลายเป็นพอสมควร ประคองโลกไปวันๆ สด.

โลก กำลังเข้าสู่เศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจใหม่ ไม่เหลืออะไรแต่คือกรรม
โดยอาศัยไม่ไปว่า ถ้าหากมีเศรษฐกิจแล้ว เศรษฐกิจและเศรษฐกิจใหม่และ
สิ่งใดหรืออันใดในโลก ; ยิ่งไปกว่านี้ ยิ่งอันใดในโลก ยิ่งขึ้นเท่านั้น
และอันใดก็ยิ่งจากส่วน คือส่วนที่พอจะเข้าใจมนุษย์ คนหมด ความ
เป็นมนุษย์ นั่นเอง.

การอุปถัมภ์ช่วยเหลือ ไปหาโลกที่ประกอบอยู่ด้วยสิ่ง -
ธรรม เท่านั้น ก็คือทำให้โลก กลับมีชีวิต เป็นโลกของพระผู้
ที่สร้างมา สำหรับให้มนุษย์ อยู่กัน โดยอาศัย, แทนที่จะอยู่กัน
ในสภาพที่ถูกพระผู้สร้างไว้แล้ว หรือถูกทิ้งไว้ ไปตลอดกาล เช่น
นี้. ธรรมอันประเสริฐ เป็นสิ่งหนึ่ง ที่จะทำให้โลก อยู่
อุปถัมภ์ช่วยเหลือ กลับมีชีวิต ธรรม และแก้ปัญหานานาน อันเป็น
ปัญหาของมนุษย์ที่มีมา ; ดังนั้น สิ่งใด ที่มนุษย์
ทำให้ ธรรมอันประเสริฐ เป็นไปได้ ทำให้เกิดชีวิตใหม่
และคนใหม่ ; และนั่นคือ การประเสริฐนั้น จึงเป็น
ไปได้ ทั้ง ตาม อันเป็นชีวิต, และทั้ง ธรรม อันเป็น สิ่ง
กระทำโลก ให้มีชีวิต, มี ผลิต เป็น ความสงบสุข ของโลก
ทุกประการ.

พุทธทาส อนันตภณ.

ในพระธรรม, ๒๖
๒๖ พฤษภาคม ๒๖

คำปรารภ

ธรรมโฆษณ์เล่มนี้ ให้ชื่อว่า “เทคนิคของการมีธรรม” เป็นคำบรรยาย ปาฐกถาธรรมทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ถ่ายทอดทุกสถานีเดือนละครั้ง เริ่มมาตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๑ เวลา ๘.๐๐ น. — ๘.๓๐ น. เมื่อบรรยายมาถึงวันอาทิตย์ที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๒๔ รวม ๓๖ ครั้ง ได้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็ก ให้ชื่อว่า “ศีลธรรมกลับมา” แบ่งเป็นสามเล่ม เล่มละตอน : ตอนที่ ๑—๒—๓ สำหรับแจกเป็นธรรมบรรณาการทางสวนโมกขพาราม; ส่วนที่ท่านอาจารย์ยังคงบรรยายออกอากาศต่อไป ท่านให้ชื่อว่า “ปรมัตถธรรมกลับมา”.

คณะผู้จัดทำพิจารณาเห็นสมควรรวบรวมคำบรรยายดังกล่าวเข้าชุดหนังสือธรรมโฆษณ์ไว้ เป็นเอกสารตำราสำหรับศึกษาค้นคว้าแก่ผู้สนใจต่อไป จึงนำคำบรรยาย “ศีลธรรมกลับมา” ทั้งสามตอน มารวมพิมพ์เป็นเล่มเดียวกัน ขออนุมัติท่านอาจารย์ให้ชื่อใหม่ว่า “เทคนิคของการมีธรรมะ” ด้วยมุ่งหมายให้ผู้อ่านเกิดความสนใจในวิธีการของการมีธรรมะ, ใช้ธรรมะ, และพยายามช่วยเหลือกันทุกวิถีทางที่จะให้ศีลธรรมกลับมาสู่จิตใจของเพื่อนมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม ทุกเพศวัย มีเชื้อชาติ ชั้นวรรณะ.

คำบรรยายทุกครั้งขอวิงวอนให้รำลึกถึงพระคุณของศีลธรรม ระลึกถึงอานุภาพของศีลธรรม, ศีลธรรมสามารถควบคุมถึงส่วนของจิตใจ ทำให้คนกลัวบาป แล้วจักไม่ประพฤติดิตีธรรม. ศีลธรรมไม่กลับมา สันติสุข สันติภาพจักมีไม่ได้.

หนังสือชุดธรรมโฆษณ์ของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ คณะผู้รวบรวมได้จัดพิมพ์มาถึงเล่มนี้ เป็นเล่มที่ ๓๗ ก. และกำลังเตรียมงานสำหรับเล่มอื่นๆต่อไปเท่าที่กำลังปัจจัยมีพอ. หากท่านผู้ใดประสงค์จะช่วยงานสร้างหนังสือชุดเผยแผ่ธรรมโฆษณ์ จะติดต่อได้ที่ธรรมทานมูลนิธิ อำเภอลำไย หรือสวนอุดมมูลนิธิ ๗๗ สุขุมวิท ซอย ๑๐๓ เขตพระโขนง กรุงเทพฯ ๑๐๒๖๐.

ธรรมทานมูลนิธิ

๒๗๘ ตลาดไยยา อ.ไยยา ๘๔๑๑๐

สารบาญ

เทคนิคของการมีธรรมะ

ลำดับเรื่อง	หน้า
๑. ธรรมะทำไมกัน ?	๑
๒. ธรรมะโดยวิธีใดกัน ?	๑๓
๓. ธรรมะกับโลก จะไปด้วยกันได้หรือไม่ ?	๒๗
๔. ธรรมะ ในฐานะลัทธิการเมือง	๓๙
๕. ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ	๕๑
๖. ธรรมะ ในฐานะระบบการศึกษา	๖๓
๗. ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต	๗๗
๘. ธรรมะ ในฐานะระบบการพัฒนามนุษย์	๙๐
๙. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย	๑๐๒
๑๐. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นตัวแท้ของศาสนา	๑๑๕
๑๑. ธรรมะ ในฐานะเป็นสิ่งที่หายไปจากระบบการศึกษา	๑๒๗
๑๒. ธรรมะ ในฐานะหน้าที่รับผิดชอบของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน	๑๔๐
๑๓. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรีบกลับมาสู่โลกปัจจุบัน	๑๕๓
๑๔. ธรรมะ เป็นสิ่งที่มิวิธีทำให้กลับมา	๑๖๖
๑๕. ธรรมะ เป็นสิ่งที่ต้องศึกษา ทั้งโดยภาษาคนและโดยภาษาธรรม	๑๗๘
๑๖. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษาทั้งชนิดมีตัวตนและไม่มีตัวตน	๑๙๒
๑๗. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องมีใช้เพียงแต่เรียนรู้	๒๐๗
๑๘. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ให้เกิดบุญกุศลอันแท้จริง	๒๑๙

๑๙.	ธรรมะ	ในฐานะที่เป็นพระเป็นเจ้า	—	—	—	—	—	๒๓๓
๒๐.	ธรรมะ	ในฐานะดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย	—	—	—	—	—	๒๔๗
๒๑.	ธรรมะ	ในฐานะเครื่องมือแก้ปัญหทางเศรษฐกิจ	—	—	—	—	—	๒๖๐
๒๒.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่โลกสำนักพระคุณน้อยเกินไป	—	—	—	—	—	๒๗๕
๒๓.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องการความคงเส้นคงวา	—	—	—	—	—	๒๘๘
๒๔.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องการความถูกฝ่าถูกตัว	—	—	—	—	—	๓๐๑
๒๕.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องการความมีหัวมีหาง	—	—	—	—	—	๓๑๕
๒๖.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องการควบคุมคงควบคุมคอ	—	—	—	—	—	๓๒๙
๒๗.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องการถอนตอแล้วลงหลัก	—	—	—	—	—	๓๔๓
๒๘.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า กงจักรหรือดอกบัว	—	—	—	—	—	๓๕๗
๒๙.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นคน	—	—	—	—	—	๓๗๒
๓๐.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า เพียงแต่เกิดมาเป็นคนยังมีไข่มุนุญย์	—	—	—	—	—	๓๘๖
๓๑.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา	—	—	—	—	—	๔๐๒
๓๒.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ปัญญาต้องคู่กับสติ	—	—	—	—	—	๔๑๖
๓๓.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ทิฐิต้องเป็นสัมมา	—	—	—	—	—	๔๓๐
๓๔.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า วิชาต้องส่องแสง	—	—	—	—	—	๔๔๔
๓๕.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า การลงแรงต้องคุ้มค่า	—	—	—	—	—	๔๕๘
๓๖.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ศีลธรรมกลับมาโลกาสงบเย็น	—	—	—	—	—	๔๗๓

โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด

เทคนิคของการมีธรรมะ

๑. ธรรมะทำไมกัน?

หน้า

การบรรยายปาฐกถาธรรมนี้ เป็นครั้งแรก	— — — —	๑
ต้องรู้เสียก่อนว่า ธรรมเป็นอย่างไร? คืออะไร	— — — —	๒
ธรรมคือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นตอน	— — — —	๓
ระบบปฏิบัติคือการปฏิบัติหลาย ๆ ข้อรวมกันและต้องเป็นการกระทำ	— — — —	๔
ระบบที่ถูกต้องและจำเป็นนั้นต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ	— — — —	๕
ธรรมชาติมีกฎตายตัวบังคับทุกสิ่งต้องเป็นไปตามกฎ	— — — —	๖
“ธรรม” ในฐานะเป็นหน้าที่นี้ ถูกต้องตามกฎธรรมชาติจำเป็นต้องทำ	— — — —	๗
การปฏิบัติธรรมนั้นถูกต้องและจำเป็นในทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์	— — — —	๘
ธรรมะเท่านั้นเป็นคู่ชีวิตแท้จริงของคน	— — — —	๙
สังคมต้องการธรรมะเป็นรากฐาน, เป็นมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อเข้ากันได้	— — — —	๑๐
หลักพุทธศาสนาถูกตามกฎธรรมชาติ ที่ให้อยู่กันด้วยเมตตา	— — — —	๑๑
ธรรมะจึงเป็นระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นแก่มนุษย์	— — — —	๑๒

๒. ธรรมะโดยวิธีใดกัน?

ธรรมะทำไมกัน? นั่นเป็นการบอกให้รู้จักค่าและประโยชน์ของธรรม	— — — —	๑๓
เพื่อสันติสุขหรือสันติภาพของโลก ทุกคนต้องช่วยกันทำ	— — — —	๑๔
ธรรมวินัยของพระพุทธเจ้ามีประโยชน์ทั้งเทวดาและมนุษย์	— — — —	๑๕
คือจะดับทุกข์ให้แก่บุคคลทั้งที่มีมีและยากจน (เทวดา – มนุษย์)	— — — —	๑๖

การปฏิบัติต้องถูกกฎธรรมชาติ ตามความหมายทั้ง ๔ ของธรรม	๑๗
กฎธรรมชาติ มีความหมายเท่ากับ “พระเจ้า” ทุกประการ	๑๘
ปฏิบัติตามกฎของกรรมก็คือกฎของอิทัปปัจจยตา – หัวใจพุทธศาสนา	๑๙
เมื่อต้องการผลเป็นสันติภาพจะต้องปฏิบัติตามกฎของกรรมด้วย	๒๐
การปฏิบัติให้ถูกต้องมองให้เห็นสังขธรรมและธรรมสังขะ	๒๑
การทำงานถูกต้องในหน้าที่ นั่นคือการปฏิบัติธรรม	๒๒
การปฏิบัติธรรม ต้องฝึกให้มี “การบังคับความรู้สึก”	๒๓
อย่าเป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน (ในปัจจัย ๔) แล้วจะมีธรรมะ	๒๔
โลกจะวินาศ เพราะคนในโลกบูชาส่วนเกิน	๒๕
พึงถืออุดมคติว่า “ไม่ให้เสียที่ที่เป็นมนุษย์ได้พบพุทธศาสนา”	๒๖

๓. ธรรมะกับโลก จะไปด้วยกันได้หรือไม่?

โลกกำลังมีปัญหาย่างยิ่ง คือไม่มีสันติภาพ	๒๗
หาความสงบเย็นไม่ได้ เพราะไม่มีธรรมะคุ้มครอง	๒๘
ทุกศาสนาชี้ให้เห็นว่า ความเห็นแก่ตัวทำให้เกิดปัญหา	๒๙
โลกต้องมีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครอง, ควบคุมไปในทางถูก	๓๐
ธรรมะต้องมีคู่กับโลก เพราะสามารถขจัดปัญหาทั้งปวง	๓๑
มีธรรมะแล้วทุกคนเป็นสัตว์บุรุษ ก็ไม่มีความทุกข์	๓๒
ธรรมะเข้ามา อบายมุขและทุนนิยมจะหายไป เพราะเลิกหลงบูชาภาม	๓๓
คนบูชาภามสุขัลลิกานุโยคจึงเสียหายในการดำรงชีพ	๓๔
ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด แต่เป็นเครื่องล้างยาเสพติด	๓๕
เดี๋ยวนี้ไม่มีสันติภาพเพราะวัตถุนิยมส่งเสริมภามสุขัลลิกานุโยค	๓๖
คนไม่ยอมสนใจธรรม เพราะสนใจแต่วัตถุนิยม จึงเกิดความวินาศ	๓๗
อยู่กันเป็นสุขได้ต้องมีธรรมะมาปฏิบัติปกครองกับโลก	๓๘

๔. ธรรมะในฐานะลัทธิการเมือง.

การเมืองลัทธิไหน ๆ ปรากฏจากธรรมะแล้วเป็นเรื่องสกปรกทั้งนั้น	---	---	---	๓๙
ธรรมะเป็นลัทธิการเมืองของพระเป็นเจ้า	---	---	---	๔๐
ความหมายของธรรมมี ๔ : ธรรมชาติ, กฎ, หน้าที่, ผลที่ได้รับ	---	---	---	๔๑
การเมืองเป็นธรรมะในความหมายที่ ๓ : หน้าที่ตามกฎหมาย	---	---	---	๔๒
การเมือง มุ่งหมายทำให้โลกมีสันติโดยไม่ต้องใช้อาวุธ	---	---	---	๔๓
กฎของธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใด มีค่าเท่ากับพระเจ้า	---	---	---	๔๔
การเมืองบริสุทธิ์ต้องเป็นไปตามกฎของพระเจ้า	---	---	---	๔๕
“พระเจ้า” มีได้ทั้งอย่างบุคคลและธรรมมีหน้าที่สร้างสันติภาพ	---	---	---	๔๖
สังคมนิยมตามแบบศาสนาต้องประกอบอยู่ด้วยธรรมะ	---	---	---	๔๗
ธรรมะในความหมายที่ ๓ เป็นลัทธิการเมืองอยู่ในตัวเอง	---	---	---	๔๘
การเมืองที่เป็นธรรมะจะทำให้โลกให้พ้นจากความเลวร้ายต่าง ๆ	---	---	---	๔๙
หน้าที่ตามกฎหมายธรรมชาตินั้นเป็นการเมืองของมนุษย์	---	---	---	๕๐

๕. ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ.

ทัศนะของพุทธบริษัทย่อมเห็นธรรมในที่ทั่วไป แม้ในเศรษฐกิจ	---	---	---	๕๑
เพราะเศรษฐกิจก็เป็นหน้าที่ที่มนุษย์ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง	---	---	---	๕๒
พระเจ้าเป็นยอดนักเศรษฐกิจเพราะปรากฏขึ้นด้วยอำนาจของกฎ	---	---	---	๕๓
การดำเนินเศรษฐกิจอย่างถูกต้องก็คือการประพฤติธรรม	---	---	---	๕๔
ธรรมชาติได้ให้ทรัพยากรสำหรับเศรษฐกิจของมนุษย์เต็มโลก	---	---	---	๕๕
มนุษย์ทำลายทรัพยากรอันเป็นธรรมชาติเพื่อเสริมกิเลสตน	---	---	---	๕๖
เศรษฐกิจที่ปรากฏจากธรรมนั้นเป็นสิ่งทำลายโลก	---	---	---	๕๗
การอบรมจิตใจให้สูง มนุษย์ไปถือว่าเสียเวลา เพราะเห็นแก่วัตถุ	---	---	---	๕๘
กฎหมายเศรษฐกิจของธรรมชาติ ตนต้องไม่เอาส่วนเกินมาใช้เอง	---	---	---	๕๙

ถ้าไม่ทำผิดเศรษฐกิจ ก็จะไม่เกิดกิเลสที่เห็นแก่ตัว	---	---	---	๖๐
หลักเศรษฐกิจของพระพุทธเจ้าคืออุโบสถศีล แต่คนว่าครี	---	---	---	๖๑
ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมะ จะช่วยให้โลกอยู่กันเป็นผาสุก	---	---	---	๖๒

๖. ธรรมะในฐานะระบบการศึกษา.

การศึกษาเป็นธรรมะ คือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ	---	---	---	๖๓
ระบบการศึกษากับธรรมะต้องเป็นสิ่งเดียวกันคือต้องถูก	---	---	---	๖๔
การศึกษาควรมี ๓ ระบบ : รู้หนังสือ, รู้อาชีพ, รู้เรื่องจิตหรือธรรมะ	---	---	---	๖๕
ถ้าปราศจากธรรมะมนุษย์ก็ไม่แตกต่างไปจากสัตว์	---	---	---	๖๖
การศึกษาที่ขาดศีลธรรม เป็นการศึกษาสูญเปล่า	---	---	---	๖๗
มีผลเสียต่างๆ เช่น ติดยาเสพติด, มีจิตทรมาน, เป็นอันธพาลทั่วไป	---	---	---	๖๘
เด็ก ๆ ไม่รู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, เข้าใจกันไม่ได้ระหว่างบุคคล	---	---	---	๖๙
มนุษย์ไม่รู้ค่าของคุณธรรมเพราะมีจิตทรมาน	---	---	---	๗๐
คนเห็นแก่ตัว, ทำลายทรัพยากร, เกียจคร้าน, หลงสิ่งยั่ว	---	---	---	๗๑
การศึกษาไม่พอ คนไม่รู้จักสัมมาการะ, ไม่รู้จักบาป	---	---	---	๗๒
การสูญเปล่าของการศึกษาทำคนให้ โง่, งามาย, ทุศีล, เป็นอลัชชี, ทำส่วนเกิน	---	---	---	๗๓
ต้องแก้ด้วยศึกษาธรรมะข้อที่ ๓ ปฏิบัติให้ถูกกฎของธรรมชาติ	---	---	---	๗๔
การแยกศาสนาออกไปจากการศึกษาเป็นเรื่องผิด, ต้องจัดคืนมา	---	---	---	๗๕
จัดธรรมะให้เป็นระบบการศึกษา แล้วมนุษย์จึงจะมีจิตใจสูง	---	---	---	๗๖

๗. ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต.

ธรรมะกับระบบการดำเนินชีวิตนั้นคือสิ่งเดียวกัน	---	---	---	๗๗
การดำเนินชีวิตต้องประกอบไปด้วยธรรม, เป็นตัวธรรมอยู่ในชีวิต	---	---	---	๗๘

ต้องรู้ว่า เราเกิดมาทำไม? จะไปทางไหน?	---	---	---	๗๕
ถ้าไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม ก็จะทำให้แต่ในทางเป็นทาสกิเลส	---	---	---	๘๐
ต้องรู้จักปลายทางของชีวิต คือ มีสันติภาพทั้งตนเองและผู้อื่น	---	---	---	๘๑
รักเพื่อนมนุษย์ทุกคน, ทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย	---	---	---	๘๒
จะถึงจุดหมายปลายทางได้ด้วยปฏิบัติเป็นมัชฌิมาปฏิปทา	---	---	---	๘๓
ความเป็นอยู่อย่างมัชฌิมาฯ ต้องไม่เกิน, ต้องพอดีพอเหมาะ	---	---	---	๘๔
มัชฌิมาปฏิปทาช่วยเปลื้องปัญหาทางบุคคลและสังคม	---	---	---	๘๕
เมื่อมนุษย์ทั้งศาสนา ก็เกิดคนที่เห็นแก่ตัว, ความโหดร้ายจึงเกิดขึ้น	---	---	---	๘๖
นายทุนกับกรรมกรต้องอาศัยกันและกัน จึงต้องมีธรรมะ	---	---	---	๘๗
เอกลักษณ์ไทย ต้องมีวิธิตำเนินชีวิตตามหลักศาสนา	---	---	---	๘๘
ต้องฟื้นฟูเอกลักษณ์ไทยให้กลับมาแล้วจะไปสู่สันติสุขสันติภาพถาวร	---	---	---	๘๙

๘. ธรรมะในฐานะระบบการพัฒนามนุษย์.

ทบทวนธรรมะ ๔ ความหมาย เพื่อรู้ค่าของธรรม	---	---	---	๕๐
ธรรมะในความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ ๆ เป็นเครื่องพัฒนามนุษย์	---	---	---	๕๑
สมัยโบราณจัดมนุษย์เป็นสัตว์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง	---	---	---	๕๒
ปัจจุบันนี้เป็นสัตว์สังคมก็ปลูกกิเลสจนไม่รู้จักกรรม	---	---	---	๕๓
ความเป็นสัตว์ทุกประเภทวิวัฒนาการอย่างไร ก็ยังไม่ทำให้เป็นมนุษย์เต็มที่	---	---	---	๕๔
ต้องเปลี่ยนมาเป็นสัตว์ศาสนา, ศีลธรรม, สันติภาพ, จึงจะเป็นมนุษย์	---	---	---	๕๕
ศีลธรรม, ศาสนา, สันติภาพ นี่เป็นลักษณะเดิมแท้ของคนไทย	---	---	---	๕๖
สัญลักษณ์ของคนไทยจะ “ยิ้มเสมอ” เหมือนกันหมด	---	---	---	๕๗
ถ้าตั้งอยู่ในระบบเดิม ปัญหาคอรัปชั่นจะไม่มี	---	---	---	๕๘
เอกลักษณ์ไทยเดิมต้องเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, ไม่ใช่เป็นสัตว์ต่าง ๆ	---	---	---	๕๙

ธรรมะในฐานะระบบพัฒนาจะช่วยให้พ้นทุกข์	๑๐๐
ถ้าสัตว์โลกมีศีลธรรม, ศาสนา, สันติภาพ, จะนับว่าพัฒนาสูงสุด	๑๐๑

๘. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย.

“ความรักผู้อื่น” ซึ่งเป็นหัวใจของทุกศาสนานี้เป็นเอกลักษณ์ไทย	๑๐๒
พุทธบริษัทอบรมกันให้ รักษาศีล, ให้ทาน, เจริญเมตตา, นี่คือการรักผู้อื่น	๑๐๓
คนไทยมีความรักผู้อื่นอยู่ในสายเลือด เพราะมีพระพุทธศาสนา	๑๐๔
เมื่อรักผู้อื่นแล้ว ศีลทุกข้อกับบริบูรณ์ ทำความชั่วไม่ได้	๑๐๕
โลกนี้ขาดสันติภาพ เพราะไม่มีความรักผู้อื่นจริงแท้	๑๐๖
เอกลักษณ์ไทย “รักผู้อื่น, ยิ้มเสมอ” เพราะอิสระจากกิเลส	๑๐๗
ความเห็นแก่ตัวเป็นเหตุให้ไม่รักกัน, รักผู้อื่นต้องไม่เห็นแก่ตัว	๑๐๘
หมดความเห็นแก่ตัวแล้ว, ความเห็นแก่ตัวเป็นศัตรูของมนุษย์	๑๐๙
รักผู้อื่นเป็นธรรมะสูงสุด ทำให้ไม่เบียดเบียนกัน	๑๑๐
รักผู้อื่นตามหลักพุทธศาสนาเรียกว่าเมตตาอัปปมัญญา	๑๑๑
แผ่เมตตาไปทุกทิศรอบด้านไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ	๑๑๒
เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เราต้องรักกันเดี๋ยวนี้	๑๑๓
เป็นไทยต้องกำจัดความเห็นแก่ตัว แล้วรักผู้อื่นสมเอกลักษณ์	๑๑๔

๑๐. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นตัวแท้ของศาสนา.

อะไรเป็นตัวแท้ของศาสนา พึงเข้าใจให้ถูกต้อง	๑๑๕
สิ่งเกี่ยวกับศาสนา : วัตถุ พิธี บุคคล รูปแบบการปฏิบัติ ยังมีใช้ตัวแท้	๑๑๖
ความถูกต้อง คือธรรมะที่ทำให้เกิดทุกข์	๑๑๗
ถูกต้องตามหลักมัชฌิมา คือ ไม่มาก ไม่เกิน ไม่เอียง	๑๑๘

ความถูกต้องจะมีได้ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ	๑๑๙
ตัวแท้ของศาสนามีอยู่ในชีวิตที่กำลังเป็นอยู่อย่างถูกต้องตามธรรมชาติ	๑๒๐
ชีวิตที่มตัวแท้ของศาสนา คือ จิตเป็นอิสระและรักผู้อื่น	๑๒๑
เป็นอิสระคือหลุดพ้นจากความเห็นแก่ตัวแล้วจึงรักผู้อื่นได้	๑๒๒
ถ้ายังมีอหังการ มมังการ มันหมายเป็นเรา—ของเรา ก็รักผู้อื่นไม่ได้	๑๒๓
ความรักผู้อื่นเป็นหัวใจของทุกศาสนา	๑๒๔
ธรรมชาติเป็นตัวแท้แห่งศาสนาได้ชีวิต ที่ปฏิบัติธรรมนั้น ๆ	๑๒๕
จิตเป็นอิสระจากความมีตัวกู—ของกู คือแก่นแท้ของศาสนา	๑๒๖

๑๑. ธรรมชาติเป็นสิ่งที่หายไปจากระบบการศึกษา.

ปัญหาจะเกิดขึ้น ในเมื่อการศึกษาของโลกไม่ประกอบด้วยธรรม	๑๒๗
ระบบธรรมะนั้นแหละเป็นศาสนาหนึ่งๆในโลก	๑๒๘
การศึกษาเพียงรู้หนังสือและอาชีพนั้นไม่เป็นสัตบุรุษ	๑๒๙
การศึกษาที่ขาดธรรมะจะเรียกว่าระบบการศึกษาหมาหางด้วน	๑๓๐
วัตถุนิยมดึงจิตใจคนให้หลง เหมือนเป็นกบั่งบงทางหมาขาด	๑๓๑
ขาดธรรมะ โลกจึงไม่มีศีลธรรม มีแต่วิกฤตการณ์ต่างๆ	๑๓๒
ต้องแก้ไขเรียนหนังสือให้ฉลาด, เรียนอาชีพ, แล้วต้องมีธรรมะ	๑๓๓
สอนให้รักผู้อื่นแล้วจะแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง	๑๓๔
พุทธศาสนาสอนให้รักผู้อื่นอยู่แล้ว แต่ทำไม่พอ	๑๓๕
ปัญหาต่างๆ ต้องแก้ทางศีลธรรมก่อนแล้วปัญหาก็จะคลาย	๑๓๖
รักผู้อื่นแล้วจะขจัดความเลวร้ายออกไปได้หมดสิ้น	๑๓๗

ร่วมมือกันปรับปรุงแก้ไขให้มีระบบการศึกษาประกอบด้วยศีลธรรม

คนก็จะไม่เห็นแก่ตัว --- --- --- ๑๓๘

ขอให้ช่วยกันจัดระบบการศึกษาให้กลับมามีธรรมะหรือศาสนาเถิด --- ๑๓๙

๑๒. ธรรมะ ในฐานะหน้าที่รับผิดชอบของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน.

ทบทวนให้เข้าใจธรรมะ ๔ ความหมาย --- --- --- ๑๔๐

หน้าที่อันรับผิดชอบคือปรับปรุง ๓ : การศึกษา, ปัญหาคอมมิวนิสต์,
จิตมีสถาบันทั้งสาม --- --- --- ๑๔๑

ปรับปรุงการศึกษา คือให้พ้นจากเป็นหมาทางด่วน --- --- ๑๔๒

ทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ อย่าทำให้ผิดเป็นอย่างอื่น --- --- ๑๔๓

แก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ ก็เนื่องด้วยนายทุน --- --- --- ๑๔๔

ต้องแก้ด้วยจัดระบบการศึกษาที่มีธรรมะกลับมา --- --- --- ๑๔๕

และแก้ด้วยความรักผู้อื่น ไม่แก้ด้วยใช้อาวุธ --- --- --- ๑๔๖

จัดโลกให้มีสันติภาพ โดยมีวิธี "รักผู้อื่น" แล้วจะไม่มีคอมมิวนิสต์ --- --- ๑๔๗

การทำจิตให้มีสถาบันทั้งสาม ต้องรู้ความหมายของสิ่งนี้ --- --- ๑๔๘

สถาบันทั้งสามจักคุมกันอยู่ได้ต้องมีธรรมะประจำชาติ --- --- ๑๔๙

ระบบทั้งสามต้องให้มีอยู่ในจิตใจ มิใช่พูดแต่ปาก --- --- ๑๕๐

สถาบันทั้งสามฝังแน่นในจิตใจแล้วมนุษย์จะอยู่กันเป็นผาสุก --- --- ๑๕๑

การทำให้มนุษย์อยู่อย่างผาสุก เป็นการได้บุญสูงสุด --- --- ๑๕๒

๑๓. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรับกลับมาสู่โลกปัจจุบัน.

ต้องรับทำให้ธรรมะกลับมา เพราะโลกกำลังวินาศทางจิตใจ --- --- ๑๕๓

เหตุที่ธรรมหายไป เพราะข้อ ๑. โลกก้าวหน้าทางวัตถุ --- --- ๑๕๔

ข้อ ๒. พลโลกเพิ่มมากขึ้นไปจนศีลธรรมควบคุมไม่ไหว	}	๑๕๕
.. ๓. สื่อมวลชนมีแต่ส่งเสริมกิเลส		
ข้อ ๔. การศึกษาหันไปรับใช้เศรษฐกิจและการเมือง	---	๑๕๖
โทษที่ชาดธรรมะ ข้อ ๑. มนุษย์อยู่ด้วยความเครียดต่างๆ	---	๑๕๗
ข้อ ๒. คนเป็นโรคประสาทหรือโรคจิตกันมาก	---	๑๕๘
.. ๓. เทคโนโลยีก้าวหน้า ทำให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น	---	๑๕๙
.. ๔. พลเมืองเพิ่มมาก อุปัทวภัยยิ่งมากขึ้น	---	๑๖๐
.. ๕. การศึกษาไร้ศีลธรรม ยิ่งมีอันธพาลปราบยาก	---	๑๖๑
.. ๖. พลเมืองไม่มีศีลธรรม จะปกครองอย่างไรก็ไม่ได้	---	๑๖๒
สมัยก่อนคนมีธรรมะเหมือนเงาตามตัว ปกครองง่าย	---	๑๖๓
สมัยนี้ต้องช่วยให้ธรรมะกลับมา โลกจึงจะพ้นภัย	---	๑๖๔
พุทธบริษัทควรต้องรับจัดให้ธรรมะกลับสู่คนไทย	---	๑๖๕

๑๔. ธรรมะเป็นสิ่งที่มิควรทำให้กลับมา.

การทำให้ธรรมะกลับมา มิได้ด้วยอำนาจของสัมมาทิฐิ	---	๑๖๖
สัมมาทิฐิเป็นเหมือนรุ่งอรุณของความถูกต้องอื่น ๆ แยกได้ ดังนี้ :	---	๑๖๗
สัมมาทิฐิข้อ ๑. ทำดูคำโบราณว่า ขึ้นทางไหน ให้ลงทางนั้น	---	๑๖๘
.. ๒. มองให้เห็นว่า การศึกษาในโลกไม่สมบูรณ์	---	๑๖๙
เด็กสมัยนี้ไม่กลัวบาป, ไม่รักบุญ, ไม่เคารพบิดามารดาครูอาจารย์	---	๑๗๐
พระพุทธเจ้าตรัสว่า ศาสนาจะหมด เพราะพุทธบริษัท ๔, ควรระวัง	---	๑๗๑
สัมมาทิฐิข้อ ๓. โลกปัจจุบันมีอารยธรรมทำลายวัฒนธรรม	---	๑๗๒
.. ๔. ต้องปรับปรุงเยาวชนให้ดีดังที่เราต้องการ	---	๑๗๓
เราสอนกันในแง่จริยธรรมมากกว่าศีลธรรมคือรู้หลักแต่ไม่ปฏิบัติ	---	๑๗๔
วิทยาที่จะสร้างตัวตนเองยิ่ง ก็คือวิชาศีลธรรม (ปฏิบัติ)	---	๑๗๕

ควรให้เด็ก ๆ รู้จักบุญบาป นรกสวรรค์ นิพพาน, พระพุทธเจ้า, อย่างถูกต้อง	๑๗๖
ผู้ทรงอำนาจควรจัดให้มีสัมมาทิฐิอันถูกต้อง แล้วศีลธรรมจะกลับมา ---	๑๗๗

๑๕. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษาทั้งโดยภาษาคนภาษาธรรม.

ต้องรู้จักธรรมะอย่างถูกต้องทั้งภาษาคนภาษาธรรม --- ---	๑๗๘
ธรรมะภาษาคนเพ่งถึงวัตถุ, ภาษาธรรมเพ่งถึงดวงตาปัญญา --- ---	๑๗๙

ตัวอย่าง	ภาษาคน	ภาษาธรรม	
๑. พระพุทธเจ้า :	เป็นบุคลตกตแล้ว	ยังอยู่ตลอดกาล --- ---	๑๘๐
๒. พระธรรม :	วัตถุที่มี	ความรู้ที่ถูกต้องในจิต --- ---	๑๘๑
๓. พระสงฆ์ :	คนบวชเป็นบรรพชิต	คุณธรรมในจิต --- ---	๑๘๒
๔. ศาสนา :	วัตถุศักดิ์สิทธิ์	การประพฤติอย่างประเสริฐ --- ---	๑๘๓
๕. พระเป็นเจ้า :	รูปร่างอารมณ์อย่างคน	กฎแห่งวิวัฒนาการของธรรมชาติ ---	๑๘๔
๖. โบสถ์วิหาร :	วัตถุ	สิ่งควรจดจำทางปัญญา --- ---	๑๘๕
๗. อบายภูมิ ๔ :	มีลักษณะเป็นคน ๆ	เป็นเรื่องทางจิตใจ --- ---	๑๘๖
๘. ความเกิด :	เกิดจากท้องแม่	เกิดทางจิตใจ --- ---	๑๘๗
๙. นิพพาน :	กายหรือเมือง	ความดับแห่งทุกข์ --- ---	๑๘๘
๑๐. ความสุข :	ทาสกิเลส	ทำลายกิเลสหมด --- ---	๑๘๙
๑๑. บุญกุศล :	ทำให้สบายหลงใหล	เป็นเครื่องล้างบาป --- ---	๑๙๐
๑๒. ทาน :	ลงทุนค้ากำไร	การกระทำด้วยเมตตา --- ---	๑๙๑
๑๓. สิ่งเสพติด :	อ้อยทางวัตถุ	อ้อยทางกิเลส --- ---	๑๙๒
๑๔. วรณะ ๔ :	ต่างกันตามบัญญัติ	ไม่ต่างกันเลย --- ---	๑๙๓
๑๕. ชาติ :	ประเทศ	คุณสมบัติของความเป็นชาติ --- ---	๑๙๔
ศาสนา :	วัตถุในศาสนา	คุณค่าของศาสนา --- ---	๑๙๕
พระมหากษัตริย์ :	บุคล	คุณค่าหรือความจำเป็นที่ต้องมี --- ---	๑๙๖

เราไม่ได้สอนให้รู้จักสถาบันทั้ง ๓ อย่างถูกต้องจึงก่อปัญหาต่าง ๆ	๑๙๐
ต้องรู้ธรรมชาติของภาษาคนภาษาธรรมจึงจะแก้ปัญหาได้	๑๙๑

๑๖. ธรรมชาติของสิ่งที่ต้องศึกษาทั้งชนิดมีตัวตนและไม่มีตัวตน.

เรื่องนี้ยังมีความสงสัยกันอยู่ว่า เป็นอย่างไร ?	๑๙๒
ทรงสอนทั้งชนิดมีตัวตน และไม่มีตัวตน	๑๙๓
พระองค์ตรัสรู้แจ้งเรื่องไม่มีตัวตน แต่ต้องสอนคนมีตัวตนไปก่อน	๑๙๔
คำสอนเรื่องตัวตนเป็นบุพพภาคจะช่วยให้รู้เรื่องไม่มีตัวตน	๑๙๕
สัมมาทิฏฐิเบื้องต้นก็ทรงสอนอย่างมีตัวตน มีนั่นมีนี่	๑๙๖
สูงขึ้นจะไปทรงสอนแต่เรื่องอริยสัจ, อิทัปปัตตยา	๑๙๗
ตอนต้นทรงสอนให้มีตัวตนดี ๆ, หมดดี-ชั่ว จะเห็นแจ้งที่ไม่มีตัวตน	๑๙๘
โดยที่แท้ตัวตนเป็นเพียงมายา ทุกอย่างมิใช่ตัวตนมีแต่เหตุปัจจัย	๑๙๙
ความรู้สึกว่าตัวตนเกิดที่หลังความอยาก, มีอนัตตาซ่อนอยู่ข้างใต้	๒๐๐
คนรู้จัก "ตัวตน" ตามความยึดมั่นนั้นแก่ยาก	๒๐๑
ศึกษาตามหลักพุทธศาสนาไม่มีอะไรเป็นตัวตน มีแต่ธรรมชาติ	๒๐๒
เรื่องอนัตตา เป็นความจริงตามหลักวิทยาศาสตร์	๒๐๓
อัตตา เป็นสมบัติใจที่เรามี อนัตตาเข้ามาเป็นแสงสว่างแก่จิต	๒๐๔
อนัตตา เป็นความจริงของธรรมชาติ ควบคุมสิ่งทั้งปวงอยู่	๒๐๕
รู้จักอัตตา-อนัตตา แล้วจะไม่หลงผิด	๒๐๖

๑๗. ธรรมชาติของสิ่งที่ต้องมีใช้เพียงแต่เรียนรู้.

คนเรียนรู้ธรรมชาติ แต่ไม่มีธรรมชาติ สันติสุขในโลกจึงไม่มี	๒๐๗
ในโลกมีเรื่องศีลธรรมมากแต่ปฏิบัติตามศาสนาแท้จริงหายาก	๒๐๘

ควรอบรมเด็กให้มีอุดมคติสัก ๗ ประการตามแนวที่เคยพูดมาแล้ว	---	๒๐๙
การรู้ธรรมต่างจากมีธรรม ซึ่งต้องมีอยู่ที่กาย วาจา ใจ	---	๒๑๐
คนไม่มีธรรมะ เพราะขาดการบังคับตนเองขาดหิริโอตตปปะ	---	๒๑๑
มีธรรมะนั้น ต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ บริสุทธิ์ถูกต้อง	---	๒๑๒
หน้าที่ เพื่อให้รอดชีวิตอยู่ได้ และได้รับสิ่งดีที่สุดในมนุษย์ควรได้	---	๒๑๓
ทำหน้าที่การทำงาน คือการปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นบุญกุศลแท้จริง	---	๒๑๔
ทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องเป็นบุญกุศล เป็นวัดอยู่ที่ตัวเรา	---	๒๑๕
บุญที่แท้จริง เมาไม่ได้, การเมาบุญทำให้เสียเศรษฐกิจ	---	๒๑๖
ทำงานเพื่อเอาบุญ ดีกว่าทำงานเพื่อเอาเงิน	---	๒๑๗
บาปที่ร้ายแรงเลวทราม คือการไม่ทำหน้าที่ตนให้ถูกต้อง	---	๒๑๘

๑๘. ธรรมะ ในฐานะสิ่งให้เกิดบุญกุศลอันแท้จริง.

คำว่า "บุญ" มีในโลกก่อนพุทธกาล เป็นคำสูงที่มนุษย์ปรารถนา	---	๒๑๙
บุญแท้จริงเป็นเครื่องล้างบาปเป็นเหตุให้เกิดสุข	---	๒๒๐
บุญนั้นล้างบาป ล้างความเมาได้ ควรรู้จักให้ถูกต้อง	---	๒๒๑
บุญที่แท้จริงไม่ทำให้เสียเศรษฐกิจ, ไม่เกิดอุปัทว	---	๒๒๒
บุญแท้จริงทำให้เกิดประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่น	---	๒๒๓
ธรรมะคือความถูกต้องในการกระทำทุกขั้นตอนของมนุษย์	---	๒๒๔
ฉะนั้นธรรมะทำให้เกิดบุญ เนื่องมาจากความถูกต้องนั่นเอง	---	๒๒๕
บาปคือผิดธรรมชาติ การไม่สงเคราะห์จึงเป็นบาปเพราะผิดธรรมชาติ	---	๒๒๖
โลกกำลังมีบาปนिरันดร คือวิกฤติการณ์อันถาวร	---	๒๒๗
สมัยโบราณความซื่อตรง, ช่วยเหลือกัน, มีง่าย, แต่ปัจจุบันหายาก	---	๒๒๘
จะแก้ปัญหาก็ได้ ก็ต้องทำให้ธรรมะกลับมา, บุญกุศลกลับมา	---	๒๒๙

	หน้า
ไม่ว่าใครทำหน้าที่ใด ต้องทำเพื่อเอาบุญ --- --- --- ---	๒๓๐
ทุกคนก้มหน้าปฏิบัติธรรม แล้วก็เชื่อว่าได้ทำบุญ --- --- ---	๒๓๑
ช่วยกันทำให้มนุษย์มีบุญเป็นพื้นฐาน แล้วจะหมดปัญหา --- ---	๒๓๒

๑๕. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นพระเจ้า.

เหตุที่พูดเรื่องพระเจ้า เพราะชาวโลกเป็นปฏิปักษ์กับพระเจ้า --- ---	๒๓๓
คนในโลกกำลังเห็นคนมีพระเจ้าว่าเป็นคนโง่, ศาสนาไม่จำเป็น ---	๒๓๔
รู้จักความหมายของคำ “พระเจ้า” เสียให้ถูกต้องก่อน --- ---	๒๓๕
ความหมายคำว่า “พระเจ้า” ทุกศาสนา มีทำนองเดียวกัน --- ---	๒๓๖
คุณสมบัติของพระเจ้า ถือว่าใหญ่ยิ่งกว่าสิ่งทั้งปวง --- ---	๒๓๗
ธรรมะก็เป็นพระเจ้าในความหมายเดียวกันได้ทุกศาสนา --- ---	๒๓๘
แต่ไม่ใช่พระเจ้าอย่างบุคคล, เป็นคุณสมบัติของกฎธรรมชาติ ---	๒๓๙
ธรรมะในฐานะเป็นกฎธรรมชาติมีลักษณะตรงความหมายของคำ “พระเจ้า” ---	๒๔๐
พระเจ้าอยู่ที่ไหน? ก็อยู่ในทุกสิ่งที่กฎธรรมชาติสร้างขึ้น --- ---	๒๔๑
พระเจ้ามีอยู่ในที่ทั่วไป ฉะนั้นในกายของเราก็มียุ่พระเจ้า --- ---	๒๔๒
สรุปว่ามีธรรมะจึงจะมีพระเจ้าจึงต้องปฏิบัติให้อยู่ใกล้พระเจ้า --- ---	๒๔๓
รวม ๕ ข้อ : รู้จักตัวเอง, เชื่อตัวเอง, บังคับตัวเองและพอใจตัวเอง,	

เคารพตัวเอง, สำรวจตัวว่าไหวตัวได้ไหม? --- --- ๒๔๔

ที่กล่าวข้างต้นเป็นหลักจริยธรรมสากล ซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนา --- ๒๔๕

ชีวิตนี้ผลิตขึ้นมาจากพระธรรม ควรต้องมีธรรมให้เหมาะสม --- ๒๔๖

๒๐. ธรรมะ ในฐานะดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย.

ถ้าไม่มีธรรมะเป็นวิญญาณ ประชาธิปไตยจะเป็นอันตรายแก่คน	๒๔๗
ประชาธิปไตย แปลว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่	๒๔๘
พระราชามีทศพิธราชธรรมนั้นถือประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่	๒๔๙
มีตัวอย่างเช่นในการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช	๒๕๐
ธรรมะเป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตยเพราะเป็นความถูกต้อง	๒๕๑
ความถูกต้องคือบริสุทธิ์ยุติธรรมตาม ๔ ความหมายของธรรม	๒๕๒
พระเจ้าในฐานะเป็นกฎของธรรมชาติสร้างทุกอย่างทุกคน จึงเป็นของ	
พระเจ้า	๒๕๓
ประชาธิปไตยไม่ประสบผล เพราะไม่เอาพระธรรมเจ้าเป็นใหญ่	๒๕๔
ถ้ามีพระเจ้าธรรมะมาจัดแล้ว ระบบปกครองไหนก็ใช้ได้	๒๕๕
ถ้ามีพระราชที่สามารถมีธรรมเป็นดวงวิญญาณประชาธิปไตยก็จะสะดวก	๒๕๖
ปัญหา มี เพราะไม่มีใครช่วยใครให้รู้จักพระธรรมเจ้า	๒๕๗
ถ้าสนใจธรรมะให้มากเหมือนสนใจประโยชน์ธรรมะก็จะกลับมาได้	๒๕๘
หันหน้าไปหาพระธรรมเป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตยแล้วจะอยู่รอด	๒๕๙

๒๑. ธรรมะ ในฐานะเครื่องมือแก้เศรษฐกิจ.

ถ้าธรรมะไม่กลับมา เศรษฐกิจนั้นจะเป็นสิ่งทำลายโลก	๒๖๐
ศีลธรรม, เศรษฐกิจ, เป็นเรื่องจัดให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุก	๒๖๑
มนุษย์ในโลกใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือเอาเปรียบกัน	๒๖๒
มนุษย์จะสำเร็จประโยชน์ จะต้องดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติ	๒๖๓
ต้องเอาธรรมะมาปรับกันเข้ากับปัญหาทางเศรษฐกิจ	๒๖๔
ความก้าวหน้าของเศรษฐกิจทำให้มนุษย์อยู่ด้วยความเกิน	๒๖๕

ล้มตัวแล้วก็หลงใหลในความกอบโกย, เป็นอยู่ด้วยความเกิน	---	---	๒๖๖
ปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่ควรจะมีแก่พุทธบริษัท	---	---	๒๖๗
มูลเหตุของปัญหา เพราะคนเป็นทาสของอายตนะ ๖	---	---	๒๖๘
เพราะ ๑. ไม่รู้เรื่องความอ้อย ๒. บูชาส่วนเกิน ๓. ศีลธรรมเสื่อม	---	---	๒๖๙
ถ้าธรรมะกลับมาในรูปศีลธรรม หรือปรมัตถธรรมจะแก้ปัญหาคือ	---	---	๒๗๐
ถ้าในรูปปรมัตถธรรมก็ยังมีจิตใจที่เศรษฐกิจทำอะไรไม่ได้	---	---	๒๗๑
ปรับปรุงภายในจิตใจให้มีศีลธรรมแล้ว ทุกฝ่ายจะไม่มีปัญหา	---	---	๒๗๒
ธรรมะช่วยให้เกิดรู้สึกที่ทุกคนเป็นเพื่อนเกิดแก่ๆ ก็ไม่มีปัญหา	---	---	๒๗๓

๒๒. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่โลกสำนักพระคุณน้อยเกินไป.

ไม่เห็นพระคุณของธรรมะ เราจึงรับโทษเป็นวิกฤตการณ์อยู่	---	---	๒๗๔
ควรรู้จักธรรมะโดยพื้นฐานว่าสำคัญแก่การที่จะอยู่กันเป็นผาสุก	---	---	๒๗๕
ถ้าประชาชนไม่มีธรรมะถือประโยชน์ตนเป็นใหญ่ การปกครองก็เลวร้าย	---	---	๒๗๖
ธรรมะมีประโยชน์จำเป็นอย่างยิ่ง แม้ในเรื่องการเมือง	---	---	๒๗๗
การเศรษฐกิจ สหกรณ์ สมาคม เมื่อไม่มีธรรมะจะมีแต่การโกง	---	---	๒๗๘
ธรรมะคือพระเจ้า เป็นสิ่งสูงสุดยิ่งกว่าสิ่งใดๆ	---	---	๒๗๙
กฎของธรรมชาตินั้นแหละเป็นตัวพระธรรมเจ้า	---	---	๒๘๐
สิ่งที่พระเจ้าสร้างมา เรากำลังทำลาย ทั้งที่ได้อาศัยสบายมา	---	---	๒๘๑
เดี๋ยวนี้เราต้องการความดีต่างๆ แต่ไม่เอ่ยถึงธรรมะ	---	---	๒๘๒
เอาธรรมะไปเปลี่ยนชื่อเป็นอุดมการ ฯลฯ นี่เพราะไม่กตัญญูธรรมะ	---	---	๒๘๓
ถ้ามีกตัญญูจะต้องไม่ทำลายธรรมชาติต้องรู้บุญคุณ	---	---	๒๘๔
ต้องรู้คุณพระธรรม โดยประเพณีธรรมให้ถูกต้องก็จะเป็นสุข	---	---	๒๘๕

เราทำลายสมบัติที่กฎธรรมชาติให้ เอาไปบูชากิเลสमार	---	---	---	๒๘๖
จะทำอะไรนี้ถึงพระเจ้าหรือพระธรรมก่อน จะทำได้ไม่ผิด	---	---	---	๒๘๗

๒๓. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการความคงเส้นคงวา

ถ้าธรรมะไม่กลับมาโลกาจะวินาศ, จะไม่มีแผ่นดินอยู่	---	---	---	๒๘๘
ปัจจุบันนี้อนัธพาลมีอยู่ทั่วไปทั้งโดยตรงโดยอ้อม	---	---	---	๒๘๙
เปรียบเทียบ มากน้อยของศีลธรรมตามยุค	---	---	---	๒๙๐
ยุคปัจจุบันนี้เรียกว่า กลียุค ศีลธรรมมีประมาณ ๒๕%	---	---	---	๒๙๑
เดี๋ยวนี้คนนิยมวัตถุแทนนิยมธรรมะจึงเหมือนนอกใจธรรมะ	---	---	---	๒๙๒
ความคงเส้นคงวาในเรื่องรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่มี	---	---	---	๒๙๓
พุทธบริษัทยังหลงใหลมากในวัตถุ ในกามสุขัลลิกานุโยค	---	---	---	๒๙๔
พิจารณาดูความไม่คงเส้นคงวาเถิดว่าสร้างปัญหาขึ้นมาซึ่งทุกข์	---	---	---	๒๙๕
ถ้าไม่มีธรรมแล้ว ประชาธิปไตยนั้นแหละจะทำลายโลก	---	---	---	๒๙๖
เราต้องมีหลักธรรมที่ยึดถืออย่างคงเส้นคงวา, ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด	---	---	---	๒๙๗
หวังพึ่งธรรม ต้องรู้คุณของธรรม และปฏิบัติอย่างมั่นคง	---	---	---	๒๙๘
บรรพบุรุษของเรา เคยมีความคงเส้นคงวาต่อธรรมะ, รอดอยู่ด้วยธรรม	---	---	---	๒๙๙
ความเป็นไทยคงอยู่ได้ต้องมีธรรม ไม่เป็นทาสกิเลส	---	---	---	๓๐๐

๒๔. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการความถูกต้อง

ธรรมะหายไปเท่าไร อนัธพาลก็เกิดขึ้นแทนเท่านั้น	---	---	---	๓๐๑
ความคงเส้นคงวากับถูกต้องต่างกัน มันเนื่องกันอยู่	---	---	---	๓๐๒
ความไร้ศีลธรรม คือการไม่ทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง	---	---	---	๓๐๓
ปัจจุบันนี้ คนไม่รู้จักรักทำางาน, เกียติความเหน้อยยาก	---	---	---	๓๐๔

ความไม่ถูกฝ่าถูกตัวของพุทธบริษัทมีหลายประการเช่น :-

ข้อ ๑. การแต่งตัว, การเล่น, ภาพโฆษณา, มหรสพ, ล้วนยั่วกิเลส	---	---	---	---	๓๐๕
ข้อ ๒. การปราบคอมมิวนิสต์ ยังไม่ถูกวิธี	---	---	---	---	..
ข้อ ๓. การศึกษาเป็นดูจหมาทางด่วน	---	---	---	---	๓๐๖
ข้อ ๔. พิธีรีตอง จัดไม่สมเป็นพุทธบริษัท	---	---	---	---	๓๐๗
ข้อ ๕. จารีตบางอย่างทำลายพุทธศาสนา เช่น แขนงพระเครื่อง ฯ	---	---	---	---	๓๐๘
ข้อ ๖. กฎหมายและราชทัณฑ์ตีเกินไป ไม่เหมาะกับคนไร้ศีลธรรม	---	---	---	---	๓๐๙
ข้อ ๗. ประชาชนกับรัฐบาลเข้าใจกันไม่ได้	---	---	---	---	๓๑๐
ข้อ ๘. ทั้งผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองต้องมีธรรมะแต่ไม่เป็นไปได้	---	---	---	---	..
ข้อ ๙. ผู้บังคับจิตได้ต้องมีหิริโอตตปปะ ฯลฯ นี่ก็ไม่ใช่เช่นนั้น	---	---	---	---	๓๑๑
ธรรมะกับโลกต้องถูกฝ่าถูกตัวกัน โลกจึงจะอยู่รอด	---	---	---	---	๓๑๒
พุทธบริษัทพึงสำนึกในความเป็นพุทธบริษัทให้ถูกฝ่าถูกตัวก็จะมีสุข	---	---	---	---	๓๑๓

๒๕. ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการ ความมีหัวม้าง.

คนเราต้องประพฤติธรรมมีสัมมาคารวะ ธรรมจึงจะอยู่กับเรา	---	---	---	๓๑๔
ประชาชนมีศีลธรรมเท่าไร เราจะมีประชาธิปไตยได้เพียงเท่านั้น	---	---	---	๓๑๕
ธรรมะต้องมีแก่นมนุษย์ แม้เกี่ยวกับการเมือง	---	---	---	๓๑๖
ถ้ามีธรรมะแล้วจะมีเหลือกินเหลือใช้, ไม่มีอันธพาล	---	---	---	๓๑๗
เป็นมนุษย์ต้องแก้วิกฤตการณ์ได้โดยใช้ธรรมะแก้ปัญหา	---	---	---	๓๑๘
ดูตัวอย่างการใช้ธรรมะจัดบ้านเมืองของพระเจ้าอโศก ฯ	---	---	---	๓๑๙
ทุกคนต้องอยู่กับนิพพาน ที่นี้และเดี๋ยวนี้	---	---	---	๓๒๐
ธรรมะเป็นสิ่งจำเป็นต้องมีตามฐานะ, การอยู่เสมอกันนั้นเป็นทุกข์	---	---	---	๓๒๑
อุดมการณ์หลายต้องมีเป็นลดหลั่นกันไป, ประกอบด้วยธรรม	---	---	---	๓๒๒

อุดมการณ์ต้องมีหัวมีหาง คือมีระเบียบวินัย สัมมาคารวะ	---	---	---	๓๒๓
เดี๋ยวนี้เรามีพระธรรมวินัยแทนพระพุทธรูป นับว่ามีหัวอย่างยิ่ง	---	---	---	๓๒๔
ทั่วโลกต้องมีหัว คือพระเจ้าหรือพระธรรม	---	---	---	๓๒๕
ธรรมะต้องเป็นหัว ทั้งเอกชน สังคม ประเทศชาติและโลก	---	---	---	๓๒๖
ต้องเป็นคนมีหัวมีหาง อย่าอยู่อย่างเสมอกัน หรือลดหัว จะเกินไป	---	---	---	๓๒๗
เป็นมนุษย์สมบูรณ์ต้องมีหัว ตัว หาง ประกอบด้วยศีลธรรม	---	---	---	๓๒๘

๒๖. ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องการการควบคุมควบคุมคอ.

ควบคุมคอ - คอ คืออย่าไปบังคับไปกลืน สิ่งที่ไม่สมควรลงไป	---	---	---	๓๒๙
ปัญหาใหญ่ เดี่ยวนี้คนวิวัฒนาการมากกว่าสัตว์แต่ก้าวไปเพื่อเกิดทุกข์	---	---	---	๓๓๐
สัตว์ไม่มีการคิดโกง คนเจริญกว่า แต่มีปัญหา	---	---	---	๓๓๑
ความก้าวหน้าทางสติปัญญาเป็นไปแต่ในทางวัตถุ ทางจิตมีน้อย	---	---	---	๓๓๒
ถ้าธรรมะกลับมา คนจะรู้จักควบคุมคอ - คอ, ไม่โง่, รู้จักแก้ปัญหา	---	---	---	๓๓๓
ธรรมะกลับมา เด็กจะรู้จักบุญคุณของพ่อแม่, ไม่ประพฤติชั่ว	---	---	---	๓๓๔
ถ้าศีลธรรมกลับมา การศึกษาและประชาธิปไตยก็จะราบรื่น	---	---	---	๓๓๕
ระวังคอ - คอหมายถึงไม่หลงบ้า กาม กิเลส เกียรติ	---	---	---	๓๓๖
วิธีปฏิบัติ ต้องกำจัดอามะมุข, มีศีลธรรม, มีความสุขด้วยเหตุ	---	---	---	๓๓๗
พวกเทวทูตมารคือคนรวยเกิน สบายเกินนี้เป็นเยี่ยง ชวนคนจน	---	---	---	๓๓๘
ถ้าควบคุมคอ - คอไว้ได้ ก็จะชนะภัยอันเกิดจากวัตถุได้	---	---	---	๓๓๙
ควบคุมไม่ให้กิเลสเกิด ระวังนี้ก็เป็นนิพพานชั่วคราว,	---	---	---	๓๔๐
ความก้าวหน้าทางวัตถุมากเท่าใด ต้องมีธรรมะควบคุมมากเท่านั้น	---	---	---	๓๔๑
ธรรมะกลับมาคุ้มครอง ก็จะอยู่เป็นสุข, มีประโยชน์แก่กันและกัน	---	---	---	๓๔๒

๒๗. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการถอนแล้วลงหลัก.

ธรรมะจะมายู่กับเราได้ ก็ต้องปฏิบัติให้ตรงจุดประสงค์ของธรรม	---	---	343
ให้ความจำเป็นที่จะต้องมีธรรมะ โลกจึงจะเป็นโลกมนุษย์	---	---	344
มีธรรมะแล้ว ปัญหาจะไม่เกิด ถ้าเกิดก็แก้ให้หายได้	---	---	345
การแก้ไขปัญหากันแก้ที่ปลายเหตุ ไม่แก้ไขทางศีลธรรม จึงไม่มีผล	---	---	346
ความไม่มีศีลธรรม ทำให้เกิดปัญหามากเหลือประมาณ	---	---	347
ที่พูดเรื่อง "ต่อและหลัก" ต้องรู้จักทั้งภาษาคนภาษาธรรมคือ :	---	---	348
คู่ที่ ๑. ต่อ คือลัทธิที่เห็นแก่ตัว ไม่รู้จักบุญคุณ	---	---	348
คู่ที่ ๒. ต่อ คือ ทำใดๆ สุดเหวี่ยงซ้ายขวา ไม่เป็นมัชฌิมา	---	---	349
คู่ที่ ๓. ต่อคือความไม่มีวินัย, มีมิจฉาทิฎฐิทุกชนิด	---	---	350
มิจฉาทิฎฐิ คือความสำคัญมั่นหมายเป็นตัวกู - ของกู	---	---	351
มิจฉาทิฎฐิ เป็นเครื่องทำลายโลก มีอุดมคติผิดๆ ต้องช่วยกันถอน	---	---	352
เดี๋ยวนี้เรากำลังถอนหลักแล้วปักต่อ, รับเอาสิ่งเลวร้ายเข้ามา	---	---	353
ควรจะถอนต้อออก, ทำสิ่งใดให้ตรงตามพระธรรมวินัย	---	---	354
รู้จักต้อว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิแล้ว เสริมสัมมาทิฎฐิให้ยิ่งๆ ขึ้น	---	---	355
มีธรรมะแล้วจึงจะมีความเป็นมนุษย์แล้วปฏิบัติให้ตรงต่อธรรม	---	---	356

๒๘. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า กงจักรหรือดอกบัว.

คนในเมืองไทยเป็นโรคประสาทโรคจิตกันมาก	---	---	357
ถ้ามนุษย์มีธรรมะจะไม่ต้องเป็นโรคประสาท, ไม่เกิดวิกฤตการณ์	---	---	358
บรรพบุรุษของเรามีธรรมะ เช่น อุดกสันนอดทน, สันโดษ, ไม่ยึดมั่น	---	---	359
พูดเรื่องกงจักรกับดอกบัวควรรู้จักขณะกงจักรคู่แรก คือ :—	---	---	

วัตถุนิยม กับ ธรรมนิยม เปรียบหน้าแมวกับหน้าไก่	---	---	360
--	-----	-----	-----

คู่มือ ๒. ระบบการศึกษาสมบูรณ์เหมือนดอกบัว, หางตัวนเหมือนงจักร	---	---	---	---	๓๖๑
คู่มือ ๓. ความเห็นแก่ตัวที่บังคับไม่ได้กับบังคับได้	---	---	---	---	๓๖๒
คู่มือ ๔. วัฒนธรรมตะวันตกที่ทั้งศาสนากับยึดหลักศาสนา	---	---	---	---	๓๖๓
คู่มือ ๕. กฎหมายไม่ยอมรับค่าของศีลธรรม กับ มีศีลธรรม	---	---	---	---	๓๖๔
คู่มือ ๖. นิยมของสงฆ์นอก กับ แกไขเรื่องนี้ให้เหมาะสม	---	---	---	---	๓๖๕
คู่มือ ๗. สิ่งประดิษฐ์ที่ควบคุมไม่ได้ กับควบคุมได้	---	---	---	---	๓๖๖
คู่มือ ๘. เกลียดเหง้อ กับพอใจออกเหง้อ	---	---	---	---	๓๖๖
คู่มือ ๙. คำประจบสอพลอ กับ คำดำที่ชี้โทษ	---	---	---	---	๓๖๗
คู่มือ ๑๐. อนิฏฐารมณ กับ อิฏฐารมณ	---	---	---	---	๓๖๗
คู่มือ ๑๑. จิตคิดจะให้สบายกว่าจิตคิดจะเอา	---	---	---	---	๓๖๗
คู่มือ ๑๒. ช่องว่างระหว่างชน กับความไม่มีช่องว่าง	---	---	---	---	๓๖๘
คู่มือ ๑๓. ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด กับเสื่อมวลชนชั่วกามารมณ	---	---	---	---	๓๖๙
ศาสนาเป็นดอกบัว จะกำจัดยาเสพติดทั้งทางจิตและวัตถุ	---	---	---	---	๓๗๐
มองดอกบัวเป็นดอกบัว, งจักรเป็นงจักร, แล้วธรรมะจะกลับมา	---	---	---	---	๓๗๑

๒๕. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นคน.

ธรรมะหายไป รู้ได้จากโลกนี้มีแต่วิฤตการณ	---	---	---	---	๓๗๒
พุทธศาสนาหมด ก็เพราะปฏิบัติผิดหลักพุทธศาสนา	---	---	---	---	๓๗๓
พุทธศาสนาจัดโลกด้วยธรรม, คอมมิวนิสต์จัดด้วยอาวุธ	---	---	---	---	๓๗๔
พุทธศาสนาแท้จริงเก็บไว้ในหัวใจ ไม่ใช่อยู่ที่เปลือก	---	---	---	---	๓๗๕
อย่าดูหมิ่นพระธรรมประจำชาติของเรา, เตรียมธรรมะไว้รับหน้าทุกกรณี	---	---	---	---	๓๗๖
ที่พูดว่ากิเลสเป็นตัวนั้นคือ เห็นแก่ตัวเอง รักตัวเอง	---	---	---	---	๓๗๗

กิเลสมันสร้างตัวกู - ของกู ตามความสำคัญมันหมาย เป็นมายา ยิ่ง	---	๓๗๘
กิเลสทั้งสันมี ๓ ประเภท : โลภะ - เอาเข้า, โทสะ - เอาออก,		
โมหะ - วนเวียน	---	๓๗๙
ธรรมะเป็นตน คือรู้จักสิ่งทั้งปวงว่าเป็นเช่นนั้นเองตามธรรมชาติ	---	๓๘๐
ธรรมะที่เป็นตัวตนอันแท้จริง ไม่มีใครทำอะไรได้	---	๓๘๑
ชาวไทยมีธรรมะเป็นคู่ชีวิต เป็นที่พึ่งมาแล้วแต่โบราณ	---	๓๘๒
พุทธศาสนาจะไม่หมด โดยต้องสอนหรือปฏิบัติไม่ผิดหลัก	---	๓๘๓
ทุกศาสนามีธรรมะเป็นหลัก จะช่วยคุ้มครองโลกให้เป็นมิตรกันได้	---	๓๘๔
ธรรมะเป็นตน จะอยู่เป็นสุขได้ตลอดเวลา	---	๓๘๕

๓๐. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า เพียงแต่เกิดมาเป็นคนยังมีไข่มนุษย์.

ไม่ควรท้อใจว่า ทำให้ศีลธรรมกลับมา เหมือนกลิ้งครกขึ้นเขา	---	๓๘๖
ต้องพยายามแก้ปัญหาด้านศีลธรรมให้กลับมาโดยปฏิบัติให้ถูก	---	๓๘๗
ทำคนให้เป็นมนุษย์จนได้ แล้วจะแก้ปัญหาดูทุกอย่างได้	---	๓๘๘
เดี๋ยวนี้คนไม่รู้เรื่องศีล, อบายมุข, มีเรื่องเลวทรามมากขึ้น	---	๓๘๙
อาชญากรรมมีมากขึ้น เพราะคนไม่ปฏิบัติตามศีลธรรม	---	๓๙๐
ช่วยกันทำคนให้เป็นมนุษย์ตามแบบพุทธบริษัทจะหมดปัญหา	---	๓๙๑
เด็ก ๆ ได้รับคำสอนผิด ๆ ที่ว่ามนุษย์กับคนเป็นอย่างเดียวกัน	---	๓๙๒
ถ้าเราอยู่กันอย่างมนุษย์ โลกนี้จะยังหลวม, ไม่เบียดเบียนกัน	---	๓๙๓
อยู่อย่างมนุษย์ อาชญากรรม, คอรัปชั่น จะหมดไป	---	๓๙๔
ความรู้ศีลธรรม อยู่ที่ไม่มีความเป็นมนุษย์	---	๓๙๕
ปัจจัยข้อแรกที่จะทำให้คนเป็นมนุษย์ก็คือการศึกษาอันถูกต้อง	---	๓๙๖
การศึกษาที่แท้จริง คือทำให้คนเกิดเสียใหม่เป็นมนุษย์	---	๓๙๗

ทำคนให้เกิดใหม่เป็นมนุษย์แม้ยากบ้างก็ทำให้ทำได้	---	---	๓๙๘
คนเป็นมนุษย์แล้ววิฤตการณ์ก็หมดเพราะธรรมะคุ้มครอง	---	---	๓๙๙
ขอให้สร้างมนุษย์เพื่อแก้ปัญหาศีลธรรม มนุษย์ต้องมีใจสูง	---	---	๔๐๐
เราควรจะเป็นมนุษย์ อยู่อย่างผาสุกตามแบบพุทธศาสนา	---	---	๔๐๑

๓๑. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา.

ถ้าไม่มีศีลธรรม ทุกสิ่งในโลกจะปั่นป่วนไปด้วยทุจริต	---	---	๔๐๒
ศีลธรรมกลับมา จะมีความรักเมตตากันไปในโลก	---	---	๔๐๓
ถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา, จะหมดอย่างไรก็พิจารณาดู	---	---	๔๐๔
เป็นชาวพุทธ ต้องเป็นผู้ ^{๒๒} ต้น เบิกบานด้วยปัญญา	---	---	๔๐๕
เป็นผู้ ^{๒๔} ต้นจากหลักคือวิชา, รู้ความเป็นเช่นนั้นเอง	---	---	๔๐๖
เบิกบานด้วยปัญญา คือมีความรู้ที่ทำให้แน่ใจในที่พึง	---	---	๔๐๗
ปัญหาของมนุษย์มีทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม	---	---	๔๐๘
ถ้าหมดปัญหา ก็เพราะโลกมีศีลธรรมดี, มนุษย์ปฏิบัติหน้าที่ดี	---	---	๔๐๙
ถึงปีใหม่ หรือวันสำคัญเช่นวันเด็ก ก็ต้องทำให้เป็นชาวพุทธที่ดี	---	---	๔๑๐
ให้การศึกษาก็เพียงพอ เพื่อเตรียมเด็กสร้างโลก	---	---	๔๑๑
ผู้ใหญ่ทุกคนต้องเตรียมเด็กให้เป็นผู้สามารถที่น่าพอใจ	---	---	๔๑๒
ทำให้เด็กมีศีลธรรมมากขึ้น, มีหลักธรรม, มีศาสนาถูกต้อง	---	---	๔๑๓
สรุปบททวนวิธีปฏิบัติเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม	---	---	๔๑๔
ทำคนให้เป็นมนุษย์ แล้วศีลธรรมจะกลับมาได้ในไม่ช้า	---	---	๔๑๕

๓๒. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ปัญญาต้องคู่กับสติ.

ถ้าโลกมีศีลธรรมแล้ว ความรักและเมตตาจะครองโลก	---	---	๔๑๖
มีปัญญาแต่ขาดสติ จะเกิดวิฤตการณ์เต็มโลก	---	---	๔๑๗

พิจารณานิทานคำกลอนสั้น ๆ เกี่ยวกับชาติสติ	---	---	---	๔๑๘
ถ้าชาติสติ ระลึกไม่ทันเวลาจะเกิดอาการ “ความรู้ท่วมหัว”	---	---	---	๔๑๙
ปัจจุบันนี้มุ่ง แก้ปัญหาด้วยเศรษฐกิจไม่แก้ต้นเหตุที่ไร้ศีลธรรม	---	---	---	๔๒๐
เช่นแทนเพิ่มศีลธรรมไปเพิ่มสถานการมรณ์ เป็นต้น	---	---	---	๔๒๑
ปัญหาเศรษฐกิจควรแก้ตามวิธีของพระพุทธเจ้า	---	---	---	๔๒๒
วิธีของพระพุทธเจ้า คือ ผลิตมาก กินน้อย เหลือไว้เลี้ยงเพื่อนมนุษย์	---	---	---	๔๒๓
แก้ที่ศีลธรรม แล้วปัญหาทุกอย่างจะหมดไปได้	---	---	---	๔๒๔
ใช้หลัก ผลิตมาก กินน้อย เหลือช่วยสังคม จะเหนือคอมมิวนิสต์	---	---	---	๔๒๕
ปัญญาต้องมีคู่กับสติในทุกกรณี, ถ้าปัญญาเพื่อสติก็ขาด	---	---	---	๔๒๖
ขณะประสบอารมณ์ ยิ่งจำเป็นต้องมีสติมากจึงจะทำอะไรถูกต้อง	---	---	---	๔๒๗
ปัญญาคือความรู้สะสมไว้ สติคือผู้ขวนเอาความรู้มาใช้	---	---	---	๔๒๘
ต้องอบรมให้มีสติในทุกกรณี เพื่อควบคุมปัญญาให้ถูกต้อง	---	---	---	๔๒๙

๓๓. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ ว่า วิทยุต้องเป็นสัมมา.

ทบทวนให้ทราบว่า การบรรยายทุกครั้งเพื่อชวนให้น่าศีลธรรมกลับมา	---	---	---	๔๓๐
วิทยุหมายถึงความคิดเห็น ซึ่งเป็นตัวตนของแต่ละคน	---	---	---	๔๓๑
พูดกันเรื่องวิทยุก็คือพูดถึงเรื่องตัวตน ตัวกู ของกู	---	---	---	๔๓๒
วิทยุ - ความคิดเห็นนี้มาจากเวทนา ซึ่งเป็นผลของการสัมผัส	---	---	---	๔๓๓
วิทยุต้องเป็นสัมมา - รู้ตามที่เป็นจริง จึงจะแก้ปัญหาได้	---	---	---	๔๓๔
มีวิทยุเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง จะก้าวล่วงทุกข์ทั้งปวงได้	---	---	---	๔๓๕
ตัวอย่างที่เห็นอยู่ มีปัญหาต่างๆ เพราะคนไม่มีสัมมาวิทยุพอ	---	---	---	๔๓๖
ขาดสัมมาวิทยุแล้ว ไม่อาจควบคุมความรู้สึกหรือทำผิดพลาด	---	---	---	๔๓๗

เมื่อไม่มีสัมมาทิฐิ จะเกิดมิจฉาทิฐิ เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในโลก	---	๔๓๘
สัมมาทิฐิจะกลับมาได้ ต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง	---	๔๓๙
แหล่งศึกษามีได้จากโรงเรียน ศาสนา สังคม สิ่งแวดล้อม สื่อมวลชน ฯลฯ	---	๔๔๐
ต้องหาวิธีส่งเสริมสัมมาทิฐิตามโอกาสทุกกรณี	---	๔๔๑
ตัวอย่างสิ่งแวดล้อมไร้ศีลธรรม ผลปรากฏจะมีความพิการทั่วไป	---	๔๔๒
พึงรู้จักทิฐิของตน แล้วปรับปรุงให้เป็นสัมมาทิฐิเกิด	---	๔๔๓

๓๔. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า วิชาต้องส่องแสง.

ศีลธรรมหายไปตามความเจริญสมัยใหม่ ต้องช่วยกันดึงกลับมา	---	๔๔๔
คำ วิชา ในบาลีรู้เรื่องดับทุกข์, วิชา ภาษาไทย ส่งเสริมค้นหา	---	๔๔๕
วิชาก้าวหน้าเท่าไร ยังเป็นความมืดสีขาว ส่องทางไม่ได้	---	๔๔๖
การสอนวิชาไม่ส่องแสงถึงส่วนลึกของสันดานยังแก้ปัญหาไม่ได้	---	๔๔๗
วิชาไม่ส่องแสงให้คนรู้ว่า ศีลธรรมแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง	---	๔๔๘
มีวิชาจะรู้ว่า อานุภาพของศีลธรรม ทำให้รักผู้อื่น	---	๔๔๙
วิชาไม่ส่องแสงเพราะสอนกันผิด ๆ แม้ในหลักศาสนา	---	๔๕๐
วิชาแท้จริงจะส่องแสงแก่จิตใจจนทำให้บรรลุนิพพาน	---	๔๕๑
วิชาจริงจะส่องแสงให้รู้ว่า “ทำการงานนั้นคือปฏิบัติธรรม”	---	๔๕๒
มีวิชาแล้ว ต้องรักผู้อื่น บังคับตนคือกิเลสได้	---	๔๕๓
มีวิชาเพียงชีวิตอยู่รอดยังไม่สมบูรณ์ เพราะกิเลสยังท่วม	---	๔๕๔
วิชาจะไม่มีโอกาสส่องแสง ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา	---	๔๕๕
เรากำลังไม่มีวิชาที่จะเช่นฆ่ากิเลสตัณหาของมนุษย์	---	๔๕๖
ต้องทบทวนวิธีทำให้ศีลธรรมกลับมาอีกครั้ง	---	๔๕๗

๓๕. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า การลงแรงต้องคุ้มค่า.

เมื่อวิชาส่องแสงถึงที่สุด การลงแรงที่คุ้มค่าก็เป็นศีลธรรม	---	---	๔๕๘
พระพุทธองค์ทรงชนะมารสำเร็จ นี่เป็นการลงแรงคุ้มเกินค่า	---	---	๔๕๙
วิวัฒนาการทั้งหลาย เป็นการลงแรงที่คุ้มค่า	---	---	๔๖๐
มนุษย์ในโลกกำลังลงทุนไปในลักษณะได้ผลไม่คุ้มค่า	---	---	๔๖๑
พิจารณาตัวอย่างเรื่องปัจจัย ๔ ก็ยังไม่ประสบผล	---	---	๔๖๒
กิจกรรมต่าง ๆ, ศิลป, ก็ยังไม่มีผลเป็นสันติภาพ	---	---	๔๖๓
ทุกระบบในโลก ยังไม่ได้รับผลคุ้มค่า	---	---	๔๖๔
การกระทำในระดับศีลธรรมในโลก ก็ยังไม่คุ้มค่า	---	---	๔๖๕
วัฒนธรรมประเพณีไม่ควรต้องลงทุนก็ไปทำให้ลงทุน	---	---	๔๖๖
กิจกรรมระดับปรมัตถธรรมก็ไม่ได้ผลคุ้มค่า (วิปัสสนา)	---	---	๔๖๗
ต้องเป็นพุทธบริษัทให้สมบูรณ์จึงจะมีผลคุ้มค่า	---	---	๔๖๘
ยึดหลักลงทุน เพื่อเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย จะมีผลแก่โลก	---	---	๔๖๙
ถือศีลข้อเดียว คือรักผู้อื่น ก็จะได้โลกพระศรีอาริย์มาตอบแทน	---	---	๔๗๐
เดี๋ยวนี้โลกกำลังไม่ลงทุนอย่างคุ้มค่า จึงไม่มีสันติภาพถาวร	---	---	๔๗๑
พุทธบริษัทพึงเอาอย่างพระพุทธเจ้า, วิวัฒนาการคือกระแสของการลงแรง	---	---	๔๗๒

๓๖. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ศีลธรรมกลับมาโลกาสงบเย็น.

อานุภาพของศีลธรรมนั้นครอบงำถึงส่วนลึกของจิตใจ	---	---	๔๗๓
การกระทำที่เป็นไปเพื่อปกติสุขของมนุษย์เรียกศีลธรรมทั้งนั้น	---	---	๔๗๔
กิจกรรมแต่ละอย่างเกิดมาในรูปแบบของศีลธรรมในตอนต้น ๆ	---	---	๔๗๕
ต่อมามนุษย์มีความเห็นแก่ตัว ศีลธรรมก็เปลี่ยนเป็นไม่มี	---	---	๔๗๖
ความเจริญต่าง ๆ กลายเป็นเพิ่มความเห็นแก่ตัว ทำลายมนุษย์	---	---	๔๗๗

กิจกรรมทุก ๆ อย่างไม่ถึงจุดสันติภาพ	---	---	---	---	---	๔๗๘
ตัวพระศาสนาเองก็แปรรูปไปไม่ควบคุมศีลธรรม	---	---	---	---	---	๔๗๙
หลักปฏิบัติเพื่อศีลธรรมกลับมา ข้อสรุป : ๑. รักผู้อื่น	---	---	---	---	---	๔๘๐
ข้อที่ ๒. บังคับจิตบังคับตนได้แล้ว จะเกิดพลเมืองดีได้	---	---	---	---	---	๔๘๑
ข้อที่ ๓. มีความสุขเมื่อทำหน้าที่ เพราะรู้สึกว่าทำงาน	---	---	---	---	---	๔๘๒
คือการปฏิบัติธรรม	---	---	---	---	---	๔๘๓
ศีลธรรมไม่กลับมา สันติภาพก็มีไม่ได้	---	---	---	---	---	๔๘๔
ได้อ่านวนเพื่อศีลธรรมกลับมาถึง ๓๖ ครั้งแล้ว นี่เป็นครั้งสุดท้าย	---	---	---	---	---	๔๘๕

ธรรมะ ทำไมกัน?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมเป็นครั้งแรกนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “**ธรรมะ ทำไมกัน?**” ซึ่งเพียงแค่ได้ยินหัวข้ออย่างนี้บางคนก็จะสงสัยว่า หมายความว่าอะไร? ทำไมจึงกลายเป็นคำถาม? อาตมาารู้สึกว่า คนทั่วไปยังสงสัยอยู่ว่า **ธรรมะ**นี้เพื่อประโยชน์อะไรกัน? หรือ **ทำไมกัน**? หรือเมื่อได้ยินประกาศของกรมประชาสัมพันธ์ว่าจะให้มีการบรรยายปาฐกถาธรรมขึ้นเป็นประจำต่อไปนี้ เขาก็จะสงสัยว่าทำไมทำไมกัน? หรือธรรมะนั้นทำไมกัน?

ที่นี้ยังมีคนบางพวกซึ่งไม่ค่อยจะสนใจ ไม่ค่อยจะชอบธรรมะอยู่ก่อนแล้ว เขาจึงมีคำถามที่ไม่น่าฟัง เช่นพูดว่า **ธรรมะธรรมเมอะทำไมกัน?** นี่สำหรับคนที่**ไม่สนใจและไม่อยากจะสนใจ** เพราะเขา**ไม่รู้ประโยชน์**ของสิ่งที่เรียกว่า **ธรรม**, จึงมีความรู้สึกอย่างนั้น. อาตมาจึงมีความเห็นว่า เราควรจะทำให้ความเข้าใจกันในเรื่องนี้ :-

มีผู้ที่เข้าใจผิดต่อ สิ่งที่เราเรียกว่า “ธรรม” อยู่ในที่ทั่วไป, คือมีคนที่ไม่เกลียดธรรม โดยรู้สึกไปว่า เป็นสิ่งที่ขัดขวางความสนุกสนานของตน หรือไม่เกี่ยวข้องกันกับตน. ความรู้สึกเช่นนี้เป็นผลร้ายแก่สังคม.

คนที่ เป็นชั้นครูบาอาจารย์ สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยด้วย ยังมาขอถาม ด้วยการตั้งคำถามว่า “ธรรมะกับโลกนี้มันเข้ากันได้หรือไม่?” อาตมาถึงกับรู้สึก สะดุ้งว่าทำไมคนชั้นครูบาอาจารย์ สอนอยู่ในมหาวิทยาลัย มาตั้งคำถามว่าอย่างนี้. นี่แสดงว่า ไม่มีการเข้าใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรมกันเสียเลย แม้ในบุคคลชั้นครูบาอาจารย์, แล้วชนชั้นลูกศิษย์จะเข้าใจได้อย่างไร? รู้สึกว่า ธรรมะยังได้รับความ เป็นธรรมน้อยไป คือได้รับความสนใจน้อยไปกว่าที่เป็นจริงนั้น.

ธรรมะมีประโยชน์และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง อาตมามองเห็นเหตุผล อย่างนี้ จึงได้ให้หัวข้อการบรรยายครั้งนั้นว่า “ธรรมะ ทำไมกัน?”

ที่นี้ก็จะได้กล่าวต่อไป การที่เราจะรู้ว่า “ธรรมะทำไมกัน?” นั้น จะต้องรู้เสียก่อนว่าธรรมะนั้นเป็นอย่างไร? หรือ คืออะไร? ดังนั้นเราจะต้อง พูดกันในหัวข้อว่า “ธรรมะนั้นคืออะไร?” กันเสียก่อน แล้วก็จะเป็นการง่ายที่จะ เข้าใจได้ว่า “ธรรมะนั้น ทำไมกัน?” หรืออาจจะเข้าใจได้โดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องอธิบายกันอีกก็ได้ ถ้าเขารู้ว่าธรรมะคืออะไร?

เมื่อถามว่า “ธรรมะ” คืออะไร? คำตอบที่จะเป็นบทนิยามที่กะทัดรัด ที่สุดจะมีดังต่อไปนี้ ขอให้ตั้งใจฟังและกำหนดส่วนแห่งบทนิยามนั้น ๆ :-

“ธรรมะ” คือระบบแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งที่จัดเป็นยุค ๆ และทั้งที่จัดเป็นชีวิตแห่งคน ๆ หนึ่ง, ทั้งในส่วนปัจเจกชนและทั้งในส่วนสังคม และทั้งฝ่ายวัตถุ ฝ่ายจิตใจ.

ถ้าพูดให้สั้นที่สุดก็จะพูดแต่เพียงว่า ธรรมะคือ ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา. ขอได้โปรดกำหนดให้ดี ๆ จะช่วยให้เข้าใจได้ง่าย ๆ ว่าถ้าเราจะนิยามสั้น ๆ ก็จะมีแต่เพียงว่า ธรรมะคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา.

ทีนี้เพื่อความละเอียดยิ่งขึ้นไป ก็ขยายความออกไปว่า แห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งที่จัดเป็นยุค ๆ ของโลกและจัดเป็นชีวิตหนึ่ง ๆ ของแต่ละคน ทั้งในส่วนที่เป็นปัจเจกชน และทั้งในส่วนสังคม, ทั้งในส่วนที่เป็นเรื่องทางฝ่ายวัตถุ และเรื่องที่เป็นฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ.

ขอเวลาอีกทีหนึ่งว่า ธรรมะคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง และจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการที่แจกเป็นยุค ๆ หรือเป็นชีวิตแต่ละชีวิต ทั้งในส่วนปัจเจกชนและส่วนสังคม, ทั้งในฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิตวิญญาณ. คำเหล่านี้แต่ละคำต้องการคำอธิบาย ซึ่งอาตมาจะขออธิบายเป็นลำดับไป :—

คำแรก ธรรมะคือระบบการปฏิบัติ.

จะพูดกันถึงคำว่า “ระบบ” เสียก่อน คำว่า “ระบบ” ท่านทั้งหลายก็ทราบอยู่แล้วว่ามันหมายถึงหลายอย่างรวมกันเป็นระบบ หรือเป็น system การ

กระทำอย่างเดียวหรือข้อเดียวยังไม่พอ; ต้องหลายข้อหรือหลายอย่างมารวมกันเป็นระบบ, **เป็นระบบแห่งการปฏิบัติ** ก็หมายความว่า การปฏิบัติหลาย ๆ อย่างหลาย ๆ ข้อรวมกันเป็นระบบหนึ่ง ๆ สำหรับมนุษย์จะต้องปฏิบัติ.

ถ้าถามว่า **ทำไมจะต้องเป็นระบบ?** ก็ตอบได้ว่าลองเหลือบตาลู หรือใคร่ครวญดู คำณวนดู จะเห็นได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันเป็นระบบ เช่นร่างกายนี้ก็เป็นระบบ ระบบการหายใจ ระบบการไหลเวียนแห่งโลหิต ระบบการสร้างเนื้อหนัง ระบบการรับประทาน ระบบการถ่าย มันเป็นระบบ ประกอบกันเข้าเป็นระบบใหญ่ คือร่างกายของคน ๆ หนึ่ง.

โลกทั้งโลกนี้ก็ประกอบอยู่ด้วยระบบมากมาย, ชีวิตของคนคนหนึ่งก็ประกอบอยู่ด้วยระบบหลาย ๆ ระบบ, การงานของคนก็ประกอบอยู่ในระบบหลาย ๆ ระบบ ล้วนแต่เป็นระบบ. ดังนั้น การที่จะประพฤติกกระทำให้ถูกต้องเพื่อผลอันสมบูรณ์ มันก็ต้องมีการกระทำที่เป็นระบบ; ดังนั้น เราจึงกล่าวว่า ระบบของการปฏิบัติ, ไม่พูดว่าการปฏิบัติเพียงข้อหนึ่งข้อใดข้อเดียว. คำแรกก็คือคำว่า "ระบบของการปฏิบัติ".

ที่นี่จะได้พูดถึงคำว่า "การปฏิบัติ". "การปฏิบัติ" หมายถึงการกระทำ; ธรรมะนั้นเป็นการกระทำไม่ใช่เป็นเพียงความรู้ หรือการเล่าเรียนเฉย ๆ. ต้องเป็นการกระทำจึงจะเป็นตัวธรรมะ. นี่ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา ท่านถือกันอย่างนี้; ไม่ใช่ว่าธรรมะเป็นเพียงคำสั่งสอนแล้วเก็บไว้ในตู้ในสมุด.

ธรรมะคือตัวการปฏิบัติอยู่ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ. ความรู้นั้นจำเป็นสำหรับการปฏิบัติ; เมื่อพูดถึงการปฏิบัติย่อมรวมเอาความรู้ไว้ด้วย คือต้องมีความรู้ที่ถูกต้องสำหรับที่จะปฏิบัติ. ในที่นี้ก็มีระเบียบระบบแห่งการปฏิบัติเสียเลย หมายความว่ารวมเอาความรู้ไว้ด้วย; แต่ขอให้เข้าใจไว้เสมอไปว่า ถ้าฟังความรู้ นั้นไม่พอ ต้องมีการปฏิบัติ; ครั้นปฏิบัติแล้ว ผลของการปฏิบัติย่อมเป็นมาเอง โดยอัตโนมัติ จึงไม่ได้พูดถึงผลของการปฏิบัติ พูดถึงตัวการปฏิบัติก็พอ.

ระบบการปฏิบัติจะต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้องและจำเป็นแก่มนุษย์.

ที่นี้คำว่า ถูกต้อง และ จำเป็น นี้ เป็นคำที่มีความหมายสำคัญมาก ต้องสนใจกันเป็นพิเศษว่า ธรรมะคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง และจำเป็นแก่มนุษย์ อย่างไรเรียกว่าถูกต้อง? อย่างไรเรียกว่าจำเป็น? นี่เรื่องมาก.

ช่วงเวลาเล็กน้อยนี้ก็จะขอให้ทราบ ใจความสำคัญว่า ธรรมะ ในที่นี้หมายถึงการปฏิบัติที่ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติที่เฉียบขาด, ที่ ลำเอียงไม่ได้. ถูกต้องนั้น ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ.

จำเป็น นั้น จำเป็นเพราะกฎของธรรมชาติบังคับไว้อย่างเด็ดขาด ไม่ทำไม่ได้. ฉะนั้น ธรรมะจึงคือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นแก่มนุษย์ ตามกฎของธรรมชาติ.

คำว่า “ธรรมชาติ” นี้ เป็นต้นกำเนิดของคำว่า “ธรรม”. ถ้าเราจะรู้ “สิ่ง” ถ้าเราจะเข้าใจ “สิ่ง” ที่เรียกว่า “ธรรม” ให้ดี ก็ต้องสนใจสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” ตัวแท้ตัวจริงของธรรมชาติ นั้นแหละคือ “ธรรม”. ธรรมชาติในที่นี้ แจกออกได้ เป็น ๔ ความหมาย คือ :—

ตัวธรรมชาติโดยตรงนั้นก็เรียกว่า “ธรรม”; ตัวกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้นก็เรียกว่า “ธรรม”; ตัวการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาตินั้นก็เรียกว่า “ธรรม”; ตัวผลที่ได้รับ จากการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาตินั้นก็เรียกว่า “ธรรม”.

ดังนั้น เราจึงได้ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม”; นี่เป็น ๔ ความหมาย คือ ตัวธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, แล้วผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น อีกอย่างหนึ่ง, รวมเป็น ๔ อย่างด้วยกัน.

ตัวอย่างนี้เรียกด้วยคำเพียงคำเดียวว่า “ธรรม” เสมอกันหมด. แต่แล้วขอให้สังเกตดูว่า ธรรมในความหมายไหนที่จำเป็นที่สุดสำหรับมนุษย์? อาตมาก็ได้ระบุงลงไปแล้วว่า ธรรมในความหมาย ที่เป็นการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ.

ธรรมชาติมีกฎตายตัว บีบบังคับให้ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ สำหรับจะรอดชีวิตอยู่ได้. ถ้าผิดกฎสำหรับจะรอดชีวิตอยู่ได้แล้ว มันจะต้องตาย. กฎที่จะต้องทำให้ถูก, กฎที่จะต้องได้รับการปฏิบัติ ให้ถูกนั้นแหละคือ “หน้าที่ของมนุษย์” ที่เรียกว่า “ธรรม” ใน ๔ ความหมาย.

คำว่า “ธรรม” ในฐานะที่เป็นหน้าที่นี้ เป็นความถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ไม่อาจจะมาแบ่งแยกเอาตามชอบใจว่าเป็นฝ่ายซ้ายหรือเป็นฝ่ายขวา. แต่มันจะต้องเป็นเพียง ความถูกต้อง ที่อยู่ตรงกลาง ที่ทำให้ซ้ายกับขวาอยู่ด้วยกันได้; เหมือนกับเราให้แขนซ้ายแขนขวาสัมพันธ์กันได้โดยความถูกต้อง. ถ้าไปแยกเด็ดขาดออกจากกันไปเป็นซ้ายสุด ขวาสุด มันก็เป็นเรื่องน่าบอ ไม่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติเลย, และอีกอย่างหนึ่งก็ไม่ใช่เรื่องทางวัตถุ หรือทางจิต โดยส่วนเดียว; แต่เป็นเรื่องความถูกต้องระหว่างกลาง คือระหว่างวัตถุกับจิต อย่างนี้เรียกว่า ถูกต้อง.

ที่ว่าจำเป็น นั้น หมายความว่าไม่ทำไม่ได้ เพราะมันเป็นกฎของธรรมชาติดังที่กล่าวแล้ว.

ที่นี้ก็มีบทบัญญัติ ต่อไปว่า ถูกต้อง และ จำเป็นสำหรับมนุษย์.

ธรรมะต้องมีแก่นมนุษย์ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา.

ที่นี้มนุษย์นี้ ในที่นี้ก็คือ สิ่งที่มีชีวิต เพราะฉะนั้นขอให้กินความกว้างไปถึงสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด; เช่น สัตว์เดรัจฉาน ต้นไม้ ต้นหญ้า ต้นบอน ล้วนแต่มีชีวิต, มันก็ต้องมีหน้าที่ที่ต้องประพฤติกระทำ ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติด้วยเหมือนกัน. แต่สำหรับมนุษย์นั้น เราเล็งเอาตามความหมายของ คำนี้ หมายความว่า สัตว์ที่มีใจสูง.

มนุษย์ แปลว่า สัตว์ที่มีใจสูง, สูงอย่างไร? สูงจนหมดปัญหา ไม่มีปัญหาอะไร ที่ทำให้เกิดความวุ่นวาย หรือเป็นความทุกข์ : ไม่มีปัญหาทั้งแก่ตนเอง, ไม่มีปัญหาทั้งแก่ผู้อื่น; อย่างนี้เรียกว่าใจสูง อยู่เหนือปัญหา นั่นคือความหมายของคำว่า “มนุษย์”.

ที่นี้ การปฏิบัติ นั้น ถูกต้อง และ จำเป็น สำหรับความเป็นมนุษย์ ก็หมายความว่า ทำให้มนุษย์อยู่เหนือปัญหา, จะอยู่เหนือปัญหาได้ เพราะมีความถูกต้องในข้อปฏิบัติ ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์นั่นเอง.

คำว่า “ทุกชั้นตอน” แห่งวิวัฒนาการของเขา ที่ต้องระบุชัดลงไปว่า ทุกชั้นทุกตอนนั้น ก็เพราะว่ากฎของธรรมชาติ ได้ทำให้เกิดมีชั้นตอน, ทำให้เกิดมีการเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นมา ในวิวัฒนาการนั้น; เข้าใจได้ง่ายว่า สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายเจริญขึ้นมาเป็นขั้นตอน : แม้แต่การงานของมนุษย์ก็ยังเป็นขั้นตอน, การศึกษาเล่าเรียนของมนุษย์ก็มีขั้นตอน, วิวัฒนาการของมนุษย์จึงมีขั้นตอน, ความถูกต้องมันจึงต่างกันตามขั้นตอน. เราจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจทุกขั้นตอน สำหรับประพาสปฏิบัติ ให้ถูกต้อง. ธรรมะต้องเป็นอย่างนี้ ก็คือต้องถูกต้องทุกชั้นตอน ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วไม่ใช่ธรรมะในที่นี้.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า “แห่งวิวัฒนาการของเขา”. หมายความว่า มนุษย์มีวิวัฒนาการที่เจริญขึ้น สูงขึ้น ๆ. ดูที่โลก ตัวโลก แผ่นดินโลก ก็มีวิวัฒนาการสูงขึ้น ตามที่ได้กล่าวแล้ว อธิบายไว้แล้วในวิชา วิทยาศาสตร์; แม้จะดูที่ตัวบุคคลมันก็มีวิวัฒนาการ, ตั้งแต่คลอดจากท้องแม่ ก็มีวิวัฒนาการสูงขึ้น ๆ แจกเป็นปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย หรืออะไรก็แล้วแต่.

ที่นี้หน้าที่การงานที่มนุษย์จะประพฤติกกระทำ นั้นก็มีวิวัฒนาการ. เด็กๆก็ทำงานไปอย่างหนึ่ง, หนุ่มสาวทำอย่างหนึ่ง, ผู้ใหญ่ทำอย่างหนึ่ง, คนแก่เฒ่าทำอย่างหนึ่ง, มีวิวัฒนาการอยู่ในหน้าที่การงานของมนุษย์. แม้ความสามารถของมนุษย์ก็ต้องมีวิวัฒนาการ; ไม่ใช่ใครเกิดมาแล้วก็สามารถเต็มที; มันต้องมีความสามารถที่สร้างขึ้นมากในลักษณะของวิวัฒนาการ. มนุษย์จึงมีวิวัฒนาการซึ่งเป็นขั้นเป็นตอน, เราจึงต้องมีการกระทำ ที่ถูกต้องตามขั้นตอน แห่งวิวัฒนาการของมนุษย์.

ที่นี้ถึง วิวัฒนาการ ว่ามันยังมองเห็นเป็นส่วนปัจเจกชน, และเป็น ส่วนของสังคม. สำหรับคนคนหนึ่งนั้นก็มีวิวัฒนาการ ต้องการจะก้าวหน้าไป ให้ถึงสุดยอดของวิวัฒนาการ.

ธรรมะเท่านั้น ที่เป็นคู่ชีวิตแท้จริงของคน ในขณะแห่งวิวัฒนาการ. คู่ชีวิตที่เรียกกันว่าเป็นคู่ชีวิต ก็ยังเห็นห่างไปกว่าธรรมะ. ธรรมะเป็นคู่ชีวิตยิ่งไปกว่านั้นอีก; เพราะว่าเนื้อตัวของเราก็คือธรรมะในความหมายที่เรียกว่า ธรรมชาติ. เนื้อตัวของเราก็คือ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ถูกควบคุมอยู่โดยกฎธรรมชาติ. ที่เนื้อตัวของเราก็คือ มีการปฏิบัติหน้าที่การงานอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเรียกว่าธรรมะในฐานะที่ เป็นการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. ที่ชีวิตนี้ก็ได้รับประโยชน์จากการประพฤติกกระทำอยู่ตลอดเวลา จึงเรียกว่า มันมีธรรมะเป็นเนื้อเป็นตัว.

ธรรมะจึงเป็นคู่ชีวิตของคน ยิ่งกว่าสิ่งใดๆ ที่เขาเรียกกันว่าคู่ชีวิต; ชีวิตประจำวันก็ดี, ชีวิตตลอดทั้งชีวิตก็ดี, ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ทั้งนั้น, มิฉะนั้นจะต้องวินาศ; จึงเรียกว่า ชีวิตนี้มีคู่คือธรรมะ. ธรรมะคือคู่ชีวิตที่แท้จริงของคน สำหรับจะวิวัฒนาการไปตามลำดับนับตั้งแต่โลกียะอย่างโลก ๆ จนกระทั่งถึงโลกุตระ คือพระนิพพาน. ส่วนปัจเจกชนทุกๆ ก็ยังต้องการธรรมะในลักษณะอย่างนี้; ในส่วนสังคมนั้นก็ยังต้องการธรรมะ.

สังคมต้องการธรรมะที่เป็นรากฐาน ที่เป็นกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. ธรรมชาติกำหนดให้อย่างนี้; ผิดไปจากนั้นก็มีความวินาศ. เราไม่ค่อยคำนึงถึงส่วนนี้ เราจึงอยู่กันอย่างศัตรู; แต่ธรรมะสำหรับสังคมนั้น จะต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทาเช่นเดียวกับส่วนบุคคลเหมือนกัน : ที่เป็นระบบการปกครองต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ต้องไม่สุดเหวี่ยง; เช่นไม่ต้องมีระบบการปกครองเพือนายทุนโดยส่วนเดียว, ไม่ต้องมีระบบการปกครองเพื่อชนกรรมาชีพโดยส่วนเดียว, แต่ต้องมีระบบการปกครองที่อยู่ตรงกลาง ที่ทำให้นายทุนกับชนกรรมาชีพอยู่ด้วยกันได้.

เราจะต้องมีวิธีการ ที่ทำให้เข้ากันได้ ระหว่างสิ่งที่แตกต่างกัน : คนจนกับคนรวยอยู่ด้วยกันได้, คนโง่กับคนฉลาดอยู่ด้วยกันได้, คนแข็งแรงกับคนอ่อนแออยู่ด้วยกันได้. ถ้าใครฝืนธรรมชาติอันนี้ ไปยึดถือโดยส่วนเดียว, มุ่งทำลายอีกส่วนหนึ่งแล้ว มันก็ผิดกฎธรรมชาติ; เขาต้องหาอำนาจ หากำลัง

มากอยบิบไว้ มากอยกตไว้. เมื่อไรเมื่อมันล้ามันเหนื่อย ปล่อยมือเมื่อไร มันก็
ลูกกลับไปหาความวุ่นวาย หรืออันตรายอย่างเดิม.

ฉะนั้น ระบบที่ต้องมีอำนาจ คือมีอาวุธมากอยกตคอยข่มไว้ นั่น ไม่ถูก
ต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, และไม่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่จะให้อยู่
กันด้วยความรักความเมตตา ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย
ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” ดังนี้.

การที่ต้องมีอำนาจมากต หรือ มากุมมากุมไว้ นั้นมันผิดกฎของ
ธรรมชาติ; เราจึงไม่ถือว่าเป็นธรรมะที่ถูกต้องสำหรับสังคม เดียวนี้เราทำผิด
ในเรื่องนี้ เราจึงมีปัญหาอย่างที่ไม่น่าจะมี : เช่นรัฐบาลกับประชาชนเป็นปฏิปักษ์
ต่อกัน. อ่านจากหนังสือพิมพ์บางฉบับ บางครั้งจะเห็นได้ชัดๆว่า รัฐบาลกับ
ประชาชนทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อกันโดยที่ไม่รู้ว่าจะให้ ใครรับผิดชอบ. การต่อว่า
ต่อล้อต่อเถียงข่มขู่กัน มันมีเหมือนกับว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน.

ถ้าธรรมะเข้ามาในที่นี้ คือมีความถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ
แล้ว มันก็ไม่มีอาการแบบนี้ รัฐบาลกับประชาชนก็จะกลมกลืนกันเหมือนน้ำและ
น้ำมัน ไม่มีการแตกแยก ไม่มีการเป็นปฏิปักษ์กัน ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน
หรือกับสภาผู้แทน หรือกับกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งโดยแน่นอน.

เดี๋ยวนี้ ความไม่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติมีอยู่; มนุษย์ใน
โลกนี้จึงอยู่กันอย่างที่เรียกว่า “มีวิกฤติการณ์อันถาวร”; แทนที่จะมี “สันติภาพ
อันถาวร” ก็กลายเป็นมี “วิกฤติการณ์อันถาวร”.

ขอให้ทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า ธรรมะคืออะไร? ธรรมะคือ ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม ทั้งส่วนจิตและส่วนวิญญาณ. หมายความว่า มีการกระทำที่ถูกต้องทั้งทางฝ่ายวัตรธรรมและฝ่ายนามธรรม; เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ท่านก็จะมองเห็นได้เองว่า ทำไมจึงต้องมีธรรมะ? ธรรมะคือหน้าที่ที่จำเป็นสำหรับทุกสิ่งมีชีวิตที่จะเดินทางไป ตามวิวัฒนาการทุกชั้นทุกตอนของเขา ที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับวิวัฒนาการของมนุษย์ นั่นเอง.

ปัญหาจะหมดไป, คงจะหมดไปแล้วโดยไม่ต้องถามว่า “ธรรมะทำไมกัน?” ธรรมะคือระบบของการปฏิบัติ สำหรับมนุษย์จะได้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ตามวิวัฒนาการของเขา เรียกว่าหน้าที่.

คำว่า ธรรมะ แปลว่า “หน้าที่”; แม้ว่าจะแปลความหมายอย่างอื่นได้อีกหลายความหมาย. แต่ความหมายที่สำคัญที่สุดของคำว่า “ธรรมะ” นี้ คือ แปลว่า “หน้าที่”. “ธรรมะทำไมกัน?” ธรรมะคือหน้าที่ ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ ในขณะที่เดินไปตามวิวัฒนาการ.

อาตมาเห็นว่า การบรรยายในครั้งแรกนี้เพียงเท่านั้น ก็เป็นการเพียงพอแล้วว่า ธรรมะทำไมกัน? ให้ทุกคนทราบว่ ธรรมะคือ ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ ทั้งในส่วนบุคคลและส่วนสังคม ทั้งทางฝ่ายวัตถุและวิญญาณ.

ขอให้ความจริงข้อนี้ก้องกังวาลอยู่ในหูของท่านทั้งหลายทุกคน แล้วก็จะเกิดผลดี ได้รับผลดีจากธรรมะนี้อยู่ทุกทีพารাত্রีกาลเป็นแน่นอน.

อาตมาขอยุติการบรรยายธรรมปาฐกถาครั้งแรกนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะ โดยวิธีใดกัน?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

(ปรารภและทบทวน)

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะโดยวิธีใดกัน?” ซึ่งข้อนี้ต้องขอให้ท่านผู้ฟังย้อนระลึกนึกถึงคำบรรยายครั้งที่แล้วมา ที่ได้กล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะ ทำไมกัน?” นั่นเป็นการบอกให้ทราบว่ธรรมะคืออะไร? และธรรมะจะมีประโยชน์อย่างไร? จึงตอบปัญหาได้ว่า “ธรรมะทำไมกัน?”

ส่วนในคราวนี้จะบรรยายในแง่ที่ว่า “ธรรมะโดยวิธีใดกัน?” ทั้งนี้ย่อมเป็นการแสดงอยู่แล้วว่า ถ้าต้องการจะมีธรรมะ จะมีผลประโยชน์อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วในการบรรยายในครั้งแรกนั้น. วันนั้นก็เป็นการบอกให้ทราบว่

เราจะทำโดยวิธีใด จึงจะได้รับประโยชน์ของธรรมะนั้น ? การบอกว่า “ทำไม่กัน” นั้น เป็นการบอกให้ทราบว่ามีประโยชน์อย่างไร ? ที่นี้ก็มาบอกว่า โดยวิธีใดกัน ? และ จะต้องทำอย่างไรจึงจะได้รับประโยชน์นั้น ๆ.

(เริ่มการบรรยายครั้งใหม่)

นี่ขอให้ท่านสังเกตสักหน่อยในข้อที่อาตมาใช้คำว่า “กัน” เช่นว่า “ธรรมะโดยวิธีใดกัน ?” ทำไมต้องใช้คำว่า “กัน” ? ข้อนี้ก็เพราะว่าเราต้องช่วยกัน, กระทำร่วมกัน ต้องทำร่วมกัน ทำคนเดียวไม่สำเร็จ จึงต้องใช้คำว่า “โดยวิธีใดกัน ?” คือทุกคนเข้าใจกันดีแล้ว ต้องช่วยกันทำให้สำเร็จประโยชน์ จึงต้องเติมคำว่า “กัน”.

เพื่อสันติของโลก ; ต้องร่วมมือกันทำ.

ถ้าอาตมาพูดว่า “ธรรมะโดยวิธีใด ?” มันก็จะเป็นไปในทางที่ว่า ใครทำก็ได้, ต่างคนต่างทำได้; แต่ถ้าว่าโดยวิธีใดกัน แล้วก็หมายความว่า ต้องช่วยกันทำถึงกับว่าช่วยกันทำพร้อมกันทั้งโลก. ถ้าต้องการให้โลกนี้มีสันติสุข หรือมีสันติภาพ ก็ต้องช่วยกันทั้งโลก : เพราะว่าการโลกนั้นมันประกอบขึ้นด้วยบุคคลคนหนึ่ง ๆ. คนหนึ่ง ๆ ทำอย่างไรรวมกันแล้ว โลกนั้นมันก็เป็นอย่างนั้น เราจึงเหมือนกับว่าช่วยกันสร้างโลก จึงต้องใช้คำว่า “กัน”.

ช่วยกันกระทำโดยวิธีใดกัน ? ต้องทำร่วมกัน ต้องได้รับประโยชน์ร่วมกัน ข้อนี้เพื่อให้ตรงตามความมุ่งหมายแห่งพระพุทธประสงค์ ที่พระองค์ตรัสว่า

“การมีตาคอยู่ในโลกนี้ก็ดี, มีธรรมวินัยของตาคอยู่ในโลกนี้ก็ดี, การทำให้
ธรรมวินัยยังคงมีอยู่สืบต่อไปในโลกนี้ก็ดี, ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่มหาชน ทั้งเทวดา
และมนุษย์.

ข้อที่ว่า “แก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์” นี้ อยากจะทำความเข้าใจเป็นพิเศษกันสักนิดหนึ่ง : พระศาสดามีประโยชน์ทั้งแก่มหาชนและแก่มนุษย์
พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงยืนยันในข้อนี้, ในที่ทุกแห่งก็ตรัสอย่างนี้ ทั้งเทวดาและ
มนุษย์เสมอไป.

เดี๋ยวนี้เราอยากจะให้มองกันเป็นพิเศษ, เพื่อประโยชน์พิเศษว่า เทวดา
กับมนุษย์นั้นมันเป็นอย่างไร? อาตมาอยากจะจำกัดลงไปว่า เทวดาคือพวกคนที่
ไม่รู้จักเห็อ มนุษย์นั้นเป็นพวกที่รู้จักเห็อ ต้องกินเห็อ อาบเห็อ, พวกเทวดา
ไม่รู้จักเห็อ; เทวดานั้นถ้าเกิดมีเห็อแล้วก็ตายทันที. ตามในพระคัมภีร์
มีอย่างนี้.

อย่างในโลกนี้ เวลาที่เราจะพบว่า ชนชั้นบางชั้นอยู่อย่างไม่รู้จักเห็อ,
ชนชั้นบางชั้นต้องอาบเห็อกินเห็อ, นี่ก็เป็นอุปมาให้ทำความเข้าใจว่า ไม่รู้จัก
เห็อก็คือไม่ต้องทำงานหนัก, รู้จักเห็อคือทำงานหนัก, ไม่ได้หมายความว่าถึงเห็อ
จริงๆโดยตรง. อาตมาหมายความว่าความหมายพิเศษว่า คนที่รู้จักเห็อก็ดี,
คนที่ไม่รู้จักเห็อก็ดี ยังต้องได้รับประโยชน์จากธรรมะ หรือจากพระศาสนา.
อย่าเข้าใจไปว่าธรรมะนี้จะมีแต่สำหรับคนที่ไม่รู้จักเห็อ, หรือว่าธรรมะนี้จะมี
สำหรับแต่คนที่รู้จักเห็อ.

ธรรมใช้ประโยชน์ได้แก่บุคคลทุกประเภท.

ธรรมะสิ่งเดียว อย่างเดียว เป็นกลางๆ ต้องใช้ให้สำเร็จประโยชน์
ทั้งแก่บุคคลที่รู้จักเหิงอ และบุคคลที่ไม่รู้จักเหิงอ. พูดตรงๆ ก็หมายความว่า
ทั้งคนมีและทั้งคนยากจน จะต้องอิงอาศัยธรรมะอันเดียวกัน ซึ่งเป็นกลางๆ
: ที่ไม่รู้จักเหิงอจนเป็นเหิงอก็ต้องอาศัยธรรมะนี้แหละ, จะอาบเหิงอต่างน้ำอยู่
ก็ต้องอาศัยธรรมะนี้แหละ.

ธรรมะที่กำลังพูดมาแล้ว อาตมาจำกัดความให้ชัดเจนแล้วในการ
บรรยายครั้งแรกโน้นว่า ธรรมะคือระบบของการปฏิบัติที่ถูกต้อง และจำเป็น
สำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของเขา; ทั้งเมื่อจะกล่าวเป็น
ยุคๆ ของโลก, หรือจะกล่าวเป็นชั่วชีวิตคนของคนๆ หนึ่ง, ทั้งในด้านส่วนตัว
บุคคลและส่วนรวมที่เป็นสังคม, ทั้งในด้านที่เป็นวัตถุ และด้านจิตด้านวิญญาณ.
ธรรมะในลักษณะนี้ จำเป็นแก่เทวดาและมนุษย์ พร้อมกันไปทีเดียว.

ธรรมะที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนานั้นเป็นข้อเดียวกัน ที่ใช้
ได้ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์, คือจะดับความทุกข์ของมนุษย์ที่มีอยู่เหมือนกัน
ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์. ดังนั้นเราจึงต้องใช้ความหมายของคำว่า "กัน" ขึ้นให้
เป็นพิเศษสักหน่อย คือว่าร่วมโลกกัน ปัญหาเดียวกัน หัวอกเดียวกัน และ
ธรรมะเดียวกัน จึงจะต้องใช้วิธีเดียวกัน แล้วก็ช่วยกันกระทำ.

ปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติแล้วจะได้รับผลตอบแทน.

ทีนี้มาถามว่า “กระทำโดยวิธีใดจึงจะได้รับประโยชน์จากธรรมะนั้น?”

คำตอบก็มีได้หลายปริยาย. แต่อาตมาอยากจะกล่าวในลักษณะที่จำได้ง่าย ๆ ลึกซึ้งกว่า จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, จะต้องทำให้ถูกต้องตามคำสั่งของพระเจ้า, จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของกรรม.

ขอให้ฟังดูให้ดีว่า จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, ตามคำสั่งของพระเจ้า, ตามกฎของกรรม. ข้อนี้ต้องทำความเข้าใจคำอธิบายสำหรับคำว่า “ธรรม” ใน ๔ ความหมาย. “ธรรมะ” หรือ “ธรรม” ใน ๔ ความหมาย คือ ตัวธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, และตัวผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินั้นอีกอย่างหนึ่ง.

เราต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งมีสันติสุขธรรมและธรรมสัจจะของมันอยู่ทุกข้อ, ทุกหัวข้อของธรรมะ คือทุกเรื่องของธรรมะ. ต้องศึกษาให้รู้จักเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะต้องทำให้ถูกต้อง.

กฎของธรรมชาติดีกคือพระเจ้า.

ทีนี้ที่ว่า ทำให้ตรงตามคำสั่งของพระเจ้า นี่ก็เพราะคนไทยเรา มีพระเจ้าผู้อยู่ในดวงวิญญาณ เอาออกไม่ได้, มีพระเจ้าพระสงฆ์หรือพระเป็นเจ้า

หรืออะไรก็ตาม; เราต้องทำให้ตรงตามคำสั่งของพระเจ้า. ในพระพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า; ใครว่าในพระพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า คนนั้นยังไม่รู้จักพระพุทธศาสนา. พระเจ้านั้นคือกฎของธรรมชาติ นั่นเอง.

กฎของธรรมชาติมีความหมายเท่ากับคำว่าพระเจ้า ทุกอย่างทุกประการ. กฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้าในฐานะเป็นต้นกำเนิดของทุกสิ่ง. ทุกสิ่งออกมาจากกฎของธรรมชาติ ก็เท่ากับกฎของธรรมชาติสร้างสิ่งทุกสิ่งขึ้นมา. พระเจ้าคือผู้สร้างโลก, พระเจ้าคือผู้ควบคุมโลก, พระเจ้าคือผู้ทำลายโลก, นี่ก็คือกฎของธรรมชาติ.

พระเจ้านิยอยู่ในที่ทั่วไป, พระเจ้าเป็นใหญ่เหนือทุกสิ่ง, พระเจ้ารู้ทุกสิ่ง, นี่คือการรวมอยู่ในคำว่า "กฎของธรรมชาติ" มันมีความควบคุมอยู่ในที่ทุกสิ่งทุกหนทุกแห่ง; อะไรๆ ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ในความหมายเดียวกับคำว่า "พระเจ้า"; หากแต่ว่าไม่ต้องเป็นตัวบุคคล ไปรู้จักพระเจ้ากันในแง่ของตัวบุคคล มันจะโง่มากเกินไปเสียแล้ว.

พระเจ้าไม่ต้องเป็นบุคคล; พระเจ้าเป็นพระเจ้ายกแล้วกัน, เป็นอะไรที่ใครๆ บรรยายไม่ได้ ว่าเป็นอะไร : ไม่เป็นบุคคล, แล้วก็ไม่ใช่มีใช้บุคคล, แต่เป็นพระเจ้า. ขอแต่ว่าให้มีอำนาจ ที่จะให้สิ่งทั้งปวงออกมา และควบคุมสิ่งทั้งปวงอยู่ ฉะนั้นพระพุทธศาสนาก็มีพระเจ้า แต่ไม่ใช่อย่างบุคคล ต้องเรียกว่า Impersonal God จึงจะถูกต้องกับเรื่องกับราว มีกฎของธรรมชาติเป็น Impersonal God.

เราต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ. เราต้องทำให้ถูกต้องตามคำสั่งของพระเจ้าองค์นี้ ซึ่งเรียกโดยบาลีก็ต้องเรียกว่า “ธรรม” ในความหมายที่สูงสุดที่พระพุทธเจ้าท่านได้ประกาศว่า “แม้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็เคารพธรรม”. แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะได้ค้นพบพระธรรมเอามาสั่งสอน ท่านก็ยังเคารพธรรมที่ท่านค้นพบ และนำมาสั่งสอน. นี่เหมือนกับเคารพพระเจ้า.

กฎของกรรมคือกฎของอิทัปปัจจยตา.

ที่นี้ที่ว่า จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกฎ “อิทัปปัจจยตา” ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี, เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้ย่อมเกิด, เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ย่อมดับ. นี่เรียกว่ากฎของ “อิทัปปัจจยตา” ซึ่งเป็นกฎวิทยาศาสตร์ ซึ่งยิ่งไปกว่าวิทยาศาสตร์ ไม่มีกฎวิทยาศาสตร์ไหนจะนอกออกไปจากกฎ “อิทัปปัจจยตา” ได้ แล้วก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของกรรม หรือกฎของ “อิทัปปัจจยตา”.

รวมความว่า ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติด้วย, ถูกต้องตามคำสั่งของพระเจ้าด้วย, ถูกต้องตามกฎหมายของกรรมด้วย; นั่นแหละคือวิธีที่จะทำให้สำเร็จประโยชน์ ให้ธรรมะเกิดขึ้น และมีผลตรงตามที่ต้องการ ตรงตามค่านิยมของคำว่า “ธรรม” ที่ขออย่าแล้วอย่าอีกซ้ำๆ ซากๆ ว่า “ธรรม” คือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งในส่วนตัวบุคคลก็ดี ทั้งในส่วนรวมเป็นสังคมก็ดี ทั้งในด้านวัตถุก็ดี ทั้งในด้าน

จิตตานุญญาณกัตติ ไม่มีอะไรผิด มีแต่ความถูกต้อง และมีผลตรงตามที่ต้องการ
ปรารภณา ซึ่งจะเรียกได้ว่าเป็นสันติภาพอันถาวร.

เมื่อต้องการผลของธรรมะเป็นสันติภาพอันถาวร ก็ต้องมีวิธีปฏิบัติ
ที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, หรือตามคำสั่งของพระเจ้า, หรือตามกฎหมาย
ของกรรม คือกฎ “อิทัปปัจจยตา” อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ถูกต้อง
และจำเป็นตามวิวัฒนาการทุกขั้นทุกตอนอย่างไร ก็อธิบายไปแล้วในการบรรยาย
ครั้งที่แล้วมา.

คนทำผิดต่อกฎธรรมชาติและอิทัปฯ เพราะไม่รู้ธรรมสัจจะ.

ที่นี้ก็มาพูดถึงการที่เราทำผิดพลาด. *เดี๋ยวนี้เราทำผิดพลาดต่อกฎของ
ธรรมชาติ, ทำผิดพลาดต่คำสั่งของพระเจ้า, ทำผิดพลาดต่อกฎเกณฑ์ของ
“อิทัปปัจจยตา”.*

ผิดพลาดต่อกฎของธรรมชาติ ก็เห็น ๆ กันอยู่ : เราเป็นอยู่กันอย่าง
ทำลายธรรมชาติในทางด้านของวัตถุ. ที่เป็นเรื่องทางจิตใจ เป็นกฎเกณฑ์ทาง
จิตใจก็ไม่คำนึง, คำนึงแต่เรื่องทางเนื้อหนัง เป็นทาสของวัตถุ เป็นทาสของ
ความสนุกสนาน, เอร็ดอ่อยในทางเนื้อหนัง คำนึงถึงแต่ทางวัตถุอย่างเดียว
โดยไม่คำนึงถึงทางจิต. อย่างนั้นมันก็ผิดแล้ว, *ผิดคำสั่งในข้อผิดกฎหมายของธรรมชาติ
แล้ว, ผิดคำสั่งของพระเจ้าแล้ว, ผิดกฎเกณฑ์ของ “อิทัปปัจจยตา” แล้ว* ที่ว่าเมื่อ
ต้องการสันติภาพ แต่ไปสร้างเหตุของวิฤตการณ์. ตัวต้องการความสุข แต่ไป

สร้างเหตุของความทุกข์ มันก็ผิดหมด. นี่เรากำลังทำผิดอยู่ในข้อนี้ ขอให้ไปดูรายละเอียดด้วยตนเองก็แล้วกัน ว่าในโลกนี้เรากำลังทำผิดกันอยู่อย่างไร.

ทีนี้ที่จะให้การกระทำอย่างถูกต้องนั้นมันเป็นไปได้ง่ายเข้า ก็จะต้องมองให้เห็นข้อเท็จจริงบางอย่างบางประการ ที่มันควรจะมอง แล้วเราก็ไม่มอง. อาตมาจะใช้คำว่า จะต้องมองให้เห็นสัจจะธรรม กับ ธรรมสัจจะ ที่มันแฝงกันอยู่. เมื่อพูดถึง สัจจะธรรม เราหมายถึงความจริงทั่วไปรอบโลกรอบจักรวาล. แต่เมื่อพูดถึง ธรรมสัจจะ เราหมายถึงความจริง ข้อเท็จจริง เหตุผลอะไรก็ตาม เฉพาะเรื่องเฉพาะกรณีที่เราจะต้องรู้ถึงขนาดสูงสุด และทำให้ถูกต้องตามความจริงเฉพาะเรื่องเฉพาะกรณี; นี่มันมีแฝงกันอยู่อย่างนี้.

เรามักจะขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในส่วนที่เป็นธรรมสัจจะของเฉพาะเรื่องของเฉพาะกรณี และมองอีกทางหนึ่งก็ว่า เราจะต้องมีวิธมองของเราเพื่อทำให้สิ่งต่าง ๆ มันเป็นไปได้ง่ายดายนั่น.

ทำการทำงานคือการปฏิบัติธรรม.

อาตมาอยากจะให้ท่านทั้งหลายมองว่า *การงานนั้นคือการปฏิบัติธรรม.* เดียวนี้สังเกตเห็นว่า พวกเราเอาการงานไว้ที่บ้าน, เอาการปฏิบัติธรรมไว้ในวัด ในป่าในดงของฤๅษีมิ้น; เอาการงานไว้ที่บ้าน, เอาการปฏิบัติธรรมไว้ที่วัด, อาตมาเห็นว่ามันไม่ถูก.

ทีนี้เมื่อจะดูกันตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว ถ้ามีการประพฤติหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ ที่เรียกว่า ทำการงานที่ไหนก็จะต้องมีการปฏิบัติธรรมะที่นั่น. อย่างจะยกตัวอย่างว่า ทำงานเป็นชาวนา ไถนาทำไร่อยู่ เมื่อทำนาอยู่ ก็ให้มันเป็นการปฏิบัติธรรม คือมีความตั้งใจจริง ที่เรียกว่าตั้งใจ, มีหمة มีการบังคับตัวจริง, มีขันต์ มีความอดกลั้นอดทนจริง, มีจาคะ สละสิ่งที่เข้าศึกเป็นอันตรายแก่การงานนั้นเสีย, โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้อง มีปัญญาที่เพียงพอ มีสติสัมปชัญญะที่เพียงพอ มีความกล้าหาญที่เพียงพอ จึงจะทำงานได้สำเร็จ, ยังจะต้อง มีอุคมกต และจะต้อง ขี้อตรงต่ออุคมกต ทั้งส่วนตัวและส่วนสังคมการงานของแต่ละคน จึงจะเป็นไปด้วยดี ประสานกันด้วยดี. ฉะนั้น ตั้งหน้าตั้งตาทำหน้าที่การงานให้ดี ก็จะเป็นการปฏิบัติธรรมที่สูงสุด อยู่ในตัวการงานนั้น; ไม่ต้องแยกเป็นสองเรื่อง และทำกันคนละที; ประเดี๋ยวก็เกี่ยงกันให้ทำ หรือว่ามันเป็นสิ่งที่ทำไปไม่ได้; แล้วก็ไปเข้าใจผิด, แล้วก็ท้อถอย มีความท้อถอยที่จะต้องทำถึงสองเรื่องสามเรื่อง.

เดี๋ยวนี้มีเรื่องเดียว ทำการงานในหน้าที่นั้น คือการปฏิบัติธรรม; จะทำให้เกิดความเข้าใจในข้อเท็จจริง; แม้กระทั่งว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ารู้สึกขึ้นมาได้ ในขณะที่ตั้งหน้าตั้งตาทำการงาน ชนิดที่เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ในตัว ดังที่กล่าวแล้ว.

ธรรมะมี ๒ ชั้น : ต้องปฏิบัติและเป็นปัจจัยให้ปฏิบัติ,

ขอให้คำนึงถึงว่า ธรรมะนั้นมันมีอยู่เป็น ๒ ชั้น ธรรมะที่จะต้องปฏิบัติโดยตรงก็มี, ธรรมะที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย สำหรับให้ปฏิบัติธรรมะอื่นๆ ได้ง่ายขึ้นก็มี.

กรรมะที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย จะทำให้ปฏิบัติกรรมะอื่น ๆ ได้ง่ายก็มี เช่นว่า เราจะต้องมีความเข้าใจถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติว่า “สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” สัตว์เดรัจฉานก็ติดันไม่หนีจากอนกิตติ มีชีวิตแล้ว ต้องถือว่าเป็นเพื่อน ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย กันทั้งหมดทั้งสิ้น, ให้มันถูกให้มันตรงตามกฎหมายของธรรมชาติ, แล้วก็มีกรรมะโดยอัตโนมัติเกิดขึ้น คือ ความรัก ความเมตตา ความสามัคคี, ทำคนอื่นไม่ได้, ทำลายคนอื่นไม่ได้, และทำลายป่าไม้เล่นโครม ๆ กันอย่างนี้ก็ได้; เพราะว่ามันก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายของเรา. จะทำลายสัตว์เดรัจฉานให้สูญพันธุ์ไปจากโลกก็ได้; เพราะว่ามันเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเราอย่างนี้. แล้วก็ไม่สามารถที่จะฆ่าคนตาบอด ๆ ด้วยกันได้อย่างเลือดเย็น นี่คือ กรรมะที่ช่วยให้เกิดกรรมะ.

และว่าถ้าเราจะมีกรรมะในระดับสูงหลาย ๆ ด้านพร้อมกัน เราจะต้องฝึกข้อสำคัญอย่างหนึ่งคือ การบังคับความรู้สึก. เดียวนี้พวกเราในโลกนี้ไม่ค่อยบังคับความรู้สึก, ปล่อยตามสบาย ปล่อยตามกิเลส.

และอีกอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญที่สุดก็คือว่า เราจะต้องแสวงหาความสุขในการทำการงาน, แสวงหาความสุขในการบังคับตน ให้อยู่ในร่องในรอย คือ แสวงหาความสุข เมื่อรู้สึกตัวกำลังทำหน้าที่ของมนุษย์. อย่าไปหาความสุขต่อเมื่อทำงานแล้ว เงินเดือนออกแล้ว; เอาเงินเดือนไปกินไปเล่นกันให้หัวทกกันชีวิต มีความสุขที่นั่น. นั่นมันเป็นเรื่องชั่วหลัง และจะไม่ใช่ความสุขชนิดที่จะนำไปสู่ความสงบเย็นได้ มีแต่จะทำให้ร้อนยิ่งขึ้น.

ความสุขในที่นี้ คือความพอใจ ว่าได้ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง ไม่มีบกพร่อง ใจตัวเองได้. ใครใจตัวเองได้เมื่อไร; คนนั้นจะมีความสุขอย่างยิ่ง. นี่เรียกว่าความสุขที่เกิดขึ้นในการทำงานอย่างถูกต้อง, ในความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องของตน ๆ.

อย่าเป็นอยู่ด้วยส่วนเกินจะมีธรรมะ.

ที่นี้ อยากจะชักข้อหนึ่งว่า อย่าเป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน : *อย่ากินเกิน อย่านั่งห่มเกิน อย่าไปใช้สอยเกิน*; แม้แต่การบำบัดโรคภัยไข้เจ็บก็อย่าให้มันเกิน; เดียวนี้เรามันมีแต่เรื่องเกิน. ที่ไปกินเหล้า นั้นเกินหรือไม่เกินไปคิดดู? สูบบุหรี่เกินหรือไม่เกินไปคิดดู? กินของเล่น, เล่นหัวต่างๆ, ประดับประดาตกแต่งร่างกาย, ฟ้อนรำขับร้องต่างๆ นี่เกินหรือไม่เกินไปคิดดู? ให้เอาความรู้สึกโดยแท้จริงเป็นหลัก ถ้าเห็นว่าเกินก็รีบละเสีย.

พระพุทธเจ้าท่านทรงบัญญัติอุโบสถศีล ว่าเป็นการตามรอยพระอรหันต์ ให้ทุกคนถือปฏิบัติ. นี่มันเป็นเรื่องไม่ให้ไปแตะต้องส่วนเกิน : อาหารที่ดีเกิน แพงเกิน กินเวลาแล้วก็ไม่กิน เรียกว่า “วิกาลโภชนา” ก็เว้นเสีย “*มัจจะกิตตะวาทีตะวิสุกะทัสสนะ*” – เรื่องฟ้อนรำขับร้องติดสืตืเป้า ประดับประดาตกแต่ง นี่มันเกิน มันไม่จำเป็น ก็เว้นเสีย. “*อุจจาสนะมหาสนา*” – ที่นั่งที่นอนสูงใหญ่ มันเกินไปก็ เว้นเสีย ทุกอย่างต้องเว้นเสีย.

เหตุปัจจัยที่ทำให้กินเกินก็ต้องระวัง จะต้องกลัว : ไข้หลายชนิด ถ้วยเล็กๆ บนโต๊ะอาหารนั้น คือศัตรูอันร้ายกาจ คือมันทำให้กินเกิน. ถ้าไม่มีไข้ เหล่านั้น คนก็จะกินแต่พอร่างกายต้องการ; เพราะมีไข้ มันก็กินเพลิน. นั่นแหละศัตรูอันร้ายกาจ ทำให้เงินเดือนไม่พอใช้. ครั้นพอ เว้นเหล่า เว้นบุหรื เว้นสิ่งเกินเหล่านี้เสีย เงินเดือนก็พอใช้ เวลาก็มีสำหรับ จะมาศึกษาธรรมะ. สำหรับจะอยู่บ้านไม่ต้องออกไปเที่ยวตามสถานที่แห่งกามารมณ์ มีประโยชน์ทั้งส่วนเกิน ทั้งการละเว้นส่วนเกิน.

อุโบสถศีล ให้เว้นกามคุณ การกระทำระหว่างเพศโดยเด็ดขาด; ก็เพราะว่า ทำทุกวันนี้มันเกิน แต่บางวันเว้นเสียมันจะพอดี. ขอให้ทุกคนยินดี ที่จะถืออุโบสถศีล และจะเป็นการตามรอยพระอรหันต์ ตามที่พระพุทธองค์ทรง ประสงค์ นี้เรียกว่า ถือศีลครอบจักรวาล กันทั้งโลกว่า อย่าแตะต้องส่วนเกิน.

ที่นี้โลกมันกำลังจะวินาศ เพราะคนในโลก บูชาส่วนเกิน มันจะล้าง กันให้หมดโลก เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนเกิน, เพราะต้องการจะมีส่วนเกิน, จะกักตุนส่วนเกิน, เขาจะทำลายผู้อื่นให้หมดโลกไป. นี่เรียกว่าธรรมะที่จะ ช่วยให้มีธรรมะ.

อุโบสถศีล ๘
อย่าเสียททเกิดเป็นมนุษย์ พบพระพุทธศาสนา.

ธรรมะที่ต้องปฏิบัติโดยตรง ก็มีอยู่, และ ธรรมะที่จะช่วยธรรมะ เหล่านั้นให้ปฏิบัติได้สำเร็จก็มีอยู่, เรียกว่า ธรรมะเป็นปัจจัยให้มีธรรมะ ซึ่ง

อยากจะระบุลงไปว่า อุดมคติอันสูงสุด ว่าจะไม่ให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์นี้แหละจะช่วยได้.

ขอให้ทุกคนถืออุดมคติว่า จะไม่ให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ถ้าเป็นพวกเราด้วยแล้ว, จะต้องหยอดท้ายด้วยว่า ได้พบพระพุทธศาสนา. ปู่ ย่า ตา ยาย ได้ตะโกนกันอยู่ลั่นไปหมดว่า อย่าให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา. ถ้าเรามีอุดมคติอย่างนี้ ก็จะต้องไปแต่ในทางที่จะตั้งตนอยู่ในธรรม จะปฏิบัติธรรม จะพอใจธรรม จะเคารพพระธรรมอย่างสูงสุด เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทั้งอดีต ทั้งอนาคต ทั้งปัจจุบัน ล้วนแต่เคารพธรรม.

ข้อความที่ได้พูดมาทั้งหมดนี้ ถือเป็นการขอยุ่ทุก ๆ ข้อ ว่าเป็นวิธีที่จะทำให้ธรรมะเกิดขึ้น มีธรรมะ ได้รับผลแห่งธรรมะ โดยการกระทำที่ร่วมกัน; โดยใช้หัวข้อสั้น ๆ แห่งปาฐกถาธรรมครั้งนั้นว่า “ธรรมะโดยวิธีใดกัน?” ขอให้ท่านผู้ฟังเอาไปชนกันเข้ากับปาฐกถาธรรมครั้งแรก ที่ว่า “ธรรมะทำไมกัน?” ธรรมะคือ ระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้น ทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ. เดียวนี้ เราก็ทำให้สำเร็จได้ตามนั้น โดยอุบายดังที่กล่าวมาแล้วว่าทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, ตรงตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, ตรงตามกฎหมายแห่งกรรม, มีรายละเอียดซึ่งเข้าใจว่าท่านทั้งหลายคงย่อมทราบกันอยู่เป็นอย่างดี.

เดี๋ยวนี้เวลาแห่งการบรรยายของเราก็หมดแล้ว อาตมาขอยุ่การบรรยายไว้แต่เพียง
แค่นี้สำหรับครั้งนี้.

ธรรมะกับโลก จะไปด้วยกันได้หรือไม่?

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะกับโลก จะไปด้วยกันได้หรือไม่?” ขอให้ทำไว้ในใจว่า เราได้พูดถึงถึงเรื่องของธรรมะ, ประโยชน์ของธรรมะ, และวิธีที่จะทำให้ธรรมะมีขึ้นมาได้อย่างไร; แต่แล้วก็นำเสนอสิ่งที่ว่า ยังมีปัญหาเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้สำหรับคนส่วนใหญ่ ซึ่งยังสงสัยอยู่ว่าธรรมะกับโลกมันจะไปด้วยกันได้หรือไม่? ดังที่อาตมาได้เคยเล่าให้ฟังมาแล้วว่า มีครูบาอาจารย์ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัย มาตั้งคำถามอย่างหนักกับอาตมา ว่าธรรมะกับโลกจะไปด้วยกันได้หรือไม่? ฟังแล้วก็น่าสะอึก, ฟังแล้วก็นำเสนอสิ่งที่, ฟังแล้วก็นำเสนอให้.

โลกกำลังมีปัญหาวิกฤตการณ์มาก.

เมื่อพูดถึงปัญหา เราถือว่าโลกกำลังมีปัญหา. ปัญหาย่างยิ่งก็คือไม่มีสันติภาพ; เราอยู่กันด้วยวิกฤตการณ์ มีความเลวร้าย คือมีอาชญากรรม

มากขึ้นทุกที ทั้งในส่วนบุคคลหรือภายในบ้านเมือง ภายในครอบครัว, และมี
อาชญากรรมใหญ่คือสงคราม หรือมหาสงครามกำลังมีอยู่, และกำลังตั้งเค้าว่าจะ
ขยายต่อไป อยู่ในโลก. นี่เรียกว่า วิกฤตการณ์ ซึ่งเป็นตัวปัญหาที่มีอยู่ในโลก.

ทุกคนก็ไม่ต้องถามว่าจะมีวิกฤตการณ์; แต่ทำไมโลกนี้มันยังมี
วิกฤตการณ์มากขึ้น? นี่แหละคือตัวปัญหา. สมัยก่อนเขาเคยเชื่อกันมาว่า
ธรรมะคุ้มครองโลก คุ้มครองสัตว์ คุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรมะ; โลกนี้ คือ
สัตว์เหล่านี้ ก็อยู่กันอย่างสงบเย็น. เดียวนี้ทำไมมันหาความสงบเย็นไม่ได้
เพราะอะไรไม่คุ้มครอง? ถ้าคนโบราณเขาจะตอบว่า เพราะมันไม่มีธรรมะคุ้มครอง.
ส่วนคนเดี๋ยวนี้เขาไม่ถือว่าธรรมะจะคุ้มครองโลกได้ ถึงกับมีปัญหาว่าจะอยู่ด้วยกัน
ได้หรือไม่ด้วยซ้ำไป.

สมัยปัจจุบันนี้ มีบางลัทธิถือว่า ศาสนาเป็นยาเสพติดสำหรับทำให้
มนุษย์มันเมา; เพราะไม่มีประโยชน์อะไร. ถ้าศาสนาเป็นยาเสพติดเสียแล้ว
ธรรมะก็ไม่มีประโยชน์อะไร; เพราะว่า สมบัติของศาสนาก็คือสิ่งที่เรียกว่า
“ธรรมะ” นั่นเอง. ไม่ว่าศาสนาไหนมีธรรมะเป็นสมบัติทั้งนั้น. ธรรมะ
ที่ตรงกันทุกศาสนาก็เช่นว่า ทุกคนมาจากที่เดียวกัน, เหมือนกันว่าเป็นพ่อแม่
เดียวกัน. อย่างพุทธศาสนาก็ถือว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ
ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น, มีปัญหาอยู่ที่มักเลศเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ยาก เหล่านี้.
เราเป็นเพื่อนทุกข์กัน มีหัวอกอันเดียวกัน ชี้แจงกันแต่ในทางที่จะให้ร่วมมือ
กันแก้ปัญหาเหล่านี้ คือดับทุกข์ออกไปเสียให้หมดสิ้น.

ในที่สุดก็พบเหมือน ๆ กันทุกศาสนาว่า ความเห็นแก่ตัวนั้นแหละ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา; ความเห็นแก่ตัวเป็นสัญชาตญาณ แต่เราควบคุมไว้ไม่ได้. สัญชาตญาณก็เลยวิวัฒนาการไปในทางที่เป็นโทษ; คือเห็นแก่ตัวแล้วก็มีความโลภ มีความโกรธ มีความหลง; ทำตัวเองนั้นแหละให้เดือดร้อน, แล้วก็ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนยิ่งไปกว่าตัวเอง เพราะว่าเรามันเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ผู้อื่น.

ทุกศาสนาจะสอนให้กำจัดทำลายความเห็นแก่ตัวด้วยกันทุกศาสนา. อาตมาขอทำให้ไปคันดู ให้ไปพิสูจน์ดู ทดสอบดูว่า ศาสนาไหนบ้างที่ไม่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว? อาตมาจะเลยพูดเสียด้วยว่า ถ้าศาสนาไหนไม่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว แต่กลับไปสอนให้เห็นแก่ตัวแล้ว ก็เลิกความเป็นศาสนาเสียเถิด, ศาสนานั้นยกเลิกได้. เดียวนี้เราไม่มี หาไม่พบว่าศาสนาไหนที่สอนให้เห็นแก่ตัว; ล้วนแต่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง เสียด้วยกันทั้งนั้น เพื่อว่าเมื่อคนในโลกไม่มีความเห็นแก่ตัวแล้ว เขาก็จะรักผู้อื่นได้ เขาก็จะช่วยเหลือกันได้ ไม่เอาเปรียบกันอย่างเลือดเย็น เหมือนอย่างที่กำลังมีอยู่ทั่วไปในโลกนี้.

ธรรมะคือความไม่เห็นแก่ตัว จะคุ้มครองโลกได้.

เมื่อใดโลกเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เมื่อนั้นก็วินาศ. เดียวนี้ก็กำลังเอียงไปในทางเห็นแก่ตัวมากขึ้น ความวินาศมันใกล้เข้ามา. โลกจะรอดอยู่ได้ก็เพราะธรรมะ, ธรรมะในพระศาสนาคือความไม่เห็นแก่ตัว. นี่จะเห็นชัดได้อย่างหนึ่งว่า โลกจำเป็นต้องมีธรรมะคือความไม่เห็นแก่ตัว.

หรือใครจะตั้งปัญหาถามขึ้นมาว่า *ธรรมะนี้มีสำหรับโลก หรือมีสำหรับอะไร?* ท่านทั้งหลายก็มีเสรีภาพที่จะคิดตามความชอบใจว่า *ธรรมะนี้มีสำหรับอะไร? มีสำหรับใคร? มีสำหรับโลกหรือหาไม่?* แต่ก่อนไม่มีปัญหาอย่างนี้. เดี่ยวนี้มีปัญหาอย่างนี้ขึ้นมาแล้ว เพราะว่าไม่สนใจธรรมะ จนไม่รู้จักธรรมะ; ปัญหามันก็เกิดขึ้นมาอย่างนี้; กระทั่งมีปัญหาเกิดขึ้นว่า *ธรรมะกับโลกนี้ มันจะไปด้วยกันได้หรือไม่?* คือหมายความว่า จะเป็นเครื่องคุ้มครองประคับประคองกันไป, หรือว่าจะเป็นเครื่องขัดขวางทำลายล้างกัน.

ข้อนี้มันมี คำพูดที่พูดกันโดยไม่รู้สีกตัว อย่างผิด ๆ ว่า ธรรมะนั้นตรงกันข้ามกับโลก. ถ้าพูดอย่างนั้นก็ขอให้เข้าใจว่ามันผิด เป็นอีกความหมายหนึ่ง, ในความหมายหนึ่ง ธรรมะก็ตรงกันข้ามกับโลกจริง; แต่มันตรงกันข้ามไปในทางที่จะช่วยกันให้หมดปัญหา. เมื่อโลกจะมุ่งไปในทางเลว; ธรรมะก็มุ่งจะให้ไปในทางดี, ธรรมะมาหาโลกก็เพื่อจะให้โลกหยุดเลว ให้เป็นไปในทางดี. ถ้าพูดอย่างนี้ก็พูดได้ว่าธรรมะนั้นตรงกันข้ามกับโลก; มันไปด้วยกันไม่ได้. แต่ความจริงไม่ได้เป็นอย่างนั้น โลกนี้ต้องมีธรรมะเป็นเครื่องประคับประคองโลกให้เป็นไปแต่ในทางที่ถูกต้อง, หรือในทางที่ดี.

ธรรมะเข้ามาก็เพื่อควบคุมให้โลกเป็นไปด้วยดี, ธรรมะก็เป็นไปกับโลก ในทางที่จะทำให้โลกให้ดี; ไม่ใช่มากดดัน ไม่ใช่มาทะเลาะวิวาทกัน เหมือนกับความรู้สึกของคนบางคนที่เขาเกลียดธรรมะ. เขาหวังที่จะเอาเรื่องโลก ๆ เป็นเบื้องหน้า; ก็เลยพาลหาเรื่องตามความรู้สึกของเขาว่า ธรรมะกับโลกนี้มันขวางกัน เพราะเขาไปมองในแง่ที่ว่า มันไม่ตรงกับความรู้สึกของเขา.

ธรรมะจำเป็นสำหรับโลก ต้องไปด้วยกัน.

ขอให้เรามองกันเสียใหม่ ว่าธรรมะกับโลกนี้มันจะมีผล หรือว่ามีฤทธิ์เดชอะไรกันไปคนละอย่าง แต่มันต้องไปด้วยกัน และไปด้วยกันได้. ธรรมะคือสิ่งที่ทำให้ดี; โลกนี้ถ้าปล่อยไปตามความรู้สึกของโลกแล้ว มันมีแต่จะทำชั่ว. เหมือนปลามันจะลงน้ำเรื่อย มันจะไม่ขึ้นบก. ที่มันมีธรรมะเป็นเครื่องประคับประคองให้อยู่ในแนวทางที่มันถูกต้อง; เมื่อใดมีความสุขเมื่อไหร่เป็นการกล่าวได้ว่า ธรรมะกับโลกนี้ได้สมัครสมาน สามัคคีกันมาเป็นอย่างดี จนมีผลเป็นอย่างนี้; ดังนั้น จึงไม่ควรจะมีปัญหาอย่างที่กำลังมีอยู่ว่า ธรรมะกับโลกจะเป็นไปด้วยกันได้หรือไม่? หรือว่าธรรมะสำหรับโลกหรือสำหรับอะไร?

ที่นี้ เดียวนี้ เรามามองดูข้อเท็จจริงที่กำลังมีอยู่ในโลกที่มันเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ *ลัทธิบางลัทธิถือว่าธรรมะไม่จำเป็นสำหรับโลก*, ธรรมะเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของโลก. เราไม่สามารถจะใช้ธรรมะแก้ปัญหาของโลก. นี่เขาก็พูดกันไปพวกหนึ่ง แนวหนึ่ง ลัทธิหนึ่ง. ส่วนอาตมานั้นก็ยังคงรูปเดิมว่า ธรรมะมันต้องคู่กันกับโลก โลกขาดธรรมะไม่ได้ ธรรมะจะสามารถขจัดปัญหาของโลกโดยประการทั้งปวง ไม่ใช่ว่าธรรมะจะขจัดปัญหาไม่ได้.

ความจริงมีอยู่ว่าเขาไม่รู้จักธรรมะ. ไม่สามารถจะเอาธรรมะมาใช้สำหรับขจัดปัญหานี้ต่างหาก. ถ้ามีธรรมะเข้ามาโดยแท้จริงแล้ว จะแก้ปัญหาลงโลกได้ในพริบตาเดียว. โปรดฟังให้ดีว่า อาตมาพูดว่า “ในพริบตาเดียว”, ชั่วตากะพริบครึ่งหนึ่ง.

จะขอพูดอย่างคำพูดก่อน ในการกระทำนั้นค่อยพูดกันทีหลังว่า ในโลกนี้ ถ้าเด็กนายทุนใจร้ายกันเสีย มีเศรษฐกิจบุญ ในพริบตาเดียวนี้ โลกจะเป็นอย่างไร? เราก็กำลังมีปัญหว่านายทุนใจร้ายนี้ สู้บเล็ดมนุษย์ จนคนยากจนต้องลุกขึ้นต่อสู้ จะประหัตประหารกันให้เลือดท่วมโลก. ถ้าเราหยุดนายทุนใจร้ายเสีย; เปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจบุญขึ้นมา, รักคนยากจนเหมือนลูกเหมือนหลานนั้นจะแก้ปัญหาได้ในพริบตาเดียวหรือไม่?

มีธรรมะแล้วทุกคนเป็นสัตว์บุรุษไม่มีความทุกข์.

ที่นี้ว่า จะเป็นเศรษฐกิจบุญขึ้นมาได้อย่างไร? มัน ก็ต้องอาศัยธรรมะ. ถ้ามีธรรมะมาจริง, ธรรมะของศาสนาไหนก็ได้ จะเกิดเศรษฐกิจบุญ. เศรษฐีบุญจะเต็มไปด้วยในโลก เช่นเดียวกับในยุคในสมัยที่ศาสนายังมีบารมี มีอิทธิพล มีรัศมีสำหรับส่องอยู่ในโลก, หรือว่าธรรมะเข้ามา คนยากจนที่บูชาอบายมุขนั้น เปลี่ยนเป็นชนกรรมาชีพชนิดสัตว์บุรุษเสีย ความทุกข์ยากก็จะหายไปภายในพริบตาเดียว.

อาตมาพูดว่า หากคนยากจนที่บูชาอบายมุข นั้นหยุด, ตายเสียแล้ว ก็เกิดใหม่ เป็นชนกรรมาชีพที่เป็นสัตว์บุรุษ. เดียวนี้คนยากจนยังบูชาอบายมุข ในพุทธศาสนาถือว่า คัมภีร์เขา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน นี่เป็นอบายมุข. ใครไปทำเข้าก็จมอยู่ในอบาย.

คนยากจนยังบวชอบายมุขอยู่ เราไม่มีการจัดการกระทำที่ถูกต้อง
ให้คนยากจนสลัดอบายมุขทิ้งไปให้หมดสิ้น ; บางทีมีแต่จะเพิ่มอบายมุขให้ด้วย
ซ้ำไป, ยิ่งอยากจะขายเหล้าให้มาก, ยิ่งอยากจะขายบุหรีให้มาก, ยิ่งอยากจะขาย
ล็อตเตอรี่ให้มาก, อย่างนั้นมันก็ทำให้คนยากจนสลัดอบายมุขไปไม่ได้.

เราต้องการให้เขาเป็นชนกรรมาชีวะที่เป็นสัตบุรุษ คือเว้นจากอบายมุข
โดยประการทั้งปวง. ธรรมะเข้ามาอบายมุขหายไป, ความเป็นสัตบุรุษขยับ
ขึ้นแข็ง ชื่อสัตย์ สมัคสมานสามัคคี อดกลั้นอดทน มีสติปัญญา ก็เข้ามา;
ปัญหาเกี่ยวกับคนยากจนก็จะหมดไปในพริบตาเดียว.

ทีนี้^๕จะมองให้กว้างกว่านี้ก็จะมองว่า ให้เลิก “กามสุขัลลิกานุโยค” เสีย
แล้วลัทธิ “ทุนนิยม” ก็จะตายไปหมดจากโลก. คำว่า “กามสุขัลลิกานุโยค”
เป็นศัพท์, เป็นคำที่รู้จักกันดีในพระพุทธศาสนา คือประกอบตนที่มัวเมาอยู่
ในกาม, บุขากาม, ประกอบตนมัวเมาอยู่ในกาม ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง
ลิ้น ทางกาย และทางใจ.

ทีนี้^๕คนทั้งหลายกำลังชอบอย่างนี้ กำลังบูชาสิ่งที่เรียกว่ากาม ก็เป็น
เหตุให้เกิดความคิดที่จะส่งเสริมแต่เรื่องกาม. ใครมีสติปัญญาก็หาอำนาจ
หากำลังหาปัจจัยเพื่อประโยชน์แก่กามของตน; เกิดลัทธิที่ใช้ทุนเป็นเครื่องมือ
สำหรับหาประโยชน์ให้แก่ตน, เกิดลัทธิทุนนิยมขึ้นมาบ้าง, เกิดบุคคลประเภท
นายทุนขึ้นมาบ้าง

แม้แต่คนยากจนแท้ ๆ ก็ยังอยากจะเป็นนายทุน คนยากจนแท้ ๆ ก็อยากอยู่อย่างลัทธินายทุน. เราจะเห็นได้ว่า แม้จะยากจนอย่างไร เขาก็พยายามที่จะให้มีอะไร ๆ อย่างที่พวกนายทุนเขามี. คนจนก็กำลังทำอะไรไว้ด้วยกันอยู่ในข้อนี้, ที่เราเรียกกันว่า “ความเจริญ”. อย่างว่าเรามีไฟฟ้าใช้กันขึ้นมาในบ้านนอกคอกนาอย่างนี้; คนยากจนเขาก็อยากจะมีทีวี, อยากจะมีตู้เย็น, อยากจะมีสเตอริโอ. ก่อนนี้เขาไม่มี เขาไม่เคยคิดจะมี. พอมีไฟฟ้าขึ้นมาที่บ้านนอกคอกนา เขาก็ซื้อหาทีวี ตู้เย็น หรือสเตอริโอ มา. เขาไม่มีเงินพอ เขาก็ใช้ระบบ installment คือเก็บเงินผ่อนส่ง.

ระบบผ่อนส่ง ไม่มีที่บ้านนอกคอกนามาแต่ก่อน. เดิมนั้นก็มี ทำให้เกิดเป็นหนี้เป็นสิน ทำให้เสียหายแก่การดำรงชีพ เป็นอบายมุขทางวิญญาณชั้นลึก มันสร้างปัญหาขึ้นมาใหม่อย่างนี้ ที่ทำให้คนยากคนจนกับเขา “กามสุขัลลิกานุโยค” อย่างนี้, กัดกินเป็นเหยื่อของคนที่มีอำนาจทุน, หรือมีความผูกขาดเกี่ยวกับทุน, แล้วจะไปโทษใคร? มันเป็นเรื่องของการทำผิดต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรม.

ธรรมะเข้ามา คนจะมีสันโดษไม่บูชาส่วนเกิน.

เราจะต้องเอาธรรมเข้ามา ให้คนรู้จักสันโดษให้รู้จักเป็นอยู่โดยไม่บูชาส่วนเกิน ก็จะไม่มีปัญหาอย่างที่ว่านี้. ขอให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” ซึ่งมีอยู่ใน ธรรมเทศนาข้อแรกของพระพุทธเจ้า ที่เราเรียกกันว่า

“ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร”. พอพระองค์จะทรงแสดงธรรมแก่โลกเป็นครั้งแรก พระองค์ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร บอกว่า **อย่าไปแตะต้อง กามสุขัลลิกานุโยค กับ อตถกิลมณานุโยค.**

ถ้าเราเชื่อท่าน เราเลิก กามสุขัลลิกานุโยค เสีย, ลัทธิทุนนิยม ก็ตายไปจากโลกทันที, พวกนายทุนก็ตายไปจากโลกทันที เกิดเป็นเศรษฐกิจบุญขึ้นมาได้ไม่ยากเลย. ฉะนั้นขอให้เราช่วยกันมองดูให้ดีๆ จนเลิกกามสุขัลลิกานุโยค อันเป็นความผิดความเลวอบ้ทวัญไรข้อแรกนี้เสีย. รวมความว่า เลิก กามสุขัลลิกานุโยคได้เมื่อไร ลัทธิทุนนิยมก็จะตายหมดไปจากโลกเมื่อนั้น; เรียกว่าในพริบตาเดียว เพราะทำให้ปัญหานั้นหายไป. เดียวนี้มาเข้าใจกันเสียว่าศาสนาเป็นยาเสพติด ก็เลยไม่รู้จักรู้ว่าจะเลิกคำว่ากามสุขัลลิกานุโยคกันไปทำไม; กลับจะไปบูชากามสุขัลลิกานุโยค.

ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด; ศาสนานั้นแหละจะเป็นเครื่องล้างยาเสพติด, อะไร ๆ ที่เป็นยาเสพติดทุกอย่าง. สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนานั้นจะล้างยาเสพติด ทั้ง ๆ ที่ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด; แต่เป็นสิ่งที่จะทำให้ลายล้างยาเสพติด เพราะฉะนั้น เรามารู้จักสิ่งที่เรียกว่าศาสนากันให้ถูกต้อง; ไม่ใช่เห็นว่าศาสนาเป็นสิ่งที่ทำลายล้าง.

ยาเสพติดทางวัตถุ กิเลสทางจิตทางวิญญาณ เช่น กามารมณ์ เป็นต้น กิเลส จะเลิกล้างเสียได้ก็เพราะความมีแห่งพระศาสนา. นี่เพราะไม่รู้จักรู้ศาสนา จึงเห็นว่าศาสนาเป็นยาเสพติด; เป็นคำกล่าวอย่างไม่มีคุณธรรม, ไม่มีเหตุผลที่จะกล่าวอย่างนั้น. คนโง่เท่านั้นที่จะยอมเชื่อการกล่าวที่ไม่มีเหตุผล.

โลกมีศาสนาแล้วไม่ดีขึ้นก็เพราะวัตถุนิยม.

อีกข้อหนึ่งที่มีมักจะอ้างกันที่ว่าหลายพันปีที่มีธรรมะมีศาสนานาน ทำไมโลกมันยังไม่ดีขึ้น? อันนี้เรียกว่าพูดขี้ตุ้ย อย่างไม่รู้จะตุ้ยกันอย่างไร; ที่พูดว่ามีธรรมะ มีศาสนาในโลกมาตั้งหลายพันปีแล้ว โลกนี้ก็ไม่ได้ดีขึ้น. ท่านลองคิดถึงข้อเท็จจริงแท้ ๆ มันมีอยู่ว่าที่โลกรอดมาได้ มีวิวัฒนาการขึ้นมาได้นี้ เพราะความมีแห่งธรรมะ, มีธรรมะเจริญขึ้น มีสันติภาพมาในโลกมาตลอดเวลาจนกว่าลัทธิวัตถุนิยมจะเกิดขึ้นมาในโลก แล้วมากลบเกลื่อนโอกาสที่โลกจะมีธรรมะเสียหมดสิ้น.

ก่อนมีวัตถุนิยม ซึ่งเป็นรากฐานของกามสุขัลลิกานุโยคนั้น โลกก็เคยมีสันติภาพ อยู่กันโดยความสงบเย็น. ชั่วร้อยละยี่สิบนี้ เท่าที่พอได้ยินได้ฟังกันอยู่ก็มันมีความสุขสันติภาพมากกว่านี้. เดียวนี้มีความร้อนระอุเป็นไฟ เพราะมันมีสิ่งที่มาส่งเสริมกามสุขัลลิกานุโยค ให้ละทิ้งศาสนาเสีย. สันติภาพได้มีมาเรื่อย ๆ ตลอดเวลาที่ธรรมะยังมีอยู่ในโลก; พอโลกให้ไปบูชาวัตถุนิยม เกลียดชังธรรมะ โลกก็เปลี่ยนเป็นมีวิกฤตการณ์, มีวิกฤตการณ์ถาวรยิ่งขึ้นทุกที. วัตถุนิยมเข้ามาครอบงำโลก จนโลกนี้ลงไปในวัตถุนั้น แล้วก็ไม่ให้โอกาสแก่พระธรรม พระธรรมก็เลยไม่ได้ครองโลก.

นี้จะหาว่าธรรมะ ศาสนา มีมาในโลกตั้งหลายพันปีแล้ว โลกมันก็ไม่ดีขึ้น. นี่มันไม่มีความจริง. โลกอยู่มาอย่างสงบสุขตลอดเวลายาวนาน; และเพิ่งมาเปลี่ยนกันเมื่อเร็ว ๆ นี้, จะเรียกว่าเมื่อวานนี้ก็ว่าได้ คือเมื่อโลกเริ่มหันเหไป

ทางวัตถุนิยม, กันกว่าแต่ทางวัตถุ, เอาวัตถุเป็นหลัก, เอาวัตถุเป็นประธาน
จนเรื่องของจิตเรื่องของวิญญาณหายไปไหนหมดก็ไม่รู้. ขอให้ค่อยสนใจดูกัน
ให้ดีๆ.

นี่คือข้อที่อาตมายืนยัน ว่า ในพรินตาเดียว เราจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้
ถ้าว่าธรรมะเข้ามา. ความจริงมีเหลืออยู่แต่ว่า ทำอย่างไรธรรมะจึงจะเข้ามา?
ก็ขอให้ย้อนไปพิจารณา ข้อความที่ได้กล่าวมาแล้ว ในการบรรยายครั้งที่ ๒ ว่า
ธรรมะจะกลับมาได้อย่างไร.

ธรรมกับโลกต้องไปด้วยกันมิฉะนั้นโลกจะวิनाศ.

แต่ปัญหาเฉพาะหน้ามันมีอยู่ว่า เดียวนี้คนไม่สนใจในสิ่งที่เรียกว่า
ธรรม, ไม่ยอมสนใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรม. ในโลกของวัตถุนิยมปัจจุบันนี้ คน
หนุ่มคนสาวโดยเฉพาะ ไม่ยอมสนใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรม, ไม่ยอมฟังไม่ยอมคิด
ไม่ยอมนึก สำหรับสิ่งที่เรียกว่าธรรม; แม้ว่าคนแก่ๆ ที่มีสติปัญญาในโลกนี้
มองเห็นว่าโลกกำลังจะวินาศแล้ว เพราะความไม่มีธรรม, ธรรมะควรจะกลับมา
แต่แล้วเขาก็ทำไม่ได้. เพราะว่าคนทั้งหลายในโลก โดยเฉพาะคนหนุ่มคนสาว
นั้นไม่ยอมฟังสิ่งที่เรียกว่าธรรม ไม่ยอมจะสนใจ ไม่อยากจะแตะต้อง จะอดหู
โดยประการทั้งปวงสำหรับเรื่องของธรรม.

ปัญหามันมีอยู่อย่างนี้แล้วจะไปโทษธรรม ไปโทษพระธรรมว่าไม่
สามารถจะคุ้มครองโลกได้; นี่ถ้าอย่างไร พวกเราช่วยกันให้สุดฝีมือ

ช่วยทำให้คนในโลกเกิดความสนใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรม, พระธรรม คือ พระศาสนา หรือพระเจ้า หรือพระเป็นเจ้ากันขึ้นมาใหม่แล้วโลกนี้ก็เปลี่ยนได้ในพริบตาเดียว ตรงกันข้ามจากวิกฤตการณ์ที่กำลังหนำขึ้นมาในโลก.

ความถูกต้องตามทางของธรรมนั้นมันไม่ใช่วัตถุนิยม แล้วก็ไม่ใช่จิตนิยม หรือมโนนิยม อย่างหลับลูบลัตา; แต่ว่าเป็นความถูกต้องระหว่างวัตถุนิยมและจิตนิยม, จึงจะเรียกว่า “ธรรม”. อย่างที่ได้เคยกล่าวมาแล้วในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่าเป็น *มัชฌิมาปฏิปทา* นั่นคือสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” ไม่เหวี่ยงซ้ายเหวี่ยงขวา ไม่สุดโต่ง, ไม่ต้องทำลายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง; แต่ให้อยู่กันได้ทั้งสองฝ่ายเพราะอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” ที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ท่านทั้งหลายลองสังเกตดูตามแนวนั้น, ลองคิดดูตามแนวนั้น แล้วก็จะตอบปัญหาได้เองว่า ธรรมะมีไว้สำหรับอะไร? ธรรมะมีไว้สำหรับโลกโดยตรง จะเห็นได้ว่า ธรรมะกับโลกนี้ต้องไปด้วยกัน มิฉะนั้นแล้วโลกนี้ก็จักวินาศ.

สรุปความได้ว่า ธรรมะต้องสำหรับโลก โลกจะเป็นโลกก็เพราะว่ามีธรรมะ. มันเหมือนกับ ร่างกายกับชีวิต มันจะต้องไปด้วยกัน; มีร่างกายไม่มีชีวิตก็ไม่มีประโยชน์อะไร. โลกนี้เหมือนกับร่างกาย ธรรมะเหมือนกับชีวิต. โลกนี้ต้องเป็นไปกับด้วยธรรมะ มันจึงจะตลอดรอดฝั่ง ผ่านไปได้; ดังนั้นจึงไม่ควรจะมามีปัญหาว่า โลกกับธรรม, หรือธรรมกับโลกนี้จะไปด้วยกันได้หรือไม่?

ขอให้ปัญหาที่มันจะเชือดคอมมนุษย์ ให้ตายเกลี้ยงไปทั้งโลกนั้น ยุติกันเสียที คือไม่ต้องถามว่า ธรรมะกับโลกจะไปด้วยกันได้หรือไม่?

เวลาสำหรับการบรรยายปรากฏาธรรมก็หมดลงเพียงเท่านี้ อาตมาขอยุติการบรรยาย
 ครั้นนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะลัทธิการเมือง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะ ในฐานะลัทธิการเมือง”. การกล่าวเช่นนี้เป็นที่เชื่อได้ว่าคนเป็นอันมากไม่ยอมเห็นด้วย; คือ เขาถือกันว่าการเมืองก็เป็นอย่างหนึ่ง, ธรรมะก็เป็นอย่างหนึ่ง, ไม่อาจจะเนื่องกันหรือเป็นอันเดียวกันได้. เมื่อเข้าใจกันอย่างนี้ ก็ทำไมไม่ลองสังเกตดูต่อไปว่า เมื่อการเมืองลัทธิไหนปราศจากธรรมะแล้ว มันจะเป็นอย่างไร? การที่แยกธรรมะออกไปเสียจากการเมือง การเมืองนั้นก็กลายเป็นเรื่องสกปรกไม่ว่าการเมืองลัทธิไหน, ระบอบไหน, ของโลกในส่วนไหน.

(การเมืองสกปรกเพราะปราศจากธรรมะ.)

คำว่า “การเมืองเป็นเรื่องสกปรก” นี้ เป็นเรื่องที่ยอมรับกันอยู่ คือหาความจริงใจต่อกันและกันไม่ได้; หาความจริงใจต่อสันติภาพของโลกทั้งโลก

ก็ไม่ได้; มุ่งหมายแต่จะหาประโยชน์เพื่อตน หรือพรรคพวกภาคีของตนเท่านั้น. เมื่อปราศจากธรรมะเสียอย่างนี้แล้ว การเมืองก็เป็นเรื่องสกปรก. แม้จะมองเห็นอยู่อย่างนี้ คนยังพยายามแยกธรรมะออกจากการเมืองอยู่นั่นเอง. เพราะว่า นักการเมืองเหล่านั้นเล่นการเมือง เพื่อประโยชน์ส่วนตัว หรือพรรคพวกของตัวเอง ไม่ได้เล่นการเมืองเพื่อประโยชน์แก่สันติภาพของมนุษย์.

ธรรมะเป็นลัทธิการเมืองของพระเจ้า.

อาตมามีความเห็นว่ ธรรมะเป็นลัทธิการเมืองลัทธิหนึ่ง แม้จะเป็นลัทธิการเมืองของพระเจ้า ไม่ใช่ลัทธิการเมืองของคนธรรมดาสามัญ ก็ต้องถือว่า ธรรมะเป็นลัทธิการเมืองลัทธิหนึ่ง ขอให้พยายามทั้งคู่ว่า อาตมาจะกล่าวว่อย่างไร.

ท่านคงจะยอมรับในข้อที่ว่ แยกธรรมะออกเสียจากการเมืองแล้วการเมืองก็เป็นเรื่องสกปรก. อาตมาก็กล่าวว่ โดยที่จริงแล้ว การเมืองเป็นธรรมะในความหมายหนึ่ง. การเมืองเป็นตัวธรรมะ; นี่มันยิ่งกว่าที่จะพูดว่ *การเมืองก็เนื่องด้วยธรรมะ*. เดียวนี้อาตมากำลังจะพูดว่การเมืองเป็นตัวธรรมะเสียเอง. ถ้าจะเข้าใจข้อนี้กันให้ได้ต้องทำความเข้าใจในคำว่ ธรรมะให้ถูกต้อง : ขอได้โปรดสนใจฟังสักหน่อยว่ คำว่ “ธรรม” นั้น หมายถึงอะไร?

คำว่า “ธรรมะ” ในภาษาบาลี หรือ “ธรรม” เฉยๆ ในภาษาไทยนั้น มีความหมายถึง ๔ ความหมาย. เมื่อเอาภาษาบาลีเป็นหลัก ท่านควรจะทราบให้มากไปกว่านั้น คำว่ “ธรรม” ในภาษาบาลี นั้น หมายถึงสิ่งทุกสิ่งไม่ยกเว้น

อะไร นับไม่ไหว; แต่ว่าสิ่งทุกสิ่งนั้น ถ้าจะเอามาจัดเป็นประเภทแล้วก็ได้สัก ๔ ประเภท หรือ ๔ พวกด้วยกัน. อาตมาจึงว่าคำว่า “ธรรมะ” มีความหมายอยู่ ๔ ความหมาย.

“ธรรมะ” ความหมายที่ ๑ หมายถึง **ตัวธรรมชาติ** ทั้งหลาย, จะเป็นธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์ หรือไม่มีปรากฏการณ์ก็ตาม. คำว่าธรรมชาติทั้งหมดนี้เรียกเป็นภาษาบาลีว่า “ธมฺม” หรือ “ธรรม” เฉยๆ ในภาษาไทย. นี่คือความหมายของคำว่า “ธรรมะ” นี่เป็นความหมายที่ ๑ หมายถึง ตัวธรรมชาติ.

“ธรรมะ” ในความหมายที่ ๒ หมายถึง **กฎของธรรมชาติ** ที่ไหนมีธรรมชาติ ในธรรมชาตินั้นมีกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ หรือว่าธรรมชาติทั้งหลายได้เกิดขึ้นและเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ คือตามกฎของมันเอง. กฎของธรรมชาตินี้เรียกว่า “ธรรม” หรือ “ธมฺม” ในภาษาบาลีนี้เป็นความหมายที่ ๒.

ความหมายที่ ๓ คำว่า “ธรรม” หมายถึง **หน้าที่อันถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ** ที่หมายถึง หน้าที่ที่สิ่งมีชีวิตจะต้องประพฤติกระทำให้อุฏุกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ นี่คือธรรมในความหมายที่ ๓.

ความหมายที่ ๔ คือ **ผลที่จะได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นๆ**, จะเป็นผลทางโลก ทางธรรม ทางโลกียะทางโลกุตตระ หรืออะไรก็ตาม. ผลทั้งหมดนั้นก็เรียกว่าผล, ซึ่งเป็นธรรมะในฐานะที่เป็นผล.

ถ้าสรุปความสั้น ๆ ก็พูดได้ว่า ธรรมะคือ ตัวธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ธรรมะคือ ตัวกฎของธรรมชาติ นั่นอีกอย่างหนึ่ง, ธรรมะคือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ นั่นอีกอย่างหนึ่ง, ธรรมะในฐานะที่เป็น ผลเอามาจากการปฏิบัติหน้าที่ นั่นอีกอย่างหนึ่ง. รวมเป็น ๔ อย่าง ทั้ง ๔ อย่างเป็นความหมายของคำว่า “ธรรม” เพียงคำเดียว.

เมื่อท่านรู้จักธรรมในความหมายทั้ง ๔ อย่างเหล่านี้แล้ว ก็เรียกว่า รู้จักสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ” อย่างสมบูรณ์, คือสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะมีที่รอย ก็พัน ก็หมื่น ก็ล้าน ก็โกฏิสี่หมื่นรวมอยู่ใน ๔ ความหมายนั้นทั้งนั้น.

การเมืองเป็นธรรมะในความหมายที่ ๓.

ที่นี้ความหมายไหนเล่า ที่จะตั้งอยู่ในฐานะเป็นหลักการเมือง? ก็ลองไล่มาดูตามลำดับ ธรรมะในความหมายที่ ๑ ก็คือตัวธรรมชาติ. ความหมายที่ ๒ คือกฎของธรรมชาติ. ความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. ความหมายที่ ๔ คือผลที่จะได้รับจากหน้าที่. เรืองมันก็จะไปลง อยู่ที่ความหมายที่ ๓ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจะต้องมีหน้าที่ ที่จะต้องประพฤติกระทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอด และความอยู่เป็นผาสุก.

ที่นี้มาพูดถึง คำว่า “การเมือง” ในความรู้สึกของอาตมา : การเมือง คือการทำหน้าที่เพื่อให้โลกนี้เป็นอยู่อย่างผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำญา. การเมือง

ที่จะต้องใช้อำชญา^๕นั้น เป็นการเมืองที่ยิ่งกว่าสกปรก, มันเป็นการเมืองที่หลอกลวง, เป็นการเมืองของกตัญญู^๖ที่สาหัสยิ่งกว่า.

การเมืองที่แท้จริงต้องเป็นการสร้างสันติภาพโดยไม่ต้องใช้อำชญา, หมายถึงใช้สติปัญญา ทำความเข้าใจซึ่งกันและกันในหมู่สัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลาย เพื่ออยู่กันเป็นผาสุก. สิ่งที่มีชีวิตมีหน้าที่ ที่จะต้องทำเพื่อให้อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำชญา, ไม่ต้องขบกันกัดกัน, ไม่ต้องทำลายล้างกัน นี่เรียกว่าไม่ต้องใช้อำชญา. ธรรมะในความหมายที่ ๓ หมายถึงหน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องประพฤติ กระทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติโดยไม่ต้องใช้อำชญาแก่ฝ่ายใด.

นี่ขอให้เราคิดว่า การเมืองก็คือ สิ่งที่มีความมุ่งหมายจะทำโลกให้มีสันติโดยไม่ต้องใช้อำชญา.

ธรรมะ ก็คือ หน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติกระทำไป ให้อยู่กันเป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อำชญา.

ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า การเมือง นั้น ก็คือ ธรรมะในความหมายที่ ๓ นั้นเอง.

ธรรมะคือหน้าที่ ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายธรรมชาติ.

ขอเน้นลงไปทีคำ^๕อีกครั้งหนึ่งว่า ธรรมะคือหน้าที่ ที่สิ่งมีชีวิตทั้งหลายจะต้องประพฤติกระทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ. ถ้าต้องการ

ความอยู่กันเป็นผาสุก ก็ต้องถูกต้องตามกฎหมายของการอยู่เป็นผาสุก; ต้องการให้มันเป็นทุกข์ ก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมาย ที่มันจะต้องเป็นทุกข์. แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครปรารถนาความทุกข์; เราก็ไม่ต้องพูดกันถึงกฎหมายที่จะทำให้เกิดความทุกข์. เราจะมาพูดกันถึงกฎหมายที่จะทำให้เกิดความเป็นสุข.

ธรรมะคือหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อสันติภาพของโลก. การเมืองก็คือการกระทำเพื่อเกิดสันติภาพของโลก, แล้วก็ต้องเป็นไปให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติซึ่งเป็นธรรมะในความหมายที่ ๒.

อดมาเอ๋ยถึงคำว่า *การเมืองของพระเจ้า*. บางคนก็คงประหลาดใจ พูดกันเสียใหม่ก็ได้ว่า ท่านจงนึกถึงความหมายของธรรมะในความหมายที่ ๒ ว่า ธรรมะคือ *กฎหมายของธรรมชาติ*; มองให้เห็นว่า *กฎหมายของธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใด จึงทำให้ธรรมชาติได้เกิดขึ้น*" ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ โลกนี้โลกโน้นก็ตาม เป็นตัวธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยกฎหมายของธรรมชาติ. กฎของธรรมชาติจึงมีอยู่ก่อนสิ่งใด ทำหน้าที่ให้สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นมา เพราะฉะนั้น กฎของธรรมชาติ นั่นเอง มีค่าเท่ากัน กับสิ่งที่เรียกว่า "พระเจ้า".

คำว่า *พระเจ้า* มีความหมายโดยทั่วไปคือ *ผู้สร้างโลก ผู้ควบคุมโลก* และ *ผู้ทำลายโลก* เสียเป็นคราวๆ. สร้างโลก ควบคุมโลก ทำลายโลก ในความหมายของ คำว่า *เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป*; นั่นคือ กฎของธรรมชาติ มีอำนาจ มีความสามารถเท่ากับสิ่งที่เราเรียกกันว่า "พระเป็นเจ้า".

การเมืองบริสุทธต้องเป็นไปตามกฎของพระเจ้า.

ที่นี้การเมืองเป็นสิ่งที่ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติสังคม ก็เป็นสิ่งที่ต้องทำไปตามกฎของพระเป็นเจ้า, จึงเรียกว่า *การเมืองอันบริสุทธ* นั้นต้องเป็นการเมืองที่เป็นไปตามกฎของพระเจ้า; ยกพระเจ้าให้เป็นยอดสุดของนักการเมืองเสียได้เลย, หมายถึงกฎของธรรมชาติที่จะจัดโลกให้เป็นอย่างไรก็ได้. เมื่อเราประพฤติให้ถูกต้องตามกฎของพระเจ้าในส่วนที่มีสันติภาพ โลกนี้ก็มีสันติภาพ; ฉะนั้นเราจึงมีการเมืองชนิดของพระเจ้านั้นดีกว่า. พระเจ้าในที่นี้คือกฎของธรรมชาติในความหมายที่ ๒.

เรื่องขบขันมีอยู่เกี่ยวกับภาษา คือตรงนี้ อยากจะเล่าให้ฟังสักหน่อยว่าพวกฝรั่งเขาพูดว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า คือไม่มีกอด (God). อาตมาบอกเขาในฐานะคนกันเองว่า พุทธศาสนาก็มีพระเจ้า และมีกอด. พระเจ้าคือกฎของธรรมชาติ ในภาษาไทยเราเรียกว่ากฎ. แต่เดี๋ยวนี้เราออกเสียงมันสั้นไปว่ากฎ. เราลองออกเสียงให้ยาว คำว่า *กฎ* ก็กลายเป็น *กอด*; เราก็เลยมีกอด. ก็ได้หัวเราะกันว่าในพุทธศาสนาก็มี กอด คือพระเจ้า แต่ถึงถึงกฎของธรรมชาติซึ่งเป็นธรรมะในความหมายที่ ๒.

ข้ออีกที่หนึ่งเดียวจะลืมกันเสียหมดว่า *ธรรมในความหมายที่ ๑* คือ *ตัวธรรมชาติ*, *ธรรมในความหมายที่ ๒* คือ *กฎของธรรมชาติ*, *ธรรมในความหมายที่ ๓* คือ *หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ*, *ธรรมในความหมายที่ ๔* คือ *ผลจากหน้าที่* นั้น. พูดอย่างเปรียบเทียบก็ว่า ตัวธรรมชาติทั้งหลายเป็น *กายของพระเจ้า*, กฎ

ของธรรมชาติเป็นจิตของพระเจ้า, หน้าที่ตามกฎธรรมชาตินั้นคือ พระประสงค์ หรือข้อเรียกร้องของพระเป็นเจ้า, ส่วนผลตามหน้าที่นั้น คือ ผลที่พระเจ้าประทาน ให้ เราไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงความหมายของคำว่าธรรม ๔ ความหมายนี้เลย.

คำว่า พระเจ้า ถ้ากล่าวอย่างบุคคลาธิฐาน พูดให้เป็นคน ก็เหมือนอย่างที่เรากล่าวกันในศาสนาต่างๆ ที่มีกอดอย่างเป็นคน. ส่วนในพุทธศาสนา นี้มีพระเจ้าอย่างธรรมาธิฐาน, คือกฎของธรรมชาติ. เราก็มักเรียกว่า กฎ, มีกฎเป็นพระเจ้า, มีพระเจ้าเป็นกฎ, ใครอยากให้เป็นพระเจ้าอย่างบุคคล ก็ออกเสียงให้ยาวว่า กอด ก็แล้วกัน; จะเป็น พระเจ้าอย่างบุคคล ก็มีความหมายอยู่ที่สร้างโลก ควบคุมโลก ทำลายโลก; จะเป็นความหมายอย่างธรรม เป็นนามธรรมก็เป็น สิ่งที่สร้างโลก ควบคุมโลก ทำลายโลก. เรื่องมันก็เท่ากัน : จะเป็น พระเจ้าอย่างบุคคลาธิฐาน, หรือจะเป็น พระเจ้าอย่างธรรมาธิฐาน ก็ทำหน้าที่เหมือนกัน; เป็นพระเจ้าที่แท้จริงได้ก็เพราะทำหน้าที่นั้น.

ท่านจะถือพระเจ้าอย่างบุคคลก็ได้, ถือพระเจ้าอย่างนามธรรมที่เป็นกฎของธรรมชาติก็ได้, แต่ให้รู้ว่าเป็นสิ่งสูงสุด ไม่ลำเอียงต่อใคร; เจียบขาดในการทำหน้าที่ของตน. พระเจ้าจึงออกกฎมาว่า สิ่งที่มีชีวิตจะต้องมีหน้าที่ในการสร้างสันติภาพให้แก่กันและกันโดยไม่ต้องใช้อาชญา จึงจะอยู่กันเป็นผาสุก.

การเมืองบริสุทธิ์จะทำให้มีสันติภาพโดยไม่ใช้อาชญา.

สิ่งที่เรียกว่าการเมืองก็คือ ช่วยกันทำหน้าที่ให้เกิดสันติภาพขึ้นในโลกนี้ โดยไม่ต้องใช้อาชญา จึงจะเป็นการเมืองบริสุทธิ์, เป็นการเมืองของพระเจ้า.

มีพระเจ้าเป็นยอดสุดของนักการเมือง. ถ้าเป็นการเมืองอย่างอื่นที่ผิดไปจากนี้
แล้วก็เป็นการเมืองสกปรกแสนที่จะสกปรก; มันก็กลายเป็นการเมืองของพวก
ภูตผีปีศาจ ไม่เกี่ยวกับพระเจ้า.

ให้ท่านไปลองคิดดู; ฉะนั้นถ้าเราหวังจะเอาลัทธิการเมือง สร้าง
สันติภาพให้แก่มนุษย์ เราหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่เราจะเลือกเอาการเมืองตามแบบของพระ-
เจ้า, มีพระเจ้าเป็นยอดสุดของนักการเมือง. ทุกคนจะต้องประพฤติให้ตรงตาม
ความประสงค์ของพระเป็นเจ้าหรือกฎของธรรมชาติส่วนนี้.

ในทุกๆ ศาสนาจะมีหลักสำคัญเหมือนกันหมดอยู่อย่างหนึ่งคือ ให้
ถือว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน. ทุกคนเป็นเพื่อนร่วมสุข
ร่วมทุกข์ มีปัญหาอย่างเดียวกัน. ทุกศาสนาจะเน้นถึงผู้อื่นยิ่งกว่าที่จะมาเน้น
ถึงแต่ตัวเอง : สอนให้ทุกคนรักผู้อื่นยิ่งกว่าตัวเองบ้าง, เท่ากับตัวเองบ้าง,
ล้วนแต่มุ่งหมายจะทำลายความเห็นแก่ตัวให้เห็นแก่ผู้อื่นด้วยกันทั้งนั้น นั่นก็คือ
ความหมายแห่งคำว่า "สังคมนิยม" คือ นิยมสังคม, อย่ามานิยมตัวคนเดียว.

อาตมาอยากจะกล่าวชัดลงไปว่า ทุกศาสนามีวิญญาณแห่งสังคมนิยม,
ทุกศาสนามีพระเจ้าเป็นยอดสุด อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ว่าพระเจ้าอย่าง
บุคคลก็ได้, พระเจ้าอย่างนามธรรมก็ได้, ก็คือ มีธรรมะเป็นที่สูงสุด. เพราะ
ฉะนั้น สังคมนิยมตามแบบของพระศาสนาทั้งหลาย ต้องเป็นสังคมนิยมที่
ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ จึงมีความบริสุทธิ์อยู่ในตัวลัทธิ, เป็นไปเพื่อประโยชน์
สุขแก่คนทุกคน โดยไม่ต้องใช้อำนาจ จึงจะเรียกว่าสังคมนิยมตามแบบของ
พระเจ้า. ถ้าจะพูดให้ชัดเป็นภาษาสั้นๆ ก็ว่า ธรรมิกสังคม คือ สังคมนิยมที่
ประกอบอยู่ด้วยธรรม.

นี่แหละคือลัทธิการเมืองของพระเจ้า, มีพระเจ้าเป็นยอดสุดของลัทธิการเมืองชนิดนี้. อาตมาจึงพูดว่า ธรรมะในฐานะเป็นลัทธิการเมือง, คือหมายถึงธรรมะในฐานะที่เป็นหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ ซึ่งเราต้องประพฤติกระทำตามกฎหมายของธรรมชาติ เพื่อจะเกิดสันติภาพขึ้นมาในหมู่มนุษย์ โดยไม่ต้องใช้อำญา.

ธรรมะในความหมายที่ ๓ นี้ จึงเป็นลัทธิการเมืองหนึ่งอยู่ในตัวมันเอง, เป็นตัวธรรมะเสียเอง, เป็นลัทธิการเมืองเสียเอง, ไม่ต้องพูดว่าเกี่ยวเนื่องอย่างอื่นอย่างนี้กันก็ได้. หน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ นี้เป็นธรรมะ, ธรรมะชนิดนี้คือ ลัทธิการเมืองของพระเจ้า หรือของมนุษย์ที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ในความหมายที่ว่า มีความถูกต้อง.

เรามีหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ จะต้องประพฤติปฏิบัติต่อกันในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; เราจึงควรทำความเข้าใจกันในเรื่องนี้ โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันนี้ คือให้ธรรมะเป็นการเมือง, ให้กฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า ผู้เป็นยอดสุดของนักการเมือง การเมืองก็จะเป็นของพระเจ้า เป็นของธรรมะ.

เรารู้จักสิ่งที่เรียกว่า การเมืองในฐานะที่เป็นธรรมะ คือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ ด้วยกันอย่างนี้เถิด. การประพฤติธรรมก็จะเป็นการเมือง, การเมืองก็จะเป็นการประพฤติธรรมะ. ถ้ามีฉันทนั้นแล้ว ก็จะเปิดโอกาสให้ภูตผีปีศาจ ชาตาน พญามาร มาสิงเอา ถือเอาประโยชน์แห่งตัวกู—ของกู

เป็นสิ่งสูงสุด. ไม่นับถือพระเจ้า, ไม่นับถือกฎเกณฑ์ของธรรมะ, เอาประโยชน์แห่งตัวกู - ของกูเป็นสิ่งสูงสุด, แล้วก็ดำเนินการเมืองไปตามเจตนารมณ์อันนั้น; มันก็เป็นการเมืองของภูตผีปีศาจไม่เกี่ยวกับธรรมะ. ถ้าการเมืองเกี่ยวกับธรรมะ มันก็เป็นการประพาศิธรรมะอยู่ในตัวการเมืองนั่นเอง.

ขอให้ให้นักการเมืองทั้งหลายทั้งโลกนี้ มองเห็นธรรมะในฐานะเป็นลัทธิการเมือง, หรือมองเห็นลัทธิการเมืองนี้เป็นตัวธรรมะโดยแท้จริง, แล้วเราก็จะมีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครองโลก. ธรรมะซึ่งจะขจัดกิเลสอันเป็นตัวยาสเภทพิศทั้งหลายเสียได้นั้น ก็จะมาเป็นเครื่องคุ้มครองโลก.

การเมืองเป็นธรรมะแล้วจะพาโลกพ้นความชั่วร้าย.

ธรรมะมิใช่สิ่งเสพติด แต่ธรรมะจะเป็นเครื่องกำจัดสิ่งเสพติด; ดังนั้น การเมืองที่เป็นธรรมะ ธรรมะที่เป็นการเมืองนั้น จะทำโลกให้พ้นจากกิเลสความชั่วร้าย ความเลวทราม, ความเห็นแก่ตัวกู - ของกูโดยส่วนเดียวนั้นออกไปเสียได้. เราก็จะได้อยู่กันในโลกของพระเจ้าอันแท้จริง ประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างถูกต้อง ตามประสงค์ของพระเจ้าอันแท้จริง. ไม่มีคำว่า "การเมืองเป็นเรื่องสกปรก" ในโลกของพระเจ้าชนิดนี้; เพราะว่าการเมืองนั้น เป็นเรื่องของความถูกต้องของความยุติธรรม ของความดีความงามสูงสุด, กล่าวคือ การช่วยกันจัดให้โลกนี้มีสันติภาพ, มีสันติสุขอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ต้องใช้อำนาจ คือไม่มีการทำอันตรายแก่กันและกัน ทั้งบนดินและทั้งใต้ดิน หรือโดยประการใดๆ.

ขอภาวนาให้ธรรมะปรากฏแก่จิตใจของคนทุกคนในโลกนี้ ครบถ้วนทั้ง ๔ ความหมาย, แล้วถือเอาความหมายที่ ๒ คือกฎของธรรมชาตินั้นเป็นพระเจ้า, แล้วถือเอาความหมายที่ ๓ หน้าที่ตามกฎหมายธรรมชาตินั้นเป็นการเมืองของมนุษย์ ที่จะต้องประพฤติ ให้ถูกต้องตามความประสงค์ ของพระเป็นเจ้า อยู่ตลอดเวลา. เราก็จะได้ชื่อว่าเป็น **มนุษย์** สมตามความหมายของคำๆ นี้ คือ **สัตว์ที่มีใจสูง** สูงอยู่เหนือปัญหาทุกอย่างทุกประการ ไม่เสียที่ที่ว่าเป็นมนุษย์, และมีศาสนาสำหรับจัดปัญหาทุก ๆ อย่างอันจะมี.

อย่าเอ่ยชื่อถึงพระเจ้าแต่เพียงสักว่าปากเอ่ยชื่อ, จงมีพระเจ้ากันให้จริง ๆ. อ้อนวอนพระเจ้าด้วยการพยายามประพฤติปฏิบัติให้ดี ให้งาม ให้ตรงตามหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติมีอยู่แล้วอย่างไร; ก็จะเป็นอันว่าเป็นมนุษย์ที่อยู่เหนือปัญหาได้ เพราะยึดถือธรรมะ ในฐานะเป็นลัทธิการเมืองดังที่กล่าวมา.

เวลาสำหรับปรากฏการณ์ในวันนี้ ก็หมดลงแล้ว. อาตมาขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ” บางคนที่ได้ฟังคงก็จะสงสัย แย้งว่ามันจะเป็นไปได้อย่างไร เศรษฐกิจเป็นเรื่องของโลก ธรรมะเป็นเรื่องของธรรม. นี่ขอทำความเข้าใจกันว่า เมื่อมองดูในทัศนะของพุทธบริษัทผู้เลื่อมใสธรรมะเป็นหลักแล้ว ย่อมเห็นธรรมได้ในทุกทั่วไป แม้ในสิ่งที่เรียกกันว่าระบบเศรษฐกิจ. ถ้าท่านยังจำความหมายของคำว่า “ธรรมะ” ในการบรรยายครั้งก่อนๆ ได้อยู่, ท่านจะต้องระลึกว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรม นั้น คือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องต่อความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา.

เศรษฐกิจคือหน้าที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายชาติ.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ นั้นก็เหมือนกัน คือสิ่งที่มนุษย์จะต้องทำให้ถูกต้อง ตามขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา. โดยส่วนตัวก็ดี, โดย

สังคมที่เนื่องกันเป็นหมู่ก้อน, มนุษย์มีหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติระบอบเศรษฐกิจให้ถูกต้อง ตามขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา; ดังนั้น เศรษฐกิจจึงเป็น “ธรรม” ในความหมายนี้. ข้อนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความหมายของคำทั้งสองคำนั้นอย่างสมบูรณ์ด้วย.

คำว่า ธรรม มีความหมายเป็น ๔ อย่างดังที่กล่าวมาแล้วว่า หมายถึง ตัวธรรมชาติ, หมายถึง กฎของธรรมชาติ, หมายถึง หน้าที่ตามธรรมชาติ, หมายถึง ผลที่จะได้รับการปฏิบัติหน้าที่.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ นั้นก็คือ หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, และได้ผลอะไรมาก็เป็นผลทางเศรษฐกิจ. คำว่า ธรรมในความหมายที่ ๓ ที่ว่าหน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ; นี่คือใจความสำคัญของคำว่าธรรมมีความหมายอย่างนี้. เศรษฐกิจก็มีความหมายอย่างนี้; ถ้าท่านรู้ความหมายแห่งคำทั้งสองอย่างสมบูรณ์แล้ว ก็จะได้เห็นว่ามันเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ. ปัญหามันจะเกิดขึ้นในข้อที่ว่า มีความถูกต้องหรือไม่ถูกต้องอย่างไร ต่างหาก.

เดี๋ยวนี้เราก็มองเห็นกันว่า เศรษฐกิจนั้นมันมีความมุ่งหมายที่จะใช้เป็นนุบาย สำหรับครอบงำผู้อื่น ด้วยเจตนาจะเอาเปรียบเป็นต้น. ถ้าอย่างนี้แล้วมันไม่ใช่ธรรม, ไม่ใช่ธรรมะเสียแล้ว เพราะไม่มีความถูกต้อง. เราจึงต้องมอง ความหมายของคำว่าเศรษฐกิจในทางที่ถูกต้องตามทางธรรม มันเป็น

หน้าที่ ที่ต้องทำเพื่อสันติสุข; สิ่งนั้นเรียกได้ว่าเป็นศีลธรรม หรือเป็นธรรม ในฐานะที่เป็นหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาตินั้นเอง. ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ มาตรงกับ ความหมายของคำว่า ธรรม ตรงที่ว่า เป็นการทำให้เกิดประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่นอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ.

พระเจ้าเป็นยอดนักเศรษฐกิจ.

คำว่า เศรษฐกิจ ควรจะจำกัดความลงไปได้ว่า การทำของน้อยค่า ให้มากค่า หรือถึงกับทำความไม่มีอะไรให้เกิดมีอะไรขึ้นมา. ถ้ามองกันในแง่นี้ แล้วพอจะเห็นได้ว่า พระเจ้านั้นแหละเป็นยอดของนักเศรษฐกิจ; เพราะว่า พระเจ้าสร้างทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นมาจากความไม่มีอะไร. ใคร ๆ ก็รูวก่อนหน้านั้นไม่มีอะไร แล้วมันค่อยมีอะไร ด้วยอำนาจของใคร? ด้วยอำนาจของพระเจ้า, ในนามของพระเจ้า, ซึ่งพุทธบริษัทถือว่า กฎของธรรมชาตินั้นเองเป็นพระเจ้า; เพราะว่าสามารถทำอะไรได้ทุกอย่าง กฎของธรรมชาติดี้อยู่ก่อนธรรมชาติที่ปรากฏ. ธรรมชาติต่าง ๆ เกิดขึ้น ปรากฏขึ้นด้วยอำนาจของกฎธรรมชาติ; เราจึงถือว่า กฎของธรรมชาติดี้อยู่ก่อนสิ่งใด เช่นเดียวกับที่เขาถือกันว่าพระเจ้านี้อยู่ก่อนสิ่งใด.

พระเจ้าสร้างทุกสิ่งขึ้นมาจากความไม่มีอะไร, ลงทุนด้วยความไม่มีอะไร, แล้วก็ได้มาทุกสิ่งทุกอย่าง. อย่างนี้เราจะไม่เรียกว่าพระเจ้าเป็นยอดของนักเศรษฐกิจได้อย่างไรกัน? กฎของธรรมชาติคือพระเจ้า เป็นยอดสุดของนักเศรษฐกิจ; ถ้าพูดอย่างบุคคลก็เป็นยอดนักเศรษฐกิจ. ธรรมะนี่ก็เหมือนกัน ทำของมีค่าน้อยให้มีค่ามาก.

เช่น ร่างกาย^{๕๔}เป็นของเน่าเหม็นปฏิญญด้วยซ้ำไปและมีค่าน้อย; แต่ธรรมะจะทำให้ร่างกาย^{๕๕}มีค่ามาก ถึงกับให้มีการบรรลุมรรค ผล นิพพาน. หลักธรรมะ^{๕๖}ทั้งหลาย ก็คือการทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ให้มีความมีประโยชน์, หรือจะถึงกับทำสิ่งที่^{๕๗}เป็นโทษให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ไป. ให้มันมีผลมีกำไรที่มากน้อยท่านก็ลองคิดดู. ระบบของธรรมะ^{๕๘}ทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ให้กลายเป็นของมีประโยชน์ขึ้นมา, หรือทำสิ่งที่^{๕๙}เป็นโทษให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์.

ดังนั้น การดำเนินเศรษฐกิจในลักษณะนี้อย่างถูกต้องก็คือ การประพฤติธรรม, หรือการประพฤติธรรมในกรณีนี้ก็คือ การดำเนินเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง. เจตนารมณ์ของธรรมะก็คือเจตนารมณ์ของเศรษฐกิจ; เพราะมุ่งหมายจะทำสิ่งที่มีค่าน้อยให้กลายเป็นสิ่งที่มีค่ามาก, มีค่าสูงสุด หรือถึงกับทำสิ่งที่ไม่มีค่าเลยให้มีความขึ้นมาได้, หรือถึงกับทำสิ่งที่^{๖๐}เป็นโทษให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์. นี่ก็คือ เจตนารมณ์ของธรรมะ ซึ่งควรจะเป็นเจตนารมณ์ของสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจ.

ธรรมชาติเป็นยอดนักเศรษฐกิจ.

อาตมาอยากจะกล่าวว่า ธรรมชาติเป็นยอดนักเศรษฐกิจ. ท่านจงเหลือบมองดูธรรมชาติทั่วไป มันปรุงแต่งกันอย่างนั้น ปรุงแต่งกันอย่าง^{๖๑}นี้ จนมีวิวัฒนาการงอกงาม เป็นผลเป็นกำไร, ไม่เคยมีโลกมนุษย์ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์อะไร ก็ทำให้มีขึ้นมาได้. มีกฎของธรรมชาติ^{๖๒}นั้นแหละ เป็นกฎของเศรษฐกิจ.

ธรรมชาติมีกฎที่เป็นวิวัฒนาการ, ทำให้สิ่งต่างๆ มีวิวัฒนาการเหมือนกับมีวิวัฒนาการในกระแสน้ำแห่งธรรมชาตินี้เป็นกำไรเรื่อยๆ ขึ้นมา. นี่เรียกว่าธรรมชาติเป็นยอดนักเศรษฐกิจอยู่ในตัวซึ่งเราควรจะมองดูให้เข้าใจ แล้วก็ถือเอาเป็นตัวอย่าง : มีกฎของธรรมชาติเป็นกฎของเศรษฐกิจ, แล้วก็วิวัฒนาการซึ่งเป็นกำไรเรื่อยมา.

เดี๋ยวนี้ มนุษย์นี้แหละมันเป็นมารร้าย ที่ทำลายเศรษฐกิจของพระเจ้า, หรือเศรษฐกิจของธรรมชาติ. พระเจ้าธรรมชาติสร้างอะไรมา, สร้างอะไรขึ้นในลักษณะที่เป็นเศรษฐกิจที่ดี คือมีวิวัฒนาการอันงอกงาม; แล้วมนุษย์ก็ก่อมารร้ายทำลายสิ่งเหล่านั้นอยู่เรื่อยๆ และรุนแรงยิ่งขึ้น ในยุคสมัยที่มนุษย์เป็นวัตถุนิยม.

ลองพิจารณาดูจะเห็นได้ว่า ธรรมชาติได้ให้ทรัพยากรสำหรับเศรษฐกิจของมนุษย์อยู่เต็มโลก ในโลกนี้มีทรัพยากรอะไรบ้างเรานับไม่ไหว; นี่ธรรมชาติให้มาสำหรับวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจของมนุษย์. มนุษย์ก็ทำลายมันเสียอย่างสัตว์อวดปัญญา, ไม่รู้จักขอบใจธรรมชาติ. มนุษย์ทำลายป่าไม้ซึ่งธรรมชาติให้มาสำหรับเป็นทุนหรือเป็นเดิมพัน สำหรับพัฒนาให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดแก่มนุษย์นั่นเอง; มนุษย์ก็ยังทำลายมันได้ลงคอ.

ป่าไม้เป็นของโปรดปรานของพระพุทธเจ้า พระองค์ประสูติได้ต้นไม้ ตรัสรู้ใต้ต้นไม้ นิพพานอยู่ใต้ต้นไม้ ถือเอาต้นไม้เป็นที่บำเพ็ญเพียรเป็นของโปรดปรานของพระพุทธองค์อย่างสูงสุด. การทำลายของโปรดปราน

แห่งพระพุทธองค์อย่างสูงสุดเช่นนี้ มันเป็นการเหยียบย่ำจิตใจของพุทธบริษัท
มากเกินไป; นี่เป็นบาปหรือเป็นบุญก็ไปคิดเอาเอง. สัตว์อภัตตัญญูจะต้องวินาศ
เหมือนกับเนื้อสมันนอกตัญญู ในนิทานสอนเด็ก.

ผู้ใหญ่อายุรุ่นอาตมา คงได้อ่านหนังสือ *นิทานสุภาษิตสอนเด็ก* กล่าวถึง
เนื้อสมันตัวหนึ่ง เห็นนายพรานเดินมาแต่ไกล ก็วิ่งเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในสมุท
พุ่มไม้แห่งหนึ่ง. นายพรานไม่เห็นเดินผ่านไป มันก็รอดชีวิตได้; แล้วมันก็
ชะล่าใจก่อกินใบไม้ของสมุทพุ่มนั้นจนหมด. พอนายพรานกลับมาก็เห็น แล้ว
ก็ยิงตาย; สมานาหน้าสัตว์อภัตตัญญู.

การทำลายธรรมชาติเป็นการทำลายความเป็นมนุษย์.

ธรรมชาติได้ให้ทรัพยากร ได้ให้เครื่องคุ้มครองป้องกันอะไรแก่
มนุษย์อย่างครบถ้วน; มนุษย์ก็ยังทำลายสิ่งเหล่านั้นได้ลงคอ. มนุษย์ทำลาย
ธรรมชาติเพื่อผลอะไร? ลองคิดดู.

ถ้ามองดูจะเห็นเป็น ข้อแรก ที่สุดก็คือ เพื่อส่งเสริมความไม่มี
ศีลธรรมของตนเอง. มนุษย์ทำลายธรรมชาติไปในทางที่ส่งเสริมกิเลส;
เอาสิ่งเหล่านั้นมาเป็นเหยื่อของกิเลส เกินความจำเป็นที่มนุษย์ควรมี, ไม่สำนึก
ถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น ที่พระเจ้าหรือธรรมชาติมอบให้มาก็เลยทำลายเสีย;
นับว่าเป็นการทำลายสิ่งซึ่งมีอยู่สำหรับตน, ที่ตนควรจะพัฒนาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก

ทำลายเสีย. อย่างนี้เรียกว่าส่งเสริมความไม่มีศีลธรรมของตนเอง; นั่นคือทำลายเสียซึ่งเศรษฐกิจ ทั้งทางวัตถุ และทางวิญญาณ.

การทำให้ทรัพยากรเสียหายไปในส่วนวัตถุ ทำให้จิตใจตกต่ำลงไปในส่วนวิญญาณ; นั่นแหละคือการทำลายความเป็นมนุษย์ให้หมดมนุษยธรรม. นั่นมันเป็นเศรษฐกิจหรือไม่ก็ลองคิดดู. มันทำให้วินาศขาดทุน มันจะเป็นเศรษฐกิจขึ้นมาได้อย่างไร? ดังนั้น เศรษฐกิจที่ปราศจากธรรม ไม่เป็นธรรม; นั่นคือ สิ่งทำลายโลก เป็นเศรษฐกิจอยู่ชนิดหนึ่งประเภทหนึ่ง ซึ่งทำลายโลก, สร้างวิกฤตการณ์อันยืดยาว และนำไปสู่ความวินาศในที่สุด. เศรษฐกิจชนิดนี้ทำให้เพื่อไปด้วยวัตถุ. แล้วทั้งหมดสิ้นไปแห่งค่าของความเป็นมนุษย์ในทางนามธรรม.

ขอให้คิดถึงความเป็นมนุษย์ในทางนามธรรม ที่เราทำลายเสียด้วยความเพื่อทางวัตถุ. อาตมาอยากจะระบุว่ากรณีที่ให้เพศหญิงหรือเพศมารดาต้องไปทำงานเหมือนกับเพศชายนั้น คือเศรษฐกิจชนิดบ้าหลังของพวกปีศาจ. เมื่อมารดาต้องไปทำงานอย่างบิดา เด็ก ๆ ก็ไม่มีใครดูแล. เด็ก ๆ จะสูญเสียความเป็นมนุษย์ มนุษย์จะมีความเป็นมนุษย์น้อยลง; เพราะไม่มีใครกล่อมเกลาวินิจฉัยของเด็ก ๆ เพราะ มารดาต้องไปทำงานเสียอย่างบิดา, ผลงานที่ได้มานั้นก็ไม่คุ้มกับผลเสีย ที่เด็ก ๆ ของเราไม่ได้รับการอบรมที่ถูกต้อง. นี่เป็นการเสียหายมากเกินค่าของผลงานเป็นเงินเป็นทอง, ที่ว่ามารดาจะต้องออกไปทำงานอีกสักแรงหนึ่ง; นี่มันเป็นลัทธิเศรษฐกิจที่มองกันแต่ในทางวัตถุอย่างเดียว.

เศรษฐกิจของลัทธินายทุนนั้น   เฟื่องผลแต่ในทางวัตถุอย่างเดียว, มองเห็นแต่วัตถุอย่างเดียว, บุชาวัตถุอย่างเดียว. ทำไมไม่ดูให้ดี ว่านั่นแหละคือ dialectic materialism. ทำไมไม่มองในด้านจิตด้านวิญญาณ? เมื่อถือวัตถุเป็นใหญ่แล้ว มีความเพ้อทางวัตถุแล้ว ยิ่งทำไปก็ยิ่งเพิ่มความเห็นแก่ตน แล้วในที่สุด เราจะอยู่กันอย่างไร? อาตมาขอให้ลองคิดดู.

มนุษย์ทำลายเศรษฐกิจของพระเจ้า ของธรรมชาติทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ. ทำลายทางวัตถุ เช่น ทำลายป่าไม้; ข้อที่พูดว่า ตัดต้นไม้ ๑ ต้น แล้วปลูกใหม่ทดแทน ๑๐ ต้น. นี่มันมีแต่ตัวหนังสือ, เท่าที่สังเกตเห็นอยู่มันมีแต่ตัวหนังสือ. แล้วป่าไม้ก็ถูกทำลายไป ๆ สำหรับการอบรมจิตใจให้สูงอย่างมนุษย์นั้นไปถือกันเสียว่ามันเสียเวลา, มันทำให้เสียเศรษฐกิจทางวัตถุของเขา. เพราะเขาเห็นแก่วัตถุ ไม่เห็นแก่จิตใจ, เขาเกลียดชังการอบรมจิตใจว่าเป็นการทำให้อะไรเสียเศรษฐกิจทางวัตถุ. นั่นคือการทำลาย *ความเป็นมนุษย์* อันมีค่าสูงสุดให้หมดไป; แล้วมานับถือวัตถุเป็นผลที่ได้; เอามาเปรียบเทียบกันดู มันเปรียบเทียบไม่ได้.

ขอให้คิดดูให้ดีเถิดว่า การที่ทำลายค่าทางจิตใจแล้วไปเห็นแก่ค่าทางวัตถุนี้ มันเป็นระบบเศรษฐกิจจะไรกัน? ระบบเศรษฐกิจของอะไร? ของอวิชชา หรือว่าของวิชา ของเทวดา หรือว่าของภูตผีปีศาจ?

การเอาส่วนเกินที่ผลิตหลักเศรษฐกิจของธรรมชาติ.

กฎทางเศรษฐกิจ   ที่เราจะถอดออกมาได้จากพระเจ้าหรือกฎของธรรมชาตินี้มีอยู่ อาจจะถอดออกมาได้เป็นรูปแบบอันหนึ่งว่า ไม่มีการเอา

ส่วนเกินด้วยการเห็นแก่ตัว. การเอาส่วนเกินเป็นการผิดกฎของธรรมชาติ, ผิดหลักเศรษฐกิจของธรรมชาติ. ข้าราชการชั้นผู้น้อยเงินเดือนไม่พอใช้นี้ มันเกิดจากการเป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน; มันผิดกฎเศรษฐกิจของธรรมชาติ หรือของพระเจ้า. พอหยุดส่วนเกินที่เห็น ๆ กันอยู่นั้นเสีย ก็จะไม่มีอะไรที่จะทำให้เสียเศรษฐกิจ. ถ้าเราหยุดส่วนเกินกันเสีย ประเทศไทยนี้จะไม่มีการขาดทุนเศรษฐกิจแก่ประเทศไหนอีกต่อไป; เพราะว่าส่วนที่มันใช้จ่ายไปเพื่อส่วนเกินนั้นมันมีมาก.

คำว่า “เกิน” นี้หมายถึงเอามากินมาใช้กันอย่างเกิน; แต่ถ้าในฝ่ายผลิตฝ่ายสร้างสรรค์ขึ้นมา เราจะไม่ว่าว่ามีส่วนเกิน. เราจะผลิตให้มากที่สุดเต็มความสามารถที่จะผลิตได้. ครั้นได้มาแล้วไม่กินเกิน, ไม่ใช้เกิน, ให้มันเหลืออยู่บ้าง; แล้วเอาส่วนที่เหลือนี้ไปช่วยผู้อื่น, หรือไปพัฒนาโลกเป็นส่วนรวม. นี่แหละคือหลักเศรษฐกิจของพระเจ้าหรือของธรรมชาติ ที่เป็นกฎอันศักดิ์สิทธิ์ที่จะสร้างสรรค์ให้เกิดสันติภาพแก่มนุษย์ ไม่มีการเอาส่วนเกิน; มันก็ถูกเศรษฐกิจของพระเจ้า ของธรรมชาติ. ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าโดยธรรมชาติแล้ว ไม่มีอะไรที่เอาส่วนเกิน ทำให้อยู่ด้วยกันได้อย่างสบาย.

มนุษย์ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ ไม่มีโอกาสที่จะเอาส่วนเกิน; ไม่มียุ่งมีงานที่จะใส่ส่วนเกิน. สัตว์เดรัจฉานไม่มียุ่งไม่มีงาน ก็ไม่เอาส่วนเกิน. ต้นไม้ต้นไร่ก็กินอาหารเท่าที่จำกัดหรือจำเป็น, มันไม่เอาส่วนเกิน. หนุ่ยบอนก็ไม่เอาส่วนเกิน; ดังนั้น มันจึงอยู่ด้วยกันได้ มันจึงเฉลี่ยกันอยู่ได้ ทำให้เกิดสันติภาพ.

ถ้าเราไม่ทำผิดเศรษฐกิจ ในข้อนี้ คือแต่ละคนไม่เอาส่วนเกินแล้ว ก็จะไม่เกิดกิเลสที่เห็นแก่ตัว. คนมั่งมีกับคนยากจนจะอยู่กันได้, คนโง่กับคนฉลาดก็อยู่ร่วมกันได้, คนแข็งแรงกับอ่อนแอก็อยู่ร่วมกันได้, เหมือนที่เราจะเห็นได้ว่า ในป่าดงต้นไม้ใหญ่สูง ก็อยู่ร่วมกันได้กับต้นไม้ที่เล็กลงมา; กระทั่งเถาวัลย์ กระทั่งหญ้าบนกระถังตะไคร้, แม้ที่สุดตะไคร้น้ำมันก็อยู่ร่วมกันได้; เพราะมันไม่รู้จักกันในเรื่องเศรษฐกิจคือส่วนเกิน, มันทำให้มีอะไร ๆ มากขึ้น ๆ.

ถ้ามนุษย์อันธพาลไม่เข้าไปเกี่ยวข้องแล้ว วิวัฒนาการเหล่านั้นก็ยังคงอยู่ คือ ในป่าก็ยังคงเต็มไปด้วยป่าไม้ที่อยู่กันได้ตั้งแต่ไม้สูงสุดจนถึงตะไคร้น้ำ, ในทะเลมันก็มีปลาเต็มทะเลเหมือนสมัยก่อน, เหมือนสมัยบูยาตายาย; มันเพิ่งจะหมดไปในเมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง. ในป่าก็ยังมีเสือมีกวาง, มีสัตว์อื่น ๆ เต็มไปหมด มันอยู่กันได้โดยไม่มีอะไรสูญพันธุ์. เดียวนี้มันเพิ่งสูญพันธุ์เมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง.

นี่แหละคือการที่มนุษย์ผู้มีเศรษฐกิจมากด้วยกิเลส; มุ่งหมายแต่เรื่องส่วนเกิน จนเสียหลักเศรษฐกิจของพระเจ้า หรือของธรรมชาติ จึงถูกพระเจ้าหรือธรรมชาติลงโทษให้มีวิกฤตการณ์เดือดร้อนระส่ำระสายอยู่ตลอดเวลา. ไม่มีอะไรที่วิวัฒนาการไปในทางดี; มีแต่วิวัฒนาการไปในทางยุ่งเหยิงระส่ำระสาย; ยิ่งเจริญยิ่งมีปัญหา, ยิ่งอยู่กันด้วยความทนทาน.

พระพุทธเจ้ามีหลักเศรษฐกิจ คือ อุโบสถศีล.

หลักเศรษฐกิจของพระพุทธเจ้าโดยตรง ที่เห็นได้ง่าย ๆ ก็คือ อุโบสถศีล ถ้าบุคคลถืออุโบสถศีล ไม่มีการเอาส่วนเกิน :-

ศีลข้อกาเมฯ เปลี่ยนเป็น อพรหมฯ; ก็หมายความว่า กิจกรรมทางเพศนั้นไม่จำเป็นต้องทำทุกวัน เว้นเสียบางวัน เว้นเสียให้มากก็ยังได้.

ศีลอุโบสถองค์ที่ ๖ นั้น ไม่กินอาหารส่วนเกินโดยเวลา ด้วยคุณลักษณะ โดยวิธี อะไรก็ตามอย่าให้มันเกิน.

ศีลข้อ ๗ อย่าบำรุงบำเรอร่างกายด้วยส่วนเกิน : พ้อนรำขบร้อม ประโคมติดสีตีเป่า ประดับประดา ลูบทาตกแต่ง นั้นมันเกิน.

ศีลข้อ ๘ อย่ามีเครื่องใช้ไม่สอยให้มันเกิน : บ้านเรือนก็อย่าให้มันเกิน ให้มันอยู่แต่ที่พอดีๆ.

นี่คือ หลักเศรษฐกิจในอุโบสถศีล ที่จะช่วยบุคคลไม่ต้องเดือดร้อนด้วยเศรษฐกิจ. แต่คนก็เห็นว่าเป็นของครีไป ไม่มีใครสนใจ; เพียงแต่ประเทศไทยถืออุโบสถศีลกันบ้างเท่านั้น ก็จะไม่มีการขาดดุลย์การค้ากับประเทศอื่นอีกต่อไป.

นี่แหละ ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดูเถอะ ว่าธรรมะในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจนั้นมันเป็นอย่างไร? มันเป็นจริงหรือไม่? ถ้าหมายถึงเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยธรรม ที่จะสร้างสันติสุขให้แก่บุคคลแต่ละคน จะสร้างสันติภาพให้แก่โลกทั้งโลกเป็นส่วนรวมแล้ว ธรรมะเป็นระบบเศรษฐกิจอย่างยิ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจของพระเจ้าหรือของธรรมชาติ.

ใครจะเรียกว่าพระเจ้าอย่างบุคคลก็ได้ มีความหมายอย่างเดียวกับกฎของธรรมชาติที่จะสร้างสิ่งทั้งปวงขึ้นมา, และควบคุมสิ่งทั้งปวงให้อยู่, ให้เป็นไปในลักษณะที่วิวัฒนาการ, โดยถือเอามนุษยโลกนี้เป็นหลัก ว่าที่แรกมันไม่มีอะไร แล้วก็มีขึ้นมา ๆ จนมากมายเต็มไปอย่างน่าชื่นใจ. แล้วมนุษย์อันธพาลสมัยนี้ทำลายล้างสิ่งเหล่านั้นให้หมดไป; โดยไม่มีระบบเศรษฐกิจอย่างของพระเจ้าหรือของธรรมชาติ.

ขอให้พิจารณาดูกันเสียใหม่ก็พอจะเข้าใจได้ว่า ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมะ หรือเนื่องอยู่กับธรรมะเท่านั้น ที่จะช่วยให้โลกนี้อยู่กันเป็นผาสูกให้อยู่กันได้เป็นผาสูกทั้งที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูง; เหมือนกับว่าต้นไม้สูงสุดก็อยู่กันได้กับ ตะไคร้ต่ำ อย่างนี้เป็นต้น.

เวลาที่กำหนดให้หมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย เรื่อง “ธรรมะในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจของพระเจ้า” ไว้แค่เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะระบบการศึกษา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การแสดงปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะในฐานะระบบการศึกษา”. ขอขออนุญาตเข้าใจอย่างเดียวกับครั้งที่แล้ว ๆ มาอีกครั้งหนึ่งว่า อาตมาได้กล่าวว่า ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวระบบการศึกษา; ไม่ใช่ว่ามีธรรมะมีอยู่อย่างหนึ่ง แล้วมีการศึกษาอยู่อีกอย่างหนึ่งแล้วเอามาผนวกเข้าด้วยกัน อย่างนี้ก็ไม่ใช่; แต่ว่า ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวระบบการศึกษาเสียเอง.

การศึกษาเป็นธรรมะคือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ.

ถ้าท่านผู้ฟังยังจำเรื่องธรรมะ ๔ ความหมายได้ ก็ย่อมเข้าใจได้ทันที. ที่ว่า ธรรมะในฐานะที่เป็น **ตัวธรรมชาติ** นั้นอย่างหนึ่ง, ธรรมะในฐานะที่เป็น

กฎของธรรมชาติ นั้นอย่างหนึ่ง, ธรรมะในฐานะเป็น หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ นั้นอย่างหนึ่ง, ธรรมะที่เป็น ผลเกิดจากหน้าที่ นั้นอีกอย่างหนึ่ง; รวมเป็น ๔ อย่างด้วยกัน. ทั้ง ๔ อย่างนี้ก็เรียกว่าธรรมะเหมือนกัน หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ คือธรรมะ.

ทั้ง การศึกษานั้นแหละเป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. ดังนั้น ตัวการศึกษาจึงเป็นตัวธรรมะเสียเอง; มีสิ่งเดียว จะเรียกชื่อว่า "ธรรมะ" ก็ได้, จะเรียกว่า "การศึกษา" ก็ได้.

ธรรมะในฐานะระบบการศึกษา ต้องทำให้ธรรมะกับการศึกษา เป็นสิ่งเดียวกัน; เช่นเดียวกับที่เคยกล่าวมาแล้วว่าการเมืองก็คือธรรมะ, การเศรษฐกิจก็คือธรรมะ อย่างนี้เป็นต้น. ขอนี้หมายความว่า ถ้าเราประพฤติ ถูกต้องตามความมุ่งหมายอันแท้จริงของสิ่งเหล่านั้นแล้ว มันก็กลายเป็นธรรมะไปหมด; ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมืองหรือเรื่องเศรษฐกิจ; แม้แต่เรื่องของสงคราม ถ้าทำอย่างถูกต้องตามเหตุผล มันก็กลายเป็นศีลธรรมไปดังนี้.

การศึกษาโดยกฎธรรมชาติต้องมีทางศาสนาด้วย.

ทั้งนี้ "การศึกษา" เป็นอย่างไร? ในปัจจุบันเราควรจะให้ลึกลงไป ว่า การศึกษานั้นโดยเหตุผลทางธรรมชาติ หรือโดยกฎของธรรมชาติแล้ว ต้องมีอยู่อย่างน้อย ๓ ระบบ:—

การศึกษาระบบที่ ๑ ทำให้คนรู้หนังสือ มีความเฉลียวฉลาด; อย่างที่เรียกกันว่า “พุทธศึกษา” อะไรทำนองนั้น.

การศึกษาระบบที่ ๒ ก็คือทำให้มีอาชีพ, ให้รู้อาชีพรวมหัตถศึกษา พลศึกษา อะไรอยู่ในความหมายนี้.

การศึกษาระบบที่ ๓ นั้น คือ เรื่องทางจิตทางวิญญาณ; เพื่อให้คนนั้นที่มันรู้หนังสือดีแล้วนั้น เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ก็คือมีธรรมะนั้นเอง. การศึกษาระบบที่ ๓ นี้เป็นเรื่องทางจิต ทางวิญญาณ ทางธรรม ทางศีลธรรม แล้วแต่จะเรียก.

ฉะนั้น การศึกษาระบบที่ ๓ ก็คือตัวธรรมะ; แต่ว่าในโรงเรียน, ในการจัดการศึกษาในโลกปัจจุบันนี้ เขาตัดออกไปเสีย ยังเหลืออยู่แต่เพียง ๒ ระบบ คือทำให้รู้หนังสือ เฉลียวฉลาด, และให้รู้อาชีพ. เรื่องจิตเรื่องวิญญาณคือ เรื่องทางธรรม หรือ ทางศาสนา นั้นเขาเพิ่งตัดออกไปเสียโดยสิ้นเชิงเมื่อเร็ว ๆ นี้. ประเทศที่นำหน้าเขาคัดก่อน; ประเทศที่ตามกันก็ตัดตามหลัง, จนในระบบการศึกษามีเหลืออยู่เพียง ๒ อย่าง คือ ให้รู้หนังสือและให้ฉลาดให้มีอาชีพ ไม่มีเรื่องจิตเรื่องวิญญาณก็คือไม่มีเรื่องธรรมะ.

เมื่อไม่มีเรื่องธรรมะนี้ มันมีปัญหาขึ้นมาทันทีว่าคนเหล่านั้นจะอยู่ในฐานะอย่างไร?

มีหลักมาแต่ดึกดำบรรพ์ ก่อนพุทธกาลก็ได้ เกี่ยวกับธรรมะที่ทำให้ความแตกต่างให้แก่มนุษย์ ให้แตกต่างไปจากสัตว์. ขอให้ลองฟังดูให้ดี ใครจะค้านหลักเกณฑ์ข้อนี้บ้าง? อาหารนิททา ภยเมอญญ สามาญญเมตปฺปสุภิ นรานํ - การหาอาหารกินก็ดี การแสวงความสุขจากการนอนก็ดีการรู้จักขาลาหนียก็ดี การประกอบกิจกรรมระหว่างเพศก็ดี เหล่านี้ไม่ได้เสมอกันทั้งคนและสัตว์ ธมฺโม หิ เตสํ อธิโก วิเสโส ธมฺเมน หิ นา ปสุภิ สามานา - ธรรมะเท่านั้นที่จะทำให้เกิดความผิดปกติแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์ ถ้าปราศจากธรรมะเสียแล้ว คนก็เสมอกันกับสัตว์.

เพราะเหตุที่ถามมาแล้ว ว่าเพียงแต่รู้จักกินอาหาร, รู้จักนอน รู้จักหนีภัย, รู้จักประกอบกิจกรรมทางเพศนี้ มันมีเหมือนกันทั้งคนและสัตว์ ธรรมะเท่านั้นที่ต้องเพิ่มเข้ามา ให้คนผิดแผกแตกต่างกับสัตว์. ใครค้านข้อนี้บ้าง? ใครไม่ยอมรับหลักเกณฑ์อันนี้บ้าง? ก็ลองไปคิดดูเองเถอะ ฉะนั้น เราจึงเห็นได้ว่า คนเราจะต้องมีธรรมะ, เราจะต้องศึกษาธรรมะ มันจึงจะผิดแผกแตกต่างกับสัตว์.

ถ้าเราให้เรียนแต่หนังสือ เฉลียวฉลาด รู้จักแต่ประกอบอาชีพ นี่ไม่มีธรรมะ จึงยังไม่แตกต่างจากสัตว์; แม้ว่ามีอะไรที่ว่าเป็นอย่างคน ก็ยังมีความหมายอย่างเดียวกับสัตว์. ฉะนั้น จะดูกันต่อไปว่า การมีการศึกษาเพียง ๒ ระบบแรกนั้น มันไม่พอสำหรับความเป็นมนุษย์; โลกนี้ไม่มีความเป็นมนุษย์ การศึกษาก็เสียเปล่าหรือสูญเปล่า คือไม่สร้างความเป็นมนุษย์ขึ้นมาเพื่อให้มีสันติภาพได้.

จริยศึกษาเราพูดถึงกันแต่ชื่อ มันยังมีไม่พอที่จะสร้างสันติภาพ, ไม่พอที่จะสร้างสันติสุขส่วนบุคคล, ไม่มีพอที่จะสร้างสันติภาพส่วนสังคม. เรามีจริยศึกษากันแต่สักว่าชื่อ; มันไปเทียบกันไม่ได้กับการศึกษาให้รู้หนังสือ, และให้ประกอบอาชีพ. ดังนั้น ในการศึกษาจึงยังไม่ได้ผล ตามความมุ่งหมายของการศึกษาที่แท้จริงคือ ต้องครบทั้ง ๓ ระบบ.

การศึกษาที่ไม่สมบูรณ์จะแก้ปัญหาไม่ได้หลายประการ.

การศึกษาที่ไม่สมบูรณ์นี้ มันก็ไม่ให้ผลเต็มที่; เพราะฉะนั้น จึงยังมีการสูญเปล่าในโลกนี้เกี่ยวกับการศึกษา. มนุษย์ไม่ได้รับประโยชน์จากการศึกษาพอ ที่จะสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในโลกได้. การศึกษายังสูญเปล่าในส่วนที่ไม่ทำให้เกิดสิ่งที่จำเป็น ที่จะแก้ไขปัญหามนุษย์ได้.

การสูญเปล่านี้ มีตั้ง ๒๐-๓๐ รายการ. เราลองมาพิจารณากันดูจะรู้สึกวุ่นวายใจ. การศึกษาที่ขาดธรรมชาติหรือศีลธรรมนั้น เป็นการศึกษาสูญเปล่าเสียเปล่า; ไม่สร้างความเป็นมนุษย์ขึ้นในโลกนี้ได้ ดังเช่น :-

๑. การสูญเปล่าอย่างแรก ก็จะต้องว่าเรามีการศึกษาที่เรียกกันว่า ก้าวหน้า ทั้งทั้งโลกเอาอย่างกันเป็นแถวไปเลย; แต่แล้วมันก็มี ปัญหาเรื่องยาเสพติด. คนที่ผ่านการศึกษามาแล้ว ยังโง่ถึงขนาดที่ไปเสพยาเสพติดบูชายาเสพติดหลงยาเสพติด; ไม่ใช่แต่พวกฮิปปี้ แม้แต่พวกนักศึกษาในโรงเรียน ในเมือง

ไทย ในวิทยาลัยกระทั่งในมหาวิทยาลัยเดี๋ยวนี้ ก็ปรากฏว่าพากันติดยาเสพติด. นี่เป็นการศึกษาสูญเปล่า คือไม่ป้องกัน ไม่ให้คนโง่ถึงกับไปบูชายาเสพติด. ถ้าการศึกษาถูกต้อง เด็กของเราก็ต้องไม่เป็นทาสของยาเสพติด, แล้วก็ไม่เกิดปัญหาขึ้นมาทั้งโลก ที่ต้องช่วยกันปราบปรามยาเสพติด.

๒. การสูญเปล่าข้อถัดมาก็มี เช่น ปัญหาคอร์รัปชันยังมีคอร์รัปชันทั่วไปในโลก ทั้งระดับต่ำๆ และคอร์รัปชันระดับชาติ; เพราะการศึกษาไม่มีธรรมะ. คนยังมีจิตทรามพอที่จะทำคอร์รัปชัน.

๓. ยังมีปัญหาอันธพาลทั่วไป; โดยเฉพาะอันธพาลทางเพศที่ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์. แม้ในเมืองใหญ่ๆ ในมหานครใหญ่ๆ ของโลก มันก็มีอันธพาลอย่างนี้, ตามถนนหนทางก็ยังมีอันธพาลอย่างนี้ ไม่ต้องพูดถึงประเทศไทยที่ว่ายังกด้อยพัฒนา. ประเทศที่เรียกตัวเองว่าเป็นประเทศพัฒนาแล้ว มันก็ยังมีอันธพาลอยู่ทั่วไป, ยังมีภัยสังคม เกิดมาจากคนร่ำรวย คนมีอำนาจสนา ล้วนแต่ผ่านการศึกษามาแล้ว มันยังไม่พอ มันก็เป็นภัยสังคม.

๔. เด็กๆ ของเรายังรู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์น้อยไป แม้ในประเทศที่ไม่มีกษัตริย์ ก็รู้จักชาติหรือศาสนาน้อยเกินไป; เขาจึงต้องการจะเปลี่ยนชาติจึงเห็นศาสนาเป็นยาเสพติด ไม่มีประโยชน์อะไร, อย่างนี้เป็นต้น. ถ้าการศึกษาสมบูรณ์ ปัญหาจะไม่เกิดขึ้นแก่เยาวชนในเรื่องที่เกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

๕. ดูกันง่าย ๆ อีกทีหนึ่งก็ว่า ในสภาผู้แทนมีสมาชิกผู้แทนที่ดูร้าย รวนขว้างปาทำอันตรายกัน, ขว้างกันด้วยอะไรก็มี ในสภาผู้แทนในประเทศที่ว่ามี เกียรติในโลก. ในประเทศไทยก็มีผู้แทนชนิดนี้เหมือนกับขี้เมา; แล้วก็มี การเลือกผู้แทนตามสินจ้าง ตามพรรคพวก, ไม่เลือกผู้แทนด้วยจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย. นี่คือการศึกษามากพอ. มันก็ทำความเข้าใจกันไม่ได้.

๖. ระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ คือคนมั่งมีกับคนยากจน ทำ ความเข้าใจกันไม่ได้ จนเกิดความคิดว่าต้องทำลายกันเสียข้างหนึ่ง. นี่แหละมัน เป็นเรื่องโง่เขลาที่สุด. กฎของธรรมชาติบังคับให้มีการแตกต่างกันในหมู่บุคคล เหลือมูลค่าต่ำสูงกว่ากันมากน้อย นี่มันช่วยไม่ได้มันต้องมี. เพราะฉะนั้นเราต้อง ทำให้สิ่งที่มันแตกต่างกันนี้ให้มันอยู่กันได้.

เช่นต้นไม้สูงใหญ่อย่างนี้ก็เหมือนกับนายทุน กับตะไคร่ตามโคนต้นไม้ นี้นก็เหมือนกับชนกรรมาชีพ. ทำไมมันอยู่กันได้? ถ้าตัดต้นไม้ขึ้นเสีย ตะไคร่ ตามโคนต้นไม้ขึ้นก็ถูกแดดเผาตายหมด มันก็อยู่ไม่ได้. มันต้องมีนายทุน สำหรับทำให้กรรมกรมีงานทำ; แต่แล้วต้องมีการศึกษาดี พอที่จะรักใคร่ กันและอยู่กันได้.

ตะไคร่หรือเฟิร์นตามโคนต้นไม้ขึ้นก็ทำให้ดินดี ต้นไม้ใหญ่ก็จะสบาย ต้นไม้ใหญ่กับบังแดดให้เฟิร์นหรือตะไคร่นั้นได้อยู่สบายกัน. ที่นี้ การศึกษามัน ไม่พอ ที่จะทำให้นุชนุษย์มองเห็นอย่างนี้ มันก็เกิดลัทธิบ้า ๆ บอ ๆ อะไรกันก็ไม่รู้ ที่ต่างฝ่ายต่างจะทำลายกัน. นี่แหละการศึกษามันสูญเปล่า.

๗. แม้ที่สุดแต่ เรื่องสิทธิมนุษยชน ที่เป็นเรื่องดี ก็ยังพูดกันไม่รู้เรื่อง ยังทะเลาะวิวาทกัน ด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชนอยู่จนกระทั่งวันนี้. อ่านหนังสือพิมพ์ดูก็รู้ว่า การศึกษามันไม่พอ. มนุษย์ยังโง่, ยังไม่รู้จักค่าของสิทธิมนุษยชน แล้วจะไปโทษใคร.

๘. ยังมีการขูดรีดของผู้ผลิต ได้โอกาสเมื่อไรผู้ผลิตก็ขูดรีด มันมีการขูดรีด จนนายทุนได้โอกาสเมื่อไรนายทุนก็ขูดรีด ไม่มีความซื่อตรงกันในระหว่างมนุษย์ดำ ๆ ด้วยกัน. เพราะฉะนั้นประเทศไทยประสบปัญหาหนัก : ไม่มีความซื่อตรงในหมู่สมาชิกที่จะประกอบกิจกรรมอะไรก็ตาม.

๙. โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสหกรณ์, เรื่องสหกรณ์นี้เป็นหลักที่ดีที่สุดที่จะช่วยมนุษย์ให้ได้ตรงตามหลักของพระพุทธศาสนา; แต่เราตั้งสหกรณ์ไม่ได้ เพราะคน มีจิตทราวม; มันพร้อมที่จะคดโกง, จะเป็นสหโกง จะร่วมกันโกงเป็นสหโกง, สหกรณ์มันเลยตั้งไม่ได้. นี่แหละการศึกษามันสูญเปล่าถึงขนาดที่ไม่สร้างพลเมืองที่มีจิตใจสูงพอที่จะทำสหกรณ์, หรือทำอะไรกันก็ได้ คือมันยังไม่สามัคคิกัน.

๑๐. แม้ในหมู่บ้านนี้ก็ยังไม่สามัคคิกัน ถ้าขยายระดับไปถึงประเทศ มันก็ยังไม่สามัคคิกัน มันยังมีทะเลาะวิวาท เพราะมีจิตใจไม่ประกอบไปด้วยธรรม. การศึกษายังไม่ทำให้คนรู้จักค่าของความสามัคคี จึงขอถือว่าการศึกษานี้สูญเปล่า.

๑๑. ประชาชนยังทำลายทรัพยากรของประเทศชาติ ของธรรมชาติ : ทำลายสัตว์водตาย, ทำลายป่าไม้วอดตาย, ทำลายห้วยหนองคลองบึงบ้าง จนใช้ประโยชน์ไม่ได้; ไม่รู้จักรักษาสมบัติสาธารณะ ก็กลายเป็นคนอันธพาลทำลายประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวม จึงยากจน มีอาชีพที่ด้อยมาก.

๑๒. คนยังไม่ละทิ้งการขี้เกียจทำงาน, เกลียดการงาน, หนักนั้หนักนี้ ไม่เอาไม่ยอมทำงาน ทุกคนนั้นแหละจะพูดได้ว่า เขาไม่ยอมทำงาน ทำงานโดยความจำเป็นบังคับเท่านั้น. นี่แหละ การศึกษามันไม่พอ; ไม่ทำให้เขารู้จักแสวงหาความสุขในตัวการงาน. ถ้ามีธรรมพอมศีลธรรมพอ มันจะรู้สึกเป็นสุขเมื่อทำงาน ไม่ใช่รู้สึกเป็นสุขเมื่อได้เงินมาเพื่อไปซื้อหาความมั่งคั่ง หาสิ่งบำรุงบำเรอจึงจะเป็นสุข นั่นมันเรื่องของกิเลสของภูตผีปีศาจมันไปมีมีความสุขเมื่อใช้เงินบำรุงบำเรอเนื้อหนัง.

ถ้าเป็นสัตบุรุษในพุทธศาสนา ก็จะรู้สึกเป็นสุขเมื่อได้ทำงาน; กำลังทำงานอยู่ยังไม่ได้เงิน ยังไม่ถึงวันเงินเดือนออก ก็จะเป็นสุขพอใจในการงาน เคารพการงาน เคารพตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้ว่า เราเป็นคนดี เราเป็นคนทำความดีอยู่. มีความสุขในการได้ทำความดี. ถ้าการศึกษามันพอ ก็จะอบรมให้เด็ก ๆ เป็นอย่างนี้ คือรู้สึกเป็นสุขเมื่อยังเล่าเรียนอยู่ ก็เป็นการงานเหมือนกัน, ไม่ต้องไปกินไปเล่น ไปบำรุงกิเลสที่ไหนจึงจะมีความสุข.

๑๓. เดียวนี้เรามีสิ่งประเล้าประโลมใจยั่วให้เพลิดเพลินมากเกินไปจนท่วมการงาน คนทำการงานแต่น้อย แล้วก็ไปแสวงหาสิ่งประเล้าประโลมใจมากเกินไป; ก็เลยนิยมกันว่าเป็นไปในทางชอบสิ่งประเล้าประโลมใจ. มีจิต

ทรมชอบจัดงานที่โป๊ งานที่บาป ชอบเรื่องโป๊. จิตมันทรมถึงขนาดนั้น เพราะการศึกษาไม่พอ.

๑๔. การศึกษาไม่ได้ประกอบด้วยธรรม ทำให้คนเหล่านี้เป็นทาสของอายตนะ คือเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

๑๕. กิเลสครอบงำแล้ว เด็กๆ เหล่านี้ก็ไม่เคารพครูบาอาจารย์, ไม่เคารพบิดามารดา. เด็กเดี๋ยวนี้หายาก แล้วที่จะใช้คำว่า “คุณครู”; เรียก “ครู” เฉยๆ บางที่เรียกอ้ายเรียกอ๊กก็มี ไม่รู้สึกว่าเป็นผู้ให้ชีวิตหรือมีบุญคุณ เขาไม่ได้เคารพ.

๑๖. เด็กสมัยนี้ไม่มีคำว่า “บาป” เด็กสมัยก่อนนั้น พอได้ยินคำว่า “บาป” มันสะดุ้ง, เด็กสมัยนี้พอได้ยินคำว่า “บาป” มันแลบลิ้นหลอก. สมัยอาตมาเป็นเด็กๆ ได้ยินคำว่า “บาป” แล้วสะดุ้ง, เด็กสมัยนี้ไม่สะดุ้งเมื่อได้ยินคำว่า “บาป”. ถ้าใครบอกว่าบาป มันก็แลบลิ้นหลอก นี่เรียกว่าเด็กๆ ก็ไม่เคารพบิดามารดาครูบาอาจารย์.

๑๗. ผู้สอนศาสนาแต่สมัยโบราณนั้นเป็นพระตามวัด หรือพระจัดการศึกษา, แม้มหาวิทยาลัยในเมืองฝรั่ง แต่ก่อนนี้พระจัดทั้งนั้น, พระจัดนั้นเขาจัดเพื่อบูชาคุณของพระเจ้า. เดียวนี้คนชาวบ้านจัด จัดเพื่อเอาเงินเดือน. เขาจัดการศึกษาเพื่อบูชาพระเจ้านั้นพวกหนึ่ง, พวกหนึ่งจัดการศึกษาเพื่อเอาเงินเอาเงินเดือนเป็นต้น แล้วมันจะเหมือนกันได้อย่างไร; เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า

เป็นเรื่องทำลายศีลธรรม ขจัดศีลธรรมออกไปจากการศึกษาจึงมีความมุ่งหมาย
ในหมู่คนที่เรียกว่า “มีการศึกษา”.

๑๘. ในกรุงเทพฯ นี่เองมันก็มีเรื่องม่งาย ในคราวหนึ่งแตกตื่น
เรื่อง “บีมะ” ใครเกิดบีมะจะต้องตาย วุ่นวายกันใหญ่ทั้งบ้านทั้งเมือง; มันยังมี
ได้ในลักษณะอย่างนี้. การศึกษาไม่พอแล้ว ความคิดมันก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้แก่
กิเลสไม่มีธรรมะแล้วมันก็เห็นแก่กิเลส.

๑๙. เดียวนี้เกิดประเพณีสีกปรกขึ้นมา งานศพอย่างนี้สีกปรกที่สุด
กินเหล้าเมายา มาสัตว์. งานกฐินก็เพื่อจะเล่นไฟ. งานบวชนาคก็ถือโอกาสที่
จะเมา. นี่เขาสร้างประเพณีสีกปรกขึ้นมา เพราะการศึกษามันไม่พอ.

๒๐. ยังมีเสนียดแก่สังคม คือการจัดการหลอกลวง ทรงเจ้าเข้าผี
อลัชชีอะไรก็ตาม หลอกลวงคน; ไม่มีความซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน.
ทำอะไรถ้าเป็นเรื่องทางธรรมทางศาสนาก็ไม่มีสาระ มีแต่พิธีต้องสักแต่ว่าทำ
เท่านั้น, หรือทำเกินไปจนไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะฉะนั้น คนจึงเลวลง.

๒๑. มีการลักเล็กขโมยน้อย, กระทั่งถึงการปล้นกันแล้วก็หลงใน
ส่วนเกินกินเกิน แต่งเนื้อแต่งตัวเกิน นุ่งห่มเกิน เครื่องใช้ไม่สอยเกิน, อะไร ๆ
ก็เกินมันก็มีกิเลสหนา. นี่เรียกว่า “การสูญเปล่าของการศึกษา” เพราะการ
ศึกษาไม่เนื่องด้วยธรรม ไม่เอาตัวธรรมมาเป็นระบบของการศึกษา.

การศึกษาประกอบด้วยธรรมจะแก้ปัญหาได้.

การศึกษาที่ประกอบไปด้วยธรรมนี้ จะแก้ปัญหาที่เลวร้ายเหล่านี้ได้หมด ไม่มาสร้างปัญหาให้แก่มนุษย์ในโลก ด้วยเรื่องยาเสพติด คอรัปชั่น อันธพาล ภัยสังคมอะไรต่างๆ นั้นที่กำลังเป็นอยู่.

ฉะนั้นขอให้ดูให้ดีๆ “ธรรมะในฐานะที่เป็นระบบการศึกษา” นั้นแหละคือ ของจริงของธรรมชาติ โดยกฎของธรรมชาติแล้ว มันต้องรู้หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ถ้าเรารู้แล้ว เราก็ทำถูกปัญหาก็ไม่เกิดขึ้น.

เดี๋ยวนี้เราทำผิดหมด เพราะเรามีการศึกษาที่ไม่สมบูรณ์ คือไม่เป็นธรรมะ ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ถึงจะจัดอย่างไรมันก็ไม่ได้รับผลดี แม้แต่หนังสือก็รู้ไม่ดีไปกว่าเก่า, แม้แต่อาชีพก็ไม่ได้ทำให้คนเราเป็นสัตว์บารุขที่ไวใจได้ ยิ่งรวยก็ยิ่งเห็นแก่ตัว ยิ่งคดโกงกันเป็นการใหญ่.

เพราะฉะนั้น เราจะต้องศึกษาธรรมในความหมายที่ ๓ คือ **หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องประพฤติปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.**

ขอทบทวนอีกทีว่า สมัยก่อนโน้น การศึกษานี้แฝดอยู่กับศาสนา; เพราะว่าพระเป็นผู้จัดการศึกษา ในเอเชียก็ดี ในยุโรปก็ดี ที่ไหนก็ดี พระเป็นผู้จัดการศึกษา. ในสมัยดึกดำบรรพ์ยังแฝดกันมาเรื่อยๆ; ต่อมาการศึกษาตกมาอยู่ในมือของชาวบ้านมากขึ้นๆ ชาวบ้านก็แยกการศึกษาออกมาจากการ

ศาสนา; ที่สุดก็คือแยกศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา โดยเห็นว่าเป็นคนละเรื่องนี่ การแยกศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา secularization หรือ secularism นี่นะ ขอคัดค้าน, อาตมาขอคัดค้านอย่างเต็มที่; เพราะมันเป็นเรื่อง बातแยก การศึกษาออกจากศาสนา หรือแยกการศาสนาออกไปจากการศึกษา, อาตมาขอคัดค้านเต็มที่.

ขอให้เรากลับไปมี กระทรวงธรรมการ กันใหม่แทนคำว่า “กระทรวงศึกษาธิการ”. คนที่มีอายุหลายสิบปีหนึ่งก็ทราบได้ หรือเคยเห็นมาว่า ก่อนนี้เขามีกระทรวงธรรมการ; ไม่มีกระทรวงศึกษาธิการ, กระทรวงศึกษาธิการเพิ่งเปลี่ยนทีหลัง; แต่ก่อนเรียกว่ากระทรวงธรรมการ จัดการศึกษาแผ่กันไปกับการศาสนา และยกเอาการศาสนาเป็นใหญ่จึงให้ชื่อกระทรวงนี้ว่า “กระทรวงธรรมการ”. ไปเปิดดูหนังสือเอกสารเก่าๆ จะพบ “กระทรวงธรรมการ”; ตอนนั้นยังแผ่กันอยู่ ยังเป็นอันเดียวกันอยู่ในระหว่างการศึกษากับการศาสนา.

นี่เราทำผิดหรือทำถูก; เราเคยถูกแล้ว เรากลับมาผิดหรือไม่ ก็ลองคิดดู. อาตมาขอยืนยันว่า “ธรรมะในฐานะที่เป็นระบบการศึกษา” นั้นแหละจะช่วยโลกได้ จัดการศึกษาในฐานะเป็นธรรมะ จัดธรรมะให้เป็นการศึกษาเสีย สิ่งเลวร้ายเป็น ๒๐-๓๐ ประการอย่างที่กล่าวมาเมื่อตะกัณ ^{๕๕} มันก็จะมี

ธรรมะทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์.

นี่ ขอให้เอาไปพิจารณากันดูเถิด ว่าธรรมะนั้นจำเป็นอย่างไร? จำเป็นถึงกับว่า ทำให้มนุษย์ไม่ต้องเป็นสัตว์ ทำมนุษย์ให้แตกต่างจากสัตว์เพราะสิ่งๆ เดียว “คือการศึกษา” เพียงแต่ให้เขารู้หนังสือ มีความเฉลียวฉลาด และประกอบอาชีพเก่งนั้น มันไม่ทำให้พ้นจากความเป็นสัตว์ไปได้ มันจะเห็นแก่ตัวมากขึ้น เพราะไม่มีธรรมะ ก็เบียดเบียนตนเอง, แล้วก็เบียดเบียนผู้อื่น, แล้วจะอยู่กันได้อย่างไร.

โลกนี้มีวิกฤตการณ์อันถาวร ไม่มีสันติภาพก็เพราะว่าการศึกษาสูญเปล่า; มันไม่เป็นการศึกษา คือไม่เป็นธรรมะ อยู่ในตัวระบบการศึกษา คนจึงมีความเห็นแก่ตัว. เมื่อเกิดโลภะ โทสะ โมหะ ก็เบียดเบียนตนเอง, ก็เบียดเบียนผู้อื่น หาความสงบสุขไม่ได้. ไปลองศึกษาดูให้ดี ๆ จะเห็นได้ว่า ทุกหนทุกแห่งทั่วไปในโลกนี้ ก่อนนี้เขาเป็นสุขกันมากกว่านี้, มีมนุษย์ที่เมตตา อาริรัักใคร่กันมากกว่านี้ อยู่กันอย่างสบายกว่านี้. เดียวนี้จัดการศึกษาวิ่ง ก้าวหน้าไปหาอะไร? ไปหาความพินาศ เพราะให้ศึกษาชนิดที่เปิดโอกาสให้เกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ ไม่ควบคุมความเห็นแก่ตัว.

ขอให้จัดการศึกษาในฐานะที่เป็นธรรมะ จัดธรรมะให้เป็นระบบ การศึกษา แล้วมนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูงอยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง, นี่ขอให้พิจารณา. อาตมาขออภัยเป็นอย่างนี้. หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะสนองความต้องการอันนี้ ด้วยการรีบไปพิจารณาดู.

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ เป็นการสมควรแก่เวลาแล้วขอยุติไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต,” คือกำลังบอกว่า ธรรมะกับระบบการดำเนินชีวิตนั้นคือสิ่งเดียวกัน. เมื่อพูดว่า “การดำเนินชีวิต” ฟังก็ดูเป็นสำนวนคำประพันธ์; แต่เชื่อว่าคงฟังกันออก, คงเข้าใจได้ว่าหมายถึงอะไร. เมื่อกล่าวโดยหลักธรรมกัตติ, หรือแม้แต่โดยชีววิทยา กัตติ ชีวิตนี้เป็นสิ่งที่ดำเนินเรื่อย หมายถึงเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยไป. เหมือนกับสังขารทั้งหลายอื่นที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งมันก็ดำเนินเรื่อย, ชีวิตมีการดำเนินในตัวมันเอง. ที่นี้เราในฐานะที่เป็นมนุษย์ก็ควบคุมระบบการดำเนินชีวิตนั้น ให้เป็นไปอย่างถูกต้องกล่าวคือให้มันเป็นการดำเนิน.

การดำเนินชีวิตถูกต้อง ต้องประกอบด้วยธรรม.

ระยะนี้ยังเป็นระยะปีใหม่ออยู่ ขอให้นึกถึงข้อที่ว่าเรามากจะพูดกันว่า ปีใหม่ได้เวียนมาบรรจบครบรอบอีกครั้ง, แล้วก็ส่งความสุขกัน; หมายความว่า

ปีใหม่เวียนมาครบรอบหนึ่งทุก ๆ ปี, มันก็เวียนเป็นวงรอบ ๆ เหมือนเอาเชือกมาขดเป็นวง ๆ แล้วก็รวบไว้เป็นขด, อย่างนี้เรียกว่า มัน ไม่ได้ดำเนินไป แล้วมันมีการขด, มันอยู่นิ่งอย่างนี้; จะอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลกให้มาช่วยเท่าไร ก็ช่วยไม่ได้. เพราะว่าชีวิตมันไม่ได้ดำเนินไป มันเหมือนกับขดเชือกกลมควาย ที่โยนทิ้งอยู่ที่ตรงนี้เป็นขด ๆ, มันมีวแต่ขดเป็นรอบ ๆ.

นี่เราจะต้องทำให้มันเป็นการเดินไป ๆ เป็นช่วง ๆ เหมือนกับหลักกิโลเมตรที่มีอยู่ข้างถนน มันบอกว่ากิโลเมตรแล้ว ๆ มันก็ไปกันเรื่อยไป อย่างนี้จึงจะได้. เมื่อเป็นไปในลักษณะที่ถูกต้องแล้ว มันก็เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัวมันเอง, แล้วจะช่วยได้โดยไม่ต้องอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไหนมาช่วยอีก.

ขอให้เราถือเป็นหลักว่า เหมือนกับเราเดินทางพอเราเหนื่อยเราก็ต้องหยุดพัก พอหายเหนื่อยเราก็เดินต่อไปอีก, มีลักษณะเป็นการดำเนินชีวิตอย่างนี้. ปีเก่าเราก็เหมือนกับเดินมาเหนื่อยก็หยุดพักส่งท้ายปีเก่า หายเหนื่อยแล้วก็เดินต่อไป. นั่นเป็นเรื่องของปีใหม่; นี่คือการดำเนินชีวิตในความหมายธรรมดาสามัญ ที่เราพอจะมองเห็นกันได้.

อาตมาจะต้องขออีกครึ่งหนึ่งว่าการดำเนินชีวิตนี้ เป็นตัวธรรมะอยู่ในตัวการดำเนิน นั่นแล้ว; อย่าแยกออกเป็น ๒ เรื่อง ว่าดำเนินชีวิตแล้วก็ทำให้ประกอบไปด้วยธรรม นั่นก็ถูก ถูกอย่างยิ่งด้วยเหมือนกัน; แต่อาตมาต้องการมากกว่านั้น คือ ต้องการให้มันเป็นตัวธรรมอยู่ในตัวชีวิตที่กำลังดำเนินไปนั่นเอง.

ขอเตือนให้ระลึกถึงความหมายของคำว่า ธรรมที่มีอยู่หลายความหมาย. ความหมายที่ ๓ หมายถึง **หน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติปฏิบัติให้อุทิศตามกฎของธรรมชาติ.** ชีวิตมีหน้าที่ที่จะต้องเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; นี่ก็ปัญหาสำคัญ. เมื่อมีการดำเนินชีวิต ก็หมายความว่ามีการทำหน้าที่ ให้การดำเนินชีวิตนั้นถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ นั่นก็เป็นตัวธรรม, เป็นตัวธรรมะอันสูงสุด อันศักดิ์สิทธิ์ อันประเสริฐอยู่ในตัวมันเอง คือเป็นการดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่ถูกต้อง.

ต้องรู้ว่าเราเกิดมาทำไม? จะไปทางไหน?

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้เราเกิดมาทำไม? เมื่อไม่รู้เราเกิดมาทำไม มันก็ไม่ว่าจะเดินไปทางไหน? ท่านทั้งหลายที่กำลังฟังอยู่นี้เคยสนใจบ้างหรือเปล่าว่า เราเกิดมาทำไม? ถ้าไม่ได้สนใจ ก็คงจะไม่ว่าจะดำเนินชีวิตไปทางไหน, ทิศไหน? มีจุดจบที่สุดกันที่ตรงไหน?

มันน่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า ตั้งแต่โรงเรียนอนุบาลขึ้นไปจนกระทั่งถึงมหาวิทยาลัยอันสูงสุดในโลก ก็ไม่เคยพูด, ไม่เคยสอน, **ไม่เคยชี้แนะกันถึงข้อที่ว่า เกิดมาทำไม?** อาตมาเชื่อว่าเป็นอย่างนี้ ท่านทั้งหลายที่ทราบเรื่องดี ก็ลองช่วยกันสอบสวนดู ว่าตั้งแต่โรงเรียนอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัยก็ไม่เคยพูดกันว่าเกิดมาทำไม? ไม่อยู่ในหลักสูตรที่จะสอนให้รู้ว่าเกิดมาทำไม? เด็ก ๆ ของเราก็ไม่รู้เกิดมาทำไม? เขาก็เอาแต่ตามใจชอบของเขา ไม่ต้องสนใจว่าจะให้ไปถึง

วัตถุประสงค์ปลายทางอย่างไร. เดียวนี้เขาชอบอย่างไร, กิเลสของเขาชอบอย่างไร, เขาก็ทำอย่างนั้น โดยไม่ต้องศึกษาสอบสวนว่า มันจะผิดหรือมันจะถูกอย่างไร.

มีหลายคน ที่เดียวเขาไม่ยอมรับรู้ในข้อนี้ ไม่รับรู้ในข้อที่ว่า เราจะต้องรู้ว่าเกิดมาทำไม. เขาแก้ตัวว่าฉันไม่ได้มีหลักฐานหรือมีเจตนาที่จะเกิดมา, ฉันไม่รู้, ฉันไม่รับผิดชอบในข้อนี้. เพราะฉะนั้น ฉันรู้สึกว่าร่อยพ้อใจอย่างไร ก็ชวนขวายกันอยู่แต่กับสิ่งนั้น; ก็เลยลงมติว่าเกิดมาเพื่อสิ่งนี้. คนประเภทนี้ตกเป็นทาสของกิเลสเป็นทาสของเนื้อหนัง, วนเวียนอยู่ด้วยความเอร็ด-ร่อยสนุกสนานเพลิดเพลินในโลกนี้; เหมือนกับเชือกที่มันขดอยู่เป็นวงรอบๆ นอนขดอยู่นั่นเอง.

ปีใหม่มันก็ไม่แปลกไปกว่าปีเก่า; เพียงแต่ว่าสนุกสนานอะไรกันให้มาก มันก็กินให้มาก เล่นให้มากเป็นปีใหม่แล้ว. นี้อยากจะเรียกว่ามันเป็นชีวิตที่ตายด้าน, ชีวิตที่ขดวนเหมือนกับขดเชือกถ้ามควายตามทุ่งนา โยนทิ้งอยู่อย่างนั้น; ก็ไปดูที่ว่า มันจะดำเนินอย่างไร? คนเหล่านี้ ก็ปล่อยให้ชีวิตเป็นไปตามอำนาจของกิเลส.

แม้เป็นนักการเมือง ท่านก็ไม่รู้จะนำโลกไปไหน? นักการเมืองไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม? เขาก็ไม่รู้ว่าจะนำโลกไปไหน? ในที่สุดก็นำโลกไปตามความต้องการของตน, นำโลกไปเพื่อประโยชน์ของตน. มันจะถูกหรือมันจะผิดไม่รับผิดชอบ; เอาได้ประโยชน์ของตนเป็นเรื่องถูกต้องก็เรียกว่ามันไม่มีจุดหมายปลายทางมันก็วนซ้ำอยู่เหมือนกับขดเชือกอยู่ที่นั่นเหมือนกัน.

โลกนี้ไม่ประสบสันติภาพ ตามความมุ่งหมายของการเมือง; ก็
 เพราะว่าการเมืองทั้งหลายไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม นั่นเอง. ถ้าเขาารู้ว่าเกิดมา
 ทำไม? เขาก็คงจะพาโลกนี้ไปสู่จุดหมายปลายทาง คือสันติภาพอันถาวรของ
 มนุษย์ได้. เดียวนี้มันกำลังมีแต่วิกฤตการณ์อันถาวร, วิกฤตการณ์อันซ้ำซาก
 เหมือนกับขดเชือกนี้เอง ไม่มีจุดหมายปลายทาง.

จุดหมายปลายทางของชีวิต คือภาวะที่หมดปัญหา.

ทีนี้เราก็จะมาพูดถึงจุดหมายปลายทาง. อะไรเป็นจุดหมายปลาย
 ทาง? อาตมาก็จะตอบอย่างกำปั้นทุบดินว่า จุดหมายปลายทาง นั่นก็คือ ภาวะที่
 หมดปัญหาต่างๆ ที่กำลังมีเต็มอยู่ในโลกเวลานี้. โลกเวลานี้เป็นปัญหาเป็น
 วิกฤตการณ์อย่างไร ถ้าวิกฤตการณ์เหล่านั้นหมดไป; นั่นแหละคือจุดหมาย-
 ปลายทาง เราทำอย่างนี้กันหรือเปล่า? เราทำเพื่อวัตถุประสงค์อันนี้กันหรือเปล่า?

พูดให้เข้าใจสักหน่อยก็ต้องพูดว่า เรามีสันติภาพทั้งของตนเองและ
 ของผู้อื่นเป็นจุดหมายปลายทาง. คนทุกคนในโลกนี้มีความเป็นมนุษย์เต็มที่,
 มีความหมายแห่งความเป็นมนุษย์เต็มที่ คือแปลว่าสัตว์ที่มีจิตใจสูง อยู่เหนือปัญหา,
 อยู่เหนือความทุกข์; ไม่ใช่เป็นสัตว์ที่จะมวนเวียนอยู่ที่นั่น, มวนเวียนอยู่ที่
 เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เป็นขดๆ เหมือนกับขดเชือกกลมควายอยู่นี้
 มันก็ไม่ประสบสันติภาพอันถาวร. เพราะเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ

มีแต่ผู้ให้เห็นแก่ตัว; ทุกคนก็เห็นแก่ตัว เพราะทำไปเพื่อประโยชน์ของตัวเอง มันก็รู้กลาสิทธิ์ของผู้อื่น.

นี่ข้อที่ว่าเราเคารพสิทธิมนุษยชนในโลกไม่ได้; แม้แต่ร้องตะโกนกันให้เสียงแห้งเสียงแหบ จนคอแตกทำลายไป มันก็ไม่มีการเคารพสิทธิมนุษยชนในโลกนี้ได้. เพราะว่าเราไปวนอยู่ที่เรื่องกิน เรื่องถาม เรื่องเกียติ ซึ่งเป็น การกระทำให้จิตใจนี้เมาเมาเห็นแก่ตัว, เขาก็เลยต้องมีความเห็นแก่ตัว.

เมื่อเห็นแก่ตัวมันก็เกิด *ความโลภ* จะเอามาก ๆ เมื่อมีความเห็นแก่ตัว ไม่ได้อย่างที่ตัวเองต้องการก็เกิด *ความโกรธ*, แล้วการที่เป็นอยู่อย่างนี้ก็คือ *โมหะ* คือความหลงอยู่ในตัวมันเอง.

ถ้าเราไม่เห็นแก่ตัวก็ต้องเห็นแก่ผู้อื่น มันก็เกิดความรักแบบสากล คือรู้สึกรักเพื่อนมนุษย์ทุกคน; ว่าทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย; ไม่มีกู ไม่มีมึง ไม่มีฝ่ายกู ไม่มีฝ่ายมึง, นั้นแหละจุดหมายปลายทางของมนุษย์ จะต้องขึ้นไปจนถึงนั้น เขาเรียกกันว่าศาสนาพระศรีอารีย์ก็ได้.

ถ้าเป็นศาสนาพระศรีอารีย์จริง ต้องไม่มีกู ไม่มีมึง; อย่างที่พระคัมภีร์กล่าวไว้ว่า ถ้าลงจากบ้านลงไปสู่ท้องถนนก็จำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร; เพราะมันดีเหมือนกันหมด, มันเป็นคนพวกเดียวเหมือนกันหมด. ต่อเมื่อกลับมาถึงบ้านแล้วจึง

จะค่อยรู้ว่านี่บุตร นั่นภรรยาของเรา สามีของเรา; มันดีเหมือนกันหมดถึงอย่างนี้. นี่เรียกว่าผลของการที่เราไปถึงจุดหมายปลายทางของความเป็นมนุษย์.

มัชฌิมาปฏิปทาจะช่วยให้ถึงจุดหมายปลายทาง.

ที่นี่ก็จะพูดต่อไป ถึงการที่ จะถึงจุดหมายปลายทางของความเป็นมนุษย์ได้อย่างไร?

เมื่อกล่าวตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็คือสิ่งที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา- ทางสายกลาง. มัชฌิมาปฏิปทานี้แบ่งแยกออกได้เป็น ๒ ฝ่าย คือ มัชฌิมาปฏิปทาส่วนปัจเจกชน ส่วนบุคคลเป็นคนๆไป, กับ มัชฌิมาปฏิปทาในส่วนสังคม รวมกันทั้งหมดเป็นหมู่ๆ.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีมัชฌิมาปฏิปทา คือมีแต่ขาด มีแต่เกิน, หรือว่ามันเป็นเรื่องขาดเรื่องเกิน มันไม่พอเหมาะพอดีอยู่ที่ตรงกลาง. ว่าที่จริงแล้วมันก็ไม่มีใครขาดแหละมันมีแต่เกินทั้งนั้น; ในเรื่องขาดนี้ไม่มีใครชอบ มันจึงไม่มีใครขาด, มีแต่คนมุ่งหมายเกิน แล้วก็ทำไปจนเกิน. หรือว่าถ้าจะขาดไป มันก็เพราะว่าเขาไปตั้งความปรารถนาไว้เกิน คือให้มันมากเกินไป.

คนจนคนต่ำต้อยก็พยายามจะทำให้ขึ้นหน้าคนมั่งมี มีลักษณะที่จะขตามข้างกันอยู่ทั่วไป; อย่างนี้ก็พิจารณาดูว่ามันจะขาด หรือจะเกิน? ถ้ารู้สึก

ว่าขาดนั้นก็เพราะว่ามันตั้งความปรารถนาไว้ เกินไป; มันก็ไม่ได้เต็มตามที่ปรารถนา. แต่ความปรารถนานั้นมันก็เกินไปแม้จะมีความพยายามที่เกิน มันก็ไม่ได้ตามที่ตัวปรารถนา.

เดี๋ยวนี้เรามี การกินที่เกิน การนุ่งห่มที่เกิน ที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม่สอยที่เกิน มีการประเล้าประโลมตนที่เกิน.

เรื่องกินกินนี้ ก็เห็นได้กันอยู่ทุกคนแล้ว อาตมาไม่ต้องอธิบาย; เพราะท่านทั้งหลายจะรู้จักว่าอาตมาเสียอีก ว่าเรากำลังกินในลักษณะที่เกิน : ดีเกิน แพงเกิน มากเกิน บ่อยเกิน อะไรก็ล้วนแต่เกิน จะนอนอยู่แล้วก็ ยังจะกิน.

เครื่องนุ่งห่มนี้ก็ไปยอมเสียแพงๆ ที่ทำให้มีลวดลายสีสันอย่างนั้นอย่างนี้ ประดับประดาอย่างนั้นอย่างนี้ซึ่งมันก็ต้องแพง.

เครื่องใช้ไม่สอยเกิน ก็คือต้องให้มันดีที่สุด ที่กิเลสมันต้องการ. ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้สอย ก็ต้องให้อยู่ในงบประมาณที่ตัวอยากจะมี มีรถยนต์ ๒ คันไม่พอต้อง ๓ คัน ๔ คัน; รถยนต์ราคาหมื่นไม่ได้ ต้องแสน; แสนไม่ได้ต้องล้าน.

มีเครื่องประเล้าประโลมใจที่เกิน ต้องมีเพื่อนรำขบร้องดนตรี การเล่นต่างๆ ที่เป็นข้าศึกแก่กุศล. นี่ก็เกินสำหรับทำให้วินาศ. แล้วก็มีลูบตาประดับประดาตกแต่งซึ่งมันไม่จำเป็นจะต้องทำ; นี่มันอยู่ด้วยการเกิน.

ถ้าเป็น มัชฌิมาปฏิปทา มันไม่ต้องเกิน, ต้องพอดีพอเหมาะ แล้วมันจะเกิดเป็นความถูกต้อง ๘ ประการขึ้นมา ที่เรียกกันว่า “อริยมรรคมีองค์แปด”.

มัชฌิมาปฏิปทาช่วยเปลี่ยนแปลงปัญหาทั้งบุคคลและสังคม.

“อริยมรรคมีองค์แปด” คือ ความคิดเห็นถูกต้อง, ความปรารถนาถูกต้อง, การพูดจาถูกต้อง, การงานถูกต้อง, การดำรงชีวิตถูกต้อง การพากเพียรถูกต้อง, สติถูกต้อง สมาธิถูกต้อง; เป็นความถูกต้อง ๘ ประการ, มีองค์แปดประการขึ้นมา เป็นหนทางอันเป็นสายกลาง. จะเรียกว่ามี ศีล สมาธิ ปัญญา ก็ได้ใน ๘ ประการนั้น ก็เป็นการทำให้หมดปัญหา : ทางกายวาจา ก็ไม่ผิดพลาด, ทางจิต ก็ไม่ผิดพลาด, ทางสติปัญญา ความคิด ความนึก ก็ไม่มีความผิดพลาด, เป็นการดำเนินชีวิตชนิดที่ไม่มีปัญหาใดๆ จะเกิดขึ้น สำหรับใคร : ไม่ธรรมดาตนเอง ไม่ธรรมดาผู้อื่น. อย่างนี้เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาส่วนบุคคล เป็นการดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง.

มัชฌิมาปฏิปทาส่วนสังคม ก็คือ ไม่มีช้าย ไม่มีขวา ไม่มีมึง ไม่มีกู มีแต่เรา. อาตมาสังเกตดูทุกภาษาชาติในดงที่มันอยู่กันอย่างไม่มีมึง ไม่มีกู ไม่มีช้าย ไม่มีขวา มีแต่เรา; ต้นไม้ขนาดยักษ์อยู่ได้กับพวกตะไคร่ที่โคนต้น และเฟิร์นเล็กๆ ขึ้นงามอยู่ที่โคน. มันไม่เป็นข้าศึกแก่กันทั้งๆ ที่มันมีความเหลื่อมล้ำต่างสูงกว่ากันเหลือประมาณ; ในดงที่บนนั้น ต้นไม้ใหญ่อยู่กับตะไคร่ หญ้า ขอบน เฟิร์นที่โคน. ถ้าต้นไม้ใหญ่ถูกโค่นลงไปแดดก็แผดเผาพวกเฟิร์นหรือ

ตะใคร่เหล่านั่นแห้งตายหมด, หรือถ้าไม่มีเพื่อน ไม่มีตะใคร่เหล่านั่น ก็ไม่มีความชุ่มชื้นพอ ที่จะให้ต้นไม้ยักษ์นั้นใหญ่โตเติบโตได้. นี่มันอยู่กันพอดีอย่างนี้ทั้งๆ ที่มันมีความเหลื่อมล้ำสูงมาก.

ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงนั้นมันเป็นสิ่งที่ต้องมี มีโดยกฎของธรรมชาติ. นี่ช่วยไม่ได้ มันต้องมี, กฎของกรรมมันก็ต้องมี, ต้องมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูง; แต่มัน อยู่กัน ได้เพราะการมีธรรมะ; มีธรรมะ คือมันประสมประสานกัน มันอาศัยซึ่งกันและกัน. มนุษย์ก็อยู่โดยมีธรรมะอยู่กันได้อย่างนี้ที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกว่ากัน.

เมื่อทั้งศาสนามนุษย์ก็เกิดเห็นแก่ตัวคืออุปัทวต่าง ๆ.

ต่อมามนุษย์ได้ละทิ้งธรรมะ ละทิ้งศาสนา จึงเกิดคนที่เห็นแก่ตน เอาเปรียบคนอื่น; เกิดเป็นคนร้ายแรง แข็งแรง มีอำนาจวาสนาขึ้นมา; มันกลายเป็น นายทุนกระดาดชั๊บ คือ ชั๊บเอาประโยชน์ของคนอื่นมาหมดจนแห้ง; เพิ่งเกิดนายทุนกระดาดชั๊บขึ้นมาในโลกนี้ใหม่ๆ หยกๆ เมื่อก่อนมนุษย์ละทิ้งศาสนา ละทิ้งธรรม, เศรษฐีใจบุญแต่กาลก่อน ก็หายหน้าไปหมด; ลัทธิชนกรมาชีพอันโหดร้าย ที่จะทำลายล้างนายทุนก็เกิดขึ้นมา เพราะว่าได้เกิดนายทุนที่มีขึ้นมาจากการละทิ้งศีลธรรม; คนจนก็ต้องละทิ้งศีลธรรมเพื่อทำการต่อสู้.

อุปัทวเหล่านี้เพิ่งเกิดเมื่อมนุษย์ละทิ้งศาสนา ละทิ้งธรรมะ; ถ้ามนุษย์ยังมีธรรมะ ยังมีศาสนา ลัทธินี้ไม่อาจจะเกิด.

ขอให้พิจารณาดูให้ดี นายทุนคิดว่าจะครองโลกมันก็บ้าพออยู่แล้ว; แต่ถ้ากรรมกรคิดจะครองโลก มันก็คงจะบ้ามากขึ้นไปกว่านั้นอีก. *นายทุนครองโลก* ก็คิดจะกอบโกยถึงที่สุด; *กรรมกรครองโลก* ก็คิดจะกอบโกยเพื่อตัวเอง, แล้วก็กลับเป็นนายทุนในที่สุด. ฉะนั้น ธรรมะครองโลกดีกว่า จะมีความถูกต้องเหมาะสมทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งฝ่ายนายทุนและทั้งฝ่ายกรรมกร. ความเหลื่อมล้ำจะไม่มีปัญหาอีกต่อไป คือ นายทุนกับกรรมกรก็จะอยู่กันได้ถ้าทั้ง ๒ ฝ่ายต่างรู้จักในข้อเท็จจริงที่ว่า มันต้องอาศัยกันและกัน, มีธรรมะเป็นเครื่องทำความอาศัยซึ่งกันและกัน. ถ้าไม่มีกรรมกร, นายทุนก็ทำอะไรไม่ได้ ไม่มีแรงงาน; ถ้าไม่มีนายทุน กรรมกรก็ไม่มีงานอะไรจะทำ. มันเป็นการช่วยกันให้ทำตามที่ตัวประสงค์ หรือควรประสงค์ได้ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย โดยต้องอาศัยกันและกันอย่างนี้; มิฉะนั้นก็จะตายทั้ง ๒ ฝ่าย.

นี่เรียกว่า เราจะต้องแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำต่ำสูงให้ได้; ให้มันอยู่กันได้เหมือนกับที่ว่า ในโลกนี้มันต้องมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงตามธรรมชาติ. ในทะเลปลาใหญ่ปลาเล็กอยู่ได้ด้วยกัน จนเต็มทะเลเกือบจะไม่มีน้ำ เพิ่งหมดไปเมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง. ในป่าในดงมีทั้งเสือและกวางเคลื่อนไหวไปหมด มันเพิ่งหายไปเมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง. ถ้าปล่อยตามธรรมชาติ ถึงแม้ว่ามันจะมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงอย่างไร มันก็อยู่กันได้ นี่เรียกว่าจะต้องอยู่กันอย่างมีธรรมะ อยู่กันอย่างเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย.

เอกลักษณ์ไทย ต้องมีวัดดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา.

ในที่สุดนี้ จะขอพูดถึงสิ่งที่พูดกันมากสักสิ่งหนึ่งคือสิ่งที่เรียกว่า “เอกลักษณ์ไทย” เอกลักษณ์ไทย นั้นแหละคือวิถีแห่งการดำเนินชีวิต ที่ถูกต้องตามหลักแห่งพระศาสนาที่ออกมาเป็นวัฒนธรรมไทย เอกลักษณ์ไทย คือการอยู่กันอย่างเพื่อนมนุษย์, อย่างเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย, นี่คือนิยามเอกลักษณ์ไทย.

เอกลักษณ์ไทย ไม่ใช่ลายกนกไทย ไม่ใช่เพลงไทย ไม่ใช่ดนตรีไทย ไม่ใช่โซน ไม่ใช่รำไทย หรืออะไรต่างๆ ที่เขาชอบเรียกกันว่าเอกลักษณ์ไทย. เอกลักษณ์ไทยต้องเป็นการอยู่กันได้ แม้มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงอย่างที่ป้าต่ายยายของเราเคยอยู่กันมา. ป้าต่ายยายของเราไม่ยอมรับว่าเพลงไทย ดนตรีไทย โขน ละคร รำไทยนั้นเป็นเอกลักษณ์ไทย. ท่านกลับจะถือว่า *คำเข้าเฝ้าสวามิภักดิ์* *เข้าแต่หอล้อมมา* นั้นมันคนบ้า, คนที่ทำความฉิบหายมากกว่า. มันต้องอยู่ด้วยจิตใจที่มีความสะอาด มีความสว่าง มีความสงบ ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ที่เนื้อที่ตัว; นี่แหละคือเอกลักษณ์ไทย.

คนไทยยิ้มเสมอ เพราะว่ามีธรรมอยู่ในเนื้อในตัวอยู่ในใจ คลบบันดาลออกมาทางสีหน้า ทำให้คนไทยยิ้มเสมอ. ป้าต่ายยายที่เป็นคนไทยแท้ มีความเชื่อตัวเอง, คือเชื่อธรรม; มีการบังคับตัวเองให้อยู่ในธรรม มีการเคารพตัวเอง เพราะมีธรรมไม่แพ้พวกฝรั่ง. พวกฝรั่งที่เขาเพิ่งมาสู่ตะวันออกใหม่ๆ เขาคุยโอ้ในเรื่องความเชื่อตัวเอง (self confidence) การบังคับตัวเอง (self control) การเคารพตัวเอง (self respect).

คนที่ไปเรียนเมืองนอกเมืองนาสมัยโน้น จบมหาวิทยาลัยกลับมาแล้ว ก็พูดกันถึงเรื่องความเป็นสุภาพบุรุษ พูดกันแต่เรื่องการเชื่อตัวเอง เคารพตัว

เอง บังคับตัวเอง เตี้ยวันนี้ไม่ได้ยิน. ผู้สูงอายุคงจะจำได้ ว่าเมื่อเราเด็กๆ นั้น ได้ยินคำนี้มากเหลือเกิน; เตี้ยวันนี้ไม่ได้ยิน. พอฝรั่งเปลี่ยน กลายเป็นตัวอย่างแห่งความไม่มีสิ่งเหล่านั้นคือไม่เชื่อตัวเอง ไม่บังคับตัวเอง ไม่เคารพตัวเอง มาแสดงแต่ความนิยมทางวัตถุ เทคโนโลยีทางวัตถุเราก็กตามกันเขา. ดังนั้นเราก็มืดความเป็นไทย มืดเอกลักษณ์ไทย; ไม่มีอะไรจะเป็นเอกลักษณ์ไทยจริงๆ เหลืออยู่. นอกจากดนตรีไทยเป็นต้น. อย่างนั้นมันไม่ช่วยประเทศชาติได้, มันไม่ช่วยความเป็นไทย ให้มีอยู่อย่างรอดหรือเป็นอิสระได้.

ขอให้เราฟื้นฟูเอกลักษณ์ไทยให้กลับมา ให้มีการดำเนินชีวิตที่ประกอบไปด้วยธรรม, มีธรรม คือการประพฤติกระทำ ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ; แล้วเราก็จะอยู่กันอย่างเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายกัน; แม้จะเหลื่อมล้ำต่ำสูงกว่ากันอย่างไร ก็ยังอยู่กันได้เหมือนต้นไม้ในดงทึบ. ต้นไม้ขนาดยักษ์ยังอยู่ได้กับหญ้าบอนต้นเฟิร์นและตะไคร่ โดยไม่ต้องมีปัญหา. มนุษย์จะเลวกว่าพฤษาชาติเหล่านั้นได้อย่างไร.

นี่แหละคือวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิต จะไปสู่จุดๆ หนึ่งที่เรามีสันติสุข มีสันติภาพอันถาวร; ไม่มีปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำต่ำสูง. ไม่มีความผิดพลาดในเรื่องกิน จนเป็นเหตุให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะเห็นแก่ตัวเกิน. นี่เรียกว่า ธรรมะในฐานะที่เป็นระบบการดำเนินชีวิต. ขอให้เรามีชีวิตที่เป็นการดำเนิน อย่าให้เป็นเหมือนเชือกถ่วงควายขดทิ้งอยู่ที่นั่น.

เวลาสำหรับปฐกถาธรรมหมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะระบบการพัฒนามนุษย์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมครั้งนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะ ในฐานะระบบการพัฒนาคนมนุษย์”. นี่เป็นการแสดงว่ามนุษย์ต้องมีการพัฒนา เพื่อความเป็นมนุษย์ที่เต็มตามความหมายของคำๆนี้ และ ธรรมะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนมนุษย์. ถ้าว่า ธรรมะที่จะเป็นเครื่องพัฒนาคนมนุษย์นี้ หมายถึงธรรมะที่เป็นหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

บททวนธรรมะ ๔ ความหมาย เพื่อรู้ค่าของธรรมะ.

อาตมาขอทวนท่านทั้งหลาย บททวนเรื่องธรรมะใน ๔ ความหมายไว้เรื่อยๆไปว่า : ธรรมะ ความหมายที่ ๑ คือ ตัวธรรมชาติ. ธรรมะ ความหมายที่ ๒ คือ กฎของธรรมชาติ. ธรรมะ ความหมายที่ ๓ เป็นหน้าที่ตาม

กฎธรรมชาติ. ธรรมะ ความหมายที่ ๔ คือ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่
นั้น.

ธรรมะในความหมายที่ ๓ คือ หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายของธรรม-
ชาตินั้นเอง ที่จะเป็นเครื่องพัฒนามนุษย์.

ตั้งแต่โบราณกาลมา ท่านมีเครื่องวัดมนุษย์กันด้วยธรรมะ ดังที่มี
คำกล่าวไว้แต่โบราณว่า สัตว์กับคนเสมอกันในการกินอาหาร การหลับนอน การขับ
ขลาดหนักภัย และการประกอบกิจกรรมระหว่างเพศ. ใน ๔ อย่างนี้ ไม่มีทางที่
คนจะดีไปกว่าสัตว์ได้; ยิ่งทำให้มากขึ้นไป ก็ยิ่งจะเลวกว่าสัตว์ คือ จะลำบาก
มากกว่าสัตว์, มีความทุกข์มากกว่าสัตว์. แต่ว่ามีสิ่งอยู่สิ่งหนึ่งที่จะทำให้คนดีกว่า
สัตว์ สิ่งนั้นก็คือ “ธรรมะ” นั้นเอง ดังนั้น เราจึงถือว่า ธรรมะเป็นเครื่อง
พัฒนามนุษย์.

๕ ตั้งแต่โบราณเขาจัดมนุษย์เป็น ๓ ประเภท.

การพัฒนามนุษย์ เพื่อให้มีมนุษย์ธรรมเต็มที่ จนเป็นมนุษย์ที่เต็มตาม
ความหมาย ของความเป็นมนุษย์นั้น อาตมาอยากจะทำให้มีการเปรียบเทียบกัน; โดย
ถ้อยคำที่ใช้กันมาสำหรับการศึกษามนุษย์. ถ้อยคำ ๓ คำที่ใช้กันอยู่ว่า มนุษย์นี้
เป็นสัตว์เศรษฐกิจ, มนุษย์นี้เป็น สัตว์สังคม, มนุษย์นี้เป็น สัตว์การเมือง,
เป็นคำที่พูดกันมาตั้งแต่โบราณกาล. ในความหมายของโบราณนั้น หมายถึง

แต่ว่า มนุษย์นี้หลักไม่พ้นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการสังคม และการเมือง. ดังนั้นจึงจัดมนุษย์ให้เป็น สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม และสัตว์การเมือง; เพื่อให้สนใจในสิ่งทั้ง ๓ นี้ แล้วประพฤติกะทำการให้ถูกต้อง.

ครั้นมาบัดนี้ มนุษย์ก็เป็นสัตว์การเมือง สัตว์สังคม สัตว์เศรษฐกิจ กันจนเลยเถิด. มันเกิดเป็น ๒ ความหมายว่า ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง ในความหมายเก่าบรมโบราณ ครั้งสมัยพวกกรีกคิดค้นปรัชญาการเมืองนั้นมันมีความหมายหนึ่ง.

ครั้นมาถึงปัจจุบันนี้มันเป็นอีกความหมายหนึ่ง เป็นความหมายปัจจุบัน คือ เดียวนี้ เป็นสัตว์เศรษฐกิจ กันจนเลยเถิด จนเป็นอันตราย, เป็นสัตว์สังคม, เป็นสัตว์การเมืองกันจนเลยเถิดและเป็นอันตราย; ไม่เพียงแต่ว่าสนใจในสิ่งทั้ง ๓ นี้ แล้วประพฤติ้อย่างถูกต้องและพอดี.

ลักษณะความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ.

เช่น ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ในสมัยก่อน ก็ช่วยกันทำให้เศรษฐกิจ อยู่ในรูปแบบที่ถูกต้อง ในลักษณะที่มีมัยสต์ มนุษย์ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้น. มาบัดนี้มันเปลี่ยนรูปจากมัยสต์ มาเป็นคนที่กอบโกยไว้ให้มาก เพื่อใช้โดยไม่ต้องมัยสต์; เกิดการคุมพวกราบประโยชน์ทางเศรษฐกิจกันยิ่งจนจนกระทั่งว่าคำว่า "เศรษฐกิจของโลก" นั้นนี่คือสิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัว

ที่สุด. เป็นสิ่งที่กวนโลกให้ไม่มีความสุข, นี่คำว่า สัตว์เศรษฐกิจแห่งยุค
ปัจจุบัน มีความหมายเป็นอย่างนี้ไปเสีย.

ลักษณะความเป็นสัตว์สังคม.

คำว่า “สัตว์สังคม” ก็เหมือนกัน ในยุคปัจจุบันนี้ก็หมายถึงการนิยม
มาตรฐานใดๆ ที่นิยมกันทั้งโลก; ทำให้เกิดเป็นแฟชั่นอย่างนั้น อย่างนั้นขึ้นมา
เป็นต้น, มีสถานเจริญย์ที่ก้าวหน้า ปลุกให้เกิดกิเลสมากจนไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า
“ธรรม”.

ภาพยนตร์ก้าวหน้า จนเพียงแต่ว่าดูโปสเตอร์โฆษณาเท่านั้น มันก็ทำลาย
ศีลธรรมของเด็ก ๆ จนหมดสิ้น; ไม่ต้องไปดูตัวจริง เพียงแต่ดูภาพโฆษณา
เท่านั้น ก็ทำลายศีลธรรมของเด็ก ๆ หมด.

อย่างว่า แฟชั่นทั้งหลาย ไม่ใช่แต่เฉพาะเรื่องนั้นเรื่องนั้นมันจะเป็นไป
เสียทุกเรื่อง อะไรเป็นที่นิยมว่าโก้ ว่าหรู ว่ามีเกียรติเป็นของคนชั้นสูงชั้นดี ก็
นิยมกระทำการที่เป็นแฟชั่นตามที่สังคมนิยมกัน; จนกระทั่งเด็กวัยรุ่นของเรา,
หรือแม้แต่ครูหนุ่มครูสาว ก็สรวนแต่จะเปิดดูแค็ตตาล็อกกางเกงยีนส์ มากกว่า
จะเปิดดูตำราวิชาศีลธรรมสำหรับสอนเด็ก.

สัตว์สังคมมีความหลงใหลในสังคมถึงขนาดนี้แล้วมนุษย์จะเต็มไปด้วย
มนุษยธรรมกันได้อย่างไร? ขอให้ลองคิดดู.

ลักษณะความเป็นสัตว์การเมือง.

มาถึง **สัตว์การเมือง** ไม่เพียงแต่เราจะสนใจให้การเมืองเป็นไปในลักษณะที่สร้างสรรค์สันติภาพ. เดียวนี้สัตว์การเมืองมันเลยเถิดจนถึงกับว่า **ให้การเมืองเป็นเครื่องมือกอบโกยประโยชน์** แม้ว่าจะทำได้ดีจนถึงขนาดที่แย่งกันผลัดกันครองเมืองได้ด้วยกันทุกคน มันก็ทำให้มนุษย์เต็มไปด้วยมนุษยธรรมไม่ได้. ความหลงใหลในเรื่องของการเมือง มันเลยเถิดไปกว่าระดับที่ควรจะเป็นอย่างนี้.

ทั้ง **ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ** ก็ดี, **ความเป็นสัตว์สังคม** ก็ดี, **ความเป็นสัตว์การเมือง** ก็ดี; แม้จะวิวัฒนาการก้าวหน้าไปอย่างไร ก็ไม่ทำให้มนุษย์นี้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง และเต็มเปี่ยมได้; มันยังคงเป็นสัตว์อยู่นั่นเองจึงขอให้เปรียบเทียบดูว่า ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง ตามความหมายเก่าโบราณนั้นเป็นอย่างไร. ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร. ยิ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง กันตามความหมายปัจจุบันนี้แล้ว ยิ่งไม่เป็นมนุษย์, จะยิ่งเป็นสัตว์มากขึ้น; แล้วจะมีสันติภาพอย่างมนุษย์กันในโลกนี้ได้อย่างไร? คือ มันจะมีกันหรือยัง ก็ขอให้ลองคิดดู.

สัตว์ทั้ง ๓ จำเป็นต้องมีธรรมะ จึงจะเป็นมนุษย์.

อาตมาเห็นว่า เราจะต้องมีคู่ตรงกันข้าม ตรงกันข้ามจากสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม และสัตว์การเมืองมาเป็น สัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และ

สัตว์สันติภาพ. ความเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นี้ แม้จะยิ่งมากเท่าใด ยิ่งเข้มข้นเท่าใด ก็ไม่มีการเพ้อจนถึงกับทำให้สูญเสียความเป็นมนุษย์; แต่กลับสามารถทำความ เป็นมนุษย์ที่แท้จริง และทำให้สมบูรณ์ได้.

ความเป็นสัตว์ศีลธรรม ยังมีศีลธรรมยิ่งมามากยิ่งดี. ความเป็นสัตว์ ศาสนา ก็ยึดถือศาสนา เกรงกลัวพระเจ้า ตังตนอยู่ในทางที่ถูกต้อง ยิ่งมามากยิ่งดี. ความเป็นสัตว์สันติภาพ นี้ไม่ต้องพูด ยิ่งมามากยิ่งดี. นี่แหละคือ ตัวธรรมะที่ จะใช้ในการพัฒนามนุษย์.

ความมีศีลธรรม มีศาสนา จนเป็นสัตว์ศีลธรรมเป็นสัตว์ศาสนา นี่แหละเป็นธรรมะส่วนเหตุ, ประพฤติกันแล้วก็จะได้เกิดผล คือ มีสัตว์สันติภาพ. สันติภาพเป็นธรรมะตัวผล มีธรรมะทั้งตัวเหตุและตัวผล ก็ทำให้มนุษย์เรามี ความเป็นมนุษย์ ที่ประกอบอยู่ด้วยมนุษยธรรมโดยสมบูรณ์.

ทีนี้อยากจะขอให้มองให้เห็นต่อไปอีกว่า โดยที่แท้ในส่วนลึกซึ่งนั้น เรื่องเศรษฐกิจก็เป็นเรื่องศีลธรรม เรื่องการเมืองก็เป็นเรื่องศีลธรรม เรื่องสังคม ก็ต้องเป็นเรื่องศีลธรรม.

เราประพฤติเศรษฐกิจ ก็มุ่งหมายจะให้มนุษย์ได้รับประโยชน์ อยู่กัน เป็นผาสุก; ไม่ใช่เพื่อให้เกิดวิธีการสำหรับจะเอาเปรียบกัน. ดังนั้น เศรษฐกิจ ที่ทำไปโดยถูกต้อง มันก็เป็น ศีลธรรมในแขนงหนึ่ง.

เรื่องสังคม ก็เหมือนกัน ถ้าประพฤติกะทำไปถูกต้อง สังคมก็จะมี ความ สงบสุข. ระบบการประพฤติในสังคมต้องเป็น ศีลธรรมในความหมายหนึ่ง.

เรื่องการเมือง ก็อย่างเดียวกันอีก ถ้ามีการเมืองที่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็น กล่าวคือ การเมืองที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้ว การเมืองนั้น ๆ ก็เป็นศีลธรรม. แม้ที่สุดแต่การทำสงคราม ถ้ากระทำด้วยเหตุผล, กระทำอย่างประกอบด้วยธรรม มีสิทธิในการที่จะป้องกันตัวและทำสงคราม, อย่างนี้เป็นต้น. การทำสงครามนั้นก็ยังจัดว่าเป็นศีลธรรมได้. แม้จะไม่ใช่เรื่องสูงสุดเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน มันก็เป็น ศีลธรรมอยู่ในความหมายหนึ่ง ในระบบหนึ่ง.

ดังนั้น จึงไม่ต้องพูดถึงเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องสังคมและเรื่องการเมือง ที่ว่ามันจะไม่เป็นศีลธรรม. ถ้าเราจัดสิ่งทั้ง ๓ นี้เสียให้ถูกต้อง คือ เศรษฐกิจ ถูกต้อง สังคมถูกต้อง การเมืองถูกต้อง มัน ก็จะเกิดสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และ สัตว์สันติภาพขึ้นมาทันที. นี่แหละคือความเต็มของความเป็นมนุษย์ คือ มนุษย์กลายเป็นสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และสัตว์สันติภาพ.

ทำตนให้เป็นสัตว์ศีลธรรมเป็นลักษณะเดิมของไทย.

ที่นี้จะดูพวกเราชาวไทยโดยเฉพาะจะไม่พูดถึงคนทั้งโลก ว่า การที่เราจะทำตนให้เป็นสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา สัตว์สันติภาพ ขึ้นมานี้ เป็นสิ่งที่น่าพิจารณา ถึงลักษณะเดิมแท้แห่งคนไทยเรา.

อาตมาอยากจะพูดเป็นหัวข้อล่วงหน้าก่อนว่า ขอให้เอกลักษณ์ไทยเดิมแท้กลับมาเท่านั้น สิ่งทั้ง ๓ ที่แท้ก็จะกลับมา, จะเกิดขึ้น. เอกลักษณ์

ไทยที่เดิมที่แท้กลับมาแล้ว แล้วก็จะเกิดสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และสัตว์สันติภาพ.

ขอให้นักดูให้ดีๆ ว่า บรรพบุรุษของเราท่านมีเอกลักษณ์ไทยของท่านอย่างไร? ท่านมีเอกลักษณ์ไทยในข้อที่ว่า มีการเป็นอยู่ในสังคมนี้ด้วยความรู้สึกที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น” ระบบสังคมของท่าน ก็ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น” ระบบการเมืองของท่าน ก็ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น” จนเป็นเหตุให้ยิ้มเสมอ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคนไทยว่า “ยิ้มเสมอ”; เหมือนกับในศาสนาของพระศรีอารีย. คนมีหน้ายิ้มกันจนจำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร; เพราะว่ามีหน้ายิ้มเหมือนกันหมด. ความเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นแหละทำให้เป็นรากฐานของความเป็นศีลธรรม, ความเป็นระบบสังคมที่น่าชื่นใจ ความเป็นระบบการเมืองที่ปลอดภัย.

เอกลักษณ์ไทยต้องเชื่อ, เคารพ, บังคับ, ตนเองได้.

ถ้าดูไปก็จะพบว่า บรรพบุรุษของเรามีความเชื่อตัวเอง เคารพตัวเอง บังคับตัวเอง โดยหลักของศีลธรรม. การเป็นอย่างนั้นใครจะนึกหรืออย่างไร? ซึ่งคนสมัยนี้จะเหมาะไปเสียว่ามันใคร่จะเป็นเต่าล้านปี ทั้งที่ นี่แหละคือตัวศีลธรรมที่เราจะต้องช่วยกันพยายามให้กลับมา เพื่อเป็นรากฐานของประชาธิปไตย.

โดยอันแท้จริง และยืดยาว บรรพบุรุษไทยของเราไม่มีอบายมุข และไม่หลงใหล
ในส่วนเกิน ไม่มีปัญหาคอร์รัปชัน ไม่มีปัญหายาเสพติด ไม่ต้องมีนายทุนที่ดูดทรัพย์
หรือขูดรีด.

ปัญหาคอร์รัปชัน ยาเสพติด การดูดทรัพย์ขูดรีดนี้เพิ่มมีเมื่อสัตว์ทั้ง ๓
ได้ทำให้เกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง, คือ สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม และสัตว์การเมือง
ยุคหลังนี้เองจึงทำให้เกิดอุปัทวเหตุ ๓ ชั้น. ถ้าตั้งอยู่ตามระบบเดิม คือ มีความ
เป็นสัตว์ศีลธรรม เป็นสัตว์สังคม เป็นสัตว์สันติภาพแล้ว ปัญหาเหล่านี้มีไม่ได้.
มันน่าละอายใจที่ว่ายังจัดการศึกษาให้โลกเจริญ; โลกยิ่งเต็มไปด้วยคอร์รัปชัน
และปัญหายาเสพติด, และเศรษฐกิจขูดรีดเต็มไปทั้งโลก.

ฉะนั้น จึง ขอให้เราพยายามเอาเอกลักษณ์ไทยที่เดิมและที่แท้กลับมา
คนไทยก็จะเป็นสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และสัตว์สันติภาพ. อย่าได้ไป
หลงเรื่องลายไทย เพลงไทย รำไทย โขน ว่าเป็นเอกลักษณ์ไทยเลย, ยังเลยไปถึง
แมวไทย ปลากระต่าย ไก่ชนไทย ว่าเป็นเอกลักษณ์ไทยไปเลย. นั่นมันเป็นเรื่อง
วัตถุมากเกินไป ไม่อาจจะช่วยแก้ปัญหาในทางมนุษยธรรม; มีแต่จะเพิ่มความ
เป็นสัตว์ทั้ง ๓ คือ สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์การเมือง และสัตว์สังคมนี้ให้มันมากเกินไป
ไปอีก; จะกลายเป็นปัจจัยแห่งสิ่งที่บรรพบุรุษของเรารังเกียจกันนักหนาคือข้อ
ที่ว่า “คำเข้าเผ่าสี่ซ้อ” เป็นต้น. เรามามีเอกลักษณ์ที่ตรงตามพระพุทธประสงค์
และที่บรรพบุรุษของเราได้พยายามยึดถือกันมาเป็นหลัก ว่าเป็นเอกลักษณ์ไทย
กันเถิด.

เอกลักษณ์ไทยต้องไม่แพ้ทาสักเลด.

ขออธิบายอีกสักนิดหนึ่งว่า **เอกลักษณ์ไทยไม่ใช่เรือนทรงไทย** หากแต่ **ว่าร้านหมอน้ำที่ตั้งอยู่หน้าบ้าน**, **ม้ายัดกบฏที่ตั้งอยู่หน้าบ้าน** ปลูกฝังลงไปในดิน เป็นการถาวร **นั่นแหละเอกลักษณ์ไทย**. บ้านเรือนทรงไทยไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย; แต่หมอน้ำที่ตั้งให้คนกินที่หน้าบ้านตลอดเวลา ม้ายัดกบฏปักฝังลงไปตายตัวในแผ่นดินตรงหน้าบ้านนั้น คือเอกลักษณ์ไทยที่บรรพบุรุษของเราได้กระทำกันมา. บรรพบุรุษของเรา ถึงวันทำบุญ ไปวัดก็หาบไปเต็มหนัก; เพราะว่าเอาไปเพื่อสัจด้วย, ไม่ใช่เพื่อเอาไปทำบุญทำทานถวายพระอย่างเดียว; ทั้งนี้ มันทำให้จิตใจเต็มไปด้วยเมตตา เต็มไปด้วยมนุษยธรรม เป็นการยึดหลักที่ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย กันไปทุกแห่งทุกมุม.

ประเทศไทยเราเป็นประเทศพุทธบริษัท ซึ่งแปลว่า “ผู้ ผู้ตน ผู้
เบิกบาน” เอกลักษณ์ไทยจะต้องตั้งรากฐานอยู่บนความเป็นผู้ ผู้ตน ผู้
เบิกบาน ที่ตรงตามพระพุทธประสงค์. ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม
สัตว์การเมือง ที่เต็มปรี่ไปด้วยความเห็นแก่ตัวนั้นไม่มีลักษณะแห่งความเป็นผู้
ผู้ตน ผู้เบิกบานเหลืออยู่เลย. และคำว่า “ไทย ไทย” นี้ แปลว่า “อิสระ” คือ
อิสระจากกิเลส, และความชั่วที่เป็นผลของกิเลส. ถ้าเป็นทาสของกิเลสและ
ความชั่วที่เป็นผลของกิเลส แล้วก็ไม่มีเอกลักษณ์ไทยเหลืออยู่แต่ประการใด,
เพราะฉะนั้น การที่ลุ่มหลงไปในทางที่เป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง
อย่างในยุคนี้มันไม่มีเอกลักษณ์ไทยเหลืออยู่แต่อย่างใด, แล้วจะเป็นไทยได้อย่างไร ?
นี่กล่าวเฉพาะคนไทย.

เมื่อพูดถึงความเป็นมนุษย์ทั่วไปทั้งโลก ก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน อีกคือว่า อย่าได้เป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง ที่ตั้งรากฐานอยู่บนความเห็นแก่ตัว; ไม่มีความเคารพตัว คือยอมให้กิเลสมีอำนาจ, ไม่มีความละอายในการประพฤติกระทำเช่นนั้น, ไม่บังคับตัวให้อยู่ในร่องรอยของพระศาสนา, ซึ่งทุก ๆ ศาสนาก็สอนเหมือนกันหมด. โดยเฉพาะในข้อที่ว่า “ทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน”.

เราต้องรับใช้พระเจ้า คือความถูกต้อง ไม่รับใช้กิเลส. เดียวกันทั้งโลกเป็น *สัตว์เศรษฐกิจ* มากเกินไปจนรับใช้กิเลส; เป็น *สัตว์สังคม* มากเกินไปจนรับใช้กิเลส, เป็น *สัตว์การเมือง* มากเกินไป, จนเป็นทาสของกิเลส. ขอย้ำได้แม้แต่เป็นสัตว์ทั้ง ๓ นั้นอีกต่อไปเลย, มาเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นั้นกันดีกว่า.

สัตว์ทั้ง ๓ นั้น คือสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง ตามแบบที่ชนสมองจนเป็นทาสของกิเลสไปทุกแห่งทุกมุม แต่มาเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นั้น คือ สัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา สัตว์สันติภาพ กันเถิด; ยิ่งเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นั้นเท่าไร ก็ยิ่งเป็นมนุษย์เต็มทีมากขึ้นเท่านั้น. ยิ่งเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นั้นมากเท่าไร; ก็ยิ่งไม่เป็นมนุษย์มากขึ้นเท่านั้น, ก็ยิ่งจะสูญเสียความเป็นมนุษย์โดยสิ้นเชิง. นั่นแหละคือ “ธรรมะในฐานะเป็นระบบพัฒนามนุษย์”. มนุษย์เป็นสิ่งที่ต้องพัฒนา ให้มีความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์คือ มีมนุษยธรรม.

ธรรมะในฐานะระบบพัฒนามนุษย์ จะช่วยให้พ้นทุกข์.

ธรรมะในฐานะระบบพัฒนามนุษย์นี้ จะทำให้มนุษย์หมดปัญหาของมนุษย์; ถ้ามนุษย์ยังมีแต่วิกฤตการณ์อันถาวรอยู่เพียงใด มนุษย์ก็ยังมี

ปัญหาอยู่เพียงนั้น. มีปัญหา หมายความว่า มีความทุกข์ทรมาน, และเพิ่มพูนกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความทุกข์ทรมานมากยิ่งขึ้นไป. ไม่เรียกได้ว่าเป็นมนุษย์ที่พัฒนา; กลับถอยหลังลงไปเป็นสัตว์ตามคำที่เขาใช้เรียกกันมาแต่เดิม : สัตว์เศรษฐกิจว่า economic animal สัตว์สังคมว่า social animal สัตว์การเมืองว่า politic animal ไผะหรือไม่ไผะ? น่าจะรู้สึกกันอย่างไร มันเป็น animal ชนิดที่ไม่มีทางที่จะเป็นมนุษย์. แต่ถ้าเป็นสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา สัตว์สันติภาพ; นี่ไม่มีคำใช้มาก่อน อาตมาว่าเอาเอง แม้จะเรียกว่า “สัตว์” ในเบื้องต้น แต่มันคงเป็นสัตว์อยู่ไม่ได้ มันจะกลายเป็นมนุษย์ขึ้นมา มันเป็นสัตว์ในความหมายที่ไม่ใช่ animal; จะเป็นสัตว์โลกอย่างมนุษย์ที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. ค้อมันเป็นสัตว์ที่จะวิวัฒนาการสูงขึ้นมาถึงยอดสุดของสัตว์.

สัตว์เดรัจฉานเป็นสัตว์ในระดับต่ำ สัตว์มนุษย์เป็นสัตว์ในระดับสูง. ขอให้เราเป็นสัตว์ในระดับสูง คือเป็นมนุษย์ที่มีการพัฒนาถึงที่สุดแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะต้องอาศัยธรรมะแต่เพียงอย่างเดียว และเป็นธรรมะในความหมายที่ ๓ ได้แก่ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องประพฤติให้อุทิศตรงตามกฎของธรรมชาติ ที่มีอยู่ว่า ประพฤติอย่างไรแล้ว จึงจะมีความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์นั้น.

เวลาสำหรับบรรยายก็หมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายครั้งนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวในหัวข้อว่า “ธรรมะในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย” คงจะมีผู้สงสัยว่า ธรรมะไหนกันที่จะเป็นเอกลักษณ์ไทย? อาตมาตอบว่าธรรมะข้อที่เป็นหัวใจของทุกๆ ศาสนา ได้แก่ธรรมะที่ว่า ความรักผู้อื่น.

ทุกศาสนาสอนให้รักผู้อื่น.

ตอนนี้ต้องทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า ทุกศาสนามีหัวใจของการสั่งสอนอยู่ที่ให้รักผู้อื่น. อย่างในบางศาสนาที่ว่า “รักเขาเหมือนกับที่พระเจ้ารักเรา” หรือจะพูดอย่างพุทธศาสนาที่ว่า “รักเขายิ่งกว่าตัวเรา” เหมือนพระโพธิสัตว์รักผู้อื่นยิ่งกว่าตัว. รวมความแล้วก็คือ การรักผู้อื่น; เพราะว่าทุกศาสนาท้องการจะกำจัดความเห็นแก่ตัว, จึงได้สอนให้รักผู้อื่น; เมื่อรักผู้อื่นก็กำจัดความเห็นแก่ตัวโดยอัตโนมัติ.

สำหรับพุทธบริษัทชาวไทยเรานั้น ได้รับการอบรมสั่งสอนมาตลอดเวลา ว่าให้ให้ทาน ให้รักษาศีลเจริญเมตตา ภาวนาอยู่เป็นนิจ.

ขอให้สนใจคำว่า “เมตตาภาวนา” ให้เจริญเมตตาภาวนาอยู่เป็นนิจ, ให้ทำจิตประกอบไปด้วยเมตตา รักใคร่ผู้อื่น สัตว์อื่น ถึงกับว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

ให้ทาน ก็สงเคราะห์ผู้อื่นและรักผู้อื่น, รักษาศีลก็เพื่อไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น ก็เพราะรักผู้อื่น; ยิ่งเมื่อมีความรักผู้อื่นอยู่แล้ว มันก็เป็นการปฏิบัติครบทุกหัวข้อ หรือทุกแง่ทุกมุม. มีความรักผู้อื่นอยู่เป็นนิจ จนเป็นนิสัยของคนไทยที่เรียกว่า ดินแดนคนยิ้ม, เป็นเมืองแห่งคนยิ้ม, ยิ้มเพราะเมตตารักใคร่ซึ่งกันและกัน; จะเป็นแขกแปลกหน้ามา หรือเป็นคนกันเองบ้านเดียวกัน ก็ยิ้มเสมอ. ไทยเราได้รับการอบรมมาอย่างนี้ จึงเกิดมีนิสัยยิ้มเสมอ.

เราได้รับการศึกษาให้รักผู้อื่น จนเกิดเป็นธรรมเนียมขึ้นมาเองว่า ถ้าใครมีเงินเหลือใช้ก็สร้างวัด; แม้แต่จะสร้างวัดให้เด็ก ๆ เขาวังเล่น มันก็เพื่อรักผู้อื่น. ถ้ามีเงินเหลือใช้ก็ไปสร้างศาลาเป็นทาน, ให้การพักผ่อนแก่คนเดินทาง. สมัยอาตมาเป็นเด็กยังเคยเห็นศาลาชนิดนี้; บางแห่งมีข้าวสารมีปลาแห้งมีอะไรไว้รับประทาน. นี้เรียกว่าผู้ทราวยแล้วมีเงินเหลือก็สร้างวัด ไม่ได้เอามาสร้างสถานอาบอบนวด หรือกิจกรรมอบายมุขอันใหญ่โตมโหฬารอย่างใดอย่างหนึ่ง.

นี่แหละคือ นิสัยสันดานแห่งความรักผู้อื่นของคนไทยเรา. เดียวนี้เราก็อบรมรับผู้ลัทธิสังครามหรือภัยการเมืองเอาไว้ เกือบจะเต็มบ้านเต็มเมือง;

ทำไปได้ ก็ได้อาศัยท้าวเรณีนัยรักผู้อื่น ผ่อนผันแก่ผู้อื่น เสียสละแก่ผู้อื่น. คน
ว่ารวกอยู่อย่างเป็นเพื่อนกับคนยากจน ที่เรียกว่าพอเลี้ยง.

มีคำเรียกว่า “พอเลี้ยง” ถ้าเป็นความหมายที่ถูกต้องบริสุทธ์แล้วก็ไม่
ใช่นายทุนกระตาดขยับ. นายทุนกระตาดขยับ กับ พอเลี้ยง นี้จะต้องต่างกันอย่าง
ตรงกันข้าม; อันหนึ่งเป็นมิตรกับคนจน, อันหนึ่งไม่มีทางที่จะเป็นมิตรกับคน
จน เพราะว่าไม่ได้รักผู้อื่น.

ขอให้สนใจความที่คนไทยมีความรักผู้อื่น อยู่ในสายเลือด เพราะมี
พระพุทธศาสนาอยู่ในสายเลือด, เพราะมีธรรมะอยู่ในพระพุทธศาสนาที่ว่าให้
รักผู้อื่น มีการรักผู้อื่นเป็นรากฐานของศีลธรรมทั้งปวง.

อาตมาขอร้องให้ท่านทั้งหลายได้พิจารณากันโดยละเอียดสักหน่อย.
อย่าเห็นเป็นเรื่องไร้สาระ คือ คำว่า “รักผู้อื่น” เพียงคำเดียวเท่านั้นแหละพอ.
มันพอไปทุกอย่างทุกประการ ในการที่จะแก้ปัญหาอันเกี่ยวกับสันติสุขและสันติภาพ
ของคนเรา : รักผู้อื่นคำเดียวมันก็ทำให้มีศีล ๕ บริสุทธ์.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วจะไปฆ่า ไปทำอันตรายเขาได้อย่างไร มันทำไม่ได้
ศีลข้อที่ ๑ ก็สมบูรณ์.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วจะไปขโมยของลักขโมยขโมยเขาได้อย่างไร ศีลข้อ ๒
ก็สมบูรณ์.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วจะไปประพฤติดนินทา ล้วงละเมิดของรักของใคร
ของผู้อื่นเขาได้อย่างไร มันก็ย่อมเป็นไปไม่ได้. **ศีลข้อ ๓ ก็สมบูรณ์.**

เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็ไปโกหกหลอกลวงเขาไม่ได้ **ศีลข้อ ๔ ก็สมบูรณ์.**

เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็ไปดื่มไปกินของเมาที่เป็นที่ตั้งแห่งการประทุษร้าย
ผู้อื่นไม่ได้, ก็เลิกกินของเมา. **ศีลข้อ ๕ บริสุทธิ์บริบูรณ์เต็มตามที่ปรารถนา.**

เดี๋ยวรับศีล ๕ กันเท่าไร ๆ; ศีล ๕ มันก็ไม่บริบูรณ์ ไม่เกิดขึ้นได้
ด้วยซ้ำไป; เพราะมันไม่มีการรักผู้อื่นเป็นต้นทุน.

ฉะนั้น ขอให้นึกถึงคำว่า “รักผู้อื่น” เป็นศีลข้อเดียว, แล้วมันก็ทำ
ให้ศีล ๕ ข้อ ๑๐ ข้อ หรือที่ร้อยข้อบริบูรณ์ได้ ลองคิดดู :—

๑. เมื่อรักผู้อื่น แล้วก็จะมีส่วนเกินไว้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน **ไม่ใช่
เกินไม่กินเกิน.** นี่เป็นเหตุให้มีส่วนเกินสำหรับจะช่วยเหลือผู้อื่น เดี๋ยวนี้เรา
เกือบจะไม่มีใครทักถึงผู้อื่น, หรือตระเตรียมส่วนเกินไว้สำหรับช่วยเหลือผู้อื่น.

๒. เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็ **ทำคอร์ปชั่นไม่ได้.** เรื่องทำการคอร์ปชั่น
ต้องเป็นการเสียหายแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง.

๓. รักผู้อื่นแล้วก็ **เป็นอันธพาลไม่ได้.** อันธพาลเต็มไปทั่วบ้านทั่ว
เมือง กลางวันแสด ๆ ในนครหลวงก็ยังมีอันธพาล, ทารุณโหดร้ายเหลือประมาณ

อย่างน่าขยะแขยง. นี่ก็เพราะว่าไม่มีความรู้สึกรักผู้อื่น ไม่เคยรักเพื่อนมนุษย์เลย.

๔. เมื่อรักผู้อื่นแล้วมันก็ซื่อสัตย์ กตัญญูทุกเวทีสามัคคีกัน เป็นอย่างยิ่ง. เดียวนี้ไม่มีความซื่อสัตย์ต่อกันและกันเลย เพราะไม่เคยรักใคร.

๕. เมื่อรักคนอื่นแล้ว ก็พร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในกิจกรรมอันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุดแก่มนุษย์ เช่นกิจกรรมสหกรณ์; ที่เป็นไปได้ก็เพราะไม่มีใครรักใคร พร้อมที่จะเป็นสหกิจอยู่ตลอดเวลา.

โลกขาดสันติภาพ เพราะไม่มีความรักผู้อื่น.

ขอให้ดูให้กว้างออกไปจะพบว่า โลกเราสันติภาพ ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม นี่ก็เพราะว่าขาดความรักผู้อื่นเพียงข้อเดียวเท่านั้น. ถ้ารักผู้อื่นแล้วก็ทำความสันติสุขให้เกิดขึ้น ทั้งที่เป็นส่วนบุคคลและเป็นส่วนรวม. เดียวนี้เต็มไปด้วยการทะเลาะวิวาท เป็นวิกฤตการณ์ถาวรในโลก. องค์การสหประชาชาติก็ไม่ประสบความสำเร็จในอุดมคติขององค์การ. องค์การสหประชาชาติไม่มีเวลาทำให้ใครรักกันได้; เพราะว่าองค์การสหประชาชาติเองติดธุระแต่จะปรองดองเกลี้ยกล่อมการทะเลาะวิวาทให้คืนดีกัน, แล้วก็ทำไปได้อย่างกับจับปูใส่กระด้ง คือไม่มีที่สิ้นสุด; เพราะพื้นฐานของมนุษย์มันขาดความรักผู้อื่น.

ถ้าแต่ละชาติแต่ละประเทศ มีความรักผู้อื่นตามเจตนารมณ์แห่งศาสนาของตน ๆ แล้ว; องค์การสหประชาชาติไม่ต้องมีก็ได้ เพราะว่าจะไม่มีใครเบียดเบียนใคร. กิจกรรมอย่างอื่นขององค์การสหประชาชาติที่ยังเป็นไปไม่ได้ก็เพราะมูลเหตุอันเดียวกัน คือขาดความรักผู้อื่น, กล่าวคือความรักสากลในมนุษยชนเอง.

เอกลักษณ์ไทย หมายถึงเป็นอิสระจากกิเลส.

ถ้าเรามาพิจารณากันดูถึง เอกลักษณ์ไทย หรือ ความเป็นไทย กันบ้าง, คำว่า “ไทย” แปลว่า “อิสระ” มีความเป็นอิสระ. คำว่า “ธรรม” มันก็หมายถึงความเป็นอิสระ ความถูกต้อง ความดี ความจริง ความยุติธรรม หรือความเป็นธรรมก็หมายถึงการเป็นอิสระจากกิเลส.

คำว่า “ไทย” กับคำว่า “ธรรม” มีความหมายหรือใจความสำคัญตรงกันที่ว่าเป็นอิสระ; เพราะฉะนั้น ธรรมะจึงเป็นเอกลักษณ์ของไทย. ไทยเป็นอิสระจากกิเลส คือความเห็นแก่ตัว; ถ้าใครตกอยู่ใต้ความเห็นแก่ตัวก็ไม่ใช่ไทยเพราะไม่เป็นอิสระ. คำว่าไทยต้องเป็นอิสระ, อิสระจากความเลวความชั่วจากกิเลส จากความเห็นแก่ตัว. ดังนั้น คนไทยจึงอาจรักผู้อื่น สามารถรักผู้อื่นและได้รักผู้อื่น คือรักซึ่งกันและกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ไทย คือยมเสมอรวมความว่า “รักผู้อื่น” คือ เอกลักษณ์ไทย.

เราอย่าไปเอาอะไรบางอย่าง ที่ไม่ใช่เอกลักษณ์ของไทยมาเป็นเอกลักษณ์ไทย. ต้องขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าบ้านเรือนทรงไทยไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย; แต่ร้านหมอน้ำตังให้คนกินหน้าบ้าน มีตักบาตรถาวรปักแน่นอยู่ในแผ่นดินนั้นแหละคือเอกลักษณ์ไทย เพราะเป็นสัญลักษณ์ของการรักผู้อื่น. เครื่องลายไทย ศิลปไทย เพลงไทย ดนตรีไทย อะไรๆ ต่างๆ ก็ไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย เพราะมันยังไม่แสดงลักษณะของความรักผู้อื่น, รำไทย เช่น โขน ไปพิจารณาดูที่ โขน หน้าตาอย่างตัวโขน ตัวเอกของโขน เช่น ทศกัณฐ์อย่างนี้ มันจะรักใครได้ และมันจะอยู่ในลักษณะที่ใครจะรักหรือนำรักสำหรับใคร. เพราะฉะนั้นเราจะต้องเพ่งเล็งถึง **เอกลักษณ์ไทย คือความเป็นอิสระจากกิเลส ที่เป็นเหตุให้ไม่รักกัน** คือ ความเห็นแก่ตัวนั้นแหละมันทำให้ไม่รักกัน; ถ้าไม่เห็นแก่ตัวมันก็รักกัน.

ดูกันง่าย ๆ แม้ที่สุด, แม้แต่จะให้ลูกกินนมกระป๋องนี้ไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย. เอกลักษณ์ไทยลูกต้องกินนมแม่อย่างนี้. แม่เห็นแก่อะไรก็ไม่รู้ ไม่อยากให้ลูกกินนม; ต้องให้กินนมกระป๋อง. เด็ก ๆ ก็เลยไปรักกระป๋องไม่รักหัวอกแม่. เด็กอาจจะรักกระป๋องนมหรือขวดนม ไม่เคยรักหัวอกแม่. แล้วปัญหามันเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง? ก็ขอให้คิดดูให้ดี.

เมื่อรักผู้อื่น ต้องไม่มีความเห็นแก่ตัว.

เกี่ยวกับความรักนี้ จะต้องมองกันให้ถึงที่สุดอีกอย่างหนึ่งว่า ถ้ารักผู้อื่นก็หมดความเห็นแก่ตัว. ความรักผู้อื่นถึงที่สุดได้โดยอัตโนมัติเมื่อหมดความเห็นแก่ตัว, หรือเมื่อหมดความเห็นแก่ตัว ความรักผู้อื่นก็จะเกิดขึ้นถึงที่สุดได้โดย

อัตโนมัต. ความรักผู้อื่นมันขึ้นอยู่กับการทำลายความเห็นแก่ตัว หรือหมดความเห็นแก่ตัวอย่างนี้ หมดตัวนั้นแหละคือรักผู้อื่น.

พระเมตตาคุณของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นพระเมตตาคุณชนิดที่ไม่มีตัวตน ของบุคคลผู้ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน. เมื่อหมดความยึดมั่นถือตัว ถือตน จึงจะรักผู้อื่นถึงที่สุด. พระเมตตาของพระองค์จึงเป็นอย่างอนัตตาคือไม่มีตัวตนสำหรับจะยึดถือ หรือสำหรับจะเห็นแก่ตน. เมื่อเรามาพิจารณาดูให้ดีจะเห็นว่า ความเห็นแก่ตนนี้เป็นศัตรูของมนุษย์ นั่นเอง.

อาตมาอยากจะขอไปถึงสัตว์ ๓ ชนิด ที่เอ๋ยถึงมาแล้วในการบรรยาย ครึ่งก่อนอีกทีหนึ่งว่า สัตว์ ๓ ชนิดนั้นชนิดไหนมันมีเอกลักษณ์ไทย?

สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง นี่มีเอกลักษณ์ไทยไหม? สัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา สัตว์สันติภาพ ๓ ตัวนี้มีเอกลักษณ์ไทยไหม? มีอยู่เป็น ๒ ชุด ชุดละ ๓ ตัว ชุดไหนมีเอกลักษณ์ไทย? ทำไมต้องเรียกว่า **สัตว์เศรษฐกิจ**? เพราะมันเห็นแก่ประโยชน์ตัวมากเกินไป. ทำไมเรียกว่า **สัตว์สังคม**? เพราะมันเห็นแก่ความทรูหราเด่นในสังคมมากเกินไป. ทำไมจึงเรียกว่า **สัตว์การเมือง**? เพราะมันใช้วิธีการเล่ห์เหลี่ยมในการกอบโกยมากเกินไป. อย่างนี้มันไม่เป็นเอกลักษณ์ไทยได้; เพราะเอกลักษณ์ไทยต้องชนะความเห็นแก่ตัว, ต้องเห็นแก่ผู้อื่น.

เราจะพูดกันในเรื่องการเมืองกันบ้างว่า ประชาธิปไตยชนิดที่ถือตัวใครตัวมัน นั่นไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย; เอาไปเสียให้พ้น; จะอ้างสิทธิยังไม่ได้

ว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. ถ้าเป็นของเสมอกันก็ไม่ใช่สำหรับตัวใครตัวมัน; แต่สำหรับจะมาเป็นตัวตนแห่งความรักซึ่งกันและกัน. - การแบ่งพรรคเพื่อแก่งแย่งกันไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย. การแบ่งพรรคอะไร ชนิดไหนที่เพื่อแก่งแย่งกันก็ไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย. การรักผู้อื่น ทำให้รู้จักปรองดองในการดำเนินงานของหมู่คณะนั้นแหละเป็นเอกลักษณ์ไทย.

“รักผู้อื่น” เป็นธรรมสูงสุด ทำให้ไม่เบียดเบียนกัน.

โลกกำลังมีการศึกษาผิดพลาด ที่ทำให้เกิดประชาธิปไตยชนิดตัวใครตัวมัน; แทนที่จะมีความรักอย่างสากล. ดูกันในแง่ของธรรมชาติบ้างก็ได้ว่า เรามีสัญญาชัตญาณแห่งการอยู่กันเป็นหมู่. ท่านที่ได้ศึกษาชีววิทยาเกี่ยวกับสัญญาชัตญาณของสัตว์แล้ว ก็ได้รับการอธิบายชี้แจงอย่างชัดแจ้งแล้วว่า สัตว์นั้นมีสัญญาชัตญาณแห่งการอยู่กันเป็นหมู่; ไม่ยกเว้นแม้แต่สัตว์มนุษย์. สัตว์ก็ยังมีความจำเป็นที่ต้องอยู่กันเป็นหมู่จนติดเป็นนิสัย. นี่เป็นสัญญาชัตญาณ. เพราะฉะนั้น เราจะต้องมีความรักกันในระหว่างหมู่. เรามีหน้าที่จะต้องอยู่ร่วมกันโดยสันติ; เพราะว่าเรามีสัญญาชัตญาณแห่งการอยู่เป็นหมู่. ดังนั้น เราจึงมีหน้าที่ที่จะต้องอยู่ร่วมกันโดยสันติ. นี่ในแง่ของ ธรรมชาติที่บังคับไว้อย่างเฉียบขาดว่า เราต้องรักผู้อื่น ให้ถือว่าความรักผู้อื่น เป็นธรรมะสูงสุด สำหรับมนุษย์ยิ่งกว่าคำว่า *ไม่เบียดเบียนกัน* เสียอีก.

เราเคยได้ยินแต่คำว่า “อหิงสา” ความไม่เบียดเบียนนี้เป็นธรรมะสูงสุดสำหรับมนุษย์. แต่อาตมาบอกว่า รู้ความรักผู้อื่นไม่ได้. ความรักผู้อื่นเป็น

ธรรมะสูงสุดสำหรับมนุษย์, สูงยิ่งไปกว่าอหิงสาเสียอีก; เพราะคำว่าอหิงสา ซึ่งแปลว่าไม่เบียดเบียนนั้น มันก็ไม่แน่ว่าจะช่วยผู้อื่นหรือไม่? เพียงแต่ไม่เบียดเบียนก็แล้วกัน. แต่ถ้าพูดว่ารักผู้อื่น แล้ว มันก็ต้องช่วยผู้อื่น จะนั้นรักผู้อื่น จึงดีกว่าเพียงแต่ไม่เบียดเบียน. ขอให้มองให้เห็นแจ่มและยอมรับว่า ธรรมะสูงสุดสำหรับมนุษย์นั้นคือความรักผู้อื่น, มาฝึกฝนบทเรียนรักผู้อื่นกันเดี๋ยวนี้เถิด; ตามหลักของพระพุทธศาสนามีอยู่เป็นแบบฉบับเป็นหลักสูตรทีเดียว เรียกว่าเมตตาอัปมัญญา.

ท่านทั้งหลายลองมาสำรวจจิตใจสงบเงียบ พะงไปทางทิศเบื้องหน้าว่า ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัยกับเรามีแต่ความเป็นมิตร; เราก็รักเขาด้วยจิตด้วยใจ.

แล้วก็ส่งจิตพะงไปทางเบื้องหลัง, ทิศเบื้องหลังไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัยกับเรา, มีแต่ผู้ที่เรารักอย่างสุดชีวิตจิตใจ,

แล้วก็ส่งจิตพะงไปเบื้องซ้าย ทางทิศเหนือ ก็ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัย มีแต่ผู้ที่เรารักกันอย่างชีวิตจิตใจ,

แล้วก็ส่งจิตแผ่ไปทางทิศใต้ทางเบื้องขวา ก็ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัย มีแต่ผู้ที่รักใคร่กันอย่างชีวิตจิตใจ,

แล้วก็ส่งจิตไปเบื้องบน ก็ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัยแก่เรา มีแต่ผู้ที่เรารักอย่างสุดชีวิตจิตใจ.

แล้วก็พุ่งลงไปใน เบื่องต่ำ ก็ไม่มีเวรภัยกับใครมีแต่ผู้ที่เรารักอย่างเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

ทิศไหนที่มีใครเป็นผู้ระแวงระหองระแหงเกลียดชังอะไรกันอยู่; ก็พุ่งจิตส่งไปในทางทิศนั้นให้มาก ๆ เป็นพิเศษกว่าทิศอื่น. นี่แหละเรียกว่าบทเรียนสำหรับฝึกในการรักผู้อื่น. เราฝึกกันดูเดี๋ยวนี้ก็จะได้ชื่อว่ามีเอกลักษณ์ไทยถึงที่สุด : นั่งแค่เมตตาไปรอบด้านด้วยความรักผู้อื่นไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ. นี่แหละเอกลักษณ์ไทย คือความรักผู้อื่น. ธรรมะในฐานะเป็นเอกลักษณ์ไทยคือธรรมะข้อที่ว่า “ความรักผู้อื่น” ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนา ดังที่กล่าวมาแล้ว.

“รักผู้อื่น” เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

คำว่า “รักผู้อื่น” นี้ เป็นธรรมะในความหมายที่ ๓ ของธรรมะ ๔ ความหมายที่พูดกันมาเรื่อย ๆ : ธรรมะที่ ๑ คือ ตัวธรรมชาติ. ธรรมะที่ ๒ คือ กฎของธรรมชาติ, ธรรมะที่ ๓ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะที่ ๔ คือ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

ความรักผู้อื่น นี้คือธรรมะในความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ที่มนุษย์หรือสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจะต้องประพฤติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. การรักผู้อื่นคือทำให้ตรงตามกฎของธรรมชาติ ที่มีไว้สำหรับมนุษย์โดยเจียบขาด. ทุกคน

ก็ต้องการสันติภาพ; ไม่ว่าใครก็ต้องการสันติภาพ; แม้แต่คอมมิวนิสต์เขาก็ตระโกนว่าต้องการสันติภาพ, จะจัดโลกให้มีสันติภาพ, ใครก็ต้องการสันติภาพทั้งส่วนตัวและส่วนผู้อื่น.

เราจะมาจัดโลกให้มีสันติภาพกันอย่างไร? ตามวิธีของพุทธบริษัทก็คือ ปลุกฝังความรักผู้อื่นให้ได้อยู่กันได้ แม้จะมีความ แตกแยก แม้จะ เหลื่อมล้ำต่ำสูงกันอย่างไรก็ต้องให้ได้อยู่กันได้. รักผู้อื่นหมายความว่า จะรักกันและกันจนกลายเป็นคนคนเดียวกันไป, แม้จะสูงต่ำกันอย่างไรก็อยู่ด้วยกันได้. ตะใคร้น้ำเขียว ๆ ตามโคนต้นไม้ก็อยู่กันได้กับต้นไม้ยักษ์สูงเทียมเมฆ. ท่านลองคิดดูว่าต้นไม้ยักษ์สูงเทียมเมฆก็อยู่ร่วมกันได้แบบสหกรณ์กับตะใคร้น้ำเขียว ๆ ตามเปลือกของมัน ตามโคน ตามราก. นี่คือการรักที่ถูกต้องตามความหมายของคำว่า "ความรัก" ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยสำหรับจะอยู่ด้วยกันและกันได้, รักกันจนกลายเป็นคนเดียวกัน.

เราไม่มีเวลาทะเลาะกันอีกแล้ว เราต้องมารักกันเดี๋ยวนี้ เพื่อความเป็นมนุษย์จะได้มีสมบูรณ์. เราจึงเกิดมาให้เป็นมนุษย์ และได้พบกับพระพุทธศาสนากันเกิด จึงเกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนากันเกิด. อย่าเกิดมาเป็นเพียงคนที่ไม่รู้จักรักผู้อื่น. เอกลักษณ์ไทยคือการรักผู้อื่น เพราะเป็นไทยเป็นอิสระจากกิเลส ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว; ถ้ายังเป็นทาสเพราะความเห็นแก่ตัวแล้วก็ไปไม่ได้.

เป็นไทยต้องกำจัดความเห็นแก่ตัว.

ขอท่านที่รักความเป็นไทย อาจจะเรียกตัวเองว่าเป็นไทย จึงทำตนให้เป็นไทยด้วยการ กำจัดความเห็นแก่ตัว แล้วก็มารักผู้อื่น ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย. ถ้าเรามัวเกลียดชังกัน มันก็หมดเอกลักษณ์ของความเป็นไทย. ธรรมะในฐานะเอกลักษณ์ของไทย ก็คือ ความรักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาทุก ๆ ศาสนา ดังที่กล่าวมานั่นเอง.

สรุปความอย่างสั้นที่สุดว่า จึงเกิดมาเป็นมนุษย์ที่ได้พบคำสั่งสอนของศาสนาทุกศาสนา คือ “รักผู้อื่น”. อย่าได้เกิดมาเป็นแต่เพียงคน ที่มีแต่ความเห็นแก่ตน จนไม่รู้จากการรักผู้อื่น. จะถือเอาสิ่งใดเป็นเอกลักษณ์ไทยจึงเพ่งเล็งอยู่เดี๋ยวนี้ เกิดว่า เอกลักษณ์ไทยย่อมแสดงถึงลักษณะแห่งความรักผู้อื่น ถ้าปราศจากวิเวกนิมิตของความรักผู้อื่นแล้วไม่มีความเป็นเอกลักษณ์ไทย; เพราะมันเป็นขี้ข้า มันเป็นทาสของความเห็นแก่ตัว.

ขอให้พุทธบริษัทชาวไทยเราทั้งหลายจงมีเอกลักษณ์ไทย, เพื่อความเป็นไทยของตน สมแก่ความเป็นพุทธบริษัทไทยจงทุก ๆ คน.

เวลาสำหรับบรรยายหมดลงแล้ว. อาคมาขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้.

๑๕ เม.ย. ๒๒,

ธรรมะ ในฐานะที่เป็นตัวแท้ของศาสนา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวแท้ของศาสนา” คงจะมีหลายท่านมีความลงหน้าอะไรเป็นตัวแท้ของศาสนา? ทำไมต้องมีตัวแท้ของศาสนา? นั่นแหละคือปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจกันให้เพียงพอและจะได้ทำความเข้าใจกันในวันนี้.

ตัวแท้ของศาสนาอยู่ที่ความถูกต้อง.

ตัวแท้ของศาสนาอยู่ที่ไหน? จะต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่าตัวแท้ของศาสนา มิได้อยู่ที่ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล, หรือแม้แต่ศาสนธรรมที่ชอบเรียกกัน. สิ่งเหล่านั้นเป็นอุปกรณ์บ้าง เป็นที่ตั้งที่อาศัย เป็นผู้ดำเนินงาน, หรือ

เป็นระเบียบงานที่จะต้องดำเนินบ้าง จนกว่าจะเกิดผลเป็น*ตัวแท้* ของสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” ขึ้นมา.

ศาสนวัตถุ วัตถุศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา วัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ของพระศาสนา กระทั่งสถานที่ ที่เกี่ยวกับศาสนา เหล่านี้ก็ยังไม่ใช่*ตัวแท้* ของศาสนา; เป็นเพียงที่*ตั้งท่าอาศัย* อันประกอบเป็นส่วนภายนอก. วัตถุศักดิ์สิทธิ์เช่นพระเครื่องที่แขวนคอเป็นต้น ก็ยังไม่ใช่*ตัวแท้* ของศาสนา; แต่อาจจะใช้เป็น*อุปกรณ์* สำหรับเข้าถึง*ตัวแท้* ของศาสนาก็ได้.

สำหรับศาสนพิธี ศาสนกิจ นี้มันก็เป็นเรื่องของพิธี. เรื่องของกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ศาสนา*ตัวแท้* อยู่ตรงไหน? ก็จะต้องคอยดูกันต่อไป.

ที่เรียกกันว่า “**ศาสนบุคคล**” บุคคลที่เกี่ยวกับศาสนา มีพระผู้ปฏิบัติ มีเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินงานเกี่ยวกับศาสนา; แม้แต่คนเฝ้าวัดเฝ้าศาลาก็ยังรวมอยู่ในคำว่า “ศาสนบุคคล” ไม่ใช่*ตัวแท้* ของศาสนา.

แม้แต่**ศาสนธรรม** ที่เป็น*ตัวหลักวิชา* เป็นรูปแบบของการปฏิบัติที่ปฏิบัติอยู่. นี่ก็เป็นเรื่องวิชา เป็นเรื่องการปฏิบัติเพื่อให้ได้ถึง*ตัวแท้* ของศาสนา.

ทีนี้*ตัวแท้* ของศาสนาอยู่ที่ไหน? จะเอาอะไรเป็นหัวใจของศาสนา หรือเป็นจุดศูนย์กลาง nucleus ของสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา”? ข้อนี้จำเป็นต้องดูให้ลึกเข้าไปเป็นชั้นๆ เพื่อให้เข้าถึงหัวใจหรือ*ตัวแท้* ของศาสนา.

อาตมาอยากจะกล่าวบทนิยามให้เป็นที่ทราบกันเสียก่อนว่า “**ตัวความถูกต้อง** ที่มีอยู่ในความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่ประพฤติกปฏิบัติพระศาสนาทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของมัน”. โปรดสังเกตว่า อาตมาระบุไปยัง **ตัวความถูกต้อง** ที่มีอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลง อันเกิดขึ้นแก่ชีวิต ซึ่งได้ประพฤติกปฏิบัติพระศาสนา, ได้มีความถูกต้องอันสืบเนื่องกันไปทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ.

ความถูกต้องคือธรรมะที่ไม่ทำให้เกิดทุกข์.

ทีนี้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นมาว่า อะไรคือความถูกต้อง? ความถูกต้องในที่นี้ถือตามหลักของพระศาสนา หรือพระพุทธศาสนาโดยตรงไม่ใช่ความถูกต้องตามหลักปรัชญาหรือหลักตรรกวิทยา ซึ่งฝากไว้กับเหตุผลแห่งการวิพากษ์วิจารณ์. เดียวนี้ เราจะเอาตัวความถูกต้อง ที่ปรากฏอยู่แก่ชีวิตจิตใจ ที่มีการประพฤติกปฏิบัติพระศาสนามาเป็นอย่างดีแล้ว.

จำเป็นจะต้องขอทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า “ธรรม” หรือ “ธรรมะ” อีกครั้งหนึ่ง เพราะว่า **ตัวความถูกต้อง** นี้เป็น **ตัวธรรมะ** ซึ่งมีความหมายอยู่ถึง ๔ ประการ : **ธรรมะ** คือ **ตัวธรรมชาติ**. **ธรรมะ** คือ **ตัวกฎของธรรมชาติ**. **ธรรมะ** คือ **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ**. **ธรรมะ** คือ **ตัวผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ**.

เดี๋ยวนี้ก็เป็นทีที่ประจักษ์ชัดอยู่แล้วว่า มีการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ แล้วเกิดธรรมะในความหมายที่ ๔ คือ “**ผลแห่งการปฏิบัติตาม**

หน้า” ในที่นี้หมายถึงความถูกต้องที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติหน้าที่. ความถูกต้องนั้นปรากฏอยู่ในความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เคยโง่เคยหลง เคยเลว เคยระทมทุกข์ต่างๆ มาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ตรงกันข้าม เพราะมันมีตัวความถูกต้อง.

ความถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา พิสูจน์ได้.

คำว่า “ถูกต้อง” ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง ลักษณะที่ไม่ทำให้เกิดปัญหาแก่ตัวเองและแก่ผู้อื่น; ถูกต้องต่อการที่จะไม่ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาทั้งแก่ตัวเองและแก่ผู้อื่น. เมื่อมีการพิสูจน์ความมีประโยชน์เป็นอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า “ความถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา” ไม่ต้องใช้หลักปรัชญา หลักตรรกวิทยาใดๆ ทั้งสิ้น. ถ้าไม่เกิดความทุกข์ขึ้นแก่ตัวผู้นั้น และไม่เกิดความทุกข์ขึ้นแก่ผู้อื่นที่เนื่องกัน ละก็เรียกว่า “ความถูกต้อง”.

ถูกต้องตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา คือ ไม่มาก ไม่เกิน ไม่เอียง ไปทางกามสุขัลลิกานุโยค ไม่เอียงไปทางอัตตกิลมณานุโยค คือ ไม่เบียดแยะ แล้วก็ไม่ใช่หมกเรียม นี่คือความหมายของมัชฌิมาปฏิปทา.

หรือ ถูกต้องตามกฎของปัจจุสมุปบาท ซึ่งหมายถึงการ จัดเสียได้ หรือป้องกันเสียได้ ซึ่งกระแสนแห่งปัจจุสมุปบาทที่จะทำให้เกิดทุกข์ จึงเกิดทุกข์

ไม่ได้แก้ตัวผู้หนึ่ง, แล้วก็ไม่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์แก่บุคคลอื่นได้. นี่เราเรียกว่า "ความถูกต้อง". ความถูกต้องชนิดนี้เป็นที่ยอมรับของผู้มีปัญญาหรือวิญญูชน คือ ผู้มีความรู้แน่แท้จริง; ยกเว้นอันธพาลซึ่งเขามีความถูกต้องเป็นอย่างอื่น. ความถูกต้องในที่นี้เป็นของบัณฑิต ของวิญญูชน ของผู้มีปัญญา. นี่คือนิยามที่เอาความถูกต้องเป็นหลักของพระพุทธศาสนา.

หาความถูกต้องได้จากชีวิตที่เป็นไปอย่างถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้เรามี ความถูกต้องชนิดนี้อยู่ที่ตัวชีวิตของผู้ประพฤติปฏิบัติ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงจากปุถุชนคนไม่รู้ มาเป็นอริยชนคนที่รู้ และมีความประเสริฐ ในตัวความเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมีความถูกต้อง. ถ้าไม่มีความถูกต้อง มันก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงจากความผิดพลาด, หรือมันเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่มีประโยชน์อะไร. มันต้องมีความถูกต้องอยู่ในตัวการเปลี่ยนแปลง; การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นไปในทางที่จะมีประโยชน์. ถ้าพูดตรง ๆ ก็ว่า คนนั้นเปลี่ยนแปลง, ชีวิตจิตใจนั้นมันเปลี่ยนแปลง. ในตัวความเปลี่ยนแปลง มีความถูกต้องของพระธรรม ที่เป็นผลของการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ. ถ้าจะหาความถูกต้อง ก็ต้องหาที่ชีวิตจิตใจซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างถูกต้อง.

ความถูกต้องนี้มีทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ; หมายความว่า เกิดมาเป็นเด็ก แล้วก็เป็นวัยรุ่น, แล้วก็เป็นหนุ่มสาว, แล้วก็เป็นพ่อบ้านแม่เรือน

เป็นคนเผ่าคนแก่ จนกระทั่งจะเนาเข้าโลงไปในที่สุด; ทุกตอนต้องมีความถูกต้อง นี่เรียกว่าถูกต้องทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของชีวิต. ขอให้สนใจ ให้รู้จักความถูกต้อง ดังที่กล่าวนี้ ก็จะพบตัวแท้ของสิ่งที่เรียกว่า “พระศาสนา”.

ตัวแท้ของพระศาสนามีได้อยู่ภายนอกของบุคคล. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า *โลกก็ดี เหตุให้เกิดโลกก็ดี ความดับสนิทแห่งโลกก็ดี ทางถึงความดับสนิทแห่งโลกก็ดี ตถาคตบัญญัติว่ามีอยู่ คุได้ในร่างกายยาวาหนหนึ่งที่ยังเป็นๆ* มันต้องเป็นชีวิตที่กำลังเป็นอยู่ มีความเป็นไปเปลี่ยนแปลงได้เพราะการปฏิบัติธรรม, ในตัวความเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมีความถูกต้อง.

เมื่อพบ *ตัวความถูกต้อง* นั้นแล้วจะพบ *ตัวแท้ของพระศาสนา* มิได้อยู่ที่ศาสนวัตถุ, มิได้อยู่ที่ศาสนพิธี, มิได้อยู่ที่ศาสนบุคคล, และมีมิได้อยู่ที่แม่แก่ศาสนธรรม ที่เป็นเพียงหลักวิชาหรือระบบการปฏิบัติที่กำลังปฏิบัติอยู่; แต่ยังมีได้รับผลของการปฏิบัติ; ตัวการปฏิบัติ ถ้ายังไม่ได้รับผลของการปฏิบัติ ก็ยังไม่ถึงตัวแท้หรือหัวใจของพระศาสนา ซึ่งหมายถึง *แก่นของพระศาสนา*; อย่างที่สมเด็จพระบรมศาสดาท่านก็เคยตรัสเรียก ซึ่งเราก็จะได้คู่กันต่อไป.

ข้อสังเกตว่ามีตัวแท้ของศาสนา.

ทีนี้จะขอร้องให้ตั้งข้อสังเกต มีวิธีการที่จะสังเกตว่าเมื่อไรเรามีตัวแท้แห่งพระศาสนา? หรือว่าเราจะประเมินผลกันได้อย่างไร? เรื่องทางจิตใจนี้

มันประเมิณผลได้โดยวิธีอื่น; ไม่ใช่ประเมิณผลอย่างเดียวกับเรื่องทางวัตถุ. แต่ก็มีทางที่จะประเมิณผลได้ โดยบุคคลนั้นเองเป็นผู้ประเมิณ เพราะประเมิณจากความรู้สึกที่อยู่ในภายใน; ผลที่จะประเมิณได้เพื่อเป็นที่สังเกตเมื่อมีตัวแท้แห่งพระศาสนานั่น. อาตมาอยากจะจำกัดความให้สั้นที่สุด ให้ง่ายที่สุด สำหรับผู้ที่สนใจจะศึกษา :-

ทางที่หนึ่ง คือ จิตเป็นอิสระ นี่ผลที่จะสังเกตกันก่อนสิ่งอื่นทั้งหมดก็คือจิตเป็นอิสระ, และ ถัดมา ก็คือ เกิดความรักผู้อื่น.

สำหรับจิตเป็นอิสระนั้น, เดียวนี้จิตเป็นอิสระจากกิเลส คือไม่มีกิเลส, กิเลสทำอะไรไม่ได้, ปราศจากความทุกข์, ไม่มีความทุกข์อันเกิดจากกิเลส, หรือแม้ความทุกข์ที่มีอยู่ตามธรรมดาสามัญ แม้จะเกิดอยู่ตามธรรมชาติก็ไม่ทำให้จิตใจนี้เป็นทุกข์ได้. แม้แต่การเป็นอยู่ประจำวัน ก็ไม่มีนิเวศน์รบกวนจิตใจ. นี้เรียกว่าเป็นอิสระ, เป็นอิสระจากสิ่งที่กีดกันจิตไม่ให้มีสันติสุขหรือความสุข ไม่ให้จิตตกเป็นทาสของวัตถุปัจจัยใดๆ ไม่หลงใหลในสิ่งใดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของส่วนเกิน ที่มนุษย์เป็นทาสกันอยู่ในบัดนี้เกินเกิน แต่งเนื้อแต่งตัวเกิน บำรุงบำรุงเรอเกิน อะไรก็ล้วนแต่เกิน. เดียวนี้จิตเป็นอิสระจากสิ่งที่เรียกว่า “ส่วนเกิน”.

อีกทางหนึ่ง เรียกว่า “ความรักผู้อื่น” บางคนจะฉงนว่าทำไมความรักผู้อื่นนั้นมันยากเย็นอะไรหนักหนา จึงต้องเอามาเป็นหัวใจของศาสนา, และเอามาไว้หลังจากที่จิตเป็นอิสระแล้ว?

อาตมาอยากจะขอร้องให้ท่านทั้งหลายทุกท่านพิจารณาดู ว่า **ความรักผู้อื่น** นั้นนิยาก็ง่ายสักเท่าไร? อาตมาอยากจะพูดว่า **ความรักผู้อื่น** นั้น กำลังหาไม่ได้ในโลกนี้ยังขึ้นทุกที. “**รักผู้อื่น**” ในที่นี้หมายถึงรักผู้อื่นจริงๆ ไม่ใช่รักลูกรักเมีย รักผัว รักเพื่อน ที่มีประโยชน์ร่วมกันผูกพันกัน; อย่างนั้นมันไม่ใช่ผู้อื่น มันเป็นตัวเองอีกส่วนหนึ่ง อย่าไปเรียกว่าผู้อื่น.

ถ้ารักผู้อื่นมันหมายความว่า รักผู้อื่นจริงๆ : รักเพื่อนบ้านจริงๆ ที่ไม่ใช่ลูกไม่ใช่เมีย ไม่ใช่เพื่อนกินเหล้าเมายา ไม่ใช่เพื่อนกอบโกย ไม่ใช่เพื่อนสมาคมกันหาประโยชน์เป็นพรรคเป็นพวกอย่างนี้. พวกเหล่านั้นมันรวมอยู่ในตัวเอง เป็นส่วนของตัวเองที่จะหาประโยชน์ให้แก่ตัวเอง. ถ้ารักผู้อื่น มันต้องหมายถึงผู้อื่นจริงๆ. ขอให้พิจารณาดูว่าใครบ้างกำลังรักผู้อื่น.

มันต้องมีจิตใจที่เป็นอิสระ หลุดพ้นจากความเห็นแก่ตัวแล้วเท่านั้น จึงจะรักผู้อื่นได้; มิฉะนั้นแล้วมันก็ยากที่จะรักผู้อื่น. เราจะกล่าวได้ว่า ความรักผู้อื่นในโลกนี้ เดียวนี้จะหาทำยากยิ่งยวดก็ไม่ได้. อย่างว่าแต่จะหามาดูเล่นมากมายเลย, หรือหามาดูให้ชื่นอกชื่นใจเลย หาทำยากยิ่งยวดก็แทบจะไม่ได้.

ทุกคนไปสำนึกดูถึงความรู้สึกของตัวเอง เรายังรักผู้อื่นไม่ได้ : เรากลัวเขาจะสวຍกว่าเรา เราก็อไม่รักเขา, เรากลัวเขาจะแต่งตัวสวຍกว่าเรา เราก็อไม่รักเขา, เขาจะมีอะไรดีกว่าเรา เราก็อไม่รักเขา, เขาจะมีเครื่องเพชรเครื่องพลอยเท่าเราเราก็อไม่รักเขา, เขาจะมีรถยนต์หรือบ้านดี สวຍ แพงกว่าเรา เราก็อไม่รักเขา, เขาจะมีเกียรติยศมากกว่าเรา เราก็อไม่รักเขา, เขาเป็นคู่แข่งกัน คู่ช่วงชิงคู่ชิงจลาจล ในการทำงาน ในชีวิตประจำวัน ในการเป็นอยู่ เราก็อไม่รักเขา.

นี้ตัวอย่างง่าย ๆ ตัวอย่างต่ำ ๆ ที่เด็กก็พอเข้าใจได้, และผู้ใหญ่ก็พอจะรู้สึกเพราะว่าเคยเป็นเด็กมาแล้ว.

ต้องทำลายความเห็นแก่ตัวจึงจะรักผู้อื่นได้.

เมื่อเราอยากที่จะรักผู้อื่น เปิดจิตใจของตัวเองดู ค้นหาให้พบความรักผู้อื่น. รักลูก รักเมีย รักผัว นียกเว้น; นี่ไม่ใช่ผู้อื่น. ต้องเป็นผู้อื่นจริงๆ มันจะมีได้แต่พระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้ว, หรือจอมพระอรหันต์คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะรักผู้อื่นได้จริงๆ. ถ้ายังมีกิเลสที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวอยู่แล้ว มันก็ครอบงำจิตใจของคนนั้นไม่ให้หลุดไปรักผู้อื่นได้. ต้องทำลายความเห็นแก่ตัวได้แล้วเท่านั้น จึงจะรักผู้อื่นได้.

นี่ขอให้สังเกตให้ดี ๆ ตามหลักพระศาสนาว่า ถ้ายังมี “อหังการ มมังการ มานานุสัย” แล้ว ไม่มีทางที่จะรักผู้อื่นได้. สิ่งนั้น คือความเคยชินแห่งความยึดถือมันหมายความว่าเรา ว่าของเรา. ปุณฺชนทุกคนมีความเคยชินแห่งความมันหมายความว่ากู ว่าของกู อยู่เป็นนิสัย; นี่คือสิ่งที่ทำให้รักผู้อื่นไม่ได้. มัน ต้องหมดอหังการ มมังการ มานานุสัย แล้ว จึงจะรักผู้อื่น ได้; จึงมีแต่พระอรหันต์เท่านั้น; เว้นเสียแต่ว่าเราจะมีจิตเป็นอิสระ หลังจากที่ได้เข้าถึงตัวแท้แห่งพระศาสนาแล้ว อย่างที่กล่าวมาหยก ๆ ว่ามีความถูกต้องอยู่ในความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิต ของผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมะ ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติถึงที่สุด ถึงตัวแท้ของพระศาสนา กล่าวคือจิตเป็นอิสระ จิตเป็นอิสระก็รักผู้อื่นได้.

ทุกศาสนาสอนให้รักผู้อื่น.

ศาสนาทั้งหลายสอนเรื่องความรักผู้อื่น; ศาสนาที่ไม่สอนเรื่องความรักผู้อื่นไม่ใช่ศาสนา. ศาสนาคริสต์ยืนดูจะเน้นมากที่สุดเท่าที่ปรากฏอยู่. ศาสนาพุทธก็เน้นความรักผู้อื่น ในอุดมคติของพระโพธิสัตว์, หรือให้ถือหลักว่า “สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นี้แหละจะต้องรักผู้อื่น; ไม่รักผู้อื่นแต่ปากพูดว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นี่คือนักโกหกเป็นพุทธบริษัทที่โกหก, ปากว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; แต่ไม่รักผู้อื่น.

ขอให้สนใจดูให้ดีเป็นพิเศษว่า ความรักผู้อื่นนี้เป็นหัวใจของทุกศาสนา.

ถ้ามีความรักผู้อื่นแล้ว เราฆ่าเขาไม่ได้, ถ้าเรามีความรักผู้อื่นแล้ว เราลักขโมยของเขาไม่ได้, เรารักผู้อื่นแล้วเราล่วงกาเมฯ ในของรักของใครของผู้อื่นไม่ได้, เรารักผู้อื่นแล้วเราพูดโกหกพูดเท็จหลอกลวงไม่ได้, เรารักผู้อื่นแล้วเราก็คงไม่ทำตนให้เป็นคนมีเมียด้วยของเมา ซึ่งมีนกระทบกระทั่งผู้อื่น.

เรารักผู้อื่นแล้วเราก็ไม่กินกิน, เราจะได้มีอะไรเหลือไว้ช่วยสงเคราะห์ผู้อื่น ทำให้โลกน้อยกันเป็นผาสุก. นี่คือนโยบายของการรักผู้อื่น; ถือศีล

เพียงข้อเดียวว่า “รักผู้อื่น” แล้วศีลทุกข้อก็จะสมบูรณ์. จะเป็นการถือศาสนาที่เดียวทุกศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลาม อะไรก็ตาม. ทุกศาสนามีเน้นเรื่องรักผู้อื่น. การถือศีล “รักผู้อื่น” ข้อเดียวเป็นการถือศีลในทุกศาสนา เป็นศาสนิกที่ดีของทุกศาสนาพร้อมกันไปในตัว.

ความรักผู้อื่นเพราะจิตเป็นอิสระ นี่คือผลแห่งการมีตัวแท้แห่งพระศาสนา. ขอให้ดูให้เห็นว่าเรามีหรือไม่? “ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวแท้แห่งศาสนา” คือ ความถูกต้องตามหลักของพระธรรม ที่มีอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตจิตใจที่กำลังประพุดิปฏิบัติธรรมในศาสนานี้ ๆ อยู่. ไปหาดูที่อื่นไม่ได้; ต้องหาดูที่ตัวชีวิตจิตใจของตน ในขณะที่ปฏิบัติธรรมอยู่อย่างถูกต้อง; แล้วก็มี ความถูกต้องอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลง, เปลี่ยนแปลงจากปุถุชนคนโง่คนพาล มาเป็นอริยชน มาเป็นสัตบุรุษกระทั่งถึงขั้นสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา, คือความเป็นพระอรหันต์.

พุทธศาสนามี มุมคติเป็นแก่น.

ส่วนเรื่องศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล นั้นไม่ใช่ตัวแท้แห่งพระศาสนา; เป็นเครื่องรองรับเหมือนกับว่าต้นไม้; ส่วนสำคัญที่ประเสริฐที่สุดก็คือแก่น. พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้ว่า พระศาสนานี้มี มุมคติเป็นแก่น นอกนั้นเป็นเพียงของรอบนอก เป็นขุขแห่ง ๆ อยู่ที่เปลือก, หรือว่าเป็นเปลือกชั้นนอกสุด, แล้วก็เป็นเปลือกชั้นใน, แล้วถึงกระทั่ง แก่นแล้วจึงจะถึงแก่นแห่งมัน.

ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล ศาสนะอะไรก็ตาม นี่เป็นเพียงขุยแห่งๆ ที่เปลี่ยนนอก, เป็นเปลี่ยนชั้นนอก เป็นเปลี่ยนชั้นใน แล้วก็เปลี่ยนที่ กว่าจะถึงแก่น คือวิมุตติ คือความถูกต้องของจิตใจจนจิตเป็นอิสระ ปรากฏออกมาเป็นบุคคลที่รักผู้อื่นได้; แก่นคือวิมุตติ. นี่กล่าวตามพระพุทธภาษิตในพระบาลี.

เมื่อใดจิตวิมุตติหลุดเป็นอิสระออกมาได้จากความมีตัวกู—ของกู เมื่อ นั้นแหละคือแก่นแท้ของพระศาสนา, เป็นตัวแท้ของพระศาสนา, เป็นตัวธรรมะ ในฐานะเป็นตัวแท้ของพระศาสนา, เน้นลงไปที่ตัวความถูกต้อง ที่มีอยู่ในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์เรา. ที่ปฏิบัติธรรมะถูกต้องแล้ว เกิดความเปลี่ยนแปลงในชีวิต, และเป็นไปได้ตามขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ, จึงเป็นเรื่องที่ยึดยาวมีความเปลี่ยนแปลงกว่าจะถึงที่สุด. แต่ว่าในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องมีความถูกต้องของการประพฤติปฏิบัติจนเกิดผลขึ้นมา.

ขอให้มิตัวแท้ของพระศาสนาที่นี้, มีหัวใจ มีแกนกลางของพระศาสนา ปรากฏอยู่ในความรู้สึกของเราทั้งหลายทุกคนเถิด, ก็จะไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา.

เวลาของปาฐกถาธรรมสิ้นสุดลงแล้ว ยาทมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะเป็นสิ่งที่หายไปจากระบบการศึกษา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะสิ่งที่หายไป จากระบบการศึกษา. ธรรมะในแง่ต่างๆกัน อาตมาก็ได้บรรยายมาแล้ว แต่ละครั้งๆ. ส่วนวันนี้ จะชี้ให้เห็นธรรมะ ในแง่หนึ่ง คือในฐานะ หรือในลักษณะเป็นสิ่งที่หายไปจากระบบการศึกษาของโลก. พูดตรงๆก็คือว่า ระบบการศึกษาของโลกเดี๋ยวนี้ ไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ ปัญหาอะไรเกิดขึ้น? เพราะเหตุนี้ เราจะได้พิจารณากันต่อไป.

ธรรมะทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์.

ในข้อแรก ธรรมะเมื่อกกล่าวโดยสรุปแล้วว่าได้แก่ อะไร? แต่โบราณกาลมา ท่านได้สรุปว่า ธรรมะคือ สิ่งที่ทำให้ความแตกต่างระหว่างมนุษย์ กับสัตว์

เจริญาน. โดยมีบทที่ถือเป็นหลักกันว่า การกินอาหาร การนอน การหนักาย การประกอบเมถุนธรรม เหล่านี้มีได้เหมือนกันในระหว่างคนกับสัตว์; แต่ว่าธรรมะเท่านั้น ทำความแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์, ธรรมะไม่มีแล้ว คนกับสัตว์ก็เหมือนกัน. นี่คือ ใจความสำคัญ ที่จะต้องมองกันในข้อแรกว่า ธรรมะคือสิ่งที่ทำ ความแตกต่าง ระหว่างมนุษย์กับสัตว์เจริญาน. มนุษย์จะต้องมีธรรมะ จึงจะมีความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์เจริญาน.

ที่ว่า มีธรรมะ, มีธรรมะนั้น มีได้อย่างไร? มีได้โดยรู้ธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ และรับผลของการปฏิบัติธรรมะ. ทั้ง ๔ ความหมายของคำว่า ธรรมะอาตมาได้ย้ายอยู่บ่อย ๆ ในเรื่องธรรมะ ๔ ความหมาย : ธรรมะคือตัวธรรมชาติ, ธรรมะคือตัวกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ธรรมะคือการได้รับผล จากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ, รวมเป็น ๔ ความหมายด้วยกัน. เราจะต้องรู้ ธรรมะเหล่านี้ ปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์แห่ง ธรรมะเหล่านี้ แล้วก็ ได้รับผลของการปฏิบัติอยู่ จึงจะเรียกว่ามีธรรมะ; มี ธรรมะนั้น ก็ต้องมีการปฏิบัติ เป็นส่วนสำคัญ; ไม่ใช่ว่ามีแต่ความรู้แล้ว ก็จะพอ.

ระบบธรรมะ นั้นแหละ จัดเป็นศาสนาหนึ่ง ๆ ในโลกนี้; รวมความ. แล้ว ก็คือการปฏิบัติธรรมะให้ถูกต้องทุกขั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์ เมื่ออยู่ในวัยเด็ก วัยหนุ่ม วัยสาว คนแก่ คนเฒ่า ก็ต้องมีการปฏิบัติธรรมะให้ถูกต้อง ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของตน ๆ.

ระบบการศึกษาของโลกปัจจุบันขาดธรรมะ.

ที่นี้ก็มาพูดถึง การศึกษา ระบบการศึกษาของโลก ในปัจจุบันนี้ ขาดธรรมะไป. นี่อาตมาย่อมยืนยันอยู่ในตัวว่า การศึกษา, ระบบการศึกษาของโลกในกาลก่อนนั้น มีการศึกษาธรรมะรวมอยู่ด้วยมันจึงครบถ้วน. การศึกษาเรามีเป็นสามระบบ หรือสามตอน : การศึกษาเพื่อให้รู้หนังสือ มีสติปัญญา ในอย่างหนึ่ง การศึกษาเพื่อประกอบอาชีพ ได้แก่เทคโนโลยีทั้งหลาย นี่ก็ประการหนึ่ง, ประการสุดท้ายก็คือการศึกษาธรรมะ สำหรับความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง นี่ก็อีกกระบวนหนึ่ง เป็นระบบที่สาม.

สรุปสั้น ๆ อีกทีหนึ่งว่า เรียนหนังสือ แล้วก็รู้อาชีพ แล้วก็รู้ธรรมะ สำหรับความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เมื่อศึกษาจนครบทั้งสามระบบแล้ว ก็มผลเป็นมนุษย์ ที่เต็มตามความหมาย ของคำว่า "เป็นมนุษย์" คือสัตว์ที่ไม่มีอันตราย, สัตว์ที่ปราศจากอันตราย; เป็นสุภาพบุรุษก็ปราศจากอันตราย, เป็นสัตบุรุษก็ปราศจากอันตราย, เป็นอริยชนก็ปราศจากอันตราย. การจะเป็นอย่างนี้ได้ก็ต้องมีธรรมะ ต้องมีการศึกษาธรรมะมาแล้ว.

การศึกษาเพียงให้รู้หนังสือ หรือเพียงรู้อาชีพนั้นมันไม่ทำให้มีความเป็นมนุษย์ขึ้นได้. ไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ หรือสัตบุรุษ หรืออริยชนได้ เพราะเพียงแต่รู้หนังสือ และรู้อาชีพ; จะต้องรู้ส่วนที่เป็นธรรมะให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องด้วย.

ที่^๕นี้ ลองสังเกตกันดูสักหน่อยจะพบว่า แต่ก่อนโน้นพวกพระจัดการศึกษา การศึกษาอยู่ในมือของพระการศึกษาจึงมีธรรมะหรือศาสนา รวมอยู่ในระบบการศึกษา : พระในศาสนาไหนจัดการศึกษา ก็จะมีธรรมะแห่งศาสนานั้น รวมอยู่ในระบบการศึกษา ของประเทศนั้น ๆ แล้วแต่ว่าจะมีการถือศาสนาอะไร.

ที่^๕ต่อมา พวกขรवासแย่งเอาการศึกษาไปจัดพระไม่ต้องจัด พวกขรवासเขาจัด เป็นมาเรื่อยๆ มา ก็มาถึงยุคหนึ่ง ซึ่งพวกขรवास เหล่านั้น เห็นว่า ธรรมะหรือศาสนา ไม่จำเป็นแก่การเมือง เป็นต้น เพราะมองเห็นเรื่องทางเศรษฐกิจเป็นใหญ่.

ครั้นมาถึง ยุคที่มีความก้าวหน้ามากทางวัตถุ ประดิษฐ์วัตถุขึ้นมาสำหรับบำรุงบำเรอความสุขของมนุษย์อย่างเต็มที่ มนุษย์ก็มาตกปลักแห่งความสุข สนุกสนานเริงร่าร่อยทางวัตถุ จิตใจก็โน้มไป ในทางเกลียดธรรมะหรือศาสนายิ่งขึ้น ก็ค่อยๆ จัดการศึกษา ส่วนที่เป็นธรรมะหรือศาสนาออกไป, มันจึงเหลืออยู่แต่การศึกษา ที่เป็นการเรียนหนังสือ และการเรียนวิชาอาชีพ; มันหายไปเสียส่วนหนึ่งที่เดียว ในสามส่วนนั้น.

การศึกษาที่ขาดธรรมะ อันเป็นส่วนที่ ๓ อย่างนี้เอาตามา ขอเรียกชื่อว่า “ระบบการศึกษาหมาทางตัวน”. ขอภัยถ้ามันหายากายไป ก็จะมีพูดว่า การศึกษาระบบสุนัขทางขาด; แต่ถ้าพูดกันตรงๆ ก็ว่า ระบบการศึกษาหมาทางตัวน, มันไม่มีหาง. ลองจับสุนัขตัวหนึ่งมาตัดหาง แล้วปล่อยให้มันวิ่งมันจะวิ่งเปะปะๆ ไม่เหมือนเดิม. นี่โทษที่มันไม่มีหางมันเป็นอย่างนี้.

๘. พ่ายแพ้แก่อำนาจวัตถุ.

ทีนี้ ระบบการศึกษาในโลก มันจะกลายเป็นมหาทางด่วนได้อย่างไร ? ก็ขอพูดถึงนิทานเรื่องมหาทางด่วน กันสักหนึ่งเถาะ ท่านที่มีอายุสูงป็น ๕๐ - ๖๐ ปี เคยเรียนหนังสือในโรงเรียนสมัยนั้น ก็คงจะเคยอ่านหนังสือนิทานอีสป เรื่องมหาทางด่วน.

เรื่องมันมีที่จะต้องขอเล่าซ้ำ สำหรับท่านที่ไม่เคยได้ยินว่า สุนัขตัวหนึ่ง มันไปติดกับ ทางขาดกลายเป็นมหาทางด่วน แล้วมันก็หาทางออก โดยเที่ยวบอกหมาด้วยกันว่าทางด่วนดีกว่า, ชักชวนให้ตัดทาง มีหมาหลายตัวเห็นด้วย แล้วก็ยอมตัดทาง เป็นมหาทางด่วนกันขึ้นมา เต็มไปหมด, จนกว่าจะไปพบสุนัขอีกตัวหนึ่ง บอกว่าไม่เห็นด้วย เป็นเรื่องหลอกลวง นี่แหละนิทานเรื่องมหาทางด่วน.

เดี๋ยวนี้ การศึกษาเป็นมหาทางด่วนอย่างไร ? คือประเทศใหญ่ ๆ ที่มีอำนาจ จัดการศึกษา ครั้นมาถึงยุคที่วัตถุนิยมมันเจริญ, วัตถุนิยมมีอำนาจมาก. อาตมาใช้คำว่า "วัตถุนิยม" สมัยนี้ หมายถึง ความก้าวหน้าทางวัตถุ ที่มาดึงเอาจิตใจของคน ไปหลงไหลในทางวัตถุเสียหมด. นี่เหมือนกับ กบที่ค้มงับเอาหางหมาตัวนั้นไป. ชาติที่จัดการศึกษา ที่พ่ายแพ้แก่อำนาจของวัตถุ เชี่ยวธรรมะหรือศาสนาออกไปจากระบบการศึกษา. นี่เราเรียกว่า "กบ" คือวัตถุนิยม กบเอาหางหมาตัวนั้นขาดไปแล้ว เป็นมหาทางด่วน.

ชาติที่จัดการศึกษาอย่างหมาหาด้วน ก็ชักชวนชาติอื่นๆ ให้จัดการศึกษาอย่างหมาหาด้วน; ชาติอื่นๆ ก็พลอยหลงไหล ในอำนาจของวัตถุนิยม เขียวธรรมะหรือศาสนาออกไปจากระบบการศึกษา เป็นการจัดการศึกษาอย่างหมาหาด้วน มากยิ่งขึ้นทุกที. ประเทศเล็กๆ หนไม่ไหว ก็เอาอย่างตามอย่าง จนถึงกับว่า การศึกษาทั้งโลกมันกลายเป็น ระบบการศึกษาหมาหาด้วนไปทั้งนั้น คือไม่เอาธรรมะหรือศาสนา มาฝากไว้กับระบบการศึกษาอีกต่อไป.

การศึกษาขาดธรรมะ ย่อมมีผลเป็นความเลวร้ายต่าง ๆ.

นี่แหละเมื่อ การศึกษาไม่มีระบบธรรมะ หรือศาสนาแล้ว จะเป็นอย่างไร? รู้จักกันแต่เรื่องหนังสือหนังหา สำหรับทำให้ฉลาด, แล้วก็รู้จักอาชีพสุดเหวี่ยงยิ่งประดิษฐ์ได้มาก ยิ่งทำให้เกิดผลกำไรได้มาก ก็ยิ่งหลงใหลสอ่ร้ายทางวัตถุมาก; โลกก็เกิดวิกฤตการณ์ คือว่า เรียนจบแล้วไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ, เรียนจบแล้วมีปริญญาขาวเป็นหาง แต่ก็ไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ, ไม่มีบุรุษที่ไว้ใจได้ไม่มีบุรุษที่ปราศจากอันตราย คือไม่มีศีลธรรม, มีความเสื่อมเสียศีลธรรม, เป็นโลกที่ไม่มีศีลธรรม. ฉะนั้น เราจึงประสบวิกฤตการณ์ มีอาชญากรรมเต็มไปในทุกหัวระแหง :- ภายในประเทศก็มีอาชญากรรม ระหว่างประเทศก็มีอาชญากรรม คือสงครามแล้วก็มีโทษที่เป็นผลพลอยได้จากสงคราม ให้มันเกิดระส่ำระสายทั่วกันไปหมด.

นี่แหละคือ ความเลวร้าย ที่เกิดมาจากระบบการศึกษา ที่เป็นเหมือนหมาทางด่วน, ระบบการศึกษาที่มัวแต่ความรู้ทางหนังสือ และรู้แต่อาชีพ ไม่มีธรรมะสำหรับให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง.

ต้องปลูกศาสนาหรือธรรมะในระบบการศึกษา.

ที่นี้ก็มีปัญหาเหลืออยู่ในเวลานี้ว่า เรามาช่วยกันต่อหางหมากันเถอะ ให้มีธรรมะและศาสนาอยู่ในระบบการศึกษา, จะเรียกว่าต่อหางหมาก็ได้ จะเรียกว่าปลูกหางหมากันได้ก็ได้ ปลูกหางหมากันใหม่นี้ดูจะปลอดภัยกว่า. ต่อหางหมาใหม่ ถ้าไปคว้าเอาหางลิงมาต่อเข้ากับหมาละก็ คงจะร้ายไปกว่าเดิม.

นี่มาตั้งหน้า ปลูกหางหมา ค่อยๆ ปลูกให้มันงอกยาวออกมา เป็นสุนัขที่มีหาง คือระบบการศึกษา ที่มีธรรมะและศาสนาอยู่ เป็นส่วนที่สาม : เรามีการศึกษาหนังสือ ให้ฉลาด, เรามีการเรียนรู้อาชีพโดยเทคโนโลยีทั้งหลายทั้งปวง, แล้วเราก็มีธรรมะหรือศาสนา ให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง.

โปรดจำคำว่า “มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง” ตรงตามความหมายของคำว่า มนุษย์.

ทุกศาสนาแก้ปัญหได้ด้วย “รักผู้อื่น”.

ที่นี้ก็มาดูกัน ที่ตัวธรรมะ หรือ ตัวศาสนา ที่จะเอามาใส่เข้ากับระบบของการศึกษา ให้เป็นระบบการศึกษาที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ต่อไปตามเดิม.

ขอให้สังเกตกันให้ละเอียดล่อ จนพบความจริงอย่างยิ่งข้อหนึ่ง ว่าทุกๆ ศาสนา มีหัวใจแห่งคำสอนคือ “รักผู้อื่น” สามพยางค์เท่านั้น, รัก-ผู้-อื่น มีอยู่สาม พยางค์เท่านั้น เป็นหนึ่งประโยค. นี่แหละคือหัวใจของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา หรือ พระธรรมของทุกๆ ศาสนา ที่เรียกได้ว่า เป็นศาสนา; เพราะว่า ปัญหา มันได้ เกิดขึ้นในโลกมนุษย์ เนื่องด้วยมนุษย์ไม่รักกัน มนุษย์ฆ่ากัน มนุษย์ขโมยกัน มนุษย์ล่วงละเมิดของรักของผู้อื่น มนุษย์โกหกหลอกลวง มนุษย์ด่าสิ่งมีชีวิตของ เรา แล้วก็ไปทำความรำคาญให้แก่ผู้อื่น ลำบากแก่ผู้อื่น; นี่เพราะว่าไม่รักผู้อื่น หลักธรรมหรือหลักศาสนาจึงแก้ปัญหาดังกล่าว “รักผู้อื่น”.

มองดูก็เห็นได้ง่ายนิดเดียว ถ้ามีความรักผู้อื่นแล้ว ก็จะไม่ใคร่ที่ไหน ได้; มันก็ไม่มีกรฆ่า ไม่มีการประทุษร้ายร่างกายและชีวิต. เมื่อรักผู้อื่น แล้ว ก็ไม่ขโมย ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของใคร. รักผู้อื่นแล้ว ก็ไม่ ประทุษร้ายของรักของบุคคลผู้อื่น คือไม่ล่วงละเมิดของใคร. รักผู้อื่นแล้วจะไป โกหกกับใครที่ไหนได้ มันก็โกหกไม่ออก. รักกันแล้วก็มีมิตรระวัง ไม่เสีย สติสัมปชัญญะ ด้วยดื่มกินเสพของมีนเมา ไปกระทบกระทั่งผู้อื่นด้วยความ มีนเมา.

รักผู้อื่นอย่างเดียว จึงแก้ปัญหาดังกล่าวหมดทุกอย่างจึงถือว่าทุกศาสนานี้ แก้ปัญหาของมนุษย์ ด้วยการสอนให้รักผู้อื่น.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ศาสนาคริสต์ นั้นว่าได้จัดไว้ดีที่สุด; อาตมา รู้สึกว่าดีที่สุด ในบรรดาศาสนาทั้งหลาย ที่จัดไว้โดยหลักที่ว่า “รักผู้อื่น” คือให้ ถือว่า : สอนลูกเด็กๆ เล็กๆ ให้รู้สึกว่า พระเจ้ารักเรา เราต้องรักพระเจ้า,

เรารักพระเจ้า เราต้องทำตามพระเจ้าสั่ง, พระเจ้าสั่งให้รักผู้อื่น เราจึงต้องรักผู้อื่น เหมือนที่พระเจ้ารักเรา, มันก็สมบูรณ์แล้ว สำหรับการจะรักผู้อื่น.

ครั้นรักผู้อื่นแล้วก็หาเขาไม่ได้ ขโมยเขาไม่ได้ ล้วงกาเม ฯ เขาไม่ได้ โกงหาเขาไม่ได้ ไม่ทำตนให้เป็นคนมีนเมา พลอยทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน โดยไม่เจตนา อย่างนี้.

นี้ความรักผู้อื่น คือหัวใจของศาสนาทุก ๆ ศาสนา; แม้ที่สุดศาสนาอิสลาม ที่มีคนชอบพูดว่า ถือดาบ. อาตมาก็มองเห็นว่า เขาถือดาบเพื่อให้คนรักผู้อื่น แล้วมันจะเป็นอะไรไป. เมื่อได้รักผู้อื่นเสียแล้ว มันก็หมดปัญหา มันก็ไม่ต้องมีการใช้ดาบ เมื่อยังเห็นแก่ตัวมากเกินไป ไม่รู้จักเห็นแก่ผู้อื่น ก็ต้องใช้ดาบเป็นธรรมดา ถ้าว่าถือดาบจริงก็ต้องมีข้อเท็จจริงอย่างนี้.

พุทธศาสนาก็นสอนให้รักผู้อื่นอยู่แล้วแต่ทำไมไม่พอ.

ที่นี้ พุทธศาสนาเราก็นสอนข้อที่ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; คิดดู, จะไม่รักผู้อื่นอย่างไร มันหัวอกเดียวกันปัญหาเดียวกัน ทนทุกข์อย่างเดียวกัน, เพราะฉะนั้น เราจึงต้องรักกัน. หรือว่าอุดมคติของโพธิสัตว์ในพุทธศาสนายอมตายเพื่อความปลดปล่อยของผู้อื่นได้ นี่ก็คือความหมายของคำว่า "รักผู้อื่น".

ถ้าทางฝ่ายมหายาน ด้วยแล้ว จะมีถึงกับว่า ว่าผู้อื่น รออยู่ เหลืออยู่
เป็นคนสุดท้าย ถ้ายังมีคนมีทุกข์เหลืออยู่สักคนเดียว จะไม่สนใจเรื่องนิพพาน
อย่างนั้น.

เราพิจารณากันให้มากกว่า เมื่อรักผู้อื่นแล้วปัญหาจะหมดไป เป็น
เรื่องทางศีลธรรม พอรักผู้อื่นแล้วเกิดศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมาทันที.
ศรีอารยเมตไตรย : เมตไตรยนั้นแปลว่า เนื่องด้วยความเป็นมิตร, ความเป็นมิตร
เมตตานั่นแหละ คือความรักผู้อื่น, เมตเตยฺย - เนื่องอยู่กับความรักผู้อื่น, ศรี-
อารยเมตไตรย คือ ศาสนาที่เนื่องกันอยู่กับความรักผู้อื่นสุดเพียง. มันก็จริงอย่าง
นั้น ถ้าทุกคนในโลกรักผู้อื่น ไม่มีการฆ่า ขโมย ล่วงละเมิดของรัก โกหก
หลอกลวงแล้ว มันก็เป็นศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมาทันที, คือปลดปล่อยร้อยเปอร์-
เซ็นต์ขึ้นมาทันที, เรื่องทางสังคมก็หมดไป ปัญหาทางสังคมก็หมดไป.

แม้คำที่รักผู้อื่นแล้ว ก็จะไม่เอาหามาเพี้ยววางไว้เกะกะตามทางเท้า
ที่ตำรวจต้องไล่จับอยู่เรื่อยไป. นี่ถ้ารักผู้อื่นเสีย มันก็ไม่เพี้ยวไปวางหามาไว้เกะกะ
ตามทางเท้าให้ผู้อื่นลำบาก. นี่เป็นปัญหาทางศีลธรรม ทางศาสนาแท้ ๆ;
แต่คนไปมองเป็นปัญหาเศรษฐกิจไปเสียหมด จะกำจัดคนวางของเกะกะตามทาง
เท้าด้วยการจัดทางเศรษฐกิจไม่ได้มุ่งหมายจะจัดทางศีลธรรม. อาตมาารู้สึกว่า
ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้; ต้องแก้ปัญหาทางศีลธรรมกันเสียก่อน.

เพราะฉะนั้น เราอาจจะสร้างศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมา ด้วย
การรักผู้อื่น ก็จะไม่มีปัญหา : พอรักผู้อื่นแล้ว นายทุนก็รักขนกรรมาชีพ,

ชนกรรมาชีพรักกันนายทุน, คอมมุนิสต์ก็ตายหมดเอง. นี่แหละคือการทำลายคอมมุนิสต์ฆ่าคอมมุนิสต์ให้ตายหมด ด้วยการทำให้เกิดการรักผู้อื่น.

รวมมอแกน “รักผู้อื่น” จะขจัดชั่วร้ายได้สิ้น.

โลกขาดการรักผู้อื่น คอมมุนิสต์จึงเกิดขึ้นมาในโลก เพื่อเป็นปฏิกริยาต่อการที่มนุษย์ไม่รักกัน พอมนุษย์รักกัน คอมมุนิสต์ก็ตายหมด ไม่มีที่อยู่อาศัยในโลกนี้. นี่แหละประโยชน์อันสูงสุด เพราะฉะนั้นเรามาช่วยกันทำให้โลกนี้ถึงจุดหมาย ของความมุ่งหมายแห่งความเป็นมนุษย์ คืออยู่กันเป็นผาสุกโดยเอาหัวใจของศาสนาทุกศาสนาเพียงสามพยางค์ ว่า รัก—ผู้—อื่น มาถือเป็นหลักปฏิบัติในโลก; ไม่มีปัญหาทางศีลธรรม ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางทหาร อะไรเหลืออยู่อีกเพราะว่า คำว่า “รักผู้อื่น” มันขจัดความเลวร้ายเหล่านั้นออกไปจนหมดสิ้น.

ขอยืนยันว่า คำสมัยโบราณ โน้น พอพูดว่า ศึกษา - ศึกษา อย่างนี้แล้ว ก็หมายถึง สีสสิกขา, จิตตสิกขา, บัญญาสิกขา คือทำให้เกิดความถูกต้อง ทางกาย ทางวาจา เรียกว่า สีสสิกขา, ทำให้เกิดความถูกต้องทางจิต เรียกว่าจิตตสิกขา, ทำให้เกิดความถูกต้อง ทางความคิดเห็น หรือสติปัญญา ความรู้ ก็เรียกว่าบัญญัติสิกขา. ถ้ามีสิกขา หรือศึกษาอย่างนี้ ในโลกก็ไม่มีปัญหาอะไร.

เดี๋ยวนี้เราสอนกันแต่ศิลปศาสตร์ คือให้รู้หนังสือและรู้อาชีพ นั่นเขาเรียกว่า ศิลปศาสตร์. ถ้าพูดว่า สิกขา หรือศึกษา แล้วก็ป็นเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา

ธรรมะในฐานะ หน้าที่รับผิดชอบของมนุษย์ แห่งยุคปัจจุบัน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การแสดงปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะ หน้าที่รับผิดชอบของมนุษย์ แห่งยุคปัจจุบัน หัวข้อนี้อาจจะทำให้ผู้ฟังงงไปบ้าง แต่ขอให้ท่าน ฟังต่อไปก่อน.

[ทบทวน]

ธรรมะในฐานะเป็นหน้าที่ นี้ขอให้เข้าใจอย่างที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว ในการบรรยาย ครั้งก่อน ๆ ว่า ธรรมะมีความหมายหลายอย่าง. ธรรมะ คำนี้ หมายถึงตัวธรรมชาติดีได้, หมายถึงกฎของธรรมชาติดีได้, หมายถึงหน้าที่ ที่สิ่งมีชีวิตจะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎของ ธรรมชาติดีได้, แล้วยังหมายถึง ผลที่จะได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นอีกด้วย.

ธรรมะที่จะบรรยายในวันนี้ หมายถึง ธรรมะในฐานะ เป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ แล้วยังเป็นหน้าที่ที่รับผิดชอบแห่งยุคปัจจุบัน แล้วก็ของมนุษย์ทั่วไปทั้งโลก.

หน้าที่ก็คือ เราจะต้องช่วยกันแก้ไขวิกฤตการณ์ที่กำลังลามอยู่ทั่วไปในโลก ถ้าเราไม่ทำหน้าที่อันนี้ โลกนี้ก็ต้องวินาศ หรืออย่างน้อยก็เป็นโลกที่ไม่มีประโยชน์อะไร คือหาความสงบสุขไม่ได้. หน้าที่ของมนุษย์ทั้งโลก ไม่เฉพาะแต่ประเทศไทย หากแต่ว่าตรงกันทุกประเทศในโลก.

หน้าที่รับผิดชอบมี ๓ ประการ.

หน้าที่รับผิดชอบที่สุด ปัจจุบันนี้ ขอรูปรูปเป็นหน้าที่ ๓ ประการ คือ หน้าที่ที่ ๑. ได้แก่ การปรับปรุงระบบการศึกษา ให้ถูกต้องและสมบูรณ์. หน้าที่ที่ ๒. คือ การแก้ปัญหา อันเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ให้หมดไป. หน้าที่ที่ ๓. คือ ทำให้จิตมีสถาบันทั้งสามโดยแท้จริง.

กล่าวสั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งว่า หน้าที่สามประการ นั้นได้แก่ : ปรับปรุงระบบการศึกษา, แก้ปัญหาคอมมิวนิสต์, ทำจิตให้มีสถาบันทั้งสาม.

บางคนอาจจะฉงนว่า ในประเทศที่เราไม่มีการปกครองระบบที่มีกษัตริย์นี้จะทำให้คนเหล่านั้น มีสถาบันทั้งสามได้อย่างไร? นี้ขอให้ท่านทบทวนฟังก่อนว่า จะมีได้อย่างไร. อาตมาจะได้กล่าวถึง หน้าที่ทั้งสาม นั้น แต่ละอย่าง ๆ เป็นลำดับไป :-

ต้องปรับปรุงการศึกษา.

หน้าที่แรก ที่ตรงกันทั้งโลกก็คือ **ปรับปรุงระบบการศึกษา** ให้พ้นจากความเป็นระบบการศึกษาชนิดหมาทางด้วน. ถ้าคำว่า หมาทางด้วนมันหยาบคายนัก ก็ขอเปลี่ยนเป็น สุนัขทางขาด, ให้พ้นจากความเป็นสุนัขทางขาด.

ข้อนี้หมายความว่า ในบัดนี้เราให้การศึกษากันแต่เพียงสองอย่าง คือ วิชาหนังสือ และ วิชาเทคโนโลยี สองอย่างนี้เราให้กันอย่างถูกวิธี รวดเร็วที่สุด มีผลดีที่สุดจนจะกล่าวได้ว่า เพื่อเกินความจำเป็นไปเสียแล้ว ก็ได้.

ท่านลองเปรียบเทียบกับกันดู ว่า มนุษย์ในปัจจุบันนี้เก่งในทางเทคโนโลยี จนมนุษย์เก่งกล้า สามารถเกิน ทำอะไรได้อย่างน่าประหลาด จนจะเก่งเท่าหรือเก่งกว่าพระวิษณุกรรม อย่างที่เราเคยได้ยินได้ฟังมาในเรื่องนิยาย. มนุษย์กำลังแสดงบทบาทออกมา อย่างที่เรียกว่าเก่งกล้าสามารถเกิน จะให้เขาทำอะไรก็ได้ ได้น้ำใต้ดินก็ทำได้ บนฟ้าหรือนอกบรรยากาศของโลกออกไป เขาก็ยังทำได้ นี่ดูจะเก่งกว่าพระวิษณุกรรมไปเสียอีก.

มนุษย์กล้าเกิน เก่งกล้าเกิน สามารถเกิน รวดเร็วเกิน ทำอะไรอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ รวากับว่ามีอาการวิ่ง, เร็วยิ่งกว่าลมพัด เขาสามารถทำเครื่องบินที่มันเร็วกว่าเสียง. แล้วลองคิดดูว่า เขาเก่งกล้าสักเท่าไร.

เขาเก่งกล้าและวิ่งว่อนอยู่อย่างนี้ เราก็ถามเขาว่า **นี่จะไปไหนกัน ?** เขากลับจะตอบว่า **ข้าพเจ้าไม่ทราบขอให้ไปถามคอมพิวเตอร์ดู.** เราถามว่า **อะไรเป็นสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ ?** เขาตอบว่า **ข้าพเจ้าไม่ทราบ ขอให้ไปถาม**

คอมพิวเตอร์รู้ ว่าอะไรเป็นสิ่งสูงสุดสำหรับมนุษย์. เราถามอีกว่า เมื่อไม่ทราบแล้ว ท่านทั้งหลาย จะเดินให้ถูกเรื่องถูกราวได้อย่างไร? เขาก็ยังตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบขอให้ไปตามคอมพิวเตอร์ดู.

นี่แหละ คือข้อที่ว่า ต้องไปตามคอมพิวเตอร์ดูนี้เปรียบเหมือนกับระบบการศึกษาหมาทางด่วน. ระบบนี้ไม่นำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องและสมบูรณ์. ลองคิดดูว่า สอนกันอย่างไร? จนในที่สุดก็คิดว่าอะไรไม่ถูก; ต้องไปคว้งม่งมามอยู่อย่างพวกฮิปปีทั้งหลาย ไม่รู้ว่าอะไรอะไร, จบมหาวิทยาลัยแล้ว ยังต้องไปเป็นฮิปปี. สอนกันอย่างไรจนในโลกนี้ ไม่มีบุญไม่มีบาป, ไม่มีบิดา มารดา, ไม่มีศาสนา ไม่มีพระเจ้า?

สอนกันอย่างไร จนในโลกนี้ไม่มีใครรักใคร่? ความรักผู้อื่นนั้นหายาก หามาทำยากหยอดตกก็แทบจะหาไม่ได้ มีแต่การเอาเปรียบผู้อื่น แล้วก็มีการทำลายซึ่งกันและกัน สอนกันจนกระทั่งว่า ในโลกนี้ไม่มีสุภาพบุรุษไม่มีสัตบุรุษ ซึ่งปราศจากอันตราย มีแต่มนุษย์อันตรายไว้ใจกันไม่ได้.

เรามีหน้าที่ ที่จะต้องปรับปรุงการศึกษานี้ ให้สมบูรณ์ การศึกษาที่เนื่องอยู่กับธรรมะ หรือศาสนา, ทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ ให้โลกนี้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง. อย่าปรับปรุงให้ผิดเลยไปเสียอีก; อาตมาขออภัย ที่ใช้คำว่า "การต่อทางหมา" นั้น อย่าเอาทางลิงมาต่อ คืออย่าเอาการศึกษาชนิดนิยมจิตวิทยา เพื่อใช้ในการคดโกง หลอกลวงผู้อื่น ทางการเมือง ทางการเศรษฐกิจ สำหรับเอาเปรียบตัวเอง, เอาเปรียบผู้อื่น เอาเปรียบรัฐบาลของตนเอง หรือ

เอาเปรียบกันทั้งโลก. ถ้าเอาการศึกษาชนิดนี้มาต่อ ก็เหมือนกับว่าเอาหางลิงมาต่อหางหมา เรื่องมันก็ร้ายไปกว่าเดิม.

ขอให้พยายามกระทำให้ศาสนากลับมา ให้ธรรมะกลับมา ในลักษณะที่เป็นทาง เหมือนกับทางเสือสำหรับถ่อท้ายเรือให้ตรงทาง; ทำได้ดังนี้แล้ว โลกนี้ก็จะเป็โลกพระศรีอารย์ คือพระศรีอารยเมตไตรย มีแต่ความรัก ความเมตตา มองดูกันด้วยสายตาแห่งความรักเข้ากันได้สนิท เหมือนน้ำกับน้ำมัน มีความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน หออันตรายอันใดมิได้.

นี้เรียกว่า หน้าที่ที่ ๑. คือปรับปรุงระบบการศึกษา ให้พ้นจากลักษณะแห่งความเป็นหมาหางด้วน แต่ให้เป็นสุนัขที่สมบูรณ์ มีหางสำหรับจะเดินให้ตัวตรงหรือถูกทาง ไม่เปะ ๆ ปะ ๆ.

๖. แก่ปัญหาทุกอย่างด้วยทำให้รักผู้อื่น.

ที่นี้ อาตมาจะได้กล่าวถึง หน้าที่ ที่ ๒. หน้าที่ที่สอง คือ แก่ปัญหา คอมมิวนิสต์.

โลกปัจจุบันทั้งโลก กำลังมีปัญหามากมายหลายอย่าง; แต่แล้วอาจจะไปสรุปได้ อยู่ที่ว่า เป็นปัญหา อันเนื่องกันกับคอมมิวนิสต์. ปัญหาอันมันพัวพันกันกลับไปกลับมา : ถ้าไม่มีนายทุนก็ไม่ต้องมีคอมมิวนิสต์, ถ้าไม่มีคอมมิวนิสต์ นายทุนก็ไม่มีปัญหา ปัญหามันเกิดขึ้นแก่กันทั้งสองฝ่าย.

ปัญหาเกิดขึ้นมาจากระบบการศึกษาที่ไม่ถูกต้อง คือ ไม่มีศาสนา ไม่รักกัน : คนจนเกิดขึ้นต่อต้านคนมั่งมี เพราะคนมั่งมีไม่มีศาสนา, หมายถึงคนมั่งมีในยุคที่ว่างศาสนา ในแผ่นดินตรงนั้น ที่มันว่างศาสนา จนคนมั่งมีเป็นอันตรายแก่คนจน จึงเกิดลัทธิต่อต้านคนมั่งมีขึ้นในโลกนี้ ที่ตรงจุดนั้น ที่เวลานั้น อย่างที่เราูก็นึก สำหรับผู้ที่ได้อ่านเรื่องมาแล้ว.

การแก้ปัญหาเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ ต้องแก้ด้วยระบบการศึกษาที่ถูกต้องไม่เป็นระบบสุนัขหางด้วน; แต่ถ้าศาสนากลับมา ธรรมะกลับมา มนุษย์-ธรรมก็กลับมา, แล้วมนุษย์ก็รักผู้อื่น. เมื่อขาดศาสนาไป คือ ขาดศาสนาที่แท้จริงไป มีแต่ศาสนาเนืองอก มันก็เปลี่ยนอย่างตรงกันข้าม; แผ่นดินที่ตรงนั้น และในเวลานั้น กว้างจากธรรมะ, มีแต่การเอาเปรียบ หวังร้ายต่อกันและกัน, เป็นเหตุให้ที่นั่นเกิดนายทุนกระดาศหับ, และเกิดศักดินาอันทารุณโหดร้าย พร้อมกันไปในตัว. เมื่อเกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาแล้ว ก็เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน ของคนที่ถูกเอาเปรียบข่มเหงเบียดเบียน กล่าวคือลัทธิคอมมิวนิสต์.

โลกนี้ปั่นป่วนด้วยสงคราม ทั้งสงครามร้อน และสงครามเย็น ทั้งได้ดินและบนดินไม่มีที่สิ้นสุด; ฉะนั้น การขจัดปัญหานี้ออกไปเสียได้ นับว่าเป็นบุญกุศล อันสูงสุดของสมัยนี้. การแก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ ก็คือแก้ปัญหาทุกอย่าง อันเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ เหมือนกับว่าฆ่าคอมมิวนิสต์ให้หมดไปจากโลก; แต่การกระทำดังนั้น มันเื่องกันอยู่ถึงกับว่า จะต้องฆ่านายทุนกระดาศหับ ให้หมดสิ้นไปจากโลกด้วย แล้วคอมมิวนิสต์ก็จะตายหมดไปเอง.

การจัดปัญหาคอมมิวนิสต์ จึงต้องมุ่งกระทำไป ที่ต้นเหตุอันแท้จริง คือความไม่มีธรรมะ ไม่มีศาสนา จนเกิดนายทุนกระดาศับ, เราจะดึงเอาความมีศาสนากลับมา เอาธรรมะกลับมา. ชาวพุทธทั้งหลายจะต้องเป็นคอมมิวนิสต์ ที่เหนือกว่าคอมมิวนิสต์ กล่าวคือ แก้ปัญหาด้วย ความรักผู้อื่น ไม่แก้ปัญหาวด้วยอาวุธ, ไม่แก้ปัญหาในทำนองที่ว่า เอาน้ำโคลนมาล้างโคลน เราจะต้องมีน้ำสะอาดมาล้างโคลน.

พุทธศาสนา หรือศาสนาไหนก็ตาม ทุกๆศาสนาในโลก มีหัวใจแห่งคำสั่งสอนอยู่ที่ ความรักผู้อื่น; เมื่อมีความรักผู้อื่นแล้ว ปัญหาจะหมดไป. คิดดูให้ดี ๆ ว่าศาสนาทั้งหลายนั้นเป็นยาพิษ สำหรับกำจัดคอมมิวนิสต์ให้หมดไปจากโลก; แต่ทำไปทำมากลับเปลี่ยนกลายเป็นว่า ศาสนาเป็นยาเสพติดของประชาชน.

ศาสนาที่แท้จริงนั้น มิได้ทำให้คนรักกัน จนคอมมิวนิสต์และนายทุนผู้กระดาศับ หายไปจากโลกด้วยกันทั้งสองอย่าง ชาวพุทธเราจะต้องสามารถแก้ปัญหานี้. อย่าเข้าใจไปว่า ธรรมะหรือศาสนานี้เป็นของเปราะ ง่ายแตกง่ายโป้งเดียวก็แตกหมด เหมือนที่เขาชอบพูดกันว่า “คอมมิวนิสต์มาศาสนาหมด”; แต่อย่าตามมองเห็นไปในทางที่ว่า ศาสนาเป็นยาพิษ สำหรับกำจัดลัทธิคอมมิวนิสต์ คือทำให้คนรักผู้อื่น; เมื่อคนรักผู้อื่นแล้วลัทธินายทุนกระดาศับก็หายไปจากโลก, แล้วคอมมิวนิสต์จะอยู่ได้อย่างไร เพราะไม่มีนายทุน สำหรับให้คอมมิวนิสต์เป็นจุดมุ่งหมายสำหรับที่จะต่อต้าน.

ความรักเพื่อนั้นแหละ เป็นคอมมิวนิสต์ที่เหนือคอมมิวนิสต์; ข้อนี้
เราต้องยอมรับว่า ทั้งศาสนาและทั้งคอมมิวนิสต์ มีอุดมคติตรงกันตรงที่ว่า “จะ
สร้างสันติภาพ ขึ้นในโลก” อาตมาก็เห็นด้วย และยอมรับว่า คอมมิวนิสต์เขามุ่งจะ
สร้างสันติภาพขึ้นมาในโลก โดยที่เขามองเห็นว่าพวกนายทุนกระดากขั้ว เป็น
ศัตรูของสันติภาพในโลก; ดังนั้นเขามุ่งหมาย ที่จะกำจัดนายทุนกระดากขั้ว
ให้หมดไปจากโลก โดยหวังสันติภาพ นี่เขาหวังสันติภาพ.

ส่วนศาสนาทุกศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนาพุทธบริษัท นี้ก็มุ่งหมายจะสร้างสันติภาพขึ้นในโลก; เรามีจุดมุ่งหมายไม่ต่างกัน แต่วิธีการปฏิบัติมันต่างกันลิบ. เราไม่ต้องการจะฆ่าใคร ทำลายใคร, ต้องการจะใช้อาวุธเพียงอย่างเดียว คือความรักผู้อื่น จึงตั้งศาสนากลับมา ตั้งธรรมะกลับมา ให้เกิดความรักผู้อื่นขึ้นในโลก แล้วโลกนี้ก็มีสันติภาพ.

นี่แหละ วิถีจิตโลกให้มีสันติภาพ นั้นมันมีวิธีต่างกันอย่างนี้ เราจะถือว่าความรักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาทุกๆ ศาสนานั้นแหละ คือคอมมิวนิสต์ที่เหนือที่ยังไปกว่าคอมมิวนิสต์, ต้องเอาคอมมิวนิสต์ที่เหนือกว่าคอมมิวนิสต์มาแก้ปัญหาของคอมมิวนิสต์.

ผลสุดท้ายก็คือ นายทุนกระดาดซับ แห่งเสรีประชาธิปไตย ก็ตายไป
ชนกรรมาชีพผู้อาฆาตแก่แค้นแห่งลัทธิคอมมิวนิสต์ ก็ตายไป, เหลืออยู่ในโลกนี้
แต่เพียงมนุษย์ชนิดหนึ่งชนิดเดียว คือ มนุษย์ที่รักผู้อื่น; เหลืออยู่แต่มนุษย์ที่
รักผู้อื่นในโลกนี้ โลกนี้ก็ไม่มีปัญหาทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์.

นี่แหละคือสิ่งที่อาตมาเรียกว่า แก้ปัญหาเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ หลังจาก
ที่ปรับปรุงระบบการศึกษา แล้วก็แก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ นี่เป็นหน้าที่ที่สอง.

อบรมให้ภักดีในเรื่อง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

ที่นี้ ก็มาถึง **หน้าที่ที่ ๓. คือทำจิตให้มีสถาบันทั้งสาม.**

การศึกษาระบบมหาทางด้นนี้ ทำให้คนไม่รู้จักระบบทั้งสาม โดย
ถูกต้องและสมบูรณ์. ขอจำกัดความกันไว้เสียสักหน่อยในที่นี้ว่า สถาบันทั้ง
สามนั้นเป็นอย่างไร? สถาบันทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

ชาติ นี้เปรียบเหมือนกับร่างกายคนเรา มันต้องมี ตั้งอยู่เป็นพื้นฐาน
สำหรับสิ่งอื่น ๆ.

ศาสนา นั้นคือ **ระบบจิต** ที่เป็นความรู้อันถูกต้อง เปรียบเหมือนกับ
ศาสนา คือ ธรรมะ.

พระมหากษัตริย์ นั้น คือระบบประสาท สำหรับเชื่อมร่างกายกับจิต
ให้สัมพันธ์กัน จนสามารถทำหน้าที่ที่สำคัญที่สุดได้. ถ้าปราศจากระบบประสาท
แล้ว ก็เหลือแต่กายกับจิต มันก็ทำอะไรไม่ได้ มันก็จะตายไปเองในที่สุด.

เราจะต้องมีสถาบันทั้งสาม ตามความหมายอันลึกตรงตามกฎเกณฑ์ของ
ธรรมชาติ ว่าต้องมีร่างกาย, ต้องมีจิตใจ, ต้องมีระบบประสาท, ที่ทำความ
สัมพันธ์ ระหว่างร่างกายกับจิตใจ จะขาดเสียแต่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้.

ที่นี้ ท่านลองพิจารณาเถิดว่า ประเทศชาติประเทศไทย ที่จะไม่มีสถาบันทั้งสาม; แม้ว่าในประเทศบางประเทศ ในปัจจุบันนี้ ไม่มีระบบกษัตริย์ เขาไม่ยอมมีกษัตริย์; แต่ก็ต้องมีความหมายของระบบกษัตริย์ อยู่อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยเป็นแน่นอน. คือเขาต้องมีประเทศชาติ, แล้วเขาจะต้องมีหลักธรรมะสำหรับประเทศชาติ ซึ่งจะถอดรูปแบบออกมาจากศาสนา, แล้วเขาจะต้องมีบุคคล หรือคณะบุคคลหรือองค์กรใดๆ ก็ตาม สำหรับทำให้ชาติกับธรรมะสำหรับชาตินั้น เหนือสัมพันธ์กันอยู่ เป็นชาติที่มีตัวร่างกาย มีระบบจิตใจ, แล้วก็มีระบบประสาท ให้ธรรมะประจำชาติแน่นแฟ้นกันอยู่กับชาติ.

ดังนั้น ประเทศใดก็ตาม จะต้องมึสถาบันครบทั้งสาม หากแต่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ไม่ได้เรียกว่ากษัตริย์; แต่เขาต้องมีชาติ คือตัวประเทศชาติ ที่คุมกันอยู่ได้, แล้วมีหลักธรรมประจำชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียกในที่นี้ว่าศาสนา, แล้วก็ต้องมีระบบ ที่ทำให้ชาติกับศาสนานี้สัมพันธ์กันอยู่ ก็กลายเป็นประเทศที่มีธรรมะ ประเทศใดไม่มีธรรมะนั้น มันเป็นประเทศทางด้น; เหมือนกับว่าข้างตัวหนึ่ง ทางมันด้น ยังเป็นข้างตัวโตเท่าไร ถ้าทางด้นแล้ว มันยิ่งนำเกลียดเท่านั้น, อย่าได้มีประเทศใหญ่ๆ ซึ่งเป็นเหมือนกับข้างทางด้นเลย. คือเขาจะต้องมีระบบชาติ, ระบบศาสนา และระบบกษัตริย์, ที่ทำความสัมพันธ์กันระหว่างชาติ กับหลักธรรมะประจำชาติ.

เราจะเห็นได้ว่าระบบกษัตริย์นั้นอาจจะเป็นบุคคลก็ได้ เป็นคณะบุคคลก็ได้ เป็นองค์กรอะไรอันหนึ่งก็ได้ ที่กำลังทำหน้าที่อยู่อย่างแท้จริง สำหรับทำให้ธรรมะนี้เชื่อมกันอยู่กับชาติ ถ้ามีดังนี้แล้ว ไม่ควรจะเรียกว่าเป็นชาติมนุษย์หรือเป็นมนุษยชาติ. เมื่อไม่มีความเป็นมนุษยชาติแล้ว มันก็ล้มละลายหมดแล้ว.

เดี๋ยวนี้การศึกษาระบบมหาทางตัน ไม่ได้ทำให้คนรู้จักสถาบันทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์. อย่างแท้จริง สอนกันอย่างไร จึงเกิดยุวชนระบบที่นิยมช้าย ไม่รู้จักความหมาย ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

อาตมาเคยสนทนากับเยาวชนนิยมช้าย เขามาพูดจาในทำนองว่า ศาสนาเป็นยาเสพติด, ระบบกษัตริย์นั้นเพื่อไม่จำเป็นไม่ต้องมี, เหลืออยู่แต่ชาติที่สมบูรณ์ด้วยเศรษฐกิจ ไม่มีนายทุนกระดาศชับกี้แล้วกัน เขาต้องการเพียงอย่างนี้ นี่เยาวชนเหล่านี้ ได้รับการศึกษามาจากไหน ถ้าไม่ใช่จากโรงเรียน จากมหาวิทยาลัย ที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน อันเป็นระบบมหาทางตัน.

การศึกษาไม่พอ ที่จะทำให้เยาวชน มีระบบสถาบันทั้งสามในดวงใจ, ในดวงใจของเขาไม่มีระบบสถาบันทั้งสาม. *แม้แต่คนทั่วไป ก็ไม่มีระบบสถาบันทั้งสามอยู่ในดวงใจ;* มีอยู่แต่ที่ปาก, มีอยู่แต่ที่ปากหมายความว่า ปากมันพูดในใจมันไม่มี. พูดแต่ว่า ข้าพเจ้าจะจงรักภักดี ต่อประเทศ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, มีแต่ว่า ข้าพเจ้าจะ จงรักภักดี. ภาษาย่างนี้ใช้ไม่ได้คำว่า “จะ” นั้นถ้าเป็นบาลี ในสังฆกรรมวินัยบัญญัติแล้วเป็นโมฆะ ใช้ไม่ได้ มีคำเท่ากับว่า ไม่ได้พูด.

เขาจะต้องพูดให้ชัดเจนไปว่า ข้าพเจ้าภักดี บัดนี้และตลอดไป ต่อประเทศชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์; พูดอย่างนี้ในสำนวนภาษาบาลีจึงจะใช้ได้. ถ้ามีแต่พูดว่า ข้าพเจ้าจะจงรักภักดี ก็กลายเป็นโมฆะ; เพราะ

ฉะนั้นขอให้สนใจกันให้คิดว่า เรามีสถาบันทั้งสามแต่ที่ปากและเป็นอนาคตกาล ยังไม่ได้ทำ และไม่ทำก็ได้ และเป็นคำที่ไม่มีความหมายอะไร เพราะมันไม่ได้ออกมาจากใจ.

สถาบันทั้งสาม จะต้องเป็นคุณสมบัติ ที่รู้สึกซึมซาบ แล้วฝังแน่นอยู่ในใจ จึงจะเรียกว่า มีอยู่ในจิตใจโดยแท้จริง. ต้องให้การศึกษาที่สมบูรณ์ จึงทำหน้าที่ต่อหรือปลุกหางหมากันเกิด คนในโลกก็จะมีระบบ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยแท้จริง.

การทำอย่างนี้ นับว่าเป็นบุญกุศลอันสูงสุด จะทำให้โลกนี้อยู่กันเป็น ผาสุก หมดปัญหาต่างๆ ทุกอย่างทุกประการ ที่กำลังมีอยู่ในโลก : ปัญหาเศรษฐกิจก็ดี, ปัญหาการเมืองก็ดี, ปัญหาเกี่ยวกับสงครามทั้งหลายก็ดี, มันมาจาก ระบบการศึกษา ที่เด่นเหมือนกับหมาหางด้วน. ระบบการศึกษานี้จะต้องถูกปรับปรุง แล้วก็จะเป็นการแก้ไขปัญหาทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ แล้วก็จะทำให้จิตของคนทุกคน สมบูรณ์อยู่ด้วยสถาบันทั้งสาม.

อาตมาจึงถือว่า เป็นการได้บุญอย่างสูงสุด ในการที่จะทำให้มนุษย์ อยู่กันอย่างเป็นผาสุก; ถ้ามีฉะนั้นแล้ว มันก็จะเข้าไปในทางที่ว่าคนจะออกจากออกมาอย่างที่เราเคยรู้ ในภาษาชีววิทยา ประวัติศาสตร์อันลึกซึ้งว่าสัตว์แต่ก่อนนั้น มันก็มีหาง หางหดไปหมด ก็กลายเป็นคน. เดียวนี้คนก็จะกลับงอกออกมาเป็นหาง แทนสุนัขที่หางด้วน ระวัง, ระวังกันทั้งโลก ขออย่าให้หางออกมาที่คน, เป็นการย้อนกลับมากอย่างที่น่าจะอาย.

นี่เรียกว่า แก้ปัญหาจำเป็นรับผิดชอบของมนุษย์ทุกคนในโลก คือ ปรับปรุงระบบการศึกษา, แก้ปัญหาคอมมิวนิสต์, ทำจิตให้มีสถาบันทั้งสาม อยู่ด้วยกันทุก ๆ คนในโลกทั้งโลกเถิด.

การบรรยายปาฐกถาธรรม สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย ในวันนี้
ไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรีบกลับมาสู่โลกปัจจุบัน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะ
สิ่งที่ต้องรีบกลับมาสู่โลกปัจจุบัน.

ข้อนี้ย่อมาหมายความว่า อาตมากำลังยืนยันอยู่ว่า โลกปัจจุบันกำลังขาดธรรมะ,
มีความวิनाสเพราะขาดธรรมะ, มีความวินาสในทางจิตใจ เพราะจิตใจขาดธรรมะ. เมื่อ
มีความวินาสในทางจิตใจมาเรื่อยๆ ก็จะมาถึงความวินาสในทางร่างกาย หรือทางวัตถุ คือ
ตัวโลกนั่นเอง; หมายความว่า เมื่อมนุษย์ไม่มีธรรมะแล้ว ก็ทำอะไรตามกิเลส ก็จะประหัด
ประหารกัน อย่างไม่มีขอบเขตอย่างที่เรียกกันว่ามิคสัญญี. เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็ทำลายโลก
แม้ส่วนที่เป็นวัตถุ ก็ทำลายตัวมนุษย์ ทำลายตัวโลกนี้คือโทษที่เกิดจากการขาดธรรมะ. เรา
ต้องรีบทำให้ธรรมะกลับมา.

ในวันนี้จะพูดกันถึงเหตุผลที่ว่า ธรรมะต้องกลับมา; แต่จะให้กลับมาอย่างไรนั้น มีรายละเอียดมาก จะไว้พูดกันคราวอื่น. ในวันนี้จะพูดถึงเหตุผลที่ต้องกลับมา; แต่ก่อนที่จะพูดถึงเหตุผลที่กลับมานั้น ก็อยาก จะพูดถึงเหตุที่ทำให้ธรรมะหายไปแต่โดยย่อ.

เหตุที่ธรรมะหายไปจากโลก.

เราดูกันแต่โดยย่อ พอเป็นเครื่องสังเกตหรือเข้าใจว่า ธรรมะหายไปจากโลกก็เพราะว่า :-

ข้อที่ ๑. โลกมีความก้าวหน้าทางวัตถุ อย่างที่เราเห็น ๆ กันอยู่ เกือบจะไม่ต้องอธิบาย, ก้าวหน้าในการประดิษฐ์สิ่งยั่วยวน, และการประดิษฐ์สิ่งยั่วยวนนั้น ถึงขนาดเป็นอุตสาหกรรม.

โลกมีอุตสาหกรรมผลิตสิ่งที่จะทำลายมนุษย์ คือการยั่วยวนให้หลงผิดไปในความเฮอร์ตอรร้อยสนุกสนานทางเนื้อหนัง ซึ่งพอกพูนความเห็นแก่ตัวอย่างยิ่ง; มีความเห็นแก่ตัวอย่างยิ่งแล้ว ก็มีกิเลส ที่จะช่วยกันทำลายโลกเมื่อไรก็ได้.

นี่เรา มีสิ่งยั่วยวน หรือสิ่งที่เกินความจำเป็นที่จะต้อง มี ทำให้มีความเสื่อมเสียทางเศรษฐกิจ, มีความเสื่อมเสียทางจิตใจ อย่างนี้เต็มไปหมดทั้งโลก. นี่เป็นเหตุให้ธรรมะหายไป เพราะมาเป็นทาสของสิ่งที่ยั่วยวน.

ที่นี้ ข้อที่ ๒ ต่อไปอีก ที่ต้องมอง ก็คือว่า พลโลกเพิ่ม เพิ่มมากจนเกินการควบคุมทางศีลธรรม ทางศีลธรรมมีน้อยอยู่แล้ว; เพราะไม่มีการสั่งสอนอบรมทางศีลธรรม ซึ่งมีน้อยอยู่แล้ว แล้วพอคนในโลกมากขึ้นมันก็ยังควบคุมไม่ไหว; แล้วก็ ไม่มีใครที่จะทน หรือ อดทนอยู่อย่างมีศีลธรรมได้ มันก็ต้องละทิ้งศีลธรรมไปยึดเอาตามประโยชน์ของตน โดยไม่ต้องคำนึงถึงศีลธรรม. ^๕นี้เรียกว่า คนยิ่งมาก ก็ยิ่งเกิดอุปัทวะได้โดยง่าย.

ข้อ^๕นี้ พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสเหมือนกัน ว่าเมื่อคณะสงฆ์ยังมีจำนวนน้อย ยังไม่มีอุปัทวะ; เมื่อคณะสงฆ์มากเป็นปึกแผ่นขึ้น ก็เริ่มมีอุปัทวะ. ^๕อุปัทวะ นั้น ถ้าพูดเป็นไทย ๆ ธรรมดา ก็คือคำที่เราพูดกันว่า อุบาทว์ หรือ เสนียดหรือ ภัยไฉน นั่นเอง. เมื่อคนยังน้อยมันก็ไม่มี หรือมียาก พอคนมีมากมันก็มีคนเห็นแก่ตัวมาก ควบคุมกันไม่ไหว อุปัทวะก็เกิดขึ้น.

อุปัทวะ^๕นี้ได้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ เมื่อมีจำนวนมากหนาแน่น ขึ้นมา พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสเองอย่างนี้. เราก็คือเป็นหลักได้เลยว่า การที่พลโลกมีเพิ่มขึ้นนั้นแหละทำให้ขาดศีลธรรม เพราะควบคุมกันไม่ไหว.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. ดูไปอีกทางหนึ่ง ก็อาจจะกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนทุกชนิดในโลกนี้ เป็นสื่อที่ส่งเสริมกิเลส; ไม่ได้ส่งเสริมความมีศีลธรรม. แต่เป็นสื่อที่ส่งเสริมกิเลส ยิ่งขึ้น ๆ. ยิ่งกว่าสมัยปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา อย่างที่จะเปรียบเทียบกันไม่ได้. สมัยปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา ไม่มีสื่อที่ส่งเสริมกิเลสมากมายอย่าง^๕นี้ขอให้มองกันอย่างนี้.

ที่นี้ ข้อที่ ๔. ก็มาเพ่งดูไปยังระบบการศึกษาในโลก ซึ่งอาตมาได้กล่าวมา ในโลก ซึ่งอาตมาได้กล่าวมา ในการบรรยายครั้งก่อนๆ เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า การศึกษาในโลกยังขาด, เป็นระบบสุนัขหางขาด. ถ้าพูดว่า หมาหางตัวนั้นมันหยาบคาย คนเขาโกรธ ก็พูดว่า สุนัขหางขาด ก็ยังมีคนโกรธ; จนเดี๋ยวนี้อาตมาต้องพูดว่า สุนัขหางหาย. มันมีระบบเหมือนกับสุนัขหางหาย ก็หมายความว่า การศึกษาของเรา ไม่มีการศึกษาที่เป็นศีลธรรมรวมอยู่ด้วย; ให้เรียนแต่หนังสือ, ให้เรียนแต่อาชีพ. คนก็เก่งสำหรับจะรวย, ยิ่งรวยก็ยิ่งเห็นแก่ตัวไม่มีธรรมะ.

นี้การศึกษาหันไปรับใช้เศรษฐกิจ, การศึกษาหันไปรับใช้กิเลสของมนุษย์. โดยเฉพาะฝ่ายการเมือง : การศึกษาไปเป็นทาสช่วงใช้ รับใช้เศรษฐกิจ การเมือง, หรือ รับใช้กิเลส ไม่รับใช้ธรรมะ, ไม่รับใช้ศีลธรรม, ไม่รับใช้มนุษยธรรม อย่างที่เคยมีมาแต่ก่อน. การศึกษาไม่ได้ทำให้คนมีการบังคับตัวเอง เพื่อความมีศีลธรรม; ฉะนั้น จิตใจของคนเหล่านี้จึงวินาศ คือปราศจากศีลธรรม; เรียกว่าเป็นความวินาศทางจิต วินาศทางวิญญาณ.

เมื่อมันวินาศทางจิต ทางวิญญาณ มาถึงขนาดนี้แล้ว ไม่เท่าไร ไม่ต้องกลัว จะเกิดความวินาศทางวัตถุทางกาย ทางแผ่นดินโลก นี่แหละ. เมื่อจิตของมนุษย์ไม่มีธรรมะแล้ว ความวินาศนั้น จะเกิดขึ้นแก่แผ่นดินโลก. มนุษย์ที่ไร้ศีลธรรมนี้ จะทำลายแผ่นดินโลก ให้วินาศไปอย่างไม่มีเหลือ.

นี้สรุปความว่า มันมีเหตุที่ทำให้ธรรมะหายไปอย่างนี้ ศีลธรรมหายไปอย่างนี้ ศีลธรรมหายไปอย่างนี้. ในโลกมีความวินาศทางจิตหรือทางวิญญาณ

เพิ่มขึ้น เป็นสิ่งที่น่ากลัว. น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง. ว่า เรา จะต้องช่วยกันทำ ให้ธรรมะกลับมา, รีบช่วยกันทำให้ธรรมะกลับมา. นี่คือการม่งหมายของ การบรรยายในวันนี้ เรียกว่า ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรับกลับมาสู่โลกปัจจุบัน พูด ให้ชัดแล้วว่า สำหรับโลกปัจจุบันและสิ่งที่ต้องรับกลับมานั้น คือธรรมะ.

ธรรมะหายไป แล้วเกิดโทษอย่างไรแก่โลก.

ขอให้คุณเถอะว่า มันกำลังมีความเลวร้ายอย่างไร, มีอุปัทวะ เสนียด จัญไรในโลกนี้อย่างไร; คือวิกฤตการณ์ที่นำมาซึ่งความเดือดร้อน ระส่ำระสาย หาความสงบสุขไม่ได้. บุคคลหาสันติสุขไม่ได้ สังคมก็หาสันติภาพไม่ได้. ดูกันเป็นอย่างๆ ไปว่า มัน มีโทษอย่างไร ในการที่ขาดธรรมะ?

ข้อที่ ๑. อาตมาอยากจะเรียกว่า โลกเรานี้อยู่ในศตวรรษแห่งความ เครียด. โลกกำลังมีความเครียดครัดอยู่ในจิตในใจของคนทุกคน. ถ้าพูด อย่างพุทธศักราช ก็เป็นศตวรรษที่ ๒๖, พูดอย่างคริสต์ศักราช ก็เป็นศตวรรษ ที่ ๒๐. นี่หมายความว่า มันมีความเครียดมา ๒๐ กว่าปีแล้ว จนถึงวันนี้มันก็ เครียดที่สุดแล้ว. หรือจะพูดว่า ๒๒ ปี—๒๓ ปีมาแล้ว มันก็เครียดมากถึงขนาดนี้ แล้ว มันเป็นศตวรรษแห่งความเครียด.

มนุษย์อยู่ด้วยความเครียด : เครียดด้วยความอยาก, ด้วยความ หิว ความกระหาย ความทะเยอทะยาน ความหวาดกลัว ความวิตกกังวล.

มันเป็นจิตใจที่เครียด มัน มีความกลัวอยู่เป็นส่วนใหญ่, รู้สึกในความไม่ปลอดภัย ทุกแห่งเต็มไปด้วยอาชญากรรม, อยู่ด้วยความหวาดเสียว, เศรษฐกิจบีบคั้น.

ผลสะท้อนจากสงครามก็มีมาก; แม้ว่ามันก็เครียดกันอยู่ด้วยความกลัวสกายแล็บ เห็นไหม? นิมนต์เครียดกัน จนจะไม่เป็นมนุษย์กันอยู่อย่างนั้นแล้ว. นี่โทษของการที่ขาดธรรมะ.

ประชาชนก็เครียดตามแบบของประชาชน, ประเทศชาติหรือรัฐบาล ซึ่งรับผิดชอบ ก็เครียดไปตามแบบของประเทศชาติ ของรัฐบาล : เครียดด้วยการเมือง เครียดด้วยสงคราม, รัฐบาลพูดกันไม่รู้เรื่องกับราษฎร นี่มันเครียดสักเท่าไร; มีการตั้งใจจะโค่นรัฐบาลปัจจุบันลงมา เพื่อพวกนั้นจะได้เป็นรัฐบาลเสียเอง. นี่เครียดทั้งฝ่ายผู้คิดโค่น. และเครียดทั้งฝ่ายที่จะต้องต่อต้านหรือรักษาไว้. มันเป็นความเครียดอย่างนี้ ยังมีปัญหาดินฟ้าอากาศตามธรรมชาติ มาประสมโรงเข้าอีก มันก็ยิ่งมีความเครียด.

ที่นี้ ข้อที่ ๒. ต่อไปนี้ ก็อยากจะว่า มันเป็นสตวรรษแห่งโรคประสาทหรือโรคจิต; ตามรายงานของแพทย์ก็แสดงชัดอยู่แล้วว่า โรคจิตโรคประสาททวีขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อ; เมื่อเทียบส่วนกันแล้ว มันทวีอย่างไม่น่าเชื่อ บางคนจะต้องกินยาระงับประสาททุกชั่วโมงอยู่แล้ว ซึ่ง บู่ ยา ตา ยาย ของเราไม่เคยเป็นอย่างนั้น.

ปัญหาทางศีลธรรมเกิดขึ้น แต่เขาเห็นเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจไปหมด; แก่ไม่ตก มันก็เป็นโรคจิตโรคประสาทกันมากขึ้น. พูดว่าเศรษฐกิจ-

กิจบีบคั้น จนเป็นโรคเส้นประสาท; ที่จริงไม่ใช่ มันขาดศีลธรรม. ถ้ามีศีลธรรม ก็ทนได้, ไม่ต้องเป็นโรคประสาทเลย. เขาเข้าใจคำว่า "ธรรมะ" ผิดหมด แต่ไปเข้าใจคำว่า เศรษฐกิจนั้นถูกมากเกินไป จะดีหรือบ้า ก็ลองคิดดู.

นี่ธรรมะหายไปๆ เพราะเหตุอย่างนี้ จนจะพูดได้ว่า จะหาธรรมะมาทำยาหยอดตา ก็แทบจะไม่ได้เสียแล้ว ยาหยอดตานี้มันต้องการนิดหน่อย เล็กน้อยเหลือเกิน แล้วก็ยังหาไม่ได้เสียแล้ว. นี่เรียกว่า เป็นโทษของการที่ไม่มีธรรมะ. กลายเป็นศตวรรษแห่งโรคประสาทหรือโรคจิต. โลกนี้ก็กลายเป็นโลกแห่งโรคประสาท หรือโรคจิต.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. อยากจะให้มองว่า ยิ่งก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเท่าไร โลกยิ่งต้องการธรรมะมากเท่านั้น. นี่ไปยับยั้งเทคโนโลยีมาก จนไม่มีธรรมะ, หรือธรรมะตามไม่ทัน, หรือจะเรียกว่าไม่มีธรรมะเสียมากกว่า, ก็ไม่มีอะไรที่จะควบคุมความก้าวหน้าของเทคโนโลยี. มนุษย์ก็เป็นทาสของวัตถุ ที่ผลิตขึ้นมาโดยวิชาเทคโนโลยี. สิ่งยั่วยวนมีมากเท่าไร คนก็เห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น, ยังมีปัญหาทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น.

เดี๋ยวนี้พวกชาวไร่ชาวนา เป็นหน่ออ่อนส่งคำวิญญูโทรทัศน์ กันทุกหัวระแหง ที่ไฟฟ้าไปถึง. เมื่อก่อนไม่มีไฟฟ้า ชาวนาไม่มีโอกาสจะมีโทรทัศน์; พอให้มีไฟฟ้าไปถึง ก็มีผลเกิดขึ้นมาว่า ชาวนาเหล่านั้นเป็นหนี้ คำสอนส่งเอาเครื่องโทรทัศน์มาดู; แล้วมันได้ผลอะไรเกิดขึ้น นอกจากจะทำให้จิตใจรวนเร ฟุ้งซ่าน ไม่เป็นจิตที่ประกอบด้วยธรรมะ, ไม่มีความหนักแน่นในการทำมาหากิน. มันรวนเรไป ตามแบบของผู้ที่หลงใหล ในเรื่องความสุขสนุกสนานทางวัตถุ.

นี่ดูเอาเถอะ ว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี^๕ นี้; อย่างมีไฟฟ้าทั่วทุกหมู่บ้านอย่างนี้ ก็คือทำให้เป็นหนี้ ค่าผ่อนส่งโทรทัศน์^๕ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับไฟฟ้า. เดียวนี้แม้แต่ชาวนา ก็จะต้องหุงข้าวด้วยหม้อข้าวไฟฟ้าแล้วนะ ลองคิดดูแล้วมันจะสมดุลกันได้อย่างไร ในทางเศรษฐกิจ.

ที่^๕ดู กิจกรรมทางอวกาศ ไปอวกาศ ไปในอวกาศมันให้ผลในทางสันติภาพอะไรบ้าง? กิจกรรมปรมาณูกิจกรรมอวกาศนี้ มันให้ผลเป็นสันติภาพอย่างไรบ้าง? มองไม่เห็นเลย ยังมองไม่เห็นเลย เสียเงินมากมาย เอาเงินเหล่านั้นมาแก้ปัญหาคนยากจน คนมีความทุกข์ในโลกกันเสียดีกว่า.

ความก้าวหน้าในกิจกรรมประเภทนี้ มันเพิ่มความวิฤต คือ ความยุ่งยาก ลำบาก เต็มดรอ้น ระส่ำระสาย จึงพูดว่า ยิ่งก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเท่าไร ก็ยิ่งต้องเอาธรรมะมาควบคุม ให้มากขึ้น. ควบคุมพิษสงของเทคโนโลยี. เทคโนโลยีกำลังสร้างพิษสงขึ้นมาอย่างนี้ ต้องมีธรรมะมากพอสำหรับมาควบคุมเทคโนโลยี ขอให้สังเกตดูให้ดี.

ที่^๕นี้ ข้อที่ ๔. โทษต่อไป ก็คือว่า พลเมืองเพิ่มมาก ควบคุมกันไม่ไหว ยิ่งมาก ยิ่งมีอุปัทวะ อย่างที่กล่าวมาแล้ว ก็ไม่มีการคุมกำเนิดโดยอาศัยธรรมะ. ไปควบคุมด้วยสิ่งที่ส่งเสริมความไม่มีศีลธรรม. เครื่องมือคุมกำเนิดถูกใช้ไปในทางที่ส่งเสริมความไม่มีศีลธรรม. เด็กวัยรุ่นหนุ่มสาวนี้ ในกระเป๋าก็มีเครื่องคุมกำเนิด; นี่ไม่ได้มีใช้ในทางตรงตามวัตถุประสงค์. แต่ได้ใช้ไปในทางที่ไม่ส่งเสริมศีลธรรม หรือทำลายศีลธรรม; มันก็ไม่มีศีลธรรมยิ่งขึ้น กำเนิดก็คุมไม่ได้.

ที่นี้ ดูต่อไป ข้อที่ ๕. ยิ่งจัดการศึกษาแบบที่ไร้ศีลธรรม ก็ยิ่งเพิ่ม
อัมพาล; ให้การศึกษาที่ไม่ประกอบไปด้วยศีลธรรม ก็ยิ่งสร้างอัมพาลที่
ปราบยาก. เราดูผู้ก่อการร้าย หรือโจรขโมยอะไรก็ตาม ที่มันมีการศึกษาทำให้
ฉลาด แล้วไม่มีศีลธรรมควบคุม มันก็เป็นผู้ก่อการร้าย หรือขโมยที่ปราบยาก.

ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราเป็นคนป่า ไม่เคยเรียนหนังสือ; แต่กลับ
อยู่กันเป็นผาสก. ส่วนเราเรียนหนังสือมาก ยังมีปัญหามาก, ยิ่งเดือดร้อน
มาก ยิ่งกว่าคนป่า บรรพบุรุษสมัยโน้น. นี่เราเรียนหนังสือมากกว่าคนป่า
สมัยโน้น; แต่เรากลับลำบากยุ่งยาก หรือเรียกว่าแ่่มากเลวมากในทางศีลธรรม
กว่าคนป่า สมัยที่ไม่ได้เรียนหนังสือ.

เราไม่ต้องจัดให้ทุกคนได้เรียนในมหาวิทยาลัย, มันไม่จำเป็นที่จะต้อง
ทำอย่างนั้น. ถ้าเราไม่มีธรรมะพอ, ไม่จัดให้มีธรรมะพอ แล้วการศึกษาระบบ
มหาวิทยาลัยนั้นแหละ จะสร้างปัญหา หรือจะทำลายโลก ได้แบบคาย ประณีต
ยิ่งกว่า เมื่อไม่เกี่ยวกับการศึกษาระดับนี้. ฉะนั้น การศึกษาแบบที่ไม่มีธรรมะ
นี้ จะไม่ทำให้เกิดประชาธิปไตยอันแท้จริงขึ้นมาได้; มีแต่จะเกิดประชาธิปไตย
กอบโกย ไม่มีประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยธรรม หรือมีจิตเป็นธรรม.
เมื่อในโลกมีแต่ประชาธิปไตยกอบโกย ใครมียวสาวเอา แล้วมันจะเป็นโลกที่มี
สันติสุขหรือสันติภาพได้อย่างไรกัน? ขอให้ลองคิดดู.

ที่นี้ ข้อที่ ๖. จะมาดูเจาะจงลงไปในเรื่องที่ว่า ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว เรา
ทำอะไรไม่ได้; ถ้าพลเมืองไม่มีธรรมะแล้ว รัฐบาลจะดีอย่างไร? ก็ปกครองไม่ได้.

ถ้าพลเมืองไม่มีศีลธรรมแล้ว รัฐบาลจะวิเศษอย่างไร ก็นำไปตามความต้องการของรัฐบาลไม่ได้; ก็จะเป็นคู่ทะเลาะวิวาทกับรัฐบาล.

สมมติว่า หัวหน้าดีคนเดียว ประธานาธิบดีคนเดียวดี นายกรัฐมนตรีคนเดียวดี; แต่คณะรัฐมนตรีไม่มีธรรมะ แล้วจะทำไปได้อย่างไร, จะทำสิ่งที่ต้องการจะทำได้อย่างไร; หรือว่าดีทั้งคณะ รัฐมนตรีดี มีธรรมะทั้งคณะ แต่คนที่รองลงมาไม่มีธรรมะเลย. อย่างนี้จะปฏิบัติหน้าที่ ที่มอบหมายให้ นั้นสำเร็จลุล่วงไปได้อย่างไร? หรือว่าดีลงมาจนถึงระดับอธิบดี ทุกคนก็ดี แต่ต่ำกว่านั้นไม่ดี จะทำไปได้อย่างไร? หรือแม้แต่ว่า ดีลงมาถึงผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอ ทุกคนดี แต่ประชาชนไม่มีธรรมะ มีแต่ความเห็นแก่ตัวแล้ว จะปฏิบัติหน้าที่ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ได้อย่างไร?

นี่แหละคือ พื้นฐานโดยแท้จริง จะต้องมีความดี; พลเมืองต้องมีธรรมะ จึงจะจัดประเทศให้มีสันติสุขได้.

สมัยนั้นดอเอาแต่ได้ ไม่รู้จักบุญ - บาป.

ที่นี้ อาตมาก็อยากจะพูดเสียเลยว่า มีคนเขาแย้งเขาคำนวณว่า สมัยก่อนๆ เมื่อไม่กี่ปีมานี้ เขาก็ ไม่ต้องพูดถึงธรรมะกัน เขาก็ยังอยู่กันได้, หรือในเมื่อหลายสิบปีมานี้ ก็ไม่ได้พูดถึงธรรมะเลย เขาก็อยู่กันได้. นี่จริงที่สุดเลย. เมื่อหลาย ๆ ปี หลายสิบปีล่วงมาแล้ว ไม่ได้พูดถึงเรื่องธรรมะเลย แต่บ้าน

เมืองก็อยู่ได้ เพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่ามันมีธรรมะอยู่ในสายเลือดของประชาชน, ในขนบธรรมเนียมประเพณีมันมีธรรมะ.

คนมีธรรมะเหมือนกับเงาตามตัว : เขาเกิดมาในตระกูลที่มีธรรมะ พ่อแม่ตั้งครรภลูก โดยเป็นคนมีธรรมะ, คล้ายๆกับว่า ลูกจะมีธรรมะมาตั้งแต่ในท้อง, โตขึ้นมาก็ได้เห็นตัวอย่างที่ดี รู้จักกลัวบาป รู้จักกลัวบุญ. ยุวชนสมัยนี้ไม่มีคำว่าบุญ ไม่มีคำว่าบาป. เขาไม่ถือบุญถือบาป; เขาถือแต่ได้ก็แล้วกัน. ยุวชนสมัยก่อน พอทักขึ้นว่า บาป นี่มันสะดุ้ง แล้วมันหยุด. ยุวชนสมัยนี้ พอทักว่า บาป มันก็แลบลิ้นหลอก; มันไม่มีธรรมะในสายเลือดอย่างนี้แหละ.

ฉะนั้นใน สมัยก่อน นั้น ไม่ต้องพูดถึงธรรมะ คนต่างก็มีธรรมะ ประชาชนมีธรรมะรองรับความประสงค์ของรัฐบาล ก็ทำไปได้โดยที่ไม่ต้องตะโกนถึงเรื่องธรรมะ. เตียวหนี่มันไม่มีธรรมะ แล้วมันก็กลับตรงกันข้าม.

เตียวหนี่เขาพูดกันว่า ลูกหนี่มีคุณแก่พ่อแม่ ใครยังไม่รู้ ก็รู้เสียเถอะ เป็นเรื่องจริง : ลูกสาวไปเรียนมาจากเมืองนอก มีเกียรติยศสูง; พอกลับมาถึงบ้าน ก็จัดให้ลูกคือตัวเอวหนี่แหละ มีบุญคุณแก่พ่อแม่. พ่อแม่บ่นว่าอะไรไม่ได้ เขาจะตวาดพ่อแม่ว่า พ่อแม่ช่างไม่รู้จักคุณของฉันทันเสียเลย ฉันทันมีบุญคุณแก่พ่อแม่. นี่ศีลธรรมมันกลับหัวลงอย่างนี้.

ถ้าเป็น สมัยโน้น คนมีธรรมะมีศีลธรรมอยู่ในสายเลือด ในการประพฤติกระทำประจำวัน มาถึงสมัยนี้มันไม่มี แล้วมันยังกลับเอาหัวลงเสียอย่างนี้อีก.

นี่เรียกว่าสมัยนี้ ต้องพูดกันมาก ต้องถึงกับตะโกน กันทีเดียวว่า “ธรรมะจงกลับมา, ธรรมะจงกลับมา” เป็นพื้นฐาน เป็นรากฐาน อยู่ในหัวใจของประชาชน สำหรับเราจะรักใคร่กันทั้งประเทศ, แล้วก็ช่วยให้ประเทศนี้ตั้งอยู่ได้ โดยความสงบสุข.

นี่คือโทษของการที่ไม่มีธรรมะ : มันเป็นศตวรรษแห่งความเครียด มันเป็นศตวรรษ แห่งโรคประสาทหรือโรคจิต, มันเป็นศตวรรษที่เทคโนโลยีกำลังทำลายมนุษย์, ทำลายศีลธรรมของมนุษย์, มัน เป็นศตวรรษแห่งการศึกษาที่ไร้ธรรมะ, ยิ่งเรียนยิ่งเป็นอันธพาล ที่เลี้ยวฉลาด; เพราะว่าเรียนหนังสือมากเกินไป ฉลาดมาก จึงเป็นอันธพาลที่ฉลาด. ผู้ที่จะบังคับบัญชาคนที่ไม่มีธรรมะนั้น มันเป็นไปได้. นี่คือโทษอันร้ายกาจ.

เพราะฉะนั้นขอให้ยอมรับเสียเถอะว่า เรามาถึงยุคถึงสมัย ที่ต้องช่วยกันทำให้ธรรมะกลับมาโดยด่วน. โลกในปัจจุบันนี้อยู่ในฐานะ ที่จะต้องมีธรรมะกลับมาโดยด่วน, มาช่วยโลกนี้ให้พ้นภัย. โลกนี้วินาศทางจิตใจเข้าไปตั้งครึ่งค่อนแล้ว; แล้วมันก็จะออกมาเป็นความวินาศทางวัตถุ หรือทางร่างกาย ยุคมืดสัณญาก็จะเกิดขึ้น ในระยะอันใกล้นี้เอง.

ฉะนั้นจึงขอให้ท่านทั้งหลาย ทำจิตใจให้เที่ยงตรงให้เป็นธรรม ไม่เข้าข้างตัว. มองดูเถอะว่า มันมีข้อเท็จจริงอย่างนี้หรือไม่? มีปัญหาเฉพาะหน้าอย่างนี้หรือไม่? ถ้าเห็นด้วยแล้ว ก็มาช่วยกัน, ช่วยกันๆ ทำให้ธรรมะรีบกลับมาสู่โลกแห่งยุคปัจจุบัน ทั้งโลกเลย.

ในฐานะที่เป็นคนไทย เป็นพุทธบริษัท มีประเทศไทยเป็นที่ตั้งที่อาศัย ก็ควรจะทำให้ดีกว่าประเทศอื่น. เรามีพุทธศาสนาประจำชาติ มีบรรพบุรุษที่เคยหนักแน่นด้วยธรรมะ, สร้างประชาชนให้เป็น ประชาชนที่มีธรรมะถึงกับ มีรอยยิ้มเป็นสัญลักษณ์ของคนไทย. เพราะว่าได้เคยมีธรรมะมาเป็นศตวรรษ ๆ. หายใจเป็นความเมตตา กรุณา, รักผู้อื่น ว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

จงสร้างจิตใจที่มีเมตตากรุณา จนกระทั่งแสดงออกมาทางหน้า ทางตา ทางกิริยา กาย วาจา อ่อนช้อย นิ่มนวล; เราเรียกว่าคนไทย มีลักษณะอาการเหมือนกับช้าง แฉ่มช้า นิ่มนวล. พวกที่ไม่มีธรรมะ มีอาการเหมือนกับลิงเมาเหล้า. ดนตรีไทยมีลักษณะเหมือนช้างที่เดินอย่าง นิ่มนวล, ดนตรีต่างประเทศมีลักษณะเหมือนลิงเมาเหล้า. นี่คือความแตกต่างกัน ระหว่างมีความเป็นไทย กับมิใช่ความเป็นไทย. ความเป็นไทยต้องมีธรรมะ ลักษณะของความ เป็นไทยอยู่ที่มีธรรมะ.

ขอให้ธรรมะรับกลับมาสู่ประเทศไทย มาสู่ประชาชนคนไทย ซึ่งเป็นประเทศพุทธบริษัท ให้ทันแก่เวลา ให้พ้นจากความวิनाศ ทั้งทางกาย ทั้งทางจิต คือพ้นทั้งทางวิญญาณและทางวัตถุ; ก็จะไม่เสียทีที่ว่า เราได้เป็นพุทธบริษัท ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธานุศาสน์.

ขอ้ออีกครั้งหนึ่งว่า ธรรมะอยู่ในฐานะที่ต้องรับกลับมาสู่โลกปัจจุบัน ส่วนจะกลับมาโดยวิธีใดนั้น จะพูดกันในคราวหลัง ถ้ามีโอกาส.

ในวันี่เวลาทั้งหมดแล้ว ขออภัยการบรรยายในวันี่นี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะเป็นสิ่งที่วิธีทำให้กลับมา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะเป็นสิ่งที่วิธีทำให้กลับมา. ในครั้งที่แล้วมาได้พูดกันโดยละเอียด ในข้อที่ว่า ธรรมะเป็นสิ่งที่ต้องกลับมาสู่โลกนี้ ในสถานการณ์เช่นทุกวันนี้. ส่วน ในครั้งนี้จะได้กล่าวถึงวิธีที่จะทำให้กลับมา; แม้มีใช้กลับมาอย่างสัทวิสัยที่หายไป; แต่ก็มีใจความคล้ายกัน เหมือนอย่างว่า สุนัขหายไป แมวหายไป ไปตามตัวกลับมา มันก็มีผลที่ว่า เราได้มีกันใหม่. ส่วนธรรมะนั้นเรามีวิธีการทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่หายไปนั้น จะได้กลับมา.

การกลับมาแห่งศีลธรรมมีได้ด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ.

การกระทำให้กลับมา นี้ อยากจะสรุปเป็นหัวข้อสั้นๆ ว่ากลับมาด้วยอำนาจของสัมมาทิฐิ. พุทธบริษัทยึดถือสิ่งที่เรียกว่า “สัมมาทิฐิ” เป็น

สิ่งที่สำคัญที่สุด ดังพระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสว่า สมมาทิจฺฉิสมาทานา สพฺพํ ทุกฺขํ อูปจกฺกํ — คนเราล่วงพ้นความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมาทานสัมมาทิจฺฉิ; หมายความว่า เมื่อมีสัมมาทิจฺฉิเป็นหลักยึดแล้ว ก็ก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้ คือ ก้าวล่วงปัญหาทั้งปวงได้ ทุกอย่างทุกประการ.

สัมมาทิจฺฉินั้น ตรัสเรียกว่า เป็นรุ่งอรุณ คือเป็นแสงสว่างในเบื้องต้นที่จะสว่างยิ่งขึ้นเป็นลำดับๆ จนถึงที่สุด. ถ้าไม่มีรุ่งอรุณ ก็ไม่มีอะไรเป็นจุดตั้งต้น สำหรับแสงสว่าง คือความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องยิ่งๆ ขึ้นไป.

อีกประการหนึ่งนั้น สัมมาทิจฺฉิมีความสำคัญตรงที่ว่าจะทำให้เกิดสัมมาสังกัปปไป คือความต้องการที่ถูกต้อง. สัมมาทิจฺฉิมีความเห็นที่ถูกต้อง, แล้วก็ทำให้เกิดความต้องการที่ถูกต้อง, แล้วก็จะได้ทำให้ได้รับผลที่ควรจะได้รับ. เดียวนี้ โลกนี้กำลังขาดอยู่ทั้งสองอย่าง คือ ขาดสัมมาทิจฺฉิ และ สัมมาสังกัปปไป.

คำว่า “สัมมาทิจฺฉิ” นั้น ขอให้ถือเอาความหมายให้สมบูรณ์. สัมมาทิจฺฉิ แปลว่า ความเห็นที่ถูกต้อง ความเข้าใจที่ถูกต้อง ความรู้ที่ถูกต้อง ความเชื่อที่ถูกต้อง. เราจะต้องใช้สัมมาทิจฺฉิ ในกรณีที่จะทำให้ธรรมะกลับมา และ สัมมาทิจฺฉินี้ เราแยกออกไปได้หลายแขนง ดังที่จะได้แยกแยะให้เห็น.

สัมมาทิจฺฉิข้อที่ ๑ เพื่อการกลับมาแห่งธรรมะนั้น จะสรุปเป็นถ้อยคำได้ว่า ขึ้นทางไหนให้ลงทางนั้น. คำนี้ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราก็ได้พูดไว้อย่างตรงกับพระพุทธวจนะ. “ขึ้นทางไหน ลงทางนั้น” เป็นคำพูดธรรมดาๆ;

อย่างกับว่า ขึ้นไปบนต้นไม้ แล้วไม่ลงกลับมาทางที่ขึ้นไป มันก็มีแต่กระโจนจากยอดไม้ลงมาตาย เท่านั้นเอง.

พระพุทธองค์ตรัสการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์ โดยนัยแห่งปัจจุสมุปบาท; แล้วก็ตรัสการดับลงแห่งความทุกข์ในลักษณะที่ถอยหลังลงมา. ^๕นี้เรียกว่า บู้ ย่า ตา ยาย ของเรา ก็พูดเหมือนกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส ว่า^๕ขึ้นทางไหน ให้ลงทางนั้น.

เดี๋ยวนี้เราไม่ทำอย่างนั้น ปัญหาของศีลธรรมแท้ๆ เราไม่ได้แก้ ปัญหาด้วยศีลธรรม; แต่ไปแก้ด้วยวิธีเศรษฐกิจบ้าง การเมืองบ้าง การทหารบ้าง. มันไม่เป็นการแก้ที่ถูกต้อง หรือถูกต้องเหตุ ต้นเงื่อนของปัญหา เราจึงแก้ไม่ได้. ฉะนั้นเราจะต้องใช้ศีลธรรม เป็นเครื่องแก้ปัญหทางศีลธรรม ให้มันถูกฝาถูกตัว และถูกเรื่อยไปตามลำดับ.

เราจะต้องพิจารณาถึงข้อที่ว่า วัฒนธรรมมันเปลี่ยนไป เป็นวัตถุนิยม จนไม่มีศีลธรรม. เราไม่มีวัฒนธรรมอย่างบริสุทธิ์ ที่จะทำให้มนุษย์มีความสะอาด สว่าง สงบ. เราชวนกันเปลี่ยนไปเป็นวัตถุนิยม ถือวัตถุเป็นหลัก มุ่งผลทางวัตถุ; อย่างนี้เรื่องมันก็สับสนกันหมด. วัชโทษของวัตถุนิยม แล้วก็ไม่รู้ว่าจะแก้กันอย่างไร.

เรามีค่านิยมที่เปลี่ยนไปโดยไม่รู้ตัว. เดี๋ยวนี้เราบริโภคสิ่งต่างๆ ด้วยอำนาจของกิเลส ที่ตั้งรากฐานอยู่บนวัตถุนิยม. เราก็ทำอะไรกันอย่างกิน

เหยื่อ ไม่ใช่กินอย่างกินอาหาร ; กินอย่างกินเหยื่อ มันก็กินเพื่อความเอร็ดอร่อย. ถ้ากินอย่างกินอาหาร มันก็เพื่อประโยชน์แก่ร่างกายอย่างถูกต้อง. เมื่อกินอย่างกินเหยื่อ ไม่ได้กินอย่างอาหาร มันก็เกิดอาการที่เรียกว่า อาหารไม่พอกินกัน. เราควรจะเปลี่ยนเป็นกินอย่างกินอาหาร. อย่ากินอะไรในโลกนี้ กินอย่างกินเหยื่อต่อไปอีกเลย ; แล้วอาหารมันก็พอกินกัน.

เราเข้าใจต้นเหตุแห่งปัญหา แล้วเราก็สามารถที่จะแก้ปัญหาได้ ในลักษณะที่เรียกว่า ขั้นตอนไหนก็ลงทางนั้น นี่เป็นสัมมาทิฐิในแง่หนึ่ง ซึ่งจะต้องมองให้เห็นและนำมาใช้.

สัมมาทิฐิในข้อที่ ๒ ต่อไป คือ จะต้องมองให้เห็นว่า การศึกษาในโลกนี้ไม่สมบูรณ์ ; สอนให้รู้จักแต่หนังสือกับอาชีพ แล้วก็ ขาดวิชาที่จะเป็นมนุษย์ หรือเป็นคนกันให้ถูกต้อง คือวิชาธรรมะ, หรือศีลธรรมนั่นเอง เรารู้กันแต่หนังสือ รู้แต่วิชาชีพ ไม่รู้ว่าจะเป็นคนกันอย่างไร ? เกิดมาทำไม ? ควรจะได้อะไร ? เราก็ไม่รู้. นี่เรียกว่า การศึกษานั้นขาดส่วนที่จำเป็น, คือ ขาดส่วนที่เรียกว่าธรรมะ หรือศีลธรรม.

ถ้าเหลือวิสัย ที่กระทรวงศึกษาธิการ หรือเจ้าหน้าที่จัดการศึกษาจะทำได้ ก็ควรจะแบ่งเบาภาระไปให้วัดวาอาราม ช่วยจัดในส่วนที่ยังขาดอยู่นี้ เหมือนอย่างแต่ก่อน ที่เคยใช้วัดเป็นแหล่งอบรมศีลธรรม ก็คงจะสมบูรณ์ได้. เราต้องจัดให้ลูกเด็กๆ ของเรา อย่างน้อยที่สุดก็คือ กลั้วบาป และ กลั้วบุญ.

อาตมาอยากจะพูดว่า เพียงเท่านั้นพอ; ไม่ต้องเอากันให้มากมาย เหมือนที่กะแผนการ วางหลักสูตรยียาวสำหรับพูดเก่ง สำหรับรู้เก่ง; แต่แล้วก็ไม่มีน้ำใจ ที่ว่า กลัวบาป หรือกลัวบุญ. เรื่องกลัวบาปนี้ ไม่อาจจะทำได้ ด้วยการสอนให้เรียน ให้ท่อง ให้จดไว้ในสมุดเหมือนที่กำลังคิดว่าจะทำกัน.

เราจะต้องคิดดูให้ดีว่า เด็ก ๆ ของเรา กลัวผี กลัวจิ้งจก กลัวกิ้งกือ ชนิดที่โตแล้วก็ตอนไม่ออก ยังคงกลัวอยู่นั้น นั้นมัน เกิดมาจากอะไร? เกิดมาจากการที่ผู้ใหญ่ได้ทำอะไร โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวตาม ๆ กันมา จนเด็กเกิดกลัวผี กลัวจิ้งจก กลัวกิ้งกือ เหล่านี้เป็นต้น.

เดี๋ยวนี้เราจะเปลี่ยนเป็นว่า เราจะทำให้เขากลัวบาปในลักษณะอย่างนั้นเท่านั้น ผังแน่นลงไปในสันดาน จึงจะแก้ปัญหาข้อนี้ได้, คือมีความถูกต้องทางศีลธรรม เป็นปักแผ่นแน่นหนา อยู่ในยุวชนของเรา.

ลองเปรียบเทียบกันดู เด็กสมัยก่อนกับเด็กสมัยนี้ในเรื่องบาป—บุญ เด็กสมัยก่อนกลัวบาป พอได้ยินว่าบาปก็สะดุ้ง; เด็กสมัยนี้ถ้าใครไปทักว่าบาปก็แลบลิ้นหลอก. คำว่าบุญ สมัยก่อนเป็นสิ่งที่ไม่ต้องรู้จักกันก็จริง แต่ทุกคนปรารถนา เด็ก ๆ ตัวเล็ก ๆ ก็อยากจะมิบุญ, อยากจะทำบุญ. สำหรับ เด็กสมัยนี้บุญไม่มีความหมายอะไร. ได้ต่างหาก, ได้อะไรตามที่เขาต้องการต่างหาก จึงจะเรียกว่าดี.

ความรู้สึกต่อบิตามารดา ครูบาอาจารย์ ก็แตกต่างกันอย่างลิบลับ สมัยก่อนเคารพนับถือบิตามารดา ครูบาอาจารย์ ราวกับว่าเป็นบุคคลพิเศษ

อยู่เหนือศีรษะ อยู่เหนือเกล้าเหนือหัว. เด็กสมัยนี้ไม่มีความรู้สึกอย่างนั้น; เพราะว่าการศึกษาอบรมมาตั้งแต่อ่อนแต่ออก, ไม่ได้ทำให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้น.

อาตมาเห็นว่า ไม่รู้หนังสือก็ได้ ขอให้ศีลธรรมก็แล้วกัน. ท่านลองเปรียบเทียบกันดูว่า อย่างไหนจะปลอดภัย? คนไม่รู้หนังสือแต่มีศีลธรรม, กับคนรู้หนังสือแต่ไม่มีศีลธรรม, อันไหนจะเป็นที่น่าปรารถนากว่า? สมัยโบราณไม่ได้เรียนหนังสือ ไม่รู้หนังสือ แต่อยู่กันได้ดีอย่างมีศีลธรรม มีความสงบสุขในสังคม. นี่เรา ควรจะถือเป็นหลักว่า มนุษย์เราจะรอดได้เพราะศีลธรรม; ไม่ใช่รอดได้เพราะรู้หนังสือ หรือแม้แต่วิชาชีพ.

นี่ก็เรียกว่าเป็นสัมมาทิฐิ ที่จะต้องนำมาใช้ให้ถูกต้อง ต้องมีความเข้าใจอย่างถูกต้อง ต่อสิ่งเหล่านี้ แล้วก็จัดให้เป็นไป คือให้มีความรู้สึกในทางจิตสูง โดยหลักว่ากลัวบาปและกลัวบุญ. อย่าไปมัวกลัวกันอยู่แต่ว่า “คอมมูนิสต์มาศาสนาหมด”; ควรจะกลัวไปถึงว่า “คอมมูนิสต์ไม่ทันมา ศาสนาก็หมดเสียแล้ว”.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ธรรมะหรือศาสนาจะหมดไป ก็เพราะพวกพุทธบริษัททั้งสี่ชั้น. พวกที่อยู่ข้างนอกวงนี้ ไม่มาทำให้ศาสนาหมดได้, ฉะนั้นเราควรจะระวังในการที่จะไม่ทำให้ศาสนาหมดไป ด้วยความไม่รู้เท่าถึงการณ์ของเราเอง.

เราต้องมีศาสนาที่ถูกต้องมั่นคง สำหรับรับหน้าคอมมูนิสต์. ถ้าเรามีศาสนามั่นคง เราสามารถที่จะรับหน้าคอมมูนิสต์, มีธรรมะรับหน้าคอมมูนิสต์

เราไม่รู้จักใช้ศาสนา กลับไปทำให้ศาสนาอ่อนแอ ไม่สามารถจะต้านทานอะไรได้เลย.

ขอให้ใคร่ครวญดูอีกทีหนึ่ง อย่างที่อาตมาก็เคยกล่าวมาแล้ว ในคราวก่อน ๆ ว่า คอมมิวนิสต์เกิดขึ้นมาในโลกนี้ได้ เพราะศาสนาหมด มั่นวางอยู่ ในที่แห่งหนึ่ง ในยุคหนึ่ง; ที่นั่นไม่มีศาสนา คนเห็นแก่ตัว เกิดนายทุนกระดากซัฟ ขูดรีด มันจึงเกิดลัทธิคอมมิวนิสต์ขึ้นมาในโลก. ถ้าไม่มีระบบนายทุนกระดากซัฟ คอมมิวนิสต์ก็ไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นมาในโลกได้.

เพราะศาสนาหมด เกิดความเห็นแก่ตัว ขนาดเป็นนายทุนกระดากซัฟ ก็นายทุนกระดากซัฟนั่นเอง สร้างคอมมิวนิสต์ขึ้นมาในโลก เพราะว่าไม่มีศาสนา หรือศาสนามันหมด. ถ้าศาสนามีอยู่อย่างเข้มแข็ง นายทุนกระดากซัฟก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นในโลกนี้ได้เหมือนกัน; คอมมิวนิสต์ย่อมไม่มีโอกาสที่จะเกิดขึ้น.

ขอให้ใคร่ครวญให้ดี ๆ นี่ก็เป็นสัมมาทิฐิที่จะต้องหาให้พบ คือความเข้าใจอย่างถูกต้อง ว่ามันมีมูลเหตุอย่างไร? เราไปกลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัว แล้วไม่กลัวในสิ่งที่ควรกลัว.

ทีนี้ สัมมาทิฐิ ข้อที่ ๓. ก็จะต่อไป ว่า โลกปัจจุบันมีอารยธรรมที่ทำลายวัฒนธรรม ความดีงามทางจิตใจถูกทำลายหมดไป โดยอารยธรรมเนื้อหนัง เดียวนี้บูชาอารยธรรมเนื้อหนัง วัฒนธรรมส่วนจิตใจก็หมดไป; เรากำลังหลงอารยธรรมเนื้อหนัง. บู้ ย่า ตา ยาย ของเรา มีอารยธรรมที่ส่งเสริม

ศีลธรรม. เรา บัดนี้อารยธรรมเนื้อหนัง ที่ทำลายศีลธรรม; เราไม่ทำตาม
รอยบรรพบุรุษของเราเลย.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้จัก ยาเสพติด ที่ร้ายกว่ายาเสพติด ที่เรากำลังกลัวกัน
อยู่; นั่นคือสิ่งมอมเมา ที่เราเผยแพร่กันไปในสื่อมวลชนทุกชนิด ให้ยุวชน
ของเราเป็นทาสกามารมณ์, อันนี้เป็นยาเสพติด ยิ่งกว่ายาเสพติด ที่กำลัง
กลัวกันอยู่เป็นไหน ๆ จงรู้จักยาเสพติด ที่ร้ายกว่ายาเสพติด ที่เรากำลังกลัวกันอยู่.

ยุวชนถูกมอมเมา ไปในทางอารยธรรมเนื้อหนังอย่างนี้ มันเป็น
ความเสียหายแก่ความเป็นมนุษย์ของเขา. สิ่งที่เขานึกถึงทุกลมหายใจเข้าออก
ทั้งวันทั้งคืน ก็คือสถานกามารมณ์นั่นเอง. หรือเขาจะเลิกถึงวันดีดเตอร์จะออก
แทนที่เขาจะนึกถึงบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ชาติ ศาสนา มหากษัตริย์ อยู่ทุก
ลมหายใจเข้าออก หรือทั้งวันทั้งคืน.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่คนเขาชื่นชม เห็นเอกราช เห็นเอกราช เห็นหัว ทุกคราวที่
ประกอบกิจสำคัญนั้น คือแก้วเหล้า; แทนที่จะเป็นพระรัตนตรัย หรือเป็น
พระเจ้า มันเป็นแก้วเหล้า. ขอให้คิดดูเถิดว่า มันเปลี่ยนไปอย่างไร? แล้วมัน
จะไปสู่ทิศทางไหน? ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่าง ของสิ่งที่จะต้องมีสัมมาทิฐิเข้ามา
แก้ไข ให้รู้โดยถูกต้อง แล้วก็จัดความผิดพลาดให้หมดไป.

ที่นี้ สัมมาทิฐิ ข้อที่ ๔. อาตมาอยากจะชวนให้ท่านทั้งหลายเหลียว
ไปอีกทางหนึ่ง คือเหลียวไปทางยุวชน ให้มีการปรับปรุงยุวชนของเราให้ถูก
ต้อง, ให้เกิดเด็กที่ตัวอย่างที่เราต้องการ ว่าเด็กดีคืออนาคตของชาติ, เด็กสมัย

ก่อนสะดุ้งกลัวต่อบาป แม้ว่าเขาจะโง่กว่าเด็กสมัยนี้, โง่ขนาดกลัวผีหลอกมากกว่าเด็กสมัยนี้. เด็กสมัยนี้สามารถจะแลบลิ้นหลอกบาป; เขาฉลาดกว่า รุ้หนังสือมากกว่า. เด็กสมัยนี้กลัวคำว่า ช่วย มากกว่าที่จะกลัวคำว่าบาป. เขาไม่รู้จักบาป เขารู้จักคำว่า ช่วย คือมันจะไม่ได้อะไร ตามที่เขาต้องการ.

เราจะต้องรีบจัดการศึกษา ให้เด็ก ๆ ของเรากลับมากลับบุญเท่านั้นทีพอ; สอนวิชาหนังสือหนังสือหาอาชีพกันเท่าไร เด็กก็ไม่กลัวบาป; แม้จะสอนธรรมะอย่างที่ตั้งใจว่าจะสอนกัน เป็นหลักสูตรใหญ่โต ก็ยังไม่แน่นอนว่าเด็กจะกลัวบาป. เราสอนในแง่ของจริยธรรมมากกว่าในแง่ของศีลธรรม.

จริยธรรมในที่นี้คือ หลักวิชาที่เป็นรูปของปรัชญา อันเกี่ยวกับศีลธรรม; ส่วน ศีลธรรมนั้นคือ ระบบการประพฤติปฏิบัติลงไปตรง ๆ. จริยธรรมคือ philosophy of morality ศีลธรรมนั้นคือตัว morality นั้นเอง. เราสอนกันแต่จริยธรรมเพื่อเจ้า มันก็ไม่มีศีลธรรมได้. ไปคิดดูให้ดี ๆ : มีแต่คนพูดได้; ไม่ประพฤติปฏิบัติ, ไม่มีศีลธรรมแล้ว ก็จะมีแต่นักธรรมอยู่ในคุกในตาราง, จะมีคนแก่งขนาดพระวิษณุกรรม อยู่ในคุกในตาราง.

เมื่อไม่กี่วันมานี้ มีธรรมาสันดานด้วยห่วยอย่างประณีต อย่างไม่น่าคิดว่าคนจะทำได้ ส่งมาที่วัด. ชาวบ้านมาเห็นเข้าแล้วก็ว่า นี่คนทำหรือพระวิษณุกรรมทำ ก็บอกว่า ถูกแล้ววิษณุกรรมทำ. เดียวนี้วิษณุกรรมอยู่ที่ไหน? ก็ตอบเขาว่า อยู่ในตาราง ในคุกหลุโทษที่กรุงเทพฯ. นี่มันหมายความว่า เรามีความรู้ในทางอาชีพ สามารถขนาดนี้. ศิลปกรรมที่ทำด้วยห่วย ก็ดี, ทำด้วยไม้ดำประดับมุก ก็ดี, ด้วยลงรักลายทอง แกะสลัก ก็ดี, ทำได้ในคุกในตาราง;

เพราะว่า คนมีอาชีพถึงขนาดนั้นแล้ว แต่ไม่มีศีลธรรมก็ต้องเข้าไปอยู่ในคุก
ในตาราง.

ขอให้เข้าใจว่า ถ้าเรามัวสอนกัน แต่เรื่องหนังสือและอาชีพ ไม่สอน
ศีลธรรมแล้ว ไม่เท่าไรพระวิษณุกรรม ก็จะไปรวมกันอยู่ในคุกในตาราง;
แม้คนที่มีความยาวเป็นหาง ก็มีโอกาที่จะไปอยู่ในคุกในตาราง ถ้าเขาละเลิก
ศีลธรรมเสียเมื่อใด.

ผู้พิพากษาไม่กินสินบน ก็เพราะว่าเขามีศีลธรรม; ไม่ใช่เพราะ
เขารู้กฎหมาย ว่าสินบนกินไม่ได้กฎหมายห้าม; แต่แล้วก็มีผู้พิพากษา กินสินบน.
ผู้พิพากษาที่ไม่กินสินบนนั้น เพราะมีศีลธรรม ลองไม่มีศีลธรรม เขาก็กินสินบน.

ต้องช่วยกันแก้ทุกทางให้ศีลธรรมกลับมา.

ขอให้เรานึกถึง วิชาที่จะทำให้มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ ตามความหมาย
สูงสุด อาตมาเคยระลึกได้ว่า สมัยเป็นเด็กๆ ได้ยินคำพูดคำหนึ่ง ที่ยังติดใจอยู่
กระทั่งบัดนี้ คือคำว่า “อริยาตมวิทยา” ในหนังสือแบบเรียนเล่มไหน ก็ลืม
เสียแล้ว; แต่พูดถึงอริยาตมวิทยา คือเป็นวิชานอกไปจากหนังสือและอาชีพ
ถ้าถือตามตัวหนังสือ คำนี้ก็แปลว่า วิชาอันจะสร้างสรรค์ซึ่งอาตมาอันยิ่ง; อริ-
ยา-ต-ม คือ อริ กับ อาตมา อาตมาอันยิ่ง, ตัวตนอันยิ่ง วิชาที่จะทำให้เกิดตัว
ตนอันยิ่ง ก็คือวิชาศีลธรรม นั่นเอง. เดียวนี้หายไปแล้ว ไม่ได้ยินคำๆ นี้.

ขอให้เราดึงกลับมาใหม่ ว่ามีวิทยาที่จะสร้างคนที่ยิ่งกว่าธรรมดา, ให้มีค่านิยมทางมารยาท ทางศีลธรรมกันเสียใหม่. สมัย บู่ ยา ตา ยาย หญิงสาววัยรุ่นคนไหนหัวร่อคึกๆ เนื้อตัวสั้นรวเหมือนกับกระจอนตัวเล็กๆ ซึ่งเมืองไชนานี้เรียกกันว่า นะแหล. เด็กหญิงชนิดนี้จะถูกถือว่า เป็นตัวกาลกิณี ไม่มีใครอยากจะรับมาเป็นสะใภ้เลย. เดียวนี้เห็นหัวเราะเช่นนั้น ริกๆ รัวๆ เช่นนั้นเป็นของน่ารัก. คนเหล่านั้นนิยมแต่เราเราอ่อน ก็ขอให้คิดดูเถอะว่า มีจิตใจต่างกันอย่างไร?

ขอให้เด็กๆ ของเรา รู้จักคำว่าบุญว่าบาปอย่างถูกต้อง, ให้รู้จักพระพุทธเจ้า, รู้จักนรก รู้จักสวรรค์ รู้จักนิพพาน คือ รู้จักพระพุทธเจ้าในภาษาธรรม ว่าพระพุทธเจ้ายังอยู่กับเรา ไม่ได้นิพพานไปแล้ว เหมือนอย่างที่เขาวา.

นรก นั้นคือความร้อนใจ, สวรรค์ คือความสะดวกใจสบายใจ, นิพพานคือจิตไม่มีอะไรบกวน. รู้รอกอย่างนี้แล้ว ตายไปก็ไม่ตกนรกชนิดไหน, ได้สวรรค์อย่างนี้แล้ว ตายไปก็ได้สวรรค์ทุกอย่างที่ควรจะได้.

นิพพานนี้ควรจะต้องตั้งต้นที่นี้ ไม่ใช่รอไว้อีกหลายสิบ หลายร้อยหลายพัน หลายหมื่นชาติ แล้วจึงจะถึงนิพพาน. ถ้าเรา รู้จักนรก สวรรค์ นิพพาน ในลักษณะนี้ ก็จะเกิดการกลัวบาปและกลัวบุญ.

เด็กๆ เขาจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในการเคารพตัวเอง ว่าเราเกิดมาเป็นคน ต้องทำอย่างคน. เขาต้องเชื่อถือตัวเองว่า เมื่อคนอื่นทำได้,

เราก็ต้องทำได้. เขาต้องบังคับตัวเอง ให้ทำตามที่เราจะทำได้ จึงจะได้ชื่อว่า ได้มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง สำหรับจะช่วยกันสร้างโลกนี้ให้งดงาม ไม่มีปัญหาที่เป็นวิกฤติการณ์แต่อย่างใด.

ขอให้ปรับปรุง เกี่ยวกับสัมมาทิฐิให้ถูกต้อง, ให้มีการปรับปรุง เกี่ยวกับยุวชนอย่างถูกต้อง แล้วศีลธรรมก็จะกลับมา; จะกลับมาเหมือนกับว่า ของที่หายไปกลับมา, สัตว์ที่หายไปกลับมา, ลูกเล็กเด็กแดงที่หายไปกลับมา, ญาติทั้งหลายที่หายไปแล้วกลับมา, ทุกอย่างที่เราปรารถนาหายไปแล้ว ได้กลับมา.

ทั้งหมดนี้ ขอให้หวังการที่ทรงอำนาจ เช่นรัฐบาลเป็นต้น ดำเนินการเพื่อให้ศีลธรรมกลับมา. อย่าเห็นว่ามันจะเป็นเรื่องที่น่าเบื่อ; รอไม่ไหวก็ไม่อยากจะทำ, และอย่าเห็นว่าเป็นเรื่องถอยหลังเข้าคลองเลย. เหมือนกับว่าเรือออกไปถึงปากน้ำ เห็นพายุพัดมาอย่างอันตรายแล้ว ก็ถอยหลังเข้าคลอง เพื่อความปลอดภัย. อย่างนี้การถอยหลังเข้าคลองไม่ใช่สิ่งที่ผิดพลาด หรือน่าละอาย แต่ประการใด, เป็นการถอยเข้าไปหาความถูกต้อง แล้วศีลธรรมก็จะกลับมา.

ธรรมะเป็นสิ่งที่มิวิธีทำให้กลับมา โดยลักษณะย่อๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้.

เวลาสำหรับการบรรยายนี้หมดแล้ว อาคมาขอยุติการบรรยายในครั้งนี ^{นี้}ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษา ทั้งโดยภาษาคนและโดยภาษาธรรม.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาทมาจะไต่กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะใน
ฐานะสิ่งที่ต้องศึกษา ทั้งโดยภาษาคน และภาษาธรรม.**

ในปัจจุบันนี้ ธรรมะเป็นสิ่งที่ต้องกลับมา. โลกอยู่ในฐานะที่ใกล้ความวินาศ
เพราะปราศจากธรรมะ; ธรรมะจะต้องกลับมาเพื่อช่วยโลก. การที่จะทำให้ธรรมะกลับ
มา เราจะต้องรู้จักธรรมะกันให้เป็นอย่างดี. ข้อนี้เราจะต้องศึกษาให้รู้ธรรมะ อย่างถูกต้อง
และสมบูรณ์; นั่นคือรู้ธรรมะ อย่างถูกต้อง ทั้งโดยภาษาธรรม และภาษาคน.

๕ พึงรู้จักธรรมะทั้งภาษาคน - ภาษาธรรม.

คำว่า ภาษาคน ภาษาธรรม นั้น บางคนก็เคยได้ฟังมาแล้ว มีความเข้าใจอยู่บ้างแล้ว; แต่บางคนก็ยังไม่เคยฟัง จึงขอจำกัดความของคำว่า “ภาษาธรรม - ภาษาคน” ตามที่สมควร.

ธรรมะที่พูดไปตามที่ตาเห็น คือตาเห็นมองเห็น ของบุคคลที่ยังไม่รู้ธรรมะ นี้เรียกว่า ธรรมะในภาษาคน; ฟังเสียงไปยังวัตถุไปยังบุคคล หรือไปยังปรากฏการณ์. ส่วน ธรรมะในภาษาธรรมนั้น คือธรรมะที่กล่าว หรือพูดตามที่ดวงตาปัญญา หรือดวงตาธรรมะมองเห็น; ฟังความหมายไปในทางธรรม ในลักษณะที่ลึกซึ้ง, เป็นสันติวิสุทธิ คือบุคคลนั้นจะเห็นได้ด้วยตนเอง, เป็น อกาลิโก - เห็นว่า ธรรมะนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา เป็นอิสระแก่เวลา : ทำเมื่อไรได้รับผลเมื่อนั้น, มีลักษณะเป็น บัณฑิตตั้ง เวทิตัพโพ คือแม้ผู้รู้ก็ได้เฉพาะตนรู้แทนกันไม่ได้, หรือจะบอกกล่าวกันก็ยังไม่ได้ ต้องให้ไปมีธรรมะเอง แล้วก็รู้เห็นของตนเอง.

ธรรมะในภาษาคนนี้ เคยเรียกกันว่าบุคคลาธิฐาน, ธรรมะในภาษาธรรมนั้น เคยเรียกกันมาว่า ธรรมาธิฐาน. ภาษาคนก็พูดไปตามวิชาฝ่ายฟิสิกส์ ในฝ่ายภาษาธรรมก็พูดไปตามวิชาฝ่าย เมตาฟิสิกส์ มีลักษณะตรงกันข้าม หรือคนละแง่คนละมุม. เราจะต้องรู้จักธรรมะ ทั้งโดยภาษาคน และโดยภาษาธรรม จึงจะสามารถทำให้ธรรมะกลับมา.

อาตมามีความเห็นว่าจะอธิบายเรื่องนี้พร้อมกันไปกับตัวอย่าง ยกมาเป็นอย่างๆ พร้อมกันไปจะดีกว่า คือจะเข้าใจง่าย และเป็นการประหยัดเวลา.

ธรรมะข้อแรก หรือ คำที่ ๑ ที่จะยกมากล่าวในที่นี้ก็คือคำว่า พุทธะ หรือ พระพุทธเจ้า; เมื่อกล่าวโดยภาษาคน พระพุทธเจ้าก็เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์, นิพพานแล้ว, ถวายพระเพลิงแล้ว ตั้งสองพันกว่าปีมาแล้ว คือไม่มีอยู่แล้วในบัดนี้ โดยภาษาคน.

แต่ถ้ากล่าวโดยภาษาธรรม แล้ว พระพุทธเจ้ายังอยู่, ยังอยู่ตลอดเวลา, ยังอยู่กับเราได้. เราสามารถน้อมนำเข้ามาไว้ในใจ ตลอดเวลาได้; อย่างที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา; ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม. ธรรมในที่นี้ ประสงค์เอาเรื่องความทุกข์ และความดับสนิทแห่งความทุกข์ โดยรายการอันละเอียดที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท. ดังนั้นจึงมีคำตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจจสมุปบาท; ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม; ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา; ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ดังนี้.

การรู้จักพระพุทธเจ้ากันแต่ในภาษาคนนั้น มีเรื่องให้เห็นว่า เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ ดังจะเอามาเล่าให้ฟังว่า :-

ในสมัยที่ มิชชันนารีคริสเตียน เข้ามาสู่ประเทศไทยใหม่ๆ คณะมิชชันนารีเขาถามพุทธบริษัทไทย ว่า เดียวนี้พระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหน? พุทธบริษัทคนนั้นก็ตอบอย่างพาซื่อว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว. พวกมิชชันนารีจึงถามว่า ท่านทั้งหลาย ต้องการจะมีที่พึ่งพิงในบุคคลที่ตายแล้ว หรือใน

ที่นี้มาถึง คำที่ ๓. ว่า พระสงฆ์. *พระสงฆ์ในภาษาคน* หมายถึง บุคคลที่บวชมาเป็นบรรพชิต, หรือหมู่คณะของบุคคลเช่นนั้น เรียกว่าพระสงฆ์. ส่วน พระสงฆ์ในภาษาธรรม นั้น หมายถึง คุณธรรม ที่มีอยู่ในจิตใจของผู้ประพฤติธรรม บรรลุมรรค ผล ตามลำดับไป จนกระทั่งมรรค ๔ ผล ๔. เป็น คุณธรรมอยู่ในจิตใจ ที่ใคร ๆ ก็สามารถจะน้อมนำเข้ามา ใส่ไว้ในจิตใจของตน ๆ ได้, มีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างนี้.

ที่นี้มาถึง คำที่ ๔. ว่า ศาสนา เมื่อกล่าวโดยภาษาคน ตามที่คนทั่วไปรู้สึกกันอยู่ แม้แต่ลูกเด็ก ๆ คำว่า ศาสนา ก็ถึงไปถึงวัด ศักดิ์สิทธิ์, ปฏิมากรรมศักดิ์สิทธิ์, โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ ผ้ากาสาวพัสตร์ ที่เหลืงอร่ามไปหมด, นี้เขาเรียกว่าศาสนา. ที่จะดูศาสนาเจริญหรือเสื่อมก็ดูกันที่นี้.

แต่ว่า โดยภาษาธรรมแล้ว ศาสนานั้น ได้แก่สิ่งที่สามารถเป็นที่พึ่งแก่มนุษย์ได้จริง, ระบบปฏิบัติที่เอามาใช้เป็นที่พึ่งได้จริง, นั่นคือตัวศาสนา. เรียกอีกอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่า พรหมจรรย์ คือการประพฤติอันประเสริฐ มีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย.

ศาสนามีได้อยู่ที่โบสถ์ วิหาร วัดวาอาราม; ศาสนาในภาษาธรรม นั้น อยู่ในใจของคน ไม่มีใครทำลายได้รักษาไว้ได้; แม้ศาสนาภายนอกคือโบสถ์ วิหารเป็นต้น จะถูกเผาผลาญหมดสิ้นไป; ศาสนาจริงในภายในก็ยังอยู่ในจิตใจของบุคคล.

ฉะนั้นเราจึงเห็นว่า ศาสนาที่แท้จริง นั้น ไม่มีใครทำลายได้ อย่างที่เราคิดว่า คอมมิวนิสต์มา เผาวัดวาอารามหมด มันก็หมดไปแต่เปลือกของศาสนา; ส่วนตัวศาสนาจริง ๆ อยู่ในหัวใจคน. คอมมิวนิสต์ก็ทำอะไรไม่ได้ ขอให้รู้จักศาสนาชนิดที่แท้จริง และคงกระพันชาตรีอย่างยั่งยืนในลักษณะนี้เถิด.

นี่ก็มาถึง คำที่ ๕. ว่า พระเจ้า หรือ พระเป็นเจ้า. พระเจ้าในภาษาคน นั้น เขาสอนกันว่า เป็นรูปร่างอย่างคน, มีอารมณ์รัก มีอารมณ์โกรธ เหมือนคน, *อะไร ๆ ก็เหมือนคน*; อย่างนั้นนักวิทยาศาสตร์ยอมรับไม่ได้ กลืนไม่ลง, แล้วก็นำหัวท้าว เต๋ยวนี่มีคนพูดว่า พระเจ้าตายแล้ว, พระเจ้าตายแล้ว ไม่มีใครนับถือพระเจ้าแล้ว นั่นเป็นพระเจ้าในภาษาคน.

ครั้นมาถึง พระเจ้าในภาษาธรรม, คำว่า พระเจ้านี้หมายถึง กฎแห่งวิวัฒนาการของธรรมชาติ. ท่านจงจำไว้ให้มั่นคงว่า *กฎแห่งวิวัฒนาการของธรรมชาติ* อันนี้แหละไม่รู้จักตาย มีสมรรถภาพ ทำหน้าที่ ตามที่กล่าวไว้ *ว่าเป็นคุณสมบัติของพระเจ้าได้*. นักวิทยาศาสตร์ยินดีรับ ในฐานะเป็นสิ่งที่สูงสุด. สูงสุดก็คือ สามารถสร้างสิ่งทั้งปวง, ควบคุมสิ่งทั้งปวง, ทำลายสิ่งทั้งปวงได้จริง. ยุติธรรมที่สุดอย่างยิ่ง มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง เป็นพระเจ้าที่เราต้องรู้จักแล้วต้องประพฤติให้ตรงตามความประสงค์ คือถูกต้องตามกฎแห่งวิวัฒนาการของธรรมชาตินั่นเอง.

คนทุกคน มีพระเจ้าของตน ๆ อยู่โดยสัญชาตญาณ; ไม่มีใครที่เว้น ว่าไม่มีพระเจ้า. เขาต้องมีพระเจ้าเพราะเขารู้สึกว่า ต้องมีสิ่งสูงสุดที่จะช่วยเขา; ถ้าเขาไม่รู้จักพระเจ้าโดยแท้จริง เขาก็เอาสิ่งที่เขาคิดว่า จะช่วยเขาได้

นั่นแหละเป็นพระเจ้า. ดังนั้น จึงมีคนบางคนเอาเงินเป็นพระเจ้า : พระเจ้าเงิน พระเจ้าเงินตรา ช่วยเขาได้สารพัดอย่าง.

เขาหาว่าไม่ว่า เงิน นั้นใน ภาษาโลกๆ ก็เป็นของสารพัดนึก ช่วย ได้จริง; แต่ใน ภาษาธรรมะ แล้ว เงินนั้นเป็นสารพัดพิษ คือมีพิษอันร้ายกาจ ในทุกแง่ทุกมุม ทำให้โลกหาความสงบสุขไม่ได้. คนที่ถือเงินเป็นพระเจ้า ก็จะต้องประสบปัญหาอย่างนี้. ขอให้รู้จักพระเจ้าจริง, พระเจ้าไม่จริง, โดยภาษาคน หรือโดยภาษาธรรมกันเสียให้ถูกต้อง.

ที่นี้ ก็มาถึง คำที่ ๖. ว่า โปสถ์ วิหาร พระเจดีย์ ต้นโพธิ์ ซึ่งเป็น วัตถุศักดิ์สิทธิ์. โปสถ์ วิหาร ก็คือโปสถ์ วิหาร ที่เราเห็นอยู่. พระเจดีย์ ก็คือ ยอดแหลมๆ สลัดไปหมดที่เราเห็นอยู่, ต้นโพธิ์คือ ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่ปลูก ประจำวัด. นี้กล่าว ตามภาษาคน.

ถ้ากล่าวโดย ภาษาธรรม แล้ว โปสถ์ วิหาร นั้นจะได้แก่ร่างกายของ เรา นี้แหละ. เราจะต้อง ปรับปรุงร่างกายของเราให้เหมาะสม ที่จะเป็นที่ ประทับอยู่ ของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือของพระเจ้านี้ก็ได้. ถ้าถือ พระเจ้าก็ให้ร่างกายนี้ดีพอ ที่จะเป็นที่อยู่ของพระเจ้า; ถ้ามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ต้องทำให้ร่างกายนี้เหมาะสม ที่จะเป็นที่ประดิษฐานอยู่ของพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ตามวิธีปฏิบัติของตนๆ.

โปสถ์ วิหาร ในภาษาคน ก็เป็นเรื่องวัตถุไป โปสถ์ วิหาร ในภาษา ธรรม ก็กลายเป็นร่างกาย ที่ประพศุติอย่างบริสุทธิ์สะอาด ถูกต้อง เหมาะสม สำหรับจะเป็นที่สถิตแห่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั่นเอง.

พระเจดีย์ที่ยอดสลับไสวไปหมดนั้น เป็นภาษาคน เป็นอิฐเป็นปูน. พระเจดีย์ที่แท้จริงในภาษาธรรม คือความจำไว้อย่างมั่นคง ถึงคุณงามความดี ของบุคคล ของพระธรรม หรือสิ่งที่ควรจดจำอันสูงสุด. พระเจดีย์จึงได้แก่ จิตใจที่มีความทรงจำ ในสิ่งที่ประเสริฐสูงสุด. นี้เรียกว่าพระเจดีย์ในภาษาธรรม.

เมื่อพูดถึงตันโพธิ์ ภาษาคนก็คือตันโพธิ์ที่ปลูกอยู่ตามวัด ต้องรดน้ำ กันบ่อยๆ; แต่ตันโพธิ์ในภาษาธรรม นั้น ก็คือ โครงสร้างแห่งโพธิปัญญา นับตั้งแต่ ศีล สมาธิ ปัญญา ขึ้นไปถึงมรรค ผล นิพพาน. นี้เป็นโพธิพฤษภา ความเจริญงอกงามแห่งโพธิ เป็นต้นไม้ปลูกอยู่ในจิตใจ ไม่ต้องรดน้ำ อย่างที่ รดกันตามธรรมดา; แต่ต้องรดด้วยน้ำพิเศษ เช่นความเสียสละ ความขยัน หมั่นเพียร เป็นต้น.

ที่นี้ มาถึง คำที่ ๗ ว่า อบายภูมิ หรือ สบายภูมิ อบายภูมิ ในภาษาคน หมายถึงนรก เตร็จฉาน เปเรต อสุรกาย มีลักษณะอย่างที่บอกเล่าต่อๆ กันมา หรือเขียนอยู่ตามผนังโบสถ์ : นรกก็นรกกรรมมา ถึงต่อตายแล้ว, เตร็จฉานก็อยู่ ตามทุ่งนา, เปเรตก็อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ แต่เชื่อว่ามิ ผอม ท้องเท่าภูเขา ปากเท่ารูเข็ม, อสุรกายก็เป็นชนิดหนึ่ง นี้พูดตามภาษาคน.

ถ้าพูดโดย ภาษาธรรมแล้ว นรกคือความร้อนใจ เหมือนกับไฟลุกอยู่ในใจ, เตร็จฉานคือความโง่ อย่างที่ไม่ควรจะโง่, เปเรตก็คือ ความหิวระหาย ด้วยอำนาจของกิเลส อสุรกาย ก็คือ ความซึบลาดอย่างไม่มีเหตุผล. นี้ภาษา ธรรมก็กล่าวกันอย่างนี้.

ที่นี้ สบายภูมิ สุกคติ มีสวรรค์ หรือ มนุษย์ที่ดี หรือ สวรรค์ตามภาษาคน
ก็อยู่ที่โลกมนุษย์, หรือ อยู่ในสวรรค์ที่จะถึงต่อตายแล้ว. ถ้าเป็น ภาษาธรรม
ก็อยู่ในจิตใจ เมื่อจิตใจปรกตินดี ตัวเองนับถือตัวเอง ให้อะไรตัวเองได้ มันก็เป็น
สวรรค์ ถ้ามีกามารมณ์เป็นที่มุ่งหมาย ก็เป็นสวรรค์กามาวจร, ถ้าสงบสุข
อยู่ในรูปฌาน ก็เป็นพรหมโลกชนิดที่มีรูป, ถ้าไม่มีรูป ก็เรียกว่า พรหม-
โลกชนิดที่เป็นอรูป. นรก สวรรค์ อยู่ในใจของคน.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ตรงๆ ว่า นรกทางอายตนะเราเห็นแล้ว, สวรรค์
ทางอายตนะเราเห็นแล้ว; หมายความว่ามียูที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่มีรูป
เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ธรรมารมณ์ เข้ามากระทบแล้ว ประพัตติผิดก็เป็น
นรกที่นั่น, ประพัตติถูกก็เป็นสวรรค์ที่นั่น.

ขอให้รู้จักอบายภูมิ และสบายภูมิ โดยทั้งสองภาษาอย่างนี้เกิด.

ที่นี้ ก็มาถึง คำที่ ๘. ความเกิด ความเกิดเป็นนั้นเป็นนี้ ชนิดที่
จริงนั้น เป็นความเกิดในภาษาธรรมเป็นสันทิฎฐิโก : เกิดเป็นสัตว์นรกเมื่อมี
จิตใจเร่าร้อน, เกิดเป็นมนุษย์ก็อย่างที่มีจิตใจเหมือนมนุษย์ธรรมดา, เกิดเป็น
เทวดา ก็เมื่อสมบุรณ์ด้วยกามารมณ์, เกิดเป็นพระอรหันต์ ก็เมื่อหมดกิเลส,
เกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เมื่อตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง; ไม่ต้องรอให้ตายเสีย
ก่อนแล้วจึงเกิด, เกิดใหม่ได้โดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย. นี่เป็นการเกิดในภาษา
ธรรม. ภาษาคนเกิดจากท้องแม่; ใครๆก็เห็นอยู่แล้วไม่ต้องอธิบาย.

ที่นี้ ก็มาถึง คำที่ ๙ ว่า นิพพาน นิพพานในภาษาคน ก็เหมือนที่
ลูกเด็ก ๆ ได้รับคำสั่งสอนในโรงเรียน ว่า คือความตายของพระพุทธเจ้า. หรือ

ของพระอรหันต์ หมายถึงความตาย. ลูกเด็ก ๆ เขาเข้าใจกันอย่างนี้. คนทั่วไปที่ได้รับคำสั่งสอนตามภาษาคน ก็ว่า นิพพานนั้น เราจะมีตัวมีตน เข้าไปสู่เมืองแก้ว อันกล่าวแล้วคือพระนิพพาน, แล้วก็ต่อตายแล้ว ไม่รู้จักอีกก็ร้อยชาติ ก็พ้นชาติ จึงจะไปถึง. นี่คือนิพพานในภาษาคน.

ส่วน นิพพานในภาษาธรรมนั้น ต้องว่างจากตัวตน, หมดกิเลส ไม่มีตัวมีตน ความดับไปแห่งตัวตน หรือกิเลสนั้นแหละ เรียกว่าพระนิพพาน ถึงได้ทีนี้ เดียวนี้, เย็นถึงที่สุด กันทีนี้ เดียวนี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว. ความทุกข์มีที่ไหนก็ดับทุกข์กันทีนั้น. วัฏฏสงสารมีที่ไหน ก็ดับวัฏฏสงสารเสีย ก็มีนิพพานทีนั้น. ความดับแห่งกองทุกข์, ความสิ้นสุดแห่งวัฏฏสงสาร, นั่นแหละคือนิพพาน ในภาษาธรรม.

ทีนี้ ก็มาถึง คำที่ ๑๐ ว่า ความสุข ถ้า ความสุขภาษาคน ก็คือ เป็น ทาสของกิเลส ได้เหยื่อของกิเลส เอาเหยื่อมาบำรุงกิเลส. นี่เรียกว่า ความสุขในภาษาคน คือเป็นทาสของกิเลส. ส่วนภาษาธรรมนั้น ความสุขเกิดมาจากการทำลายกิเลสหมดสิ้น, ไม่ต้องหาเหยื่อมาเลี้ยงกิเลสอีกต่อไป, เป็นผู้อยู่เหนือกิเลส, เป็นนายของกิเลส, มันตรงกันข้ามอยู่อย่างนี้. ขอให้รู้จักความสุขทั้งโดยภาษาคนและภาษาธรรมเถิดจะแก้ปัญหारेื่องความสุขได้เป็นอย่างดี.

ทีนี้ ก็มาถึง คำที่ ๑๑ ว่าบุญกุศล ภาษาคน บุญกุศลก็เป็นเครื่องฟูใจ, ทำใจให้สบาย ก็หลงใหลกันใหญ่และเมาได้. บุญกุศลในภาษาธรรมนั้น ตรงกันข้าม คือ เป็นเครื่องล้างบาป เป็นพาหนะข้ามวัฏฏะ บุญภาษาคน ทำให้จมอยู่ในวัฏฏะ; บุญภาษาธรรมทำให้ข้ามจากวัฏฏะ.

ที่นี้มาถึงคำที่ ๑๒. ว่า ทาน ในภาษาคน เป็นการลงทุนค้าเอาผลกำไร มากเกินไป. คำว่า ทาน ในภาษาธรรม หมายถึง การกระทำด้วยเมตตาบริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทนอะไร; มันต่างกันอย่างนี้.

ที่นี้ ก็มาถึง คำที่ ๑๓ ว่า สิ่งเสพติด ภาษาคนถึงถึงสิ่งเสพติดทางวัตถุ เช่นเฮโรอีนเป็นต้น; แต่ในภาษาธรรม นั้น สิ่งเสพติดคือความเริ่ดอร่อยทางกิเลส. คนติดความเริ่ดอร่อยทางกิเลส มีโทษร้ายกาจยิ่งกว่าสิ่งเสพติดในทางวัตถุเป็นไหน ๆ; แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าบุญก็เถอะ ถ้าถึงขนาดเมาและติดแล้ว ก็เป็นสิ่งเสพติดยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ มีผลร้ายทำลายเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก. ขอให้รู้จักสิ่งเสพติดที่น่ากลัวกว่า ที่เรากำลังกลัวกันอยู่.

ในภาษาธรรมนั้น การร้องเพลงคือการร้องไห้, การเต้นรำนั่นคืออาการของคนบ้า, การหัวเราะนั้นเป็นอาการของเด็ก, ฟังรู้กันไว้อย่างนี้.

ที่นี้ ก็มาถึงคำที่ ๑๔. คำว่า วรรณะ ๔ : วรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร. ภาษาคนถือว่าต่างกัน, ต่างกันมาจนไม่คบค้าสมาคมกัน. หน้าที่การงานต่างกัน เขาบัญญัติว่า อาวุธเป็นทรัพย์สินสมบัติของวรรณกษัตริย์ การรับไทย-ทานเป็นทรัพย์สินสมบัติ ของพวกวรรณะพราหมณ์. การทำมาหากินเป็นทรัพย์สินสมบัติของวรรณะแพศย์. ไม่คานกับเลี้ยงเป็นทรัพย์สินสมบัติของพวกวรรณะศูทร. แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราบัญญัติโลกุตตรธรรมเป็นทรัพย์สินสมบัติของวรรณะทั้งสี่.

นี่กลายเป็นว่า โดยภาษาธรรมแล้ว วรรณะทั้งสี่ ไม่แตกต่างกันเลย ตามกฎแห่งกรรม : ทำดี—ดี, ทำชั่ว—ชั่ว ด้วยกันทั้งนั้น, มีโอกาสที่จะได้รับโลกุตตรธรรม เป็นทรัพย์สมบัติด้วยกันทั้งนั้น, มันจึงไม่ต่างกัน. มันต่างกันแต่ในภาษาคน ที่บัญญัติไปตามความรู้สึกของคน; ไม่ต่างกันโดยภาษาธรรมที่บัญญัติตามกฎของธรรมชาติอันแท้จริง.

นี่ มาถึง คำที่ ๑๕. คำสุดท้ายของการบรรยายในวันนี้ ก็คือคำว่า ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นสถาบันทั้งสามที่สูงที่สุด เมื่อกล่าวโดยภาษาคน ก็หมายถึง ประเทศ, หมายถึง วัตถุในศาสนา, หมายถึง พระมหากษัตริย์ที่เป็นบุคคล ตามที่รู้สึกกัน ที่สอนลูกเด็ก ๆ ให้รู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ; อย่างนี้รู้กันแต่ในฐานะเป็นวัตถุหรือเป็นบุคคล. อย่างนี้เป็นสถาบันในภาษาคน.

ถ้า ภาษาธรรม ชาติ หมายถึง คุณสมบัติอันสูงสุดของความเป็นชาติ หรือความจำเป็นที่จะต้องเป็นชาติ. ศาสนา หมายถึง คุณค่า และความจำเป็นแห่งศาสนาที่เราจะต้องมี. พระมหากษัตริย์ คือ คุณค่า หรือความจำเป็นที่จะต้องเป็นพระมหากษัตริย์.

ชาติเปรียบเหมือนร่างกาย, ศาสนาเปรียบเหมือนจิตใจ, พระมหากษัตริย์เปรียบเหมือนระบบประสาท ที่ทำความผูกพันระหว่างร่างกายกับจิตใจ, ทำให้อวัยวะและจิตใจมีอยู่ได้ หรือมีคุณค่าขึ้นมา เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องมีอยู่พร้อมกัน เป็น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์; ขาดไปเสียอย่างแล้ว ก็จะไม่ทำอะไรเหลืออยู่ได้.

เมื่อกล่าวโดย ภาษาคน ก็หมายถึงตัวบุคคล หรือ ตัวแผ่นดิน หรือ ตัวโบสถ์ วิหาร วัดวาอาราม. แต่ถ้ากล่าวโดย ภาษาธรรม หมายถึงคุณค่าอันสูงสุด และความจำเป็นอันสูงสุด ที่จะต้องมีสิ่งเหล่านี้อยู่ในจิตใจ; ฝังอยู่ในจิตใจ: ชาติก็ฝังอยู่ในจิตใจ ศาสนาก็ฝังอยู่ในจิตใจ พระมหากษัตริย์ก็ฝังอยู่ในจิตใจ; ไม่ใช่อยู่ในภายนอกในรูปแบบของวัตถุ หรือบุคคลที่เป็นรูปธรรม.

เราไม่ได้สั่งสอนลูกเด็ก ๆ ของเรา ให้รู้จักสถาบันทั้งสามนี้อย่างถูกต้อง. เราสอนให้เขาท่องเข่าบ่นก็แต่เรื่องทางวัตถุ. ปฏิญาณก็เอาวัตถุเป็นหลัก. ลูกเด็ก ๆ ของเราจึงไม่มีชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์โดยแท้จริงอยู่ในภายใน; เพราะว่าการศึกษาไม่สมบูรณ์. ถ้าการศึกษาสมบูรณ์ ลูกเด็ก ๆ ของเราก็จะฝังชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ อยู่ในจิตใจ เป็นสถาบันอันแท้จริง.

เมื่อลูกเด็ก ๆ เขาไม่รู้จัก ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยภาษาธรรม ก็ไม่มีสิ่งเหล่านี้โดยถูกต้องได้. เขาจึงไม่สามารถจะประพடுத்தิน ให้ได้รับประโยชน์ผลตามที่ควรจะได้รับ จึงมีลูกเด็ก ๆ หรือว่ายุวชน ที่หลักเข้าป่า ปฏิเสธชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แล้วก่อปัญหาขึ้นมาอย่างยืดยาว; ก็ลองคิดดูเถิดว่า เพราะว่าเขาไม่รู้จัก สิ่งที่เราเรียกว่าชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยภาษาธรรม รู้แต่โดยภาษาคน เท่านั้น.

ต้องรู้ธรรมะทั้งภาษาคนภาษาธรรมจึงจะแก้ปัญหาได้.

เวลาก็หมดแล้ว ขอสรุปความว่า ภาษาคน คือพูดไปตามที่ตาเห็นมองเห็น, ฟังเสียงไปยังวัตถุและบุคคล เป็นบุคคลาธิษฐาน. ส่วน ภาษา

ธรรมนั้น พุดไปตามที่ปัญญาจักขุมองเห็น หรือธรรมจักขุมองเห็น, เป็นนามธรรมอันลึกซึ้ง, พุดกันได้แต่ผู้รู้ธรรม ในลักษณะเป็นธรรมาธิฐานอันลึกซึ้ง. ภาษาคนนั้น สำหรับคนไม่รู้ธรรมะพุด; ภาษาธรรมเป็นภาษาสำหรับคนรู้ธรรมะพุด; ต่างกันอยู่อย่างนี้.

เราต้องรู้ธรรมะโดยสองความหมาย จึงจะสามารถจัดการให้ธรรมะกลับมา ทันเวลา ที่โลกต้องการธรรมะอย่างยิ่ง.

เวลาสำหรับการบรรยายหมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายปรากฏธรรมในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องศึกษาทั้งชนิดมีตัวตน และไม่มีตัวตน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การแสดงปาฐกถาธรรมในครั้งนี้อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษา ทั้งอย่างมีตัวตนและอย่างไม่มีตัวตน.”

ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตดูให้ดี ว่า อาตมากำลังกล่าวว่า ธรรมะนั้นต้องศึกษา; จะต้องศึกษาทั้งชนิดที่มีตัวตน และชนิดที่ไม่มีตัวตน เป็นสองอย่างกันอยู่.

ปัญหาอันมีอยู่ว่า คนจำนวนมาก แม้ที่เป็นพุทธบริษัทกำลังสงสัยอยู่ว่า “จะเอาอย่างไรกันแน่ จะว่ามีตัวตนหรือไม่มีตัวตน ?

ศึกษาให้รู้จักคำ “มีตน, ไม่มีตน.”

นี่เป็นสิ่งที่ไขว้เขว ซ้อนเร้น หรือสับสนกันอยู่ แม้ในพระพุทธ-
ภาษิต ที่ปรากฏอยู่เป็นหลักฐาน ก็มีอยู่ทั้งสองอย่าง เช่น ตรัสว่า “อตฺตา หิ
อตฺตโน นาโถ” แปลว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” และติดๆ กันนั้น ในคัมภีร์เดียวกัน
นั้นก็ยังมีว่า “อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺถิ” แปลว่า “ตนของตนนั้นไม่มี”, “กุโธ
ปฺปฺกุโธ กุโธ ธนํ” แล้ว “บุตรของตน ทรัพย์ของตน จะมีมาแต่ไหน” อย่างนี้เป็น
ต้น, ในพระพุทธภาษิตเองก็ยังมีอยู่ทั้งสองอย่าง.

เดี๋ยวนี้ เราได้รับคำสั่งสอนว่า พุทธศาสนาสอนเรื่องไม่มีตัวตน เป็น
ความจริง. เรื่องไม่มีตัวตนนักศึกษาชาวต่างประเทศทั้งโลกก็พูดกัน เป็นที่ยอมรับ
เป็นเสียงเดียวกันว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเรื่อง อนัตตา คือไม่มีตัวตน,
ผิดจากศาสนาอื่น ๆ ที่ตนตรงนั่นเอง.

เป็นอันว่า โดยหลักใหญ่ยอมรับกันทั่วไปทั้งหมดว่า พุทธศาสนาสอน
เรื่องไม่มีตัวตน หรือ มีอนัตตา นั้นแหละเป็นหลักของพระพุทธศาสนา.

ปัญหาที่มีอยู่อย่างนี้ เราจะต้องมองดูให้เห็นข้อเท็จจริง ข้อเท็จจริง
ก็ปรากฏอยู่แล้วว่า ทรงสอนทั้งชนิดที่มีตัวตน และ ไม่มีตัวตน. ทำไมจึงเป็น
อย่างนั้น?

ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธรองค์ หรือเหตุการณ์เครื่องพุทธานุภาพนั้น ก็มี
อยู่ว่าพระองค์ได้ตรัสรู้ขึ้นมา ในหมู่ชนที่ถือลัทธิว่ามีตัวตนกันอยู่เป็นประจำ;

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลัทธิอุปนิษัท ที่สอนว่า มีตัวมีตนเวียนว่ายตายเกิดเรื่อยไป ๆ ค่อยบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น จนกว่าจะไปเป็นอตฺตาใหญ่ อตฺตาถาวรไม่เวียนว่ายอีกต่อไป. นี่ประชาชนทั้งหมด หรือแทบทั้งหมดได้รับคำสั่งสอนอย่างนี้ อยู่ เป็นพื้นฐานอันแน่นแฟ้นที่สุด.

ที่นี้อีกอย่างหนึ่ง คนเราตามความรู้สึกโดยสัญชาตญาณ ก็ มีความรู้สึก ว่า มีตัวตน ได้เอง และรุนแรงทั้งเหนียวแน่นอยู่ในใจ; สองแรงรวมกันเข้าคือ แรงที่ได้รับคำสั่งสอน, และแรงที่เป็นไปตามสัญชาตญาณ สัตว์ทั้งหลายก็รู้สึกว่ามีตัวตน.

พระพุทธเจ้า ตรัสรู้ความจริง เรื่องไม่มีตัวตน ขึ้นมาในท่ามกลางหมู่ชนเช่นนั้น; ท่านก็ ทรงท้อพระทัย จนคิดว่าจะไม่สั่งสอนแล้ว มันคงจะเข้าใจกันไม่ได้. แต่ที่นี้ ก็ มีความคิดแทรกแซงขึ้นมาว่า คนที่ยังพอจะเข้าใจได้ก็ยังมีอยู่; เพราะฉะนั้น ก็ควรจะสอน ก็ตัดสินใจพระทัยที่จะสอน, ก็เป็นอันว่า ต้องสอน เรื่องไม่มีตัวตน แก่มหาชนที่ยึดถือเรื่องตัวตน. แล้วมันจะเป็นอย่างไร?

ท่านก็จะ ต้องสอน ชนิดที่มีตัวตน ให้เป็นประโยชน์แก่คนที่ยึดถือว่ามีตัวตน; นี่จะเรียกว่าธรรมะจำเป็นก็ได้. พระองค์ทรงทราบเรื่องไม่มีตัวตน. แต่จะต้องสอนแก่คนที่มีตัวตน ก็ต้องสอนอย่างมีตัวตน ดังนั้นจึงสอน คำสอนประเภทที่ว่ามีตัวตนด้วย.

สรุป ความว่า สอนให้ทำตัวตนให้ดี ดี—ดี—ดี จนถึงที่สุด; เมื่อเอื้อมระอาต่อความดี ก็จะต้องเลิกมีตัวตน จึงจะดับทุกข์ได้, หรือจะอยู่เหนือความดี.

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า การสอนเรื่องมีตัวตน ก็สอนเพื่อเป็นพื้นฐาน สำหรับจะไปไม่มีตัวตนในกาลข้างหน้า; ทั้งนี้เพราะเหตุว่า มันต้องรู้จักตัวตน ก่อน, แล้วก็ทำตัวตนให้ดี. เมื่อดีเท่าไร ๆ ก็ยังเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะ มันจึง ต้องเลิกตัวตน; มีความรู้เรื่องทำให้ไม่มีตัวตนก็หยุดเวียนว่ายในวัฏฏะ.

ตอนนี้แหละเป็นตอนที่เป็นการสอนโดยแท้จริงของพระองค์ คือ เป็น ตัวพุทธศาสนา; แต่เมื่อต้อง สอนเรื่องตัวตนไปก่อน แก่คนที่ติดแน่นใน ตัว ตน ก็สอนเพื่อเขาจะได้ยุติ : เวียนว่ายดี, เวียนว่ายตายเกิดชนิดดี จน กว่าจะเอือมระอา.

จึงสรุปความได้ว่า คำสอนเรื่องตัวตน ก็เป็นบุพพภาค สำหรับ จะ ให้อำนาจเรื่องไม่มีตัวตน นั้นเอง ไม่ขัดอะไรกัน, และจำเป็นที่จะต้องทำอย่างนั้น คือ สอนให้มีตัวตนที่ดี. เมื่อเอือมระอาตัวตนที่ดี ก็สอนไปในทางที่หยุดมีตัวตน คือหลุดพ้นจากตัวตน หรือหลุดพ้นจากความทุกข์.

สำหรับในประเทศไทยเรานี้ ก็มีปัญหาคำสอนนั้น คือว่าลัทธิของ ศาสนาพราหมณ์ ได้เข้ามาสู่ประเทศไทย ก่อนพุทธศาสนา. ครูปาจารย์ที่เป็น พราหมณ์ ก็มาสอนเรื่อง "อิตตา" หรือ มีตัวตน เจตภูต วิญญาณ เวียนว่าย ตายเกิด อย่างเดียวกับที่สอนกันอยู่ในอินเดีย ประชาชนคนไทยก็มีลัทธิฝังแน่น เรื่องมีตัวตน.

ทีนี้ ประกอบกับว่า สัตว์ ประชาชน พวกไหนก็ตาม; ตามสัญญาต- ญาณย่อมรู้สึกว่ามีตัวตน นี่ก็บวกเข้าอีกแรงหนึ่งก็เป็นสองแรง คือ คำสอนก็สอน

ว่ามีตัวตน. สัญชาตญาณกับออกมาในทางที่มีตัวตน. ประชาชนคนไทยก็มีความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตน ยากที่จะรับคำสั่งสอนเรื่องไม่มีตัวตน; ดังที่กล่าวปรากฏอยู่ในคัมภีร์ว่า การที่พระเจ้าอโศกมหาราช ส่งพระเถระมาสอนศาสนาทางสุวรรณภูมินี้ ก็ต้องมาปราบยักษ์ปราบมารปราบผีอะไรต่าง ๆ ที่เป็นข้าศึกให้ราบคาบไปเสียก่อน จึงจะสอนพระพุทธศาสนาโดยถูกต้องได้.

นี่ก็ต้องมาทำความเข้าใจ กับพวกที่ยึดถือเรื่องตัวตนอย่างหนาแน่นอยู่ก่อน จึงจะสอนเรื่องไม่มีตัวตนได้. ขอให้เห็นข้อเท็จจริงอันนี้. ขอให้เห็นใจผู้สอน หรือให้เห็นพระทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่จำเป็นอย่างไร ที่จะมาสอนเรื่อง “อนัตตา” ไม่มีตัวตน แก่สัตว์ทั้งหลายที่ติดแน่นอยู่ในอัตตา มันก็เหมือนกับว่ากลิ้งครกชนภูเขา.

ทีนี้ พวกเราลูกศิษย์สมัยนี้จะทำอย่างไร? ก็ต้องเรียนรู้ทั้งสองเรื่อง คือเรื่อง “อัตตา” อันเป็นสมบัติเดิม, และเรื่อง “อนัตตา” อันเป็นสมบัติใหม่ ที่จะได้รับจากพระพุทธเจ้า.

มองดูไปยังสิ่งที่เรียกว่า “สัมมาทิฐิ” ในพระพุทธศาสนา^๕ ก็มีอยู่เป็นสองอย่าง :-

สัมมาทิฐิ ในเบื้องต้น เรียกว่า “โลกียสัมมาทิฐิ” ก็ได้. นี่ก็สอนเรื่องมีตัวตน มีสัตว์ มีบุคคล มีบิดามารดา มีโลกนี้มีโลกอื่น มีการทำบุญให้ทาน; อย่างนี้เป็น สัมมาทิฐิชนิดที่มีตัวตน.

ทีนี้ สัมมาทิฐิ ที่สูงขึ้นไป อย่างไม่มีตัวตน จะไม่สอนอย่างนั้น, จะไม่พูดอย่างนั้น; จะพูดแต่เพียงว่า “นี่ความทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ความดับสนิทแห่งทุกข์ นี่ทางให้ถึงความดับทุกข์ คือ เรื่องอริยสัจจ์นั่นเอง”.

ที่สอนยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ก็คือ ไม่มีคู่สุดโต่ง มีแต่ตรงกลางที่เรียกว่า “อิทัปปัจจยตา” ไม่พูดว่ามีหรือไม่มี : มีแต่พูดว่ามีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา, ไม่มีสัตว์บุคคล, แล้วก็ไม่ใช่ไม่มีอะไรเสียเลย แล้วก็ไม่ได้พูดว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ซึ่งเป็นความเห็นผิดทั้ง ๒ อย่าง แต่พูดอยู่ตรงกลางว่า “มันแล้วแต่เหตุปัจจัย” หรือ “อิทัปปัจจยตา” มันไม่มีคน ตัวตน; มันมีแต่อิทัปปัจจยตา มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

เราสมมติว่ามีคน สมมติส่วนนั้นว่าเกิด, สมมติส่วนนี้ว่าตาย. โดยเนื้อแท้แล้ว มีแต่สิ่งที่เป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย ตามกฎของธรรมชาติ.

สัมมาทิฐิอย่างมีตัวตนนั้น ทำให้เวียนว่ายไปในวัฏฏะอย่างดี.

สัมมาทิฐิอย่างไม่มีตัวตนนั้น ทำให้หยุดเวียนว่ายโดยประการทั้งปวง.

รู้จักตัวตนก่อนแล้วจึงจะรู้จักอนัตตา.

ทีนี้ สิ่งที่เราจะต้องเข้าใจต่อไป ก็คือ ตัวตนเป็นที่ตั้งแห่งความดี ความชั่ว มันมีตัวตน มันจึงมีดีได้หรือชั่วได้; ก็เวียนว่ายไป ด้วยอำนาจของ

ความดี. ถ้ายังไม่เอือมระอา ก็ยังสร้างเหตุปัจจัยนี้สำหรับเวียนว่ายต่อไป. ถ้ามองเห็นโทษของการเวียนว่าย ก็ต้องการจะหยุดเวียนว่าย. ดังนั้น **หลักพระพุทธศาสนา** ที่เรียกกันว่า **“โอวาทปาฏิโมกข์”** จึงแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ :-

- ละชั่วเสีย ขั้นตอนหนึ่ง;
- ก็ทำความดีให้เต็ม ขั้นตอนที่สอง; แล้วก็
- ทำจิตให้บริสุทธิ์ อยู่เหนืออิทธิพลของความชั่วและความดี; ไม่ต้องมีปัญหาเรื่องความชั่วความดีอีกต่อไป.

ตอนนี้ แหละเป็นตอนที่เรียกว่า **สอนเรื่อง อนัตตา เพื่อจะหยุดเสียซึ่งความยึดถือ ว่าตัวตน หรือ ว่าตัวชั่ว.**

ในตอนต้นก็ต้องสอนอย่างมีตัวตน มีดีมีชั่ว ทำให้ถึงที่สุดเสียก่อนในเรื่องของความดี จึงจะสามารถยกตนขึ้นเหนือความดี, คือยกจิตใจขึ้นอยู่เหนือตัวตน, หรือเหนือความดีความชั่วของตัวตน. พูดย่าง ๆ ก็ว่า ละตนชั่วเสียแล้วก็มีตนดี.

ทีนี้ ก็มาถึงเหนือตนหรือ หมดตน เหลืออยู่แต่อะไร? ก็เหลืออยู่แต่ร่างกาย จิตใจ ที่บริสุทธิ์สะอาด เกลี้ยงเกลา จากความโง่เขลาว่า มีตัวตน, เป็นความเห็นแจ้งที่ถูกต้องว่า ไม่มีตัวตน; แต่ก็มิใช่จะไม่มีอะไรเสียเลย มันก็มีกายมีใจตามธรรมชาติ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ; มันบริสุทธิ์สะอาด เพราะว่า ไม่มีความหลงว่าตัวตน ซึ่งเป็นที่ตั้งของกิเลส.

อะไรคือความจริง? มันก็จริงทั้งสองอย่าง คือ ความรู้สึกว่าตัวตนมันก็มีอยู่จริง; แต่มันเป็นความโง่ โดยที่แท้แล้ว สิ่งที่มีอยู่จริงนั้นมิใช่ตัวตน; พุทธศาสนาจึงสอนว่า “สพเพ ธมฺมา อนตฺตา” – สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นไม่ใช่ตน.

มันก็มีอยู่จริง แต่มิใช่ตน, จะเป็นสังขารร่างกายชีวิต จิตใจนี้ก็มีอยู่จริง แต่เป็นกระแสที่บีบปัจจัยตา ตามกฎของธรรมชาติ; ไม่ใช่ตัวตน, ไม่ควรจะยึดถือว่าตัวตน. ดีหรือชั่ว บุญหรือบาป ก็มีอยู่จริง แต่มิใช่เป็นตัวตน มันเป็นเรื่องที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. ถ้ายังยึดติดอยู่ในสิ่งเหล่านั้นก็ต้องเวียนว่ายต่อไป และมีความทนทรมาน, ต้องสลัดสิ่งเหล่านั้นออกไป จิตใจจึงจะบริสุทธิ์หลุดพ้น ไปสู่พระนิพพาน นี่คือ ความจริง.

ตัวตนเป็นความรู้สึกเดิมที่เบญจมาหา.

ถ้าถามว่า “ตัวตน” คืออะไร? ก็จะต้องดูให้ได้ว่า ตัวตนนี้ เป็นสมบัติเดิมที่เป็นมาหาหลอกลวง ที่เรามีอยู่กันทุกคน, มีมาตั้งแต่เด็ก ๆ คือว่า เด็กอยู่ในท้องแม่ ไม่มีความรู้สึกเรื่องตัวตน พอคลอดออกมาจากท้องแม่ พบของเอร็ดอร่อยสวยงาม ก็ติดในรสของความเอร็ดอร่อยสวยงาม มีความอยากในสิ่งที่อร่อย. ^{๕๘๘}นี้ก็มี ความอยากขึ้นมาแล้ว.

ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า ความอยากเกิดขึ้นมา เป็นความรู้สึกที่ต้องเกิด, และเกิดตามธรรมชาติเท่านั้น; ไม่ต้องมีตัวตนอะไรที่ไหน มัน เป็นจิตใจที่

รู้สึกได้, มันก็รู้สึกไปตามการปรุงแต่งของธรรมชาติ มันจึงอยากในสิ่งที่ตัวชอบ. ความอยากนี้เอง ทำให้เกิดความรู้สึก ถัดขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง คือรู้สึกว่า “ฉันเป็นผู้อยาก”.

ความรู้สึกว่า ตัวตน หรือฉันนี้ มันเกิดทีหลังความอยาก. เด็กออกมาจากท้องแม่ ไม่ต้องมีความรู้อะไรมากไปกว่ารู้ว่า อะไรร่อย, อะไรไม่ร่อย, อะไรถูกใจ, อะไรไม่ถูกใจ, แล้วมันก็อยากเป็นของมันเอง มันมีความอยากได้เอง.

เมื่อมีความอยากแล้ว ความอยากนี้ก็จะปรุงให้เกิด ความรู้สึกที่ถัดมาว่า “เป็นผู้อยาก”; นี่ตัวตนก็เกิดเมื่อเด็กรู้ประสัประสาต่อสิ่งเวิรด์ร่อยสวยงาม; ความอยากก็เกิด, ตัวตนก็เกิดแล้วก็เกิดมากขึ้น ๆ จนเป็นหนุ่มเป็นสาว. นี่เรียกว่า สมบัติเดิม ที่เราได้มา ได้รับตั้งแต่คลอดออกมาจากท้องแม่.

ส่วน อนัตตา นั้น เป็นความจริง ที่ซ่อนอยู่ข้างใต้ นั่น ว่านั่นมันเป็นอย่างนั้น เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา; ไม่ใช่ตัวตนอะไรที่ไหน.

นี่ ตัวตนคือสมบัติเดิม ที่ติดอยู่ในจิตใจของสิ่งที่มีชีวิต กว่าจะได้รับสมบัติใหม่ของพระพรเจ้า คือ เรื่องความจริงอันไม่มีตัวตนนี้ มันแสนยากอย่างนี้.

สรุปความว่า ตนนี้, ตัวตนนี้ มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น “เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น”. ขอให้สังเกตดูให้ดี และ รู้สึกด้วยอวิชชา คือความโง่, ตัวตนซึ่งเป็นผู้อยากนั้นคลอดออกจากความอยาก.

จงเรียนพุทธศาสนาที่นี้ อย่าเรียนจากตำรับตำราอะไรที่ไหนเลย มัน
จะไม่รู้.

มันต้องรู้ เมื่อเรียนจากตัวความรู้สึกในใจโดยตรง มีความอยาก มี
ความรู้สึกว่า “กูผู้อยาก” แล้วมันก็เห็นแก่กู, เห็นแก่ตน, ก็ทำความชั่วได้
ตามอำนาจของความเห็นแก่ตน. ตนชั่วก็เห็นแก่ตน ก็เป็นอันตรายต่อผู้อื่น;
ถึงแม้ตนดี เมื่อยึดถือมันหนักหนั และเป็นความทุกข์.

คนรู้จัก “ตน” ตามความรู้สึกของยถมโน, แก่ยาก.

คนต้องเป็นทุกข์ เพราะความดี เพราะยึดถือความดี เพราะแบก
ความดี; มาตัวตายเพราะปัญหาเรื่องความดี นึกมียู่มาก; เพราะว่า ความ
ยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวตนนี้จะได้แสนยาก, มันเหนียวแน่นเหลือประมาณ. อย่างว่า
คนรู้ว่าภรรยาชั่ว ไม่ซื่อสัตย์ต่อเราแล้ว ก็ยังตัดความอาลัยอาวรณ์นั้นได้ยาก,
ยากที่จะหย่าขาดกับเขาได้, หย่ากับเขาแล้วยังไปนึกถึงด้วยความอาลัยอาวรณ์อยู่.
นี้เรียกว่า ความยึดถือมั่นเหนียวแน่น อย่างนี้.

แม้รู้สึกว่าชั่ว ไม่น่ายึดถือ มันก็ยังละไม่ได้; เช่น พระโศตบั่น
มีความเห็นว่า ขันธ์ทั้ง ๕ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; แต่ความเห็นนี้ยังน้อย
ยังละความยึดถือไม่ได้, ทั้งที่มีความเห็นว่า ขันธ์ ๕ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.
ทิฏฐิ มองเห็น; แต่อุปาทานยังละไม่ได้ เพราะมีความยึดถืออันเหนียวแน่น
นั่นเอง.

ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า เรากำลังเป็นอย่างนั้นกันทุกคน : สามียากที่จะตัดขาดจากภรรยา, ภรรยากียากที่จะตัดขาดจากสามี. **แม้รู้ว่าเล่นไม่ซื่อแล้วก็ยังตัดยาก** เพราะมีความยึดถือว่าตัวตน หรือของตน มันเหนียวแน่น.

ศึกษาตามหลักพุทธศาสนา จะรู้ว่าทุกอย่างเป็นธรรมชาติ.

ที่นี้ ก็มาดูพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมะ ที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนาบอกว่า มัน ไม่มีสิ่งไหนที่ควรเรียกว่าตัวตน มีแต่ธรรมชาติ ดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นไปภายนอก, ภายใน คิดนึกได้ แล้วก็คิดนึกไปในทางโง่งงมีตัวตน; เลิกโง่เมื่อไร มันก็ไม่มีตัวตน, มีแต่ธรรมชาติที่เป็นไปตามธรรมชาติ. ไม่มีปัญหาเรื่องตัวตน, ไม่มีปัญหาเรื่องตายแล้วเกิด; เพราะว่า มันไม่มีคน มันมีแต่สิ่งที่เป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย ของธรรมชาติ.

ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ, ๖ อย่างนี้ ประกอบกันเข้าเป็นสิ่งที่เราเรียกว่า "สัตว์บุคคล" แล้วก็ เป็นไปตามธรรมชาติ มันอยู่ด้วยอวิชชา มัน ควบคุมอยู่ด้วยอวิชชา จึงมีตัวตน.

พุทธศาสนาต้องการให้ทราบเรื่องนี้ เลิกคิด เลิกยึดถือ เลิกโง่ว่ามีตัวตน ให้มีอยู่แต่ธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎ ของ ธรรมชาติ : มีร่างกาย จิตใจอันสะอาด, ควบคุมอยู่ด้วยอวิชชา คือ ความรู้ตามที่เป็นจริง แล้วก็เลสทั้งหลายก็เกิดไม่ได้. เราก็อยู่เป็นสุขด้วยกันทั้งหมดทุก ๆ ฝ่าย.

ทั้งนี้ ก็มาถึง ระบบการศึกษา ในโลกนี้ไม่มีคำสอนเรื่องไม่มีตัวตน, มีแต่สอนเรื่องมีตัวตน. สอนให้มีความเห็นแก่ตัวตนหนักขึ้นไปๆ; เราจึงมีแต่ความเห็นแก่ตนเต็มไปทั่วโลก, ขจัดความทุกข์ยาก ที่เกิดมาจากการเบียดเบียนไม่ได้; เพราะว่ามีแต่ความเห็นแก่ตัวตนกันทั้งโลก. โลกควรจะศึกษาสัจจะของพระพุทธเจ้า เรื่องไม่มีตัวตนนี้กันเสียให้ถูกต้อง.

ตัวตนเป็นความรู้สึกของจิตใจ. จิตที่ใจจึงจะคิดว่ามีตัวตน จิตที่ฉลาดแล้ว มองเห็นทุกสิ่งเป็นไปตามธรรมชาติไม่ใช่ตัวตน. ตัวตนนี้ เป็นของมายาเหลวว้าง, ไม่เป็นวิทยาศาสตร์, ไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์อยู่ในตัวตนนั้นเลย; แต่ในสิ่งที่ไม่มีตัวตน ในความรู้ว่าไม่มีตัวตนนี้เป็นวิทยาศาสตร์, คือเป็นความจริงของธรรมชาติ; ว่ามันเป็นไปตามธรรมชาติ, เป็นธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ไม่มีตัวตน.

เรื่องอนัตตา เป็นความจริงตามวิทยาศาสตร์.

ฉะนั้น เรื่องไม่มีตัวตน จึงเป็น วิทยาศาสตร์ หรือมีวิทยาศาสตร์; เข้าถึงธรรมชาติอันบริสุทธิ์. มีชีวิตอยู่ได้ไม่ตาย; แต่เต็มไปด้วยปัญญา ที่ทำให้ตัวเองก็ไม่ใช่ทุกข์, ไม่ทำให้ใครเป็นทุกข์. ลองคำนวณดูว่า ถ้าในโลกนี้สัตว์ในโลกมีความรู้สึกถูกต้องเรื่องไม่มีตัวตน ก็คือ มีปัญญาสูงสุดก็ไม่มีความเห็นแก่ตน แล้วก็ไม่มีเบียดเบียนกัน; มีแต่ความรักผู้อื่นได้โดยอัตโนมัติ.

อัตโนมติ^๕ นี้ พึงดูให้ดีว่า มันไม่ต้องพยายามอะไรมาก; เพียงแต่เรารู้สึกว่าไม่มีตัวตนเท่านั้น เราก็ไม่เห็นแก่ตัว. การเบียดเบียนผู้อื่นก็ไม่ได้ การเบียดเบียนผู้อื่น^๕ นี้ มีเพราะความเห็นแก่ตัว; พอหมดความเห็นแก่ตัวมัน ก็เกิดความรักผู้อื่นโดยอัตโนมติ.

ถ้า ความรู้เรื่องอนัตตา เข้ามาเป็นแสงสว่างในจิตใจ ของคนทุกคน แล้ว; คนก็หมดความเห็นแก่ตน ทำไปด้วยสติปัญญา, รู้หน้าที่ที่ควรกระทำ. เขาก็ทำการสงเคราะห์กันและกัน เพราะมีความเห็นแก่ธรรมะ คือความจริง, คือ เห็นว่า ร่างกายจิตใจกลุ่มไหน ก็ล้วนแต่มีปัญหาเรื่องความทุกข์. เรามาช่วยกันดับความทุกข์; ความรักผู้อื่น ก็จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมติ, เสนียดจัญไร ของโลกก็หมดไป.

เสนียดจัญไรของโลก ก็คือ ความเห็นแก่ตนนั่นเอง เสนียดจัญไร^๕ นี้นหมดไป คนก็รักกัน โลกพระศรีอาริยมตไตรยก็เกิดขึ้นทันที.

ศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย คือ ศาสนาแห่งเมตตา; รักผู้อื่นสูงสุด และอย่างดีเลิศ จึงได้เรียกว่า “ศรีอาริยะ” “เมตเตยฺย” คือ ความเมตตา. ความรักผู้อื่น^๕ เป็นโดยอัตโนมติ; เพราะธรรมะอันสูงสุด ก็คือความไม่มีตัวตน หรือไม่เห็นแก่ตน.

สรุป ความว่า อนัตตา ตัวตน^๕ นี้คือ สมบัติโง่ที่เรามี กันอยู่ ตั้งแต่คลอดออกมาแล้วตลอดเวลา, กำลังมีอยู่ในจิตใจของทุกคน เป็นสมบัติประจำตน; แต่มันเป็นของเท็จของไม่จริง.

ส่วน อนัตตานั้น คือ ความจริงของธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้
มีอยู่เบื้องหลังของตัวตนที่เป็นความโง่ความเข้.

ความโง่ ความเข้ เกิดขึ้นเพราะอวิชชา; เรามีไว้เป็นสมบัติ
หอบหิ้วหามกกันอยู่ พระรุพระรังเต็มตัวด้วยกันทุกคน. แต่เบื้องหลังนั้น มี
ความจริงเรื่องอนัตตาว่า มันไม่ใช่ตัวตน มันเป็นอนัตตา. นิสสมบัติใหม่ที่พระ-
พุทธเจ้าทรงค้นพบ และนำมาประทานให้แก่เรา. เพื่อจะดับเสียซึ่งความทุกข์
อันเกิดจากความเห็นแก่ตน เพราะมีตัวตน.

อนัตตานั้น เป็นความจริงของธรรมชาติ, ควบคุมสิ่งทั้งหลายทั้ง
ปวงทั้งหมดทั้งสิ้น ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น ก็มีอยู่ตามธรรมชาติ แล้วก็มีไ้
ตัวตน.

ความจริงที่ว่า มิใช่ตัวตนนี้ ควบคุมอยู่ในทุกสิ่ง; แต่เราโง่ เรา
ไม่เห็น. เราเอาทุกสิ่งมาเป็นตัวตนมาเป็นของตน เราต้องทำบาป ทำผิด, เรา
ต้องรับบาป ต้องสนองบาป ด้วยความทนทุกข์ เวียนว่ายอยู่ในตัวตน หรือใน
สิ่งที่เนื่องด้วยตัวตน.

มารู้เรื่องแล้ว ก็สลัดความคิดอันนี้ออกไปเสีย; เราก็เป็นอิสระ
ที่เรียกว่า "หลุดพ้น", ไม่ถูกผูกพันบีบคั้นอยู่ด้วยเรื่องของตัวตน หรือเรื่องของ
ความดีความชั่ว; ชื่นเหนือความดีความชั่ว ที่เรียกว่า "เหนือโลก", เป็น
"โลกุตตระ" บรรลุมรรคผล นิพพาน.

รู้จัก “อัตตา - อนัตตา” จะไม่หลงคิด.

เรื่อง อัตตา มีอยู่จริง เป็นสมบัติใจ ที่เรากำลังมีอยู่.

เรื่อง อนัตตา เป็นสมบัติใหม่ ที่ยังไม่ได้รับ ที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายจะให้ได้รับ แล้วพวกเราไม่ค่อยยอมรับ เพราะมันติดแน่นในตัวตน ยากที่จะหย่าขาดกันได้.

ขอให้ความรู้เรื่อง “มิใช่ตน” นี้ให้เพียงพอ แล้วก็หย่าขาดกันได้ จากความโง่ความหลง ว่ามีตัวตน เพราะเหตุฉะนั้นเอง เป็นการแสดงให้เห็นชัดแล้วว่า พุทธศาสนาหรือพระธรรมนี้ เป็นสิ่งที่ต้องศึกษา และต้องศึกษาทั้งสองชนิด คือ :-

ชนิดที่มีตัวตน ให้ความรู้ความจริงของความเป็นตัวตนซึ่งเป็นเพียงผลของ อวิชชา.

และ ให้ความรู้ความจริงเรื่องอนัตตาเป็นความจริงแท้ของธรรมชาติ; เราก็จะหมดปัญหา อันเกี่ยวกับตัวตน, เกี่ยวกับชีวิตจิตใจ, เกี่ยวกับความสุข ความทุกข์ทุกอย่างทุกประการ.

อาตมาจึงขอร้องทันทันหลายว่า “ธรรมะเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา ทั้งอย่างชนิดที่มีตัวตน และไม่มีตัวตน” โดยประการดังนี้.

เวลาสำหรับการบรรยายก็หมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้ ด้วยความหวังว่าท่านทั้งหลายทุกคน จะมีความรู้ประจักษ์แจ้ง ทั้งอย่างชนิดที่มีตัวตน และไม่มีตัวตนนี้ จงทุกประการเถิด.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องมีมิใช่เพียงแต่เรียนรู้.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องมี มิใช่เพียงแต่เรียนรู้. นี่หมายความว่า เรากำลังมีปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ ในข้อที่ว่า เราเรียนธรรมะ รู้ธรรมะ แต่ไม่มีธรรมะ สันติสุขในโลกจึงไม่มี ทั้งส่วนตนและส่วนสังคม. พวกเรากำลังเป็นกันเช่นนี้ทั้งเมือง ทั้งประเทศ ทั้งโลก และเป็นกันทุกๆ วัฒนธรรมศาสนาในโลกปัจจุบัน. คนรู้ธรรมะมากกว่ามีธรรมะ.

คนรู้ธรรมะแต่ไม่มีธรรมะย่อมไม่กลัวบาป.

ขอให้ช่วยฟังดูให้ดี ๆ ว่า เรารู้ธรรมะมาก แต่ว่าธรรมะที่มีจริง ๆ นั้น น้อย, หรือบางคนไม่มีธรรมะเลย ทั้งที่รู้ธรรมะมาก. ขอให้เข้าใจปัญหานั้นก่อน.

การรู้แต่ธรรมะ แล้วไม่มีธรรมะนั้นเป็นได้อย่างไร? ก็ขอให้ดูที่ตัวจริงที่ปัญหาจริงๆ ในโลกเรียนรู้ธรรมะ รู้เรื่องศาสนา รู้เรื่องศีลธรรม ปรัชญาของศีลธรรม มีความรู้แทบจะล้นฟ้า ท่วมหัวท่วมหู แต่ธรรมะตัวจริง ศีลธรรมตัวจริง หรือการปฏิบัติศาสนาโดยแท้จริงนั้นหายาก; และที่น่าเป็นห่วงที่สุด ก็คือว่า ยูวชนหรือเด็กๆ ของเรา ก็กำลังเป็นอย่างนี้ และจะเป็นอย่างนี้มากขึ้นทุกที. เขาเรียนรู้ธรรมะในฐานะวิชา หรือวิชาบังคับชนิดหนึ่ง; แต่ไม่มีการอบรมให้เขามีธรรมะ ตามที่เรียนรู้.

ยูวชนถือว่า ธรรมะคือคำสั่งสอน เขาก็จำคำสั่งสอนไว้; เพราะว่ธรรมะเป็นเพียงคำสั่งสอน; ไม่ได้รู้สึกว่ ธรรมะเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติ ให้อยู่กับเนื้อกับตัว. ยูวชนของเราจึงยังไม่กลัวบาป ทั้งที่รู้ธรรมะ, ไม่กลัวบาป ทั้งที่รู้ว่าบาปเป็นอย่างไร นี่เพราะว่ามีแต่เรียนก็พอแล้ว.

เด็กๆ ยังจับพ่อแม่ไ่รักของตนอยู่; นี่คืว่า ทำให้พ่อแม่ร้อนใจ น้ำตาไหล, และเด็กๆ ของเรายังมีธรรมะน้อย อาจจะฆ่าพ่อแม่ก็ได้ ถ้าหากว่พ่อแม่ขัดขวางสิ่งที่เขาต้องประสงค์ ตามความเจริญแห่งสมัยใหม่. ฟังแล้วก็ไม่น่าเชื่อ; เพราะว่ยูวชนของเรารู้ธรรมะ แต่ไม่มีธรรมะนั้นเอง.

ต้องอบรมให้มธรรมะเริ่มแต่เด็ก.

ขอให้เราหวังกันอย่างยิ่งเถอะ ว่เด็กๆ ของเราควรจะเป็นอย่างไร. อาตมามองเห็นว่ เด็กๆ ของเรา ควรจะประกอบไปด้วยองค์คุณ ๗ ประการ เหล่านี้ :-

๑. รัก ซื่อสัตย์ กตัญญู ต่อบิดามารดา แม้เสียสละชีวิตเพื่อบิดามารดา ก็ยังได้.

๒. เคารพเชื่อฟัง ครูบาอาจารย์ ตลอดถึงพระเจ้า พระสงฆ์.

๓. รักเพื่อน อย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีความเห็นแก่ตัว เพราะมีความรักเช่นนั้น.

๔. กล้าบุญ กลัวบาป กลียดบาป ขยะแขยงต่ออบายมุข.

๕. บังคับความรู้สึกฝ่ายต่ำ ที่เป็นกิเลสได้ และ ถนอมความรู้สึกฝ่ายสูงไว้ได้อย่างบริบูรณ์.

๖. ถือว่า การ ทำหน้าที่ของมนุษย์ให้ถูกต้องครบถ้วน นั้นแหละ คือการปฏิบัติธรรม ที่เขาเริ่มจะสนใจกันขึ้นมา.

๗. เข้าถึงหัวใจ ของสิ่งที่เรียกว่าชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จนฝังแน่นอยู่ในจิตในวิญญาณ.

เจ็ดประการเหล่านี้ เป็นอุดมคติ หรือเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ สำหรับเด็ก ๆ ของเรา. แต่ถ้ายังมีแต่การเรียนรู้ธรรมะ ก็ยังไม่มีธรรมะเหล่านี้; เราควรจะถือว่าเป็นปัญหาอย่างยิ่งแห่งยุคปัจจุบัน.

ต้องรู้จักคำว่า ธรรม กับ มีธรรมให้ถูกต้อง.

ทีนี้ก็จะได้กล่าวต่อไปถึงคำว่า ธรรมะ และคำว่า มีธรรมะ ว่านี่มันเป็นอย่างไรรึกัน? โดยที่แท้แล้ว ต่างกันเป็นคนละอย่าง.

คำว่า ฐ หรือเรียนรู้นั้น เรียนเก่ง พุดเก่ง สอบไล่ได้; แต่ดูแล้วไม่มีธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัว. อย่างที่มีธรรมะ ก็มีธรรมะท่องจำ, เรียนรู้คิดนึก โดยเหตุผลชั่วคราวขณะ อย่างนี้เรียกว่า ฐ หรือเรียนรู.

ส่วนคำว่า “มี” คือมีธรรมะนั้น ต้องมีสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ อยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่ชีวิต ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ. ในบางกรณีมีธรรมะได้โดยไม่ต้องเรียน อย่างที่กำลังเรียนกันอยู่ในโรงเรียน, คือมีธรรมะเกิดขึ้น ด้วยการมีสิ่งแวดล้อมที่ดี. สำหรับผู้ที่เกิดขึ้นมาในตระกูลที่ดี เป็นตระกูลมีธรรมะ มีวัฒนธรรมสูงทุกคนในบ้านนั้น ประพฤติธรรมะอยู่เป็นนิสัย; เด็กทารกเติบโตขึ้นมา ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมเช่นนั้น ก็ค่อยๆ มีธรรมะขึ้นมาได้ โดยไม่ต้องมีการเรียน การสอนทางปาก ทางหนังสือหนังสือ, นับว่าเป็นธรรมะพื้นฐาน ผั่งอยู่ในนิสัยสันดาน; เป็นสิ่งที่สำคัญ มีความจำเป็นอย่างยิ่ง.

ที่นี้ก็จะยกจะพูดถึงคำว่า มีธรรมะชนิดที่สมบูรณ์; มีธรรมะคือมีอยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่ชีวิต ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ อย่างที่กล่าวมาแล้ว. ที่มีอย่างสมบูรณ์นั้น ก็คือ กำลังปฏิบัติธรรมะนั้นนี้อยู่อย่างพอใจ อย่างเป็นสุขสนุกสนานในการปฏิบัติธรรมะนั้นเอง, หรือว่ากำลังเสวยผลของการปฏิบัติอยู่, หรือว่ากำลังชักชวนช่วยเหลือผู้อื่นให้มีธรรมะอยู่, หรือว่ากำลังมีความกล้าหาญ ไร้แรงในทางธรรม ต่อสู้เพื่อให้มนุษย์เรามีธรรมะ อยู่อย่างเข้มแข็ง. เหล่านี้เรียกว่า มีธรรมะชนิดที่สมบูรณ์.

เหตุรู้ธรรมแต่ไม่มีธรรม.

ทีนี้ก็จะได้พิจารณากันต่อไป ถึงข้อที่ว่า ทำไมรู้ธรรมะ แต่ไม่มีธรรมะ? นี่ก็เพราะว่าขาดสิ่งสำคัญ คือการบังคับตนเอง, ขาดความละอายต่อบาป, ขาดความกลัวต่อบาป. ภาษาบาลี ก็เรียกว่า ขาดหมะ คือการบังคับตัวเอง, ขาดหิริ คือความละอายต่อบาป, ขาดโอตตปปะ คือความกลัวต่อบาป. นี่แหละเรารู้ธรรมะกันได้มากมาย; แต่ถ้าขาด หมะ หิริ โอตตปปะแล้ว ก็เป็นอันว่า ไม่มีธรรมะ.

เดี๋ยวนี้เรามียุวชน เรียนจบมัธยมศึกษา หรือ ม.ศ. ๕ ปีละสองแสนคนเศษ, เศษของสองแสนก็อาจจะได้เรียนต่อไป ในการศึกษาในระดับสูง อีกสองแสนคนนั้นไม่มีทางไป ก็ต้องจบการศึกษา. การศึกษาที่จบมาเพียงรู้ธรรมะ และไม่มีธรรมะนั้นแหละจะเป็นปัญหา.

เขารู้ธรรมะ แล้ว ไม่มีธรรมะ เมื่อเกิดความขัดข้องขึ้นมา เขาจะหาทางออกกันอย่างไร? เขาก็หาทางออก ชนิดที่เป็นวิธีการของคนที่ไม่รู้ธรรมะ. ถ้าคนจำนวนเหล่านี้เกิดเป็นอันธพาลขึ้นมา จะเป็นปัญหาอย่างยิ่ง เพราะว่าเขามีความรู้มากแต่ในทางที่จะไม่มีธรรมะ, ทำไปอย่างไม่มีธรรมะ ภายใน ๑๐ ปีเราก็จะมีปัญหา เป็นจำนวนคนตั้งสองล้านคน; ปีละสองแสนคน สิบปีก็สองล้านคน แล้วปัญหาก็มีสักเท่าไร? ก็ลองคิดดู.

การมีธรรมะแท้จริง แม้ไม่ต้องเรียน ก็ได้.

เอาละ, ที่นี้เราพิจารณากันต่อไปจะดีกว่า คืออาตมาอยากจะเสนอว่า มีธรรมะชนิดที่ง่ายกว่าเรียนรัฐธรรมะ. ฟังแล้วไม่น่าเชื่อ, บางคนจะไม่เชื่อ; การเรียนจะเรียนกันอย่างนกแก้วนกขุนทอง มันก็ไม่ยาก. แต่ถ้าเรียนให้รู้จริง มันก็ต้องยากหรือลำบากลงทุนมาก. ส่วนการมีธรรมะนั้น ง่ายกว่านั้น; ฟังแล้วไม่น่าเชื่อ.

การมีธรรมะที่แท้จริงนั้น คือทุกๆ คนทำหน้าที่ของตนๆ อย่างถูกต้องและสมบูรณ์. ทำหน้าที่ของตนๆ ตามที่ตนมีหน้าที่อย่างไร? ขอให้ทำความเข้าใจกันด้วยเรื่องจริงๆ. คนในโลกมีหน้าที่อย่างไร? ชาวนา ชาวสวน ลูกจ้าง กรรมกร พ่อค้า นักธนาคาร ข้าราชการ ทหาร เป็นต้น, หรือว่าจะดูกันถึงกิริยาอาการที่ทำ ว่าคนกวาดถนน บุรุษไปรษณีย์ คนแจวเรือจ้าง สูงขึ้นไปถึงข้าราชการ กระทั่งเป็นรัฐมนตรี เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นประธานาธิบดี เป็นต้น, แต่ละคน แต่ละท่าน มีหน้าที่อย่างไร? ขอเพียงแค่ทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง บริสุทธิ์ผุดผ่อง ครบถ้วนเท่านั้น. นั่นแหละคือการปฏิบัติธรรมะ, หรือการมีธรรมะอย่างแท้จริง ซึ่งอาตมากล่าวว่า มีธรรมะนี้ยังง่ายกว่าการเรียนธรรมะ ซึ่งมีมันมาก; มีธรรมะก็เพียงแค่ปฏิบัติหน้าที่ของตน ให้ครบถ้วนและสมบูรณ์.

ขอทบทวน คำว่า ธรรมะ ๔ ความหมาย อีกสักชนิดหนึ่งเถอะ ว่า ธรรมะนั้นคือ ปรากฏการณ์ธรรมชาติทั่วไปหนึ่ง, ธรรมะนั้นคือ กฎของธรรมชาติ ที่มี

อยู่ในสิ่งทุกสิ่งหนึ่ง, ธรรมะนั้นคือ หน้าที่ที่ต้องตามกฎของธรรมชาตินั้น ๆ หนึ่ง, และ ธรรมะคือ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น หนึ่ง รวมเป็น ๔ ความหมาย.

คำว่า หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องทำ นั้นแหละคือธรรมะที่สำคัญที่สุด ประเสริฐที่สุด ในบรรดาความหมายของคำว่า ธรรมะ. เมื่อทุกคนทำหน้าที่ของตนถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติแล้ว ก็เรียกว่า มีธรรมะ.

คำว่า “หน้าที่” นี้จะแยกออกเป็น หน้าที่ส่วนตัว, หน้าที่ส่วนรวม. เมื่อเรามีความสุขและเพื่อนมนุษย์ของเราก็มีความสุข นี้เรียกว่า หน้าที่นั้น สมบูรณ์.

หน้าที่นั้นมีอยู่สองชั้น คือว่า หน้าที่เพียงให้รอดชีวิตอยู่ได้ นี่เป็นธรรมชาติแท้ๆ ต้องหากิน ต้องบริหารกาย กระทั่งทำให้รอดชีวิตอยู่ได้ นี่เป็นหน้าที่อันหนึ่ง ชั้นหนึ่ง ระดับหนึ่ง. และหน้าที่ ระดับที่ ๒ ก็คือ ทำให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ จนกระทั่งถึง บรรลุ มรรค ผล นิพพาน ซึ่งจะต้องถือว่า เป็นหน้าที่ของมนุษย์ด้วยเหมือนกัน; มิฉะนั้นก็จะเสียที่เกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วได้พบพระพุทธศาสนา.

หน้าที่เพื่อรอดกษณอยู่กับอาชีพ, หน้าที่ที่ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ ก็เป็นเรื่องทางจิตใจ. แต่ถ้าเราจะทำหน้าที่โดยแท้จริง ตามธรรมชาติของตนแล้วจิตใจก็จะรอด คือว่าจะประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ชนิดที่ไม่เห็นแก่ตัวเรื่อย ๆ ไปจนหมดความเห็นแก่ตัว. จิตที่หมดความเห็นแก่ตัวย่อมรอดจาก

ความบีบคั้นของกิเลส, เป็นการบรรลุมรรค ผล นิพพาน โดยความหมายกว้างๆ.

อาตมาขออภัยที่จะพูดว่า **เดี๋ยวนี้ทุกคนกำลังยุ่งเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของตน, ผันทำงานอย่างจำใจ.** ทุกคนทำงานเห็นได้ว่าทุกคนทำงาน แต่ดูให้ดีว่าทำงานทำไม? ทำด้วยความจำใจ เพราะว่าต้องการเงิน หรือต้องการประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง; โดยเนื้อแท้แล้ว ไม่ได้รักที่จะทำงาน ไม่ได้สนุกในการที่จะทำงาน.

พอเห็นงานก็เบื่อ ก็บ่น ไม่มีใครพูดปากด้วยความดีใจ เมื่อเห็นว่ามีงานมาให้ทำ; เป็นงานมาก เป็นงานยาก เป็นงานหนัก ไม่มีใครพูดปากเมื่อเห็นงาน. เพราะว่า โดยเนื้อแท้แล้ว ไม่มีใครอยากจะทำงาน เพราะไม่มีธรรมะในข้อที่ว่า การทำงานนั้นแหละคือ การปฏิบัติธรรม.

คุณค่าของมนุษย์อยู่ที่ทำหน้าที่การงานอย่างปฏิบัติธรรม.

คุณค่าสูงสุดของมนุษย์ ก็คือ การทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง. เรามีหน้าที่จะต้องทำอะไรในโลกนี้ ก็ทำด้วยความพอใจ ด้วยความสนุก, ยิ่งเห็นงานมาก งานยาก ก็พูดปาก เหมือนกับจะได้กินของทีไรอร่อย.

ถ้าเรารู้ว่า การทำงานคือการปฏิบัติธรรม เราก็คงรู้ต่อไปว่า การทำงานนั้นแหละคือ บุญกุศลที่แท้จริง และถึงที่สุด. การทำหน้าที่ถึงที่สุด

นั่น คือการทำบุญกุศลที่แท้จริง : มีหน้าที่กวาดถนน ก็กวาดถนน, มีหน้าที่
แจวเรือจ้าง ก็แจวเรือจ้าง, มีหน้าที่ถือสามล้อ ก็ถือสามล้อ, อย่างนี้เรื่อยไป
ทุกอาชีพ ทุกชนิดของการทำงาน. ปฏิบัติหน้าที่ของตนในโลกนี้ ให้มันมีครบ
ถ้วน, ช่วยกันสร้างโลกให้ครบถ้วนไปด้วยหน้าที่การงาน ซึ่งอำนวยความสะดวก
สะดวกสบาย แก่ทุกคนที่มีอยู่ในโลก.

นี้แหละเรียกว่าบุญกุศล ไม่ต้องเกี่ยวกับวัดวาอารามก็ได้. คำพูดนี้ดู
จะหยาบคายไปสักหน่อย; แต่ขอให้พวกเราเรามองดูกันเสียใหม่ ให้เห็นว่า คำว่า
วัด - วัด นั้นอยู่ที่วัดก็ได้; แต่อาจมาเห็นว่า อยู่ที่ที่ทำงาน หรือที่ออฟฟิศที่ทำงาน
ก็ได้. ขอให้ทำงานในหน้าที่ของตน อย่างถูกต้อง และสมบูรณ์เถิด ที่
ออฟฟิศทำงานก็กลายเป็นวัด คือเป็นที่ปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง. ทำให้เกิด
บุญกุศลขึ้นมาอย่างแท้จริง นี้เรียกว่า วัดอยู่ที่ที่ทำงาน.

ถ้าตีไปกว่านั้นอีก สิ่งที่เราเรียกว่า วัด นั้นอยู่ที่เนื้อที่ตัวของเราเอง
เนื้อตัวที่ยาวประมาณสักวาหนึ่ง หนาสักคืบหนึ่ง ตามที่เขาพูดกัน. นี่จะเป็น
วัดขึ้นมา ถ้าว่าได้ประพฤติให้มีความถูกต้อง ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.
ตัวเรานั้นแหละจะกลายเป็นวัดขึ้นมา, เป็นที่อยู่อาศัยของพระเจ้า ของพระพุทธ
ของพระธรรม ของพระสงฆ์ อยู่ที่เนื้อที่ตัว.

นี้วัดวาอารามที่แท้จริงนั้น อยู่ที่ที่ทำงาน, ถ้าทำนาก็อยู่ที่นา, ถ้าทำ
สวนก็อยู่ที่สวน, ทำอะไรก็อยู่ที่นั่น, ในเมื่อมีการประพฤติหน้าที่ของตนอย่าง
แท้จริง; นี้เรียกว่า วัดวาอารามที่แท้จริง. วัดวาอารามชนิดนี้ ไม่ต้อง

ประกอบพิธีรีตองอะไร ไม่ให้โอกาสแก่การที่จะไปเรื่อลุ่มจมน้ำตาย หรือขว้างระเบิดใส่กันเมื่อกำลังประชุมกัน ยิ่งพ่นกัน เมามายแล้วทำร้ายกัน.

นี่คือ วัตที่แท้จริง อยู่ตรงที่ที่ตั้งหน้าตั้งตาทำงาน อันเป็นหน้าที่ของตน, เกิดบุญ เกิดกุศลที่แท้จริง. บุญกุศลที่แท้จริงนั้น เมาไม่ได้; ถ้าเมาได้ยังไม่ใช่บุญกุศลที่แท้จริง. ขออย่าอีกที่ว่า บุญชนิดที่เมาได้นั้น ไม่ใช่บุญที่แท้จริง. บุญที่แท้จริงเมาไม่ได้. ใครกำลังเมาบุญก็ลองคิดดูเถิด ที่ไหนมีการเมาบุญที่นั้นจะเสียเศรษฐกิจของประเทศชาติ; เป็นที่หัวเราะเยาะเย้ยของพวกอื่นหรือลัทธิอื่น.

บุญที่แท้จริงเมาไม่ได้ นี่ขอโปรดช่วยจำกันได้ด้วย บุญที่แท้จริงคือ การทำหน้าที่ของตนให้ครบถ้วน ตามที่มีสิทธิที่จะอยู่ในโลกอย่างไร, ด้วยอาชีพอะไร. ทุกๆอาชีพอาจจะทำให้เป็นบุญขึ้นมา นับตั้งแต่อาชีพกวาดถนน แจวเรือจ้าง ถีบสามล้อ ขึ้นไปถึงอาชีพประธานาธิบดี; ถ้าทำหน้าที่ของตนดี ก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรม.

ขอให้ท่านทั้งหลาย ชักชวนกัน ทำงานเอาบุญ : ทำราชการ เอาบุญ ทำนาเอาบุญ เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน เป็นนายอำเภอ เป็นผู้ว่าราชการ เป็นอธิบดี เป็นรัฐมนตรี เพื่อเอาบุญ. ทำอะไรๆ ของงทำเพื่อเอาบุญกันเถิด; เงินเดือนนั้นไม่ไปไหนเสีย ถือว่าเป็นเครื่องที่เขาบูชาคุณของเรา ก็แล้วกัน.

งานที่ทำเพื่อเอาบุญนั้น ย่อมดีกว่างานที่ทำเพื่อเอาเงิน : โลกทั้งโลกจะมีสันติภาพ เพียงแต่ทุกคนทำงานเอาบุญ คือทำตามหน้าที่ของตน ๆ อย่างบริสุทธิ์ถูกต้อง. นั่นแหละคือศาสนาอันแท้จริง คือพระเจ้าอันแท้จริงที่เราทำให้มีขึ้นมาได้ และอยู่กับเรา ในใจของเราโดยแท้จริงไม่เป็นหมัน เหมือนกำลังเป็นอยู่.

ขอให้นึกถึงข้อที่ว่า โลกนี้เป็นสมบัติของส่วนรวม เป็นบุญุศล-สหกรณ์ คือทุกคนในโลกทำบุญร่วมกัน ให้เป็นโลก, เป็นธรรมสหกรณ์ คือทุกคนประพฤติธรรมร่วมกัน ให้โลกนี้เป็นโลกที่ประกอบไปด้วยธรรม.

นี่คือการทำบุญที่สูงที่สุด คือทำชีวิต แรงงาน ให้เป็นประโยชน์ ถูกต้องตามหน้าที่ของตน ๆ. บาปที่แรงร้ายที่สุดนั้น คือการที่ไม่ทำหน้าที่ของตน. สัตว์ที่มีชีวิตต้องทำหน้าที่ของตน ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาตินี้คือการทำบุญ. มนุษย์ก็ต้องเป็นอย่างนั้น มีหน้าที่อย่างไร ทำลงไป เพื่อให้โลกนี้ครบถ้วนบริบูรณ์ ไปด้วยสิ่งที่ควรจะมี. ฉะนั้น อาชีพของมนุษย์จะมีก็อย่าง ก็นับอย่าง ก็น้อยอย่าง ล้วนแต่ถือว่าจำเป็นทั้งนั้น. ทุกคนทำหน้าที่ เพื่อให้ส่วนรวมบริบูรณ์ สมบูรณ์ไปด้วยสิ่งที่ควรจะมี.

แม้ที่สุดแต่การค้าขาย ขอยกตัวอย่างว่า ถ้าทำก็ทำเพื่อให้มนุษย์มีความสะดวก ไม่ใช่เพื่อความร่ำรวยแห่งตน; ตนเอาประโยชน์ตามสมควรที่จะกระทำ. แม้ที่สุดแต่นักการเงิน, นักการธนาคาร, ถ้าทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ก็ไม่ใช่ทำเพื่อจะเอากำไร ร้อยเท่า พันเท่า หมื่นเท่า แสนเท่า; เอากำไรตามสมควร ที่ว่าการค้าควรมีกำไรสักเท่าไร. ผลก็เกิด

ขึ้นมา เป็นความสะดวกสำหรับมนุษย์ที่อยู่กันในโลก, ไม่มีปัญหายุ่งยากลำบากเกี่ยวกับการใช้เงิน มีเงิน หาเงิน เป็นต้น. กิจกรรมทุกอย่างที่มนุษย์กระทำ จึงกลายเป็นบุญเป็นกุศล.

ขอสรุปความว่า การทำหน้าที่ของตนนั้นคือการปฏิบัติธรรม เป็นบุญเป็นกุศลอยู่ในตัว. บาปที่แรงร้าย ร้ายแรงเลวทรามที่สุดนั้น คือการที่ไม่ทำหน้าที่ของตน. นี่แหละคือธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องมี คือการปฏิบัติหน้าที่ของตน อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง.

ธรรมะต้องมี ไม่ใช่เพียงแค่จะเรียนรู้, สอนหรือเรียนกันอย่างบ้าน้ำลาย. ขอให้มีความจริงใจจริงๆ โดยเร็วเถิด โลกนี้ก็จะหมดปัญหา; จะมีแต่สันติสุขส่วนบุคคล มีสันติภาพส่วนสังคม เป็นโลกที่น่ายุ เป็นโลกของพระเจ้า สมกับที่พระเจ้าอุตส่าห์สร้างมาสำหรับมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีใจสูง จะได้อยู่กับความผาสุก.

เวลาสำหรับบรรยายก็หมดลงแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายนี้ ด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลายทุกคนจะช่วยกันประพฤติกะทำให้มีธรรมะ แทนที่จะรู้ธรรมะเฉยๆ แล้วปัญหาทุกอย่างในโลกก็จะหมดไป เพียงแต่ว่าทุกคนทำหน้าที่ของตนๆ เท่านั้น.

ขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งให้เกิดบุญกุศลอันแท้จริง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะ สิ่งให้เกิดบุญกุศลอันแท้จริง**; อาจจะมีบางคน เพียงได้ยินหัวข้อนี้แล้วก็ชักจะรวนเร ว่าเขาเรื่องอะไรมาพูด. เพราะว่า **ยุคปัจจุบันนี้** คำว่าบุญเสื่อมค่า หรือเสื่อมความหมายลงไปมาก ไม่เหมือนสมัยโบราณ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปรมาณู ยุคอวกาศนี้ คำว่าบุญ เกือบจะหาที่อยู่อาศัยในโลกไม่ได้; ไม่เหมือนกับครั้งโบราณ ที่คำว่าบุญได้เกิดขึ้นมาในโลก; เป็นที่ยึดถือกันได้ว่า คำว่าบุญ นี้เก่าแก่มาก, เก่าแก่ก่อนพุทธกาลมากทีเดียว.

ก่อนพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก มนุษย์ที่นั่นได้รู้จักใช้คำว่าบุญ ในฐานะเป็นคำสูงสุดที่ปรารถนาอย่างยิ่งของมนุษย์, แล้วก็เป็นดังนี้เรื่อยมา จนกว่าจะถึงยุคแห่งวัตถุนิยม คำว่าบุญ ก็เปลี่ยนความหมาย เปลี่ยนคุณค่า อย่างที่รู้สึกกันอยู่. ฉะนั้นขอให้สนใจคำว่าบุญดูไปก่อน ว่ามันยังจำเป็น สำหรับโลกในยุควัตถุนิยมอย่างไรบ้าง.

คำว่า บุญ-บุญ นี้ เมื่อกล่าวโดยเหตุ ก็ได้แก่สิ่งหรือการกระทำที่ทำให้เกิดความสุข, และเมื่อ กล่าวโดยผล คำว่าบุญก็เป็นชื่อของความสุขที่ได้รับนั่นเอง. ส่วนความหมายเก่าแก่ ดังเดิมนั้น คำว่า บุญ หมายถึงสิ่งที่ล้างบาปได้, หรือ มีไว้สำหรับจะล้างบาป. ถ้ามนุษย์แห่งยุคปัจจุบันมีบาป มันก็ยังต้องการสิ่งที่เรียกว่าบุญ แม้ในยุคปัจจุบันนั่นเอง.

บุญเป็นเครื่องล้างบาปเป็นเหตุให้เกิดสุข.

ขอให้เรามาสงเกตคำว่า “บาป” กับคำว่า “ล้างบาป” และคำว่า “ความสุข” อันเกิดจากการหมดบาป นี้กันให้มากเป็นพิเศษ.

ขอทำความเข้าใจในเบื้องต้นนี้สักเล็กน้อยว่า บุญที่เป็นผล เป็นชื่อของความสุขนั้น มีความหมายเฉพาะ ด้วยเหมือนกัน; เพราะคำว่า ความสุข นั้นมีอยู่ สองความหมาย คือ ความสุขที่เป็นทาส ของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เป็นข้า ทาส ไม่ใช่ ธา-ตุ; แต่ เป็นทาส บ่าว หรือ ข้าของกิเลส. ความสุขที่เป็นทาสของกิเลส นี้ หนึ่ง. ความสุขที่อยู่เหนือกิเลส มีอำนาจเหนือกิเลส นี้ อีกอย่างหนึ่ง.

บุญแท้จริงเป็นชื่อของความสุข ชนิดที่จะอยู่เหนืออำนาจของกิเลส คือเรามีอำนาจเหนือกิเลส; เหมือนอย่างว่า สมัยนี้เราจะต้องมีอำนาจอยู่เหนือ สิ่งที่เรียกกันว่าความเจริญ. ถ้าเรตกเป็นทาสของความเจริญ หรือวัตถุ

เป็นที่ตั้งของความเจริญแล้ว มันจะเป็นความสุขไปไม่ได้. และมันจะเป็นบุญไปไม่ได้. ต่อเมื่อเรามีความสุข ชนิดที่เรามีอำนาจเหนือกิเลส คือมีความสุขอย่างถูกต้อง นั่นแหละ บุญจึงจะเป็นชื่อของความสุข ที่พึงปรารถนา ของโลกแห่งยุคปัจจุบัน.

สรุปความว่า บุญเป็นเครื่องล้างบาป มันก็เป็นเหตุให้เกิดความสุข, รวมไปถึงความสุข ที่เกิดมาจากการไม่มีบาป ไม่ทำบาป หรือว่าบาปลดลงๆ. อะไรเป็นเหตุให้เกิดบุญ? ก็คือธรรมะ; ฉะนั้นเราจะต้องสนใจสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ.

ทีนี้อยากจะให้เข้าใจกัน ถึงคำว่า บุญที่แท้จริง ที่มาจากรธรรมะนั้น กันเสียก่อน บุญที่แท้จริงเป็นอย่างไร พูดไปก็มากเรื่อง; ยิ่งอ้างบาลีแล้วก็ยิ่งเวียนหัว เพราะมีคำอธิบายมากมายยืดยาว พูดกันตามภาษาชาวบ้าน จะดีกว่า.

บุญที่แท้จริงนั้น ไม่เมา, ไม่อาจะเมา ท่านลองสังเกตดูให้ดีว่า มันต้องเป็นบุญที่แท้จริง, และบุญที่แท้จริงนั้น เมาไม่ได้ ไม่อาจะเมา. ถ้ามันเมาได้ ทำให้เกิดปัญหาเนื่องมาจากการเมาบุญ; บุญนั้นไม่ใช่บุญอันแท้จริง. เรามาสะสางปัญหา เรื่องบุญชนิดที่เมาได้ กันเสียจะดีกว่า.

ทีนี้ บุญนั้นล้างบาป คือ ล้างความเมานั้นได้. บาปเป็นความเมา, ความเมาเป็นบาป; ฉะนั้นบุญจะต้องล้างบาป หรือล้างความเมาเสียได้ จึงจะเป็นบุญอันแท้จริง.

บุญอันแท้จริงนั้น ไม่ต้องเสียเงิน ไม่ต้องใช้เงินมาก จนถึงกับพูดได้ว่า นิพพานเป็นของให้เปล่าๆ ไม่คิดสตางค์. บุญที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงินมาก ; ยิ่งใช้เงินมาก ยิ่งไม่ใช่บุญ. หรือถึงกับว่า บุญแท้จริงไม่ต้องใช้เงินเลย. บุญต่ำๆ อาจจะต้องใช้เงินบ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับเมา หรือต้องใช้กันมาก.

บุญที่แท้จริงนั้น จะไม่ทำให้เสียเศรษฐกิจของประเทศชาติ ท่านลองคิดดูเอาเองเถอะ คำนวณดูเอาเองว่า เดียวนี้เศรษฐกิจของประเทศชาติ หรือของมนุษย์เป็นส่วนรวมทั้งโลกนี้ ได้เสียไปเพราะการเมาบุญกันสักเท่าไร. ประเทศไหนมีเรื่องบุญ มีการเมาบุญมาก ประเทศนั้นจะเสียเศรษฐกิจ เสียกำลังงานของชาติ เสียทุนรอนของชาติไปสักเท่าไร ; แต่บุญที่แท้จริงไม่เป็นอย่างนั้น.

ท่านอย่าไปให้โทษแก่บุญ ว่าทำให้เสียเศรษฐกิจของชาติ. ขอให้ถือไว้เป็นหลักเถอะว่า ถ้าเสียเศรษฐกิจของใครก็ตามแล้ว ไม่ใช่บุญ. บุญไม่ใช่ปัญหา, ไม่ใช่ทำให้เกิดปัญหา ในการเสียเศรษฐกิจของชาติ.

นี้ดูเลยไปอีกนิดหนึ่ง ก็จะพบว่าบุญที่แท้จริงนั้นไม่ทำให้เกิดอุบัติเหตุ เช่นไปรถคว่ำกันทั้งคันๆ ดายเคลื่อน หรือไปเรือล่มกันทั้งลำ ลอยทะเลลอยแม่น้ำ, หรือว่า บุญอันแท้จริง ไม่เป็นทางให้เกิดการวิวาท แทะฟันกันในเขตวัด ข้างโบสถ์ ข้างศาลา นั้นเอง. นี่โปรดได้แยกแยะบุญแท้จริง ออกไปให้เด็ดขาด จากบุญอันไม่แท้จริง แล้วแสวงหากันแต่บุญที่แท้จริงเถิด.

นี้ บุญที่แท้จริงนั้น อิ่มอกอิ่มใจได้ทันที ไม่ต้องรอเกิดใหม่ชาติหน้า อย่างที่เขาพูดๆ กัน. บุญอันแท้จริง จะมีความสุขเย็นอกเย็นใจ เหมือน.

กับว่าเราเอาน้ำมาอาบเข้า มันก็เย็นทันที, ไม่ต้องรอไว้พຽງนี้มะริน^๕จึงจะเย็น. บุญที่แท้จริง ทำให้เกิดปีติปราโมทย์ ตั้งแต่ ก่อนทำ กำลังทำ หรือทำเสร็จ, ไม่มีเหตุให้เกิดความเบื่อหน่าย แม้แต่ประการใด. บุญที่แท้จริงนั้น ทำให้ยกมือไหว้ตัวเองได้, มีเหตุผลที่จะพอใจตัวเอง หรือเคารพตัวเอง.

บุญที่แท้จริงนั้น ทำให้เกิดผลเป็นความดีหรือความสุขทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายตนเองผู้กระทำ และทั้งฝ่ายเพื่อนมนุษย์ ที่อยู่ร่วมกันในโลก.

พระพุทธเจ้าท่านทรงบำเพ็ญ^๕ประโยชน์ทั้งสอง คือ ตนเอง และ ผู้อื่น เป็นอย่างยิ่ง. บุญที่แท้จริง ย่อมทำให้ได้รับประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ดังนี้.

เมื่อบุญที่แท้จริงมีลักษณะอย่างนี้แล้ว ท่านลองน้อมเข้ามาสู่ตัว วัดดูด้วยตนเองว่า ใครที่รอดชีวิตอยู่ในเวลานี้ ไม่ต้องการบุญ. โรคการเมืองชั้นสมอง, โรคเศรษฐกิจชั้นสมอง, หรืออะไรอย่างนี้ต่างหาก ที่จะทำให้นั่นเขาไม่ต้องการบุญ ถ้ายังเป็น คนปกติ มองเห็นลักษณะและประโยชน์ ของบุญอันแท้จริง อยู่แล้ว อาตมาเชื่อว่า ทุกคนจะต้องการบุญ.

ธรรมะทำให้เกิดบุญอย่างถูกต้อง.

ทีนี้ก็มองดูกันถึง สิ่งที่เกิดบุญ กล่าวคือธรรมะ. สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมะ^๕นั้น ก็มีปัญหาสำหรับคนแห่งยุคปัจจุบัน ซึ่งได้ละเลยธรรมะเสียเป็นส่วน

มาก, มีการศึกษาอย่างอื่น มีความมุ่งหมายแห่งการศึกษาเป็นอย่างอื่น ไกลจากธรรมะออกไปทุกที.

เมื่อก้าวโดยแท้จริง โดยบริสุทธิ์ยุติธรรมแล้ว เราควรจะกล่าวกันว่า ธรรมะคือความถูกต้องในการกระทำทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของมนุษย์เรา. ธรรมะแปลอย่างอื่นได้ อธิบายอย่างอื่นได้ แต่ที่ถูกที่สมบูรณนั้น จะต้องพูดว่า ธรรมะคือตัวธรรมชาติ, ธรรมะคือตัวกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือผลที่ได้รับจากหน้าที่ อันถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. สี่ความหมายนี้ สรุป ความสำคัญไปอยู่ที่ หน้าที่อันถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. เมื่อถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ก็คือ ถูกต้องในทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของสิ่งที่มีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือมนุษย์เรา.

สิ่งที่มีชีวิต นับตั้งแต่ต้นไม้ขึ้นมา มันจะต้องมีความถูกต้อง ตามกฎแห่งวิวัฒนาการ ทุกชั้นตอน มันจึงจะเกิดขึ้นมาได้ งอกงามเติบโตไปได้. ถ้าผิดกฎของธรรมชาติมันก็ไม่เกิด, หรือเกิดแล้วก็ต้องตาย, หรือว่าเป็น อยู่อย่างไม่น่าจะพอใจ. ธรรมะคือความถูกต้อง ในการประพฤติกรรมและกระทำ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์.

เดี๋ยวนี้มนุษย์ได้ทำอะไรอย่างถูกต้อง ดังนี้หรือเปล่า? ข้อนี้ก็ต้องตัดสินกัน ด้วยสิ่งที่เรียกว่า สันติภาพหรือสันติสุข ในโลกมนุษย์นั่นเอง. สันติสุขส่วนบุคคล, สันติภาพของสังคม เป็นส่วนของสังคม, ถ้ามีทั้งสันติสุขและสันติภาพแล้ว ก็เรียกว่าเรากำลังได้รับผล จากธรรมะอันถูกต้อง ทุกชั้นทุกตอน

แห่งวิวัฒนาการ. ฉะนั้นเรื่องเล็กๆน้อยๆต่ำๆเตี้ยๆ มันก็ถูกต้อง เรื่องสูงขึ้นไป กระทั่งเรื่องสูงสุด มันก็ถูกต้อง.

นี่คือ ความหมายของคำว่า ธรรมะ คือความถูกต้อง และทุกขั้นตอน จนกระทั่งสมบูรณ์ที่สุด. ฉะนั้น ธรรมะทำให้เกิดบุญ เนื่องมาจากความถูกต้อง นั่นเอง.

จะยกตัวอย่างสำหรับบุคคล ที่เป็นนักการเมือง ว่า ถ้าลัทธิการเมืองทุกระบบประกอบด้วยธรรมะแล้วโลกนี้จะไม่มีปัญหา. ระบบการเมืองบางระบบ ไม่คำนึงถึงธรรมะเสียเลย แต่ถ้าธรรมะเข้ามาเจืออยู่ในระบบการเมืองแล้ว ทุกระบบการเมืองจะใช้ได้, ประชาธิปไตย ก็ใช้ได้, แม้เผด็จการ ก็ใช้ได้ ราชาธิปไตยก็ยิ่งดี ถ้ามีธรรมะ.

มีธรรมะแล้วทำให้เกิดความถูกต้องทุกขั้นตอน.

ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว ไม่มีระบบไหนที่ใช้ได้; ถ้ามีธรรมะแล้ว จะใช้ได้ทุกระบบ มันจะต่างกัน เพียงเครื่องมือสำหรับการปฏิบัติ : ประชาธิปไตย ยิ่งโอ้อ้อ, เผด็จการที่ประกอบไปด้วยธรรมะยิ่งดีกว่า ระบบประชาธิปไตย ที่ประกอบด้วยธรรมะนั้น; เป็นมัชฌิมาปฏิปทาที่สูงที่สุด ที่จะช่วยมนุษย์ได้ ดังที่ได้เคยเป็นมาแล้วแต่หนหลัง. ฉะนั้นขอให้เห็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของธรรมะว่าให้เกิดบุญอย่างนี้ นี่เรียกว่าธรรมะนั้นทำให้ ระบบการเมืองทุกระบบ เป็นสิ่งที่ใช้ได้ ไม่ว่าระบบไหน ถ้ามีธรรมะ.

ที่นี้ ธรรมะทำให้ บุคคลรักษาความเป็นมนุษย์ของตนไว้ได้ นี่แยกมาเป็นส่วนบุคคล ธรรมะทำให้บุคคลมีความเป็นมนุษย์, และรักษาความเป็นมนุษย์ของตนไว้ได้, ไม่มีความเป็นสัตว์เผ่งอยู่ในร่างของคน. นี่เป็นกฎเกณฑ์ที่มีไว้สำหรับธรรมะ ว่าธรรมะทำให้คนแตกต่างจากสัตว์.

ที่นี้ ธรรมะทำให้เกิดความรักสามัคคีขั้นสูง คือขั้นเป็นเพื่อน เกิดแก่ เจ็บ ตาย กันโดยแท้จริง ธรรมะทำให้เกิดความรักขั้นพื้นฐาน โดยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่ว่าเราอยู่คนเดียวไม่ได้ สัตว์ทั้งหลายมันก็อยู่กันเป็นพวกเป็นฝูง มีธรรมะเป็นเครื่องประสานความอยู่กันเป็นพวกเป็นฝูง.

ธรรมะทำให้เกิดสังคมสงเคราะห์ที่บริสุทธิ์ โดยหลักของธรรมชาติ จึงแก้ปัญหาได้โดยแท้จริง. การสงเคราะห์แห่งยุคปัจจุบัน แม้จะเป็นระดับชาติ ระดับโลกมันก็เป็นเรื่องเอาหน้า เป็นเรื่องสนุกสนานตามความพอใจ. สงเคราะห์เรียกว่า ทำบุญ แต่ทำบุญเพื่อสนองกิเลสของตนเสียมากกว่า คือการเอาหน้านั่นเอง. ฉะนั้น ขอให้มีการทำบุญ ชนิดที่เป็นธรรมะ, ให้มีธรรมะเป็นเครื่องให้เกิดบุญ.

บาป คือผิดธรรมชาติ การไม่สงเคราะห์กันเป็นบาป เพราะผิดธรรมชาติ. ธรรมชาติต้องการให้สิ่งมีชีวิตอยู่กันอย่างสังคม อยู่กันตัวคนเดียวไม่ได้. บาปคือความผิดธรรมชาติ, ไม่สงเคราะห์กันเป็นผิดธรรมชาติ กระทั่งเรื่องเล็กน้อย ขี้ปะตื้อที่สุด ถ้าผิดธรรมชาติมันก็เป็นเรื่องบาป.

เช่นว่า ร่างกายของคนเรา มันอยู่ดี ๆ ก็ไปเอาบุญมาจุดควั่น แล้วก็
รมปอด นี่มันผิดธรรมชาติหรือถูกธรรมชาติ. ดื่มน้ำอะไรเข้าไปก็ไม่รู้ ซึ่งทำ
ให้ตับมันแข็งเร็ว. นี่พูดตามหมอเขาพูด ที่หมอเขาพูด มันถูกธรรมชาติหรือ
ผิดธรรมชาติ. จิตปรกติเป็นไปตามธรรมชาติ; พอไปรักอะไรเข้า อย่างนั้นมันผิด
ธรรมชาติ, หรือเมื่อไปโกรธอะไรเข้า อย่างนั้นมันผิดธรรมชาติหรือถูกธรรมชาติ?
ขอให้คิดดูให้ดี ๆ. นี่ธรรมะทำให้เกิดบุญคือเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์
ของธรรมชาติ ผิดกฎของธรรมชาติแล้ว ย่อมเกิดบาปเป็นธรรมดา.

ปัจจุบันนี้ โลกมีวิกฤติการณ์อันถาวร.

ทีนี้ก็จะมาถึงปัญหา ที่กำลังมีอยู่ในโลกนี้ โลกกำลังมีวิกฤติการณ์
อันถาวร คือมีความวุ่นวายระส่ำระสายเป็นการถาวร รวากับว่า เรากำลังรับบาป
นิรันดร, ที่เป็นบาปนินรันดร ไม่ใช่ความสุขนิรันดร. บาปนินรันดร คือวิกฤติ-
การณ์อันถาวร.

ไม่มีธรรมะอยู่ในหมู่มนุษย์แล้ว ก็เกิดภาระหนักทางสังคม.
ภาระหนักนี้ก็ต้องช่วยเหลือแก้ไข ต้องปราบปราม : เขายากจนเราต้องช่วยเหลือ,
เขาเป็นอันธพาล เราต้องช่วยกันปราบปราม; ทำให้เกิดภาระหนักทางสังคม
อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน. เช่นภาระยาเสพติด เป็นต้น นี่มันไม่มีธรรมะ มัน
จึงเกิดภาระทางสังคม.

คนยังมีเงิน ยิ่งเป็นทาสของกิเลส ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. คนยากคนจนก็ยิ่งเอาอย่าง; ยิ่งเอาอย่างคนมั่งมี ยิ่งแย่งคนมั่งมี จนเกิดลัทธิ แย่งคนมั่งมีขึ้นมาในโลก ก็เพื่อจะแย่งกันเป็นทาสของอายตนะ, แย่งกันเป็นทาสของกิเลส เป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. เขาไม่สนใจกับปัญหาที่เป็นต้นเหตุ; ไปจัดการกันแต่ปลายเหตุ แล้วก็มีจะทำอย่างเอาเกียรติเอาหน้า, การกุศลระดับชาติก็ยังเป็นเรื่องเอาหน้า.

นี่แหละศีลธรรมมันเอาหัวลง, เปลี่ยนเป็นเอาหัวลง กลับตรงกันข้าม เห็นสิ่งที่ไม่ควรทำ ว่าควรทำ, เห็นสิ่งที่ควรทำ ว่าไม่ควรทำ. แม้ที่สุดแต่หลักเกณฑ์ต่างๆ มันก็เปลี่ยนไป เช่นว่า ลูกมีบุญคุณต่อพ่อแม่ สมัยก่อนพ่อแม่มีบุญคุณต่อลูก; เดียวนี้ลูกมีบุญคุณต่อพ่อแม่. ไปคิดดูเถิด มันเปลี่ยนเอามากมาย เปลี่ยนอย่างตรงกันข้าม เป็นปัญหา.

คิดดูแล้วก็น่าประหลาด ที่สมัยโบราณ สังคมชุมชนแบ่งเป็นระบบ ชั่ว ระบบเจ้านาย ซึ่งเราเกลียดชังกันนัก; ระบบชั่วก็ให้ถูกเลิกไป. แต่แล้วมาพิจารณาว่า ทำไมในยุคสมัยที่มีข้า มีเจ้านายนั้น กลับมีธรรมะ : คือว่า ความซื่อตรงกต, การช่วยเหลือซึ่งกันและกันก็ดี ในระบบเก่าโน้นมันมีมาก มีความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อกันอย่างยิ่ง มีการช่วยเหลือที่ทำได้ง่าย. ครั้นมาถึงระบบประชาธิปไตย นี่ทำไมความซื่อตรงมันจึงหายไป? การช่วยเหลือก็เป็นเรื่องเอาหน้า. ขอให้คิดดูเถิดว่า มันขาดอะไรไป มันจึงเป็นอย่างนั้น?

คงจะมีคนตำหนิมาว่า ชอบระบบชั่วๆ อาตมาไม่ได้ชอบระบบชั่วๆ; แต่ให้ดูว่า ในระบบที่ยังมี “ปลาอยู่ทะเล ปลาหิวไม่ลืบลี” ชั่วเขาเบราราคา

ปลาข้าว ใช้ผู้ดี” ; ในระบบบัญชีคนนั้น ยังมีความซื่อตรง เพราะกลัวบาปทั้งชาและทั้งเจ้านายยังกลัวบาป. ฉะนั้นความซื่อตรงในระหว่างเพื่อนมนุษย์มันยังมี. การช่วยเหลือเพราะอยากจะได้บุญอันแท้จริงจึงมี; แต่เวลานั้นไม่มีมันจึงเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา.

ธรรมะกลับมา, ทุกคนทำหน้าที่เอาบุญ, จะแก้ปัญหาได้.

วิธีแก้ปัญหาเหล่านี้จะมีอยู่อย่างไร? อาตมาขอยืนยันว่า ธรรมะต้องกลับมา, ธรรมะต้องกลับมา, บุญกุศลที่แท้จริงต้องกลับมาให้ครบถ้วนตามที่ควรจะมี. เราควรจะใช้วิธีที่เรียกว่า ธรรมสหกรณ์ บุญสหกรณ์โดยหลักของธรรมชาติ, มีสหกรณ์ร่วมกัน ในการสร้างธรรมะ มีธรรมะในการสร้างบุญกุศล มีบุญกุศล. ทุกคนทำหน้าที่เอาบุญ ไม่ใช่ทำหน้าที่เพื่อปัจจัยแห่งกิเลส เหมือนที่เป็น ๆ กันอยู่.

ให้ถือเป็นหลักพื้นฐานว่า เกิดมาเป็นมนุษย์นี้เพื่อจะเอาบุญ, เป็นมนุษย์เพื่อเอาบุญ. พูดอย่างนี้คงมีคนโห้; แต่ไม่เป็นไร? มันเป็นเรื่องจริงควรจะได้พูดได้ เป็นมนุษย์นี้เพื่อเอาบุญ เพื่อสร้างสันติภาพลงไปในโลกที่เป็นส่วนรวม.

ขอให้ถือว่า ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ เกิดมาเพื่อบำเพ็ญบุญ! เกิดมาเป็นมหาจักรพรรดิก็เพื่อเอาบุญ, เกิดมาเป็นมหाराชา ก็เพื่อเอาบุญ, เกิดมาเป็น

ประธานาธิบดีก็เพื่อเอาบุญ, เกิดมาเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี อธิบดีแต่ละชั้น
แต่ละระดับ ก็เพื่อเอาบุญ, เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดก็เพื่อเอาบุญ, เป็นนาย
อำเภอก็เพื่อเอาบุญ, เป็นกำนันก็เพื่อเอาบุญ, เป็นผู้ใหญ่บ้านก็เพื่อเอาบุญ,
กระทั่งเป็นราษฎรก็เพื่อเอาบุญ. เรามาเป็นราษฎรเพื่อเอาบุญกันเถอะ ปัญหา
มันจะหมดไป.

จะเป็นชาวนาก็เป็นเพื่อเอาบุญ เพื่อให้โลกนี้มีความสะดวกในการเป็น
อยู่ ไม่ต้องทำนาทุกคน. คนมีหน้าที่ทำนาที่ทำนา; คนมีหน้าที่อย่างอื่นก็ไม่ต้อง
ทำนา ก็มีข้าวกิน, เราก็จะอยู่กันเป็นผาสุกในโลกนี้. ฉะนั้น **ชาวสวนก็ต้อง
ได้บุญ, ชาวนาก็ต้องได้บุญ, กสิกรทุกประเภทก็ต้องได้บุญ, พ่อค้าก็ต้องได้บุญ,**
ไม่เอากำไรชดริตร้อยเปอร์เซ็นต์ สองร้อยเปอร์เซ็นต์ สามร้อยเปอร์เซ็นต์. เอา
กำไรสิบเปอร์เซ็นต์ ยี่สิบเปอร์เซ็นต์ โดยหลักทั่วๆ ไปก็พอแล้ว. พ่อค้าทำให้
เกิดความสะดวก ในการถ่ายเทสิ่งของที่จำเป็นแก่ชีวิต พ่อค้าก็ต้องได้บุญ.

แม้ที่สุดแต่ **นักการธนาคาร** ก็ทำเพื่อสงเคราะห์มนุษย์ ให้มนุษย์เกิด
ความสะดวก มันก็ได้บุญ; แต่ถ้าเป็นนักการธนาคารชดริตริต มันจะได้อะไร?
ก็ลงไปกิดดู. **เป็นทนายความก็ต้องได้บุญ** : ให้เกิดความยุติธรรม เป็นไปตาม
ความยุติธรรม ไม่ใช่ทนายความชดริตริต.

เป็นครูยังได้บุญ เพราะว่าเปิดแสงสว่างในทางวิญญาณ. **คนกวาดถนน**
คนเก็บสามล้อ คนแจวเรือจ้าง ก็ได้บุญ; เพราะว่าเขาช่วยทำให้มันเกิดความ
สงบสุขปรกติ มีภาระหน้าที่ตามส่วนแห่งมนุษย์แต่ละอย่างๆ ทุกคนจึงได้บุญ.

ทุกคนก็นำปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่เพื่อโลกเป็นส่วนรวม แล้วก็จะ
ได้บุญ; ทำหน้าที่นิดหนึ่งๆ ตามส่วนของตนที่จะพึงกระทำได้ ก็เรียกว่าได้บุญ;
รวมกันเป็นได้บุญส่วนใหญ่ เป็นของโลก. ทุกคนที่ทำหน้าที่ลงไปในโลก
ชื่อว่า คนทำบุญ.

การปฏิบัติธรรม คือการทำหน้าที่, การปฏิบัติธรรมอยู่ที่ตรงทำ
หน้าที่. อย่าเป็นคนเกิดมาเป็นหมั่นเปล่าไม่ได้ทำหน้าที่อะไร. ทำหน้าที่แล้ว
ก็เกิดบุญ. คำพูดนี้จะบ้าหรือดี? ขอให้ได้โปรดพิจารณาด้วยกันโดยอิสระ. แล้วคง
จะวิจารณ์กันได้มาก. อาตมาถือว่า เป็นหลักที่ควรยึดถือ ถ้ามีจิตเป็นธรรม ก็
จะเห็นด้วยว่า เกิดมาเอาบุญ : เป็นราษฎรเอาบุญ; แต่ถ้าไม่มีจิตเป็นธรรม
ก็จะไม่เห็นด้วย.

ขอให้สอนลูกเด็ก ๆ ของเรา ให้มีความรู้สึกอย่างนี้. จัดการศึกษา อย่า
ให้เป็นอะไรด้วัน, อย่าให้มีอะไรด้วัน. อย่าเป็นหมาทางด้วัน อย่าเป็นเจดีย์
ยอดด้วัน ลูกเด็ก ๆ สืบตาขึ้นมาในโลก ๒-๓ ขวบ เรียนชั้นอนุบาล สิ่งแรกที่จะ
ต้องสอนเขานั้น ไม่ใช่ ก. ข. ก. กา. สิ่งแรกที่จะต้องสอนแก่เขานั้นคือ สอน
ให้รู้ว่า มารดาชื่ออะไร? บิดาชื่ออะไร? เราอยู่ได้ด้วยอะไร? อะไรเป็นสิ่งสูงสุด
ของมนุษย์?

ให้เขารู้จักสิ่งที่เรียกว่าบุญ เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจเสียก่อน, แล้ว
ค่อยเรียน ก. ข. ก. กา. กันทีหลังก็จะเป็นมนุษย์ที่ปลอดภัย : ปลอดภัยสำหรับ
ตัวเขาเอง, แล้วปลอดภัยสำหรับผู้อื่นด้วยกันทั้งโลก. สอนลูกเด็ก ๆ อย่างนี้

ให้รู้ว่ามีมนุษย์เกิดมาเพื่อเอาบุญ นับตั้งแต่เป็นราษฎรขึ้นไป จนถึงเป็นบุคคลสูงสุด เขาก็เป็นกันเพื่อเอาบุญ มีการศึกษาที่ถูกต้อง : ให้รู้หนังสือ ให้รู้อาชีพให้รู้ธรรมะสำหรับความเป็นคนให้ถูกต้อง. ธรรมะก็ทำให้เกิดบุญ ทำให้โลกนี้มีมนุษย์ ที่อยู่กันเป็นผาสุก อย่างนี้.

อาตมาจึงได้กล่าวเป็นหัวข้อยืนยันว่า ธรรมะในฐานะสิ่งที่ทำให้เกิดบุญ โดยแท้จริง. ขอวิงวอนท่านทั้งหลายได้นำไปคิดดู ถ้าเห็นด้วยก็จงช่วยกันทำตาม; แล้วบ้านเมืองของเราก็จะเต็มไปด้วยบุญ, ไม่มีสิ่งที่จะต้องร้อนอกร้อใจ; เป็นภาระที่จะต้องช่วยเหลือบ้าง, จะต้องช่วยกันปราบปรามบ้าง อย่างที่กำลังเป็น ๆ กันอยู่.

หวังว่าพุทธบริษัททั้งหลาย จะช่วยกันทำให้บุญกลับมา ด้วยการประพฤติธรรมะ, ให้ความฝันของมนุษย์เป็นความจริง คือว่า เกิดมาเพื่อความสงบสุข ให้ธรรมะกลับมา ให้โลกนี้เอิบอาบไปด้วยบุญ แล้วก็จะหมดปัญหา.

เวลาสำหรับการบรรยายก็สิ้นสุดลงแล้ว อาตมาขอจบลงด้วยความหวังว่า ขอให้ธรรมะกลับมา ขอให้บุญกลับมา เพื่อสันติสุขของบุคคล เพื่อสันติภาพของสังคมจงทุก ๆ ประการเถิด.

ที่ขอลือพระเจ้า ว่าโง่เง่าเต่าปูลา. นี่เขาถือว่าคนที่ยังถือพระเจ้า นั้นเป็นคนโง่เง่า เหมือนเต่าปูลา, ว่า “โง่บ้า สารยา” คนเหล่านั้นไม่ถือพระเจ้าแล้วบ้านเมืองนั้นก็วุ่นวายในที่สุด.

เดี๋ยวนี้โลกเรากำลังมีลักษณะอย่างนี้ : เห็นคนมีพระเจ้าว่าเป็นคนโง่ โลกก็ขาดพระเจ้า; โลกก็เดินไปสู่เหวแห่งความวิบัติของมนุษย์ คือไม่มีมนุษยธรรม มีแต่วิกฤติการณ์อันถาวรเพิ่มขึ้น ๆ. เพราะว่า ขาดพระเจ้า คือขาดการปฏิบัติตามพระเจ้า, ขาดความรู้สึกรู้ว่ามีพระเจ้า แล้วก็ เกิดลัทธิใหม่ ๆ ขึ้นมา ในทางตะวันตกโน้น ว่า เดียวนี้พระเจ้าตายแล้ว, พระเจ้าตายแล้ว ไม่มีใครนับถือแล้วก็ตายไปแล้ว, ศาสนาไม่จำเป็น; กระทั่งมาถึงเมืองไทยเรา ว่าธรรมะไม่จำเป็น, ลัทธิกำลังระบาด; เมื่อลัทธิระบาดไปถึงที่สุดแล้ว โลกก็ไม่มีพระเจ้าเอาจริง ๆ.

นี่คือสิ่งที่น่าวิตก อาตมานึกถึงข้อนี้ แล้วก็มาบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ว่า ธรรมะในฐานะที่เป็นพระเป็นเจ้า. เราจะได้มีพระเป็นเจ้า ชนิดที่เป็นที่พึ่งได้, และเป็นพระเป็นเจ้า ชนิดที่มีอยู่ในศาสนาทุกศาสนา ไม่ยกเว้นศาสนาไหนเลย ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องใคร่ครวญพิจารณากัน อย่างละเอียดตลอดไป; โดยตั้งคำถามขึ้นมาเป็นข้อแรกว่า พระเจ้าคืออะไร?

ต้องรู้จักความหมายของพระเจ้าเสียก่อน.

เมื่อตั้งคำถามอย่างนั้นแล้ว มันก็มีทางที่จะทะเลาะกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในระหว่างสังคมที่ถือศาสนาต่าง ๆ กัน. ศาสนาหนึ่งก็มีพระเจ้าไปรูปหนึ่งแบบ

หนึ่ง; เมื่อใครไม่มีพระเจ้าอย่างของตน ก็หาว่าพวกนั้นไม่มีพระเจ้า. นักศึกษา นักปรัชญา หรือผู้มีปัญญา อะไรก็แล้วแต่จะเรียก เขาเป็นเจ้า^๕เจ้าการ^๖ อ้างตัวเองเป็นผู้^๗ แล้วก็บัญญัติว่า ศาสนานั้นมีพระเจ้า, ศาสนานั้นไม่มีพระเจ้า, มันล้วนแต่ตามความคิดนึกรู้สึกของเขาทั้งนั้น ไม่ตรงต่อความจริง; เพราะเขายังไม่รู้^๘ว่า พระเจ้าที่แท้จริงนั้นคืออะไร? ถือเอาตามตัวหนังสือบ้าง ถือเอาตามความนิยมสืบ ๆ กันมาบ้าง ก็มีพระเจ้าต่างกันกระทั่งว่าไม่ใช่พระเจ้าไปเสียก็มี.

ถ้าจะพูดกันโดยคำพูด; คำพูดคำนี้เป็นภาษาไทย ใช้สำหรับเป็นคำแปล ให้แก่คำต่างประเทศ ซึ่งเข้ามาสู่เมืองไทย แล้วไม่รู้จะเรียกว่าอะไร ก็ยืมคำไทยไปใช้ ก็ได้คำพระเจ้า, หรือ พระผู้เป็นเจ้าไป เพราะว่าในเวลา^๙นั้น ในที่นั้น คำว่า "พระเจ้า" หรือ "พระผู้เป็นเจ้า" เป็นคำสูงสุด หมายถึงสิ่งสูงสุด; แต่อย่าลืมว่า ในภาษาไทยเรานี้ คำว่า "พระผู้เป็นเจ้านั้น มีความหมายช่วยยุคช่วยสมัย, เช่นใน กฎหมายเก่า ๆ ยุคนั้น ใช้คำ "พระผู้เป็นเจ้า" หมายถึงพระภิกษุ เท่านั้น แม้จะเพียงบวชวันเดียว ก็เรียกว่า พระผู้เป็นเจ้า. ในกฎหมายใช้คำอย่างนั้นกับพระภิกษุ; เช่นว่า พระผู้เป็นเจ้าสักออกมาก็คงได้^{๑๐}รับมรดก, พระผู้เป็นเจ้าถูกเกณฑ์ไปรบทัพจับศึก กลับมาก็ต้องมีสิทธิทุกอย่าง^{๑๑}ทุกประการ อย่างนี้เป็นต้น.

ฉะนั้น ถ้าถือเอาพระบวชใหม่เช่น^{๑๒}นี้ เป็นพระผู้เป็นเจ้าแล้ว มันก็ติด^{๑๓}กันอยู่กับความหมายเดิมนั้น ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าหรือพระเจ้านั้น เราหมายถึงสิ่งสูงสุด^{๑๔}ผู้สูงสุด; เพราะฉะนั้น เราจะเอาคำพูด หรือ เอาความนิยมสืบ ๆ กันมาเป็น^{๑๕}หลักกันไม่ได้; ต้องเอาความหมายที่แท้จริง สาระที่แท้จริง สาระที่แท้จริงของคำ^{๑๖} ๆ นั้น. หน้าที่ของสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า หรือคุณค่าอันสูงสุดของสิ่ง ๆ นั้น หรือ

สมรรถนะอันสูงสุดของสิ่ง^๕ๆ นั้นว่า พระเจ้านั้นคืออะไร แล้วเอามารวมกันหมดทุกศาสนาก็ยังได้ ที่เขาพูดถึงพระเจ้า.

พระเจ้านั้น ความหมายที่ ๑ ต้องมีความหมาย หรือว่า คุณลักษณะเป็นปฐมเหตุ : ปฐมเหตุคือเหตุแห่งสิ่งทั้งปวงเป็นที่ออกมา ไหลออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง. นี่เรียกว่าปฐมเหตุ อะไรเป็นปฐมเหตุให้สิ่งทั้งปวงออกมา สิ่งนั้นเรียกว่า พระเจ้า.

ทีนี้ ก็เกิด ความหมายที่ ๒ ต่อมาว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง, คือสามารถจะสร้างสิ่งทุกสิ่งขึ้นมาได้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิต หรือไม่มีชีวิต.

ทีนี้ ก็มีหน้าที่สืบทอดออกมาเป็น ความหมายที่ ๓ อีกว่า เมื่อสร้างสิ่งทั้งปวงแล้ว ก็สามารถควบคุมสิ่งทั้งปวง, ควบคุมโลกทั้งปวง, ที่พระเจ้าสร้างขึ้นมา อย่างนั้นเป็นต้น.

แล้วก็ ความหมายที่ ๔. ยังมีหน้าที่ว่า จะต้องยุบ จะต้องทำลาย จะต้องเพิกถอนโลก หรือสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นมานั้นเป็นคราวๆ.

ดังนั้น เราจึงได้หน้าที่ของพระเป็นเจ้าผู้สร้าง สิ่งทั้งปวง ผู้ควบคุม สิ่งทั้งปวง ผู้ทำลายล้างสิ่งทั้งปวง; อย่างที่เรียกว่า ตรีมูรติ ในศาสนาฮินดูเป็นต้น.

นี่ขอให้พิจารณาดูใจความเสียสักทีหนึ่งก่อนว่า พระเจ้าคือปฐมเหตุ เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทุกสิ่ง จึงได้นามว่าเป็นผู้สร้าง สิ่งทุกสิ่ง; แล้วก็สามารถควบคุม สิ่งทุกสิ่ง สามารถทำลายล้าง สิ่งทุกสิ่ง ตามยุคตามสมัย เพื่อให้เกิดใหม่ สร้างใหม่กันต่อไป.

คุณสมบัติของพระเจ้าอีกทางหนึ่ง.

ทีนี้ มองดูคุณสมบัติอีกทางหนึ่ง ก็พบว่า พระเจ้านั้นใหญ่กว่าสิ่งทุกสิ่ง เป็น Omnipotent คือใหญ่กว่าสิ่งทุกสิ่ง เหนือสิ่งทุกสิ่ง, แล้วพระเจ้านั้น รู้ทุกสิ่ง เป็น Omniscient, แล้วพระเจ้านั้นอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง เป็น Omnipresence อะไรที่จะใหญ่กว่าทุกสิ่ง รู้สิ่งทุกสิ่ง แล้วอยู่ในที่ทุกแห่ง ก็คิดดูเอาเอง ถ้าเห็นจริง ก็จะเป็นจริง.

เดี๋ยวนี้อะไรเป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง พวกที่ถือศาสนาอย่างพระเจ้า เป็นบุคคล ก็เรียกว่า มีพระเจ้า ที่เรียกว่า God เป็นต้น เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง หรือ สร้างสิ่งทั้งปวง ควบคุมสิ่งทั้งปวง ทำลายสิ่งทั้งปวง แล้วใหญ่กว่าทุกสิ่ง รู้ทุกสิ่ง แล้วก็อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง; ซึ่งจนจะมีคนล้าว่า ถ้าอย่างนั้นในกองมูลสุนัข ก็มีด้วย; ก็จริงซิ มันมีอยู่ด้วย เพราะว่ามันก็อยู่ใต้อำนาจของพระเจ้า หรือ พระเจ้าควบคุมได้ ทุกสิ่ง.

ธรรมะเป็นพระเจ้าได้ในความหมายเดียวกันทุกศาสนา.

ที่นี้ ธรรมะเป็นพระเจ้าได้อย่างไร? ขอย้อนไปถึงความหมายของ ธรรมะ ๔ ประการ อีกครั้งหนึ่งว่า คำว่า “ธรรม” หรือ ธรรมะนี้ หมายถึง สิ่งที่เป็นธรรมชาติ, แล้วหมายถึง กฎของธรรมชาติ, หมายถึง หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ หมายถึง ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่.

ความหมายที่ ๒ ที่ว่า ธรรมะคือกฎของธรรมชาตินั้นแหละ มีความหมายเหมือนกับพระเจ้า กฎเช่นกฎวิวัฒนาการ ของสิ่งทั้งปวง, หรือว่า กฎปฏิจลสมุปบาทในพระพุทธศาสนา^๕ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง. กฎของธรรมชาติดีอยู่ ไม่ให้สิ่งทั้งปวงหยุดนิ่งอยู่ ให้สิ่งทั้งปวงเป็นไปมันก็มีอะไรออกมา ออกมา ด้วยอำนาจของกฎของธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กฎแห่งวิวัฒนาการ.

นี่ปฐมเหตุในพุทธศาสนาเรา ก็คือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ; แล้วก็เป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง. เพราะว่ากฎนี้ได้ทำให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต, แล้วก็ควบคุมสิ่งทั้งปวง โดยกฎของธรรมชาติอันนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบ อย่างที่เราเห็นๆ กันอยู่ ว่ามีอยู่อย่างไร. สิ่งนี้ก็ทำลายไปตามยุคตามสมัย จึงถือว่ามันใหญ่กว่าทุกสิ่ง มันรู้ทุกสิ่ง; เพราะว่าบรรดาอะไร ที่ว่าเป็นหลัก เป็นวิชา เป็นความรู้ มันก็ไม่มีอะไร นอกเหนือไปจากกฎของธรรมชาติ.

ฉะนั้นกฎของธรรมชาติจึงเหมือนกับความรู้ทุกสิ่ง, ถ้าเป็นพระเจ้า ก็เป็นผู้รู้ทุกสิ่ง เป็นดิกชันนารี (Dictionary) ของทุก ๆ สิ่งทุก ๆ คำ ที่มนุษย์ จะรู้จักพูดกัน, มีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง คือเราไม่สามารถจะอยู่ในที่ใด ที่พ้น ไปจากอำนาจกฎของธรรมชาติได้.

นี่ ธรรมะในลักษณะนี้ จึงเป็นพระเจ้า ในความหมายเดียวกัน ใน ทุก ๆ ศาสนา, เป็นพระเป็นเจ้า ที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับโดยสมัครใจ.

นักวิทยาศาสตร์ไม่ยอมรับพระเจ้าอย่างบุคคล, ที่มีความเป็นอย่าง บุคคล มีความรู้สึกอย่างบุคคล, แลมีรูปร่างอย่างบุคคล หนวดยาวถือไม้เท้า แลก็จะมาทำหน้าที่สร้างโลก ควบคุมโลก มีอยู่ในที่ทั้งปวงอย่างนี้ เขายอมรับ ไม่ได้.

แต่ถ้าเป็นพระเจ้าอย่างที่ว่า คือธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของ ธรรมชาติ; เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง สร้างสิ่งทั้งปวง ควบคุมสิ่งทั้งปวง ทำลายสิ่งทั้งปวง ตามยุค ตามสมัย ใหญ่กว่าทุกสิ่ง รู้ทุกสิ่ง อยู่ในที่ทุกแห่ง; อย่างนี้ นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้โดยสมัครใจ, คือไม่ต้องเป็นมนุษย์ ไม่ต้อง เป็นบุคคล ไม่ต้องเป็นจิตเป็นวิญญาณอย่างบุคคล; แต่เป็นอะไรซึ่งบอกไม่ได้ ซึ่งปากของมนุษย์บอกไม่ได้ ว่าพระเจ้าเป็นอะไร. บอกได้แต่เพียงว่า เป็น พระเจ้า ตามแบบของพระเจ้า ซึ่งไม่เหมือนใคร.

พระเจ้าที่มีคุณสมบัติอย่างนี้ หรือเล็งถึงคุณสมบัติอย่างนี้ อย่าไปเล็ง เปลือกนอกแล้วจะมีอยู่ในทุก ๆ ศาสนา และเหมือนกันทุกศาสนา. ในทุก

ศาสนาที่มีพระเจ้าเหมือนกัน คือ มีปฐมเหตุ มีผู้สร้าง มีผู้ควบคุม มีผู้ทำลาย ใหญ่กว่าทุกสิ่ง, รู้ทุกสิ่ง, อยู่ในที่ทุกแห่ง.

ในพุทธศาสนาเรามีสิ่งที่เรียกว่า ธรรม คำเดียวเท่านั้น อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว; ว่าธรรมในฐานะเป็นกฎของธรรมชาติ, เป็นต้นเหตุแห่งสิ่งทั้งปวง ครอบทุกกระบวนการ ที่เป็นความหมายของพระเจ้า. นี่ทำให้มองเห็นได้ว่า พระเจ้าลักษณะนี้ มีอยู่ในทุกศาสนา.

แต่คนบางคนสมัยนี้ มีปัญญามากเกินไป จนจัดให้พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า เพราะว่าเขามีแต่ดวงตาเนื้อๆ เห็นแต่พระเจ้าที่เป็นบุคคล; เมื่อมองไม่เห็นก็ว่าไม่มี. เขาไม่มีปัญญา ไม่มีตาธรรมะ ไม่มีตาปัญญา จึงไม่มองเห็นพระเจ้าที่แท้จริง ซึ่งมีอยู่จริง มีหน้าที่ มีสมรรถนะอย่างนี้จริง; แล้วคนพวกนี้ก็มาโมเมเอาเอง จัดพุทธศาสนาว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า. ยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็ว่าเมื่อไม่มีพระเจ้า ก็ไม่เป็นศาสนา เรื่องมันก็ไปกันใหญ่ จนพูดกันไม่รู้เรื่อง.

พระเจ้านั้นไม่มีรูปร่างที่เป็นรูปธรรม และไม่มีรูปร่างแม้ที่เป็นนามธรรม คือเป็นจิตหรือเป็นวิญญาณ; คือไม่เป็นทั้งรูปธรรม ไม่เป็นทั้งนามธรรมที่เป็นจิตหรือเป็นวิญญาณ, เป็นสิ่งที่กล่าวไม่ได้ว่าเป็นอะไรทุกๆ ประการ นอกจากจะกล่าวว่าเป็นพระเป็นเจ้า. นี่คำนี้ต้องยกไว้ให้พระเป็นเจ้า คำเดียว ผู้เดียว ว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่เหมือนอะไร นอกจากเหมือนพระเป็นเจ้า.

ทีนี้ พระเป็นเจ้า^๕อยู่ที่ไหน? ต้องตอบว่า อยู่ในทุกสิ่งที่ท่านสร้าง^๕ขึ้นและควบคุมอยู่. กฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า ฉะนั้นพระเจ้าจึงอยู่ในทุกสิ่งที่กฎของธรรมชาติสร้าง^๕ขึ้น และควบคุมอยู่; อย่างนั้นกลัจึงมาได้ว่า แม้ในกองแห่งมูลสุนัข ไม่ยกเว้นถึงขนาดนี้ ก็แปลว่าไม่ยกเว้นที่ใดเลย และพระเจ้านิมีอยู่ในสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ในทุกสิ่ง.

ฉะนั้นในแต่ละคน ซึ่งเป็นธรรมชาติ มีดิน น้ำ ลม ไฟ ที่พระเจ้าสร้าง^๕ขึ้นมาโดยกฎของธรรมชาติ ก็มีพระเจ้าอยู่ในนั้น. เพราะว่าที่ใดเป็นธรรมชาติ ในที่นั้นก็มีกฎของธรรมชาติ, ในเนื้อตัวของเรา มันก็เป็นธรรมชาติ มันก็มีกฎของธรรมชาติ; ฉะนั้น กฎของธรรมชาติในฐานะพระเป็นเจ้าก็ควบคุมอยู่ในตัวเรา, ควบคุมให้สิ่งต่างๆ ในตัวเรา เป็นไปตามกฎของพระเจ้า; จึงพูดว่า พระเจ้าอยู่ในที่ทุกแห่ง. แม้จะมีคนไม่รู้จักพระเจ้า และไม่นับถือพระเจ้า ก็มีพระเจ้าอยู่ในนั้น นี่พระเจ้าคืออย่างนั้น คือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะคำเดียวสั้น ๆ.

ปฏิบัติตามธรรมะแล้วจะมีพระเจ้าสถิตอยู่.

ทีนี้ มีปัญหาต่อไปว่า ทำอย่างไรจึงจะมีพระเจ้าเล่า? ก็ตอบว่ามีธรรมะชั; มีความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางใจ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ให้ร่างกายของเรามีความถูกต้อง จนกลายเป็นวิหาร บ้านเรือนสำหรับพระเป็นเจ้าสถิตอยู่.

พระเจ้าอยู่ในที่ทั่วไป จริงแล้ว แม้เราจะไม่ชวนขายอะไร พระเจ้าก็อยู่ในเรา อยู่ในที่ทั่วไป; แต่ถ้าเราจัดเนื้อตัวของเรา กาย วาจา ใจ ให้ดี เนื้อตัวนั้นก็กลายเป็นที่อยู่ของพระเจ้า ชนิดที่มีประโยชน์ มีประโยชน์อย่างยิ่ง. เราทำร่างกายเรา ให้เป็นพระวิหารสำหรับพระเจ้าจะประทับ, คือมีพระธรรมประทับอยู่. ถ้ามีพระธรรมแล้วไม่ต้องสงสัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็มาด้วย หรืออะไร ๆ ก็มาครบ.

เราจะต้องมีการนับถือ และ มีการอ้อนวอน พระเจ้า. นับถือนั้น ไม่ต้องอธิบาย รู้กันทุกคน; ถ้านับถือแล้วก็ปฏิบัติตาม.

ที่นี้คำว่า “อ้อนวอน” นั้นมีสองภาษา : อ้อนวอนอย่างคนธรรมดา เหมือนกับขอของ ท่านก็เรียกว่าอ้อนวอน. นี่ อ้อนวอนในภาษาคน เขาก็มีทำกันอยู่เพื่ออ้อนวอนพระเจ้า. ที่นี้ อ้อนวอนในภาษาธรรม ก็คือทำให้ตรงตามความประสงค์ของผู้นั้น. พระเจ้าประสงค์อย่างไร เราทำให้ตรงตามความประสงค์นั้น. นั่นแหละเป็นการอ้อนวอนพระเจ้า ที่ถูก ที่จริง ที่แท้.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี การอ้อนวอนอย่างพิธีรีตองนั้น มันก็ชักงูไปให้สู่การปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นการอ้อนวอนในทางภาษาธรรมอยู่นั่นเอง. นับว่าการอ้อนวอนนั้นก็ใช้ได้ : อ้อนวอนเพื่อจงใจตัวเอง ให้ปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้เป็นใหญ่ ของพระเจ้า.

ในพุทธศาสนาก็มีการอ้อนวอน คือการพยายามปฏิบัติให้ตรงตามกฎของพระเจ้า คือพระธรรม. นี่คือการที่เราประจบนบนอบ อ้อนวอนพระธรรม มีผลดีเต็มที่.

สรุปความว่า มีธรรมะจึงจะมีพระเจ้า, มีธรรมะให้มากยิ่งขึ้นไป โดยเฉพาะทุกๆ ปี และทุกๆ ปีใหม่ก็เช่นกัน เดียวนี้ก็ยังอยู่ในระยะที่เป็นปีใหม่นั่นเรามีอะไรให้ใหม่ ให้ใกล้ชิดพระเจ้ายิ่งขึ้นไป.

ที่นี้ อาตมาอยากจะเสนอ หัวข้อ ที่เป็นวิธีที่ดีที่สุดง่ายที่สุด แต่ว่าเพียงพอและสมบูรณ์ที่สุด; คือว่าขอให้พวกเราทุกคน รู้จักตัวเองให้มากกว่าปีเก่า, เชื่อตัวเองให้มากกว่าปีเก่า, บังคับตัวเองให้มากกว่าปีเก่า, พอใจตัวเองได้มากกว่าปีเก่า, เคารพนับถือตัวเองได้มากกว่าปีเก่า, รวมเป็น ๕ หัวข้อด้วยกัน.

ข้อที่ ๑. รู้จักตัวเอง มากกว่าปีเก่า คือรู้ว่า *เราก็คืออะไร, เกิดมาทำไม, มีแหละ* ให้มากกว่าปีเก่า.

ที่นี้ ข้อที่ ๒. เชื่อตัวเองได้มากกว่าปีเก่า : เราก็ค้นเขาก็ค้น; เมื่อเขาทำได้ เราต้องทำได้. แต่เดี๋ยวนี้เราไม่ทำไปในทางที่ดีมีประโยชน์; เราทำไปในทางเอาเปรียบกัน ข่มเหงแย่งชิงกัน. ถ้าเขาก็ค้นเราก็ค้น ก็ชิงกันทำในทางที่จะถูกตามประสงค์ของพระเจ้า : เชื่อธรรมะยิ่งกว่าปีเก่า เชื่อพระเจ้ายิ่งกว่าปีเก่า เมื่อเราก็ค้นเป็นคนคนหนึ่ง เราก็ค้นทำได้เหมือนกับทุกคนที่เขาทำได้.

ข้อที่ ๓. บังคับตัวเองให้มากกว่าปีเก่า. อย่ามัวคัดค้านว่า การบังคับตัวเองนี้ไม่สนุกเลย ไม่ร่อย ไม่สนุกสนานเลย. เราไม่อยากจะบังคับตัวเอง เราอยากจะปล่อยไปตามกิเลส; อย่างนี้ยิ่งไกลจากพระเจ้า. เราต้องบังคับตัวเองมากกว่าปีเก่า ให้ทำตามที่เราเชื่อว่า เราทำได้และควรจะทำ.

ที่นี้มาถึง ข้อที่ ๔. ความพอใจตัวเอง เราทำได้อย่างนี้ บังคับตัวเองได้อย่างนี้ ก็มีอะไรที่น่าชื่นใจในตัวเรามากขึ้น. เราก็ชอบใจตัวเองมากขึ้น นั่นแหละคือความสุข ความสุขที่แท้จริงเกิดมาจากความพอใจ ที่รู้สึกว่า ตนได้ทำสิ่งที่ตนเห็นว่าถูกต้องแล้ว.

ความสุขกามารมณ์ ความสุขโลกๆนั้น เป็นสุข ก สะกต : เพาให้ร้อน ต้มให้สุก. ความสุขที่แท้จริงต้องเย็น พอใจ เป็นปัดในธรรม, รู้สึกรู้ว่าได้ทำความถูกต้องแล้วมีความสุข นั่นเป็นตัวความสุข; ไม่ต้องเสียสัจจะเลย ยังเป็นพระนิพพานด้วยแล้ว ไม่ต้องเสียแม้แต่สักสัจจะเดียว เย็นได้ หยุดได้สงบได้ โดยไม่ต้องเสียสัจจะเลย แล้วเป็นความสุขถึงที่สุด ควรจะพอใจถึงที่สุด.

ที่นี้ ข้อที่ ๕. ข้อสุดท้าย ก็เคารพตัวเองมากกว่าปีเก่า พอใจตัวเองมากกว่าปีเก่าแล้วก็เคารพตัวเองได้มากกว่าปีเก่า. ตัวเองมีสิ่งที่น่าชื่นใจมาก, ดูแล้วก็น่าชื่นใจไปเสียทั้งนั้น, ก็เกิดความเคารพนับถือตัวเองมากขึ้นกว่าปีเก่า. เดียวนี้ใครบ้างที่เคารพตัวเองได้ ยกมือไหว้ตัวเองได้ พิจารณาตัวเองแล้ว ไม่กินแหนงเกลียดซึ่งตัวเอง ไม่ระอาแก่ตัวเอง, ยกมือไหว้ตัวเองได้.

ขอให้ท่านทั้งหลายแต่ละคน ทุกคน จงสำรวจดู ความซื่อหน้า เรายกมือไหว้ตัวเองได้สนิทไหม? ได้ลงคอไหม?; ไม่มองเห็นความผิดพลาด สกปรก เศร้าหมองแล้วยกมือไหว้ตัวเองได้ลงคอ ใครทำได้ นี่เคารพตัวเองมากกว่าปีเก่า.

ขอทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า รู้จักตัวเองให้มากกว่าปีเก่า ว่าเราคืออะไร, เกิดมาทำไม. แล้วก็เชื่อตัวเองได้มากกว่าปีเก่า เราเป็นคน เขาก็คนเราก็คน

เราก็ต้องทำดีได้ด้วยกันทุกคน. เชื่อธรรมะเชื่อพระเจ้า, บังคับตัวเอง ให้เป็นไป ตามบทบัญญัติของพระเจ้า ซึ่งที่แท้ก็เป็นกฎของธรรมชาติ ในฝ่ายที่ถูกที่ควร ที่จะสร้างสันติภาพขึ้นมาในหมู่มนุษย์. เราก็พอใจตัวเอง ก็เคารพหรือไหว้ตัวเองได้ในที่สุด.

ห้าข้อนี้เป็นหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา แต่เขายืมเอาไปใช้ เป็นหลักจริยธรรมสากล คือธรรมสากลก็ได้เรียกว่า รู้จักตัวเอง self knowledge, รู้จักตัวเองแล้วก็เชื่อตัวเอง self confidence, แล้วก็บังคับตัวเอง self control. แล้วก็พอใจตัวเอง self contentment, แล้วก็นับถือตัวเอง self respect, เป็นหลักจริยธรรมซึ่งตรงกันกับหลักพระพุทธศาสนา.

ความเชื่อ คือ ศรัทธา, รู้จักตัวเอง คือ สัมมาทิฐิ. เชื่อตัวเอง คือศรัทธาในหลักที่ถูกต้อง ทุกอย่างทุกประการ, และเชื่อว่าตัวเองปฏิบัติได้. บังคับตัวเอง คือ ทมะ หรือ ทโม - บังคับกาย วาจา ใจ บังคับอินทรีย์, บังคับทุกอย่างที่ต้องบังคับ. พพอใจตัวเอง คือ ปัตติในธรรม ปัตติที่เกิดมาจากอย่างอื่นใช้ไม่ได้; ต้องเกิดมาจากธรรม ปัตติในธรรม. แล้วเคารพตัวเอง คือ ความรู้สึกมีความดีอยู่ในตน มีความถูกต้อง มีสิ่งสูงสุดอยู่ในตน, มีพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ อยู่ในตน ก็เคารพตนได้ มีตนเป็นที่พึ่งได้.

หลักจริยธรรมสากล ก็ตรงกับหลักในพระพุทธศาสนา พวกฝรั่งในยุคโน้นเขาถือหลักทั้ง ๕ ประการนี้ แล้วก็มาโอ้อวดคนไทย คนไทยยอมรับนับถือ เพราะว่าเขายึดถือในหลัก ๕ ประการนี้ แต่เดี๋ยวนี้ก็หาทำยาหยอดตายาก.

นี่โลกทั้งโลกสูญเสียความรู้จักตัวเอง สูญเสียความเชื่อตัวเอง สูญเสียการบังคับตัวเอง สูญเสียการพอใจตัวเอง สูญเสียการเคารพตัวเอง ไม่มีพระเจ้า.. ฉะนั้น ขอให้บังคับตัวเองเป็นข้อใหญ่ แล้วอะไรๆ ก็จะมา; บังคับกิเลส, บังคับความรู้สึกฝ่ายต่ำ, มีพระธรรมเป็นพระเจ้า มีพระเจ้าเป็นพระธรรม. ทุกศาสนาที่มีพระเจ้าในลักษณะเช่นนี้ ต้องกลับมาคุมครองโลก ในเวลาอันควร หรือทันแก่เวลา.

ขอให้ถือว่า ชีวิตนี้ผลิตขึ้นมาจากพระเจ้า ผลิตขึ้นมาจากพระธรรม ด้วยอำนาจแห่งพระธรรม, หรือโดยวิธีของธรรม คือกฎของธรรมชาติ โดยเฉพาะกฎวิวัฒนาการ หรือ อิทธิปัจจัยตา. เราจะต้องมีธรรมะให้เหมาะสมกับการที่ธรรมะสร้างเรามา : มีสุทธิ คือความบริสุทธิ์, มีปัญญา คือความรอบรู้, มีเมตตา รักผู้อื่น, และมีขันติ อดกลั่นอดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน. บิใหม่ขอให้มียามากกว่าบิเก่า.

อาตมาขอแสดงความหวังอย่างนี้ และขอกล่าวจะเป็นคำอวยพร หรืออะไรก็ได้แต่จะเรียกเถอะว่า สรุปลเป็นคำกลอน สำหรับสอนใจว่า :-

อันชีวิต ผลิตขึ้นมา จากพระธรรม
ด้วยพระธรรม โดยพระธรรม นำวิถี
สุทธิ ปัญญา เมตตา และขันติ
บิใหม่มีย่ มากกว่าเก่า พวกเราเอย.

ขอยุติการบรรยายครั้งนี้ ไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

อาทมาบรยายปาฐกถาธรรม ตลอดเวลาที่แล้วมานี้ ด้วยความรู้สึกว่า “ธรรมะ ไม่กลับมา โลกจะวินาศ”. ในวันนี้จะกล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย. ถ้าไม่มีธรรมะเป็นวิญญาณแห่งประชาธิปไตยแล้ว; ประชาธิปไตยนั้นจะเป็นอันตรายแก่มนุษย์ เสียมากกว่าที่จะเป็นประโยชน์.

รู้จักดวงวิญญาณของประชาธิปไตยให้ถูกต้อง.

ประชาธิปไตย คำนี้มีคำแปลที่กำกวม คือ ถ้ามีธรรมะเข้ามาประสม ประชาธิปไตยคำนี้ก็จะต้องแปลว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่. แต่เรามาแปลกันเสียว่า ประชาชนเป็นใหญ่ ซึ่งมันต่างกันมาก; ประชาชนเป็นใหญ่

นั้นมันเป็นไปได้, มันปฏิบัติไม่ได้, มันผิดธรรมชาติ, แล้วมันจะขาดธรรมะเสียด้วย, เพราะว่าเราไม่อาจจะเอาคนทุกคน มาเป็นใหญ่ได้.

ดูแต่การเลือกผู้แทน เรามีการจำกัดสิทธิ : บุคคลพวกหนึ่งไม่มีสิทธิ์ที่จะเลือกผู้แทน คือเด็กบ้าง, ผู้ที่ไม่ประกอบไปด้วยคุณสมบัติที่ต้องการบ้าง, เพศบรรพชิตบ้าง, รวมกันแล้วตั้ง ๔๐ เปอร์เซ็นต์ ไม่ได้เข้ามาเลือกผู้แทน แล้วจะเรียกว่าประชาชนเป็นใหญ่ ได้อย่างไร?

ผู้แทนที่ได้รับเลือกเข้ามานั้น ยังมีผู้แทนประเภทเจ้าบุญทุ่มก็มี ผู้แทนที่ได้มาด้วยการพนันขันต่อ ซึ่งเป็นวิธีการใหม่ๆ หยก ๆ ก็มี, ผู้แทนที่ซื้อตัวเอมาก็ยังมี, เอามารวมกัน แล้วจะเรียกว่า ประชาชนเป็นใหญ่ นั้นมันรู้สึกตะขิดตะขวงกันหรือไม่ ก็ลองคิดดู.

เราจะต้องแปลคำว่า ประชาธิปไตย กันเสียให้ถูกต้อง คือแปลว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่. นี่เราจะปฏิบัติได้; เพราะว่ามันถูกต้องตามธรรมชาติ : ตามธรรมชาติของธรรมชาติของพระเจ้า. เราไม่ต้องเอาบุคคลทุกคนมาเป็นใหญ่ ซึ่งเราทำไม่ได้ ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น; แต่เราเอาบุคคลหรือคณะบุคคล หรือใครก็ได้ขอแต่ให้มีธรรมะนั้นแหละ มาเป็นผู้จัดระบบประชาธิปไตยให้มีประโยชน์แก่คนทุกคน.

นี่เราเคยพูดกันถึงพระราชฯ ที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรมว่าเป็นผู้จัดการปกครอง ในลักษณะที่ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่; แต่คำว่า พระราชฯที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรมนั้น ไม่มีในตำราของพวกฝรั่งที่

เขียนให้เราเรียน. นักเรียนของเรา นักศึกษาของเรา นักปราชญ์ราชบัณฑิตของเราเรียนตามตำราของฝรั่ง เรื่องประชาธิปไตย; ดังนั้นจึงไม่เคยพบคำว่า พระราชาที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม ทั้งๆ ที่เราเคยได้รับประโยชน์อันนี้จากพระราชาประเภทนี้โดยตรง.

ทุกคนยอมรับกันว่า พ่อขุนรามคำแหงเป็นพระราชาในระบอบราชาธิปไตย; แล้วท่านก็จัดการปกครองไป ในลักษณะที่ประชาชนทุกคนได้รับประโยชน์ ไม่มีใครคัดค้าน ไม่มีใครรังเกียจกินแหนงพ่อขุนรามคำแหง; เพราะเรามองกันไปแต่ในทางที่เป็นพระราชา ที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม.

อาตมาอยากจะให้ทุกคน ระลึกถึงบุคคลในประวัติศาสตร์ ที่ยอมรับกันอีกคนหนึ่ง; นั่นคือ พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ปกครองประเทศอินเดียในยุคหนึ่ง เป็นประโยชน์ทั้งในด้านการปกครอง และในด้านพระศาสนา.

ในด้านพระศาสนานั้นเป็นที่ยอมรับกันว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งคณะประกาศพระศาสนาไปในทิศทางต่างๆ รวมทั้งเขตสุวรรณภูมิ คือประเทศไทยเรานี้ด้วย. แต่ส่วนระบบการปกครองนั้น ท่าน ปกครองในระบบพระราชาที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม. ประกาศในจารึกภูเขาของท่านแห่งหนึ่งว่า ประชาชนทุกคนเป็นลูกของข้า; หมายความว่า ท่านประพฤติประโยชน์แก่ประชาชนทุกคน เหมือนกับว่าเป็นลูกหลานของท่านเอง.

มีสิ่งที่ควรเอามาพิจารณาพิจารณากันก็คือ ในการปกครองของพระเจ้า
อโศกนั้น มีตำรวจศีลธรรม เรียกกันว่า *ธัมมามัจโจ*; ดูตามหน้าที่ ที่ประพฤติก
กระทำแล้ว ก็คือ *ตำรวจศีลธรรม* มีหน้าที่ที่จะต้องตรวจสอบทั่วทุกหัวระแหงว่า
ประชาชนได้ประพฤติตามพระบรมราชโองการนั้น แล้วหรือยัง? ในการปลูก
ต้นไม้รับสั่งให้ปลูกต้นมะม่วง ต้นขนุน ต้นพิศุณ ไม้ชาตเจน. ประชาชนได้ปลูก
กันแล้วหรือยัง? ตำรวจศีลธรรมก็ต้องเที่ยวตรวจ.

ข้อนี้ทำให้ระลึกถึงพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ที่เป็นเทศาภิตรวราชการ
ด้วยตนเอง คือตรวจว่า ตามที่ตกลงกันว่า บ้านนี้ต้องเลี้ยงไก่ ๑๐ แม่, ต้องปลูก
กล้วย ๑๐ กอ, ต้องมีพริก ๑๐ ต้น, ต้องมีมะเขือ ๕ ต้น, ต้องมีตะไคร้ ๑๐ กอ,
แล้วแต่ว่าจะตกลงกันอย่างไร; แล้วท่านก็มาตรวจด้วยตนเอง. ถ้ายังไม่ได้ทำ
ก็ได้อำนาจ กล้องยาแดงเคาะตีระฆัง. นี่จะเท็จจริงอย่างไร อาตมาก็กล่าวไปตาม
ที่ได้ยินได้ฟัง.

ตำรวจศีลธรรมจะต้องตรวจสิ่งเหล่านี้ ตรวจกระทั่งในทุกๆ เรื่อง ใน
ห้องน้ำห้องครัว ว่าได้ประพฤติศีลธรรมถูกต้องหรือไม่? พระเจ้าอโศกมหาราช
ทรงต่อรองกับประชาชนว่า จงลดการกินเนื้อสัตว์ ว่าแม้ แต่ในโรงครัวของราชสำนัก
เดี๋ยวนี้ ^{๕๕} ^{๕๖} ^{๕๗} ^{๕๘} ^{๕๙} ^{๖๐} ^{๖๑} ^{๖๒} ^{๖๓} ^{๖๔} ^{๖๕} ^{๖๖} ^{๖๗} ^{๖๘} ^{๖๙} ^{๗๐} ^{๗๑} ^{๗๒} ^{๗๓} ^{๗๔} ^{๗๕} ^{๗๖} ^{๗๗} ^{๗๘} ^{๗๙} ^{๘๐} ^{๘๑} ^{๘๒} ^{๘๓} ^{๘๔} ^{๘๕} ^{๘๖} ^{๘๗} ^{๘๘} ^{๘๙} ^{๙๐} ^{๙๑} ^{๙๒} ^{๙๓} ^{๙๔} ^{๙๕} ^{๙๖} ^{๙๗} ^{๙๘} ^{๙๙} ^{๑๐๐} ^{๑๐๑} ^{๑๐๒} ^{๑๐๓} ^{๑๐๔} ^{๑๐๕} ^{๑๐๖} ^{๑๐๗} ^{๑๐๘} ^{๑๐๙} ^{๑๑๐} ^{๑๑๑} ^{๑๑๒} ^{๑๑๓} ^{๑๑๔} ^{๑๑๕} ^{๑๑๖} ^{๑๑๗} ^{๑๑๘} ^{๑๑๙} ^{๑๒๐} ^{๑๒๑} ^{๑๒๒} ^{๑๒๓} ^{๑๒๔} ^{๑๒๕} ^{๑๒๖} ^{๑๒๗} ^{๑๒๘} ^{๑๒๙} ^{๑๓๐} ^{๑๓๑} ^{๑๓๒} ^{๑๓๓} ^{๑๓๔} ^{๑๓๕} ^{๑๓๖} ^{๑๓๗} ^{๑๓๘} ^{๑๓๙} ^{๑๔๐} ^{๑๔๑} ^{๑๔๒} ^{๑๔๓} ^{๑๔๔} ^{๑๔๕} ^{๑๔๖} ^{๑๔๗} ^{๑๔๘} ^{๑๔๙} ^{๑๕๐} ^{๑๕๑} ^{๑๕๒} ^{๑๕๓} ^{๑๕๔} ^{๑๕๕} ^{๑๕๖} ^{๑๕๗} ^{๑๕๘} ^{๑๕๙} ^{๑๖๐} ^{๑๖๑} ^{๑๖๒} ^{๑๖๓} ^{๑๖๔} ^{๑๖๕} ^{๑๖๖} ^{๑๖๗} ^{๑๖๘} ^{๑๖๙} ^{๑๗๐} ^{๑๗๑} ^{๑๗๒} ^{๑๗๓} ^{๑๗๔} ^{๑๗๕} ^{๑๗๖} ^{๑๗๗} ^{๑๗๘} ^{๑๗๙} ^{๑๘๐} ^{๑๘๑} ^{๑๘๒} ^{๑๘๓} ^{๑๘๔} ^{๑๘๕} ^{๑๘๖} ^{๑๘๗} ^{๑๘๘} ^{๑๘๙} ^{๑๙๐} ^{๑๙๑} ^{๑๙๒} ^{๑๙๓} ^{๑๙๔} ^{๑๙๕} ^{๑๙๖} ^{๑๙๗} ^{๑๙๘} ^{๑๙๙} ^{๒๐๐} ^{๒๐๑} ^{๒๐๒} ^{๒๐๓} ^{๒๐๔} ^{๒๐๕} ^{๒๐๖} ^{๒๐๗} ^{๒๐๘} ^{๒๐๙} ^{๒๑๐} ^{๒๑๑} ^{๒๑๒} ^{๒๑๓} ^{๒๑๔} ^{๒๑๕} ^{๒๑๖} ^{๒๑๗} ^{๒๑๘} ^{๒๑๙} ^{๒๒๐} ^{๒๒๑} ^{๒๒๒} ^{๒๒๓} ^{๒๒๔} ^{๒๒๕} ^{๒๒๖} ^{๒๒๗} ^{๒๒๘} ^{๒๒๙} ^{๒๓๐} ^{๒๓๑} ^{๒๓๒} ^{๒๓๓} ^{๒๓๔} ^{๒๓๕} ^{๒๓๖} ^{๒๓๗} ^{๒๓๘} ^{๒๓๙} ^{๒๔๐} ^{๒๔๑} ^{๒๔๒} ^{๒๔๓} ^{๒๔๔} ^{๒๔๕} ^{๒๔๖} ^{๒๔๗} ^{๒๔๘} ^{๒๔๙} ^{๒๕๐} ^{๒๕๑} ^{๒๕๒} ^{๒๕๓} ^{๒๕๔} ^{๒๕๕} ^{๒๕๖} ^{๒๕๗} ^{๒๕๘} ^{๒๕๙} ^{๒๖๐} ^{๒๖๑} ^{๒๖๒} ^{๒๖๓} ^{๒๖๔} ^{๒๖๕} ^{๒๖๖} ^{๒๖๗} ^{๒๖๘} ^{๒๖๙} ^{๒๗๐} ^{๒๗๑} ^{๒๗๒} ^{๒๗๓} ^{๒๗๔} ^{๒๗๕} ^{๒๗๖} ^{๒๗๗} ^{๒๗๘} ^{๒๗๙} ^{๒๘๐} ^{๒๘๑} ^{๒๘๒} ^{๒๘๓} ^{๒๘๔} ^{๒๘๕} ^{๒๘๖} ^{๒๘๗} ^{๒๘๘} ^{๒๘๙} ^{๒๙๐} ^{๒๙๑} ^{๒๙๒} ^{๒๙๓} ^{๒๙๔} ^{๒๙๕} ^{๒๙๖} ^{๒๙๗} ^{๒๙๘} ^{๒๙๙} ^{๓๐๐} ^{๓๐๑} ^{๓๐๒} ^{๓๐๓} ^{๓๐๔} ^{๓๐๕} ^{๓๐๖} ^{๓๐๗} ^{๓๐๘} ^{๓๐๙} ^{๓๑๐} ^{๓๑๑} ^{๓๑๒} ^{๓๑๓} ^{๓๑๔} ^{๓๑๕} ^{๓๑๖} ^{๓๑๗} ^{๓๑๘} ^{๓๑๙} ^{๓๒๐} ^{๓๒๑} ^{๓๒๒} ^{๓๒๓} ^{๓๒๔} ^{๓๒๕} ^{๓๒๖} ^{๓๒๗} ^{๓๒๘} ^{๓๒๙} ^{๓๓๐} ^{๓๓๑} ^{๓๓๒} ^{๓๓๓} ^{๓๓๔} ^{๓๓๕} ^{๓๓๖} ^{๓๓๗} ^{๓๓๘} ^{๓๓๙} ^{๓๔๐} ^{๓๔๑} ^{๓๔๒} ^{๓๔๓} ^{๓๔๔} ^{๓๔๕} ^{๓๔๖} ^{๓๔๗} ^{๓๔๘} ^{๓๔๙} ^{๓๕๐} ^{๓๕๑} ^{๓๕๒} ^{๓๕๓} ^{๓๕๔} ^{๓๕๕} ^{๓๕๖} ^{๓๕๗} ^{๓๕๘} ^{๓๕๙} ^{๓๖๐} ^{๓๖๑} ^{๓๖๒} ^{๓๖๓} ^{๓๖๔} ^{๓๖๕} ^{๓๖๖} ^{๓๖๗} ^{๓๖๘} ^{๓๖๙} ^{๓๗๐} ^{๓๗๑} ^{๓๗๒} ^{๓๗๓} ^{๓๗๔} ^{๓๗๕} ^{๓๗๖} ^{๓๗๗} ^{๓๗๘} ^{๓๗๙} ^{๓๘๐} ^{๓๘๑} ^{๓๘๒} ^{๓๘๓} ^{๓๘๔} ^{๓๘๕} ^{๓๘๖} ^{๓๘๗} ^{๓๘๘} ^{๓๘๙} ^{๓๙๐} ^{๓๙๑} ^{๓๙๒} ^{๓๙๓} ^{๓๙๔} ^{๓๙๕} ^{๓๙๖} ^{๓๙๗} ^{๓๙๘} ^{๓๙๙} ^{๔๐๐} ^{๔๐๑} ^{๔๐๒} ^{๔๐๓} ^{๔๐๔} ^{๔๐๕} ^{๔๐๖} ^{๔๐๗} ^{๔๐๘} ^{๔๐๙} ^{๔๑๐} ^{๔๑๑} ^{๔๑๒} ^{๔๑๓} ^{๔๑๔} ^{๔๑๕} ^{๔๑๖} ^{๔๑๗} ^{๔๑๘} ^{๔๑๙} ^{๔๒๐} ^{๔๒๑} ^{๔๒๒} ^{๔๒๓} ^{๔๒๔} ^{๔๒๕} ^{๔๒๖} ^{๔๒๗} ^{๔๒๘} ^{๔๒๙} ^{๔๓๐} ^{๔๓๑} ^{๔๓๒} ^{๔๓๓} ^{๔๓๔} ^{๔๓๕} ^{๔๓๖} ^{๔๓๗} ^{๔๓๘} ^{๔๓๙} ^{๔๔๐} ^{๔๔๑} ^{๔๔๒} ^{๔๔๓} ^{๔๔๔} ^{๔๔๕} ^{๔๔๖} ^{๔๔๗} ^{๔๔๘} ^{๔๔๙} ^{๔๕๐} ^{๔๕๑} ^{๔๕๒} ^{๔๕๓} ^{๔๕๔} ^{๔๕๕} ^{๔๕๖} ^{๔๕๗} ^{๔๕๘} ^{๔๕๙} ^{๔๖๐} ^{๔๖๑} ^{๔๖๒} ^{๔๖๓} ^{๔๖๔} ^{๔๖๕} ^{๔๖๖} ^{๔๖๗} ^{๔๖๘} ^{๔๖๙} ^{๔๗๐} ^{๔๗๑} ^{๔๗๒} ^{๔๗๓} ^{๔๗๔} ^{๔๗๕} ^{๔๗๖} ^{๔๗๗} ^{๔๗๘} ^{๔๗๙} ^{๔๘๐} ^{๔๘๑} ^{๔๘๒} ^{๔๘๓} ^{๔๘๔} ^{๔๘๕} ^{๔๘๖} ^{๔๘๗} ^{๔๘๘} ^{๔๘๙} ^{๔๙๐} ^{๔๙๑} ^{๔๙๒} ^{๔๙๓} ^{๔๙๔} ^{๔๙๕} ^{๔๙๖} ^{๔๙๗} ^{๔๙๘} ^{๔๙๙} ^{๕๐๐} ^{๕๐๑} ^{๕๐๒} ^{๕๐๓} ^{๕๐๔} ^{๕๐๕} ^{๕๐๖} ^{๕๐๗} ^{๕๐๘} ^{๕๐๙} ^{๕๑๐} ^{๕๑๑} ^{๕๑๒} ^{๕๑๓} ^{๕๑๔} ^{๕๑๕} ^{๕๑๖} ^{๕๑๗} ^{๕๑๘} ^{๕๑๙} ^{๕๒๐} ^{๕๒๑} ^{๕๒๒} ^{๕๒๓} ^{๕๒๔} ^{๕๒๕} ^{๕๒๖} ^{๕๒๗} ^{๕๒๘} ^{๕๒๙} ^{๕๓๐} ^{๕๓๑} ^{๕๓๒} ^{๕๓๓} ^{๕๓๔} ^{๕๓๕} ^{๕๓๖} ^{๕๓๗} ^{๕๓๘} ^{๕๓๙} ^{๕๔๐} ^{๕๔๑} ^{๕๔๒} ^{๕๔๓} ^{๕๔๔} ^{๕๔๕} ^{๕๔๖} ^{๕๔๗} ^{๕๔๘} ^{๕๔๙} ^{๕๕๐} ^{๕๕๑} ^{๕๕๒} ^{๕๕๓} ^{๕๕๔} ^{๕๕๕} ^{๕๕๖} ^{๕๕๗} ^{๕๕๘} ^{๕๕๙} ^{๕๖๐} ^{๕๖๑} ^{๕๖๒} ^{๕๖๓} ^{๕๖๔} ^{๕๖๕} ^{๕๖๖} ^{๕๖๗} ^{๕๖๘} ^{๕๖๙} ^{๕๗๐} ^{๕๗๑} ^{๕๗๒} ^{๕๗๓} ^{๕๗๔} ^{๕๗๕} ^{๕๗๖} ^{๕๗๗} ^{๕๗๘} ^{๕๗๙} ^{๕๘๐} ^{๕๘๑} ^{๕๘๒} ^{๕๘๓} ^{๕๘๔} ^{๕๘๕} ^{๕๘๖} ^{๕๘๗} ^{๕๘๘} ^{๕๘๙} ^{๕๙๐} ^{๕๙๑} ^{๕๙๒} ^{๕๙๓} ^{๕๙๔} ^{๕๙๕} ^{๕๙๖} ^{๕๙๗} ^{๕๙๘} ^{๕๙๙} ^{๖๐๐} ^{๖๐๑} ^{๖๐๒} ^{๖๐๓} ^{๖๐๔} ^{๖๐๕} ^{๖๐๖} ^{๖๐๗} ^{๖๐๘} ^{๖๐๙} ^{๖๑๐} ^{๖๑๑} ^{๖๑๒} ^{๖๑๓} ^{๖๑๔} ^{๖๑๕} ^{๖๑๖} ^{๖๑๗} ^{๖๑๘} ^{๖๑๙} ^{๖๒๐} ^{๖๒๑} ^{๖๒๒} ^{๖๒๓} ^{๖๒๔} ^{๖๒๕} ^{๖๒๖} ^{๖๒๗} ^{๖๒๘} ^{๖๒๙} ^{๖๓๐} ^{๖๓๑} ^{๖๓๒} ^{๖๓๓} ^{๖๓๔} ^{๖๓๕} ^{๖๓๖} ^{๖๓๗} ^{๖๓๘} ^{๖๓๙} ^{๖๔๐} ^{๖๔๑} ^{๖๔๒} ^{๖๔๓} ^{๖๔๔} ^{๖๔๕} ^{๖๔๖} ^{๖๔๗} ^{๖๔๘} ^{๖๔๙} ^{๖๕๐} ^{๖๕๑} ^{๖๕๒} ^{๖๕๓} ^{๖๕๔} ^{๖๕๕} ^{๖๕๖} ^{๖๕๗} ^{๖๕๘} ^{๖๕๙} ^{๖๖๐} ^{๖๖๑} ^{๖๖๒} ^{๖๖๓} ^{๖๖๔} ^{๖๖๕} ^{๖๖๖} ^{๖๖๗} ^{๖๖๘} ^{๖๖๙} ^{๖๗๐} ^{๖๗๑} ^{๖๗๒} ^{๖๗๓} ^{๖๗๔} ^{๖๗๕} ^{๖๗๖} ^{๖๗๗} ^{๖๗๘} ^{๖๗๙} ^{๖๘๐} ^{๖๘๑} ^{๖๘๒} ^{๖๘๓} ^{๖๘๔} ^{๖๘๕} ^{๖๘๖} ^{๖๘๗} ^{๖๘๘} ^{๖๘๙} ^{๖๙๐} ^{๖๙๑} ^{๖๙๒} ^{๖๙๓} ^{๖๙๔} ^{๖๙๕} ^{๖๙๖} ^{๖๙๗} ^{๖๙๘} ^{๖๙๙} ^{๗๐๐} ^{๗๐๑} ^{๗๐๒} ^{๗๐๓} ^{๗๐๔} ^{๗๐๕} ^{๗๐๖} ^{๗๐๗} ^{๗๐๘} ^{๗๐๙} ^{๗๑๐} ^{๗๑๑} ^{๗๑๒} ^{๗๑๓} ^{๗๑๔} ^{๗๑๕} ^{๗๑๖} ^{๗๑๗} ^{๗๑๘} ^{๗๑๙} ^{๗๒๐} ^{๗๒๑} ^{๗๒๒} ^{๗๒๓} ^{๗๒๔} ^{๗๒๕} ^{๗๒๖} ^{๗๒๗} ^{๗๒๘} ^{๗๒๙} ^{๗๓๐} ^{๗๓๑} ^{๗๓๒} ^{๗๓๓} ^{๗๓๔} ^{๗๓๕} ^{๗๓๖} ^{๗๓๗} ^{๗๓๘} ^{๗๓๙} ^{๗๔๐} ^{๗๔๑} ^{๗๔๒} ^{๗๔๓} ^{๗๔๔} ^{๗๔๕} ^{๗๔๖} ^{๗๔๗} ^{๗๔๘} ^{๗๔๙} ^{๗๕๐} ^{๗๕๑} ^{๗๕๒} ^{๗๕๓} ^{๗๕๔} ^{๗๕๕} ^{๗๕๖} ^{๗๕๗} ^{๗๕๘} ^{๗๕๙} ^{๗๖๐} ^{๗๖๑} ^{๗๖๒} ^{๗๖๓} ^{๗๖๔} ^{๗๖๕} ^{๗๖๖} ^{๗๖๗} ^{๗๖๘} ^{๗๖๙} ^{๗๗๐} ^{๗๗๑} ^{๗๗๒} ^{๗๗๓} ^{๗๗๔} ^{๗๗๕} ^{๗๗๖} ^{๗๗๗} ^{๗๗๘} ^{๗๗๙} ^{๗๘๐} ^{๗๘๑} ^{๗๘๒} ^{๗๘๓} ^{๗๘๔} ^{๗๘๕} ^{๗๘๖} ^{๗๘๗} ^{๗๘๘} ^{๗๘๙} ^{๗๙๐} ^{๗๙๑} ^{๗๙๒} ^{๗๙๓} ^{๗๙๔} ^{๗๙๕} ^{๗๙๖} ^{๗๙๗} ^{๗๙๘} ^{๗๙๙} ^{๘๐๐} ^{๘๐๑} ^{๘๐๒} ^{๘๐๓} ^{๘๐๔} ^{๘๐๕} ^{๘๐๖} ^{๘๐๗} ^{๘๐๘} ^{๘๐๙} ^{๘๑๐} ^{๘๑๑} ^{๘๑๒} ^{๘๑๓} ^{๘๑๔} ^{๘๑๕} ^{๘๑๖} ^{๘๑๗} ^{๘๑๘} ^{๘๑๙} ^{๘๒๐} ^{๘๒๑} ^{๘๒๒} ^{๘๒๓} ^{๘๒๔} ^{๘๒๕} ^{๘๒๖} ^{๘๒๗} ^{๘๒๘} ^{๘๒๙} ^{๘๓๐} ^{๘๓๑} ^{๘๓๒} ^{๘๓๓} ^{๘๓๔} ^{๘๓๕} ^{๘๓๖} ^{๘๓๗} ^{๘๓๘} ^{๘๓๙} ^{๘๔๐} ^{๘๔๑} ^{๘๔๒} ^{๘๔๓} ^{๘๔๔} ^{๘๔๕} ^{๘๔๖} ^{๘๔๗} ^{๘๔๘} ^{๘๔๙} ^{๘๕๐} ^{๘๕๑} ^{๘๕๒} ^{๘๕๓} ^{๘๕๔} ^{๘๕๕} ^{๘๕๖} ^{๘๕๗} ^{๘๕๘} ^{๘๕๙} ^{๘๖๐} ^{๘๖๑} ^{๘๖๒} ^{๘๖๓} ^{๘๖๔} ^{๘๖๕} ^{๘๖๖} ^{๘๖๗} ^{๘๖๘} ^{๘๖๙} ^{๘๗๐} ^{๘๗๑} ^{๘๗๒} ^{๘๗๓} ^{๘๗๔} ^{๘๗๕} ^{๘๗๖} ^{๘๗๗} ^{๘๗๘} ^{๘๗๙} ^{๘๘๐} ^{๘๘๑} ^{๘๘๒} ^{๘๘๓} ^{๘๘๔} ^{๘๘๕} ^{๘๘๖} ^{๘๘๗} ^{๘๘๘} ^{๘๘๙} ^{๘๙๐} ^{๘๙๑} ^{๘๙๒} ^{๘๙๓} ^{๘๙๔} ^{๘๙๕} ^{๘๙๖} ^{๘๙๗} ^{๘๙๘} ^{๘๙๙} ^{๙๐๐} ^{๙๐๑} ^{๙๐๒} ^{๙๐๓} ^{๙๐๔} ^{๙๐๕} ^{๙๐๖} ^{๙๐๗} ^{๙๐๘} ^{๙๐๙} ^{๙๑๐} ^{๙๑๑} ^{๙๑๒} ^{๙๑๓} ^{๙๑๔} ^{๙๑๕} ^{๙๑๖} ^{๙๑๗} ^{๙๑๘} ^{๙๑๙} ^{๙๒๐} ^{๙๒๑} ^{๙๒๒} ^{๙๒๓} ^{๙๒๔} ^{๙๒๕} ^{๙๒๖} ^{๙๒๗} ^{๙๒๘} ^{๙๒๙} ^{๙๓๐} ^{๙๓๑} ^{๙๓๒} ^{๙๓๓} ^{๙๓๔} ^{๙๓๕} ^{๙๓๖} ^{๙๓๗} ^{๙๓๘} ^{๙๓๙} ^{๙๔๐} ^{๙๔๑} ^{๙๔๒} ^{๙๔๓} ^{๙๔๔} ^{๙๔๕} ^{๙๔๖} ^{๙๔๗} ^{๙๔๘} ^{๙๔๙} ^{๙๕๐} ^{๙๕๑} ^{๙๕๒} ^{๙๕๓} ^{๙๕๔} ^{๙๕๕} ^{๙๕๖} ^{๙๕๗} ^{๙๕๘} ^{๙๕๙} ^{๙๖๐} ^{๙๖๑} ^{๙๖๒} ^{๙๖๓} ^{๙๖๔} ^{๙๖๕} ^{๙๖๖} ^{๙๖๗} ^{๙๖๘} ^{๙๖๙} ^{๙๗๐} ^{๙๗๑} ^{๙๗๒} ^{๙๗๓} ^{๙๗๔} ^{๙๗๕} ^{๙๗๖} ^{๙๗๗} ^{๙๗๘} ^{๙๗๙} ^{๙๘๐} ^{๙๘๑} ^{๙๘๒} ^{๙๘๓} ^{๙๘๔} ^{๙๘๕} ^{๙๘๖} ^{๙๘๗} ^{๙๘๘} ^{๙๘๙} ^{๙๙๐} ^{๙๙๑} ^{๙๙๒} ^{๙๙๓} ^{๙๙๔} ^{๙๙๕} ^{๙๙๖} ^{๙๙๗} ^{๙๙๘} ^{๙๙๙} ^{๑๐๐๐} ^{๑๐๐๑} ^{๑๐๐๒} ^{๑๐๐๓} ^{๑๐๐๔} ^{๑๐๐๕} ^{๑๐๐๖} ^{๑๐๐๗} ^{๑๐๐๘} ^{๑๐๐๙} ^{๑๐๑๐} ^{๑๐๑๑} ^{๑๐๑๒} ^{๑๐๑๓} ^{๑๐๑๔} ^{๑๐๑๕} ^{๑๐๑๖} ^{๑๐๑๗} ^{๑๐๑๘} ^{๑๐๑๙} ^{๑๐๒๐} ^{๑๐๒๑} ^{๑๐๒๒} ^{๑๐๒๓} ^{๑๐๒๔} ^{๑๐๒๕} ^{๑๐๒๖} ^{๑๐๒๗} ^{๑๐๒๘} ^{๑๐๒๙} ^{๑๐๓๐} ^{๑๐๓๑} ^{๑๐๓๒} ^{๑๐๓๓} ^{๑๐๓๔} ^{๑๐๓๕} ^{๑๐๓๖} ^{๑๐๓๗} ^{๑๐๓๘} ^{๑๐๓๙} ^{๑๐๔๐} ^{๑๐๔๑} ^{๑๐๔๒} ^{๑๐}

ซึ่งมันไม่ผิดกฎหมาย; เช่นเรื่องอนามยเหล่านี้ ใครไม่ทำ ก็ไม่ได้ผิดกฎหมาย; แต่มันก็ผิดศีลธรรม เป็นหน้าที่ ที่ตำรวจศีลธรรมจะต้องจัดการ.

เดี๋ยวนี้เราจะสามารถมีตำรวจศีลธรรมกันได้ไหม? ก็ลองคิดดู ตำรวจกฎหมายก็ดูยังวุ่นวายอยู่เต็มที.

การที่พระเจ้าอโศกมหาราชมีการปกครองประชาชนอย่างนี้ เป็นเผด็จการหรือไม่? แน่แน่นอน ใครๆก็ต้องเห็นว่าเป็นเผด็จการ; แต่เป็นเผด็จการโดยธรรม บนประชาชนที่ทุกคนเป็นลูกของข้าพเจ้า. การเผด็จการของพระเจ้าอโศกนั้น ในบางกรณีทำให้ต้องจับภิกษุจำนวนร้อยจำนวนพันสี่กออกไป; เพราะว่ารูธรรมะผิด, สอนธรรมะผิด, เป็นพวกนอกศาสนาปลอมบวชเข้ามา, อย่างนี้ก็มี; แสดงความเป็นเผด็จการอย่างเต็มที.

นี่แหละ ประชาธิปไตย เอาประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ แม้เผด็จการก็ยังใช้ได้; เพราะว่า มีธรรมะเป็นผู้เผด็จการ.

ลักษณะธรรมะในฐานะเป็นดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย.

อาตมาได้กล่าวโดยหวัหวัซ้งตันว่า ธรรมะในฐานะดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย. เราก็ควรจะดูกันถึง ธรรมะ ในฐานะที่เป็นดวงวิญญาณ กันบ้าง. ธรรมะเป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตย ก็คือประชาธิปไตยมีธรรมะเป็นดวงวิญญาณ.

ในกรณีที่จะต้องเผด็จการ นั่นก็คือ ธรรมะนั้นเองเป็นผู้เผด็จการ ; ไม่ใช่กิเลสของคนเป็นผู้เผด็จการ. ธรรมะเผด็จการไม่มีในตำราฝรั่งอีกนั่นแหละ มันมีแต่คนอันธพาลเป็นผู้เผด็จการ. เขารู้จักกันแต่อย่างนั้น ก็เลยจึงเกลียด จงขังคำว่าเผด็จการ อย่างเข้ากระดูกดำ. อย่างนี้เป็นความไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง ต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ.

ธรรมะเหมาะสมที่สุดที่จะเผด็จการ ถ้าไม่เผด็จการ ผลอะไรก็ไม่เกิดขึ้น. จงดูกฎของธรรมชาติ มันเผด็จการอย่างไร, แก่ใคร, ในที่ไหน? มันต้องเจียบขาดอย่างนั้น. เมื่อพูดว่า ธรรมะเป็นดวงวิญญาน ก็หมายความว่า ความถูกต้องตามธรรมะนั้นแหละ เป็นวิญญาน.

ถูกต้องอย่างไร? ก็ถูกต้องในลักษณะที่บริสุทธิ์ยุติธรรม ตามแบบของพระเจ้า เพราะว่าธรรมะนั้นคือพระเจ้า.

ถูกต้องตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหมือนเนื้อตัวขององค์พระเจ้า.

ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหมือนกับจิตใจของพระเจ้า.

ถูกต้องตามหน้าที่ ตามกฎของธรรมชาติ. นี่คือพระประสงค์ของพระเจ้า.

ถูกต้องตามผล ที่จะต้องเกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ. นี่คือผลประทานมาจากพระเจ้า นี่คือความถูกต้อง จึงเรียกว่าธรรมะ ซึ่งเป็นดวงวิญญานของประชาธิปไตย.

พระธรรมเจ้าเป็นดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย.

เมื่อเราทำความถูกต้องใน ๕ ความหมายอย่างนี้แล้วก็มีพระเจ้า หรือ พระธรรมเจ้านั้นแหละเป็นดวงวิญญาณ ในระบอบประชาธิปไตย.

อาตมาอยากจะใช้คำว่า พระเจ้าธรรมะ หรือพระธรรมเจ้า จะเรียกอย่างไรก็ได้ : พระเจ้าธรรมะ. พระธรรมเจ้า; คือธรรมะเป็นพระเจ้า. พระเจ้าคือธรรมะ อย่างที่เคยพูด ซ้ำๆ ซากๆ ว่า ตัวธรรมชาติ, ตัวกฎของธรรมชาติ, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ตัวผลอันเกิดจากหน้าที่, นี่มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กฎของธรรมชาตินี้มันสูงสุดเท่าไร, มันเจียบขาดเท่าไร. ใครไปต่อต้านได้.

พระเจ้าในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาตินี้แหละ ไปสร้างชีวิตทั้งหมดขึ้นมา : ชีวิตสัตว์เดรัจฉาน ชีวิตคนสร้างคนทุกคนขึ้นมา. ทุกคนเป็นของพระเจ้า โดยธรรมชาติอย่างถูกต้อง อย่างยุติธรรม.

ทำไมไปดึงเอาอำนาจจากพระเจ้าไปให้คนที่มิกิเลส? เราจะดึงอำนาจจากพระเจ้า คือพระธรรมมาให้คน, ให้กิเลสของคนเป็นสิ่งที่มียอำนาจ มันเป็นเรื่องบ้าหรือเรื่องดี? ขออภัยใช้คำๆ หยาบคายไปหน่อย. ไปคิดดูเอาเองเถิด. เราจะมีพระเจ้าเป็นอำนาจดี. หรือจะมิกิเลสของคนเป็นอำนาจดี?

เราควรจะเลือกเอาคนที่มีธรรม มาจัดการปกครองให้เกิดประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่. อย่ามัวฝันเพ้อว่าทุกคนเป็นใหญ่ ประชาชนเป็นใหญ่.

นั่นมันเป็นเรื่องที่ผิดธรรมชาติ, ผิดกฎของธรรมชาติ. ดึงอำนาจจากพระเจ้ามา
ให้คน มันเป็นไปได้ไม่ได้. คำว่า *ประชาธิปไตย* จึงแปลกันเสียใหม่ว่า *ประโยชน์*
ของประชาชนเป็นใหญ่, แล้วเราก็จัดทำให้เป็นไปได้ โดยบุคคลที่มีพระ-
เจ้า หรือมีพระธรรมเป็นเครื่องมือเผด็จการนั่นเอง; หากคนดีคนเดียวมาจัด
ระบบการปกครอง มันง่ายกว่าที่จะหากคนดีเป็นฝูงๆ มาจัดระบบการปกครอง เรา
จะหามาจากไหน คนเดียวยังหายาก.

ฉะนั้นจึงถือว่า มีบุคคลที่ประกอบไปด้วยธรรมะเป็นผู้จัดปกครอง
นั่นแหละเป็นสิ่งที่จะเป็นไปได้ ตามธรรมชาติ, ตามกฎของธรรมชาติ, ตาม
หน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ และตามผลที่จะเกิดขึ้นมาจากการทำถูกต้อง
ตามหน้าที่.

เรามองดูไปถึงประชาธิปไตย โลกไม่ประสบผล, องค์การโลกไม่ประสบ
ผล เพราะไม่เอาพระเจ้าเป็นใหญ่. แต่เอาเสียงสมาชิก ที่แบ่งพรรคแบ่ง
พวกกันตามประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ดึงกันไปตามพวก เป็นประชาธิปไตย
ที่ขาดธรรมะ มันจึงไม่สำเร็จประโยชน์.

ประชาธิปไตยของพระธรรมเจ้าจักบริสุทธิ์สัมบูรณ์.

เรามาดูประชาธิปไตยของพระเจ้านั้นบ้าง. เราจะดึงอำนาจจากคนที่มี
กิเลสนี้ ไปคืนให้พระเจ้า; ให้พระเจ้าจัดระบอบประชาธิปไตย มันจะยากนัก

หรือ ที่จะตั้งอำนาจกลับไปสู่ความยุติธรรม? บางคนจะพูดว่า หนูตัวไหนนะที่จะเอาลูกพรวนไปผูกคอแมว อย่างมีวิคิดกันแต่อย่างนั้นเพราะว่ามัน อาจจะมีเด็กน้อยๆ สักคนหนึ่ง ช่วยเอาลูกพรวนมาผูกคอแมว เพื่อประโยชน์แก่หนู. แมวก็ไม่มีโอกาสที่จะกินหนูอีก.

ผู้ใดคือผู้ทำให้คนรู้จักพระเจ้า รู้จักพระธรรมนั้นแหละคือ เด็กน้อยๆ ที่จะเอาลูกพรวนไปผูกคอแมวให้แทนที่หนูจะไปผูกเอง, ทุกคนจะรักพระเจ้าทรงนั้น ถ้ารู้จักพระเจ้า เต็มวันไม่รู้จักพระเจ้าจึงไม่รัก.

ประชาธิปไตยของพระเจ้านั้น ต้องไม่มีฝ่ายค้าน. ถ้ามีฝ่ายค้านไม่เป็นประชาธิปไตย; เพราะต้องทำให้สร้างเครื่องมือ สำหรับทำลายฝ่ายตรงกันข้าม. จงพิจารณาเครื่องมือของฝ่ายค้าน เช่นหนังสือพิมพ์สัปดาห์หนึ่ง จะมีแต่คำตำ คำล้อ คำติเตียน สบประมาทรัฐบาล จะมีแต่บทความที่ยุแหย่ให้คนเกลียดชังรัฐบาลไปทุกบรรทัด. อย่างนี้แหละประชาธิปไตยฝ่ายค้าน, ซึ่งไม่มีความเป็นประชาธิปไตย มีแต่การแบ่งแยกแตกสามัคคี.

ประชาธิปไตยของพระเจ้า สามารถต่อต้านมารร้ายของประชาธิปไตย. ถ้ามีพระเจ้าธรรมะมาจัดแล้ว ระบบไหนก็ได้ : เผด็จการก็ได้ ราชาธิปไตยก็ได้, สังคมนิยมก็ได้, โดยทหารก็ได้, โดยพลเรือนก็ได้, ปนกันก็ได้; ถ้ามีธรรมะแล้ว ไม่ต้องเลิกระบบได้เท่า ระบบราชาศัพท์ ระบบสมณศักดิ์ หรือระบบอะไร ๆ ที่คิดว่าจะชวนกันเลิก. นั้นเพราะไม่มองให้เห็นตามที่เป็นจริงว่าการมีระบบสูงต่ำทำให้เกิดการเคารพเชื่อฟัง. การอยู่อย่างเสมอกันนั้น

เป็นสิ่งเลวร้ายมาก. อย่าง *ธรรมภาษิต*ที่ว่า *ทุกโข สมานลวโส* —การอยู่อย่างเสมอกันนั้นเป็นทุกข์. ต้องอยู่กันอย่างมีสูงมีต่ำจะบังคับบัญชากันได้โดยสะดวก.

นี้อาตมาเห็นว่า ไม่ต้องเลิกระบบได้เท่า ระบบราชาศัพท์ ระบบสมณศักดิ์ หรือว่ายศศักดิ์อะไรก็ตาม. ขอให้มันเป็นสิ่งที่ ทำไปอย่างบริสุทธิ์ ยุติธรรม ก็แล้วกัน จะเกิดระบบที่ทำให้เชื่อฟัง สมัคร์สมานสามัคคีกันได้โดยง่าย.

ที่นี้ระบบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น ควรจะเป็นอย่างไร? เดียวนี้ท่านมีอำนาจที่จะจัดสิ่งใด ๆ ให้เป็นไปโดยธรรมตามธรรมหรือไม่? ท่านอาจจะจัดให้มีธรรมะเป็นวิญญานของประชาธิปไตยหรือไม่? ถ้าเรามีพระราชา ที่สามารถมีธรรมะเป็นดวงวิญญานในการจัดระบบประชาธิปไตยแล้ว จะสะดวกเพียงไร มันไม่โอ้อ้อยืดขาด.

ที่ไชยามีวัดวัดหนึ่ง เป็นตัวอย่างแห่งความดีของระบบประชาธิปไตย ที่ประกอบไปด้วยธรรม; คือมีวัดสมบูรณแบบวัดหนึ่ง สมบูรณ์แบบใหญ่โตเต็มที่เหมือนวัดที่กรุงเทพฯ แต่สร้างเสร็จในสามเดือน. นี่สมเด็จฯ ชาวไชยาองค์หนึ่ง ในรัชกาลที่ ๓ สร้างเสร็จในสามเดือน หรือไม่เกินสี่เดือน เป็นวัดสมบูรณแบบที่สุด กระทั่งว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ต้นไม้ ดอกไม้ มีระบบการศึกษาที่ดีที่สุด.

อย่างนี้ประชาธิปไตยโอ้อ้อติดอาตานั้น สร้างสิบปีก็ไม่เสร็จ หรือที่สิบปีก็ไม่เสร็จ อย่างว่าแต่สามเดือน สี่เดือน ใครอยากไปดูก็ไปดูได้ ที่นั้นมีอนุสาวรีย์ของราชาธิปไตย ที่ประกอบไปด้วยธรรม.

พระธรรมเจ้ากลับมาแล้วทุกคนจะอยู่รอด.

ขอให้ ธรรมะกลับมา โดยเร็วเถิด คือ พระเจ้ากลับมา; มีพระเจามี ธรรมะแล้ว นายทุนขูดรีดก็เกิดขึ้นในโลกไม่ได้ คนมั่งมีกลายเป็นเศรษฐีใจบุญไปหมด. เมื่อไม่มีนายทุนขูดรีดแล้ว คอมมิวนิสต์ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นมาได้ หรือ เกิดขึ้นแล้วก็ตายไปเอง. เมื่อเป็นดังนี้ปัญหาที่ไม่มี

ปัญหา มี เพราะว่ไม่มีใครช่วยใคร ให้รู้จักพระเจ้า; มีแต่ช่วย กันและกันให้เกิดกิเลส. เรวจึงมีกิเลสเต็มโลก เราไม่มีธรรมะมาเป็นดวง วิญญวณ แห่งประชวธิปไตย.

ธรรมกถาที่แสดงมาโดยลำดับ ตั้ง ๒๐ ครั้งแล้วนี้เพื่อประโยชน์อย่าง เดียว คือ เพื่อธรรมะกลับมา ก่อนแต่ที่จะโลกาวินาศ, ก็สมควรที่จะพิจารณา กันถึงสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ” ในฐานะเป็นพระเจ้า ผู้สร้างโลก, ผู้คุ้มครองโลก มีอำนาจเหนือโลก, เราต้องเอาพระเจ้ากลับมา คือ เอาธรรมะกลับมา.

ธรรมะใน ๔ ความหมาย คือ ธรรมชาติ, คือ กฎของธรรมชาติ, คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, คือ ผลที่เกิดจากหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ มาเป็น ใหญ่ มาจัดประชวธิปไตย; แล้วเราจะได้รับผลอย่างไร? อย่างน้อยก็ทำให้ต้อง แปลคำว่า ประชวธิปไตย กันเสียใหม่ จากที่ แปลว่าประชาชนเป็นใหญ่อย่าง หลับหูหลับตา; แต่มาแปลกันเสียใหม่ว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่กว่า สิ่งใด. ใครจัดก็ได้; ถ้าจัดให้เป็นประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่แล้ว. นั้นแหละคือตัวประชวธิปไตยอันแท้จริง.

นี่อาตมาขอยุติการแสดงปาฐกถาธรรมในวันนี้ ด้วยการแสดงความหวังว่า เราควรมีตำราวจีลีธรรม แบบของพระเจ้าอโศกมหาราช. เราจะมีได้หรือไม่? ขอให้ช่วยกันคิดดู; ถ้ามีไม่ได้ ก็เพราะว่าเราสนใจธรรมะกันน้อยเกินไป.

ถ้าเราสนใจธรรมะกันให้มาก; เหมือนกับที่เราสนใจประโยชน์แล้ว มันก็ไม่ยากเลย ในการที่ระบบธรรมะจะกลับมา. ถึงขนาดที่ว่า เราจะมีตำราวจีลีธรรมแบบของพระเจ้าอโศกฯ ที่สามารถเข้าไปตรวจได้ถึงในครัว ในห้องน้ำ ว่ามันสะอาดหรือไม่? ใครปฏิบัติผิดหลักอนามยสำหรับมนุษย์ ก็จะได้แก้ไขว่ากล่าวตักเตือน. มีตำราวจีลีธรรมช่วยให้ธรรมะกลับมาโดยเร็ว. ธรรมะกลับมา, เราก็มีธรรมะนั้นแหละ เป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตย ทั้งของประเทศไทย และของโลก ทั้งสิ้น เป็นที่แน่นอน.

เดี๋ยวนี้โลกกำลังไม่มีธรรมะ; ยังไม่พอ, ยังแถมจะเกลียดธรรมะเอาด้วย, เกลียดพระเจ้าจนสมมติให้พระเจ้าตายแล้ว ก็เท่ากับว่า ธรรมะตายแล้ว แล้วจะมีอะไรเป็นเครื่องคุ้มครองสัตว์? มนุษย์ธรรมหรือไม่ ที่ว่าไม่ยอมให้ผู้ที่สร้างโลกขึ้นมาปกครองโลก? เป็นการดึงอำนาจจากพระเจ้า มาให้เป็นอำนาจของคนที่มีกิเลส; แล้วพระเจ้าท่านก็จะตบหน้าเอา โดยการวางวลวิฤติ-การณอันถาวรให้แก่โลก ให้โลกนี้เต็มไปด้วยวิฤติการณอันถาวร. แล้วจะไปโทษใคร นอกจากความโง่ของมนุษย์เราเอง ที่ไม่รู้จักพระเจ้า, ไม่รู้จักพระธรรม ซึ่งเป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตย.

ขอให้เรามีประชาธิปไตย ชนิดที่ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่, ตลอดจนไปจนถึงสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมีชีวิตและความรู้สึกนึกคิด และขอให้ตลอดลงไปถึงต้นไม้ต้นไม้

ป่าไม้ในประเทศชาติถูกทำลาย เพราะไม่มีใครคิดว่า มันเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้า, เป็นของโปรดปรานของพระพุทธเจ้า. ความไม่มีธรรมะยอมทำลายทุกอย่าง ความเป็นประชาธิปไตย ก็กลายเป็นเรื่องลืมหูลืมตา เพราะว่าไม่มีธรรมะนั่นเอง.

ขอวิงวอนให้สนใจประชาธิปไตย ในความหมายที่ว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่. เราไม่อาจให้ทุกคนเป็นใหญ่ หากคนใดคนเดียวก็ยังหายาก แล้วจะหาคนดีเป็นฝูง ๆ มันคงเป็นไปได้.

ขอให้ท่านทั้งหลาย หันหน้าไปหาพระธรรมหรือพระเจ้า ดึงเอามาเป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตยเถิด ทุกคนก็จะรอด และเป็นสุขอยู่ทุกทีพาราตริกาล.

อาตมาขออุทิศการบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้.

เทคนิคของการมีธรรมะ

- ๒๑ -

๑๖ มี.ค. ๒๓,

ธรรมะในฐานะ เครื่องมือแก้ปัญหาเศรษฐกิจ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะ
เครื่องมือแก้ปัญหาเศรษฐกิจ.

การบรรยายทุกครั้ง มีความรู้สึกลอยในใจว่า เพื่อธรรมะกลับมาโลกจะไม่วินาศ;
ถ้าธรรมะไม่กลับมา โลกจะวินาศ. ธรรมะไม่กลับมา สิ่งที่เราเรียกว่าเศรษฐกิจนั้นแหละ จะเป็น
สิ่งทำลายโลกเสียเอง ทำให้โลกวินาศ. ดังนั้นจึงได้บรรยายโดยหัวข้อนี้.

ธรรมะสามารถแก้, ป้องกัน, ปัญหาทางเศรษฐกิจได้.

ปัญหาเศรษฐกิจนี้, มัน สัมพันธ์กันอยู่กับสันติภาพ ทั้งของเอกชน
ทั้งของชาติ และของสังคมโลกทั้งมวล; ปัญหา^{นี้} เกิดมาจากการขาดศีลธรรม

ของคนในโลก. เรื่องเศรษฐกิจก็คือศีลธรรมชนิดหนึ่งแต่ต้องมองกันให้ลึก; ถ้ามองไม่ลึกก็เห็นเป็นคนละเรื่อง. ถ้ามองลึกแล้วจะเห็นว่า เศรษฐกิจก็คือ ศีลธรรมชนิดหนึ่ง.

ศีลธรรมนั้น เป็นการจัดให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ. เศรษฐกิจนี้ก็เหมือนกัน : ถ้าจัดโดยถูกต้องแล้ว ก็จะเป็นไปเพื่อมนุษย์อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ.

เราควรจะพิจารณาคำว่า เศรษฐกิจนี้ กันให้เป็นที่เข้าใจ. คำว่า “เศรษฐกิจ” นี้ โดยตัวหนังสือ หรือโดยคำพูด ที่เรียกกันว่า โดยพยัญชนะ ในภาษาไทยนั้น หมายถึง การกระทำให้ดีที่สุด ให้ประเสริฐที่สุด; เพราะคำว่า เสฏฐ ในภาษาบาลีก็ดี, ในภาษาสันสกฤตก็ดี, นี้แปลว่า ประเสริฐที่สุด. ฉะนั้น เศรษฐกิจ ก็คือ กิจที่ประเสริฐที่สุด ในฐานะที่จะทำให้มนุษย์เป็นอยู่กันอย่างผาสุก นี้เรียกว่าโดยตัวหนังสือ.

ถ้าโดยธรรมะ คือโดยอรรถโดยเนื้อความแล้ว; คำว่า เศรษฐกิจ หมายถึง การทำสิ่งที่ไม่มีความให้มีความ, หรือที่มีค่าน้อยให้มีความมาก, ลองสังเกตดู.

พุทธศาสนา ก็มีเนื้อตัวเป็นเศรษฐกิจ เพราะว่าทำสิ่งที่ไม่มีความให้มีความน้อยให้มีความมาก หรือบางทีก็ไม่ต้องใช้เงินเลย.

ตัวอย่างเช่น ร่างกายเน่า ที่ไม่มีค่าอะไรนี้ ทำให้เป็นที่เกิด ที่ตั้งอยู่ของความสุข ในระดับที่เรียกว่านิพพาน, หรือว่า นิพพานนี้ เป็นสิ่งที่ได้มา

โดยไม่ต้องใช้เงิน หรือเรียกกันว่าให้เปล่า. นี่มัน เป็นเศรษฐกิจสักเท่าไร
ขอให้ลองคิดดู.

เศรษฐกิจเป็นศีลธรรม; ถ้าพลเมืองมีศีลธรรมก็อยู่กันเป็นผาสุก.
ถ้าพลเมืองทุกคนไม่มีศีลธรรมแล้ว ไม่มีรัฐบาลไหนจะปกครองให้มีสันติสุข
ได้ ต่อให้รัฐบาล ก็ปกครองพลเมืองให้มีความสุขไม่ได้; แต่ถ้ามี
ศีลธรรมแล้ว ไม่ต้องมีสภารัฐบาลเดี๋ยวก็ยังมี ก็อยู่กันเป็นสันติสุข. นี่โดย
อรรถะ หรือความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ มันสูงส่งอย่างนี้ คือ ทำสิ่งที่ไม่มีความ
ให้มีความ ที่มีค่าน้อยให้กลายเป็นสิ่งที่มีค่ามาก.

ที่นี้ถาดูกันโดยผล หรือโดยอันสงฆ์ของสิ่งสิ่งนี้ ก็คือ สิ่งที่เราหวังที่
จะมี หรือจะใช้กันให้ดีที่สุด เพื่อสันติภาพของมนุษย์. นี่คือผลของสิ่งที่เรียกว่า
เศรษฐกิจ; ถ้าเราสามารถกระทำได้ตรงตามความหมายอันสูงส่งสุดของคำคำนี้.

แต่ที่นี้มันมีอยู่จริง ที่ประยุกต์กันอยู่จริงนั้น มนุษย์ในโลก กำลัง
เอาสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจ มาใช้เพื่อเอาเปรียบกัน เพื่อทำลายกัน เขาใช้เศรษฐกิจ
เป็นเครื่องมือกันในลักษณะอย่างนี้ มันไม่ตรง ตามความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ
เลย มันก็เกิดมีปัญหามา.

ที่นี้เราจะเอาอะไรมาแก้ปัญหานี้? อย่างที่อาตมาขอเสนอว่า ธรรมะ
ในฐานะเครื่องมือแก้ปัญหานี้เศรษฐกิจ. ดังนั้น เราควรจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า
ธรรม หรือธรรมะนี้ ให้เป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งกันเสียอีกสักเรื่องหนึ่ง.

ธรรม หรือธรรมะ มีหลายความหมาย : เป็นตัวธรรมชาติดีได้, เป็นตัวกฎของธรรมชาติดีได้ เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติดีได้, เป็นผลอันเกิดมาจากหน้าที่นั้นก็ได้. ^{๕๕} คือธรรมะทั้งนั้น ธรรมะไหนจะสร้างศรัทธาจริยให้ดี หรือแก้ปัญหาวางศรัทธาจริยได้ ก็ควรจะได้พิจารณา.

ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาตินั้น มีค่าเท่ากับพระเจ้าผู้สร้างโลก. โลกเกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ เป็นอยู่ตามกฎของธรรมชาติ เป็นไปและจะดับลงก็ตามกฎของธรรมชาติ จึงเป็นเหมือนกับพระเจ้าผู้สร้างโลก.

ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ.

เราอาจจะพูดได้ว่า พระเจ้าสร้างทุกสิ่งขึ้นมาในโลกนี้ จากความไม่มีอะไร; ก่อนนี้ไม่มีอะไร, พระเจ้าสร้างความไม่มีอะไรขึ้นมาให้เป็นทุกสิ่ง. ศรัทธาจริยของใครจะเก่งถึงขนาดนี้ นอกจากศรัทธาจริยของพระเจ้า หรือของพระธรรม ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ. ^{๕๖} นี่เป็นธรรมะในความหมายหนึ่ง ซึ่งจะต้องดูกันให้ดี ๆ ว่ามันเนื่องกันอยู่กับปัญหาศรัทธาจริยของมนุษย์. มนุษย์จะต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ จึงจะสำเร็จประโยชน์ตามที่ตัวต้องการ.

ทีนี้เราก็มารู้กันว่า ธรรม ^{๕๗} ในฐานะที่เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เราเห็นได้อยู่ตาตาทุกวัน ตลอดเวลาว่า เราต้องทำอะไรให้ตรงตามหลักเกณฑ์ ตามกฎของธรรมชาติ, โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์ เราจึงสามารถสร้างนั้น สร้างนี้ ประดิษฐ์นั้น ประดิษฐ์นี้ ขึ้นมา อย่างที่เห็นอยู่เต็มไปทั้งโลก.

หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เมื่อปฏิบัติแล้วก็ได้รับผลตรงตามกฎของธรรมชาติ สร้างผลิตผลตามที่มนุษย์ต้องการได้โดยไม่ยากเลย.

นี่แหละ เอาสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ มาปรับกันเข้าให้ได้กับปัญหาทางเศรษฐกิจ.

ธรรม คืออำนาจเพื่อเศรษฐกิจ โดยตรงและดีเลิศ และสูงสุด, ในตัวธรรมะนั้นเองมีความหมายแห่งเศรษฐกิจ โดยตรง ดีเลิศ และสูงสุด คือ ทำสิ่งที่ไม่มีค่าให้มีค่า ที่มีค่าน้อยให้มีค่ามาก. มีธรรมะแล้ว มนุษย์อยู่กันโดยไม่มีคามยุ่งยากลำบากแม้แต่สักนิดเดียว.

ปัญหาเฉพาะหน้าของเราในโลกปัจจุบัน คือปัญหาทางเศรษฐกิจ จะแก้ได้ด้วยธรรมะ. เมื่อมีธรรมะแล้วปัญหาเศรษฐกิจไม่อาจจะเกิดขึ้นได้เลย. นี่คือสิ่งที่จะต้องพิจารณาดูกันให้ถี่สืบไป.

สรุปความว่า ธรรมะนั้น สามารถที่จะแก้ กระทั่ง ป้องกัน ไม่ให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ.

คุณของเศรษฐกิจมีมาก แต่มีโทษมากเป็นคู่กัน.

ที่นี้มาดูกันที่ตัวเศรษฐกิจ โดยละเอียดกันอีกครั้งหนึ่ง ว่าเศรษฐกิจนั้น มันมีความหมายกำกวม ถ้าตามตัวหนังสือที่ว่า ดีที่สุด ทำของมีค่าน้อยให้มี

ค่ามาก. แต่ครั้งเราเอามาใช้ให้สำเร็จประโยชน์ตามนั้นแล้ว มันกลับเกิดมีโทษขึ้นมาเป็นคู่กัน; อย่างที่เขาพูดไว้ ไม่มีทางจะผิดว่า สิ่งใดจะมีคุณโดยส่วนเดียว มันก็ไม่มี; มีคุณก็มีโทษ มีโทษก็มีคุณ มันเป็นคู่กันไปดังนี้.

ถ้าดูโทษของเศรษฐกิจ หรือความเลวร้ายของเศรษฐกิจ ก็เห็นอยู่ตำตอกก็เหมือนกันในโลกนี้ว่า เมื่อมีความก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ ก็ทำให้ล้มตัว, ล้มตัวแล้วก็หลงไหลในการกอบโกย. คนคนหนึ่ง หรือคนพวกหนึ่ง กำลังกอบโกยผลในทางเศรษฐกิจ คือเอาเปรียบผู้อื่น อย่างล้มตัว. นี้เราถือว่ามันเป็นโทษของเศรษฐกิจ. เขาใช้เป็นอาวุธล้างผลาญผู้อื่น, บีบคนอื่นในทางเศรษฐกิจทำลายโลก, ทำลายเพื่อนร่วมโลก ด้วยอาศัยเครื่องมือ คือเศรษฐกิจ. นี่คือโทษของมัน; ทำไมไม่มองดูกันบ้าง.

ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทำให้มนุษย์เป็นอยู่ด้วยความเกิน โดยไม่รู้สีกตัว. คนที่หาได้มาก ผลิตได้มาก สร้างได้มาก มันก็หลงระเหิรในความสุขสนุกสนานจนเป็นอยู่อย่างที่เราเรียกว่า มีความเกิน : กินอยู่ก็เกิน, นุ่งห่มก็เกิน, ใช้สอยก็เกิน, เยียวรักษารอคก็เกิน, มีสิ่งประเล้าประโลมใจ ก็เป็นไปในทางเกิน. นี่มันเป็นโทษของเศรษฐกิจ ที่ทำให้เกิดความเกินขึ้นไปจนทั่วทุกหัวระแหง.

พวกอันธพาลเขาก็เอาอย่าง เขาก็ต้องการความเกิน; เมื่อไม่ได้ตามที่เขาคต้องการ เขาก็ใช้ความเป็นอันธพาลของเขา แสวงหาสิ่งที่มันเกิน. เราจึงเห็นอาชญากรรมเต็มไปในบ้านเมือง อย่างเลวร้ายที่สุดก็คือ ข่มขืน, ข่มขืนแล้วฆ่า, กระทั่งฆ่าบิดามารดาของตนเองก็ยังได้. นี่ความเป็นอันธพาลมันเกิดขึ้นได้.

เมื่อเราควบคุมสิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจไม่ได้ มันก็เกิดปัญหา ทางเศรษฐกิจขึ้นมา เรียกว่าอย่างมหาศาลให้มันมีความยุ่งยากลำบากเดือดร้อนอย่างมหาศาล กว้างขวางทั่วโลกทีเดียว.

สรุปสั้น ๆ ว่า โทษของเศรษฐกิจ คือมัน ทำให้ล้มตัว, หลงไหลในความกอบโกย เป็นอยู่อย่างที่ไม่ควรจะเป็น คือเป็นอยู่ด้วยความเกิน; แล้วก็มีปัญหาต่อเนื่องเป็นชั้น ๆ ๆ กันไปอีกหลายชั้น, . จนโลกนี้ไม่มีสันติสุข หรือสันติภาพ ทั้งโดยบุคคล หรือโดยชาติประเทศ, หรือว่าโดยสังคมโลกทั้งหมดรวมกัน.

พุทธบริษัทที่มกุณฑลธรรมถูกต้องจะแก้ปัญหาได้.

ที่นี้ขอให้ดูให้ดี ว่าโทษอันนี้ หรือปัญหาอันนี้ไม่ต้องมีแก้พุทธบริษัทที่แท้จริง. พุทธบริษัทที่แท้จริงตั้งอยู่ในคุณธรรมของพุทธบริษัทแล้ว จะไม่มีโทษไม่มีปัญหาอันนี้; แม้ว่าโลกจะมีสถานการณ์วิปริตทางเศรษฐกิจอย่างไร. พุทธบริษัทที่มีธรรมะของตน ก็สามารถจะแก้ปัญหาได้, จะอยู่ได้ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า ธรรมนั่นเอง.

ยกตัวอย่างด้วยเรื่องในพระไตรปิฎก เล่ม ๑ เล่มแรก หน้าแรก ๆ นี้. พระผู้มีพระภาคเจ้าจำพรรษา ณ ที่แห่งหนึ่ง. ผู้ทูลให้จำพรรษาลี้ไป ว่าได้ทูลนิมนต์ให้จำพรรษา ไม่ได้เอาใจใส่อะไร; เป็นเวลาช้านานมากแล้ว ไม่มี

อาหารบิณฑบาต. พระพุทธเจ้า และสาวกสงฆ์ มีชีวิตอยู่ด้วยพ่อกับแม่ ข้าวตากเลี้ยงม้าถวายของคัลละฟายมือ. ไปทำให้ชุ่มด้วยน้ำ แล้วก็นั้น ไม่มีแกง ไม่มีกับ; ทรงอยู่ได้จนตลอดพรรษา. แม้จะมีสาวกบางองค์ขอให้เสด็จหนีไปจากที่นี่ ก็ไม่ทรงยอม; เพราะว่าทรงมีความเข้มแข็งมั่นคง, ไม่เห็นว่าเรื่องชนิดนี้เป็นปัญหา.

ดูเถิด พระศาสดา ของเรา อยู่เหนือปัญหาเศรษฐกิจถึงขนาดนี้ ถ้าเป็นพระสมณีย์นี้ คงแข่งต่ำคนนิมนต์เป็นอันมาก ที่นิมนต์ให้อยู่จำพรรษา แล้วไม่ได้เอาใจใส่อะไรเลย. หลักเศรษฐกิจของพระองค์ คำนวณดูได้จากการที่ทรงอยู่ได้ ด้วยข้าวตากเลี้ยงม้า วันละฟายมือเดียว, แล้วก็อยู่กันอย่างนั้นทุกองค์.

สมณีย์เราเลี้ยงพระกันอย่างไร? มันทำลายเศรษฐกิจอันนี้ของพระองค์ หรือหาไม่? ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดูเถิด. ถ้าพบความจริงแล้วก็จะพบว่า ปัญหาทางเศรษฐกิจต้องไม่มีแก่พุทธบริษัท.

ปัญหาทางเศรษฐกิจ^{๔๕} เพราะเป็นหาสของอายตนะ.

ทีนี้ก็จะดูกันต่อไป ถึงมูลเหตุของปัญหา, มูลเหตุของปัญหาทางเศรษฐกิจนั้น อยู่ที่คนนั้นๆ ไม่มีศีลธรรม อันเกี่ยวกับความอรร้อย; เป็นคำโสภโคก ว่า "อรร้อย" เรื่องอรร้อยนี้มันเป็นพระเจ้าอยู่บนหัวคนทุกคน. ปัญหา

เศรษฐกิจเกิดขึ้นมา จากการที่แต่ละคนไม่มีศีลธรรม ที่เกี่ยวกับความอ้อย, คือ เขาเป็นทาสของอาตนาอย่างไม่รู้สีกตัว. คำว่า *ทาสของอายตนะ* นั้น คือ เป็นทาสของความอ้อย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง และทางใจ ๖ ทางด้วยกัน เรียกว่า อายตนะ ๖.

เขาเป็นทาสของอายตนะทั้ง ๖ แล้ว โดยไม่รู้สีกตัวด้วยแล้ว ก็ยังสร้างปัญหา. นี่คือมูลเหตุของปัญหา. เขาใส่ใจความจริงของความอ้อย. เขาไม่รู้ว่า ความอ้อยนั้นไม่ต้องมาจากการปรุงแต่ง อย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งมีแต่เกินมีแต่หลอกลวง. ความอ้อยที่แท้จริงนั้น มาจากความหิว. ความหิวทำให้ อ้อย อ้อยเมื่อหิว; ดังนั้นไม่ต้องเป็นของแพงเลย. ขอความเป็นธรรมแก่ข้อเท็จจริงข้อนี้บ้างว่า ความอ้อยนั้นเมื่อหิว เพราะฉะนั้นต้องทำให้พอเหมาะพอดี, มีความหิวแล้วจึงรับประทานแล้วก็จะอ้อย.

อาตมาอยากจะพูดว่า ได้เคยลองฉันข้าวคลุกน้ำปลา โดยเฉพาะน้ำปลา ซีอิ๊วเล็กน้อย; แล้วก็รับประทานกับถั่วงอกผักสด ที่มีกลิ่นหอม ในเมื่อมันหิว มันก็อ้อยเหลือประมาณ; แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วรับประทานอาหารอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากน้ำปลา ถั่วคลุกข้าวกับถั่วลิสงคั่ว มันเป็นค่าไม่กี่สตางค์เลย มันกลับอ้อย มันกลับอยู่สบาย. ในบางครั้งเอาน้ำปลามาคลุกข้าว, ทำเป็นแก้ม, แล้วก็หยิบเล็กน้อย, มากินกับคำข้าว, กินข้าวกับกับคือข้าวที่คลุกน้ำปลา. ถั่วอ้อยก็เมื่อหิว; เมื่อหิวก็อ้อย. ขอให้ลองคิดดู, นี่ขอให้ศึกษาความอ้อย นี่กันให้ถูกต้อง ว่ามันมีได้เมื่อหิว.

ถ้าคนในกรุงเทพ ฯ ๕ ล้านคน ลองรับประทานอาหารด้วยความหิว, และอรรอยแบบนี้พร้อมกันทุกคน คือข้าวคลุกน้ำปลา, ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจขึ้นมาอย่างใหญ่หลวง; ไม่ต้องไปตลาด ๙ วัน ๑๐ วัน, ตลาดก็ขายอะไรไม่ได้ตั้ง ๙ วัน ๑๐ วัน, จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้เท่าไร, จะแก้ไขปัญหาวทางเศรษฐกิจของตนได้ ไม่ต้องมานั่งตำรารัฐบาลให้มันหนักหนา, ขอให้ชาวกรุงเทพ ฯ ๕ ล้านคน ลองดูวิธีเศรษฐกิจอย่างนี้บ้าง จะแก้ได้อย่างที่เรียกว่า บัวไม่ช้า น้ำไม่ขุ่น.

นี่มูลเหตุทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ ข้อที่ ๑. คือเขาไม่รู้เรื่องของความอรรอย ไม่มีศีลธรรมของความอรรอย.

แล้ว ข้อที่ ๒. ถัดไป ก็คือ บุชาส่วนเกิน : กินเกิน, อยู่เกิน, นุ่งห่มเกิน, อะไรเกิน เราเป็นอยู่กันอย่างบูชากิเลสในส่วนเกิน.

เรายังมีความเสื่อมทางศีลธรรม ไม่มีศีลธรรมของสังคม; มีการได้ของตนนั้นแหละเป็นความเป็นธรรม เราได้แล้วก็มีความเป็นธรรม หรือ ยุติธรรม. เราไม่ได้ ก็ไม่มีความยุติธรรม, ไม่มีศีลธรรมของสังคม ก็เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ.

จะแก้ปัญหาศรษฐกิจได้ด้วยทำให้ศีลธรรมกลับมา.

ทีนี้จะแก้ปัญหากันอย่างไร ?   อาตมาพูดคำเดียวว่าศีลธรรมกลับมา, ศีลธรรมกลับมา,   ศีลธรรมกลับมา   นี่มีได้ ๒ แบบ คือกลับมาในรูปของ

ศีลธรรม : ธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม, ธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม; หรือ ธรรมะกลับมาในรูปของปรมัตถธรรม มีอยู่เป็น ๒ แบบ.

ธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม ก็ไม่มีความผิดพลาดในเรื่องของความอ้อย; แก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ทั้งของสังคม หรือของโลก. เราดำเนินกิจกรรมที่ต้องการศีลธรรม เช่นสหกรณ์ได้. เตี่ยวันตงสหกรณ์ไม่ได้ มันมีคนไม่มีศีลธรรม มีแต่สหกิจ. หรือถ้ามีศีลธรรมแล้ว ไม่กินเกิน, ไม่ใช้เกิน, ไม่อยู่เกินแล้ว, ประเทศก็ไม่ต้องเสียดุลย์การค้า ที่เสียอยู่อย่างมากมาย, มีศีลธรรมในผู้ผลิต ในผู้ซื้อ ในผู้ขาย ในคนกลาง และผู้ส่งออก. นี่ขอให้คิดดูว่า มีศีลธรรมแล้ว มันจะมีความถูกต้องในผู้ผลิต ผู้ซื้อ ผู้ขาย คนกลาง และส่งออก. เรื่องวุ่นวายในเรื่องของแพงมันก็ไม่มี; สามารถจะผลิตสินค้าราคาถูกส่งขายต่างประเทศ.

อาตมาเคยคุยกับผู้ขายแท่นพิมพ์ ว่าทำไมคุณขายแท่นพิมพ์จากฮ่องกงของคุณถูกกว่าแท่นพิมพ์ของฝรั่งมากนัก; เมื่อคุณอ้างว่ามันมีคุณค่า คุณประโยชน์เท่ากัน. จินคนั้นเขาบอกว่า พวกฝรั่งเขาอนตึง กินหมูกินไก่ พวกเราอนกับพื้ กินหัวผักกาด; ฉะนั้นเราก็ผลิตแท่นพิมพ์เหมือนฝรั่งได้ในราคาที่ต่างกันมาก. นี่คิดดูเถอะว่า เรื่องศีลธรรมในการกินนี้ จะช่วยเศรษฐกิจของชาติได้อย่างไร.

พระพุทธเจ้าคงไม่ทรงประสงค์ ให้เราทำอะไรที่ทำลายเศรษฐกิจ. การสร้างโบสถ์วิหารสวย ๆ ที่ไม่เคยมีในครั้งพุทธกาลนี้ ทำลายเศรษฐกิจหรือไม่?

คิดดู เลี้ยงพระเลี้ยงเจ้า แบบกินกันอย่างในเมืองสวรรค์นั้น มันทำลายสรรทุกกิจหรือไม่? ขอให้คิดดู.

ถ้าธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม จะแก้ปัญหาดังสรรทุกกิจได้อย่างไร นี่ข้อหนึ่ง.

ถ้าธรรมะกลับมาในรูปปรมาัตถธรรมสังคมโลกยังมีความสงบ.

ที่นี้ ถ้าธรรมะกลับมาในรูปของปรมาัตถธรรม; ทุกคนมีธรรมะชั้นสูงอยู่ในจิตใจ. คนเหล่านั้นก็จะมีจิตใจชนิดที่สรรทุกกิจทำอะไรไม่ได้ รู้จักปรับปรุงในทางจิตใจไม่ให้ความทุกข์เกิดขึ้นเลย; ไม่ว่าโลกนี้จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จิตใจยังคงเป็นปกติ มีความสุข; เพราะว่าแม้แต่ความตายก็ไม่มีความหมาย, ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีความหมายแก่ผู้มีธรรมะ คือไม่มาขู่มาทรมานบุคคลผู้มีธรรมะ. เขาอาจจะพอใจในชีวิตที่มีธรรมะ แม้ทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่กลางทุ่งนา เขาก็ยังมีความสุข; เพราะการปรับปรุงจิตใจอย่างถูกต้อง มีธรรมะชนิดปรมาัตถธรรมอยู่ในจิตใจ. ถ้าสูงขึ้นไป ก็จะได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน มีความสุขประเภทสูงสุด; ถึงแม้ไม่เป็นพระอรหันต์จะเป็นเพียงโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี ก็เป็นสังคมโลกที่มีความสงบสุขอย่างยิ่ง. นี่เราเรียกว่า สรรทุกกิจทางวิญญาณ ของมนุษย์ในโลก.

สรรทุกกิจทางวัตถุ นั้นก็เห็น ๆ กันอยู่ รู้กันอยู่ก็ต้องแก้ด้วยธรรมะ, คือมีธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม ดังที่กล่าวแล้ว.

ถ้าธรรมะกลับมาในรูปของปรมาัตถธรรม เป็นเศรษฐกิจในทาง
 วิญญาณ คือ ทำจิตใจให้หมดปัญหาทางเศรษฐกิจ อยู่ในโลกนี้ได้; แม้ว่า
 สถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็ไม่มีความทุกข์ แม้กระทั่งจะต้อง
 รับประทานอาหาร ด้วยข้าวตากเลี้ยงม้าฟ่ายมือเดียว แขน้าพอสู้ ไม่ต้องมีแกง
 มีกับ อย่างนี้ก็ยังอยู่ได้ และเป็นสุข, ยังยิ้มแย้มแจ่มใสและเป็นสุข, และไม่ทำ
 อะไรให้นอกจิตนอกกรอยของธรรมะ.

นี่ การแก้ปัญหาของเศรษฐกิจ ทั้งในทางวัตถุ ทั้งในทางวิญญาณ
 จะต้องแก้ได้ด้วยการที่ธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม กิตติ, ในรูปของ
 ปรมาัตถธรรม กิตติ.

ขอรับรองให้ท่านทั้งหลาย จงได้สนใจเป็นพิเศษ อย่ามัวนั่งแข่งด่ารัฐบาล
 แข่งด่าคนนั้นคนนั้น. แข่งด่าคนผลิต, แข่งด่าคนซื้อ, แข่งด่าคนขาย, แข่งด่า
 คนส่งออกนอกอยู่เลย.

จงปรับปรุงในภายใน ให้มนุษย์มีศีลธรรมแล้ว
 เราก็จะมีผู้ผลิตที่ดี ผู้ซื้อที่ดี ผู้ขายที่ดี คนกลางที่ดี ผู้ส่งออกที่ดี ก็จะไม่มีปัญหา
 อะไร.

ในที่สุดนี้ ขอให้มองเห็นความดี หรือความประเสริฐที่สุด ของสิ่งที่
 เรียกว่าเศรษฐกิจ; เพราะคำว่า เสถียร นั้นแปลว่า ประเสริฐที่สุด อยู่แล้ว.
 เราจงทำให้เป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด กันให้ได้โดยแท้จริง. อย่าให้กลายเป็น
 เครื่องเอาเปรียบผู้อื่น, ทำลายผู้อื่น, หรือทำลายโลก กันอีกต่อไปเลย.

ปัญหาทุกอย่างแก้ได้ด้วยสิ่งที่เรียกว่า ธรรม เพียงคำเดียว; ไม่
 เพียงแต่ปัญหาเศรษฐกิจเท่านั้น ปัญหาอะไรทุกอย่างทุกประการในโลกนี้ แก้ได้

ด้วยสิ่งที่เรียกว่า ธรรม เพียงคำเดียว. มีธรรมแล้วทำให้ไม่เห็นแก่ตัว; มันเห็นแก่ตัวไม่ได้. หนีอยู่ไม่ได้ในการที่จะไม่รักผู้อื่น : จะรักผู้อื่น จะทำหน้าที่ด้วยความพอใจ สนุกเป็นสุขในการได้ทำหน้าที่. แม้เหงื่อไหลอยู่มันก็ยังเป็นสุข เพราะเคารพตัวเองว่าได้ทำหน้าที่, ทำหน้าที่ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ในฐานะที่ว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

ธรรมะช่วยให้เกิดความรู้สึก ว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; เอาเปรียบกันไม่ลง, ทำอันตรายกันไม่ลง. นี่เพราะมีสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ แล้วปัญหาต่างๆ จะเกิดขึ้นได้อย่างไร.

อย่าว่าแต่ปัญหาเศรษฐกิจอย่างเดียว; ต่อให้ ปัญหาทุกอย่าง ก็ร้อยอย่าง ก็สิบอย่าง ในโลกนี้ จักลุล่วงไปได้ด้วยการประพาสสิ่งที่เรียกว่า ธรรม เพียงคำเดียว.

เวลาสำหรับปาฐกถาธรรมในวันนี้ก็สิ้นสุดแล้ว อาตมาขออุทิศการบรรยายครั้งนี้ ด้วยการอ้อนวอนท่านทั้งหลายว่า จงได้พิจารณาดูสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจ นั้นให้ถูกต้อง ตามความหมายอันแท้จริงของคำๆ นี้, แล้วใช้มันให้เป็นประโยชน์โดยส่วนเดียว. อย่าให้มีโทษเกิดขึ้นแม้แต่เล็กน้อยเลย.

ขอยุติไว้แค่นี้.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่โลกสำนึกพระคุณน้อยเกินไป.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะ
สิ่งที่โลกสำนึกพระคุณน้อยเกินไป.

[ปรารภและทบทวน.]

ขอข้มความเข้าใจว่า การบรรยายทุกครั้ง กระทำไปด้วยความรู้สึกว่า ถ้าธรรมะ
ไม่กลับมา โลกวิเศษ; ถ้าธรรมะกลับมา โลกก็จะสงบสุข.

เรากำลังมองไม่เห็นพระคุณของธรรมะ ก็มี, มองเห็นน้อยเกินไป
ก็มี ในบางกรณีก็กระทำเหมือนกับว่า เป็นคนอกตัญญู เนรคุณต่อธรรมอย่างยิ่ง,
เราจึงได้รับโทษอย่างสาสม ดังที่กำลังมีวิกฤตการณ์อยู่ในเวลาน.

บางคนอาจจะแย้งว่า วิกฤตการณ์ทั้งหลายที่ได้รับอยู่ในเวลานั้นนั้น มัน
เนื่องมาจากความปั่นป่วนของโลก : เนื่องจากการเมืองบ้าง การเศรษฐกิจบ้าง
การสงครามบ้างต่างหาก; ไม่เกี่ยวกับธรรมะทำเมอะอะไรเลย.

นั่นแหละคือข้อที่ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ หรือรู้จักน้อยเกินไป.
ขอโอกาสทำความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะ สักหน่อหนึ่งก่อน.

สิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ นั้น เป็นนามธรรม ไม่ใช่วัตถุ มองไม่เห็นตัว;
ตามองเห็นแต่วัตถุ ก็ไม่มองเห็นธรรมะ.

เมื่อกล่าวโดยชนบทรรมนิยมประเพณี ในประเทศไทยเรา พระ-
มหากษัตริย์ชั้นเสวยราชสมบัติ จะต้องทรงประกาศสุรัสสีหนาทออกมาดั่งๆว่า เรา
จักปกครองโดยธรรม. ขอให้คิดดูเถอะว่า ธรรมนั้นอะไรกัน? ทำไมจะต้องเอามา
กล่าวอ้าง ในฐานะเป็นสิ่งสำคัญ หรือสิ่งสูงสุด? ถ้าไม่ปกครองโดยธรรมจะเป็น
อย่างไร? ที่ว่าปกครองโดยธรรมนั้นเป็นอย่างไร? ถ้าเข้าใจเรื่องนี้ ก็จะรู้จัก
ธรรมะโดยหลักพื้นฐาน ว่าสำคัญแก่การที่มนุษย์จะอยู่กันเป็นผาสุก มีผู้ปกครอง
ที่ประกอบไปด้วยธรรมะ.

มีธรรมะทำให้มีการปกครองถูกต้อง.

อาตมาอยากจะแนะนำให้เห็นว่า ธรรมะ นั้นแหละ คือสิ่งที่ทำให้มีการ
ปกครองที่ถูกต้อง และประสบผลสำเร็จในการปกครอง; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ที่เราเรียกกันว่าระบบประชาธิปไตย ที่กำลังชักชวนให้สนใจ ให้ชวนขวายกัน เป็นอย่างยิ่ง ก็มีคำกล่าวที่เรียกได้ว่าไพเราะ เป็นที่หลงใหลกันมาก ว่า การปกครองของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน. ฟังดูมันก็เคลิ้มไปที่เดียว แต่ระวังให้ดีว่านั่นยังไม่ใช่ความจริง เป็นการพูดเพ้อๆ ไปก็ได้, คือถ้าไม่มีธรรมะแล้วมันก็เป็นไปไม่ได้. ประชาชนไม่มีธรรมะแล้ว จะเป็นการปกครองที่เลวร้ายที่สุด; ถ้าหากว่าเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน.

เพราะเหตุที่มีธรรมะอยู่ในประชาชน หรือในระบบการปกครองนั้น การปกครองนั้นจึงสำเร็จประโยชน์. ถ้าประชาชนไม่มีธรรมะ ตัวใครตัวมัน ก็ถือประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ก็เป็นการปกครองที่เลวร้าย; จะเรียกว่า ปโยชนาธิปไตย เสียมากกว่า ที่จะเรียกว่าประชาธิปไตย.

ประชาธิปไตย ต้องเป็นประชาชนที่มีธรรมะ จึงเอามาเป็นใหญ่ในการปกครอง. ที่จริงก็ไม่ได้ปกครองโดยประชาชนทุกคน แต่ปกครองโดยธรรมะ ประโยชน์จึงเป็นไปเพื่อประชาชนทุกคน. เราไม่อาจจะเอาประชาชนทุกคนมาเป็นผู้ปกครอง; แต่ปกครองโดยผู้ได้รับมอบหมาย. ผู้ได้รับมอบหมายต้องมีธรรมะ จึงจะสามารถปกครอง ให้สำเร็จประโยชน์ อย่างมนุษย์ได้.

นี่มัน อยู่ที่ธรรมะปกครอง; แล้วก็มาพูดว่าประชาชนปกครอง มันเป็นคำพูดที่เล่นตลกอยู่มากที่สุดทีเดียว. ขอให้ผู้รักประชาธิปไตย ที่เรียกว่า เพื่อประชาชน, โดยประชาชน, ของประชาชน, หรืออะไรก็ตามนั้น, มองให้ลึกเข้าไป จนเห็นว่า ต้องเพื่อธรรมะ, ของธรรมะ, โดยธรรมะ, จึงจะเป็น

ประชาธิปไตย; มิฉะนั้น แล้วมัน จะเป็นปโยชนาธิปไตย หรืออรรถาธิปไตย หรืออะไรก็ได้แต่ละจะเรียก. ฉะนั้นขอให้รู้จักธรรมะ ในฐานะที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ การปกครอง ทำให้การปกครองสำเร็จประโยชน์ ดังนี้.

ทีนี้ถ้าจะดูกัน ในแง่เกี่ยวกับการเมือง. การเมืองในโลกทุกโลก ระหว่างประเทศทุกประเทศ มัน พุดกันไม่รู้เรื่อง; เพราะไม่มีธรรมะ, ถ้ามี ธรรมะเข้ามาเป็นหลักเป็นประธาน แล้วก็จะพุดกันรู้เรื่อง คือตกลงกันได้ ชนิดที่เป็นที่พอใจด้วยกันทุกฝ่าย, ปลอดภัยด้วยกันทุกฝ่าย, มีความสงบสุขด้วยกันทุกฝ่าย.

เดี๋ยวนี้การเมืองพุดกันไม่รู้เรื่อง; เพราะว่าในการพุดนั้น ไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ ไม่ดำเนินเรื่องให้ประกอบไปด้วยธรรมะ. นี่ประโยชน์ของ ธรรมะ มีความจำเป็นอย่างยิ่ง แม้ในเรื่องของการเมือง.

เศรษฐกิจก็ถูกต้องเพราะมีธรรมะ.

ทีนี้ก็จะดูถึง เรื่องของเศรษฐกิจบ้าง เศรษฐกิจเป็นไปไม่ได้ ในทางที่จะให้เกิดความสงบสุข หรือประโยชน์สุขอันแท้จริง. สิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ กำลังเป็นสิ่งที่ทุก ๆ ประเทศใช้เป็นเครื่องมือ สำหรับทำลายล้างกัน, หรือว่าหมู่คณะบางกลุ่ม บางคณะ ก็ใช้เป็นเครื่องมือ สำหรับทำลายล้างกัน, อย่างน้อยที่สุดก็เป็นเครื่องเอาเปรียบกัน.

เราจะมองดูไปจากต้นตอทีเดียว การผลิต ของประชาชนผู้ผลิตครั้งแรก แล้วก็ มีการขาย มีผู้ซื้อ แล้ว มีคนกลาง มีคนส่งออกนอกประเทศ เหล่านั้น, ถ้าไม่ประกอบไปด้วยธรรมะจะเป็นอย่างไร? ถ้ามีจิตใจคอยจ้อง แต่จะเอาเปรียบ มันก็เกิดปัญหาอย่างยิ่งขึ้นมา ที่เกี่ยวกับการผลิต การซื้อ การขาย การขนส่งอะไรทุกอย่าง.

แต่ ถ้าเรามีผู้ผลิตที่มีธรรมะ มันก็จะผลิตได้ดี; ดีโดยคุณสมบัติ, ดีสำหรับที่มันจะมีมากพอ; แล้วก็ ไม่ขายอย่างซุติริต, ผู้ซื้อ ก็ไม่ซื้ออย่างจะซุติริต ผู้ขาย, ผู้ขาย ก็ไม่ขายอย่างจะซุติริตผู้ซื้อ; คนกลาง, ถ้ามีธรรมะ การซื้อขายก็เป็นไปอย่างยุติธรรม. การส่งออกที่ไม่มีธรรมะ จึงเกิดปัญหาปลอมปน ยุ่งยาก ลำบาก กันไปทั้งสองฝ่าย นี่มันก็เรื่องของความไม่มีธรรมะ.

การเศรษฐกิจที่เนื่องด้วยเรื่องสหกรณ์ สมาคมอะไรต่างๆ ก็ติดขัด เป็นไปไม่ได้ เพราะสมาชิกไม่มีธรรมะ ทำได้กันแต่สหโกง คือร่วมกันโกง ไม่ได้ร่วมกันกระทำประโยชน์เพื่อมนุษย์ส่วนรวม ตามความมุ่งหมายของคำว่า สหกรณ์ ถ้ามีธรรมะ ปัญหาเหล่านี้ก็ไม่มี.

นี่แหละขอให้ท่านทั้งหลายคิดดูให้ถี่เถอะว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมะ นั้น ต้องเอามาประกาศ ในการขึ้นครองราชสมบัติ ของพระมหากษัตริย์, ต้องมาอยู่ในการปกครอง, ต้องมาอยู่ในการเมือง, ต้องมาอยู่ในการเศรษฐกิจ, นี่ คือธรรมะโดยย่อๆ.

พระธรรมเจ้าเป็นสิ่งที่สูงส่งกว่าสิ่งใดๆ.

อยากจะกล่าวให้เลยไปกว่านั้นอีกว่า ธรรมคือพระเจ้า. คนบางคนก็
หาว่าพูดเล่นเล่น หรือว่าแกล้งพูดให้คนเข้าใจผิด; โดยที่แท้แล้ว ธรรมะนั้นคือ
พระเจ้า. คำว่า **พระเจ้า** นั้น ถือเอาใจความที่ถูกต้อง ว่า **เป็นสิ่งที่สูงส่งกว่าสิ่งใด,
เป็นต้นเหตุที่ให้อะไรต่าง ๆ ออกมา, เป็นผู้สร้างสิ่งทุกสิ่ง, เป็นผู้ควบคุมสิ่งทุกสิ่งอยู่**
แล้วก็ **ทำลายทุกสิ่ง**, ตามโอกาสที่ควรทำลาย, มีอำนาจเหนือสิ่งใด มีอยู่ในที่ทั่ว
ไป, เป็นที่รวมสิ่งทุกสิ่ง รวากับว่าปทานุกรมอันดีเลิศ, รวมคำทุกคำ ที่กล่าวถึง
สิ่งทุกสิ่ง ที่มีอยู่ในหมู่มนุษย์ นี่คือพระเจ้า.

พุทธศาสนาเราก็มีสิ่งที่กล่าวนี้ ที่มีคุณค่าอย่างนี้ เราเรียกว่าพระ-
ธรรมเจ้า หรือเราจะเรียกกันอย่างวิทยาศาสตร์ ว่า กฎของธรรมชาติ กฎของ
ธรรมชาติคือพระเจ้า. ธรรมะ หรือพระธรรมเจ้า นี้สร้างสิ่งทุกสิ่งไม่ยกเว้น
อะไร; สร้างแม้แต่พระพุทธรูป พุทธบริษัทว่า **ธรรมะเครื่องทำความเป็น**
พระพุทธรูปก็มีอยู่ พระพุทธรูปจึงเกิดขึ้นมาในโลก. นี่พระธรรมเจ้าสร้างพระ-
พุทธรูป.

พวกอันเขาคณัตที่จะเรียกว่าพระเจ้า, พระเป็นเจ้าก็ไม่มี. พวก
ฝรั่งเขาเรียกยาวว่า God แปลว่า พระเจ้า เราเรียกสั้น ๆ ว่า กฎ ก็แปลว่า พระเจ้า
เหมือนกัน ก็กฎของธรรมชาติ; เรามีพระเจ้าองค์เดียวกัน เรียกชื่อผิดกัน
เล็กน้อย, นี่พระเจ้าคือพระธรรมเจ้า **พระธรรมเจ้าคือกฎอันเฉียบขาดของ**
ธรรมชาติ.

ขออ้อ อีกนิดหนึ่ง หรือเตือนอยู่บ่อยๆ ว่า คำว่าธรรม หรือ ธรรมะ มีความหมาย ๔ ความหมาย คือ ธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, คือ กฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, และผลอันเกิดมาจากหน้าที่นั้นๆ อีกอย่างหนึ่ง, รวมเป็น ๔ อย่างด้วยกัน.

ใน ๔ ความหมายนี้ ความหมายที่สำคัญที่สุด คือความหมายที่ ๒ ที่เรียกว่า กฎของธรรมชาติ; นั่นน่ะคือตัวพระเจ้า. หรือตัวพระธรรมเจ้า ที่เทียบกันได้กับพระเจ้า.

พระเจ้าชนิดนี้สร้างทุกสิ่ง แม้แต่พระพุทธรเจ้า; เป็นปฐมเหตุ ที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง, สร้างสิ่งทั้งปวง, ควบคุมสิ่งทั้งปวง, ทำลายสิ่งทั้งปวง เมื่อควรจะทำลาย, อยู่เหนือสิ่งใดหมด, อยู่ในที่ทั่วไปไม่เว้นแม้แต่ในอณูหนึ่งๆ ของวัตถุ และรวมความหมายของทุกสิ่งไว้ในคำคำเดียว ว่าพระเป็นเจ้า

อ้อ, ที่นี้ก็ดูกันต่อไป พระเจ้าสร้างโลก ในฐานะสร้างสิ่งทุกสิ่งขึ้นมา ให้มนุษย์ อย่างดีที่สุดที่พระเจ้าท่านจะสร้างได้ : นับตั้งแต่โลกไม่มีอะไร ไม่มีอะไรจนมีโลก จนมีอะไรๆ ขึ้นมาในโลก ครอบถ้วนบริบูรณ์ทุกอย่าง จนชีวิตเกิดขึ้นมาได้, จนชีวิตเป็นไปได้ จนชีวิตเจริญมาตามลำดับ เป็นชีวิตที่สะดวกสบาย สมบูรณ์ด้วยปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตทุกอย่าง มีอยู่ในพื้นแผ่นดินนี้.

พระธรรมเจ้าสร้างโลกมา แต่คนกลับทำลาย.

ท่านลองนึกถึงโลกเราเนี่ย ก่อนแต่มนุษย์จะทำลายมีต้นไม้พืชทุกชนิด มีสัตว์ทั้งหลาย มีทุกสิ่งทุกอย่างสมบูรณ์เท่าไร, มีแร่ธาตุทรัพยากรในแผ่นดินเท่าไร. พระเจ้าสร้างมาสมบูรณ์ หรือเกินกว่าจะสมบูรณ์เสียอีก.

ทีนี้ มนุษย์ก็เริ่มทำลาย เอาแต่ทำลายอย่างเดียว ทำลายมันหมดไป เพื่อกิเลสตัณหาของมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงว่า พระเจ้าสร้างมาเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ที่สุด. พระเจ้าสร้างมาให้สำหรับกินใช้เท่านั้น; มนุษย์ก็กินตัวเสียเลย; แล้วมันจะกินได้กี่มากน้อย? นี่แหละดูเถิดว่า ป่าไม้ก็ตัด, สัตว์ทั้งหลาย ปู ปลา กุ้ง, ทรัพยากรธรรมชาติ มีอยู่สำหรับจะให้ประโยชน์อย่างไร; เราทำลายกันเสีย; เช่น ป่าไม้มีสำหรับให้แผ่นดินชุ่มชื้น กระทำกิจกรรมได้เป็นอย่างดี เราก็ ทำลายป่าไม้ นั่นเสีย นี่เรียกว่าเรารู้คุณ เราทักตัญญูต่อพระเจ้า หรือเราเป็นสัตว์เนรคุณ เป็นสัตว์อกตัญญูต่อพระเจ้า? สร้างมาให้กินใช้ มันกลับกินตัวเสียเลย.

ขอโอกาสเล่านิทาน เรื่องเนื้อสมันกับนายพราน อีกนิทานหนึ่ง ว่าเนื้อสมันตัวหนึ่ง เห็นนายพรานเดินมาแต่ไกล หลบเข้าไปอยู่ในสมุทมนุ่มไม้แห่งหนึ่ง จนนายพรานผ่านไป; แล้วมันก็เริ่มกินใบของสมุทมนั้นจนโปร่งไปหมด นายพรานกลับมาเห็น ก็ยิงตาย สมานหาน้ำมัน ที่เป็นสัตว์อกตัญญู.

มนุษย์เรากำลังเป็นอย่างนี้หรือเปล่า? อะไร ๆ ที่พระเจ้าสร้างมาเพื่ออยู่รอด เพื่อเจริญ เพื่อคุ้มครอง เรากำลังทำลายสิ่งเหล่านั้นหรือเปล่า? ทั้งที่ เราได้อาศัยสิ่งเหล่านั้นมาตามลำดับอยู่กันเป็นผาสุกสบาย.

พระธรรมเจ้าต้องกลับมาจึงจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้.

เดี๋ยวนี้เรากำลังเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ, พุดถึงสิ่งต่าง ๆ; เช่นว่า รัฐบาลของเรา กำลังเรียกร้องความซื่อสัตย์สุจริต ของข้าราชการและประชาชน ทำไมเราไม่พุดถึงธรรมะกันบ้าง? ไม่เรียกร้องธรรมะให้กลับมาบ้าง เมื่อธรรมะไม่กลับมาแล้ว เราจะเอาความซื่อสัตย์สุจริต ของข้าราชการและประชาชนมาจากไหน.

เราเรียกร้องความสามัคคี โดยไม่ต้องเอ่ยถึงธรรมะ นี่เราจะให้กฎหมายควบคุมสังคมกัน หรือว่าจะให้ธรรมะควบคุมสังคม? ถ้ากฎหมายหรืออำนาจควบคุมสังคม เขาก็ไม่ต้องพุดถึงธรรมะ. แต่ถ้าให้ธรรมะเป็นผู้ควบคุมสังคมแล้ว ต้องพุดถึงธรรมะ มากกว่าสิ่งใดทั้งหมด มากกว่ากฎหมาย มากกว่าอำนาจอะไร ๆ ที่ถือกันว่าจะให้สำเร็จประโยชน์.

เรายังไม่ประสบความสำเร็จ แม้ในการกำจัดยาเสพติด, เราไม่ประสบความสำเร็จ ในการควบคุมความสุรุษสุร้ายของประชาชน, เราไม่ควบคุมอบายมุขได้, เพราะเราไม่สนใจธรรมะ เพราะขาดธรรม, เราเล่นตลกกับธรรมะ เอาธรรมะไปเรียกเป็นอย่างอื่น.

เช่น เรื่องสิทธิมนุษยชน เราไม่พุดถึงว่าข้อนี้เป็นธรรมะ; กลับไปพุดเป็นอุบายทางการเมือง สำหรับรวมกลุ่มประเทศ เพื่อสำหรับจะอดอ้างในการรวบรวมกลุ่มประเทศ. เราไม่เคยสูบบุหรี่ในห้องที่มีสตรีอยู่ เพราะมีมรรยาท เพราะมีศีลธรรม; นี่ก็เรียกว่าเคารพสิทธิมนุษยชน มาตั้งแต่โบรมโบราณ.

เดี๋ยวนี้เอาไปเรียกเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง : เราสงเคราะห์คนตกทุกข์ได้ยาก เช่นที่ชายแดนนี้ เป็นเรื่องของศีลธรรม, เป็นเรื่องของจริยธรรม มันมา กลายเป็นเรียกว่าอุดมการณ์ทางการเมือง. นี่เหยียบย่ำธรรมะ, ขบถต่อธรรมะ, เอาธรรมะไปเปลี่ยนชื่อ ปล้นเอาสมบัติของพระเจ้า ไปเป็นเครื่องมือของการเมือง จงเตรียมตัวรับโทษอย่างมหันต์ ให้สาสมกัน.

เราจะเป็นสัตว์กตัญญูกันเสียที จะได้หรือไม่ว่ ทบทวนศีลธรรม อารยธรรม วัฒนธรรม ของชนชาติไทยดู จะเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง. เราจะไม่เพียงกตัญญู ต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์เท่านั้น; นั้นมันเป็นหลักพื้นฐานทั่วไป ไม่ลึกซึ้งอะไร. เราจะต้องกตัญญู ต่เพื่อนมนุษย์ทุกคนที่อยู่ร่วมโลกกัน. ที่เขาได้ทำอะไรใส่ไว้ในโลกก่อนเรา เราเกิดมาก็ได้ใช้ประโยชน์อันนั้น. เรื่องหยูกเรื่องยา, เรื่องความปลอดภัยอะไรต่างๆ เขาทำให้เป็นแบบฉบับ; เราเกิดขึ้นมาก็ได้อาศัย. เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ เราก็มีเพื่อนมนุษย์ทุกคนในโลกเป็นผู้มีบุญคุณต่อเรา.

นี้ถ้าว่า กตัญญูจริง ต้องมองลงไปถึงสัตว์พาหนะ เช่นวัวควาย ซึ่งเป็นสัตว์มีประโยชน์อย่างยิ่ง. มนุษย์อาศัยรอดชีวิตอยู่ได้ แล้วกลับเนรคุณต่อมัน. วัวควายกำลังหายไป จะหาตัวไม่ได้แล้ว เพราะความอกตัญญูคนเอาไปฆ่ากิน, หรือเอาไปกระทำในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ; ไม่คำนึงถึงว่า นี่ก็เป็นสัตว์ที่มีบุญคุณควรจะกตัญญู. ถ้ากินนมของมัน ก็ควรถือว่ามันก็เหมือนกับแม่.

ทีนี้ เราเป็นสัตว์อกตัญญูต่อป่าไม้ ต่อทุ่งนาถนนหนทาง ห้วยหนอง คลองบึงบาง. เราทำลายป่าไม้อย่างคนอกตัญญู. สิ่งที่เป็นถนน

หนทาง ห้วยหนองคลองบึงบาง ก็ถูกรุก ถูกทำลาย โดยผู้เห็นแต่ประโยชน์ของตัว มันก็ลำบากยุ่งยากมากขึ้นทุกที.

สมัยก่อน ประชาชนช่วยกันสร้างถนนหนทางได้; สมัยนี้ไม่เอา ต้องใช้กันแต่เงินภาษีอย่างเดียว. ไม่มีใครรักษาถนนหนทางตามธรรมชาติ ให้ยังคงอยู่ในลักษณะที่ว่ามันมีบุญคุณแก่เรา. นี่เราไม่กตัญญู แม้แต่ป่าไม้ ทุ่งนา ถนนหนทาง ห้วยหนองคลองบึงบาง.

คนไหนบ้างกตัญญูต่อกบ ต่อดอกไม้ม ต่อผีเสื้อ อันสวยๆ ที่โบกบินอยู่ สำหรับทำให้มนุษย์สบายตา ร้องเพลงอย่างไพเราะให้ฟัง ? มันมีแต่จะทำลายสิ่งเหล่านี้ เห็นแก่ประโยชน์ตัว, ทำลายสิ่งเหล่านี้ อย่างทารุณที่สุด จนเกือบจะไม่มีเหลือเป็น ๆ อยู่แล้ว ไปอยู่ในตู้กระจกเสียหมด. คิดดูเถอะว่า มันมีบุญคุณทางจิต ทางวิญญาณ ก็ทำลายมันได้ลงคอ.

ถ้าเป็นคนกตัญญูจริง เขาก็จะนึกว่า แม้แต่ศัตรูคู่ปรปักษ์ ก็มีบุญคุณแก่เรา : ศัตรูทำให้เราก้าวหน้า, ปรปักษ์ทำให้เรามีสมรรถนะเพิ่มขึ้น ผู้พิจารณาเรา นั้นแหละทำให้เราเป็นคนหนักแน่นมั่นคงขึ้น. ทำให้เราเป็นคนมีเมตตาสูงสุด ชนิดที่คนอื่นเขาไม่มี. เราถือว่าคนริษยาเรา ทำให้เราเก่งขึ้นถึงอย่างนี้ เราบุญคุณเขา.

พระธรรมเจ้าต้องการให้คนประพฤติธรรม.

นี่จะดูว่า อุปสรรคทั้งปวง ทำให้เราเก่งขึ้นในการแก้ปัญหา. ถ้าไม่มีอุปสรรคใดๆ เข้ามาขัดขวางแล้ว มนุษย์เรายังโง่กว่านี้มาก. สติปัญญา

ของเราเกิดขึ้นมาทุกครั้งที่มีอุปสรรค, ควรจะถือว่าอุปสรรคก็เป็นสิ่งที่มีบุญคุณแก่เรา. แม้แต่ความเจ็บ ความไข้ มันมาทำให้เราฉลาดขึ้น. มันมาทำให้เราเห็นอริจัจ ทุกขัง อนัตตา มัน ทำให้เราบรรลุนิพพานได้ หรือมันทำให้เราอยากที่จะบรรลุนิพพาน มันมีประโยชน์แก่เราอย่างนี้ คิดดูให้ดี.

ถ้าเราทัญญูได้แม้แต่สิ่งดังกล่าวเหล่านี้แล้ว ทำไมเราจึงไม่ทัญญูต่อพระธรรมเจ้า ซึ่งมีบุญคุณอย่างยิ่งมากกว่านี้รวมกันทั้งหมด? ทำไมเราไปเนรคุณออกตัญญูต่อพระธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับเราอยู่ ปกครองเราอยู่ ค้ำครองเราอยู่ ทุกลมหายใจเข้าออก? ทั้งเนื้อหนังตัวของสัตว์ที่มีชีวิตนั้น พระธรรมค้ำครองอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ทำไมไม่นึกถึงพระคุณของพระธรรม? แล้วไปออกตัญญูต่อพระธรรมเหยียบย่ำพระธรรม อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่; ไม่ถือเอาพระธรรมเป็นสิ่งที่สูงสุด เอากิเลสขึ้นมาแทนหัว เป็นสิ่งที่สูงสุดแทนพระธรรม.

ขอให้เรามาให้ความยุติธรรม, ให้ความเป็นธรรมต่อพระธรรม โดยรู้สึกพระคุณของพระธรรมให้ถูกต้อง, คือให้เพียงพอ ให้ยุติธรรม; ไม่ต้องอะไรมาก เพียงประพติธรรมเท่านั้นแหละ, ประพติธรรมเท่านั้น ไม่ต้องทำอะไรมาก. นั่นแหละ คือการตอบแทนพระคุณของพระธรรม. พระธรรมต้องการให้เราประพติธรรม, ประพติธรรมตามความต้องการของพระธรรม เพื่อให้เราอยู่เป็นสุข.

মনন্যাহু মনুষ্যনিবাহিতী? ที่ไม่รู้จักตอบแทนพระคุณ ของสิ่งที่ต้องการให้เราอยู่กันเป็นสุข. เราประพติธรรม แล้วผลนั้น ๆ กลับมาได้แก่เรา

ไม่เห็นว่าได้แก่พระธรรมที่ไหน ; เพียงแต่ว่าโดยหลักของการประพฤติธรรม. เราตอบแทนพระคุณของพระธรรม แล้วผลนั้นกลับได้แก่เรา ตามความ ประสงค์ของพระธรรม ซึ่งมีในโลก มีในที่ทั่วไป สำหรับคุ้มครองมนุษย์ให้อยู่ กันเป็นผาสุก.

เราอย่าทำลายสมบัติมหาศาล ที่พระธรรมเจ้า หรือพระธรรม หรือกฎของธรรมชาติ มอบให้แก่เรา. เราทำลายสมบัติที่พระธรรมมอบให้แก่ เรา เพื่อกิเลสमार, เอาไปบูชากิเลสमार. นี่ดูให้ดี ยิ่งเจริญยิ่งเป็นสัตว์กตัญญู หรือว่าเป็นสัตว์อกตัญญู ?

อาตมาได้อ่านรายงานของพวกฝรั่งคนหนึ่ง ที่เขาไปสำรวจพวกเงาะป่า จังหวัดภาคใต้สมัยที่นานมาแล้ว. เขาต้องการให้ทำอะไร มันก็ทำให้อะไรทุกอย่าง : บันทึกเสียง ถ่ายรูป อะไรได้หมด ; แต่พอให้ร้องเพลง เล่นดนตรี ให้ฟังมันไม่ทำ ไม่ยอมทำ ; ให้เงินเท่าไร ๆ ก็ไม่ยอมทำ เพราะว่า มีพ่อแม่คนหนึ่งเพิ่งตายใหม่ ๆ ศพยังเพิ่งจะลงหลุมอยู่ในวันนั้น มันไม่ยอมร้องเพลง ไม่ยอมเล่นดนตรี ให้เงิน เท่าไรมันก็ไม่เอา, ฝรั่งก็หมดปัญญา ที่จะได้การร้องเพลงหรือดนตรีไป.

นี่คนบ้านนะ สมัยนั้นนะ ยังไม่ยอมเล่นดนตรี ร้องเพลงต่อหน้าศพนะ ; แล้วเดี๋ยวนี้เราเอาพิณพาทย์มาทีกัง? เอาดนตรีมาทีกัง? เอาเพลงมาทีกังมาเล่น ต่อหน้าศพ? โดยเฉพาะในบ้านนอกบางแห่งแล้วมีราวด้วย. นี่สัตว์ยิ่งเจริญ ยิ่งกตัญญู หรือยิ่งลดลงในที่จะกตัญญู ?

อาตมามีได้ประสงค์จะมาด่าท่านผู้ฟังให้เมื่อยปากให้หนักหู ; แต่มา บอกให้ทราบ ว่า พวกเราทั้งโลก, ทั้งโลกกำลังจะได้รับโทษแสนสาหัส เพราะทำ ตัวเป็นสัตว์เนรคุณ อกตัญญูต่อพระธรรมต่อพระเจ้า.

ขอให้เรานึกถึงพระธรรม รู้จัก พระธรรม แล้วก็เคารพให้สัสมกัน ปฏิบัติให้ตรงตามประสงค์ ก็เรียกว่า เป็นผู้กตัญญูต่อพระธรรม ต่อพระเจ้า ต่อพระเป็นเจ้า; พูดอย่างวิทยาศาสตร์ก็ว่า ตรงต่อกฎของธรรมชาติ ที่เป็นไปในทางให้เกิดความเจริญ นี่เรียกว่ากตัญญูต่อพระธรรม.

จะทำอะไร ขอให้เรานึกถึงพระเจ้าก่อน นึกถึงพระธรรมก่อน : จะหย่าเมีย หย่าหัว จะตีลูก จะทำอะไรก็ขอให้เรานึกถึงพระเจ้าก่อน นึกถึงพระธรรมก่อน; ท่านจะคุ้มครอง ให้ประพัตติกระทำไปอย่างถูกต้อง ไม่มีทางผิดพลาดเลย.

นี่แหละประโยชน์ของพระธรรม ที่ต้องมีอยู่ทุกครั้งที่เราหายใจเข้า - ออก ตลอดเวลา จนกว่าจะสิ้นชีวิต. ขอให้เป็นผู้กตัญญู รู้คุณของพระธรรม โดยนัยนี้เกิด มนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ สมนามว่าเป็นมนุษย์ คือสัตว์ที่มีใจสูง.

นี่แหละคือธรรมะ พระธรรม พระธรรมเจ้า หรือพระเป็นเจ้า ในฐานะที่สัตว์โลกสมนัยสำนึกในพระคุณน้อยเกินไป. ขอได้โปรดนำไปคิดใหม่ แล้วก็หยุดความเป็นสัตว์อกตัญญู, หยุดความเป็นสัตว์ เนรคุณ; แล้วโลกนี้ก็จะกลายเป็นโลกใหม่ ที่มีอยู่โดยมิตรภาพของคนทุกคน ตามความประสงค์ของพระธรรมเจ้า หรือของพระเป็นเจ้า.

เวลาสำหรับบรรยายปาฐกถาธรรมสิ้นสุดลงแล้ว. อาตมาขออุทิศด้วยความหวังว่า เราจะมี ความกตัญญูทุกเวลา หรือกตเวทิตาต่อพระธรรม ให้สัสมกับที่พระธรรมมีคุณต่อเราด้วยกันจริงทุก ๆ คนเถิด.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการความคงเส้นคงวา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการ ความคงเส้นคงวา.**

[ปรารภและทบทวน.]

ขอทำความเข้าใจไว้เสมอไปว่า การบรรยายทุกครั้ง อาตมากระทำไปด้วยความหวังว่า ธรรมะจะกลับมา; ถ้าธรรมะไม่กลับมา โลกจะวินาศ. ถ้าธรรมะกลับมา โลกก็จะเป็นสันติสุข หรือถ้ากล่าวให้ชัดอย่างธรรมดาก็จะกล่าวว่า ถ้าธรรมะไม่กลับมา ถึงที่สุดแล้ว เราก็จะไม่มีแผ่นดินอยู่.

เพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่า ธรรมะหายไปเท่าไร อัมภพาลก็จะมากขึ้นในโลกเท่านั้น. อัมภพาลก็จะรุกราน จนเราไม่มีแผ่นดินจะอยู่ คือ

จะรุกรานถึงในห้องนอน แล้วจะไปอยู่ที่ไหน, อย่างไร? เมื่อภาวะแห่ง
อัมพาตขยายตัวออกไปครอบงำนักเศรษฐกิจ มีนักเศรษฐกิจอัมพาต; ครอบงำ
นักการเมือง มีนักการเมืองอัมพาต; ครอบงำนักปกครอง มีนักปกครอง
อัมพาต. แล้วมันจะเป็นอย่างไร? ท่านลองคิดดูว่า เราจะอยู่ที่ไหน ที่จะ
มีความสุข?

ขอให้สังเกตดูว่า แม้ปัจจุบันนี้ สภาพอัมพาตก็มีอยู่ทั่วไป :
อัมพาต โดยตรง เห็นได้ด้วยตา, อัมพาต โดยอ้อม, ต้องคิดดูจึงจะเห็น อย่างนี้
ก็มีอยู่มาก.

เช่นว่า มีคนรทคว่ำ นอนเจ็บเลือดสาดยู่ ก็ยังมีคนที่เข้ามาปลดทรัพย์
จากคนที่เจ็บจะตายอยู่รอมร่อนนั้นแล้ว; อย่างนั้นมันไม่เคยมี ในสมัยที่ศีลธรรม
ยังดี. ในสมัยบรรพบุรุษของเรา เขาจะมาช่วยเหลือ, จะเอาน้ำมาให้กิน, เอายา
มาให้กิน, ช่วยเหลือเหมือนลูกเหมือนหลานของเขา; ไม่มีใครมาปลดทรัพย์
จากคนที่กำลังจะตาย แล้วก็ปลดมาก จนถึงกับว่าจะเหลือแต่กางเกงใน. อย่างนี้
ก็ปรากฏอยู่บ่อย ๆ.

ข้อที่กล่าวไว้ในพระบาลีว่า นอนไม่ต้องปิดประตูเรือน, ลูกอ่อนตื่นรำ
อยู่บนหัวอกมารดา นั้นมันมีได้แต่ในสมัยที่มีธรรมะมากพอเท่านั้น.

เดี๋ยวนี้การออกจากบ้านไม่ต้องปิดประตูเรือน นั้นหาได้; แต่
โชคดีที่ยังเหลืออยู่นิดหนึ่ง ได้ยินผู้ที่พอจะเชื่อได้กล่าวว่า ในหมู่คนไทยที่ตกค้าง

อยู่ในรัฐไทรบุรีประเทศมาเลเซีย ยังมีศีลธรรมดี ถึงขนาดที่ว่า ไปไหนไม่ต้องปิดประตูเรือน, หรือเพียงแต่วางับประตูไว้ ฝากคนข้างบ้านไว้ได้ อย่างนี้.

นี้แสดงว่า ลักษณะแห่งความมีศีลธรรมเต็มรูปแบบครั้งโบราณนั้น ยังเหลืออยู่นั้น แต่ว่าในประเทศไทยเมืองแม่เรานี้ จะหาผู้ที่ไหนได้ อาตมาก็ไม่ทราบ จึงถือว่ามันไม่มี.

คนโบราณจัดศีลธรรมมีมากน้อยตามยุค.

เราจะเปรียบเทียบ ความมากน้อยแห่งศีลธรรม ตามยุค ตามสมัย ตามที่ ท่านกล่าวไว้แต่โบราณโบราณว่า โลกเป็นยุคๆ มีศีลธรรมมากน้อยไปตามยุค.

—ยุคที่แรก เรียกว่า *กฤตายุค* นี้คนมีศีลธรรม ๑๐๐ เปอร์เซนต์ ไม่มีนิยมวัตถุเนื้อหนัง ซึ่งเป็นเหยื่อของกิเลส ดังนั้นศีลธรรมมันจึงดี ๑๐๐ เปอร์เซนต์.

ยุคถัดมา เรียกว่า *ไตรตายุค* นี้ความนิยมธรรมะลดเหลือ ๓ ส่วน นิยมวัตถุเนื้อหนังเสีย ๑ ส่วน.

ครั้นล่วงมาถึง *ทวาปรยุค* ความนิยมธรรมะถูกเหลือ ๒ ส่วน ไปนิยมนิยมวัตถุเสีย ๒ ส่วน คือเท่าๆกัน.

ครั้นมาถึง *กัลยยุค* ความนิยมธรรมะถูกเหลืออยู่ส่วนเดียว ไปนิยมนิยมวัตถุเสีย ๓ ส่วน ถ้าเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ก็จะได้ว่า :-

—ยุคแรก เรามีธรรมะ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ไม่มีการนิยมนัตถุ.

—ยุคถัดมา นิยมธรรมะ ๗๕ เปอร์เซ็นต์ ไปนิยมนัตถุเสีย ๒๕ เปอร์เซ็นต์.

—ยุคถัดมา นิยมธรรมะ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ นิยมนัตถุ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ เท่ากัน.

—ยุคกลียุคนี้ นิยมธรรมะเพียง ๒๕ เปอร์เซ็นต์ นิยมนัตถุ ๗๕ เปอร์เซ็นต์ นี่มันเป็นอย่างไร ก็ขอให้ลองคิดดูเถิด.

ข้อที่จะต้องระวัง ก็คือต่อไปนี้ ความนิยมธรรมะจะตกศูนย์ แล้ว ความนิยมนัตถุก็จะขึ้นถึง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งอาจจะมิได้โดยไม่ต้องสงสัย ถ้าหากว่า สภาพศีลธรรมยังตกต่ำอยู่เช่นนี้เรื่อย ๆ ไป.

ธรรมะเท่านั้นจะเป็นที่พึ่งของชาวโลก.

ทีนี้เราก็จะมาดูกันถึง ธรรมะ ซึ่งจะมาเป็นที่พึ่งแก่เราได้ ธรรมะนั้น เป็นสิ่งที่คงเส้นคงวา เพราะว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ, เป็นกฎของธรรมชาติ, เป็นหน้าที่เฉียบขาดตามกฎของธรรมชาติ ดังที่กล่าวไว้ในพระบาลีว่า :-

ตถตา — ความเป็นเช่นนั้น.

อวิตถตา — ความไม่ผิดไปจากความเป็นเช่นนั้น.

อนณฺณตา — ความไม่เป็นอื่นไปจากความเป็นเช่นนั้น.

ธมฺมภูตฺตา — เป็นการตั้งอยู่ตามธรรมตาโดยกฎของธรรมชาติ.

ธมฺมนิยามตา — เป็นกฎตายตัวของธรรมตา.

พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า ตถาคตจะเกิดขึ้น หรือจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม
สิ่งนี้ยังคงเป็นอยู่อย่างนี้; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เราเรียกกันว่า อิทัปฺปํจยตา
กฎปฏิจสุมุปบาท ซึ่งเป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา นี่เป็นสิ่งที่คงเส้นคงวาอย่าง
ยิ่ง, ธรรมะคงเส้นคงวาอย่างยิ่งอยู่ในตัวเอง ในตัวธรรมะเอง; เพราะเป็นตัว
ธรรมชาติ, เป็นตัวกฎของธรรมชาติ, เป็นตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, เป็นผล
โดยสมควรแก่หน้าที่ มันคงเส้นคงวาอยู่ในตัวธรรมะเอง, และยังจะต้องมีความ
คงเส้นคงวา ระหว่างคนกับธรรมะ คือ คนจะต้องประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของ
ตน ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้คนเป็นเสมือนนอกใจต่อธรรมะ ไปนิยมวัตถุแทนที่จะนิยม
ธรรมะ; แล้วเราจะฟังธรรมะ ซึ่งมีความคงเส้นคงวาได้อย่างไรกัน. ขอให้
คิดดูเถิด.

พิจารณาความนิยมธรรมะสมัยปัจจุบัน.

อาตมาอยาก จะเปรียบเทียบ ด้วยตัวอย่างที่ควรจะเปรียบเทียบ ว่า
เรามีความคงเส้นคงวากันอยู่มากน้อยเท่าไร?

ในประเทศไทยเรา มีการหยุดชดเชยให้แก่วันชาติ วันศาสนา วันพระ-
มหากษัตริย์ ที่เรียกว่าของผู้มีความรักชาติ. เราประกาศเป็นผู้รักชาติ รักศาสนา
รักพระมหากษัตริย์ แล้วหยุดงานในวันชาติ วันศาสนา วันพระมหากษัตริย์;
แต่ถ้าเผอิญวันนั้นไปตรงกับวันอาทิตย์ เราหยุดชดเชยวันจันทร์ ไม่ยอม
เสียเปรียบ.

ถ้าวันอาทิตย์ตรงกับวันศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา เป็นต้น เราก็
หยุดชดเชยในวันจันทร์ถัดไป ไม่ยอมเสียเปรียบ.

วันที่เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์ เผอิญไปตรงกับวันอาทิตย์ เราก็ต้อง
หยุดชดเชยวันจันทร์ อย่างไม่ยอมเสียเปรียบ. เครียดถึงขนาดนี้ จะเรียกว่า
รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อย่างคงเส้นคงวาอย่างไรกัน.

วันหนึ่งแห่ง ๓๖๕ วัน ก็เสียสละให้ไม่ได้; ฉะนั้นในบางปีมีครบ
ทั้ง ๓ วัน หยุดชดเชยวันชาติ, หยุดชดเชยวันศาสนา, หยุดชดเชยวันพระมา-
กษัตริย์. นี่ดูความคงเส้นคงวา ในความเป็นคนรักชาติ ศาสนา พระมา-
กษัตริย์.

ทีนี้อยากจะให้ดูต่อไปว่า คนที่มาสมัครเป็นผู้แทนราษฎร โดยหลักการ
ที่ว่า จะเข้ามาควบคุมรัฐบาล ชาวบ้านเขาเลือกผู้แทน ด้วยคิดว่าจะมาควบคุม
รัฐบาล แล้วผู้แทนก็ไปเป็นรัฐมนตรี เข้าคณะรัฐบาลเสียเอง หมายความว่า
ตั้งใจจะมาคุมเขา แต่มากลายเป็นผู้ถูกคุมเสียเอง อย่างนี้ มัน คงเส้นคงวา
อย่างไรกัน? ชาวบ้านเขาพูดว่า มะลิซ้อนแต่ออกดอกเป็นมะลิลา.

ในที่บางแห่ง ในบางยุคบางสมัย จะมีอย่างไร? ก็ขอให้ลองคิดดูว่าเป็นทั้งผู้แทนราษฎร เป็นทั้งสมาชิกรัฐบาล ก็เป็นรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่ง พร้อมกันไปในตัว มันเป็นเรื่องคาบคอกาบคอดอกอย่างนี้แล้ว จะเป็นผู้คงเส้นคงวาได้อย่างไร? แล้วก็กล่าวกันว่า ถ้ารัฐบาลไม่เอาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ามาเป็นรัฐมนตรีแล้ว ก็ถือว่ามันเป็นการดูหมิ่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากเกินไป. นี่ดูความคงเส้นคงวากันในข้อนี้กันเถิด.

หรือว่า คำว่า ข้าราชการ นี้ ไม่มีความคงเส้นคงวา คือ ไม่รู้ว่าเป็นนายราษฎร หรือเป็นผู้รับใช้ราษฎร. ดูอีกทีหนึ่งก็เป็นนายราษฎรเหลือประมาณ; ดูอีกทีหนึ่งก็พูดว่าจะเป็นผู้รับใช้ราษฎร.

พุทธบริษัทยังหลงกามสุขัลลิกานุโยคอยู่มาก.

ดูต่อไปถึง พุทธบริษัท พุทธบริษัทยัง หลงใหลในวัตถุ บุขาววัตถุแทนธรรมะ มากเกินไป; ดำรงตนในกามสุขัลลิกานุโยค ธรรมะ คือ แวดล้อมไปด้วยสิ่งเหลือเพื่อ ส่งเสริมความรู้สึกในทางกาม. เขากระซิบกันว่า เรื่องนี้มันสูงขึ้นไปถึงพวกนักบวชบรรพชิตแล้ว บางทีจะถึงระดับพระเถระพระมหาเถระ ด้วยซ้ำไป เขาพูดกันอย่างนั้น.

ดูอีกทีก็จะเห็นได้ว่า ภิกษุทำหน้าที่นอกเรื่องนอกราวของภิกษุ มากขึ้นทุกที. วัดนั้นแหละจัดมหรสพ มีอบายมุขครบทุกอย่าง นี่มัน คงเส้นคงวากันที่ตรงไหน?

ดูเรื่องเบ็ดเตล็ดกันบ้าง หมอที่ยังดื่มเหล้า ก็ชวนให้คนเลิกดื่มเหล้า. ครูที่ยังสูบบุหรี่ ก็ชวนนักเรียนให้เลิกบุหรี่. รัฐบาลก็ยังส่งเสริมอบายมุข อยู่หลายอย่าง ว่าเป็นความจำเป็น เพื่อประโยชน์แก่ภาษี มาบำรุงประเทศชาติ; ภาษี ก็สนองความประสงค์ของรัฐบาลได้ยาก ในการที่จะช่วยขจัดอบายมุข เพราะมันเดินสวนทางกัน.

ดูที่ บิตามารดา ส่วนมาก ก็ อยากให้ลูกรวย รวยมากๆ ไม่อยากให้เป็นคนดี แต่อยากจนหรือจน ให้ลูกรวยก็แล้วกัน จะดีจะชั่วไม่ต้องถือเป็นประมาณ. นี่บิตามารดาที่เป็นพุทธบริษัท ก็ยังเป็นเสียอย่างนี้ มันมีความคงเส้นคงวาที่ตรงไหน?

แม้แต่เรื่องเล็กๆ ขึ้นไปอีก เช่น ต้นไม้ที่จะปลูกเป็นร่มเงาแก่ถนน; บางทีก็ว่าดี แล้วก็ปลูก บางทีก็ว่าไม่ดี ก็ตัดทิ้งไป, บางทีก็ ว่าดี ก็ ปลูกใหม่. ไม่มีความคงเส้นคงวา แม้แต่ต้นไม้ที่จะปลูกบังเงาให้แก่นั่น.

ไม่คงเส้นคงวาแล้ว มัน จะเป็นอย่างไร? จะเดือดร้อนเหลือประมาณ ยกตัวอย่างว่า ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล, ธรรมชาติ ไม่คงเส้นคงวา, นี้อะไรมันจะเกิดขึ้น ความลำบากยากเข็ญมันเกิดขึ้น จนรัฐบาลจะต้องใช้เงินแผ่นดินจำนวนมาก ไปช่วยคนเหล่านี้ เพราะความไม่คงเส้นคงวาของฟ้าของฝน.

ขอให้ท่านทั้งหลาย พิจารณาดูความไม่คงเส้นคงวา ว่ามันเป็นสิ่งที่สร้างปัญหา นำมาซึ่งความทุกข์.

เราจะหวังพึ่งพระธรรม แต่พระธรรมเป็นสิ่งที่คงเส้นคงวา เราจะทำให้ธรรมะกลับมาค้ำครองเราได้อย่างไร? เราก็จะต้องเป็นผู้มีความคงเส้นคงวา : นิยมธรรมไม่บูชาวัตถุ อย่างคงเส้นคงวา. เรื่องเศรษฐกิจก็ประกอบไปด้วยธรรมะ, เรื่องการเมืองก็ประกอบไปด้วยธรรมะ, การปกครองก็มีธรรมะ, แม้แต่เรื่องสงคราม ก็จะจัดให้มันมีธรรมะ.

ข้อที่ว่า ประชาชนเป็นใหญ่ ประชาธิปไตยเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชนนั้น. ถ้าไม่มีธรรมแล้ว ประชาธิปไตยนั้นแหละจะทำลายโลก; ต่อเมื่อมีธรรมะ ประชาธิปไตยนั้นจึงจะมีประโยชน์แก่มนุษย์; ประชาธิปไตยที่ไม่มีธรรมะ ไม่มีประโยชน์อะไร.

การศึกษาต้องมุ่งทำให้พลเมืองมีธรรม.

เพื่อธรรมะกลับมา เราจะต้องเลิกการศึกษานิตที่ไม่คงเส้นคงวา ไปเสียให้หมด; การศึกษาที่ไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไรกันแน่ : การศึกษาจะรับใช้การเมือง. การศึกษาจะรับใช้เศรษฐกิจ, อะไร ๆ ที่ไม่ประกอบด้วยธรรม, หรือวิกฤตการณ์ที่การศึกษาอันไม่สมบูรณ์สร้างขึ้นมานี้. นี่เป็นสิ่งที่เลวร้าย. การศึกษาต้องมุ่งไปที่ความมีธรรมะอยู่ในพลเมือง.

อาตมาขออย่าว่า ความมีธรรมะอยู่ในพลเมืองนี้เป็นหัวใจ เป็นความมุ่งหมายของการศึกษา; เอาเพียงแค่เป็นสุภาพบุรุษ, เป็นสัตบุรุษ มีอยู่ในพลเมือง ก็แก้ปัญหาได้หมด.

ดูต่อไป เราจะต้องเลิกวัฒนธรรมเนื้อหนัง ที่กำลังนิยมส่งเสริมกัน
นัก แลกเปลี่ยนกันทั่วโลก; มันไม่มีอะไร มันมีแต่การเดินร่ำเหมือนลิงเมาเหล้า
มันไม่มีประโยชน์อะไรแก่นุญช์เลย. วัฒนธรรมที่แลกเปลี่ยนกันในลักษณะ
อย่างนี้ เป็นวัฒนธรรมเนื้อหนัง.

อยากจะให้กลายเป็นว่า กินข้าวแล้ว แทนที่จะไปสถานเริงรมย์
อาบอบนวด. ขอให้ ไปนอนกลิ้งเกลือกอยู่ในโบสถ์ ร้องเพลงธรรมะ
สวดมนต์ไหว้พระกันดูบ้าง จะเป็นอย่างไร? อย่ารับวัฒนธรรมที่ทำลาย
ธรรมะ เข้ามาสู่บ้านเรือน เข้ามาสู่เมือง หรือประเทศชาติของเรา.

เราจะต้องมีหลักธรรม ที่ยึดถืออย่างคงเส้นคงวา หรืออย่างเฉียบ-
ขาด ตรงตามกฎของธรรมชาติ, เรามีกฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า หรือจะเรียก
ว่า พระธรรมเจ้าก็ได้.

กฎของธรรมชาติ เป็นพระเจ้าโดยแท้จริง. พุทธบริษัทก็มี
พระเจ้า คือมีกฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า. สัจธรรมทั้งหลาย ที่พระพุทธ-
องค์ตรัสรู้ขึ้น คือกฎของธรรมชาติ. เราจับนับถือกฎของธรรมชาติ อย่างกับ
ว่าเป็นพระเจ้า; ต้องนับถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทำหน้าที่ถูกต้องตามกฎ
ของธรรมชาติ ที่เป็นไปเพื่อความเจริญ.

เรา จะปฏิเสธว่า เราไม่รู้กฎของธรรมชาติ แล้วเราก็ไม่ต้องปฏิบัติ
ธรรม อย่างนั้นมันไม่ถูกต้อง. มันเหมือนกับกฎหมาย ใครอย่า ปฏิเสธว่าไม่รู้

กฎหมาย แล้วก็ทำผิดกฎหมายไม่ต้องรับโทษ; อย่างนั้นมันเป็นไปได้ กฎของ
ธรรมชาติมันเจียบขาดยิ่งไปกว่านั้นอีก.

หวังพึ่งธรรม ต้องรู้คุณพระธรรมปฏิบัติอย่างมั่นคง.

เราต้องรู้คุณของพระธรรม ที่ทำให้เราอดชีวิตอยู่ได้ในบัดนี้;
มีการประพาศิธรรม บรรเทาภิเลส ข่มขี่กิเลสไว้ ไม่ลุกขึ้นมาเผาผลาญ เราจะ
ต้องมีลมหายใจอยู่อย่างประกอบด้วยธรรม มีความพอใจตนเองว่าประกอบด้วย
ธรรม, เป็นอยู่ด้วยอำนาจของธรรม ในเวลา ๒๔ ชั่วโมง, ว่างกิเลสถึง ๒๓
ชั่วโมง มีกิเลส ๑ ชั่วโมง อย่างนี้ มันอยู่ได้ ไม่เป็นโรคประสาท ถ้ามากกว่า
นั้นมันก็เป็นโรคประสาท.

ข้อนี้แหละ ที่เราควรจะละอายสัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานไม่เป็น
โรคประสาท เพราะมันไม่มีวิตกกังวลมากเหมือนคน. สัตว์เดรัจฉานไม่มีพรุ่งนี้
คือไม่ต้องวิตกกังวลว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร ลูกเมียจะกินอะไร. สัตว์เดรัจฉานไม่มี
มะรืนนี้ ไม่มีอาทิตย์หน้า เดือนหน้า ปีหน้า หรือแม้แต่ชาติหน้า. เรามันมี
วิตกกังวลเต็มไปหมด เราจึงเป็นโรคประสาท จนเต็มอึดอยู่ในโรงพยาบาล
ไม่มีที่จะรับคนเป็นโรคประสาทอยู่แล้ว.

สัตว์เดรัจฉานไม่มีคอร์รัปชั่น มันทำไม่เป็น, สัตว์เดรัจฉานไม่มี
สงคราม มันทำไม่เป็น, สัตว์เดรัจฉานไม่มีการหลอกลวงกันด้วยการเมือง เหมือน
โลกมนุษย์. สัตว์เดรัจฉานไม่มุ่งเอาเปรียบผู้อื่น เพราะมันทำไม่เป็น มันไม่มีบาป

มันจึงอยู่อย่างสงบสุข ตามแบบของสัตว์เดรัจฉาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือไม่เป็นโรคประสาทนั่นเอง สุนัขเป็นโรคกลัวน้ำนั้น ไม่ใช่โรคประสาท มันเป็นโรคอื่น อย่าเอามันมาปนกัน โรคประสาทที่นอนไม่หลับ ที่ทรมานอย่างละเอียดประณีต นั้นนะ เป็นกันแต่คน.

ทำไมไม่ละอายสัตว์เดรัจฉาน ; จะได้มีหิริ มีโอตตปัปะ ละอายบาป และละอายต่อความชั่ว, แล้วก็มีนักเศรษฐกิจบริสุทธ์ นักการเมืองบริสุทธ์ นักปกครองบริสุทธ์ นักสังคมบริสุทธ์ อะไร ๆ มันก็จะบริสุทธ์ ด้วยอำนาจของธรรมะ เพราะว่าเรา ละอายต่อการที่ไม่มีธรรมะ. ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดูเถิด.

เราจะหวังพึ่งธรรมะ ที่เป็นสิ่งคงเส้นคงวา เราก็จะต้องมีความเป็นคนคงเส้นคงวา, *ความเป็นมนุษย์* ของเรา ก็ต้องคงเส้นคงวา. *ความเป็นพุทธบริษัท* ของเราก็ต้องคงเส้นคงวา *ความเป็นไทยเป็นคนไทย* ของเราก็ต้องเป็นอย่างคงเส้นคงวา, ความคงเส้นคงวาเท่านั้นที่จะช่วยเราได้.

บรรพบุรุษของเรา เคยมีความคงเส้นคงวาต่อธรรมะ ; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านก็เคยรอดอยู่ด้วยอำนาจของธรรมะ นอนไม่ต้องปิดประตูเรือน, วัวควายปล่อยไว้ที่ไหนก็ได้, ไม่ต้องใส่คอกที่มีกุญแจเหมือนสมัยนี้. สมัยนั้นนอนใต้ถุนเรือนก็มีคนมายิง, นอนอยู่ในห้องก็มีคนบุกเข้าไปถึงห้องนอน อย่างนั้น. นั่นแหละคือผลของการที่ไม่มีธรรมะอย่างคงเส้นคงวา.

ขอให้ท่านทั้งหลายระลึกรู้ถึง ธรรมะ ว่าเป็นสิ่งที่มีความคงเส้นคงวา. จะทำอย่างหลุ่ๆ ล่อๆ ปลุกมะลิซ้อนออกดอกมาเป็นมะลิลา, อย่างนั้นมันก็ไม่เหมาะที่จะได้รับประโยชน์จากธรรมะ, จะต้องทนทรมานต่อไปด้วยความไม่คงเส้นคงวาของตน.

ไทยต้องคู่กับธรรม ธรรมต้องคู่กับไทย, ความเป็นไทย เป็นได้ด้วยความมีธรรม. หมดธรรม หรือ ธรรมะแล้ว ความเป็นไทยก็จะไม่เหลืออยู่; เพราะเป็นทาสของกิเลสเสียเต็มที่แล้ว. ก็จะต้องทำอะไรผิดพลาด ไปตามอำนาจของกิเลส; แล้วความเป็นไทยก็จะสูญเสียไป. ความเป็นไทยในภายในสูญเสียแล้ว; ความเป็นไทยในภายนอกก็จะสูญเสียตาม.

เราจงเป็นไทยให้คงเส้นคงวา, เป็นพุทธบริษัทไทยให้คงเส้นคงวา เช่นไม่ต้องหยุดชดเชย วันชาติ วันศาสนา วันพระมหากษัตริย์ ที่เผอิญไปตรงกับวันอาทิตย์นั้นอีกต่อไป ก็จะมี ความคงเส้นคงวา ตรงกันทั้งปากและใจยิ่งขึ้น นี่แหละคือการมีธรรมะอย่างคงเส้นคงวา. ไทยต้องคู่กับธรรม, ธรรมต้องคู่กับไทย จึ่งจะยังคงความเป็นไทยไว้ได้.

ขอให้พุทธบริษัทชาวไทยเรา เอาธรรมะกลับมา คึงธรรมะกลับมา ด้วยความเป็นคนคงเส้นคงวา แล้วเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ในการเสวยความสุขตามแบบของพุทธบริษัทยิ่งขึ้นไป จงทุกประการเทอญ.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการความถูกฝาถูกตัว.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวด้วยความมุ่งหมายว่า ธรรมะจะกลับมา; ถ้าธรรมะไม่กลับมาโลกาวินาศ; อย่างน้อยเราก็ไม่มีแผ่นดินอยู่. หมายความว่า ธรรมะหายไปเท่าไร อันธพาลก็เกิดขึ้นแทนเท่านั้น จนอันธพาลเต็มไปหมด รุกรานถึงห้องนอน. เราก็ไม่มีแผ่นดินจะอยู่ โลกก็จะวินาศ เพราะความไม่มีธรรมะนั้นเอง.

[ปรารภทบทวน.]

สมัยโบราณโน้น เมื่อยังมีศีลธรรมดีกวานี้ เด็กตัวเล็กๆ ๔-๕ ขวบ คนเดียว ก็เฝ้าบ้านได้ : พ่อแม่บอกให้เฝ้าบ้านเพื่อไปนาไปป่า, หรืออยู่ในป่าก็มาตลาด ก็ไม่มีอะไร. เดียวนี้มันไม่ได้ สมัยนั้นตำรวจคนเดียว ก็เฝ้าสถานีได้ ปลอดภัยตลอดคืน; สมัยนี้มันไม่ได้ อยู่กันตั้งหลายสิบคน ก็ยังถูกบุก

ถูกเผา สมัยโน้นทุกคนเขาถือว่าโรงพักเป็นของเขาทุกคน. ^๕เดี๋ยวมันไม่เป็น
 อย่างนั้น. หนังสือพิมพ์ลงข่าวปล้นบ้านนายตำรวจ, นายพลตำรวจ, ปล้นบ้าน
 ผู้ว่าราชการจังหวัด มันล้วนแต่เป็นสิ่งที่ไม่เคยมี.

ถ้าเราต้องการให้ธรรมะกลับมา เราก็ต้องมีสิ่งที่ธรรมะต้องการ
 เป็นการลงทุน. ^๕ครั้งที่แล้วมา อาตมาได้กล่าวถึงข้อที่ว่า ธรรมะเป็นสิ่งที่ต้อง
 การความคงเส้นคงวา; ส่วนในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยห้วนๆว่า ธรรมะ
 ในฐานะสิ่งที่ต้องการความถูกฝาถูกตัว.

ความ คงเส้นคงวา กับความ ถูกฝาถูกตัว นั้นมันเนื่องกันอยู่. ยก
 ตัวอย่าง อย่างว่าผู้แทนจะมาเป็นรัฐมนตรีเสีย; ^๕ตั้งใจจะมาคุมรัฐบาลแต่มาเป็น
 รัฐมนตรีเสีย เป็นพรหมกันทั้ง ๒ อย่าง อย่างนี้. ^๕เมื่อมีกรณีเกิดเป็นปัญหา
 ขึ้นมา ถ้าวินิจฉัยด้วย spirit ของผู้แทน ผลมันก็ออกมาอย่างหนึ่ง. ถ้าวินิจฉัย
 ด้วย spirit ของรัฐมนตรี ผลมันก็ออกมาอีกอย่างหนึ่ง. มันเหมือนกับเหยียบ
 เรือ ๒ แคม หรือว่าจะเป็นเหมือนไม้ยันสองขา; อย่างนั้นมันก็ไม่แน่นัก; แม้
 มันก็แสดงลักษณะแห่งความไม่ถูกฝาถูกตัว อยู่นั่นเอง.

ต้องมีความคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว ให้แก่ธรรมะ ธรรมะ
 จึงจะกลับมา.

เอ้า, ที่นี้เราจะพูดถึงเรื่อง การถูกฝาถูกตัว กันต่อไป :-

ประชาธิปไตย ต้องคู่กันกับพลเมืองที่มีศีลธรรม; มันเป็นฝา
 เป็นตัวกันอย่างนี้. ประชาธิปไตยเพื่อเจ้า : เพื่อแต่ว่าประชาธิปไตยของประชา-

ชน เพื่อประชาชนโดยประชาชน; นี่ฟังดูมันก็น่าสนุก. แต่ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว นั่นเป็นประชาธิปไตยวินาศ, ประชาธิปไตยของประชาชนพลเมืองที่ไม่มีศีลธรรม คือประชาธิปไตยที่นำมาซึ่งความวินาศ.

ถ้าพลเมืองทั้งหมดไร้ศีลธรรมแล้ว ต่อให้พระโพธิสัตว์ หรือองค์อวตารอะไรต่าง ๑๐๐ องค์ มาปกครอง ก็ไม่มีความสงบสุข; มันไม่ถูกฝ่าถูกตัวกัน. ประชาชนพลเมืองต้องมีศีลธรรม ใครก็ปกครองได้; แม้ไม่มีการปกครองเลยก็ได้ มันปกครองอยู่ในตัวมันเองเสร็จ คือ ธรรมะนั้นเป็นผู้ปกครอง. ถ้าพลเมืองไร้ศีลธรรม องค์อวตารที่มีข่าวมาตั้งร้อยก็ปกครองไม่ได้. **เงินผัน** ก็กลายเป็นเงินผลาญไปหมด โดยเจ้าหน้าที่หรือราษฎรที่ไร้ศีลธรรม.

ความไร้ศีลธรรม คืออะไร? ความไร้ศีลธรรม คือการไม่ทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง, ไม่ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง; เช่น ชี้เกียจ อย่างนี้เรียกว่าไม่มีศีลธรรม. ไร้ศีลธรรม คือความเป็นมนุษย์อย่างไม่ถูกต้อง.

ขอให้เข้าใจว่า คำว่า ศีลธรรม มีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุม; แม้แต่ความไม่ชี้เกียจ. เดียวกันยังเป็นคนที่เต็มไปด้วยความชี้เกียจ; ไม่จำเป็นต้องไม่ทำงาน, ไม่หวังได้เงินเดือนไม่ทำงาน. คนที่กำลังทำงานอยู่นั้น คือทำงานด้วยจำเป็น; นี่คือความชี้เกียจ. ความไม่ถูกฝ่าถูกตัวมีอยู่อย่างนี้.

เงินผัน ที่กำลังปฏิบัติอยู่ในเวลานี้ ก็ยังมีการผัดผัดตัว คือมีหนังสือพิมพ์กล่าวถึงพวกประชาชนบางพวกขอแต่เครื่องจักร; ไม่ต้องการเงิน เขาจะทำเอง; มันสวนทางมาอย่างนี้. เพราะเขาเห็นว่า ใช้เครื่องจักร มันได้ผล

มากกว่าใช้แรงแล้วรับค่าแรง; ก็มีประชาชนที่สุจริตใจอยู่พวกหนึ่งสวนทาง^๕ ขนมา.

ในถิ่นที่มีสวนยาง กรรมกรเหล่านั้นไม่ยอมทำงานเงินผัน เพราะเขาต้องการรายได้สูงเกินไป, เขาเรียกร้องค่าแรงสูงเกินไป; ทั่วๆไปกรรมกรตั้งค่าแรงของตัวไว้สูงกว่าเงินผันเป็นอันมาก. แม้กรรมกรที่จะมาทำงานในวัดก็ยังเรียกค่าแรงสูงมาก จนจ้างกันแทบจะไม่ไหว ถ้าเผื่อมีคนโดยอมรับค่าแรงต่ำก็มีเพื่อนกันเข้ามาจะทำร้าย ว่าทำไมไปรับค่าแรงต่ำ เขาพลอยเดือดร้อนด้วยนี่แหละจึงดูเถาะว่า ความไร้ศีลธรรมนั้นมันมีอยู่อย่างไร? มันไร้ศีลธรรมกันอย่างไร?

อยากจะพูดถึงมหาวิทยาลัยของเด็กลูกทุ่ง คงจะเป็นคำแปลกสำหรับท่าน. เด็กลูกทุ่งล้วนแต่เรียน ป. ๔ มาแล้วทั้งนั้น เขาสอนกันอย่างไร? ทำไมจึงไม่รู้จักรักทำการทำงาน? มันเกลียดทำการทำงาน, เกลียดการงาน, เกลียดความเหน็ดเหนื่อย. แต่ผู้มีไก่ กัดปลา กันอยู่เป็นประจำ, ลักเล็กขโมยน้อยเป็นประจำ, เป็นเจ้าชู้ชนิดรังแกเพศหญิง ไปยิ่ยนกตกปลาในวัด. ถ้าพระทำมาก็ยิงหัวพระ. ห้องประชุมของเขา ห้องเรียนของเขาคือตามสะพานตามราวสะพาน ตามหัวถนน; มันเพียงแต่อดใจของคนโง่ที่ไร้มรรยาท. จบมหาวิทยาลัยนี้แล้วก็เพื่อพาผู้หญิงหนี ไปอยู่กันตามประสาของเขา.

นี่ มหาวิทยาลัยอย่างนี้ทำไมไม่มอง? มันเป็นลำเป็นสันเหมือนกับมหาวิทยาลัย มีอยู่ทั่วไปทุกหัวระแหง; จบมหาวิทยาลัย ตรงที่พาผู้หญิงหนีไปอยู่กันตามประสา ที่จะกลับตัวได้นั้นก็น้อยมาก.

ทีนี้ก็จะดูความไม่คงเส้นคงวา ในหมู่ข้าราชการเจ้าหน้าที่ ทำไมจึงต้องออกระเบียบมาตีียบ ทุกชั้นทุกตอน คล้ายกับว่า ไม่มีใครเลยสักคนเดียวที่จะไว้ใจได้ อ่านดูระเบียบควบคุมเงินผันแล้ว มันรู้สึกอย่างนี้ ทำไมควบคุมกันราวกับว่า ไม่มีใครสักคนเดียวที่จะไว้ใจได้? ลองคิดดูเถิดว่า ศีลธรรมมันจะเป็นอย่างไร?

อันตรายของความไม่ถูกฝ่าถูกตัว.

ดูกันต่อไป ถึงความไม่ถูกฝ่าถูกตัว, ความไม่ถูกฝ่าถูกตัว ซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่งนั้น มีอะไรบ้าง อาตมาจะ ระบุเป็นข้อๆ ไป :-

ข้อที่ ๑. ความไม่ถูกฝ่าถูกตัวของพุทธบริษัท. - เรามีแฟชั่นการแต่งตัวที่ **ไม่ถูกฝ่าถูกตัว** ของความเป็นพุทธบริษัท; แต่งตัวยั๊กิเลส, แต่งตัวอวดเบ่ง, แต่งตัวชนิดที่ส่งเสริมกิเลส. - เพลง กิตติ การรำ กิตติ **ไม่ถูกฝ่าถูกตัว**สำหรับความเป็นพุทธบริษัท. - ภาพโฆษณาทั้งหลาย **ไม่ถูกฝ่าถูกตัว**สำหรับความเป็นพุทธบริษัท. - มหรสพ และประเพณีบางอย่างหลายอย่าง และอะไรอีกมาก ที่ยัง **ไม่ถูกฝ่าถูกตัว**กับความเป็นพุทธบริษัท.

ข้อที่ ๒. ต่อไป เช่นเรื่อง การปราบ คอมมิวนิสต์ ก็รู้สึกว่ามันยัง **ไม่ถูกฝ่าถูกตัว**โดยตรรกวิทยาอย่างง่าย ๆ ก็คือว่า คอมมิวนิสต์นี้ อย่างน้อยก็มีตั้ง ๔ ระดับ, แล้วทำไปเหมือนกับว่ามันมีระดับเดียว.

— คอมมิวนิสต์ *ชั้นหัวกะทิ* นี้มีอุดมคติในลัทธิยึดถือแท้จริง.

— คอมมิวนิสต์ *กลาง ๆ กะทิ* ไม่ค่อยเข้าถึงอุดมคติอะไร ; แต่หวังความเป็นใหญ่เป็นโต เมื่อประสบชัยชนะก็จะเป็นไปทำนองขบถ หรือล่าเมืองขึ้น.

— คอมมิวนิสต์ *หางกะทิ* นี้เพื่อสนุกสนาน เฮฮารับจ้าง มีความจำเป็นบางอย่าง ทำให้ต้องอยากเป็นคอมมิวนิสต์.

— คอมมิวนิสต์ *กากมะพร้าว* ชั้นสุดท้าย นี้เขวากันว่า ได้แก่พวกที่เจ้าหน้าที่ยัดเยียดให้เป็น เดียวจะไม่มิงานทำ.

คอมมิวนิสต์มีตั้ง ๔ ระดับเป็นอย่างน้อย ต่างกันอย่างกับฟ้ากับดิน ; แล้วเราก็มีวิธีปราบอย่างเดียวกันนั้นเสมอทั้งหมด : ใช้แต่ ป. บั้น ไม่ใช้ ป. ปาก ป. เหมือนกัน ป. บั้น กับ ป. ปาก ; เราใช้แต่ ป. บั้น ไม่ได้ใช้ ป. ปาก หรือ ใช้ไม่เป็น.

และภาษาที่ใช้กับ ป. บั้น นี้ มันก็มีแต่ขู่เข็ญสาบแช่ง ไม่มีภาษาที่จะจูงใจ ฟัน้องในครอบครัวที่เขาเข้าใจผิด แดกแยกออกไป ว่ากลับมาเถิด, กลับมาเถิด, พวกญาติทั้งหลาย ๘๐-๙๐ เปอร์เซนต์ เขาหวังการกลับมาของคุณ. เขาไม่อาจจะเห็นด้วยกับความคิดของคุณ. การทำเช่นนั้นมันไม่ถูกต้อง ยังใช้สิทธิเสรีภาพไม่ถูก. จงเอาสิทธิเสรีภาพนั้น มาแลกกับความรักของญาติ ของเพื่อนดีกว่า กลับเข้าสู่ครอบครัวเดิมเสีย ซึ่งเราอาจจะสร้างกันได้ยอดเยี่ยมที่สุด.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. อีกต่อไป เพราะการศึกษา *ไม่ถูกฝาดูกตัว*. การศึกษาตัวน ; ถ้าเป็นสัตว์ก็หางตัวน. ถ้าเป็นพระเจดีย์ก็ยอดตัวน. รู้ได้โดยที่มี

นักศึกษาไปคุย ที่วัดกับอาตมา ไปซักถามนั่นนี่ ถามปัญหาที่แสดงให้เห็นว่า นักศึกษาเหล่านี้ ไม่รู้จักพุทธศาสนาเอาเสียเลย. สอนกันอย่างไร? นักศึกษา ไม่รู้จักพุทธศาสนาเอาเสียเลย. เขากล่าวว่าพุทธศาสนาแก้ปัญหามาได้ไหม? สร้างสันติภาพในโลกได้ไหม? พุทธศาสนาต่างกับคอมมิวนิสต์อย่างไร? ต้องอธิบายกันยกใหญ่ กว่าที่จะรู้ว่าพุทธศาสนาเป็นอย่างไร, แก้ปัญหาได้โดยประการทั้งปวง; ไม่จำเป็นจะต้องใช้วิธีอื่น นอกจากธรรมะ ในการแก้ปัญหามาของโลก.

นี่การศึกษามกพร่อง ไม่ถูกฝ่าถูกตัว นักศึกษาไม่รู้ว่พุทธศาสนาเป็นอย่างไร? มนุษย์จะรอดได้ด้วยธรรมหรือด้วยอะไร?

ที่นี้ดู ข้อที่ ๔. ต่อไป เรื่องพิธีรีตอง ที่ยังไม่เหมาะกับพุทธบริษัท, ยังไม่ถูกฝ่าถูกตัวกับพุทธบริษัท. ยกตัวอย่างเช่นพิธีแรกนาขวัญ, การทำพิธีแรกนา^{นี้}ดี ถูกต้องกับพุทธบริษัท เป็นเรื่องกตัญญูกตเวที แม้แต่จะมี ความหมายว่า ขอบพระคุณเจ้าแม่โพสพ อย่างนี้มันก็ยังดีและเป็นไปตามหลัก พุทธศาสนา คือความกตัญญูกตเวที การให้เกียรติแก่การทำนา ซึ่งเป็นกระดูก สันหลังของประเทศชาติ.

แต่ว่าในพิธีนั้นมีการเสี่ยงพระโคกินหญ้า, พระยาหยิบผ้า, ^{นี้}ไม่ เป็นพุทธศาสนาเลย; ไม่ถูกฝ่าถูกตัวกับพุทธบริษัทเลย ควรจะเลิกเสียดีกว่า ในส่วนที่เป็นความเสี่ยงทำนองนี้. ถ้าไม่เลิก ก็ใช้คำทำนายให้ใหม่ ว่ามันจะ ออกมาในรูปอะไร? พระโคจะกินอะไร? พระยาจะหยิบผ้าขนาดไหน? ก็ต้อง ทำนายว่า ชาวนาทุกคนประมาทไม่ได้ ต้องทำหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัดเต็มที่.

หรือจะแปลความเป็นอย่างอื่นว่า ถ้าพระโคกินอะไร ก็ต้องบอกว่า
 ขวานาต้องใช้ธรรมะข้อนี้ ๆ, พระโคกินอย่างอื่นใช้ธรรมะข้อนี้ ๆ. เช่น บินจะ
 ต้องใช้ธรรมะคือขันติ ออดทนกันอย่างยิ่ง. บินจะต้องใช้วิริยะ กล้าหาญหากเพียร
 อย่างยิ่ง. บินจะต้องใช้สัจจะ ความซื่อสัตย์ซื่อตรงกันอย่างยิ่ง. บินจะต้องใช้
 เมตตา เอื้อเฟื้ออารีแก่กันอย่างยิ่ง. อย่างนี้จะดีกว่า คือมันจะถูกฝ่าถูกตัวกับ
 พุทธบริษัท.

ต่อไป ข้อที่ ๕. จาริตบางอย่าง ทำลายพุทธศาสนา ไม่ถูกฝ่า
 ถูกตัวกับพุทธบริษัท. เช่นว่า เอาพระเครื่องมาพวงใหญ่ แขนวไว้ที่คอ แล้วก็
 ยกแก้วเหล้าเข้าปากขำหัวท้าน ทุกคราวที่ดื่ม. ตามร้านเหล้าร้านอาหาร แม้
 การดื่มอวยพรอย่างมีเกียรติของบุคคลชั้นสูง ก็ยกแก้วเหล้าชูเหนือหัว ขำหัว
 พระพุทธรูป นี่ทำลายความเป็นพระเศียรหมดไป เหลือแต่หัว. ถ้าให้ถูกก็อย่า
 แขนวข้างหน้าได้คาง, เอามาแขวนไว้ข้างหลังจะดีกว่ากระมัง จะไม่ต้องขำหัว
 ทาน.

พวกแขวนกางเขนแล้วดื่มเหล้า นี่หาดูยากกว่าพวกแขวนพระเครื่อง
 แล้วดื่มเหล้า. แขนวพระเครื่องมาเต็มคอ ได้กลิ่นเหล้ามาแต่ไกลหลายวา
 บอกอาตมาว่าช่วยเป่าหัวที. อาตมาบอกว่าทำไมเป็น ไม่เคยศึกษา, เขามองดู
 ตาถลนร้องว่า แฮะ, คล้ายกับจะกัดอย่างนั้นแหละ. นั้นนะขอให้คิดดูเถอะว่า
 มันเป็นอย่างไร พวกแขวนพระเครื่อง.

อาตมาขอประท้วงกิจกรรมอันนี้; ในนามของพุทธศาสน เป็นศาสน
 ของพระพุทธเจ้า ขอประท้วงว่า ไม่สมแก่ความเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรูป?

แล้วประทั่งแทนในนามของผู้ทำพุทธานุสสขะ จะทำพุทธานุสสขะกันก็ร้อยครั้ง พันครั้ง ก็ถูกมาแขวนเอาแก้วเหล้าข้ามหัวอย่างนี้ จะทำพุทธานุสสขะไปทำไมกัน? มันจะไม่มีประโยชน์อะไร?

ข้อต่อไป ข้อที่ ๖. ที่อยากให้ ก็คือว่า กฎหมายดีเกินไป, กิจการ ราชทัณฑ์ดีเกินไป. กฎหมายดีเกินไป กว่าที่จะเอามาใช้กับคนที่ไม่ค่อยมี ศีลธรรม. ทัณฑสถานเปิด หรือการคุมความประพฤตินั้น จะเอามาใช้; พิจารณาให้ดีก่อน ว่ามันถูกกับบุคคลที่ยังหย่อนในทางศีลธรรมหรือไม่? ระเบียบปฏิบัติการมันเถรตรงอย่างหล้นหลับตามากเกินไป.

ตัวอย่างเช่นเมื่อเร็วๆ นี้ หญิงหม้ายคนหนึ่ง อยู่กับลูกเล็กๆ กลางป่า มีโจรมาปล้น เจ้าหน้าที่จับคนที่สงสัยได้ จะให้หญิงหม้ายคนนั้นชี้ตัวโจร ระบุ คนร้าย. นี่คิดดูเถอะว่ามันจะทำได้ยังไง หญิงหม้ายคนเดียวอยู่กับลูกเล็กๆ ในป่า แล้วจะให้ชี้หน้าระบุคนนั้นว่าเป็นโจร แล้วหลังจากนั้นมันจะอยู่ได้อย่างไร. นี่ระเบียบหล้นหลับตา มันทำให้ปฏิบัติไม่ได้.

เรามีระเบียบที่ดีเกินไป เสียเวลา เสียแรงงานของคน เช่นว่า ใน กรณีที่รับสารภาพแล้ว ยังต้องทำแผนประทุษกรรม ปรากฏเต็มไปในหน้า หนังสือพิมพ์. นี่จะเสียเวลากันทำไม? จะเสียเรี่ยวแรงของตำรวจทำไม? จะเสียข้าวของในการกระทำความผิดทำไม? ควรจะพิจารณาว่า มันดีเกินไปหรือไม่? ไปเอาอย่างไครมา?

ประชาชนยังเหมาะกับระบบอัยการศึก; เรากลับจะใช้ระบบ ประชาธิปไตยใส่น้ำอ้อย, เอากฎหมายที่ควรใช้กับพวกที่มีศีลธรรม มาใช้กับ

พวกที่ยังเป็นป่าเถื่อนอยู่. แม้แต่พระพุทธองค์ ก็ยังทรงใช้สิ่งที่เรียกว่า อุบาย
หยาบ กับพวกที่ยังหยาบอยู่ และถึงกับทรงฆ่าคนพวกนี้ตามแบบของพระองค์.

ขอให้นึกดูถึงข้อที่ว่า กฎหมายดีเกินไป ระเบียบดีเกินไป กิจกรรม
ราชทัณฑ์ดีเกินไป นี่มันจะช่วยได้อย่างไร?

เอา ที่นี้ ข้อที่ ๗. ก็จะมาถึง ความจำเป็น ที่จะต้องมีการถูกฝึ
กตัว ระหว่างบุคคล ระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เป็นต้น.

ความไม่ถูกฝึกตัวนั้น มันทำให้พูดกันไม่รู้เรื่อง ปกครองกัน
ไม่ได้; แม้แต่ผิวเมีย ถ้าไม่มีความถูกฝึกตัว มันก็อยู่กันไม่ได้ ทำความ
เข้าใจกันไม่ได้ สามัคคีกันไม่ได้; จะเรียกร้องสามัคคีกัน ให้มันเหนียวแรง
เปล่าๆมันก็มีไม่ได้. ประชาธิปไตยของประชาชนที่ไร้ศีลธรรม. นั่นก็คือ
ประชาธิปไตย ที่จะเชือดคอประชาชนเหล่านั้นนั่นเอง. นี่เพราะมันผิดฝึ
กตัวเกินไป.

ดูต่อไปถึง ข้อที่ ๘. ว่า ธรรมะจะเป็นฝึเป็นตัวได้อย่างไร? ธรรมะ
เป็นฝึ หรือเป็นตัว ตอบว่าเป็นได้ทั้ง ๒ ฝ่าย; เป็นได้ทั้งฝึและทั้งตัว
แล้วแต่กรณีว่าฝ่ายไหนจะต้องปฏิบัติอย่างไร.

ธรรมะที่ทำให้เกิดฝึเกิดตัว เหมาะสมแก่กันและกันนั้นแหละจำเป็น
อย่างยิ่ง. ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ต่างฝ่ายต่างต้องมีธรรมะ เป็นฝึฝ่ายของ
ตนๆ นักเศรษฐิกิจหรือนักการเมืองที่หาแต่ประโยชน์ของตน ประโยชน์เพื่อ
พรรคของตน นี่นับว่าเขาผิดฝึผิดตัว กับความเป็นมนุษย์ของเขาเป็นอย่างยิ่ง.

การหลงทรัพย์หลงอำนาจ คือการผิดฝาผิดตัวของตัวเอง ยิ่งทำไปก็ยิ่งทำให้ตัวเองเป็นทุกข์.

เอา, ที่นี้ ข้อที่ ๙. มาดูคู่ของการถูกฝาถูกตัว ผู้ที่บังคับจิตใจได้ ในทางศีลธรรม นี้จะมีความถูกฝาถูกตัว สำหรับจะเป็นผู้มีหิริและโอตตปปะ. ผู้มีหิริ และ โอตตปปะ นั้นถูกฝาถูกตัว กับการที่จะเป็นผู้มีศีล. ผู้มีศีล จะมีความถูกฝาถูกตัวกับการที่จะเป็นผู้มีสมาธิ. ผู้มีสมาธิ มีความถูกฝาถูกตัวกับการที่จะมีปัญญา. การมีปัญญา ย่อมถูกฝาถูกตัว กับการที่จะบริสุทธิ์หลุดพ้นจากปัญหา, หรือความทุกข์ทุกข์ประการ.

มีศีลธรรมแล้วจะมีการถูกฝาถูกตัว.

การ มีศีลธรรม นั้น มันเป็นการถูกฝาถูกตัว ในการที่จะเป็นนักสหกรณ์ที่ดี, นักเศรษฐกิจที่ดี, นักการเมืองที่ดี, นักปกครองที่ดี, เจ้านายที่ทุกระดับที่ดี ต้องมีศีลธรรมเป็นฝาเป็นตัว. ธรรมะต้องถูกฝาถูกตัวกับโลก มิฉะนั้นโลกจะไม่เป็นโลก; แต่จะเป็นโลกาวินาศ คือความวินาศของโลก. การแยกโลกออกจากธรรมะ คือความบ้ำหลังที่สุดของหม่มมนุษย์.

ระบอบเผด็จการนี้ ถูกฝาถูกตัวกับพวกที่ไร้ศีลธรรม. ระบอบเผด็จการที่ดีนั้น คือทำอย่างพอกับลูก ข้อนี้ถ้าหากว่าเรื่องพระเจ้าอโศกฯ มิใช่เป็นเรื่องนิยายแล้ว นั่นแหละคือตัวอย่างที่ดีของการถูกฝาถูกตัว. เผด็จการอย่างพอกับลูก พ่อขุนรามคำแหงก็น่าจะอยู่ในกลุ่มนี้. ธรรมะควบคุมเผด็จการได้ดี ให้มันถูกฝาถูกตัว.

ในที่สุตนี้ ก็ขอหวัง ขออ้อนวอน ขอตั้งความปรารถนาว่า ขอให้ธรรมะกลับมา, ให้ธรรมะกลับมาสู่โลก, ให้ธรรมะกลับมาสู่มนุษยชาติ. ให้ธรรมะกลับมาสู่ นักเศรษฐกิจ ให้ธรรมะกลับมาสู่ นักการเมือง ให้ธรรมะกลับมาสู่ นักปกครอง ให้ธรรมะกลับมาสู่ สภาผู้แทน ให้ธรรมะกลับมาสู่ รัฐบาล ให้ธรรมะกลับมาสู่ ประชาชน เกิด ให้มีความถูกผิดถูกตัวแก่กันและกันทุกฝ่าย.

ธรรมะกับโลกต้องถูกผิดถูกตัว โลกจึงจะอยู่รอด มนุษย์จึงจะอยู่รอด : จะมีนักเศรษฐกิจที่เข้าไปเพื่อประโยชน์ของประชาชน, นักการเมืองที่เข้าไปเพื่อประโยชน์ของประชาชน, นักปกครองที่เข้าไปเพื่อประโยชน์ของประชาชน, รัฐบาล หรือรัฐบาล ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชน.

ธรรมะกลับมา อย่างนี้แล้ว ความถูกผิดถูกตัวจะเป็นไปถึงระดับสูงสุด และเป็นไปได้โดยง่ายด้าย ไม่เกินวิสัย.

ถ้าธรรมะแยกจากการเมือง โลกนี้ก็คือเมืองนรกทันตาเห็น. ถ้าธรรมะแยกจากการเมือง โลกนี้ก็คือเมืองนรกทันตาเห็น. ถ้าธรรมะแยกจากการเมือง โลกนี้ก็คือเมืองนรกทันตาเห็น.

ขอแสดงความหวังว่า พุทธบริษัททุกคน จะมีความเป็นพุทธบริษัทของตน อย่างถูกผิดถูกตัว ต่อบุคคลทุกแขนงรอบด้าน.

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ เป็นชาวพุทธ เป็นไทยพุทธกันทั้งประเทศ, หรือเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ, จนต้องเรียกว่าประเทศไทยเมืองพุทธ; แต่ยังมีคนไม่ถูกผิดถูกตัว บางอย่างบางประการเหลืออยู่. ข้อนี้ไม่ควร

แก่ประเทศไทยเมืองพุทธเลย เมื่อเกิดขัดแย้งสวนทางกันอยู่อย่างนี้แล้ว ความสงบสุขจะมีได้อย่างไร?

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทั้งที่เป็นนักปกครอง และผู้ถูกปกครอง จงได้วินิจฉัยในเรื่องนี้ให้ดี ๆ ว่าธรรมะนั้นจะมีมาได้ ก็ต่อเมื่อมีสิ่งที่ธรรมะต้องการ. ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการความคงเส้นคงวา นี่เราต้องมีความคงเส้นคงวา. ธรรมะต้องการความถูกฝาถูกตัว; เราก็ต้องมีความถูกฝาถูกตัว; มีความคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัวแล้ว ทุกอย่างจะเป็นไปในทางที่ถูกต้อง. คือธรรมะจะกลับมาโดยง่าย แล้วก็จะอยู่กันอย่างนอนตาหลับ, ไม่มีอันตรายรุกรานเข้าไปถึงห้องนอน ดังที่มันได้แสดงวิแวให้เห็น.

ขอให้ความถูกฝาถูกตัวนี้ มีแก่พุทธบริษัททุกคน ทุกที่ ทุกสถาน ทุกกาล ทุกเมื่อ; แล้วพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็จะเป็นที่พึ่งแก่เราได้จริง, ไม่เพียงแต่มีสัญญาลักษณเม้าแขวนไว้ที่คอ แล้วยกแก้วเหล้าขึ้นดื่มข้ามหัวท่าน จนหมดความเป็นพระเคียร ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น.

ขอให้พุทธบริษัท รู้จักสำนึกในความเป็นพุทธบริษัท รู้จักทำตัวเองให้เป็นพุทธบริษัท อย่างถูกฝาถูกตัวกับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; ความสุขเจริญงอกงามในที่ทุกอย่างทุกสถาน ก็จะมีโดยไม่ต้องมีใครให้พร มันเป็นไปได้ในตัวมันเอง.

การบรรยายปาฐกถาธรรม สมควรแก่เวลาแล้ว คือหมดเวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายนี้ไว้ ด้วยความหวังดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ขอให้จงเป็นไปตามนั้นโดยทุก ๆ ประการ เทอญ.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการ ความมีหัวมีหาง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะ
สิ่งที่ต้องการความมีหัวมีหาง.

ฟังดูรู้สึกว่าคุณก็อยู่มาก ขอให้มาถึงการบรรยายครั้งที่แล้วมา ซึ่ง
บรรยายโดยหัวข้อว่าธรรมะในฐานะที่จะต้องมีความ คงเส้นคงวา, มีความถูกต้อง
ถูกตัว, วันหนึ่งว่ามีหัวมีหาง. หมายความว่า คนเราจะต้องประพฤติอย่างนั้นธรรมะ
จึงจะมากอยู่กับเรา; ดังนั้นจึงพูดว่าธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการความมีหัวมีหาง.

ต้องมีการระต่อกัน ธรรมะจึงจะอยู่กับเรา.

พวกเราจะต้องประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่มีหัวมีหาง ธรรมะจึง
จะอยู่กับเรา; ถ้าไม่มีหัวไม่มีหาง ท่านลองคิดดูเถอะว่ามันจะเป็นอย่างไร ?

จงมองดูที่ปู ปูมันไม่มีหัว แล้วมันก็ยังไม่มีหางด้วย มันเลยต้องเดินไปข้าง ๆ อย่างข้าง ๆ คู ๆ, เดินเหมือนปูไปข้าง ๆ ก็ได้แต่วิ่งลงรู จะเหาะขึ้นฟ้าไม่ได้ เพราะมันไม่มีหัวไม่มีหาง.

ความมีหัวใจมีหางนี้ จำเป็นในการที่เราจะมีธรรมะ. ขอให้จำไว้ว่า ธรรมะต้องการความคงเส้นคงวา ความถูกต้องถูกตัว ความมีหัวใจ; แล้วธรรมะก็จะอยู่กับเรา.

ทีนี้ก็จะขอยืนยันว่า อาตมาบรรยายปาฐกถาธรรมทุกครั้ง ด้วยความมุ่งหมายอย่างเดียวกันนั่นคือว่า ธรรมต้องกลับมา; มิฉะนั้นโลกาจะวินาศ. เราต้องมีธรรมะ, เราต้องมีธรรมะ, เราต้องมีธรรมะ, ธรรมะคือสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง.

ขอให้ดูที่ กรณีจำเป็นที่สุด คือความเป็นประชาธิปไตย. เราเป็นประชาธิปไตยกันได้ เท่าที่เรามีธรรมะอยู่ในประชาชน. ประชาชนมีธรรมะหรือศีลธรรมเท่าไร เรามีประชาธิปไตยได้เพียงเท่านั้น. ถ้ามีละนั้นแล้วจะมีความน่าใน อยู่ในประชาธิปไตยนั้น. นับตั้งแต่เลือกผู้แทนขึ้นไป, ประชุมกันเป็นรัฐสภาในที่สุด, ไม่มีศีลธรรมเท่าไร เราก็ไม่มีประชาธิปไตยเต็มใบหรือครึ่งใบ แม้แต่เสียใบก็ยังไม่ได้ จะมีประชาธิปไตยเต็มใบมันก็อยู่ที่ตรงนี้.

อาตมาขออ้าว่า เราเป็นประชาธิปไตยได้ เท่าที่ประชาชนของเรามีศีลธรรม. เราเป็นประชาธิปไตยได้เพียงเท่าที่ประชาชนของเรามีศีลธรรมเท่าไร; เราจะเป็นประชาธิปไตยได้ เพียงเท่าที่ประชาชนของเรามีศีลธรรม.

เมื่อเราต้องการประชาธิปไตย เราก็ต้องรีบ มีประชาชนที่ประกอบไปด้วยศีลธรรม. ถ้าศีลธรรมเต็มประชาธิปไตยก็เต็มใบ ไม่อย่างนั้นก็ครึ่งใบ เสี้ยวใบ กระทั่งไม่พอใช้, มีไม่พอใช้.

ธรรมะต้องมีแก่นมนุษย์ แม้เกี่ยวกับการเมือง.

ที่นี้อยากจะบอกกล่าวไว้ว่า มีคนเขียนทั่วไปยังถามมาว่า *ทำไมเป็นพระเป็นสงฆ์พูดเรื่องการเมือง ?*

นี่ขอบอกว่าไม่ใช่; อย่าไปมองกันอย่างนั้น; ไม่ได้พูดเรื่องการเมือง แต่พูดเรื่องธรรมะ. ธรรมะต้องมีที่มนุษย์ ต้องมีที่การเมือง ที่กำลังครอบงำมนุษย์. โลกกำลังถูกครอบงำด้วยการเมือง. ถ้าการเมืองไม่มีธรรมะแล้วมาครอบโลก แล้วโลกนี้จะเป็นอย่างไร ?

ที่นี้เพื่อให้การเมืองมีธรรมะ เราจึงพูดถึงธรรมะ แม้ที่เกี่ยวกับการเมือง. การเมืองมีธรรมะ จึงจะเป็นที่พึ่งแก่มนุษย์ได้. เศรษฐกิจก็ต้องมีธรรมะไม่ใช่เศรษฐกิจเหมือนกำลังมี ๆ กันอยู่. การปกครองก็ต้องมีธรรมะ สังคมก็ต้องมีธรรมะ. การผลิตต่าง ๆ ก็ต้องประกอบไปด้วยธรรมะ. การซื้อ การขาย การนายหน้า การขนส่ง ก็ต้องมีธรรมะ; ถ้าไม่มีธรรมะ มันก็คือความวินาศ. นี่จึงขอยืนยันว่าพูดธรรมะ ไม่ใช่พูดการเมือง.

ต้องมีธรรมะในทุกกรณีจะแก้ปัญหาก็ได้.

ที่นี้มีบางคนแย้งว่า โอ๊ย, บัณฑิตพูดถึงธรรมะ ให้อัมปากอัมท้องเสีย ก่อน จึงค่อยพูดถึงธรรมะ. นี่เขาไม่ดูให้ดี, เขาไม่ดูให้ดี, ดูให้ดีที่จะว่า ที่ไม่มีอะไรจะกินนั่นเพราะไม่มีธรรมะ. ถ้ามีศีลธรรม หรือ มีธรรมะ แล้วจะมีกิน และมีใช้, มีเหลือกินเหลือใช้; เพราะว่าธรรมะหรือ ศีลธรรมข้อแรกก็คือ การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์. คนที่กระทำอยู่อย่างนั้นจะอดได้อย่างไร?

เขาไม่มีธรรมะมาเป็นหัว เขาจึงไม่รู้จักหาใส่ปากใส่ท้อง, หรือไปหาโดยวิธีอันธพาลแบบรวลัด. เช่นดั่งภรรยาให้คว่าลงในที่เปลี่ยว แล้วก็ชนเอาของไป, ปลดทรัพย์สมบัติแม่ที่เนื้อที่ตัว อย่างที่เรียกว่า เหลือแต่กางเกงใน เอาไป. นี่เขาไม่มีธรรมะ ก็มาอ้างว่าไม่มีใส่ปากใส่ท้องแล้วก็ทำถึงอย่างนี้. นี่ขอให้เลิกพูดว่า อัมปากอัมท้องเสียก่อนจึงค่อยมีธรรมะ แต่พูดเสียใหม่ว่า เพราะไม่มีธรรมะจึงไม่มีอะไรจะกิน.

ที่นี้บางคนมาท้วงว่า ความเป็นวิกฤตการณ์, มีวิกฤตการณ์เดือดร้อนอย่างนี้ มันเป็นธรรมดาโลก มันต้องมีอยู่ในโลก หลีกไม่พ้น; เราอยู่กันเรื่อย ๆ ไปก็แล้วกัน ไม่ต้องพูดถึงธรรมะ ธรรมะอะไรกันให้เสียเวลา.

อาตมาขอตอบว่า ไม่จริง, ที่พูดอย่างนั้นไม่จริง. เราจะอยู่กับความเป็นอันธพาลเรื่อย ๆ ไป อย่างนั้นมันไม่ถูก; เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่เราอาจจะป้องกัน หรืออาจจะกำจัดออกไปเสียก็ได้ ให้สมกับที่เราเป็นมนุษย์ มีวิวัฒนาการ

มีพัฒนาการ. เราต้องเป็นมนุษย์ เราต้องแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้; มิฉะนั้นแล้วจะละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน.

สัตว์เดรัจฉานไม่มีวิกฤตการณ์. มันไม่สร้างวิกฤตการณ์ขึ้นมาเอง. ถ้ามีวิกฤตการณ์ในหมู่สัตว์เดรัจฉาน ก็เพราะมนุษย์ไปสร้างให้มันทั้งนั้น. มนุษย์ที่ยังมิใช่มนุษย์, เป็นคนที่ไม่มีมนุษยธรรม. คนที่ไม่มีมนุษยธรรมแล้วแม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็พลอยเดือดร้อน.

เราเป็นมนุษย์ เราต้องป้องกันวิกฤตการณ์ได้, ต้องแก้วิกฤตการณ์ได้ตามสมควร. อย่าถือเสียว่า พลอยผสมโรงกับวิกฤตการณ์ อยู่กันไปในโลกก็แล้วกัน มันจะกลายเป็นคนที่น่าละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมันไม่มีวิกฤตการณ์ มันอยู่อย่างเยือกเย็น. ความที่ต้องมีธรรมะนี้จำเป็นอย่างนี้, และก็มีคนเคยใช้ธรรมะสำเร็จมาแล้ว ในการแก้ปัญหาเหล่านี้.

ดูตัวอย่าง พระเจ้าอโศก ฯ

อาตมาขอยกตัวอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช คนบางคนก็จะยืมเยาะอยู่ในใจ ว่าอะไร ๆ ก็ยกพระเจ้าอโศกมหาราช. คนทั้งโลกยอมรับว่า พระเจ้าอโศก ฯ นี้ไม่ใช่บุคคลในนิยาย นักประวัติศาสตร์โบราณคดีทั้งหลาย ยอมรับว่ามีตัวตนอยู่ในโลก. ท่านเคยใช้ธรรมะสำเร็จมาแล้ว จนได้นามว่า ศรีธรรมาโศกราช. พระเจ้าศรีธรรมาโศกราชเกิดขึ้นเพราะมีธรรมะ.

ในระบบการเมืองของท่าน ท่าน ประกาศว่าประชาชนทุกคนเป็นลูกของข้า; จะเขียนอยู่ตามเสาศิลาข้าง ที่หน้าผาภูเขาข้าง, ประกาศว่า ประชาชนทุกคนเป็นลูกของข้า. อุดมการณ์ของท่านมีว่า ตลอดชาตินี้ทุกคนต้องมีความสุข, ตายแล้วทุกคนต้องไปสวรรค์, ทุกคนที่อยู่บนแผ่นดินนี้ต้องมีความสุข, ตายแล้วทุกคนต้องไปสวรรค์. ทุกคนที่อยู่บนแผ่นดินนี้ต้องมีความสุข ตายแล้วทุกคนต้องไปสวรรค์.

เดี๋ยวนี้มีรัฐบาลไหนบ้างในโลกนี้ ที่กล้าพูดเช่นนั้น. พูดเช่นนี้ถูกโทษ. เพราะอะไร? เพราะว่าเราไม่มีการจัดในทางศีลธรรมที่เพียงพอ.

พระเจ้าอโศกฯ มีตำรวจศีลธรรม ที่เรียกว่า ธมมมอจโจ. เรามีแต่ ตำรวจรถไฟ, ตำรวจการเมือง, ตำรวจท่องเที่ยว, ตำรวจเทศกิจ, ตำรวจอะไร มาก จนท่านอธิบดีเองก็จะจำไม่ไหวอยู่แล้ว ลองคิดดู แต่เราไม่มีตำรวจศีลธรรม ตำรวจเทศกิจ ที่เล่นเอาเถิดกับแม่ค้าหาบเร็น ก็ไม่รู้จักชนะสักที, อย่างว่าแต่จะมี ตำรวจศีลธรรม, ถึงกับจับพระสักได้.

ตำรวจศีลธรรม ของพระเจ้าอโศกฯ นี้ เป็นที่น่าสนใจ เคยจับพระที่ สอนผิดหลักพระพุทธศาสนาให้สึก ไม่ยอมสึกถึงกับฆ่าเสียก็มีจำนวนมาก. ศิลาจารึกที่ตำบลสารนาถพาราณสีนั้น มีปรากฏอยู่ว่า พระอย่าแตกกัน ถ้าพระแตกกันจะให้hungผ้าขาว, hungผ้าขาวหมายความว่า เป็นคฤหัสถ์.

หน้าที่ของตำรวจศีลธรรม ก็คือ ควบคุมสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตามพระบรมราชโองการ. ตำรวจศีลธรรมเข้าไปตรวจได้ถึงห้องนอน ห้องส้วม

ในครัว. นี่เข้าไปตรวจได้ถึงอย่างนี้ ให้ทุกอย่างมันเป็นไปตามทางของศีลธรรม. โดยทั่วไปก็จะตรวจว่า ทุกคนได้ปลุกต้นไม้ ได้ปลุกต้นมะม่วง ต้นขนุน ต้นพิกุล สร้างศาลา สร้างบ่อน้ำกันทุกบ้าน ตามพระบรมราชโองการหรือไม่?

นี่แหละ เป็นตำรวจศีลธรรม เพราะมีตำรวจศีลธรรม จำนวนมาก พอใช้ พระเจ้าอโศกฯ ก็กลายเป็น พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชขึ้นมา ดังนี้.

แต่อาตมาคิดว่า เรายังจะพูดอะไรได้มากกว่าพระเจ้าอโศกฯ; พูดแต่ว่า ทุกคนที่นั่นต้องมีความสุข ตายแล้วทุกคนต้องไปสวรรค์นี้. อาตมาไม่รู้สักพอใจ ยังไม่พอ; ต้องพูดว่าทุกคนต้องอยู่กับนิพพาน ที่นั่นและเดี๋ยวนี้. พูดว่า ตายแล้วไปสวรรค์ นั้นมันยังน้อยไป : ต้องพูดว่าทุกคนต้องอยู่กับนิพพาน ที่นั่น เดี๋ยวนี้ ในชาตินี้.

ในพระบาลีมีกล่าวถึง วิทยุธรรมิกนิพพาน - นิพพานในวิทยุธรรม, สามายิกนิพพาน - นิพพานชั่วสมัยๆ; นี่ก็เรียกว่านิพพานเหมือนกัน. เราอยู่กับนิพพานชั่วสมัยก็ยังได้, แต่ให้มันสมัยติดๆ กัน เกือบจะตลอดวัน.

คำว่า นิพพาน แปลว่า เย็น, เย็นเพราะไม่มีความร้อน, ว่างกิเลสเมื่อใดก็เย็นเมื่อนั้น. เวลาที่ว่างจากกิเลส นั่นแหละให้มีให้มาก อย่าให้อายสุนัขหรืออายแมว. แมวมันมีเวลาที่จิตใจว่างจากกิเลสมากกว่าคน, มันไม่เป็นโรคประสาทเหมือนคน, ไม่เป็นโรคจิตเหมือนคน, มันไม่มีความเป็นอันธพาลในท้องถิ่นเหมือนคน นี่เพราะจิตมันว่างจากกิเลส คือมันเย็น จิตใจเย็นเมื่อไร ก็มีนิพพานเมื่อนั้น.

ทุกคนต้องมีธรรมะ ตามฐานะและสภาวะการณ์.

สรุปความว่า ธรรมะเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องมี; มีได้โดยความที่คนเรามีความคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหวัหมีทาง; มีได้ด้วยการกระทำอย่างนี้ ไม่ใช่มีได้ด้วยการแต่งเพลงให้ร้องบทเดียว แล้วอะไรก็สำเร็จ. นี่แต่งเพลงให้ร้องบทเดียวอะไรก็สำเร็จ : อยากให้เขาไปเลือกผู้แทนกันมากๆ แต่งเพลงให้ร้องบทเดียว, ให้เขารักษาดี แต่งเพลงให้ร้องบทเดียว, อะไรก็แต่งเพลงให้ร้องบทเดียว, แล้วก็สำเร็จประโยชน์ นั้นมันเป็นไปได้.

ถ้าจะเรียกร้องให้มีความสามัคคีกัน, ให้ร่วมมือกัน, ให้ถือความเป็นระเบียบ, ให้เสียสละ, ให้สุจริตยุติธรรม, ให้รักษาดี, โดยบุคคลที่ไว้ศีลธรรม นั้นมันเป็นไปได้ มันต้องมีธรรมะ ผู้เรียกก็ต้องมีธรรมะ, ผู้ถูกเรียกก็ต้องมีธรรมะ ผู้จะเรียกร้องประชาชน ให้มีสิ่งเหล่านี้ต้องมีธรรมะ, ประชาชนก็ต้องมีธรรมะ, การเรียกร้องจึงจะสำเร็จประโยชน์.

ที่นี้เราจะมีธรรมะ ก็จะต้องมีการประพฤติกระทำหน้าที่ที่เรียกว่ามีหวัหมีทาง. มีหวัหมีทาง ก็คือไม่วิ่งไปข้างๆ คูๆ เหมือนปู; เพราะมันไม่มีหวัหมีทาง เหมือนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น, ไม่มีหวัหมีมันก็ต้องวิ่งไปข้างๆ เหมือนปู; แล้วจะไปถึงไหนได้อย่างไร?

มีหวัหมีทาง นี้ก็คือ มีความสูงมีความต่ำ มีพระบาลี ว่า ทุกฺโข สมานสฺวาโส — การอยู่เสมอกันนั้นเป็นทุกข์ ก็จะต้องมีระบอบ senior junior อย่างที่เรียกกัน.

ระวังประชาธิปไตยเพื่อเจ้า ไม่มีหัว ไม่มีหาง ไม่มีสูง ไม่มีต่ำ. ส.ส. ที่เลือกมาก ต้องเอาใจผู้เลือก จนหมดหัว จนหมดตัว; หมดความเป็นหัว เพราะประจบประแจงผู้เลือก อย่างนี้มันไม่ยุติธรรมแก่ฝ่ายอื่น ถือเอาประโยชน์ เป็นหัวกันเสียหมด; ไม่ถือเอาธรรมะเป็นหัว มันก็น่าหวาดเสียว.

อุดมการณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ต้องมีเป็นลดหลั่นกันไป คือจะต้องมี หัว มีตัว มีหาง : มีหัว แล้วมีตัว แล้วมีหาง. อาตมาอยากจะเรียงลำดับว่า ต้องมีศีลธรรมเป็นหัว, มีเศรษฐกิจ มีการเมือง มีการปกครอง มีอะไรก็ตาม เป็นตัว, แล้วก็มีประชาชนที่มีศีลธรรมนี้เป็นหาง. ต้นไม้มันมีรากแก้ว; รากแก้วมันนำรากฝอย; ไม่มีรากแก้วมันก็ล้มแหล่.

ดูตามธรรมชาติ ดูกฎของธรรมชาติ ซึ่งไม่ได้เข้าโรงเรียน ไม่ได้ เรียนมหาวิทยาลัย คือแพะ แกะ ควาย วัว เหล่านั้น มันยังมีหัว มันยังมี หัวหน้าหมู่นำหมู่. ตัวนั้นไม่ต้องเป็นควายถึก โคถึกอะไร เป็นตัวเมียแ่ๆ ก็ได้, มานำหมู่ได้; เพราะมันมีธรรมชาติมาเสียมใส่. นี่หัวไม่ต้องถือดาบก็ได้; แต่ขอ ให้มีธรรมะเป็นหัว แล้วลูกหมู่นักจะเดินตาม ศีลธรรมเป็นหัวหมู่ ลูกฝูงมัน ก็เป็นหางได้โดยความสะดวกใจ. สมองเป็นหัว แสนยานภาพเป็นหาง.

“เชื้อผู้นำ ชาติพันธุ์” นี้ระวังให้ดี; อย่าเอามาหัวเราะเยาะกันเสีย. ต้องเชื่อผู้นำ แล้วชาติจะพันธุ์; อย่าเอามาหัวเราะเยาะ ว่านี่เป็นสมัย ประชาธิปไตยนะ นี่ประชาธิปไตยแล้วจะไม่มีความหัว ไม่มีตัว ไม่มีหาง มันก็จะเหมือนกับปู.

บางคนเขลาไปถึงกับว่า ระบบมีหัว มีสูง มีต่ำ นั้นมันเป็นเผด็จการ ขอให้เข้าใจกันเสียให้ดีๆ ว่า เผด็จการนี้ไม่ใช่อุดมการณ์ ไม่ใช่ลัทธิอะไร มันเป็นเพียงวิธีการสำหรับจะเอามาใช้ ให้อุดมการณ์ใดๆ สำเร็จประโยชน์ได้. ต้องเอามาใช้ให้ถูกวิธี สำหรับลัทธิหรืออุดมการณ์ที่เราต้องการ หรือเราปรารถนา.

พ่อปกครองลูกเป็นอย่างไร? อาจารย์ปกครองศิษย์เป็นอย่างไร? แม่ทัพนายกองบังคับบัญชาทหารของตนเป็นอย่างไร? มันต้องมีความเฉียบขาด พ่อที่ปกครองลูกอย่างโง่เขลา ไม่เคยสำเร็จประโยชน์; เพราะต้องให้รู้จักความหมายของไม้เรียว ไม้หวาย มันจึงจะเป็นลูกที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี เป็นอะไรที่ดีมาตามลำดับ เหมือนที่เคยเป็นกันมาแล้ว.

การมีหัวใจนั้น คือ ระเบียบวินัย สัมมาคารวะ.

การที่มีหัวใจนั้น ก็เพื่อทำให้มันเป็นไปอย่างเรียบร้อย; ไม่ต้องเป็นปู่เฒ่าขี้ไป. อาตมาต้องขอร้องสักหน่อย ที่จะต้องพูดคำที่ฟังดูแล้วมันไม่สุภาพ คือพูดว่า พระศาสนาของเรามีหัว มีตัว มีหาง, พระศาสนาของเรา มีหัว มีตัว มีหาง. หัวก็ต้องได้แก่ พระพุทธเจ้า ตัวก็ต้องได้แก่ พระธรรม หางก็ต้องได้แก่ พระสงฆ์, ครบบริบูรณ์อย่างนี้แล้ว จึงเจริญรุ่งเรืองมาได้อย่างดี จนถึงทุกวันนี้.

เดี๋ยวนี้ เรามีพระธรรมวินัย ที่ทรงแสดงไว้แล้วบัญญัติไว้แล้ว แทนพระองค์ เราก็งยังมีหัวอย่างนี้ อยู่แน่นอน, พระพุทธองค์ทรงมีระบอบเผด็จการ คือ ทรงทำพระองค์อยู่เหนือวินัยทั้งหมด.

เอ้า, มาดูชนชาติไทย, ชนชาติไทยนี้มีหัว. เรามีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีผู้ที่อยู่บนหัว อยู่เหนือหัว คือเป็นหัวสมอง สำหรับจะนำเราไป. เรามีก้าว ข้าวเจ้า, ข้าวพระพุทธเจ้า; แสดงว่าเรานี้เป็นข้าของพระเจ้า, เรามีพระเจ้าอยู่เหนือหัว, เรามีหัวเต็มที.

อย่าไปมัวโง่ประโยคที่ว่า “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” กันอยู่เลย ผู้นำเดิวนั้นหาได้ง่ายกว่าผู้นำโหล. ขอให้นึกดูเถอะว่า ผู้นำเดิวนั้นหาได้ง่ายกว่าผู้นำโหล. มันปลอดภัยกว่ากันหรือไม่?

ก็เพราะไม่มีหัว นี่แหละ จึงไม่มีใครกล้าจัดการกับพวกที่ยกแก้ว เหล้าข้ามพระเศียรพระพุทธรูปที่แขวนอยู่ที่คอ, ไม่มีใครกล้าจัดการ, ไม่กล้าจะทำแม้แต่ว่า คำบาตรกับพวกนี้, ลงพรหมทัณฑ์กับพวกนี้ ก็ไม่มีใครกล้าทำ เพราะมันไม่มีหัว.

เราดูเถิด ดูให้ดีเถิด เราจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรม แล้วเรา มีไม่ได้ เพราะเราไม่มีหัว; ยังเหมือนกับปู ยังเดินขำๆ คุๆ ไม่ตรงคลองของศีลธรรม. หลับตาดูภาพปูไม่มีหัว เดินขำๆ คุๆ ไม่ตรงตามคลองของศีลธรรม.

มีคนเขาไป ว่า มีธรรมเป็นหัวนั้นมันเสียอิสรภาพไม่เป็นประชาธิปไตย นั้นมัน เป็นประชาธิปไตยของคนโง่. ประชาธิปไตย อันธพาล, มันจึงมี

อันธพาลเต็มบ้านเต็มเมือง ไม่รู้ว่าจะหนี ไปอยู่ที่ไหน. หนังสือพิมพ์ลงข่าวข่มขืน เด็กเล็กๆ ข่มขืนลูกเลี้ยง กระทั่งข่มขืนลูกตัว นี้เป็นผลของการที่ไม่มีศีลธรรม เป็นหัวใจ สำหรับบังคับจิตใจ.

เราเป็นคนหัวขาดกันเสียหมด. คนหัวขาดเหล่านี้ กำลังแสวงหา ทรัพย์ หากาม หาเกียรติ หาอำนาจวาสนาแล้วมันจะได้ชนิดไหนมา ก็ไปคิดดู เอาเอง.

เอ้า, ดูกัน ทัวทั้งโลก สักที โลกนี้จะมีอะไรเป็นหัวใจ? มีพระเจ้า หรือมีพระธรรม เป็นหัวใจไหม? เราจะยอมเป็นคนหัวขาด ไม่มีหัวใจหรือไม่ อย่างไร?

เอกชนคนหนึ่งๆ ต้องมีหัวใจ คือศีลธรรม. หมู่ชนก็ต้องมีหัวใจ, สังคม ก็ต้องมีหัวใจ, ประเทศก็ต้องมีหัวใจ, แต่โลกกลับไม่มีหัวใจ มันน่าเศร้าใจ. มันจะพ้น จากความเป็นอันธพาลไปได้อย่างไร สำหรับโลกที่ไม่มีหัวใจ.

ขอให้ศีลธรรม หรือพระธรรม กลับมาเป็นหัวใจของโลกเสียโดย เร็วเถิด ธรรมชาติมันรอไม่ได้ มันรอไม่ได้อีกแล้ว; ขึ้นปล่อยอย่างนี้ โลกนี้ ก็จะถึงยุคมหัศจรรย์ ช่างกันอย่างฆ่าเนื้อฆ่าปลา.

ต้องประพฤติถูกตามธรรมเพื่อมีธรรมเป็นหัวใจ.

ธรรมชาติสร้างทุกอย่างมา สำหรับต้องการความมีหัวใจ. มนุษย์เก็บทางไว้ระหว่างกระดูกกันกบดูไม่เห็น; แต่หัวใจกำลังจะตกลงในกระดูก

ไปปลาร้า^{๕๕}ซึ่งชนทุกที่. ธรรมชาติดูไม่ได้ ธรรมชาติต้องการความมีหัวมีหาง อย่างถูกต้อง เดี่ยวนี้หมดหัวหมดหาง มันก็เหลือแต่ท้องสำหรับจะใส่สิ่งที่กอบโกย. ^{๕๖}กำลังเป็นกันทั้งโลกเพราะโลกกำลังไม่มีหัว ดังที่กล่าวแล้ว.

ขอให้เรานึกถึง ความมีหัวมีหาง นี่จำเป็นที่สุด สำหรับการที่ธรรมะ จะกลับมาอยู่กับเรา. ธรรมะจะมาเป็นหัวแก่เรา ก็ต่อเมื่อเรามีการประพฤติถูกต้อง ตามความต้องการของธรรมะ. ธรรมะต้องการความคงเส้นคงวา ต้องการความ ถูกฝาถูกตัว ต้องการความ มีหัวมีหาง; เป็นความงามด้วยธรรมะ ตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า มีความงามในเบื้องต้น, มีความงามในเบื้องกลาง, มีความงามในเบื้องปลาย. เราจะต้องมีความงามของธรรมะ หรือ มีธรรมะเป็นหัว จึงจะมีความงาม.

ความคงเส้นคงวา ความถูกฝาถูกตัว นี้ได้กล่าวมาแล้วในการบรรยาย ครั้งก่อน. ในวันนี้กล่าวถึงเรื่อง ความมีหัวมีหาง. ให้มีธรรมะเป็นหัว สำหรับเอกชน สำหรับสังคม สำหรับประเทศชาติ และสำหรับโลก.

จัดการศึกษาให้ประชาชนมีศีลธรรม จะแก้ปัญหาได้.

ขอยืนยันซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เราเป็นประชาธิปไตยได้ เท่าที่ศีลธรรม มีอยู่ในประชาชน ประชาชนมีศีลธรรมกันเท่าไร; เราจะเป็นประชาธิปไตย ได้เพียงเท่านั้น. ถ้าจะมีเกินไปกว่านั้น ก็เป็นประชาธิปไตยที่ได้ยินพูดกันอยู่ ว่าน้ำเน่า; ฟังแล้วน่าสลดใจ ถ้าจะมีประชาธิปไตยน้ำเน่า.

เรามีศีลธรรมในประชาชนน้อยลงไปเท่าไร ประชาธิปไตยก็จะไม่เต็ม
ใบอยู่เพียงนั้น นับตั้งแต่เลือกผู้แทนขึ้นมาทีเดียว. ขอให้สนใจเป็นพิเศษ
ในการที่จะทำให้ประชาชนมีศีลธรรม รองรับความเป็นประชาธิปไตย.
การจัดการศึกษาทั้งหมด ต้องเป็นไปเพื่อคนมีศีลธรรม.

ขอนิยามคำว่า การศึกษา เสียใหม่ว่า การศึกษานั้น คือการกรอก
ศีลธรรม ลงไปในหัวกระโหลกของประชาชน. ให้ประชาชนมีจิตใจที่
ประกอบไปด้วยศีลธรรม. การศึกษายามีบทนิยามอย่างอื่นเลย; มีบทนิยาม
เพียงว่า กรอกศีลธรรมลงไปในหัวของประชาชน เท่านั้นก็พอแล้ว. ปัญหา
ทุกอย่างจะไม่มีเหลือ. การศึกษาจะแก้ปัญหทุกอย่างในโลกได้.

ใครพูดว่า การศึกษาไม่สามารถจะแก้ปัญหทุกอย่างได้. อาตมา
ไม่เชื่อ ขอคัดค้าน และขอประท้วงไว้ในที่นี้. เราจะจัดการศึกษาให้น่า
มาซึ่งศีลธรรม เพราะว่าเราเป็นประชาธิปไตยได้ เท่าที่เรามีศีลธรรม; ถ้า
เกินนั้นมันก็เป็นประชาธิปไตยเนา.

ขอให้ธรรมะกลับมาก่อนแต่ที่โลกาจะวินาศ? ถ้าธรรมะไม่กลับมา
โลกาจะวินาศ. จงรวมกันทั้งโลก สนใจทำให้ธรรมะกลับมา.

ในวันนี้ก็สรุปความว่า ต้องเป็นคนที่มีหัวใจ มีสูงมีต่ำ อย่าอยู่
อย่างเสมอกัน, หรือลดหัวลงไปอยู่ข้างล่าง นี่มันจะเกินไปเสียอีก.

ในที่สุดนี้ เวลาสำหรับบรรยายก็หมดแล้ว ขอจบการบรรยายลงด้วยความหวังว่า มนุษย์ทุกคนจะเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง คือความมีหัวใจ มีตัว และมีหาง ที่ประกอบไปด้วยศีลธรรม, จะมีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องสมบูรณ์สมควรแก่การสร้างโลกนี้ให้มีสันติภาพ.

ขอให้ความหวังนี้ ได้รับการพิจารณาจากท่านทั้งหลายทุกๆ คน. ถ้าเห็นด้วยก็ขอให้ช่วยกันส่งเสริม ประพฤติปฏิบัติตาม นำมาซึ่งความสุขความเจริญอกงามทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น อยู่ทุกทีพาราตริกาลเกิด.

อาตมาขอจบการบรรยายปาฐกถาธรรม ในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องการ การควบคุมทาง ควบคุมคอ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะ
สิ่งที่ต้องการการควบคุมทางควบคุมคอ. ฟังดูถูกกักอยู่บ้าง แต่ขอให้ท่านสนใจระลึกไปถึง
การบรรยายในครั้งที่แล้วมา ซึ่งอาตมาก็ได้กล่าวมาตามลำดับว่า ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการ
ความลงเสียลงวา ความถูกฝ่าถูกตัว ความมีหัวมีหาง.

ทีนี้มาถึงการ ควบคุมทาง ควบคุมคอ : ควบคุมทาง อย่าให้ไปจับ
เอาสิ่งที่ไม่ควร, ควบคุมคอ ก็อย่ากลืน สิ่งที่ไม่ควรจะกลืนลงไป. ปาฐกถาธรรม
ทุกครั้ง กระทำไปในความหวังว่า ศีลธรรมจะกลับมา; มิฉะนั้นโลกจะวินาศ.
ในความสำคัญเราต้องการให้ธรรมะกลับมา เพื่อความสงบสุขของมนุษย์ จึงมี
การกระทำทุกอย่างเพื่อให้ศีลธรรมกลับมา.

ศีลธรรมต้องกลับมา มิฉะนั้นโลกาจะวินาศ.

ในตอนแรกนี้ อาตมาขอโอกาสพูดเรื่อง ศีลธรรมต้องกลับมา มิฉะนั้นโลกาจะวินาศ อย่างช้าๆ ซากๆ. ขอท่านทั้งหลายอย่าเพ้อเมื่อมองเห็นประโยชน์ของความมีศีลธรรมแล้ว ก็เป็นการง่าย ที่จะมึ่งกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ศีลธรรมกลับมา.

ปัญหาใหญ่ที่สุดมันอยู่ว่า เดียวนี้ คนมีวิวัฒนาการมากกว่าสัตว์ ทางสติปัญญา ทางมันสมอง ทางอะไรต่างๆ ก้าวหน้าไกลไปกว่าสัตว์; แต่ก้าวหน้าไปในทางที่ให้เกิดปัญหา หรือเกิดความทุกข์ ชนิดที่สัตว์มันไม่มี. นี่ระวังให้ดี สัตว์มันจะล้อเอาคน คนก็จะรู้สึกน่าละอายต่อสัตว์.

ขอภัย ใช้คำธรรมดาสามัญว่า *แมว หมา กา ไก่ ไม่เคยกินยาปวดหัว.* คนเรามียาปวดหัวกินกันเป็นตัน ๆ ที่เดียว ซึ่งสัตว์ไม่มีกินสักเม็ดหนึ่ง.

คนนอนไม่หลับ ต้องกินยานอนหลับ จนกลายเป็นของธรรมดาไป. สัตว์มันไม่ได้กินยานอนหลับ ไม่รู้จักยานอนหลับ มันก็นอนหลับสบาย มีอนามียดี.

คนเป็นโรคประสาท ซึ่งได้ยีนว่า เป็นแสน ๆ คนแล้ว. คนเป็นโรคจิต ซึ่งได้ยีนว่าเป็นหมื่น ๆ คนแล้ว; แต่เราก็ไม่เคยเห็นสัตว์เป็นโรคประสาทหรือโรคจิต. นี่เราน่าจะอายมัน เรามีสติปัญญาไปไกลกว่าสัตว์ ทำไมเกิดปัญหาอย่างนี้?

ดูอีกทางหนึ่ง สัตว์ไม่มีปัญหาทางการเมือง, ไม่มีปัญหาสงคราม, ไม่มีปัญหาเศรษฐกิจ, ไม่มีปัญหาสังคม, ไม่มีปัญหาการปกครอง, ไม่มีปัญหาอนามัย, ปัญหาเหล่านี้ มัน มาจากเรื่องปากเรื่องท้อง ทั้งนั้นแหละ. นี่จะต้องคุมปาก คุมท้อง คือคุมทางคุมคอ.

สัตว์ไม่มีการคดโกง, ไม่มีเจ้าหน้าที่คดโกง, ไม่มีพลเมืองคดโกง, สัตว์ไม่เบียดเบียนกัน, ไม่มีคำว่าสงคราม, สัตว์ไม่มีโรคอุปาทาน อันหลอกหลอนตัวเอง คือปัญหาความเจริญก้าวหน้า ที่ไม่รู้จักควบคุมกิเลส.

นี่แหละ เป็นเหตุให้เราจะต้องมีอะไรสักอย่างหนึ่ง มาชดเชยการที่คนเจริญก้าวหน้าล่าสัตว์ไป แล้วสร้างปัญหาเหล่านี้ ให้มันเกิดขึ้นมา; ทั้งนี้เพื่อว่า เราจะต้องละลายแก่สัตว์. สัตว์ไม่มีปัญหา. เรามีปัญหาอย่างไม่น่าจะมี, หรือว่าเราจะต้องมีอะไร มาทำให้เราผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์. ถ้าเรามีปัญหาอย่างนั้นเราก็กเลกว่าสัตว์; แม้เราไม่มีปัญหาอย่างนั้น เรายังต้องมีอะไรผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์ คือทำอะไรที่เป็นประโยชน์ เป็นอันิสต์น่าชื่นอกชื่นใจ.

ธรรมะกลับมา จะแก้ปัญหาคือเพราะรู้จักควบคุมตน.

เดี๋ยวนี้เอาเป็นว่า เราจะมีธรรมะกลับมา เพื่อล้างบาปของมนุษย์ที่มีมันสมองก้าวหน้ากว่าสัตว์, แล้วก็ไปมีความทุกข์ทรมาน มีปัญหามากกว่าสัตว์. มันเหมือนกับว่า พวกนักเลงเขาจะเยาะเย้ยเอาว่า ทำไม่ถึงไปมีปัญหามาก

มากกว่าสัตว์ แล้วกลับมีความทุกข์มากกว่าสัตว์. นี่ความจำเป็นที่ธรรมะจะต้องกลับมา.

เราไม่สามารถ ใช้ธรรมะเป็นเครื่องป้องกัน ไม่ให้เกิดเป็นพิษ เป็นภัยแก่เรา; เพราะความก้าวหน้าทางสติปัญญา นั้นเป็นไปแต่ในทางวัตถุ; ไม่เป็นไปในทางจิตใจเสียเลย จนเกิดปัญหา อย่างน่าละอายแก่สัตว์.

ถ้าธรรมะกลับมา มนุษย์ก็จะมีความสุขได้ โดยไม่ต้องมีสถานเริงรมย์ อย่างที่มียูเท็มบ้านเต็มเมือง. แต่เรามีความสุขได้ จากการทำการทำงาน.

ธรรมะคือการทำหน้าที่; ถ้าทำหน้าที่ที่รู้สึกว่าได้ประพฤติธรรมะ แม้เหงื่อไหลไคลย้อยอยู่ เราก็มีความสุข, กลายเป็นมีความสุขจากเหงื่อ ซึ่งไม่มีใครปรารถนาเลย ในหมู่พวกที่ไม่มีธรรมะ.

ถ้ามีธรรมะจะหาความสุขได้จากเหงื่อ; อบายมุขจะหายไป คือ การดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน คุกรุ่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้าน ทำการงาน เหล่านี้จะหายไป; เพราะว่ามีธรรมะกลับมา. คนก็ไม่ต้องตก อบาย คือ ไม่ต้องร้อนใจเหมือนกับคนรก จะไม่ต้องใจเฝ้าในความคับทุกข์ เหมือนกับสัตว์, จะต้องไม่หิวกระหายของเฮอร์คอรี่ อย่างกับเปรต, จะไม่ขี้ลาด กลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัว จนได้นามว่าพวกอสุรกาย.

อันธพาลจะลดลง, อาชญากรรมทางเพศจะลดลง, เพราะคนมีศีลธรรม. ไม่มีหญิงสาวเที่ยวคนเดียวดึก ๆ จนเกิดอาชญากรรมเป็นประจำวัน

อย่างที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์. อันธพาลจะลด; *อันธพาลนั้นคือผู้ที่ไม่*
ควบคุมทาง ไม่ควบคุมคอ; มัน แพ้แก่คาง คือความอ่อย, มัน แพ้แก่คอ คือ
ความกินไม่รู้จักอิ่ม, เกิดเป็นอันธพาลเต็มเมืองขึ้นมา เป็นพวกที่บูชาความสุข
ทาง^๕เนื้อทางหนัง.

ธรรมะกลับมาแล้ว เราจะปราบยาเสพติดได้; เพราะคนรู้จัก
ควบคุมทาง ควบคุมคอ; ไม่ไ้ในเรื่องนี้จนถึงกับไปบูชายาเสพติด.

ธรรมะกลับมา การศึกษาจะมีผลสมบูรณ์.

แต่ที่สำคัญที่สุดนั้น อาตมาเห็นว่า ถ้าธรรมะกลับมาแล้ว การศึกษา
ของมนุษย์ จะเป็นไปได้อย่างราบรื่น. เดียวกับการศึกษาติดขัด หรือการศึกษา
ไม่เพียงพอ ยังขาดอะไรอยู่มาก. ถ้าธรรมะกลับมา การศึกษาจะสมบูรณ์ คือ
ว่าหนังสือรู้, อาชีพรู้, ธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์กันอย่างไรรู้, การศึกษา
ก็จะเป็นไปได้อย่างราบรื่น ไม่มีปัญหาทางการศึกษา.

ปัญหาเหล่านี้^{๕๘} อยู่มากมาย : เช่น *เด็ก ๆ ไม่รู้ว่าแม่นคืออะไร? ไม่รู้*
มากกว่าที่สัตว์เดรัจฉานรู้จัก ก็รู้จักตนมแม่ แล้วก็รักแม่; เพียงแต่ว่าสัตว์
เดรัจฉานมันก็ทำเป็น มันไม่ได้รักแม่ด้วยชีวิตจิตใจ ทางจิตทางวิญญาณไม่ได้รู้ว่า
แม่น^{๕๙}เป็นพระอรหันต์ของลูก, แม่น^{๕๙}เป็นพระพรหมของลูก, แม่น^{๕๙}เป็นอาจารย์
คนแรกของลูก, อย่างนั้นเป็นต้น.

เด็กไม่รู้แม่กระทั่งว่า แม่^{นี้}เหมือนกับธนาคาร ที่เราเบิกเงินได้เรื่อยโดยไม่ต้องฝากเงิน. มีธนาคารไหนบ้าง เราเบิกเงินได้เรื่อยโดยไม่ต้องฝากเงิน? ก็คือแม่.

เด็ก ๆ ไม่รู้สึกพระคุณของแม่, ไม่รักแม่; แม่แต่แม่ของตนก็ยังไม่รัก แล้วจะไปรักประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้อย่างไร? ขอให้ลองคิดดูว่า การศึกษามันติดขัด ไม่สามารถทำให้เกิดรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้เพราะเหตุนี้.

เราควรจะมีเด็กวัยรุ่นในเครื่องบินนักเรียน ใส่กอดจูบก้นบนรถไฟ. อาตมาก็เคยเห็น คนมาเล่าให้ฟังมากขึ้น. นี่มันเป็นเรื่องที่น่าละอาย; เพราะว่าการศึกษาไม่สมบูรณ์. มันมีนักเรียนหญิงหายไปเดือนละคน จากโรงเรียนบางแห่ง เฉลี่ยแล้วเดือนละคน ไม่ใช่หายกลับไปบ้าน แต่หายไปกับแฟนกับนักเรียนชาย นี่คิดดูเถอะ.

นักเรียนหญิงที่มีปมด้อย รูปร่างไม่งาม เรียนไม่เก่ง ไปคบคิดกับนักเรียนชาย ให้ทำลายนักเรียนหญิงที่รูปร่างสวย และเรียนเก่ง จนวินาศไป; นักเรียนหญิงมีอย่างนี้แล้ว. นักเรียนชายไปกินเครื่องดื่ม ไปกินอาหาร แล้วไม่ใช้เงิน จนเจ้าของร้านเขียนจดหมายถึงผู้อำนวยการว่า ของนั้นไม่เสียดาย แต่เสียดายคน.

เรามีนักเรียนที่ไม่เคารพผู้หลักผู้ใหญ่ยิ่งขึ้นทุกที. อาตมา^{รู้สึก}สลดเมื่อได้ยินเรื่องนี้ เพราะมันต่างกันเหลือเกินกับเมื่อสมัยที่เรายังเป็นเด็ก ๆ.

โรงเรียนมีแผนกสิกกรรม เป็นรายงานพิเศษ เป็นเรื่องเกียติ. ผู้หลักผู้ใหญ่นอกโรงเรียนไปตรวจโรงเรียนนั้น เห็นร่องสวนครัวมันคด การปลูกผักก็คด ก็ทักนักเรียนเจ้าของร่องขึ้นว่า นี่ทำไมมันต้องคดเล่า? เด็กนักเรียนตอบว่าคดก็ข้างหัวมัน ให้มันงามก็แล้วกัน. คำพูดโอหังอย่างนี้คิดดูเถอะมันเป็นอย่างไร.

สมัยอาตมาเด็กๆ นี้ จะไม่มีคำพูดชนิดนี้ได้; บางทีจะถูกตบพันหักไปเลย ถ้าพูดกับแม่. เป็นอันว่าเขาโอหังถึงขนาดนี้ แล้วในทางจิตทางวิญญาณของเขานั้น ไม่รู้จักสวย ไม่รู้จักงาม ไม่รู้จักตรง ไม่รู้จักคด; อย่างนี้แล้วมันจะทำอะไรได้ ขอให้คิดดูเถิด.

นี้การศึกษาจะเป็นไปได้อย่างราบรื่น ถ้าศีลธรรมกลับมา. ในทางด้านการเมือง ศีลธรรมกลับมาแล้ว ไม่มีนักเศรษฐกิจโกง ไม่มีนักการเมืองโกง ไม่มีนักปกครองโกง ไม่มีเจ้าหน้าที่โกง ไม่มีประชาชนโกง. รัฐบาลกับประชาชนจะพูดกันรู้เรื่อง ไม่พูดสวนทางกัน ต่อสู้กัน รวักบัวว่ามันเป็นคนละพวกหรือเป็นศัตรูกัน. ประชาชนจะรู้จักรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในเมื่อมีธรรมะอยู่ในใจ ประชาธิปไตยไม่เน่า.

อาตมาขอยืนยันอยู่ตลอดไปว่า เราเป็นประชาธิปไตยกันได้ เพียงเท่าที่มีศีลธรรมอยู่ในจิตใจเท่านั้น; เราเป็นมากกว่านั้นไม่ได้, ถ้าเราไม่มีศีลธรรมแล้ว ประชาธิปไตยนั้นก็เน่า; เน่าตั้งแต่เริ่มเลือกผู้แทนไปที่เดียว, แล้วก็ไปเน่าอยู่ในหมู่นักการเมือง หรือผู้แทนที่เลือกขึ้นไป; ทำอย่างไรก็เต็มใบไม่ได้; แม้ประชาธิปไตยเต็มใบมันก็เน่า มันก็สร้างปัญหาไม่รู้จักสิ้นจักสุด. นี่แหละคือประโยชน์ของการที่ศีลธรรมจะต้องกลับมา ต้องกลับมาแน่ๆ; ศีลธรรมไม่กลับมาโลกาวินาศ.

ระว่างคาง - คอ หมายถึงไม่หลงบ้ำกาม กิณ เกียรติ.

ที่นี้ก็จะได้พูดต่อไป ถึงเรื่องการระว่างคางระว่างคอ. ศีลธรรมจะกลับมา ก็โดยเราประพฤติตรงหรือถูกต้อง ต่อสิ่งที่ศีลธรรมต้องการ; อย่างที่เคยพูดมาว่า ต้องการความคงเส้นคงวา ต้องการ ความถูกฝาถูกตัว, ต้องการ ความมีหัวมีหาง. เดียวนี้จะพูดถึง การควบคุมคางควบคุมคอ. ระวังให้ดี ระวังคางระวังคอ.

ความหมายของคำคำนี้คือว่า ระว่างคาง อย่าไปจับเอาสิ่งที่ไม่ควรจับมาเข้าปาก. ระว่างคอ ก็คือ อย่ากลืนสิ่งที่ไม่ควรจะกลืน ลงไปในคอ. นี่อาการนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก ระว่างคางระว่างคอให้ดี.

ดูไปอีกทีหนึ่ง บางทีการระว่างคางระว่างคอก็รวมอยู่ในบุคคลคนเดียวกัน; บางทีมันก็แยกกันอยู่; ระว่างคางอยู่ทางหน้าบ้าน; แต่ไม่ระว่างคออยู่ทางหลังบ้านหรือกลับกันก็ได้. อย่างที่พูดกันเกร่อไปหมดว่า เข้าหน้าบ้านเข้าหลังบ้าน เข้าที่ออฟฟิศทำงาน หรือมาเข้าทางหลังบ้าน ที่บ้านเรือนที่อยู่. มันก็ต้องระวังกันให้ดี ๆ บางทีมันแยกอยู่คนละคน แล้วมันควบคุมยาก.

ขอให้นักถึงคำว่า คาง; ระว่างคาง ก็คือ ระว่างปาก. คางนี้มันเพื่อความมอรัย : มอรัยแล้วก็จะทำให้บ้า แล้วก็บ้ากิน; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ บ้ำกาม ระว่างคางระว่างคอ ให้มันมีความหมายทั่วไปหมด; ไม่ใช่เพียงแค่กินทางปากอย่างเดียว กินทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง มันก็ยังได้.

คอ หมายความว่ากลืนลงไปให้อิ่ม สำหรับจะให้หลง สำหรับจะให้
บ้าหลง บ้าหาไม่รู้จักพอ ทั้งในเรื่องกาม เรื่องกิน และเรื่องเกียรติ มันไม่รู้จัก
พอ แล้วอะไรจะเกิดขึ้น.

เราเป็นมนุษย์ได้ เพราะมีมนุษย์ธรรม คือธรรมสำหรับมนุษย์.
ในที่นี้ก็หมายถึงการ ควบคุมทางควบคุมคอ; มิฉะนั้นจะกลายเป็นงูเหลือม ไม่
ใช่มนุษย์.

ที่นี้จะดูกันถึงวิธีปฏิบัติ เดียวมันมีอะไรมากเหลือกิน ที่จะมายั่วให้
ล้มเหลวในการปฏิบัติ. ในยุควัตถุก้าวหน้า มีของยั่วมากเหลือกิน จนระวังกัน
ไม่ไหว. มันพร่ากันอยู่แต่การอยู่ดีกินดี ตามอำนาจของกิเลส ไม่มีการกินดีอยู่ดี
ตามทางของพระธรรม.

มันไม่ยากเหมือนกับว่า ถ้าน้ำตาลมันขาดตลาด มันไม่มี แล้วคนเป็น
เบาหวาน คนโรคเบาหวานก็สบาย ไม่ต้องระมัดระวังอะไร เพราะน้ำตาลไม่มี.
แต่เดี๋ยวนี้น้ำตาลมันมาก, มันมากเกินไป, มันยากที่จะระวัง. โลกนี้มันเจริญ
ด้วยเหี่ยวของกิเลส.

ฉะนั้นขอให้สนใจ ตั้งหน้าตั้งตาต่อสู้กำจัดอันตรายของมนุษย์. ชาว-
นา หรือกรรมกรทั้งหลาย เลิกล้างอบายมุข กันเสียเถิด มีศีลธรรมแล้ว ก็
ช่วยให้มีความสุขด้วยเหตุนี้ ในการหลังเหตุนี้; ไม่ต้องไปหาอบายมุข ซึ่งเป็น
ความสุขหลอก ความสุขเผลา.

พวกเทพบุตรตมารทั้งหลาย หยุดเป็นตัวอย่างแห่งการกินกิน อยู่
กิน กันเสียเถิด. พวกเทพบุตรตมาร นี้ ตามตัวหนังสือก็ว่าในสวรรค์ แล้ว

มาหลอกคนทำอันตรายคน อาตมว่ามันอยู่ที่นี้ คือคนที่ร่ำรวยเกินสบายเกิน; ไม่รู้จักเหน็ด; แล้วกินให้ดู อยู่ให้ดู หลงไหลเพลิดเพลินให้ดู. นี่เป็นตัวอย่าง จูงใจให้คนต้องการอย่างนั้นบ้าง, จนเกิดคนอันธพาลต้องการอย่างนั้น, โดยวิธีอันธพาล คือฉ้อปล้น เพื่อจะเอามากินอยู่ อย่างพวกเทวบุตรเหล่านั้น.

ถ้าพวกเทวบุตรตมารถทั้งหลายเหล่านี้ หยุดแสดงตัวอย่าง หยุดแสดงอาการชนิดนั้น ไม่ยั่วใจยั่วยุหรืออันธพาลแล้ว ศีลธรรมมันก็จะดีขึ้น. จะกินอาหารมีอะละพณ์มีอะสะแน ก็กลับไปกินเสียที่อื่นเถอะ; อย่าให้คนจนเขาเห็นเลย. นี่เทวบุตรตมารถทั้งหลาย จะได้บุญได้กุศลอันใหญ่หลวง คือ ปิดกั้นการกินอยู่อย่างเกิน นั้นเสีย.

นี่เป็นการสงเคราะห์ เป็นการทำสังคมสงเคราะห์อย่างบริสุทธิ์อย่างแท้จริง ไม่ต้องเสียสักสตางค์หนึ่ง ก็สงเคราะห์มนุษย์ให้ดีขึ้นได้ในทางจิต ทางวิญญาณ. ขออันวอนเทวบุตรตมารถทั้งหลาย ช่วยทำหน้าที่อย่างนี้.

ถ้าพูดถึงทางธรรมะ ก็มีพระบาลีว่า น มาสเหตุ ปี กเรยฺย ปาปี ออย่าทำบาปเพราะเหตุแห่งการกิน.

นี่พูดสำหรับทุกคนเลยไม่ว่าใคร อย่าได้ทำบาป อย่าให้บาปเกิดขึ้น เพราะเหตุแห่งการกิน. ถ้าเราระวังคางระวังคอ มันก็ไม่มีบาปเกิดขึ้น เพราะเหตุแห่งการกิน.

แต่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ สำหรับภิกษุว่าอย่ากลืนกินก้อนเหล็กแดง ลูกไขนเข้าไปเลย. นี่สำหรับภิกษุทั้งหลาย นั่นคืออาหาร ที่ได้มาโดยไม่ถูกไม่ควรแก่ความเป็นสมณะ อย่ากินเลย.

เรื่องกินนั้นมันเป็นของใหญ่, ใหญ่เอามากๆ. การลักลอบหนีภาษีจากทางใต้^๕ ดูเป็นของกินทั้งนั้น. ที่ชนกันเอามานั้นเป็นของกินเป็นส่วนใหญ่; มาแะที่สวนโมกข์ มันก็ยังเห็นว่าเป็นของกิน ที่หอบเอามาอย่างไม่น่าเชื่อ, ของหนีภาษีเป็นของกินเป็นส่วนใหญ่. นี่เรื่องกินมันไม่ใช่เรื่องเล็กอย่างนี้.

ควบคุมกลาง - คอได้จะชนะภัยที่เกิดจากวัตถุ.

ที่นี้มาพูดถึงอันสังกัณบ้าง ว่าถ้าเราควบคุมทางควบคุมคอได้แล้ว เราก็จะชนะอันตราย, ชนะภัยอันใหญ่หลวง ที่เกิดมาจากความก้าวหน้าทางวัตถุ. โลกก้าวหน้าทางวัตถุ แต่ทั้งหมดนั้น เพื่อประโยชน์แก่ความสนุกสนาน เอรีตอร้อยทางเนื้อทางหนัง; ควบคุมไม่อยู่ก็เกิดเป็นพิษเป็นภัย เกิดอันตราย ควบคุมไม่ไหวแม้ในหมู่ข้าราชการ ก็ต้องมีกิจการ ป.ป.ป. อะไรที่เขาเรียกกันนั้นเกิดขึ้น.

ถ้าเรามีศีลธรรมกลับมา ควบคุมทางควบคุมคอได้แล้ว เราเลิกกิจการ ป.ป.ป. ได้หมดไม่ต้องมี. ถ้าเราควบคุมทางควบคุมคอไม่ได้ ให้ตั้งคณะ ป.ป.ป. อีก ๑๐๐ คณะ ก็ไม่อาจจะควบคุมได้. อาตมาเห็นอย่างนี้.

ถ้ามีธรรมะได้ ควบคุมทางควบคุมคอได้. อุดมคติสูงสุดของพระเจ้าอโศกฯ จะเป็นของธรรมดาคือมีได้. พระเจ้าอโศกฯ ครัสว่า ประชาชนทุกคนเป็นลูกของฉัน เขาอยู่^{๔๔}ต้องมีความสุข ตายแล้ว ทุกคนต้องไปสวรรค์ อุดมคติอันนี้

จะมีได้ ในเมื่อทุกคนควบคุมกลางควบคุมคอ ; แล้วจะยังไปได้ไกลกว่านั้น คือว่าเรา จะมีนิพพานที่นี้ และเดี๋ยวนี้ ก็ได้.

ควบคุมกลาง - คอได้ ก็เลสไม่เกิดจะมีสุขสงบได้.

ถ้าทุก ๆ คนควบคุมกลาง ควบคุมคอ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น กิเลสก็ว่าง ระยะที่ว่างนี้เราเรียกว่า เป็นนิพพานน้อย ๆ เป็นนิพพานชั่วคราว ; แต่ นิพพานน้อย ๆ นิพพานชั่วคราวนี้แหละ ที่ทำให้คนไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต, หรือไม่เลวกว่าสัตว์เดรัจฉานก็แล้วกัน.

กิเลสไม่เกิดขึ้นรบกวน ก็มีนิพพานเมื่อนั้น ; ฉะนั้นเราจะไม่ทำอะไร ที่ต้องละอายแก่สัตว์. นี่แหละอานิสงส์อย่างยิ่ง.

เดี๋ยวนี้เรากำลังอยู่ในสภาพที่ต้องละอายแก่สัตว์ ปวดหัว นอนไม่หลับ จนต้องมียาปวดหัว ยาให้นอนหลับ, นี่กินกันเป็นตัน ๆ ที่เดียว สำหรับคนทั้งโลก. นี่มันน่าละอายแก่สัตว์ แล้วยังเป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต ซึ่งทางแพทย์เขายืนยันว่า มันจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มันจะไม่เพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ เหมือนที่แล้วมา.

นี่เราจะมีอะไรมาป้องกันวิกฤตการณ์อันนี้ ? ก็มีแต่ธรรมะ ที่เกิดมาจากการควบคุมกลางควบคุมคอ.

เราเป็นมนุษย์ให้ถูกต้อง มีมนุษยธรรม; เอากันแต่เพียงว่า เราทุกคนเป็นมนุษย์นี้ มีความสุข ไม่มีความทุกข์ เพราะกิเลสภายในรบกวน; แล้วการเป็นอยู่ของเรา เป็นประโยชน์แก่คนรอบด้านและทุกคน.

สรุปสั้น ๆ อีกทีหนึ่งว่า มีความสุข แล้วก็เป็นประโยชน์รอบด้านแก่คนทุกคน เท่านั้นก็พอแล้วสำหรับความเป็นมนุษย์; มันสูงสุดได้เพียงเท่านั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ เรามีความสุข แล้วเป็นประโยชน์แก่คนทุกคนโดยรอบด้าน.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน มองดูโดยลำดับ แยกกันเป็นอย่าง ๆ ว่า ธรรมะจะกลับมาได้โดยวิธีใด? เราจะทำโดยวิธีนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันนี้ พูดกันถึงเรื่อง ควบคุมทางควบคุมคอ, อย่าให้อะไรที่ไม่ควรจะกินเข้าไปในปาก; อย่าให้อะไรที่ไม่ควรจะกลืนนั้น กลืนล่องลงไปในลำคอ; แล้วก็มันจะควบคุมกิเลสได้. เราจะมีความเป็นมนุษย์ที่ไม่เห็นแก่ตัว เรา ก็ รักผู้อื่น; เรา ก็ รักประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้ เพราะความไม่เห็นแก่ตัว, คือความไม่เห็นแก่ความเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนังนั่นเอง.

ขอวิงวอนให้ท่านทั้งหลาย ได้พิจารณาเรื่องนี้ ให้เราได้ควบคุมความกำหนัดทางวัตถุ ความกำหนัดทางวัตถุมากขึ้นเท่าไรมันต้องการสิ่งควบคุมมากขึ้นเท่านั้น, คือธรรมะนั้นเอง. เดียวนี้สิ่งควบคุมมันไม่พอ; ความกำหนัดมันเติลโตไป มันก็เกิดเป็นพิษเป็นภัยขึ้นมาในโลก จนต้องละลายแก่สัตว์เดรัจฉานดังที่วามแล้ว.

ขอวิงวอนว่า เราจงช่วยกันกระทำ อย่าให้ละอาย แก่สัตว์เดรัจฉาน อีกต่อไปเลย. ขอให้ธรรมะกลับมา, ธรรมะคุ้มครองเราอยู่อย่างมีความสุข และเป็นประโยชน์แก่กันและกัน โดยรอบด้านเถิด; ก็จะไม่เสียที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธรศาสนา เป็นความได้ดีที่สุด สำหรับความเป็นมนุษย์ที่ดี ไม่มีอะไรที่จะดีไปกว่านี้แล้ว เป็นอยู่โดยลักษณะอย่างนี้ อยู่ทุกทิพารাত্রีกาลเทอญ.

อาตมาขออุทิศการบรรยายในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องการถอนตอแล้วลงหลัก.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะ
สิ่งที่ต้องการ การถอนตอแล้วลงหลัก.

ขอให้ทบทวนถึงหัวข้อที่แล้วๆ มา ก็จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น คือเราได้พูด
กันถึง การคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง ระว่างคางระว่างคอ บัดนี้มาถึง
การถอนตอลงหลัก.

ธรรมะจะมาอยู่กับเราได้ ก็โดยการที่เราชวนกันมาประพฤติปฏิบัติ
ให้ตรงตามความประสงค์ของธรรมะ; ราวกับว่าเป็นบุคคล หรือเป็นพระเจ้า
อันสูงสุด. ถ้าไม่มีการต้อนรับ เอาอกเอาใจอันอ่อนโยนให้ดี ก็ไม่มาอยู่กับเรา.

ดังนั้นเรา เมื่อประสงค์จะให้ธรรมะมาอยู่กับเรา เราก็ต้องมีการปรับปรุงตัวเอง ในลักษณะที่ถูกต้อง กับกาที่ธรรมะจะมาอยู่กับเรา.

[บททวนถึงความจำเป็นที่ต้องมีธรรมะ.]

ในขั้นแรกนี้ จะขอพูดถึงความจำเป็นที่จะต้อง^๕มีธรรมะ ก่อนทุกคราว ไป เพื่อให้เรื่องมันชัดเจนยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

โลกเราต้องมีธรรมะ, มนุษย์เราจะต้องมีธรรมะ จึงจะเป็นโลกของ มนุษย์; มิฉะนั้นแล้วจะกลายเป็นโลกของอะไร ก็เหลือที่จะกล่าวได้.

เรามีธรรมะ ก็เพื่ออย่าให้มนุษย์ต้องละลายแถม หรือสัตว์ เเดรจฉานทั่วไป. ท่านลองสังเกตดูให้ดีว่า สัตว์ เช่นแมว เป็นต้นนั้น; มัน ไม่ต้องปวดหัว, ไม่ต้องกินยาปวดหัว, มันไม่ต้องกินยานอนหลับ, เหมือนที่คน ในโลกกินกัน ปีหนึ่งเป็นต้น ๆ ที่เดียว. แมวไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นโรคจิต เหมือนกับที่คนกำลังเป็น, แมวทำคอร์รัปชันไม่เป็น คดโกงก็ไม่เป็น, ทำสงคราม อย่างที่คนทำกันอยู่ก็ไม่เป็น ไม่มีปัญหาทางกามารมณ์มาก เหมือนที่คนกำลัง เป็นกัน.

แมวไม่ต้องปวดหัว, มนุษย์ต้องปวดหัว ต้องกินยานอนหลับ นั้นมัน น่าละลายแมว. มีข่าวว่าเศรษฐีมีเงินร้อยล้าน ก็ยังฆ่าตัวตาย เพราะปวดหัว นั้นเอง. แมวทำไม่เป็น นี่เราต้องอายุแมว; เพื่อให้ไม่ต้องอายุแมว ก็จะ ได้มีธรรมะ; เพื่อไม่ต้องปวดหัว เพื่อไม่ต้องนอนไม่หลับ.

สัตว์มีมันสมองต่ำจนไม่มีปัญหาเหล่านี้. คนมีมันสมองสูงทำไมจึงมี
ปัญหาเหล่านี้ ซึ่งน่าละอายสัตว์? แต่ถ้าธรรมะเข้ามาแล้ว คนจะไม่มีปัญหา
อย่างนั้น คือไม่ต้องมีเรื่องที่จะต้องละอายสัตว์อีกต่อไป. คนจะไม่ปวดหัว คน
จะนอนหลับ, จะไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นโรคจิต ไม่คดโกง ไม่คอร์รัปชัน
ไม่ทำสงคราม ไม่มีกามารมณ์เพื่อ.

นี่ขอให้มองเห็นว่า ธรรมะต้องมี จำเป็นต้องมี; มีธรรมะแล้ว
ปัญหาจะไม่เกิด, ปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ก็จะแก้ได้ ทำให้หายไป.

เรื่องของ ศีลธรรมนี้เป็นเรื่องทางวิญญาณ. เราไม่สนใจ; เรา
สนใจแต่เรื่องทางวัตถุ เรื่องการเมือง เป็นเรื่องเนื้อหนัง เป็นเรื่องปากเรื่องท้อง
ข้างเดียวมากเกินไป. ที่แท้มันต้องคู่กันไป สติปัญญาของมนุษย์ก้าวหน้าใน
ทางวัตถุเท่าไร เขาจะต้องมีธรรมะมาชดเชยกัน ให้สมกันอย่างควบคู่กันไป
จึงจะไม่มีปัญหาที่ต้องละอายสัตว์ เกิดขึ้นมา.

ดูเถิด มนุษย์นี้ไวใจกันไม่ได้ มีอะไรก็ต้องมีระเบียบ; แม้เช่น
ระเบียบราชการฉ้อโกง ซึ่งแสดงว่า เป็นความไม่มีศีลธรรมของผู้ปฏิบัติ ระเบียบ
จึงมีฉ้อโกงยิ่งขึ้นทุกที ตามความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์.

ดูที่การทำสัญญา : จะทำอะไรกันสักอย่างหนึ่ง ต้องมีข้อระบุถ้อย
ราวกันว่าทุกคนพร้อมที่จะโกง โกงเหลือประมาณ. นี่สัตว์มันไม่มีปัญหาคิดนี้.
ถึงแม้จะมีระเบียบถ้อยอย่างไร ก็ไม่ทำให้สิ่งต่าง ๆ ลุล่วงไปด้วยดี; ยังมีการโกง
กันอย่างฉ้อโกง อยู่แน่นอน.

ขอท่านทั้งหลายอย่าได้เห็นไปว่า การแก้ไขทางศีลธรรมนั้นมันนานเกินรอ. ท่านก็มิได้แก้ไขแต่ปลายเหตุ ไม่ได้แก้ไขต้นตอ, คือแก้ไขทางศีลธรรม; กว่าถ้าจะสุกงอมมันก็ไหม้. รัฐบาลทั้งหลายในโลก มิได้แก้ไขปลายเหตุ เล็ก ๆ น้อย ๆ ร้อยเรื่องพันเรื่อง ไม่มีรัฐบาลไหนมุ่งแก้ปัญหาศีลธรรม ซึ่งเป็นต้นตอแห่งปัญหาทั้งหลาย.

ลองพิจารณาเหตุกันอย่างเป็นธรรมว่า เมื่อศีลธรรมกำลังตายซาก อยู่อย่างทุกวันนี้ อะไรได้เกิดขึ้น? ปัญหามากมายเกิดขึ้น แล้วปัญหาเหล่านั้นแก้ไขได้ด้วยการเมือง การเศรษฐกิจ การสงคราม อย่างนั้นหรือ?

เรามิช่วยเหลือให้เกิดความก้าวหน้าแต่ทางวัตถุ ทางฝ่ายวิญญาณ มันไม่มี ก็เป็นมนุษย์กันได้เพียงครั้งเดียว.

เราต้องช่วยกัน ในทางจิตทางวิญญาณให้มาก : ช่วยกันแจกธรรมะให้มาก แจกพระธรรมให้มาก เหมือนกับที่เราแจกพระพุทธรูปสัญลักษณ์ของพระพุทธรูป ซึ่งคนก็รู้จักกันดี. ตั้งแต่โบราณมาจนถึงวันนี้ คงจะแจกกันตั้งร้อยล้านองค์แล้วก็ได้; แต่แล้วท่านก็ถูกทำให้หมดความเป็นพระพุทธรูป ด้วยการเอาไปแขวนคอ แล้วยกแก้วเหล้าข้ามพระเศียรท่าน ข้ามไปข้ามมา จนหมดความเป็นพระเศียรมันจึงไม่มีผล.

เราไม่แจกพระธรรม ให้เท่ากันกับที่แจกพระพุทธรูปไม่สมดุลงันกับที่แจกพระพุทธรูป เราจะต้องมีพระธรรมให้สมดุลงันกับพระพุทธรูป; แล้วจะไม่ถูกยกแก้วเหล้าข้ามพระเศียรด้วย. ขอให้ช่วยคิดด้วยจิตใจอันเป็นธรรม.

ถ้าสร้างขึ้นมาแขวนคอ ยกแก้วเหล้าข้ามพระเศียรจนหมดความเป็น
พระพุทธรูปแล้ว มันก็สูญเปล่า. น่าเห็นใจผู้ที่ทำพิธีพุทธรูปเศกอย่างเห็นดเห็นน้อย,
แล้วเขาเอามาลบล้างกันเสียหมดอย่างนี้. มันน่าสงสารหรือไม่? ได้กรุณาสนใจ
เพื่อเห็นแก่พระพุทธรูปและพระธรรม ที่เรายังแจกกันโดยไม่สมดุลง่าย.

พูดถึงการศึกษา เราก็มีการก้าวหน้ารวดเร็วกว้างขวาง; พิจารณา
กันอย่างที่เรียกว่าเต็มที มีการศึกษาก้าวหน้าโดยเร็ว และกว้างขวาง. แล้วทำไม
โลกนี้จึงยังเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์นานาชนิด? หาสันติสุขส่วนบุคคลก็ไม่ได้, หา
สันติภาพส่วนสังคมก็ไม่ได้, มีแต่เทวดาหนุ่มสาวเป็นฝูง ๆ ล้วนแต่เกรงกัน :
ชอบยาเสพติด ชอบเรียกตัวเองว่าฮิปปี้ แสบปี เป็นฝูง ๆ ที่ล้วนแต่ผ่านการ
ศึกษามาแล้วทั้งนั้น. คิดดูเถอะว่า การศึกษาของเราเป็นอย่างไร คนของเรา
จึงเป็นอย่างนี้?

ขอให้ช่วยกัน ทำให้ธรรมะเต็มอยู่ในจิตใจ; มีธรรมะแล้ว ก็มี
พระพุทธรูปโดยแท้จริงอย่างที่พระองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใด
เห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม, หรือจะพูดเสียใหม่ก็ได้ว่า ผู้ใดมีธรรม ผู้นั้นมีพระพุทธเจ้า,
ผู้ใดมีพระพุทธเจ้า ผู้นั้นต้องมีธรรม, เป็นสิ่งเดียวกัน ที่จะแยกจากกันไม่ได้.

นี่แหละ ความไม่มีธรรมะ ไม่มีศีลธรรม สร้างปัญหาเหลือประมาณ.
เราจะทำให้ธรรมะกลับมา ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามเหตุผลที่ธรรมะจะกลับมา;
ซึ่งในวันนี้ จะได้กล่าวถึงคำว่า ถนอมต่อแล้วลงหลัก.

ความหมายของคำว่า “ตอบและหลัก”.

ถอนตอบแล้วลงหลัก โดยตัวหนังสือ คำว่า *ตอบ* ก็คือ *อุปสรรค* หรือ *อันตราย*; *หลัก* นั้น เป็นที่พึ่ง, เป็นความปลอดภัย, เป็นความมั่นคง. *ตอบ* ในภาษาวัตถุ ภาษาคน ก็คือหลักตอเสากระ กัดขวาง; แต่ตอบในภาษาธรรม นั้น คือ มิจฉาทิฏฐิ. เราจะต้องรู้จัก *ตอบ* ทั้งในภาษาคน และภาษาธรรม.

พิจารณาดูให้ดีว่า ถ้าตอมันเต็มไปด้วยแผ่นดิน แล้วเราจะปลูก บ้านปลูกเรือน ให้แน่นหนาถาวรมั่นคงได้อย่างไร? ถ้าไม่มีตอ เราก็ตกเข็มน ได้ลึก บ้านเรือนก็มีรากฐานดี.

จะพูดอีกอย่างหนึ่งก็ได้ว่า ถอนตอบ คือ ละอธรรมเสียให้หมด; ลงหลัก ก็คือ สะสมธรรมะ ให้มีขึ้นมาอย่างเต็มเปี่ยม.

ทีนี้จะได้พิจารณาถึงสิ่งที่เรียกว่า *ตอบ* หรือ *หลัก* เป็นคู่ๆกันไป.

คู่ที่ ๑ *ตอบ* คือ ลัทธิที่เห็นแก่ตน มีตัวกู - ของกู เป็นวัตถุที่ตั้ง ที่อาศัย. *หลัก* นั้น เป็นลัทธิที่เห็นประโยชน์ของประชาชน, หรือเพื่อนมนุษย์ เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นใหญ่ ก็มีเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นวัตถุ เป็นที่ตั้งอาศัย.

ตอบ คือ ลัทธิที่ไม่รู้จักพระคุณของแม่. แม่ของเขาเขายังไม่รู้จัก. ถามว่าแม่คืออะไร? ก็ตอบไม่ถูก. นักเรียนชั้นประถม ชั้นมัธยม เราถามว่า

ธนาคารไหนบ้างที่เราไปเบิกเงินได้ไม่มีสิ้นสุด โดยไม่ต้องฝากเลย? เขาก็ยังตอบไม่ถูก ไม่รู้จักคุณของแม่ แล้วจะไปรู้จักคุณของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ที่ลึกซึ้งกว่านั้นได้อย่างไร?

การรู้จักพระคุณของแม่ ทำให้เกิดรากฐานแห่งความรัก ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ซึ่งจะแผ่กว้างขวางไปถึงความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้โดยง่าย. ขอให้การศึกษาที่ถูกต้องไปตั้งแต่ชั้นอนุบาล เป็นชนชาติที่มีศีลธรรมเป็นรากฐานของประชาธิปไตย.

ที่นี้ดูอีกคู่หนึ่ง คู่ที่ ๒ ตอ คือการเหวี่ยงสุดซ้ายสุดขวา ไม่สมดุลย์. หลักคือมีชัณฉิมา พอดี หรือสมดุลย์เป็นทางออกที่ ๓ ของมนุษย์แห่งยุคนี้ ซ้ายสุดเหวี่ยงขวาสุดเหวี่ยง นั่นถือว่าผิดกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล. **กามสุขัลลิกานุโยค** จมอยู่ในกาม มันก็เหวี่ยงไปข้างหนึ่ง. **อตคกิลมถานุโยค** จมอยู่ในความเห็นผิด ทำตนให้ลำบากโดยไม่จำเป็น มันก็สุดไปข้างหนึ่ง, ถ้ามีชัณฉิมา อยู่ตรงกลางมันก็พอดี.

เรามีนายทุนเพื่อกรรมกร มีกรรมกรเพื่อนายทุน มันก็ไม่มีอันตราย; เพราะว่ามัน อยู่ตรงกลางที่พอดี; แต่ถ้าเราแยกกันให้สุดเหวี่ยง มันก็ต้องฆ่ากัน.

คู่ที่ ๓ ต่อไป ตอ คือ ความไม่มีวินัย ไร้วินัย ตีวินัย หลัก คือ ความสมบูรณ์ ด้วยวินัย. ดูเถิด เรากำลังตะโกนเรียกหาวินัยกันคอแห้งแล้ว มันก็ยังไม่ค่อยมีวินัย.

แม้แต่ว่า ฟังเทศน์เจียบ ก็เพราะมีวินัย. ฟังเทศน์ส่งเสียงอ้ออิง ก็เพราะไม่มีวินัย. เท่าที่สังเกตมา ไปเทศน์ในกองทหารเจียบกริบน่าชื่นใจ; เขาฟังกันน่าชื่นใจ อย่างมีวินัยถึงที่สุด. ไปเทศน์ในที่อื่น ๆ ได้รับการส่งเสียง จ๊อกแจ๊กจ๊อแจ แทรกแซงอย่างไม่มีวินัย. แม้แต่ในที่ประชุมครูบาอาจารย์ ก็ไม่ได้ฟังเทศน์กันเจียบกริบอย่างในหมู่ทหาร. อาตมาก็ประสบมาอย่างนี้ พวกที่เคยไปเทศน์กันมา ก็บอกอย่างนี้เหมือนกัน คือเรียกว่ามันตรงกัน.

ฟังรู้จัก ตอหรือมิจฉาทิฎฐิ หลักคือสัมมาทิฎฐิ.

เอ้า, ที่นี้ก็จะมาถึงที่สุด ที่ควรจะจดจำไว้เป็นหลัก. ตอ คือ มิจฉาทิฎฐิทุกชนิด ทุกประเภท ทุกระดับ. หลัก คือ สัมมาทิฎฐิทุกชนิด ทุกประเภท ทุกระดับ. ถอนตอ ก็คือถอนมิจฉาทิฎฐิออกไปเสีย ลงหลัก ก็คือยึดหลักสัมมาทิฎฐิให้แน่นแฟ้น. นี่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า สมมาทิฎฐิสมาทานา สพฺหํ ทุกฺขํ อุปฺปจฺจํ - สัตว์ทั้งหลายจะก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้ ก็เพราะมีสัมมาทิฎฐิ. ท่านเรียกว่า สมาทานสัมมาทิฎฐิ.

คำว่า สมาทาน นั้น หมายความว่า มีอยู่อย่างดี ถือไว้อย่างดี; ไม่ใช่ เพียงแต่ปากว่า; เหมือนที่คนทั่วไป โดยมากเขาสมาทานศีล เขาพูดแต่ปาก ว่าจบแล้วก็เลิกกัน. อย่างนี้เรียกว่าสมาทาน นี้ไม่ถูก ไม่จริง ไม่ใช่พุทธศาสนา.

สมาทาน แปลว่า ถือเอาไว้อย่างดี ครบถ้วน, คือ ต้องมีอยู่ที่เนื้อที่ตัว. เราต้องมีสัมมาทิฐิ อยู่ที่เนื้อที่ตัว, ถอนมิจฉาทิฐิออกไปเสียให้หมด.

ในระดับสูงสุด มิจฉาทิฐิ ก็คือ อัสมิมานะ — ความสำคัญมั่นหมายเป็น ตัวกู—ของกู. ความรู้สึกอันนั้นมันสะสมมาตั้งแต่ก่อน แต่อก. มันช่วยใครไม่ได้, ช่วยกันไม่ได้ ที่จะไม่มีความรู้สึกตัวกู—ของกู, มีอัสมิมานะ; เพราะว่าพอเราเกิดมาเป็นทารก ก็ได้รับแต่การสั่งสอนให้รู้สึกเป็นตัวกู เป็นของกูเรื่อย ๆ มาจนเป็นหนุ่มเป็นสาว, มันจึงลงรากลึก คือเหนียวแน่นยากที่จะถอน.

ครั้น พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้ ขึ้นมาในโลก ท่าน สอนสิ่งที่ตรงกันข้าม คือว่า คุณ ให้ดี สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น คือ กระแสแห่งเหตุปัจจัยที่เปลี่ยนไป เอามาเป็น ตัวกู—ของกูไม่ได้.

ท่านสอนเรื่อง อนัตตา — สิ่งเหล่านั้นมิใช่ตัวตน. ท่านสอน สุนฺญตา ความที่สิ่งเหล่านั้นเป็นของว่างจากความหมายแห่งตัวตน.

ท่านสอน ตถตา หรือ ปฏิจจสมุปบาท ว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง : เมื่อ มีเหตุปัจจัยอย่างนี้ ผลก็เกิดขึ้นอย่างนี้; เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่เกิดขึ้น; มันมีแต่อาการอย่างนี้ ฉะนั้น อย่าได้ไปหมายมั่นให้เป็นตัวกู—ของกู ขึ้นมา ตัวเองนั้นแหละจะเป็นทุกข์, แล้วก็จะลามปามไปถึงผู้อื่นรอบข้าง ก็จะพลอยเป็นทุกข์ จากการเบียดเบียนบุคคลที่เห็นแก่ตน.

นี่เป็น หลักที่ควรมี ต้องปักลงไปในจิตให้แน่นแฟ้น; ถอนออก
 เก่าออกไปเสีย ลงหลักใหม่ที่ดี ที่ถูกต้องให้แน่นแฟ้นทีเดียว.

มิจนาทิจญฺฐิ เป็นเครื่องทำลายโลก, ทำให้เห็นโดยประการที่มัน
 ตรงกันข้าม จากที่ควรจะเห็น : เห็นสิ่งที่สร้างความสุข เป็นสิ่งอันพึงปรารถนา.
 ในโลกนี้จึงมีการผลิตสิ่งที่ทำให้คนหลงใหล ติดจมอยู่ในสิ่งนั้นมากขึ้น ๆ. นำ
 เวทนาสงสารลูกเด็ก ๆ ที่เขาเกิดขึ้นมาในโลกชนิดนี้ พอมาถึงก็ถูกย้อมให้ติดจมอยู่
 ในความรู้สึกหลงใหล มิจนาทิจญฺฐิหรือตอจึงมีรากลึก ยากที่จะขุด ยากที่จะถอน
 ขึ้นมา; แต่แล้วมันก็ช่วยไม่ได้ มันก็ต้องช่วยกันถอนให้ได้ แล้วก็ลงหลัก
 เสียใหม่ให้ถูก ให้ดี.

ตอ คือ มิจนาทิจญฺฐิ ความสำคัญผิด ความเข้าใจผิด ความเห็นผิด
 ความเชื่อผิด ความมีอุดมคติผิด; ล้วนแต่ผิดไปทั้งนั้น นี่เรียกว่า ตอ.

จะต้องทำให้เป็นไปในทางที่ตรงกันข้าม คือ มีความเข้าใจถูก,
 มีความเห็นถูก, มีความเชื่อถูก, มีอุดมคติที่ถูก, แล้วก็กลายเป็นหลัก ที่ยึดแล้ว
 ก็เป็นไปแต่เพื่อความสุขความเจริญโดยส่วนเดียว.

ขอได้รู้จักตอและหลักอันร้ายกาจที่สุด เป็นที่สรุปรวมแห่งปัญหาทั้ง
 หลาย จะแก้ปัญหาก็ได้หรือไม่ได้ ก็อยู่ตรงที่เรารู้จักตอ รู้จักหลัก อย่างถูก
 ต้อง แล้วจัดการกันให้ถูกต้อง.

๔ ๕ เดี๋ยวนี้เรากำลังถอนหลักและปักตอ.

ทีนี้ก็จะทำให้ดูกันอีกสักชนิดหนึ่งว่า เดี่ยวนี้เรากำลังถอนหลัก แล้วปักตอ พังคูลแล้วนำหัว เรากำลังถอนหลัก แล้วปักตอ หลักที่จะเป็นที่พัก เป็นประโยชน์ได้นั้น กลับถอนทิ้งเสีย แล้วก็ปักตอให้ทะทะ ให้เป็นอันตราย. นี่คือ ความเจริญก้าวหน้าแต่ในทางวัตถุอย่างเดียว; เลิกล้าง ความถูกต้องในทางจิตทางวิญญาณ, เลิกล้างพระธรรม เลิกล้างพระศาสนา, เลิกล้างพระเจ้า, เลิกล้างขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดี, วัฒนธรรมที่ดี, ไปรับ เอาสิ่งที่เลวร้ายเข้ามา ยึดถือ. นี่เรียกว่ากำลังถอนหลักแล้วกำลังปักตอ.

การไปทอดกฐิน นี่ ก็ดูเถอะ ดูตามข่าวหนังสือพิมพ์ก็ได้ เพื่ออะไร? เพื่อไปกินเหล้า เพื่อไปเดินรำเพื่อไปให้รถพลิกคว่ำตายกันเป็นหมู่ๆ. การไปทอดกฐินก็เพื่อไปกินเหล้า เพื่อไปเล่นการพนัน.

การบวชนาค ก็เพื่อได้กินเหล้า ที่มากันมากๆ นั้นส่วนมากมากินเหล้า มาโลดๆ เต็มๆ สนุกสนาน. การบวชนาคกลายเป็นโอกาสสำหรับกินเหล้า.

การเรียไร เพื่อบุญเพื่อกุศล ก็ต้องจัดงานอบายมุข, ขอความช่วยเหลือทางบุญทางกุศล ก็ต้องจัดงานที่เป็นอบายมุข; อย่างน้อยก็เรื่องเลียง เรื่องดื่ม เรื่องหลอก เรื่องลวง เรื่องอะไรกันต่างๆ. ลงทุนด้วยบาปเพื่อเอาบุญมันจะเป็นไปได้อย่างไร? ว่าเอาบาปมาลงทุน เพื่อจะได้บุญ ผลออกมามันก็ติดลบหมด มันไม่มีบวก ลงทุนด้วยบาปเพื่อจะเอาบุญ นี่เขากำลังถอนหลัก แล้วก็จะปักตอ.

เขาควรจะถอนตอเหล่านี้นเสีย คือทอดกฐินก็ต้องไม่ใช่เพื่อกินเหล้า, ต้องเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ ตามพระวินัย ตามพระพุทธประสงค์. *จะบวชนาค ก็ไม่ใช่เพื่อกินเหล้า;* แต่จะเพื่อให้เกิดบุตรพระตถาคต พุทธชินโรสเพิ่มจำนวนมากขึ้น ในพระพุทธศาสนา.

จะเรียไร หาทุนหารอนมาทำการกุศล หรือจะขอความช่วยเหลือเกี่ยวกับการกุศล ก็อย่าต้องหลอกลวงกัน, *ด้วยสิ่งหลอกลวง,* เพราะว่าการหลอกลวงนั้น มันเป็นบาปเป็นอกุศลเสียแล้ว จะเอาบาปเอาอกุศล มาลงทุนหาบุญหากุศลนี้ คิดดูเถอะว่ามันจะเป็นไปได้อย่างไร. ขอให้เราพุทธบริษัททั้งหลาย ได้มองดูให้ดี ว่าเรากำลังจะถอนหลักแล้วปักตอ.

สิ่งที่น่าหัว อยากจะเอามาพูดที่นี้สักนิดหนึ่ง ก็คือว่าเรื่องเกี่ยวกับงานศพ ที่ทำกันอยู่เป็นยุคๆ เป็นสมัย. *สมัยหนึ่ง* เขาสรุปเรียกว่า *คนตายขายคนเป็น.* คนที่ตายไปแล้วทำให้ลูกหลานต้องเสียเงินมากมายจน เพราะงานศพ. นี่คนตายขายคนเป็น.

ทีนี้ต่อมา *เดี๋ยวนี้กลับตรงกันข้าม คนเป็นขายคนตาย.* พอศพมีบนเรือน ก็เปิดให้เล่นไพ่ เล่นการพนัน กินเหล้าเมายา ทหารายได้เป็นกำไรไปเสียอีก คนเป็นขายคนตาย. ในที่บางจังหวัดภาคใต้นี้ มีคนรับเหมาเลย; ตายแล้ว ศพอยู่บนเรือนนี้ เขาจะมารับเหมาจัดให้หมด ให้อยู่นาน ๆ วัน, แล้วก็ได้เงินค่าธรรมเนียมจากการเล่นการพนันนั้นนั้นมาก เอามาให้เจ้าของศพ ก็รวไปเลย เรียกว่าคนเป็นขายคนตาย.

แต่เมื่อดูให้ดีแล้ว จะเห็นว่า คนตายชายคนเป็น หรือ คนเป็นชาย
คนตาย^๕ เป็นต่อทั้งนั้น เป็นมัจฉาทิฏฐิ^๕ หนึ่ง ไม่อาจจะเป็นหลักได้. อย่า
เห็นว่ามันตรงกันข้าม แล้วมันจะเป็นต่อสักข้างหนึ่ง เป็นหลักสักข้างหนึ่ง, อย่าง
นั้นมันเป็นไปได้, มันเป็นต่อ เป็นมัจฉาทิฏฐิ^๕ หนึ่ง. คนตายชายคนเป็น
ก็^๔เป็นต่อ. คนเป็นชายคนตาย ก็^๔เป็นต่อ คือเป็นมัจฉาทิฏฐิ เป็นเสียนหนาม
ของมนุษย์. ควรจะระวังให้ดี, อย่าเห็นว่าตรงกันข้ามแล้วก็จะเลือกเอาข้างหนึ่ง
อย่างนั้นมันไม่ถูก.

เราควรมีสัมมาทิฏฐิ^๕ยิ่งๆ ขึ้นไป. คนเราหรือมนุษย์^๕ บางพวกเขา
ถือว่า ^๕ผีให้เกิดมา, ผีสร้างคน, ผี^๕เป็นคน; กลิ่นไอแห่งไสยศาสตร์ยุคไหนก็^๕ไม่รู้
มันยังเหลืออยู่ว่า คน^๕เกิดมาจากผี ผีสร้างคน ผี^๕เป็นคน. อาตมาเห็นว่า^๕เป็น
มัจฉาทิฏฐิ.

เราควรมีความเห็นให้ถูกต้องว่า พระธรรมต่างหากให้คนเกิดมา;
ไม่ใช่ผีให้เกิดมา. พระธรรมให้เกิดมาตามกฎของพระธรรม, เรียกว่าพระธรรม
ให้เกิด ไปเทียบกันดู ว่าผีให้เกิดกับพระธรรมให้เกิด นี่อันไหนมันจะมีประโยชน์
กว่า : เกิดมาโดยพระธรรม, โดยกฎแห่งพระธรรม, โดยเหตุแห่งปัจจัย.
พระพุทธเจ้าเป็นพ่อ เป็นเหตุให้พระธรรมเกิดเรามา; พระธรรมจึงเป็นแม่;
พระสงฆ์ทั้งหลายก็กลายเป็นพี่ เพราะว่าเกิดก่อนเรา.

เราต้องมีสัมมาทิฏฐิ^๕เป็นหลักมั่นคง.

ขอให้^๕มีสัมมาทิฏฐิ เป็นหลัก แน่นแฟ้นเหลือประมาณลงไปว่า พระ-
พุทธเจ้าเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์เป็นพี่; แล้วก็ทำให้สมกันกับ

ที่มี พระพุทธเจ้าเป็นพ่อ, พระธรรมเป็นแม่, พระสงฆ์เป็นพี่. รายละเอียดนี้ไปหาดูเอาเองก็ได้; ไปคิดดูเองก็จะมองเห็น ว่าพระธรรมให้เกิดมา พระพุทธเจ้าเป็นต้นเหตุให้เกิด, พระสงฆ์เกิดก่อนก็กลายเป็นพี่.

ถ้าเราถือหลักกันอย่างนี้ แล้ว พระธรรมก็จะมาอยู่ในจิตใจ; ไม่ใช่มารกรุงรังอยู่ข้างนอก หรือตามพื้นแผ่นดินหรือตามสถานที่ต่าง ๆ. พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จะเข้าไปอยู่ในจิตใจของเรา. เรามีพระพุทธเจ้าเป็นพ่อ มีพระธรรมเป็นแม่ มีพระสงฆ์เป็นพี่ เราก็เดินตามกันไป ในร่องรอยที่ถูกต้อง; แล้วอะไรจะเกิดขึ้น? ถ้าถึงขนาดที่พระพุทธเป็นพ่อ, พระธรรมเป็นแม่, พระสงฆ์เป็นพี่, ปัญหาอะไรจะเหลืออยู่ สำหรับให้มนุษย์ต้องละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน เหมือนที่กล่าวแล้วข้างต้น สืบต่อไป.

ในที่ที่สุดนี้ ขอสรุปความว่า ธรรมะต้องมี; ความเป็นมนุษย์จึงจะมี. ธรรมะจะมี เราต้องประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามความประสงค์ของธรรมะ ราวกับว่าธรรมะนั้นเป็นบุคคล เป็นพระเจ้าโดยการปฏิบัติให้เข้ารูปเข้ารอยของพระธรรม ว่าเราจะ ต้องมีความคงเส้นคงวา, เราจะมี ความถูกฝ่าถูกตัว, เราจะมีหัวมีหาง, ระว่างคางระว่างคอ, ถอนตอแล้วก็ลงหลัก.

อาตมาขอยุติการบรรยายนี้ลงด้วยความสมควรแก่เวลาว่า ขอให้ท่านทั้งหลาย จงพยายามที่จะถอนตอแล้วลงหลัก สำหรับความเป็นพุทธบริษัทที่มั่นคง โดยการที่มี พระพุทธองค์เป็นพ่อ, มีพระธรรมเป็นแม่, มีพระสงฆ์เป็นพี่, อยู่ด้วยกันแล้วมีความเจริญงอกงามในทุกสถาน ในการทำงานทุกชนิด อยู่ทุกที่พาราตริกาลเทอญ.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่ากัจจกรหรือดอกบัว.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวไปด้วยความมุ่งหมาย ว่า ธรรมะต้องกลับมา ถ้าธรรมะไม่กลับมา โลกจะต้องวินาศ, หรืออย่างน้อยที่สุด มนุษย์ก็ยังคงต้อง ละอายแมว ต่อไปคามเดิม.

ธรรมะเท่านั้นจะช่วยแก้ปัญหาวិบัติ.

ท่านลองคิดถึง สิ่งเกิดดู ว่า มีแมวตัวไหนปวดหัวเหมือนกับคนบ้าง ? มีแมวตัวไหนนอนไม่หลับ จนต้องกินยานอนหลับเหมือนกับคนบ้าง ? แมวตัวไหนเป็นโรคประสาท ? ซึ่งกล่าวกันว่า ในเมืองไทยนี้เป็นกันตั้ง ๗ แสนคนแล้ว แมวตัวไหนเป็นโรคจิต ? ซึ่งกล่าวกันว่า ในเมืองไทยนี้เป็นตั้ง ๒ หมื่นคนแล้ว

ยาแก้ปวดศีรษะ ยาให้นอนหลับ ที่มนุษย์กินกันวันหนึ่งๆ ทั้งโลก คงจะเป็น
 ต้นๆ เป็นแน่ แต่แมวไม่ต้องกินสักเม็ดเดียว มนุษย์ยังคงอายุแมว, ต้องละอาย
 แมวอยู่อย่างนี้.

สิ่งที่ช่วยได้ก็คือ ธรรมะเท่านั้น. ถ้ามนุษย์มีธรรมะ มนุษย์ก็
 จะไม่มีอาการอย่างนั้น : ไม่มีอาการปวดศีรษะ นอนไม่หลับ เป็นโรคประสาท
 เป็นโรคจิต อย่างนั้น; เพราะฉะนั้น ขอให้ธรรมะกลับมา.

ปาฐกถาธรรม ก็ต้องกล่าวถึงธรรม ที่จะเป็นทางรอดของคนทั้งโลก
 ตามพระพุทธประสงค์. พระองค์ตรัสแล้วตรัสเล่า ว่าธรรมวินัยนี้ คือศาสนานี้
 จะอยู่ในโลกเพื่อประโยชน์แก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์.

ถ้าธรรมะมีในโลก โลกก็ไม่เกิดวิกฤตการณ์ อย่างที่กำลังเกิดอยู่
 ทั้งบนดิน และใต้ดิน : เป็นสงครามร้อนอย่างที่จะวันออกกลาง, และเป็น
 สงครามใต้ดิน, เป็นสงครามเย็น, อย่างที่มีอยู่ตลอดเวลา. หรือแม้ที่สุดแต่ว่า
 เรื่องภายในประเทศไทยของเรา ถ้าเราจะมีธรรมะกันบ้างแล้วก็ไม่ต้องส่งน้ำตาล
 สีแบ่งมากิน แทนน้ำตาลสีว่า; ซึ่งหนังสือพิมพ์เขาเขียนกันว่า ต้องมีเงิน
 ชดเชยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลายร้อยล้าน, แล้วยังบีบบังคับ ให้เราต้องไปบีบราคา
 อ้อยในฤดูหน้า ลำบากยุ่งยากในการควบคุมการซื้อขาย การจะลักลอบเอาออก,
 แล้วก็จะต้องมีการด่าทอล้อเลียนกันเปลืองหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ ไปหลาย
 ร้อยหน้าหลายพันหน้า.

ถ้าเรามีธรรมะ อย่างที่บรรพบุรุษของเราเคยมี เรื่องดังกล่าวมานัก
ไม่เกิด, คือว่า มีธรรมะ ไม่ยึดมั่นถือมั่น กันเสียบ้าง, มีธรรมะ ไม่ถือมานะทิฐิ
กันเสียบ้าง, มีธรรมะ อุดกลั่นอดทน, มีธรรมะ สันโดษยินดีตามมีตามได้
อย่างบรรพบุรุษของเราที่เคยมี.

บรรพบุรุษของเรา ก็ยังไม่เคยกินน้ำตาลสีแบ่งด้วยซ้ำไป; ท่านอยู่
ได้ด้วยน้ำตาลสีร่ำ. เมื่อสงครามอินโดจีน ร้านกาแฟตามบ้านนอก เขาชงกาแฟ
ด้วยน้ำตาลหม้อ แล้วก็ไม่มีเรื่องอะไร เหมือนกับที่กำลังมีเวลานี้.

ธรรมะกลับมาเกิด เพื่อโลกแห่งยุคประชาธิปไตย; ธรรมะไม่
กลับมาแล้ว ประชาธิปไตยนั้นแหละจะเชือดคอตัวเอง.

ระบบการปกครองระบบไหนก็ตาม ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว มันจะเชือดคอ
ตัวเองทั้งนั้น. ถ้ามีธรรมะแล้ว แม้แต่ระบบเผด็จการ ก็ยังมีประโยชน์
และรวดเร็ว กว่าระบบคลานงุ่มง่าม แล้วแถมยังไม่มีธรรมะด้วย. เราจะต้อง
ช่วยกันทำให้ธรรมะกลับมา. ธรรมะต้องการ การประพฤติกะทำอย่างจริงจัง
จะกลับมา เราจะต้องกระทำอย่างนั้น.

ในครั้งที่แล้วมา อาตมาได้พูดโดยหวัหว่า เราต้องมีความ คงเส้นคงวา,
ถูกฝาถูกตัว, มีหัวมีหาง, ระวังคางระวังคอ, ถอนตอแล้วลงหลัก. ในครั้งนี้
อาตมาจะพูดโดยหวัหว่า ต้องรู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว.

พิจารณาคำว่า กงจักร, ดอกบัว.

เรามาศึกษาให้รู้เรื่อง กงจักรหรือดอกบัว กันเถิด ขอโอกาสเล่านิทาน ปรมัปปรา นาทิเดยวว่า เปรตตนหนึ่ง มีกงจักรพัตันอยู่บนศีรษะ เดินมาใน หมู่บ้านแห่งหนึ่ง. คนหนุ่มคนหนึ่งเขาเห็นว่า กงจักรนั้นสวยงามมาก แล้วก็อยาก จะได้ ไปขอ อ้อนวอนขอจากเปรต. เปรตบอกว่ามันกงจักร มันพัตันอยู่ ด้วยความเจ็บปวด. ท่านจะเอาไปทำไม? คนหนุ่มคนนั้นก็ยังไม่เอา, อ้อนวอน แล้วอ้อนวอนอีก, เปรตนั้นก็ยกกงจักรจากศีรษะของตน ใส่ให้กับศีรษะของคนหนุ่มคนนั้น; แล้วคนนั้นก็ต้องทรมานอย่างนั้นไปจนตาย.

บัดนี้ โลกทั้งโลกกำลังเห็นกงจักรเป็นดอกบัว. ขอให้เราสนใจ สิ่งที่น่ากลัวเหล่านั้นกัน ให้มากเป็นพิเศษ. อาตมาจะพูดเป็นการเปรียบเทียบ เป็นคู้ๆคู้ๆไป ให้เห็นว่า กงจักรเป็นอย่างไร? ดอกบัวเป็นอย่างไร?

กงจักร กู้แรกก็กู้ วัตถุนิยม กับ ธรรมนิยม. วัตถุนิยม หลงใหลในความเอร็ดอร่อย ที่เกิดแต่วัตถุนั้นโลกทั้งโลกให้แสวงหา ให้สะสม ให้บริโภคนั้นแต่ความเอร็ดอร่อยทางวัตถุ นี่กำลังเป็นกงจักร. ส่วนธรรมะ หรือ ธรรมนิยม ที่จะทำความรอด ความสงบสุขนั้นเราไม่สนใจ การบูชาวัตถุ นิยม นั้นแหละ คือการเห็นกงจักรเป็นดอกบัว.

ขอให้นึกถึงเรื่องนิทานสอนเด็ก เรื่องลูกหนูกับแม่หนู ลูกหนูมาบอก แม่หนูว่า สัตว์ชนิดหนึ่งน่ากลัวนัก, สัตว์ชนิดหนึ่งหน้าวกลนัก น่ารักนัก

แม่หนูบอกว่า เอาแล้ว, ที่น้ำกลัวนักนะมันไม่มีอันตราย มันเป็นน้ำไก่.
ที่หน้าหนาวมาก น้ำรักนะมันอันตรายเหลือประมาณ มันเป็นหน้าแมว ได้ยิน
นิทานเรื่องนี้แล้ว ก็เขียนเป็นคำกลอนไว้ว่า :-

น้ำไก่อยู่ ลูกหนูว่า น้ำกลัวนัก
หน้าแมวหนาว น้ำรัก น่าเลื่อมใส
แม่หนูว่า ลูกเอ๋ย อย่าเขลาไป
ที่น้ำกลัวนั้นหน้าไก่ ภัยไม่มี.

หน้าแมว ขาวนวล นั้นแหละร้าย
เป็นความตาย ของพวกหนู รู้ไว้สิ
พวกมนุษย์ พวกนั้นตาย วายชีวิต
สมัยนี้ เพราะหลงแมว วัตถุนิยม.

วัตถุนิยม สวยงามเหมือนกับหน้าแมว ปรากฏแก่ลูกหนู. คนทั้งโลก
หลงใหลวัตถุนิยม. แมววัตถุนิยมมันจึงกัดกินลูกหนู วิनाศไปทั้งโลก. นัก
เห็นกงจักรเป็นดอกบัว คู่หนึ่ง.

กู่ที่ ๒. ระบบการศึกษาไม่สมบูรณ์. การศึกษาเป็นเหมือนกับว่า
สุนัขทางด่วน เป็นกงจักร. การศึกษาที่สมบูรณ์แบบ จะเป็นเหมือน
ดอกบัว.

การศึกษาไม่สมบูรณ์เหมือนกับหมาทางด่วน นั้นเพราะว่าเรียนกันแต่หนังสือ กับวิชาชีพ ไม่มีธรรมะ, ไม่รู้ธรรมะ ว่าจะเป็นคนุชย์กันอย่างไร. เขาฉลาดมากในวิชาหนังสือและอาชีพ แล้วก็ไม่ทำอะไรมาควบคุมความฉลาดเอาไว้; ใช้ความฉลาดไปในทางที่เป็นอันตราย มันจึงเป็นการศึกษาระบบสุนัขทางด่วน, หรืออย่างดีที่สุดก็เป็นพระเจดีย์ยอดด่วน ไม่มีความน่าดูที่ตรงไหน.

ฉะนั้น ขอให้เรามีการศึกษาสมบูรณ์แบบ หนังสือก็รู้ฉลาดเฉลียว สามารถในอาชีพ แล้วก็รู้ธรรมะ ว่าจะเป็นคนุชย์กันอย่างไร โลกนี้จึงจะไม่มีวิกฤตการณ์.

พระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ ๕; ท่านตรัสเมื่อจัดการศึกษาแผนใหม่ จากแบบเก่า ๆ มาเป็นการศึกษาแผนใหม่ ที่ปรากฏเหลืออยู่ทุกวันนี้. ท่านปรารภกับสมเด็จพระยาบรมมหาราชวังว่า ผู้ช่วยเจ้า ต่อไปนั้นมันคงจะโกงกันอย่างวิบัติการ เมื่อมันรู้หนังสือแบบใหม่ รวดเร็วเฉลียวฉลาดแล้ว มันจะโกงกันอย่างวิบัติการ. วลีนี้อาตมาจำไว้แม่นยำ เมื่อได้อ่านเรื่องนี้.

นี่แหละ การศึกษาที่ไม่มีธรรมะควบคุม มันก็เป็นอย่างนี้. ^{๕๔} นักเป็นกงจักรที่จะต้องมองให้เห็น อย่าเห็นเป็นดอกบัว. ^{๕๕} นักเป็นกงจักรกับดอกบัวอีกคู่หนึ่ง ซึ่งจะต้องสนใจ.

ข้อที่ ๓. ความเห็นแก่ตนที่บังคับไม่ได้^{๕๖} เป็นกงจักร, ความเห็นแก่ตนที่บังคับได้^{๕๗} เป็นดอกบัว. โลกนี้มีความเห็นแก่ตัว ^{๕๘} มันช่วย

คนที่เห็นแก่ตัวแล้วบังคับไม่ได้ มันก็ทำไปตามอำนาจของกิเลส โลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง; ยิ่งรวยก็ยิ่งเห็นแก่ตัว ยิ่งหาทางเอาเปรียบ. ถ้าความเห็นแก่ตัวนั้นบังคับได้ด้วยธรรมะแล้ว ก็กลายเป็นดอกบัว คือมันช่วยตัวให้รอดเร็วขึ้น แล้วยิ่งรวยก็ยิ่งช่วยเหลือผู้อื่น นั่นคือดอกบัว. กงจักรดอกบัวคุณก็ต้องระวังให้ดี เรากำลังใช้ความเห็นแก่ตน หรือพวกของตน ทำวิกฤตการณ์อันถาวรขึ้นมาในโลกนี้.

กู่ที่ ๔. อยากจะระบุว่าวัฒนธรรมตะวันตก ที่ละทิ้งศาสนา; ที่นิยมการปล่อยใจไปตามใจ ตามความรู้สึกแห่งจิตใจ ของยุคปัจจุบันนี้แหละ เป็นกงจักร. วัฒนธรรมตะวันตก ที่เคยยึดหลักศาสนาอย่างเหนียวแน่น นิยมการรู้จักตัวเอง บังคับตัวเอง เคารพตัวเอง อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย; นี่เป็นดอกบัว.

เรารับวัฒนธรรมตะวันตกชนิดไหนมา? มาแยกดูให้ดี ว่าอะไรยังเป็นดอกบัว? อะไรกลายเป็นกงจักรไปแล้ว? อย่าได้นิยามวัฒนธรรมตะวันตกกันอย่างมงงาย หลับหูหลับตาเลย นี่กู่หนึ่ง.

กู่ที่ ๕. ต่อไปอยากจะพูดว่า กฎหมายในโลก ที่ไม่ยอมรับ กำนินิมของศีลธรรม นี่เป็นกงจักร. เราจะ ต้องมีกฎหมาย หรือ ระเบียบแบบแผน ที่นิยมหรือยอมรับ ค่าของศีลธรรม. เรามาพิจารณาดูกันง่ายๆ ว่า กฎหมายนี้ยังโยงต่อศีลธรรม ขอบภัย มันเป็นคำหยาบคายไปสักหน่อย กฎหมายของเราโยงต่อศีลธรรม.

ยกตัวอย่างเช่นว่า คนไปปล้นคนที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก ลำบาก ขี้เรื้อ ขำมน้ำขำมมหาสมุทรมา เพื่อหาที่ปลอดภัย อัดรอยเต็มที่แล้ว ก็ยังมีคนไปปล้น และข่มขืนผู้หญิงในเรือลำนั้น. นี่เขาก็กังโหฬารกัน, ถ้าจับได้ ตามบทกฎหมาย อย่างธรรมดาสامัญญ์ ไม่ได้เพิ่มโทษความที่มันมีใจดำอำมหิต ไร้ศีลธรรมนั้น อีกสักเท่าตัว หรือสองเท่าตัว หรือสามเท่าตัวก็ยังดี. กฎหมายไม่ให้ค่าของ ศีลธรรม จึงลงโทษตามธรรมดาสามัญญ์ เหมือนกันทุกกรณี.

คนรอกว่า นอนหายใจแหม่วๆ จะตายอยู่แล้ว คนไม่มีศีลธรรมก็ยัง ไปปล้นทรัพย์ ปลดกระทั่งเสือและทางเกวจากคนที่นอนเจ็บอยู่ ถ้าจับได้ ก็ยัง ลงโทษอย่างปล้นเจ้าตามธรรมดาสามัญญ์ ไม่เพิ่มโทษ ความที่มันไม่มีศีลธรรมนั้น อีกสักเท่าตัวหรือสองเท่าตัว หรือสิบเท่าตัว.

คนไฟไหม้บ้าน ก็มีคนคอยขโมยของ. คิดนี้कुณเระ คนกำลัง ไฟไหม้บ้านนะ มันทุกข์ร้อนเท่าไร ก็ยังมีคนคอยขโมยของของเขา.

คนข่มขืนเด็กหญิง รับโทษเท่าๆ กันกับอีกคนหนึ่ง ซึ่งขโมยมะเขือ ของเขาตะกร้าหนึ่งเท่านั้น. อาตมาเคยสังเกตเห็น; อ่านหนังสือพิมพ์ว่า ได้รับโทษ ๖ ปีเท่าๆ กัน. คิดดูเถอะว่าศีลธรรมเป็นอย่างไร? ผู้ออกกฎหมาย ไม่เคยมีลูกสาวที่ถูกใครข่มขืนก็เป็นได้ เขาจึงพิจารณาโทษเท่าๆ กัน.

นี่แหละกฎหมายที่ไม่ยอมรับค่านิยมทางศีลธรรมนั้น เป็นกงจักร; จะต้องมีการกฎหมายที่ยอมรับค่านิยมของศีลธรรมเต็มที่. ถ้าทำผิดทางศีลธรรม

ด้วยแล้ว ต้องเพิ่มโทษอีกเท่าตัว หรือสองเท่าตัว หรือสิบเท่าตัว จึงจะเป็นความยุติธรรม ตามแบบของศีลธรรม ทำให้โลกนี้มีความสุข. นี่ก็เป็นกงจักรหรือดอกบัวคู่หนึ่ง.

คู่ที่ ๖. ถัดไป เรามี “ของสิ่งนอก”. ของสิ่งนอก ในอัญญาประกาศ. เราชอบของสิ่งนอก ระบบการศึกษาที่ดี ก็สิ่งนอกมา, วัฒนธรรมที่ดี ก็สิ่งนอกมา, ศิลปะ ก็สิ่งนอกมา, ระบบการกินดีอยู่ดี ก็นิยมตามแบบของนอก, สุรานารี ก็นิยมแบบของนอก, การแต่งเนื้อแต่งตัว เติ้นรำกันิยมของสิ่งนอก. นี้เรียกสั้น ๆ ว่า “ของสิ่งนอก”.

ของสิ่งนอกที่ไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเสียเลย หรือว่าแก้ไขไม่เหมาะสมแก่ความเป็นไทย นี้ เป็นกงจักร ทั้งนั้น. ต้องได้รับการแก้ไข กลั่นกรองอย่างละเอียดสุขุม จึงจะกลายเป็นดอกบัว; เราก็ไม่ทำกัน; เพราะเราไปหลงความเริ่ดอร่อยทางเนื้อหนัง ในแบบของของสิ่งนอก กันเสียหมด. เราก็อวดโฉมทางเศรษฐกิจ ไม่สมดุลย์ในทางเศรษฐกิจ ก็เพราะว่าเอาของสิ่งนอกเข้ามาเกินมาใช้ โดยไม่มีการแก้ไข. นี่ก็เป็นกงจักร และดอกบัวอีกคู่หนึ่ง ซึ่งต้องระวังให้ดี.

คู่ที่ ๗. ต่อไปสิ่งประดิษฐ์แห่งยุคนี้; เช่นเรื่อง *ปรมาณู* ก็ดี เรื่อง *อวกาศ* ก็ดี เรื่อง *อิเล็กทรอนิกส์* ก็ดี *คอมพิวเตอร์* ก็ดี ควบคุมมันไม่ได้ โดย

หลักของธรรมะ มันก็กลายเป็นสิ่งที่ให้โทษ. เราตกเป็นทาสของมัน ก็ใช้มันไปแต่เพื่อส่งเสริมกิเลส. ของดีพิเศษเหล่านี้ ก็เอามาใช้เพื่อเชือดคอตัวเองให้ล้มลง. มนุษย์กำลังใช้มันเพื่อเชือดคอมมนุษย์กันเอง ด้วยความก้าวหน้าในสิ่งประดิษฐ์เหล่านี้ ดูให้ดี ทั่วโลกกำลังเป็นอย่างนี้ นี่ก็คู่หนึ่ง.

คู่ที่ ๘. อยากจะให้สังเกตหรือเปรียบเทียบว่า เหนือหรือความเหน็ดเหนื่อยนั้น มันเป็นดอกบัวประกอบไปด้วยธรรมะ. ถ้าเรายังบูชาเหนือ, บูชาความเหน็ดเหนื่อยแล้ว อัมพาลก็จะไม่มีตามท้องถนน. อัมพาลที่เคลื่อนตามท้องถนน จะมีงานทำ แล้วก็หมดไป.

แต่ทุกคนเกลียดเหนือ ไม่นิยมความเหน็ดเหนื่อย, ไม่มีใครชอบทำงาน. ทุกคนที่ทำงานนั้น ไม่ได้ทำด้วยใจชอบ ทำด้วยความจำเป็นบังคับ; เพราะฉะนั้น มันจึงพร้อมที่จะเอาเปรียบ หรือรวลัดอยู่เสมอ. ไม่มีใครชอบเหนือ ไม่มีใครชอบเหน็ดเหนื่อย เขาชอบความสำรวย, ชอบความเป็นทาส เอว็ดอ่วยทางเนื้อทางหนัง นี่มัน เป็นกงจักร.

กงจักรชนิดนี้คนกลับเห็นเป็นดอกบัว อัมพาลจึงเต็มบ้านเต็มเมือง; สื่อมวลชนทั้งหลาย หลายสิบชนิดก็ยังส่งเสริมกงจักรเหล่านี้อยู่ อย่างกับว่ามันเป็นดอกบัว. อบายมุขจึงเฟื่องฟูเต็มบ้านเต็มเมือง นี่ก็คู่หนึ่ง.

คู่ที่ ๘. ขอให้มองกันให้ละเอียดสักหน่อย ตามพระพุทธภาษิต
ที่ว่าคำดำชั้โทษนั้น เป็นเหมือนการช้ขุมทรัพย์ นั้นเป็นดอกบัว.
คำประจบสอพลอพะเน้าพะนอ นั้นเป็นกงจักร ทำความวินาศ. คำ
ดำชั้โทษ ซึ่งเป็นการช้ขุมทรัพย์นั้น ใครชอบบ้าง? ไม่มีใครชอบ. เดียว
นั้นแม้จะมองหน้ากันเท่านั้นมันก็ยิ่งแล้ว อย่าว่าไปช้โทษช้ทางอะไรเลย. ประ-
จบสอพลอพะเน้าพะนอนั้นใคร ๆ ก็ชอบ แม้จะเป็นกงจักร ก็เอามาเป็นดอกบัว;
เพราะว่ามันอาจจะทำให้ได้เลื่อนขั้น ปีละ ๒ ขั้นนักเป็นดอกบัวและกงจักรคู่หนึ่ง
ซึ่งจะต้องสนใจไว้ให้ดี.

คู่ที่ ๑๐. อยากจะช้ไปยังที่ อนิฏฐารมณฺ์ สิ่งที่ไม่ชวนให้รักใคร่
กำหนด หลงใหล ต้องอดทน ต้องมีความทุกข์ หรือตัวความทุกข์นั้นเอง
เป็นดอกบัว. ความทุกข์นั้นสอนดีกว่าความสุข, สอนจริงกว่าความสุข.
สร้างคนให้ดี ให้นิยมธรรมะ. นี่คนก็กลับเห็นดอกบัวนี้ ว่าเป็นกงจักร
ไปเสีย. ส่วน อนิฏฐารมณฺ์ ความเริ่ดอร่อยสนุกสนาน ความเป็นอยู่ด้วยความ
หยิบหย่อง, เห็นแต่ความเล่นหัว, นี่หลอกให้คนโง่ หลอกให้คนหลง ให้ติดตั้ง
เป็นยาเสพติด. ระวังให้ดี, นี่คือนยาเสพติดอันร้ายกาจ มันเป็นกงจักร แต่
ทุกคนก็เห็นเป็นดอกบัว; นี่คู่หนึ่ง.

คู่ที่ ๑๑. อยากจะให้มองให้ละเอียดสักหน่อยว่าจิตที่คิดจะให้
นั้น สบายกว่าจิตที่คิดจะเอา. นั้นเป็นดอกบัว; แต่ไม่ค่อยมีใคร
ชอบ เห็นเป็นเรื่องบ้าเรื่องบอไปเสีย. ส่วน จิตที่คิดจะเอา ๆ จะเอาเปรียบ นี้

มันเผาเลนคนนั้นตั้งแต่ต้นจนปลาย มัน เป็นกงจักร ; แต่คนก็กลับเห็นว่า
มันเป็นดอกบัว แข่งกันมีจิตชนิดนี้ : จะเอาๆ แผลเผาจิตใจ เหมือนกับว่า
เป็นเปรตอยู่ตลอดเวลา สร้างโลกให้เต็มไปด้วยคอร์รัปชั่น ทุกหัวระแหง.

ไปเทียบเคียงดูให้ดี ๆ ว่า จิตที่คิดจะให้ นั้น สบายกว่าจิตที่คิดจะเอา ;
เราก็เลือกดอกบัวกันให้ถูกต้อง นี่ก็หนึ่ง.

ที่นี้ **ข้อ ๑๒. ช่องว่างระหว่างชนชั้น** ก็คือความไม่เป็นธรรม
อย่างยิ่ง มัน เป็นกงจักร. เราก็ยังไม่คิดจะอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่อง
ว่างระหว่างข้าราชการกับประชาชน : ข้าราชการมีเงินเดือนสูง มีเงินช่วยเหลือ
มีสวัสดิการอะไรมากมาย. ประชาชนยังเหน็ดเหนื่อย อาบเหงื่อต่างน้ำ ก็ยังมี
รายได้ไม่เท่ากับข้าราชการชั้นอันดับต่ำสุด ; ไม่คิดจะอดช่องว่างด้วยธรรมะ
แล้วไปอุดช่องว่างด้วยการต่อสู้ อย่างนั้นมันก็น่าหัว.

ความไม่มีช่องว่างนั้นเป็นดอกบัว มันแสดงธรรมะอยู่ไหน.
เราต้องเอาธรรมะมาอุดช่องว่าง, เมตตากรุณาด้วยธรรมะ ; ไม่ใช่ด้วยการ
ยอเย่งทางการเมือง.

ที่นี้การมี **ช่องว่างแปลก ๆ** อีกแบบหนึ่ง อาตมาก็อยากจะเพียงแต่เอามา
เล่าสนุก ๆ ว่า เมื่อเขาเอาสิงอรุณอุตังมาจากอินโดนีเซีย หนังสือพิมพ์ก็มีข่าวว่า

มีค่าเพียงดูเดือนละ ๓ พันบาท. มีคนถามอาตมาว่า ท่านอาจารย์ได้นิตยภัต เดือนละเท่าไร อาตมาบอกว่า ๒๐๐ กว่าบาท สิ่งอรุ้งอุ้งที่สวนสัตว์ดุสิตนั้น ได้นิตยภัตเดือนละ ๓ พันบาท มันเป็นช่องว่างทางวัฒนธรรม หรือว่าเป็นช่องว่างทางอะไร ก็ไปคิดกันดูเอง. มันก็เป็นช่องว่างที่ควรจะคิด.

อย่าให้มีกงจักร ให้มีแต่ดอกบัว มนุษย์ก็จะมีปัญหาบรรเทาพ้น, คือไม่มีช่องว่าง. ถ้ามีช่องว่างก็อุดด้วยธรรมะ อย่าอุดด้วยการซื้อขายทางการเมือง.

อุที่ ๑๓. สุดท้าย เวลาจะหมดแล้ว ก็อยากจะระบุว่า ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด หรือเป็นทางแห่งกาฝากสังคม. ศาสนานั้นเป็นดอกบัว จะกำจัดยาเสพติด ทั้งทางกาย และทางจิต. ถ้ามีธรรมะ มีศาสนาแล้ว ไม่ติดเฮโรอีน, ไม่ติดยาเสพติดทางจิต คือความเอร็ดอร่อยสนุกสนานทางกามารมณ์ จนสถานที่อบายมุขเปิดเต็มบ้านเต็มเมืองไปหมด เพราะมีคนติดยาเสพติดทางจิตใจ.

ยุวชนของเรา ก็มองไม่เห็นเป็นกงจักร ไปมั่วสุมกันอยู่ที่นั่น กระทรวงศึกษาธิการจะมีระเบียบอย่างไรก็เป็นหมัน; เพราะว่าเขาติดยาเสพติด. ทำไมไม่เอาศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือ ทำลายล้างยาเสพติด จะออกแต่กฎระเบียบ

อย่างน้อย แก่คนที่ไม่มีศาสนานั้น มันคงจะเป็นไปไม่ได้. ศาสนามีไชยา
เสพติด; นั่นเป็นสิ่งที่กำจัดยาเสพติด เป็นดอกบัว.

สื่อมวลชน ที่ช่วยความรู้สึktทางกามารมณ์ นั้นแหละ เป็นกงจักร
เพราะให้เกิดความเกลียดชังธรรมะ เกลียดชังศาสนา หนังสือรายคาบ ภาพยนตร์
วิทยุ โทรทัศน์ เพลงที่ชอกันทางวิทยุตอนดึกๆ อะไรอีกมากมายหลายอย่าง.
นี้พิจารณาเหตุเกิด ส่งเสริมกามารมณ์ ความรู้สึกทางกามารมณ์ แก่เด็กวัยรุ่น
สักเท่าไร? ถ้าไม่ส่งเสริมทางราคะกามารมณ์ ก็ส่งเสริมทางโมหะ ทำให้เกลียดชัง
ธรรมะ เกลียดชังศาสนา นั่นมันก็ต้องเป็นกงจักร.

เรากำลังมีกงจักร และส่งเสริมกงจักร กันอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง;
เพราะไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นดอกบัว ไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นกงจักร.

ขอให้เลิกเห็นว่า ศาสนาเป็นยาเสพติด กันเสียที; ให้เห็นตาม
ที่เป็นจริง ว่าศาสนาเป็นดอกบัว จะกำจัดยาเสพติดในโลกทั้งโลก. อย่าให้มียา
เสพติด ทั้งทางจิตและทั้งทางวัตถุ โลกนี้ก็จะเป็นโลกของมนุษย์ ที่อยู่ด้วย
ความสงบสุข ไม่ต้องละอายแมวอีกต่อไป. เรากำลังละอายสัตว์เดรัจฉาน เพราะ
ไม่มีธรรมะ; ถ้าเรามีธรรมะแล้ว เราก็ไม่ต้องละอาย, แล้วเราจะทำประโยชน์
ตน ประโยชน์ผู้อื่นได้มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน หลายร้อยเท่า หลายพันเท่า, ก็
เรียกว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐที่สุด ยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน. เดียวนี้ เรากำลัง

มีปมด้อย ให้สัตว์เดรัจฉานหัวเราะเยาะ เพราะมนุษย์ยังต้องกินยา แก้ปวดศีรษะ
แก้นอนไม่หลับ แก้โรคประสาทกันเป็นต้น ๆ ต่อวันทั้งโลก.

ขอให้ธรรมะกลับมา วิฤติการณ์อันเลวร้ายเหล่านี้ก็จะหายไป. ขอ
ให้เรามีดวงตาอันแจ่มใส มองเห็นกงจักรเป็นกงจักร มองเห็น ดอกบัวเป็น
ดอกบัวเถิด ธรรมะก็จะกลับมา ช่วยให้เราทุกคนเป็นมนุษย์ ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด
สมตามความปรารถนา.

ปฐกถาธรรมสมควรแก่เวลา ขอยุติลงด้วยความหวังว่า ต่อ^{นี้}ไป
มนุษย์จะเห็นกงจักรเป็นกงจักร เห็นดอกบัวเป็นดอกบัว; รักษาความเป็น
มนุษย์ของตนไว้ได้ด้วยการเป็นอยู่กันอย่างสงบสุข.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ขอยุติไว้แต่เพียงเท่า^{นี้}.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่า กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นตน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมทุกครั้ง อาตมามี เจตนากล่าวเพื่อให้ธรรมะกลับมา ธรรมะกลับมาโลกาก็จะมีสันติ ธรรมะไม่กลับมาโลกาก็จะวิनाศ; พุทธศาสนาก็จะหมดไปด้วย, หรือหมดด้วยกันทุกศาสนา.

[ปรารภทบทวนถึงคนไม่สนใจศาสนา.]

มีคนถามว่า รู้ได้อย่างไร ว่าธรรมะเหือดหายไป? อาตมาก็ว่า ง่ายนิดเดียว สังเกตดูในโลกนี้ มีแต่วิกฤตการณ์ : เต็มไปด้วยซากสงคราม, การเตรียมสงคราม, แข่งขันกันสร้างอาวุธ, มีปัญหาเสียดุดอย่างโง่เขลา; ไม่สมกับการเป็นโลกที่เจริญ ไม่สมกับการมีธรรมะ มีศาสนามีการศึกษา. ยุวชน

ในโลก กำลังบูชาเนื้อหนังยิ่งกว่าวัฒนธรรม; เขาชอบความอุตริวิถิตารทาง
กามารมณ์และอื่น ๆ ล้วนแต่ทำลายความเป็นมนุษย์ ของเขา.

ดูประเทศไทยเรา ได้ยินว่ามีนักโทษจะเข้าเรือนแสน; อันธพาล
ขมขื่นกว่าขง แม้ในท้องถนนบนรถเมล์, สถิติโรคประสาทโรคจิต เพิ่มขึ้น อย่าง
น่าตกใจ. คนเห็นแก่ตัวอำมหิตโหดร้าย ถึงกับปล้นชิงฆ่าคนเจ็บเพราะรถคว่ำ
นอนเบี้ยอยู่ข้างถนน; แทนที่จะช่วย. บนรถไฟมีคนไล่ที่นั่งพระ เพื่อจะ
นั่งกินเหล้า. มีการยั่วให้คนทำบุญโดยวิธีการอันหลอกลวง, เป็นอบายมุข
นานาประการ.

นี่จะไม่เรียกว่าธรรมะเหือดหายไป แล้วจะเรียกว่าอะไร? ขึ้นเป็นอยู่
อย่างนี้ พุทธศาสนาก็จะหมด โดยที่คอมมิวนิสต์ไม่ต้องมา. เรากลัวกันว่า
คอมมิวนิสต์มา พุทธศาสนาหมด นี่ยังไม่น่ากลัวเท่ากับว่า พุทธศาสนาจะหมด
เสียก่อนแต่ที่คอมมิวนิสต์จะมา.

เอ้า, จะพูดกันถึงคำว่า ศาสนาหมด : หมดไม่ใช่เพราะใครมาทำให้
หมด; แต่หมดโดยการทำกันเอง; ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ ว่า ภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา นั้นแหละจะทำให้ธรรมวินัยนี้หมดไป, ศาสนาหมดไป.

ศาสนาหมด เพราะอะไร? เพราะทำอย่างไร? หมดเพราะสอนผิดหลัก
พุทธศาสนา, ปฏิบัติกันผิดหลักพุทธศาสนา, หวังผลผิดหลักพระพุทธศาสนา.
เขียนตำราคัมภีร์ขึ้นมาใหม่ ๆ กลายเป็นศาสนาอื่นต่อไป. นี่คือหมดสนิทเช่นเดียวกับ
กับที่พุทธศาสนาได้หมดไปจากอินเดีย เพราะมีการสอนผิด, แต่งคัมภีร์พุทธผิด

จนกลายเป็นฮินดู : มีตัวตนเวียนว่ายตายเกิด; แล้วก็ไปโทษว่า อิสลามมา ทำให้พุทธศาสนาหมด หรือฮินดูรังแก. นี่ไม่ตรงตามความจริง.

เช่นเดียวกับป่าไม้ ในเมืองไทยของเรานี้หมด; มันหมดเพราะการ ให้สัมปทานยึดยาว กว้างขวาง นมนาน; แล้วไปโทษว่าหมดเพราะมีผู้ ลักลอบตัดป่าไม้. นี่ไขว่กันอยู่กับความจริง.

ที่อยากจะแนะนำให้เห็น สิ่งที่เราควรเห็นอย่างยิ่ง ต่อไปอีกว่า ถ้าคอมฯ มา คอมฯ นั้นแหละจะหมด. พุทธศาสนาเป็นคอมมิวนิสต์ที่เห็นยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์. คอมมิวนิสต์จัดโลกด้วยอาวุธ; พุทธศาสนาจัดโลกด้วยธรรมะ คือ ความรัก และ เมตตา. พระเจ้าอยู่ข้างเรา, เรามี *สหกรณ์ชีวิต* ที่แตกต่างกัน.

สหกรณ์ชีวิต : เช่น *คอมมูน* ของพวกหนึ่ง, *กิบบูตซ์* ของพวกหนึ่ง, นั้น *สู้พุทธสหกรณ์ไม่ได้* ดอก. พุทธสหกรณ์ นั้น เราเป็นสหกรณ์แห่งการ เกิด แก่ เจ็บ ตาย; อย่างที่กล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น, ลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน.

แต่เพราะเราไม่ถือธรรมะในพุทธศาสนา เราก็ทำสหกรณ์อะไร ไม่ได้ : สหกรณ์ซื้อรำก็ล้ม สหกรณ์ขายไก่ก็ล้ม, สหกรณ์ขายข้าวก็ล้ม, สหกรณ์ ขายปุ๋ยก็ล้ม; ล้มทั้งนั้น เพราะมันกลายเป็นสหโกง, คือช่วยกันโกง เพราะ ไม่มีธรรมะ.

คอมมูนหรือ กิบบุตซ์ แบบใดในโลก นั้นเป็นสหกรณ์เพื่องานทำมาหากิน. พุทธสหกรณ์นั้นเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, เป็นสหกรณ์กันถึงความเจ็บไข้และความตาย, และตลอดลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน และต้นไม้ ซึ่งก็มีชีวิตด้วยเหมือนกัน. เราถือหลักเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

ใครเจ็บลง ก็เป็นทุกข์เป็นร้อนกันทั้งหมู่บ้าน, ใครตายลง ก็มาช่วยกันทั้งหมู่บ้าน, ให้เจ้าของนักร้องให้ตามพอใจ. ถ้าเขาอยากจะนักร้องให้ ก็มีเพื่อนบ้านมาหุงข้าวหุงปลาอาหาร, หรือกระทั่งทำมาให้เสร็จ; บ้านที่มีคนตายนั้น ไม่ต้องติดไฟขึ้นเลยก็ยังได้. นี่คือนิเวศน์ชีวิตตามแบบของพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนา.

คอมมิวนิสต์มา พุทธศาสนาไม่หมด; เพราะว่าพุทธศาสนาแข็งแกร่งเป็นเหล็กเพชร. พุทธศาสนาไม่ใช่ของกรอบเป็นข้าวเกรียบ, อะไรกระทบนิดหนึ่งก็แตกสลาย. พวกเราอย่าได้ดูหมิ่นพระศาสนาของเรา ถึงขนาดนั้นเลย; พุทธศาสนาที่แท้จริงนั้นเราเก็บไว้ในหัวใจ, จะหมดได้อย่างไร? ใครจะทำลายร่างกาย หัวใจก็ยังมีธรรมะ; ธรรมะก็ยังเหลืออยู่ สำหรับสั่งสอนและปฏิบัติสืบต่อกันไป. ขอให้เราทุกคนเป็นพุทธบริษัทโดยแท้จริงเถิด.

พุทธศาสนาไม่ใช่อยู่ที่เปลือก เช่น โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ เป็นต้น. แต่พุทธศาสนาที่แท้จริงอยู่ในหัวใจคน; แม้ว่าเปลือกนอกจะถูกทำลาย เราก็สร้างเอาใหม่ได้, มีซากเหลือ อย่างที่เห็นอยู่ได้ทั่วไปในอินเดีย. เรามาหล่อเปลือกกันพักเดียว ก็ได้เป็นแสนเป็นล้าน เพราะว่าหัวใจมันยังอยู่; อย่าให้หัวใจตายเสียเลย.

การทำลายเปลือกนอกของพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ โดยใช้อาวุธนั้น มีการกระทำกันมาแล้วแต่หนหลัง, เราก็กเคยประจักษ์กัน ก่อนแต่ที่คอมมิวนิสต์จะมีขึ้นมา ในโลกด้วยซ้ำไป. เรารบพม่าก็เคย. เรารบฝรั่งก็เคย, ชนะมาแล้วด้วยธรรมะ มิใช่หรือ?

ประเทศเล็กๆ รอดตัวอยู่ได้ด้วยธรรมะ มิใช่หรือ? อาวุธธรรมะ ชนะอาวุธเหล็ก. สามารถต่อสู้ทำลายปฏิปักษ์ได้ทุกลัทธิ ถ้าหากว่าเราใช้เป็น. อย่าดูหมิ่นพระธรรมประจำชาติของเราเลย พุทธบริษัททั้งหลายเอ๋ย พระธรรมเคยช่วยเรามาอย่างไร; จงนำมาช่วยสืบต่อไปอย่าได้หยุดเสีย.

อย่ามัวกลัวว่า คอมมิวนิสต์มาพุทธศาสนาหมด. ควรกลัวอย่างยิ่งว่า พุทธศาสนาจะหมด ทั้งที่คอมมิวนิสต์ยังไม่มา. เตรียมธรรมะไว้รับหน้าคอมมิวนิสต์ในทุกกรณี ภายในประเทศ ภายนอกประเทศ หรือทั่วโลก ช่วยกันให้เพียบพร้อมไปด้วยธรรมะ.

ธรรมะจะมีอำนาจเหมือนกับปาฏิหาริย์ จะทำให้ทหารของเรารบโดยไม่มีบาป, มีธรรมะอยู่ในใจ รบเพื่อป้องกันธรรมะ เพื่อช่วยโลก ไม่มีเจตนาจะฆ่าใคร. ทหารจะมีกำลังที่ไหนมารบ ถ้าไม่มีกำลังธรรมะอยู่ในใจ. มีธรรมะอยู่ในใจ, อยู่ที่กาย อยู่ที่ใจ จะมีกำลังอย่างยิ่งเหมือนกับปาฏิหาริย์.

จงสะสมธรรมะเป็นอาวุธเถิด ให้พร้อมๆ กับที่สะสมอาวุธทั่วไป, สะสมธรรมะเป็นอาวุธ ให้เท่าๆ กับอาวุธทั่วไป หรือมากกว่า จงฝึกฝนการใช้อาวุธ ที่ทำให้มีอำนาจ เหมือนกับอำนาจของพระเจ้า.

สำหรับพระธรรมนั้น ทำให้เราไม่รู้จักตาย ใครฆ่าก็ไม่ตาย. พระธรรมไม่รู้จักตาย ใช้เป็นที่พึ่งได้ทุกกรณี. ใครจะมาฆ่าคนที่มึ่ธรรมะให้ตาย มันก็ตายแต่เปลือก. ธรรมะอยู่ในหัวใจ : ธรรมะไปอยู่ในใจทุกคนที่ได้รับคำสั่งสอน, แล้วนำมาปฏิบัติกันอยู่ไม่มีวันสูญสลาย, ธรรมะไม่มีวันตาย.

ขอให้ธรรมะรีบกลับมา ขอให้ร่วมมือกันช่วยทำให้ธรรมะกลับมา เป็นที่พึ่งของผู้ถือธรรมะในโลกนี้; จะมาในนามของพระพุทธศาสนา ก็ได้ ของพระเป็นเจ้าในศาสนาใดก็ได้. พระเจ้าคือกฎของพระธรรม อาตมาจึง มีเจตนา บรรยายธรรม เพียงเพื่อธรรมะกลับมา.

ที่นี้ก็จะถึงการบรรยาย ในครั้งที่แล้ว ๆ มา ที่ได้พูดไปโดยหัวข้อว่า ธรรมะจะกลับมา ด้วยความคงเส้น คงวา ความถูกต้องทั่ว ความมีหัวมีหาง ระว่าง คางระว่างคอ ถอนคอแล้วลงหลัก รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว. ส่วนในวินนี้จะได้กล่าว โดยหัวข้อว่า กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นตน.

กิเลสเป็นตัวทำให้เกิดตัวกู เห็นแต่แก่ตัว.

กิเลสเป็นตัว ระว่างให้ตี, คนเรานั้น ชอบบตัวเอง เห็นแก่ตัวเอง รักตัวเอง, นั่นแหละ กิเลสเป็นตัว.

กิเลส คำนี้ ตรงกับคำว่า คอรัปชั่น คือ ของ สกปรกที่แทรกอยู่ในของ สะอาด. กิเลสคือคอรัปชั่น ถึงขนาดว่าไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นตัวกู—

ของกู หรือปล้นของของพระเจ้า ของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน; แม้ของส่วนรวมของประเทศชาติ มาเป็นของตัว, อาศัยอำนาจหน้าที่ราชการ ที่เขามอบให้ด้วยความไว้วางใจ ปล้นของประเทศชาติมาเป็นของตัว. นี่คือกิลเลสเป็นตัว, ตัวเป็นของกิลเลส. ตัวชนิดนี้เป็นของกิลเลส, ระวังให้ดี; อย่ารักตัวชนิดนี้, อย่าเห็นแก่ตัวชนิดนี้.

ต่อไปนี้ก็ดูให้เห็นว่า ตัวกูนั้นเกิดมาจากกิลเลส. พิจารณากันโดยหลักธรรมชั้นลึก เป็นเรื่องภายในจิตใจ ว่ากิลเลสจะเกิดกันได้อย่างไร? แล้วเกิดเป็นตัวกู — ของกูขึ้นมาได้อย่างไร?

เมื่อคน มองเห็นของรัก น่ารักอย่างยิ่ง อยาที่จะได้ อย่างจับอกจับใจ ไปเกี่ยวข้องเข้าแล้ว ก็เพลิดเพลินอย่างยิ่ง, พร่ำสรรเสริญ สูดปากที่เดียว, มีจิตหยั่งแน่นลงไปในเรื่องที่ตนรัก. จิตของเขาตกเป็นทาสของความอยาก อันเนื่องด้วยสิ่งนั้น. พระพุทธเจ้าตรัสเรียกจิตชนิดนี้ ว่าประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน, เกิดความหมายมั่นสืบนั่นขึ้นมาในตัวเองว่า ตัวกู. และหมายมั่นสิ่งที่หลงรักว่า ของกู. นี่แหละกิลเลสมันสร้างตัวกู, สร้างของกู, มีกิลเลสนี้เป็นตัวกู ตามความสำคัญมั่นหมาย; เป็นมายาหลอกลวงอย่างยิ่ง เป็นตัวปลอม ไม่ใช่เป็นตัวที่แท้จริง นี่เอาเป็นที่พึงไม่ได้.

แต่บุญคุณคนทั้งหลายในโลกนี้ ก็มีตัวกู ตัวตนปลอมมัน ด้วยกันทั้งนั้น จึงได้เป็นทุกข์อย่างสาสมกัน ทั่วไปในโลก ทั่วทั้งโลก. อาการอย่างนั้น เรียกว่า

เป็นกิเลส ประเภทโลภะ ความโลภอยากจะได้, หรือ ราคะ ความกำหนัด
ย้อมใจ. กิเลสประเภทนี้ มีลักษณะดังเข้ามาหาตัวกู่มากอดรัดไว้ มายึดถือไว้
เป็นลักษณะเฉพาะของมัน.

ทีนี้ ถ้าเป็นกรณีที่มีมันไม่ได้ตามต้องการ ก็เกิดกิเลสประเภทถัดไป
คือโทสะ หรือ โกรธะ; มันมีลักษณะที่จะฆ่า จะทำลาย จะผลักให้ออกไป, นี้
ก็เป็นกิเลสประเภทหนึ่ง มีตัวกูเกิดขึ้นอย่างร้าย. ส่วน กรณีที่หลงใหลอยู่
ด้วยความสงสัย ทั้ง สนใจ สลัดออกไปจากความรู้สึกไม่ได้; นี่เป็น กิเลส
ประเภทโมหะ.

สังเกตกันได้ง่ายๆ อย่างนี้ว่า โลภะ ดึงเข้ามา, โทสะ ตีออกไป,
โมหะ วนอยู่รอบๆ.

ทุกคน จงรู้จักกิเลส ๕ ทั้หมดทั้งสิ้น มากมายหลายร้อยหลายพันอย่าง
ว่ามัน มีอยู่เพียง ๓ ประเภทเท่านั้น. และทั้ง ๓ ประเภทนี้ มีความรู้สึก
ตัวกูเต็มปรี้อยู่ทั้งนั้น; เป็นตัวตนปลอม แต่ก็ไม่รู้จักรัก, ก็หลงรักด้วยความ
เป็นตัวตน.

กิเลสเป็นตัวกู, ตัวกูที่เกิดมาจากกิเลสอย่างนี้ ทำให้เห็นแก่ตัว,
ไม่สามัคคีกันได้, ไม่รู้จักรักประเทศชาติ, ศาสนา พระมหากษัตริย์. แม้จะเรียก
ร้องความสามัคคีอย่างไรมันก็มีไม่ได้; เพราะมันเห็นแก่ตัว มันรักแต่ตัวกู.

นี่แหละ กิเลสเป็นตัว, ตัวของกิเลส, เป็นตัวกู ของกู ตัวมายาตัวปลอม มิได้มีอยู่จริง; เอาตัวชนิดนี้เป็นที่พึ่งไม่ได้.

ธรรมะเป็นตน

คือปฏิบัติถูกต้องมีผลถูกต้องปรากฏที่กาย วาจา ใจ.

นี่มาถึง ธรรมะเป็นตน. ธรรมะเป็นตน คู่กับกิเลสเป็นตัว ธรรมะนั้นเป็นตน คือเป็นตัวตนที่แท้จริง และจะเอาเป็นที่พึ่งได้.

ธรรมะคืออะไร? ธรรมะคือผลของการปฏิบัติถูกต้อง ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ด้วยสติปัญญา ถูกต้องตามขั้นตอนแห่งชีวิต ที่วิวัฒนาการของตน. ผลเกิดมาจากการปฏิบัติถูกต้องอย่างนี้ เรียกว่าธรรมะ, หลักปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนี้ ก็เรียกว่า ธรรมะ, ความรู้เพื่อให้ปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็เรียกว่า ธรรมะ.

มีธรรมะจริงแล้ว ก็รู้จักสิ่งทั้งปวง ว่ามีความเป็นเช่นนั้นเอง, มันเช่นนั้นเอง ตามกฎของธรรมชาติ; เช่นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จะยึดถือเอามาเป็นตัวกู - ของกู ไม่ได้ เห็นแล้วก็ไม่หลงหมายมันอะไร ว่าเป็นตัวกู - ของกู, ชนิดที่เป็นการปล้นธรรมชาติ เอามาเป็นของกู มีธรรมะแล้ว ก็ไม่ทำอย่างนั้น จึงไม่ก่อให้เกิดความทุกข์; ใช้เป็นที่พึ่งได้ แม้แก่ตัวของกิเลส, ตัวของกิเลสอันเร่าร้อนนั้น ใช้ธรรมะที่เป็นตนอันแท้จริงมาเป็นที่พึ่ง.

ตนของธรรมะ เป็นที่พึ่งแก่ตัวของกิเลสได้ จำเป็นที่จะต้องใช้กัน
ทั้งโลก; ทำให้โลกนี้มีสันติ. จงเห็นแก่ตนของธรรมะ; อย่าเห็นแก่ตัว
ของกิเลส.

ถ้ายังเป็น ธรรมะประเภทอสังขตะ ด้วยแล้ว ยิ่งเป็นที่พึ่งได้อย่างยิ่ง.
อสังขตะ ไม่อยู่ในอำนาจของสิ่งใด; เช่นกฎของธรรมชาติ หรือพระนิพพาน
อันเป็นอมตะนิรันดร์ เป็นที่พึ่งอันสูงสุด อำนวยสุขอันสูงสุด ให้ปรากฏแก่จิต.

มีตนเป็นที่พึ่ง; มีตนเป็นที่พึ่งนี้ ไม่ใช่มีตัวกู - ของกู เป็นที่พึ่ง,
มีตนอันเกิดจากธรรมะเป็นที่พึ่ง. พระพุทธองค์ตรัสว่า อตฺตทปฺปา อตฺตสธนา
อนนฺยสธนา ธมฺมทปฺปา ธมฺมสธนา อนนฺยสธนา; หมายความว่า การมีตน
เป็นที่พึ่งนั้น คือการมีธรรมะเป็นที่พึ่ง. ให้ทุกคนแสวงหามาเป็นที่พึ่ง นี้คือ
พระพุทธศาสนา ที่มีธรรมะเป็นหัวใจ.

ขอให้เรา แสวงหาที่พึ่งอันแท้จริง กันอย่างนี้ คือธรรมะที่เป็นตัวตน
อันแท้จริง แม้ของธรรมะเอง ไม่มีใครทำอะไรได้; เป็นอยู่ในลักษณะที่
สมมติเรียกกันว่าพระเป็นเจ้า, แล้วมีผลเป็นพระนิพพาน คือสุขอันเป็นนิรันดร์.

ตน ที่แท้จริงคือธรรมะ, มีธรรมะเป็นตน. พุทธศาสนาเรามีธรรมะ
เป็นหัวใจ; โดยเฉพาะ ขนชาติไทยเรา^{นี้} มีธรรมเป็น^{หัวใจ}ชีวิต.

๕. ผู้ชีวิต. ธรรมะเท่านั้นเป็นคู่ชีวิต.

อาตมายืนยันว่า ธรรมะเท่านั้นเป็นคู่ชีวิต; ไม่ใช่ตัวๆ เมื่อยๆ เป็นคู่ชีวิต. ตัวๆที่ไม่มีธรรมะแล้ว จะต้องก่อกันเป็นแน่นอน แล้วจะเรียกว่าคู่ชีวิตได้อย่างไร?

ชาวไทยเรามีธรรมะเป็นคู่ชีวิตจิตใจ เป็นที่พึ่งมาแล้วแต่โบราณกาล, อย่างที่เราไม่ควรจะลืมพระคุณ อย่าได้เ็นรคุณต่อธรรมะเลย เอาธรรมะมาเป็นตน หรือเป็นที่พึ่งแก่ตน จงทุกๆ คนเถิด.

ธรรมะจะต้องกลับมาเป็นที่พึ่ง แก่บุคคล แก่ประเทศชาติ แก่โลกทั้งมวล, ทั้งโลกมนุษย์ และโลกเทวดา.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า พระพุทธองค์ทรงอุบัติขึ้นมา เพื่อเป็นประโยชน์แก่โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์. ธรรมวินัย คือ พระศาสนา ของพระองค์นั้นมีอยู่เพื่อเป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์. ขอให้พุทธบริษัทช่วยกันรักษาพระธรรมวินัย หรือพระศาสนาไว้ เพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งเทวดาและมนุษย์. อย่าทำให้สูญหายไป, ทำให้วิปริตผิดพลาดไป.

รวมความว่า เราจะต้องช่วยกันทำให้ธรรมะกลับมา. ถ้าใครกลัวว่า พุทธศาสนาจะหมดไป เพราะคอมมิวนิสต์มากดี, หรือใครกลัวว่า พุทธศาสนาหมดเพราะเราทำกันเองให้หมด โดยที่คอมมิวนิสต์ไม่ต้องมากดี; ความกลัวนี้

เป็นความกลัวที่ถูกต้องแล้ว ก็ควรจะกลัว, แล้วจะแก้ไขกันอย่างไร? ก็ต้องช่วยกันทำ, รีบทำ ช่วยกันทำ อย่างพร้อมเพรียง ให้ธรรมะกลับมา.

อย่ามัวกลัวคอมมิวนิสต์เหมือนกลัวผีกลัวสาง หลอกกันให้กลัวจนทำอะไรไม่ถูก; แล้วกลับไปแก้ไขพระธรรมแก้ไขพระศาสนา ให้กลายเป็นอย่างอื่นไป; เช่นสอนผิด ๆ ปฏิบัติผิด ๆ หวังผลผิด ๆ, แต่งตำราขึ้นมา อย่างตรงกันข้ามกับหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ใช่ตัวตน ก็แต่งให้มีตัวตนกลายเป็นอินดู, เป็นอุปนิษัตของอินดูขึ้นมา อย่างนี้; ไม่ช่วยให้ธรรมะกลับมา, แล้วช่วยให้พุทธศาสนาหมดไปโดยที่คอมมิวนิสต์ยังไม่มา, ยังไม่ต้องมา, พุทธศาสนาก็หมดไปเสียเองแล้ว ด้วยน้ำมือของพุทธบริษัท.

ขอพวกเราที่เป็น ชาวพุทธ จงได้รู้จักพระพุทธศาสนาของตน ว่าจะหมดไปได้อย่างไร? ทำไมพระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า จะหมดไปก็ด้วยน้ำมือของ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา นั้นเอง? ไม่มีสิ่งอื่นใดในภายนอก จะเข้ามาทำให้ธรรมวินัยนี้หมดไปได้.

เราจึงช่วยระวังกันให้ดี เมื่อไม่ต้องการให้พุทธศาสนาหมดแล้ว ก็ต้องช่วยกันระวังในเรื่องนี้, อย่าให้มีการสอนผิดหลัก, อย่าให้มีการปฏิบัติผิดหลัก, อย่าได้หวังผลกันอย่างที่ผิดหลัก, ชักชวนกันไปแต่ในทางที่ผิดหลัก ของพระพุทธศาสนา. เช่นยั่วให้คนทำบุญ โดยเอาอบายมุขนานาประการ มาล่อหลอกกันอย่างนี้; นั้นแหละระวังให้ดี จะเป็นการช่วยกัน ทำให้พุทธศาสนาหมดไป โดยที่คอมมิวนิสต์ยังไม่มา, หรือไม่ต้องมา, เราก็ทำให้หมดสิ้นไปจากประเทศของเราได้, หมดไปจากโลกของเราได้.

ทุกศาสนามีธรรมะเป็นหลักทั้งนั้น. ไปดูให้ดี ให้ถึงหัวใจของศาสนา ที่กล่าวไว้โดยภาษาธรรม; อย่าไปยึดถือภาษาคน สำหรับลูกเด็ก ๆ. อะไร ๆ มันอยู่ที่การกระทำที่ผิดหรือถูก ในทางจิตทางใจ, มีการกระทำทางจิตถูกต้องแล้ว ก็เป็นธรรมะขึ้นมาทันที; จะช่วยคุ้มครองมนุษย์ในโลกนี้ ให้เป็นมิตรสหาย ให้รักใคร่กัน อย่างที่เรียกว่า เป็นธรรมสหกรณ์, เป็นสหกรณ์กันทั้งโลก โดยอาศัยสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ในลักษณะที่เป็น ชีวิตสหกรณ์.

ชีวิตสหกรณ์ก็เพื่อช่วยกันรักษาชีวิต เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น : ลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน, ลงไปถึงต้นไม้ต้นไม้, ซึ่งก็มีชีวิตเป็นของโปรดของพระพุทธเจ้า; เพราะว่าพระพุทธเจ้าประสูติใต้ต้นไม้อันหนึ่ง ตรัสรู้ใต้ต้นไม้อันหนึ่ง ประทับอยู่ในชีวิตประจำวันทั่วไป ใต้ต้นไม้อันหนึ่ง แล้วก็นิพพานใต้ต้นไม้อันหนึ่ง.

ต้นไม้เป็นของโปรดของพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง; พุทธบริษัทจะทำลายป่าไม้ไม่ได้. เราขอประพจน์ไว้อย่างยิ่ง ว่าเป็นการทำลายของโปรดของพระพุทธเจ้า ทำลายของโปรดของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นประมุขของพุทธบริษัท ใครทำลายป่าไม้ ไม่ถือว่าเป็นพุทธบริษัท.

ขอได้โปรดสำรวจระวังให้ดี ๆ ถ้าธรรมะกลับมาแล้ว ป่าไม้ทั้งหลายก็จะเจริญงอกงาม, สัตว์เดรัจฉานจะอยู่เป็นสุข, มนุษย์ก็อยู่เป็นสุข, เพราะเหตุที่ธรรมะกลับมา.

ขอได้สนใจ ในการที่จะทำให้ธรรมะกลับมา ด้วยการประพจน์ตัวอย่างคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังคางระวังคอ ถอนตอแล้วลงหลัก รู้ว่านี่มันงจักรหรือดอกบัว; ดังที่ได้เคยบรรยายมาแล้วแต่หนหลัง.

และขออย่าว่า กิเลสเป็นตัว อย่าเอาเป็นที่พึ่งเลย, อย่าเอาเป็นตัว
ของตนเลย. ธรรมะนั้นเป็นตน, เอาธรรมะเป็นตน. จิตถึงธรรมะแล้ว
ก็เป็นตัวตน ที่ควรจะเรียกว่าตัวตน เป็นอยู่อย่างผาสุกทุกทิพาราดวี.

การบรรยายในวันนั้นสมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย ด้วย
ความหวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะมีธรรมะเป็นตน. อย่าเอากิเลสมาเป็นตน
มีความสุขอยู่ทุก ๆ คน ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาเถิด.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้อย่างนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่าเพียงแต่เกิดมาเป็นคนยังมีใช้มนุษย์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปฐกถาธรรมในครั้งนี้ หากมาก็ยังคงทำไปโดยวัตถุประสงค์ว่า เพื่อ
การกลับมาแห่งศีลธรรม.

[ปรารภและทบทวน.]

มีผู้หวังว่า พันสมัยที่จะทำให้ศีลธรรมกลับมา อาตมาเห็นว่า ยิ่งเป็น
สมัย ที่ควรจะทำให้ศีลธรรมกลับมา; แม้ว่าในปัจจุบันนี้ ฟังดูแล้ว รู้สึกคล้าย ๆ
กับว่า การทำให้ศีลธรรมกลับมานั้น จะเหมือนกับการกลิ้งครกขมิ้นเขา. แม้จะ
รู้สึกอย่างนั้น ก็ไม่เห็นว่าจะต้องท้อใจ; เพราะว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น, ไม่มีทางหลีกเลี่ยงเป็นอย่างอื่น.

ธรรมดาส่งที่มีประโยชน์มาก มันก็ต้องลำบากมาก, หรือว่าต้องใช้เวลานานมาก. ถ้ามาท้อใจในเรื่องอย่างนี้เสียแล้ว ก็ไม่ต้องทำอะไร. แม้ว่าเราจะต้องรบกันไปพลาง, ทำความเข้าใจกันไปพลาง; เราก็ยังต้องพยายาม ทำความเข้าใจอยู่นั่นเอง. แม้ว่าเราจะต้องปราบปรามอาชญากรรมแก้ปัญหาอื่น ๆ พร้อมกันไปพลาง; เราก็ยังต้องพยายาม ที่จะแก้ปัญหาในทางศีลธรรมอยู่นั่นเอง.

ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกก็วินาศ นี่คือข้อที่อาตมากระทำไว้ในใจ. ที่เป็นส่วนรวมกันทั้งโลกนั้น ก็เห็นได้ว่า มีวิกฤตการณ์อันถาวรอยู่ทั่วไป. สำหรับประเทศไทยเรา ก็มีปัญหาย่างเดียวกัน คือว่า มีวิกฤตการณ์ในภายใน; โดยเฉพาะอย่างยิ่งอันธพาลที่รบกวน, และปัญหาต่างๆ เช่นปัญหาทางเศรษฐกิจแก้ไขไม่ได้; เพราะว่าประชาชนไม่มีศีลธรรม.

เพราะฉะนั้น ก็จะต้องหันหน้าเข้าไปหาปัญหาศีลธรรม อันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหลาย. การตั้งศีลธรรมกลับมาคือการปฏิบัติถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติเกี่ยวกับสิ่งนี้.

ในครั้งที่แล้วๆ มา อาตมาได้กล่าวโดยห้วนๆ ว่า มีความคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังคางระวังคอ ขุดตอลงหลัก รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว ก็เลศเป็นตัวละครมาเป็นตน. ครั้นนี้ว่า เพียงแต่เกิดมาเป็นคนยังไม่ใช่มนุษย์.

เป็นมนุษย์ต้องมีใจสูง, มีศีลธรรม.

คนในโลกยังไม่เป็นมนุษย์มากขึ้น โลกจึงต้องเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ที่คนสร้างขึ้น. ถ้าเป็นมนุษย์จริงไม่สร้างวิกฤตการณ์; ดังนั้น การทำคนให้เป็นมนุษย์ขึ้นมาให้ได้ นั้นแหละ เป็นใจความสำคัญ ของการแก้ปัญหาทางศีลธรรม, หรือแก้ปัญหาทุกปัญหา.

มีคนถามว่า มีเหตุผลอย่างไร, รู้ได้อย่างไร ว่าศีลธรรมได้เหือดหายไป? เรื่องนี้เกือบจะไม่ต้องพูดแล้วทุกคนรู้ได้ สันนิษฐานได้. มองดูให้ทั่วไปทั่วโลก ก็จะพบว่า โลกเต็มไปด้วยสงคราม : สงครามร้อน ทำลายกันด้วยอาวุธ, สงครามเย็น ทำลายกันด้วยสติปัญญา หรือแผนทางการเมือง.

นี่มันมีไปทั่วทุกหัวระแหง เป็นสงครามบ้าบออะไรก็ตาม, คือว่ามันทำไปอย่าง ไม่มีเหตุผล, ไม่มีคามจำเป็นที่จะต้องทำ, แล้วไปทำเข้าอย่างนี้. คิดดูเถอะว่า มันเป็นโลกบ้าหรือโลกดี.

ในโลก มีแต่เทคโนโลยีในการส่งเสริมกิเลส, ส่งเสริมทางฝ่ายวัตถุ และทางจิตที่มาจากวัตถุ ก็ยังคงเป็นทาสของกิเลส; จึงมีแต่การเป็นทาสของวัตถุด้วย, เป็นทาสของกิเลสด้วย; จึงทำลายวัตถุ ซึ่งเป็นทรัพยากรของธรรมชาติอย่างมหาศาล.

แม้จะดูอย่างแคบๆ ในประเทศไทยเรา ก็เห็นได้ว่า ศีลธรรมกำลังเหือดหายไป. ลองจับคนมาถาม แม้แต่เรื่องศีล ๕ ก็จำได้ไม่ครบ; แม้พวกที่

มีการศึกษา เรียนมาจากเมืองนอก ก็ยังไม่รู้ว่าศีล ๕ นั้นคืออะไรบ้าง? ก็ยังไม่รู้เรื่อง.
อบายมุขทั้ง ๖ ว่ามีอะไร? บ้านเราจึงเต็มไปด้วยอบายมุข.

ดูที่คอ ที่เขาแขวนพระนั้น. รูปที่เขาเอามาแขวนกันก่อน ๆ นั้น
เป็นรูปพระ รูปพระพุทธรเจ้า. เดียวนี้เกือบจะหาไม่ค่อยได้แล้ว; มันกลายเป็น
รูปคน, รูปคนคนหนึ่ง, ที่เขารู้สึกว่าจะลวงว่าศักดิ์สิทธิ์ สมัยก่อนแขวน
รูปพระ; เดียวนี้แขวนรูปคน มันขึ้นหรือมันลง? ก็ลองคิดดู.

ที่นี้มาดู หนังสือพิมพ์รายวัน ดูที่ ๔ หน้าของแผ่นปก ทุกฉบับ. ท่าน
ท่านลองมาเปิดดู สำนวนดูก็จะเห็นแต่ภาพอาชญากรรม, อนาคต, เรื่องอาชญากรรม
เลวร้าย, เรื่องอนาคต. สมัยก่อนไม่เป็นเช่นนั้น; ไปค้นพบดูในพิพิธภัณฑ์
หนังสือพิมพ์รายวันเมื่อ ๕๐-๖๐ ปีมาแล้ว แผ่นปก ๔ หน้านั้น เขามีเรื่องอะไร?
หนังสือพิมพ์สยามจินโน วารศัพท์ หนังสือพิมพ์สยามออฟเซอร์เวอร์, ไปค้นดูใน
พิพิธภัณฑ์ ดูแผ่นปก ๔ หน้า ว่ามันมีเรื่องอะไร? แล้วก็จะรู้ได้เองว่า มันดี
ขึ้นหรือเลวลง?

ถ้าจะแก้ตัวว่า คนซื้อหนังสือพิมพ์เขาต้องการอย่างนั้น; ผู้ทำหนังสือ
พิมพ์ก็ต้องอนุโลมตาม นั่นก็หมายความว่าผู้อ่านหนังสือพิมพ์ของเรา เป็น
อย่างไรในทางศีลธรรม; มันดีขึ้นหรือว่าเลวลง?

ที่นี้ก็ดูว่า อะไรมันจะเต็มบ้านเต็มเมืองไปเสียหมด? ได้ยินเจ้าหน้าที่
ชั้นสูงเขาพูดว่า การเปิดสถานโสเภณี หรืออาบอบนวดนั้น บ่อนทำลายศีลธรรม

ทางเพศ อาจจะเปิดให้มาก เพื่อแก้ปัญหาทางเพศ. นั้นมันตรงกันข้ามกับความ
คิดของเรา.

เราคิดว่าจะต้องเปิดชมธรรมะ ศีลธรรม ปฎิบัติศีลธรรม
ให้มากขึ้น จึงจะป้องกันอาชญากรรม. การเปิดสถานกามารมณ์ เพื่อ
ป้องกันอาชญากรรมนั้นมองไม่เห็น; สำหรับอาตมามองไม่เห็น.

ที่นี้ดูจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ แล้วก็จะเห็นได้ว่า ความเลวร้ายทาง
ศีลธรรมได้มีมากขึ้น อย่างที่แต่ก่อนนั้นมันไม่มีคือเกิดมีพ่อ ยุคคอมพิวเตอร์
ข่มขืนลูกสาวของตนเอง ถูกจับไปที่โรงพักก็บอกตำรวจว่า เรียกทูนคีน. ^๕เสียง
ลูกหญิงมาเสียข่าวสุดมากแล้ว; ^๕เดี๋ยวนี้จะเรียกทูนคีน. ท่านทั้งหลายลองฟังดู
ว่ามันเป็นอย่างไร; นี่ความรู้สึกทางศีลธรรมมันเป็นอย่างไร?

พ่อพาลูกสาวไปดูหนัง ลูกง่วงนอนก็ไล่ให้กลับก่อน แล้วถูกข่มขืน
และฆ่าตายกลางทาง. นี่ดูศีลธรรมทั้งของพ่อและของลูก ว่าเป็นอย่างไร?
ทำไมจึงเปิดโอกาสให้เกิดการเลวร้าย ถึงอย่างนั้น?

หนังสือพิมพ์เมื่อวันก่อนนี้ถือว่า ^๕หนุ่มอายุ ๒๐ ดักข่มขืนแม่เต่าอายุ ๗๕
คราวทอด; ^๕ลักษณะอย่างนี้ไม่ได้ในสมัยที่ศีลธรรมยังมีอยู่ในคน คือคนยัง
เป็นมนุษย์.

เดี๋ยวนี้ ผู้หญิงถูกแย่งชิงวิ่งราวกลางวันแสก ๆ. แล้วก็หาคนช่วยได้ยาก
ไม่มีพลเมืองดีจะช่วย; เขาเห็นว่าทุระไม่ใช่ อย่างดีก็ได้แต่ดู ดูแล้วก็เมินไป.

นี่สมัยก่อนจะหาพลเมืองดีมาช่วยได้โดยไม่ง่าย. นี่ขอให้คิดดูเถอะว่าศีลธรรมเป็นอย่างไร?

อาตมาคิดว่า เพียงเท่านั้นก็พอแล้ว สำหรับที่จะสันนิษฐานว่า ศีลธรรมเหือดหายไป, มีความไร้ศีลธรรมเข้ามาแทนที่.

ทำคนให้เป็นมนุษย์จะหมดปัญหา.

ที่นี้ก็จะพูดกันถึงวิธี ที่จะทำให้ศีลธรรมกลับมา. ถ้าพูดกันอย่างกว้างๆ ทั่วโลก ก็ต้องช่วยกันทำให้โลกรู้ว่า โลกไม่มีทางรอดอย่างอื่น นอกจากศีลธรรมกลับมา ศาสนากลับมา, ศาสนาที่เคยช่วยโลกมาแล้ว จะต้องกลับมา.

ให้วงการที่ทรงอำนาจในโลก เป็นเจ้าก็เจ้าการในการที่จะดึงให้ศีลธรรมกลับมา. องค์การสหประชาชาติ ก็จะเป็นองค์การพิทักษ์ศีลธรรมของโลก; ไม่เป็นเพียงสำนักงานทู่ๆ เรื่องเกี่ยวกับประโยชน์เท่านั้นเอง.

ประเทศไทยเรา ช่วยกันตั้งหน้าตั้งตาทำ สักอย่างเดียวว่า ทำคนให้เป็นมนุษย์; ตามหัวข้อที่กล่าวข้างต้นแล้วว่า เพียงแต่เกิดมาเป็นคน ยังไม่เป็นมนุษย์. ถ้าเป็นคนก็สร้างปัญหา; เป็นมนุษย์ก็ไม่สร้างปัญหา. ช่วยกันทำคนให้เป็นมนุษย์ ถูกระบบวิธีตามแบบของพุทธบริษัทเถิด จะได้หมดปัญหาทุกอย่าง, ทุกๆ ประการ.

มนุษย์มีคุณลักษณะต่างจากคน.

ในชั้นต้นนี้ เราสอน ให้ลูกเด็กๆ รู้ว่า มนุษย์กับคนนั้น ต่างกันอย่างไร เสียก่อน. อาตมาจะพูดความต่างระหว่างมนุษย์กับคน.

เด็กๆ ได้รับการสั่งสอนอย่างผิดๆ ในโรงเรียนว่า มนุษย์แปลว่าคน, คนกับมนุษย์เป็นอย่างเดียวกัน มันก็ติดตันอยู่เพียงเท่านั้น. อาตมาเรียกว่า การศึกษานิดทางด้านนี้; ถ้าเป็นหมากัฒนาทางด้านนี้. เด็กๆ ไปตันอยู่แต่เพียงว่า มนุษย์กับคนเป็นอย่างเดียวกัน เขาก็เลื่อนขั้นให้เป็นมนุษย์ไม่ได้.

แม้ว่าเดี๋ยวนี้เด็กๆ ของเรา จะร้องเพลงว่า ก็หา ก็หา เป็นยาวิเศษ แก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน. ครูก็ยังไม่ได้สอนอยู่ดีว่า คนในความหมายหลังนั้นคืออะไร? แก้กองกิเลสแล้วทำคนให้เป็นคน. คนจึงต้องแก้กิเลสนั้นอย่างไร? คนที่เป็นคน เป็นผลของกัฬานั้นเป็นอย่างไร?

ในการอุปสมบทภิกษุในพุทธศาสนานี้ ต้องมีการซักใช้พิธีพิถันกันมากกว่า; เป็นมนุษย์ไหม? ไม่ได้ถามว่าเป็นคนไหม? บาติใช้คำว่ามนุษย์; เห็นอยู่แท้ๆ ว่าเป็นมนุษย์ ก็ยังต้องถามว่าเป็นมนุษย์ไหม? นี่เขามีความหมายถึงว่าเป็นมนุษย์, คือเป็นคนที่เป็นมนุษย์ ไม่ใช่สักว่าเกิดมาเป็นคน. ยังถามว่า ปุริโสสิ? เป็นบุรุษ ก็เป็นผู้ชายไหม? เพราะว่าคำว่าผู้ชายนั้น ไม่ใช่หมายเพียงแต่ว่าเกิดมาเป็นชาย; แต่ต้องมีคุณสมบัติเข้มแข็งอย่างผู้ชายจึงจะเรียกว่าเป็น

ผู้ชาย จึงถามว่า มนุสฺโสสิ - เป็นมนุษย์ไหม? ปุริโสสิ - เป็นผู้ชายไหม? นั้น
ขึ้นอยู่กับความหมาย.

เรื่องเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว โสเครตีส ซึ่งคนสมัยนั้นนับถือเป็น
ปรมาจารย์ทางสติปัญญาทางปรัชญานั้น; มีเรื่องเล่าว่า โสเครตีสได้จุดคบเพลิง
เที่ยวส่องหาอะไรสว่างอยู่กลางถนน, ในกรุงเอเธนส์. *ประชาชนเขาถามว่า*
นี่คุณเที่ยวส่องหาอะไร? โสเครตีสเขาตอบว่า *เที่ยวหา ส่องหาคน.* นี่คิดดูเถอะว่า
ทำไมถึงกับต้องเที่ยวจุดคบ แล้วเที่ยวส่องหาคน เหมือนกับหาเข็ม. ก็เพราะว่า
คน ตามความหมายของโสเครตีสนั้น ก็เหมือนกับคน ในความหมายที่ว่า
มนุสฺโสสิ นั้นเหมือนกัน.

ถ้าเผชิญโสเครตีส มาจุดคบเพลิงส่องหาคนที่กรุงเทพ^{นี้} เขาจะพบ
คนสักกี่คน? ขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดู แล้วก็จะรู้เองว่า คำว่า คน กับคำว่า
มนุษย์นี้ต่างกันอย่างไร?

ที่นี้พิจารณากันต่อไปอย่างละเอียดสักหน่อยว่า ถ้าเราอยู่กันอย่าง
คน แต่อยู่กันอย่างมนุษย์เถอะ แผ่นดินนี้ยังกว้าง, โลกนี้ก็ยังหลวม, ยังไม่ต้อง
คุมกำเนิดก็ได้, ถ้าเราอยู่กันอย่างมนุษย์. ถ้าอยู่กันอย่างคน คือเห็นแก่ตัว
แล้ว โลกก็แคบ จนว่าจะต้องเป็นอันตราย.

อยู่กันอย่างคน โลกแคบ เต็มที่แล้ว แต่ก็น่าแปลกประหลาดที่ว่า *ที่ดิน*
ยังรกร้าง ว่างเปล่ามาก. อาตมาเคยนั่งรถไปยังที่แห่งหนึ่ง รถวิ่งดังเกือบชั่วโมง
ก็ไม่เห็นมีอะไร มีแต่ป่าละเมาะ. ถามคนข้างเคียงว่า *นี่ทำไมจึงปล่อยให้*

รกร้าง อย่างนี้? เขาบอกว่า ทำอะไรไม่ได้ : เลี้ยงวัว มันก็มาลักไปฆ่าแกงเสียหมด. ปลุกกล้วยประด มันทันมาขโมยหมด. บ้านยังต้องทิ้งให้รกร้างอยู่อย่างนี้. นี่เสียเศรษฐกิจของชาติ ไปสักเท่าไรๆ.

ถ้าเรามีมนุษย์ บ้านก็จะเป็ประโยชน์. เดียวนี้เป็นกันแต่คน ทำกินไม่ได้ คอยลัก คอยขโมยกัน เพราะไม่มีศีลธรรม; ถ้าศีลธรรมกลับมา ปัญหานี้จะหมดไป.

หรืออาจจะพูดได้ว่า ถ้าเราเป็นมนุษย์กันจริงๆแล้ว อาชญากรรม วันละพันๆราย ทัวทั้งประเทศ หรือทัวทั้งโลก มันก็จะหมดไป, คอรัปชั่น จะหมดไป, ฉ้อราษฎร์บังหลวงจะหมดไป. ตำรวจ ศาล เรือนจำ ไม่ต้องมี; มีนิดเดียวก็พอ. นี่น่าสนใจไหม?

ในปี ๒๕๒๔ ที่จะมีถึงนี้ ว่ากันว่า องค์การโลกก็จะจัดให้เป็นปีเพื่อคนพิการ เป็นงานของโลก. ไม่คิดดูบ้างหรืออย่างไร? ว่าการพิการ ความพิการ มันเกิดขึ้นมาในโลกอย่างไร? อาตมาเห็นว่า มันเกิดขึ้นมาในโลกเพราะความไร้ศีลธรรม ไม่เป็นมนุษย์. ผู้ที่ให้กำเนิดเขาก็ด, ผู้ที่กำเนิดเองนั้นก็ด, สังคมที่แวดล้อมเขาอยู่ก็ด, ล้วนแต่ไม่มีศีลธรรม จึงเกิดการพิการขึ้นมา. ถ้าผู้ให้กำเนิดมีศีลธรรม, ผู้กำเนิดเองก็มีศีลธรรม, สังคมแวดล้อมก็มีศีลธรรม, แล้วคนพิการจะหาทำยาหยอดตากียาก.

อยากจะพูดว่า ความไร้ศีลธรรม อยู่ที่ความไม่มีมนุษย์; ถ้ามีมนุษย์ ก็จะต้องมีศีลธรรม.

อยากจะพูดว่า ผู้หญิงนี้เป็นมนุษย์มากกว่าผู้ชาย. ผู้หญิงไปวัดมากกว่า, ผู้หญิงไหว้พระมากกว่า, ผู้หญิงตักบาตรมากกว่า, ผู้หญิงกลัวบาป กลัวตกนรก มากกว่า; ผู้ชายไม่ค่อยกลัว. พยานเมื่ออยู่ว่า เข้าไปในคุก ในเรือนจำ พบนักโทษชาย ๒-๓ พันคน; นักโทษผู้หญิง ๒-๓ คนเท่านั้น, ๒-๓ พันคนต่อ ๒-๓ คน คิดดูเถอะว่ามันก็หมิ่นก็แสนเปอร์เซ็นต์กัน ที่มันต่างกัน?

เอาละ, ลองเทียบโดยหัวข้อใหญ่ๆ ระหว่างคน กับ มนุษย์.

คนหาความสุขจากกามารมณ์. มนุษย์หาความสุขจากธรรม-ปฏิบัติ เกิดจากทำหน้าที่ที่ถูกต้อง, ได้ทำหน้าที่ที่ถูกต้องของมนุษย์แล้ว ก็ยกมือไหว้ตัวเองได้ ก็มีมีความสุข, ไม่ต้องไปหาความสุขจากสถานกามารมณ์เหมือนกับคน.

คนเจริญด้วยวัตถุ. มนุษย์เจริญด้วยคุณธรรม. คนทำงานด้วยความเห็นแก่ตัวกู. มนุษย์ ทำงานด้วยความเห็นแก่ธรรม.

คนทำงานด้วยอำนาจกระตุนของกิเลส. มนุษย์ทำงานด้วยอำนาจกระตุนของสติปัญญา.

นี่เป็นการแสดงอย่างเพียงพอแล้ว ว่าคนกับมนุษย์ต่างกันอย่างไร.

ทำคนเป็นมนุษย์แล้วก็หมดปัญหา.

ที่นี้มาพูดถึงเรื่อง ทำคนให้เป็นมนุษย์กันต่อไป. อย่าลืมว่า มันมีเหตุผลเจียบขาดว่า ถ้าทำคนเป็นมนุษย์กันได้แล้ว ปัญหาหมดทุกปัญหา.

ปัจจัยข้อแรก ที่จะทำคนให้เป็นมนุษย์ ก็คือการศึกษา ซึ่งหาไม่ได้วัน. การศึกษาที่หาไม่ได้วัน จึงจะทำคนให้เป็นคนได้. ก็หาที่ว่า เป็นยาวิเศษ แก่กองกิเลสทำคนให้เป็นคน นั้นมันก็รวมอยู่ในคำว่า "ศึกษา". การศึกษาจึงแก้ปัญหา.

เดี๋ยวนี้ ไม่มื่อองค์การสากลในโลก ที่จะจัดโลกให้มีศีลธรรม; มีแต่จะช่วยกันให้ฉลาด ในการหาประโยชน์เพื่อตน และเพื่อพวกของตน การแพทย์ที่ตีช่วยให้คนตายน้อย มีคนมากจนต้องคุมกำเนิด; แต่ก็ไม่มีใครรับประกันว่า คนที่เกิดมานั้นจะสมบูรณ์ดี มีศีลธรรมได้; ยังมีปัญหาเหลืออยู่ ที่จะต้องจัดการกันต่อไป; ยิ่งคนยิ่งมาก มันก็ยังมีปัญหามาก. การคุมกำเนิด มีผลทำให้พลเมืองมีความสมบูรณ์ หรือมีศีลธรรมหรือไม่? หรือจะเพิ่มความไม่มีศีลธรรมมากขึ้นเสียอีก?

การศึกษาไม่ถูกต้อง ทำให้เราไม่นักการเมืองที่จะต่อสู้เพื่อกิเลส, ต่อสู้เพื่อตัวเอง, ต่อสู้เพื่อตัวกู, ต่อสู้เพื่อพรรคการเมืองของกู, ไม่มีการต่อสู้เพื่อเห็นแก่ศีลธรรม. นี่การศึกษาไม่พอ.

การศึกษาไม่ถูกต้อง พลเมืองไม่มีศีลธรรมแล้วประชาธิปไตยมีไม่ได้. เขามีแต่ประโยชน์ของพรรคการเมือง, ไม่ใช่ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่. ประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้น ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่;

ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่ ซึ่งมันเป็นไปได้. ขอให้จัดไปในทางว่า ประโยชน์
ของประชาชนเป็นใหญ่ นั่นแหละคือประชาธิปไตย. การศึกษาไม่พอ;
พลเมืองก็มีแต่อยากจะเป็นใหญ่, ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนเองเป็น
ใหญ่.

การศึกษาที่แท้จริงคืออะไร? การศึกษาที่แท้จริงนั้น อาตมา
อยากจะพูดว่า คือการทำให้มีการเกิดใหม่, ให้คนเกิดเสียใหม่ มาเกิดเป็น
มนุษย์, จึงพูดได้อีกทีว่า การศึกษานั้น เพื่อทำคนให้เป็นมนุษย์.

ขอให้ดูให้ดี คนเรานี้เกิดได้หลาย ๆ คน อย่างน้อยที่สุดเกิดได้ ๒ คน :
การเกิดคนที่ ๑ เกิดทางร่างกาย จากบิดามารดา นี่เป็นได้แต่เพียงคน; เช่น
เดียวกับสัตว์ก็เกิดเป็นสัตว์ คนก็เกิดเป็นคน. ที่นี้ เกิดคนที่ ๒ เกิดทาง
วิญญาณ. นี่มีพระพุทธเจ้าเป็นพ่อ, มีพระธรรมเป็นแม่ มีพระสงฆ์เป็นพี่;
เกิดแล้วก็เป็มนุษย์ คือละความเลวทรามของคนเสีย, เกิดใหม่เป็นมนุษย์
ด้วยอำนาจของพระพุทธเจ้าเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์เป็นพี่; ยังจะ
มีการเกิดใหม่ทางวิญญาณ ครั่งต่อ ๆ ไปเป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี
และพระอรหันต์.

ขอให้ดูให้ดีเกิด ว่าศาสนาไหนก็ตาม ล้วนแต่ต้องการให้คนเกิด
ใหม่ทั้งนั้น. ทั้งนี้ เพื่อให้เหมาะสำหรับจะไปอยู่กับสิ่งสูงสุด คือพระเจ้า
หรือพระนิพพานก็ตาม. คนต้องเกิดใหม่จึงจะไปอยู่ที่นั่นได้. ศาสนาไหนก็ล้วน
แต่ต้องการให้คนเกิดใหม่.

เรามาชวนขวายเป็นชักรวงกัน หาเครื่องมือ และโอกาส ที่ให้คนได้เกิดใหม่ ได้เป็นมนุษย์ กันให้สุดเหวี่ยงเถิด; แม้จะเป็นการกลังครกชั้นภูเขา ก็ไม่เป็นไร. เดียวนี้เทคโนโลยีมีมาก การกลังครกชั้นภูเขาเป็นของง่ายนิดเดียว ไม่เหมือนสมัยโบราณ.

อย่าไปดึงคนแบบเก่ามาเป็นคนแบบใหม่ อย่างหลับลูบลัฒนาผลิผลาม, คือหลงความนิยมแผนใหม่ ที่เรียกว่าตามกันฝรั่ง อย่าดึงคนแบบเก่ามาเป็นคนแบบใหม่ หลงไหลในวัตถุเลย. ขอให้ผลิตศูนย์ศึกษารธรรม อบรมธรรม ปฏิบัติธรรม, แทนการเพิ่มสถานการมรณ์ สโมสรกินเหล้า ยกแก้วเหล้าข้ามหัวพระที่เขวนอยู่ที่คอ ให้มันมากขึ้นไปอีกเลย.

พระราชพิธี ๑๒ เดือน อย่างที่มีอยู่ในคัมภีร์นั้น หนังสือเล่มนั้นควรได้รับการปรับปรุงใหม่, เอามาประพจน์ปฏิบัติ ให้ผดุงศีลธรรมประจำเดือนทั้ง ๑๒ เดือน ไม่ใช่เพียงเพื่อสนุกสนานเท่านั้น แม้อย่างว่า ลอยกระทงเมื่อไม่กี่วันนี้ ต้องทำไปในลักษณะที่ส่งเสริมศีลธรรม; ไม่ใช่ส่งเสริมกิเลส.

แผ่นกระดานหินของหอขุนรามคำแหง ที่เอามาเก็บไว้อย่างวัตถุพิพิธภัณฑ์นั้น ดึงออกมาใหม่เถิด, ดึงออกมาใช้อย่างสมัยสุโขทัย. แผ่นกระดานหินแผ่นนั้นใช้อย่างไรในสมัยสุโขทัย ขอให้เอามาใช้กันเต็มที่ในยุคนี้เถิด. อย่าเก็บไว้เป็นวัตถุพิพิธภัณฑ์เลย.

ขอให้ท่านทั้งหลายได้พิจารณาด้วยว่า นี่จะเป็นหนทางที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้หรือไม่? คือทำให้ศีลธรรมกลับมา การศึกษาที่แท้จริงนั้น คือทำให้

คนกลายเป็นมนุษย์. การศึกษาที่แท้จริงนั้น ทำให้มีโอกาสดำเกิดใหม่ ในทางจิตทางวิญญาณ.

การเกิดแต่ทางร่างกายอย่างเดียวนั้น มันก็เป็นได้แต่เพียงคน; ไม่ผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์เดรัจฉาน มันเกิดมามันก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน; คนเกิดมาก็เป็นคน. ต้องเกิดทางจิตทางวิญญาณอีกครั้งหนึ่ง จึงจะได้เป็นมนุษย์; มีวิธีการอย่างทีกล่าวนมาแล้ว.

ทำคนให้เป็นมนุษย์ได้ วิกฤตการณ์ทั้งหมด.

สรุปความว่า พอคนได้เป็นมนุษย์แล้ว ปัญหาหมด, วิกฤตการณ์ต่างๆ ก็หมด; เพราะว่าโลกนี้มีศีลธรรมคุ้มครอง. พวกเราก็ก่อนเสียที่ทำได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา.

ขอวิงวอนว่า ท่านทั้งหลาย จงได้พิจารณาสิ่งนี้อย่างตั้งอกตั้งใจ. ขอให้มองให้เห็น เพราะมันออกจะมองเห็นยาก; จะมองเห็นกันไปแต่ในทางว่ามันพ้นสมัยแล้วมันยากเกินไป หรือมันนานเกินไป. ยกเอาปัญหาว่า *กว่าถั่วจะสุกงาก็ไหม้* ขึ้นมาเป็นเครื่องขัดขวาง; นั่นมันคนละเรื่องกัน.

เดี๋ยวนี้มันเป็นเรื่องที่ไม่มีความเลือกอย่างอื่น จะต้องพยายามทำให้ศีลธรรมกลับมา. มองเห็นตามที่เป็นอย่างจริง เพื่อประโยชน์แก่คนทั้งโลก, เมื่อคน

ในโลกเห็นด้วย โลกนี้มันก็เปลี่ยนเป็นโลกอย่างอื่น. ถ้าคนยังยึดมั่นในวัตถุ; ความเจริญทางวัตถุ ที่เป็นเหยื่อของกิเลสแล้ว; โลกนี้ก็ยังเป็นเหยื่อของกิเลสสืบต่อไป; ไม่มีทางที่จะ หนีได้อย่างบริสุทธิ์สะอาด ปราศจากความทุกข์ร้อน และวิฤตการณ์ทั้งหลาย.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน มองเห็นด้วยตนเอง, แล้วก็ เชื่อตนเอง, แล้วก็ แน่ใจด้วยตนเอง จึงจะเกิดความกล้าหาญขึ้นมา; กลังครกชั้นภูเขา สักสิบลูกร้อยลูกก็ทำได้ เพราะว่าก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากแล้ว. ที่นี้ก็บอกกันว่า จะทำให้เกิดมนุษยชนมาในโลกให้จนได้ ขอได้มีความแน่ใจ เชื่อตัวเอง กล้าหาญบอกกัน อย่างนี้กันทุกคนเถิด.

ขอให้ระลึกนึกถึง ข้อความ ที่อาตมาได้เคยกล่าวมาแล้วแต่หนหลัง ว่า เราจะต้องสร้าง ความคงเส้นคงวา ถูกฝา ถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังการระวังคอ ถอนคอแล้วลงหลัก รู้จักว่าอะไรเป็นกงจักรหรือคอกบัว กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นตน เกิดมาเป็นคนนี่ยังไม่เป็นมนุษย์.

ขอให้สร้างโลกแห่งมนุษย์ เพื่อจะแก้ปัญหาทางศีลธรรม. เป็นมนุษย์ แปลว่ามีใจสูง หรือเป็นเหล้ากอของมนุษย์ ใจมีใจสูง จะสร้างปัญหาได้ อย่างไร; เพราะมีจิตใจสูง อยู่เหนือกิเลส ย่อมอยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง.

หวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะให้ความสนใจ ด้วยเห็นแก่มนุษยเห็นแก่ความเป็นมนุษย์ ที่หายไป ซึ่งจะเหลือแต่ความเป็นคน ล้วนแต่จะสร้างปัญหา. และ ขอให้ทุกคนนี้ ได้เกิดเป็นมนุษย์กันเสียโดยเร็วเถิด.

อาตมาขอแสดงความหวังว่า เราจะได้เป็นมนุษย์กันเพิ่มขึ้น ๆ แล้วก็มี
 ความเป็นอยู่อย่างผาสุก ทุกทิพารাত্রีกาล ตามแบบที่ได้เป็นมนุษย์ และได้
 ได้พบพระพุทธศาสนา; อาศัยพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่มีความหมาย
 อย่างเดียวกัน เป็นเครื่องนำทาง คือไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นลักษณะของคน เห็น
 แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น ซึ่ง
 เป็นลักษณะของมนุษย์ รุ่งเรืองอยู่ด้วยความเป็นมนุษย์ ทั้งโดยส่วนตัวและส่วน
 รวม ทุกทิพารাত্রีกาลเกิด.

อาตมาขออุทิศปาฐกถาธรรมในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่าถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาทมาทจะได้กล่าวด้วยความมุ่งหมายว่า ศีลธรรม
จงกลับมา เหมือนครั้งที่แล้ว ๆ มา.

[ปรารภและทบทวน.]

ทุกครั้งบรรยายไป ด้วยความหวังการกลับมาแห่งศีลธรรม ไม่สนใจ
ที่ใครจะกล่าวหาว่า เพื่อไปคนเดียว และเป็นสิ่งที่นานเกินรอ เพราะว่าที่จริง
มันไม่ใช่สิ่งที่นานเกินรอ.

มันเป็นความจำเป็นสูงสุด ที่โลกจะต้องมีศีลธรรมกลับมา; ไม่มี
ศีลธรรมแล้ว นักเศรษฐกิจ ของโลกก็ คดโกง จนเศรษฐกิจปั่นป่วนไปทั้ง

โลก, นักการเมืองก็คดโกง จนการเมืองของโลกเลวร้ายลงไปทุกที, นักการปกครองก็ฉ้อราษฎร์บังหลวง ทุกวิถีทาง, คนผลิต คนขาย คนซื้อ คนกลาง ก็ล้วนแต่คดโกง.

อันธพาลจะเพิ่มขึ้น จะเต็มบ้านเต็มเมือง ชุมยิ่งกว่าชุม และ คนก็ยากจน มากขึ้น เพราะไม่มีศีลธรรมในข้อที่ว่า มีความ پاکเพียร; เพราะว่าการงานเป็นการปฏิบัติธรรม. คนเห็นแก่ตัว จนไม่มีความรักผู้อื่น การเรียกหาความสมัคสมานสามัคคี ก็เป็นสิ่งที่เหลวไหล.

แม้คนไทยเราก็จะ ไม่รู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยแท้จริง. พุดกันแต่ปาก; เพราะขาดศีลธรรมในข้อกตัญญู ขาดปัญญา ความรู้; และจะสูญเสียเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมไทย เพราะว่าศีลธรรม คือเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทย.

ทุกคนปล่อยไปตามความรู้สึกฝ่ายต่ำไม่มีใครบังคับจิต, บุชาส่วนเกิน ตามทางของวัตถุนิยม ซึ่งเป็นการทำลายโลก หรือทำลายมนุษย์นั่นเอง.

เพียงแค่ศีลธรรมกลับมาเท่านั้น มนุษย์ก็มีศีลธรรม โลกก็มีศีลธรรม, แล้วเศรษฐกิจ หรือการเมือง หรือการปกครอง ก็จะหมดปัญหา ที่กำลังมีอยู่อย่างหนาแน่น. ทรัพยากรธรรมชาติจะไม่ถูกทำลาย อย่างสะเพร่า. มันจะมีเหลือใช้, หรือจะใช้ได้ไปอีกนาน มีความรักความเมตตาเต็มไปในโลก แล้วโลกนี้ก็จะเป็โลกของพระศรีอารย์ หรือพระศรีอารยเมตไตรย. วิกฤตการณ์ทุกชนิดจะหมดสิ้นไปโดยอัตโนมัติ.

จึงขอท่านทั้งหลาย จงได้พิจารณาความจริงข้อนี้. อย่าได้มัวมองข้ามไปเสียเลย. มนุษย์ทุกคนจงช่วยกันสร้างโลกของมนุษย์ คือโลกแห่งศีลธรรม. อย่าปล่อยให้มันเป็นโลกของอมนุษย์ต่อไปอีกเลย. หนทางเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรมนั้น มิใช่หนทางสั้น และมิใช่จะต้องนานจนเกินรอ.

ขอให้ได้คิดดู เท่านั้น มันก็ จะมีทางออก ก็จะมีทางปรับปรุง ให้เกิดผลได้ในเวลาอันสมควร; ไม่ใช่ยาวนานเกินรอ, ไม่ใช่ว่าคนยุคนี้จัด แล้วคนยุคหลังๆ จึงจะได้รับผล จะต้องรอกันตั้งร้อยปี อย่างนี้ก็หาไม่ได้.

ถ้าหากว่าวงการที่ทรงอำนาจ หยิบปัญหานี้ขึ้นมาพิจารณาแล้ว ก็จะต้องเป็นไปได้ ในเวลาอันไม่นานเกินรอ. ขอร้องให้สนใจเป็นพิเศษ เพื่อความเป็นมนุษย์ของเราเอง.

อาตมาได้กล่าวถึง หนทางแห่งการกลับมาของศีลธรรม มาตามลำดับว่า เราจะ ต้องมีความคงเส้นคงวา ถูก/ถูกต้อง มีหัวมีหาง ระวังทางระวังคอ ถอนคอ แล้วลงหลัก รู้ว่าจักรหรือดอกบัว ก็เลศเป็นตัวละครมาเป็นตน เป็นแต่เพียงคนยังไม่ใช้มนุษย์. ส่วนในครั้งนี้จะกล่าวโดยหัวข้อว่า เป็นชาวพุทธปัญหาที่จะหมดทุกปัญหา.

ดังนั้น สิ่งที่จะต้องบรรยายในวันนี้ ก็มีหัวข้อว่า ชาวพุทธนั้นคือใคร? ปัญหานี้มีอย่างไร? เป็นชาวพุทธแล้วจะหมดทุกปัญหาได้อย่างไร สืบไป? และจะขอ แถมด้วยเรื่องอันเกี่ยวกับปีใหม่ และวันเด็ก บ้างตามสมควร เพราะทั้ง ๒ อย่างนี้ ก็เนื่องกับความเป็นชาวพุทธ. ปีใหม่ก็ย้งล่วงไปไม่กี่วัน

ยังมีกลิ่นอาย, วันเด็กก็ได้ลงไปสัปดาห์เดียวเท่านั้น ยังมีกลิ่นอายที่ควรจะนำมาพูดในฐานะที่เป็นเรื่องปใหม่ของชาวพุทธ.

พุทธศาสนิกพึงปฏิบัติอย่างชาวพุทธ.

ที่นี้ก็จะได้พูดถึงคำว่า ชาวพุทธ. ชาวพุทธมาจากความหมายของคำว่าพุทธ. พุทธ หรือ พุทธะ แปลว่า ผู้ตื่น ผู้รู้ ผู้เบิกบาน. ผู้ตื่น คือตื่นจากความหลับด้วยอวิชา, หรือหลับด้วยกิเลส. ผู้รู้ ก็คือรู้ทุกสิ่งที่ควรรู้ สำหรับความเป็นมนุษย์. ผู้เบิกบาน ก็คือ เบิกบานด้วยปัญญา และด้วยความสุข ที่เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติอย่างชาวพุทธ.

ที่นี้พูดถึงผู้ตื่น, ตื่นจากการหลับ; หลับในภาษาคน ก็คือนอนกรนๆ อยู่คนเดียว; หลับในภาษาธรรมนั้น หลับด้วยความโง่ หลับด้วยอวิชา, วิ่งอยู่ เดินอยู่ ทำงานอยู่ ก็ยังหลับอยู่นั่นเอง เพราะหลับด้วยอวิชา.

ถ้าพูดอย่างหยาบคายก็ว่า โง่อยู่ทุกอิริยาบถ ทำอย่างหลับหูหลับตาอยู่ทุกการงาน; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีอวิชาในขณะแห่งผัสสะ : เมื่อตาเห็นรูป, เมื่อหูได้ยินเสียง, เมื่อจมูกได้กลิ่น, เมื่อลิ้นได้รส, เมื่อกายได้สัมผัสผิวหนัง มันก็เกิดอวิชา ความโง่ขึ้นมา เพราะความหลอกลวงของสิ่งเหล่านั้น มันก็โง่ไปตามกระแสแห่งความทุกข์, คือไปหาความทุกข์จนได้. นี้เรียกว่าคนหลับอยู่ด้วยอวิชา.

ต้นจากหลัก ก็หมายความว่า รู้ตามที่เป็นจริง ว่านั่นเป็นอะไร, นี่เพื่ออะไร, เกิดมาทำไม, ที่สุดของมนุษย์จะต้องไปถึงไหน, ความเป็นมนุษย์มีความหมายว่าอย่างไร? ก็จะต้นจากหลักคืออวิชา.

ที่นี้มาถึงคำว่า ผู้รู้ : รู้ในสิ่งที่ควรรู้. อะไรเป็นสิ่งที่ควรรู้? โดยพื้นฐานทั่วไป ก็รู้สำหรับจะรอดชีวิตอยู่ ไม่ต้องตาย, แล้วก็อยู่อย่างมีอนามยัตติ มีสมรรถภาพดี, รู้สำหรับให้เจริญก้าวหน้า ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจในหนทางที่ควรเจริญ ไม่เกิน ไม่เพ้อ.

โดยหลักใหญ่ ท่านระบุไว้ว่า รู้ทุกข์, รู้เหตุแห่งทุกข์, รู้ความดับทุกข์, รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์, อย่างนี้ก็จะหมดปัญหา ทั้งส่วนเอกชน และส่วนโลกเป็นส่วนรวม.

และรู้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ลงไปว่า ทุกอย่างมีเหตุมีปัจจัยเป็นไป เช่นนั้นเอง ตามกฎแห่งเหตุและปัจจัย; จะมามีรัก มีเกลียด มีกลัว มีอะไรอยู่ทำไม.

ระบบแห่ง ความเป็นเช่นนั้นเอง นั้นมีมาแล้วสำหรับทุกคน. บางทีเขาก็ เรียกว่า พรหมลิขิต บ้าง, ตามบุญตามกรรม บ้าง, ที่แท้มัน เป็นระบบแห่งความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ. เขาจึงรู้ว่า ทุกสิ่งไม่ควรหมายมั่นเอามาเป็นตัวกู - ของกู; เพราะมันเป็นเช่นนั้นเองตามกฎของธรรมชาติ. รู้จักทำการงานทุกชนิดด้วยจิตที่ว่างจากความหมายมั่นแห่งตัวกู, มีแต่ปัญญาและสติสมบูรณ์อยู่เสมอ. รู้สิ่งที่ควรรู้ หมายความว่าอย่างนี้.

ที่นี้ ผู้เบิกบาน มันก็เบิกบานด้วยปัญญาหรือความรู้อย่าง ที่กล่าวมาแล้ว ปัญญา คือ ความรู้ที่ทำให้เกิดความแน่ใจ วางใจ ในสิ่งที่จะถือเอาเป็นที่พึ่ง หรือในหลักประกันทั้งปวง; เพราะว่าเราได้กระทำไปด้วยปัญญา มีความแน่ใจ วางใจ ในสิ่งที่เป็นที่พึ่ง เรียกว่าศรัทธา. เมื่อเชื่อ แน่ใจ ลงไปในสิ่งใด ก็เกิดความรู้สึกที่เป็นสุข เพราะเป็นหลักของสัตยชาติญาณ คือว่าสิ่งที่มีชีวิต เมื่อรู้ว่าปลอดภัยแน่ แน่ใจว่าปลอดภัย ก็รู้สึกเป็นสุข; เหมือนกับว่าเราแน่ใจในบ้านเรือน ประตู หน้าต่าง ลุกลล่อน ที่เราอาศัยอยู่ว่าปลอดภัย เราก็นอนหลับ; มิเช่นนั้นเราก็กว้างและนอนไม่หลับ.

ชาวพุทธมีศรัทธาที่เกิดมาจากปัญญา ในศาสนาอื่นสมาชิกแห่งศาสนานั้นก็มีศรัทธา ที่เกิดมาจากความรู้หรือปัญญา ในพระเป็นเจ้าของตน, ถ้ามีพระเป็นเจ้า; แล้วแต่ละถืออะไรเอาเป็นที่พึ่ง ต้องมีความรู้และปัญญาในสิ่งนั้นๆเพียงพอ จึงจะรู้สึกเป็นสุข.

↓ ปัญหาของมนุษย์หมด เพราะความเป็นพุทธะ.

ที่นี้มาถึงคำว่า ปัญหา. ปัญหา^๕ นี้ มีทั้งส่วนบุคคล และส่วนสังคม ของโลก.

ปัญหาส่วนบุคคลโดยธรรมชาติธรรมดา ก็มี ความทุกข์ เพราะอำนาจกิเลส : โลภะ โทสะ โมหะ, หรือทุกข์ตามธรรมชาติ ก็คือความเกิด

ความแก่ ความเจ็บ ความตาย โดยทางวัตถุ, สรุปรวมอยู่ที่บัจจย ๔ คือ ปัญหาเกี่ยวกับอาหาร, ปัญหาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม, ปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไม่สอย และปัญหาเกี่ยวกับการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ, มีสุขภาพไม่ดี มีอนามย์ไม่ดี. อย่างนี้ก็เป็นปัญหายืดยาว จะต้องขจัดออกไป โดยอาศัยพระธรรม: โดยเฉพาะในหลักแห่งพุทธศาสนา ซึ่งชาวพุทธทุกคนปฏิบัติกันอยู่. แต่รู้สึกว่าการกำลังถอยหลัง กำลังจะเลอะปล่องไปตามบุญตามกรรม หรือเหวี่ยงไปนอกทางเสียก็มี; ก็แก้ปัญหานี้ไม่ได้.

ที่นี้ ปัญหาส่วนสังคม ก็คือเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการเมือง เรื่องการทหาร เรื่องการปกครอง, เรื่องการสังคม เรื่องการสาธารณประโยชน์ ซึ่งกำลังเป็นไปอย่างไม่เป็นที่น่าพอใจ เพราะ ขาดศีลธรรม, ชาวพุทธไม่ควรจะทำให้เกิดปัญหาเหล่านี้ เพราะรู้ตามที่เป็นจริง และมีศีลธรรมในการที่จะเห็นแก่ผู้อื่น; เพราะไม่เห็นแก่ผู้อื่น จึงเกิดปัญหาเหล่านี้ขึ้นมา. ถ้ามีความเห็นแก่ผู้อื่น รักผู้อื่น ก็คิดโกงไม่ได้; ปัญหาเหล่านี้ก็ไม่มี.

เดี๋ยวนี้เต็มไปด้วยอบายมุข ทุกชนิด เป็นปัญหาอย่างยิ่ง : คัดน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน; ไปจระไนดูโดยรายละเอียดเกิด จะเห็นว่า ปัญหาเหล่านี้กำลังอยู่ในที่ทั่วไป.

ถ้าไม่มีอบายมุข ซึ่งเป็นผลแห่งความไม่มีศีลธรรม ก็จะหมดปัญหา : ไม่มีใครเสพยาของมีนเมา หรือเสพติด, ไม่มีใครเทียวกลางคืน ให้เสียเงิน เสียเวลา, เสียเนื้อเสียตัว เสียทรัพย์สินสมบัติ, ไม่มีใครดูการเล่น ที่ทำให้จิตทรมาน, ไม่มีใคร

เล่นการพนัน ซึ่งทำให้ถูกผีสิงไม่เป็นผู้เป็นคน, ไม่คบคนชั่วเป็นมิตร คือไม่รวม
 ห่วงกัน ทำสิ่งที่ผิดไปจากหลักแห่งความเป็นชาวพุทธ, ไม่เกียจคร้านทำงาน
 เพราะถือว่าการงานเป็นการปฏิบัติธรรม. หน้าที่ของมนุษย์คือการปฏิบัติธรรม,
 ปฏิบัติหน้าที่ของมนุษย์แล้วก็คือปฏิบัติธรรมก็พอใจ เป็นสุข, รู้สึว่าได้บุญ
 ในการปฏิบัติหน้าที่ของมนุษย์, ปัญหาสังคมก็หมดไป เพราะความมีศีลธรรม.

คำว่า “หมดปัญหา” น หมดปัญหาเพราะเป็นชาวพุทธ โดยลักษณะ
 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น : เศรษฐกิจดี เพราะมีนักเศรษฐกิจที่ดีเป็นธรรม, การ
 เมืองดี เพราะมีนักการเมืองที่ดี ที่มีศีลธรรม, ประชาชนดี รัฐบาลดีเพราะมี
 ศีลธรรมร่วมกัน, มีเพื่อนร่วมโลกทั้งโลกดี เพราะโลกนี้มีศีลธรรม. นี่แหละ
 ขอให้คิดดูเถิดว่า การกลับมาแห่งศีลธรรมนั้นเป็นอย่างไร.

วันปีใหม่ วันเด็ก, ควรต้องทำให้ศีลธรรมกลับมายังชน.

ที่นี้อาตมาขอกล่าวถึงการบรรยายครั้ง^{๕๕} นี้ว่าจะมีพูดถึงปีใหม่และ
 วันเด็ก เพราะกำลังมีไปหยกๆ นี้เอง. คำว่า ปีใหม่ นี้ก็ต้องใหม่ ของชาว
 พุทธก็ต้องใหม่แบบชาวพุทธ คือมีอะไรดีขึ้น, มีอะไรเพิ่ม^{๕๖}ขึ้น.

จะขอยกตัวอย่างกันลิ้มว่า พืชที่มีหัวซ่อนอยู่ใต้ดิน พอจะถึงฤดูหนาว
 มันก็ดับตายไป เก็บหัวไว้ใต้ดิน หัวใหญ่กว่าเดิม. พอถึงฤดูแล้งจะผลิ^{๕๗}ขึ้นมา
 ใหม่ เพราะมีหัวใหญ่กว่าเดิม, ต้นจึงใหญ่กว่าเดิม. ถ้าถึงฤดูที่จะต้องเก็บหัวไว้

ต้นตายไป หัวก็ใหญ่กว่าเดิม. พอถึงฤดูที่จะออกมาเป็นต้น ต้นก็ใหญ่กว่าเดิม
โตขึ้นทุกปีๆ. นี่โดยธรรมชาติของพืชพันธุ์ หรือสิ่งที่มีชีวิต มันก็ยังมียู
อย่างนี้; แล้วทำไมคนเราจะเลวไปกว่าพืชที่มีหัวใต้ดิน.

หมายความว่า เราเกิดครั้ง^{๕๕} ด้วยความรู้^{๕๖}สักคิดนึกเป็นตัวเป็นตน
อย่างนี้เสร็จแล้ว ก็ควรจะมีผลที่ดีเหลือไว้สำหรับจะมีตัวมีตนที่ดีกว่า; พรุณ^{๕๗}
ก็ดีกว่าวัน^{๕๘}นี้, เดือนหน้าก็ดีกว่าเดือน^{๕๙}นี้, ปีต่อไปก็ดีกว่าปี^{๖๐}นี้.

นี่คือวันปีใหม่ของชาวพุทธ มีอะไรเพิ่มขึ้นใหม่ดีกว่าเดิม. ถ้าไม่
ดีกว่าเดิม ก็ไม่ใช่ชาวพุทธ; เพราะชาวพุทธเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
ดังนั้นจึงดีกว่าเดิม, ขอให้วันปีใหม่เป็นอย่างนี้ คือดีกว่าเดิม.

ทีนี้สำหรับวันเด็ก ก็ต้องเป็นเด็กของชาวพุทธ จะต้องเป็นเด็กที่ดี
กว่าปีที่แล้วมา. เด็กต้องสร้างโลกได้ดีกว่าที่แล้วมา.

เด็กเป็นผู้สร้างโลก ไม่ใช่เป็นแต่เพียงว่า “เด็กวันนี้คือผู้ใหญ่ใน
วันหน้า ไม่มีความหมายอะไร เด็กต้องเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต แล้วโลกนั้นจะ
ต้อง^{๖๑}ขึ้น; เพราะว่าโลกประกอบขึ้นมาด้วยคนทุกคนในโลก. ทุกคนในโลก
นั้นมาจากความเป็นเด็ก; เมื่อเป็นเด็กสร้างมาดีแล้วก็มีโลกที่น่าพอใจใน
อนาคต ถ้าหากว่าการศึกษาไม่ถ้วน.

การศึกษาทางถ้วน หัวถ้วน ยอดถ้วน^{๖๒}นี้ เขาไม่สอนเรื่องศีลธรรม
สำหรับมนุษย์จะสร้างโลก; สอนให้รู้แต่หนังสือกับอาชีพ; ไม่มีศีลธรรม

ก็ใช้ความฉลาดในหนังสือและอาชีพนั้น เอาเปรียบกัน คดโกงกัน; นักเศรษฐกิจโกง นักการเมืองโกง นักปกครองโกง ก็เกิดขึ้น.

อีกอย่างหนึ่ง อย่ามัวมองสั้นๆ อย่างหลับตาว่า *คนเด็กสร้างบ้าน* เป็นภานิตโบราณว่า จะเอาอะไรกับเด็กน่ะไม่ได้, คนมาสร้างบ้านมันก็ล้มเหลวหมด. นั่นอยู่ที่ผู้ใหญ่; ถ้าผู้ใหญ่สร้างเด็กมาดี ก็มีโลกที่น่าพอใจในอนาคต. ให้การศึกษาให้เพียงพอ; อย่าให้แต่หนังสือกับอาชีพ, ให้ความรู้เรื่องศีลธรรมด้วย เด็กก็โตขึ้น เป็นคนดีในโลก แล้วโลกนี้มันก็ดี.

ผู้ใหญ่เน้นแหล่งมงายเสียเอง ไม่เตรียมให้เด็กเป็นผู้สร้างโลก เพียงแต่ “เด็กเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า” มันจะมีความหมายอะไร: เพราะธรรมชาติมันก็เป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว. จงเตรียมเด็กให้สร้างโลก.

ครู ต่างหาก ที่ยังไม่สามารถเตรียมเด็กให้สร้างโลก. ครูไม่มีความรู้ที่จะอธิบาย แม้แต่คำว่า *กีฬา* ก็หาเป็นยวพิเศษ แก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน. ทำคนให้เป็นคนอย่างไร นี่ ครูยังไม่เคยอธิบาย. อาตมาถามเด็กๆดู ก็ไม่รู้เหมือนกัน; เพราะเป็นคนอยู่แล้ว จะทำคนให้เป็นคนอย่างไรกันอีกเล่า? เรื่องนี้อาตมาได้บรรยายโดยละเอียดแล้ว ในปาฐกถาธรรมในครั้งที่แล้วมา.

บิดามารดาอาจจะถูกเด็กถามว่า พ่อเป็นคนแล้วหรือยัง? เพราะว่าพ่อไม่ได้เล่นกีฬานี้. กีฬาเป็นยวพิเศษแก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน. กีฬาที่แก้กอง

กิเลส นั่นคือศีลธรรม, มีน้ำใจประกอบไปด้วยธรรม ไม่เอาเปรียบใครหมด. นี่เรียกว่าเป็นคนที่มีสมบูรณ์ คือเป็นมนุษย์; ไม่เป็นเพียงคน สักว่าเกิดมา. ครูก็อาจจะถูกถามว่า คุณครูเล่าเป็นคนแล้วหรือยัง? ครูไม่เคยอธิบายว่า ทำคนให้เป็นคน นั่นคือทำอะไร?

วันเด็กของชาวพุทธ อย่าจัดให้เป็นเพียงได้เล่นหัวกันมากขึ้น. ต้องพร้อมที่จะให้เด็กมารู้จักตัวเอง, รู้จักบิดามารดา ครูบาอาจารย์, รู้ภาระหน้าที่ตามธรรมชาติของมนุษย์ ว่าจะต้องช่วยกันสร้างโลกให้น่าพอใจ. นี่เด็กของชาวพุทธ ต้องสามารถสร้างโลกในอนาคต ให้เป็นโลกที่น่าพอใจ. ที่อาจจะเรียกได้ว่าโลกของพระศรีอารยเมตไตรย เพราะรู้จักแต่รักใคร่กัน, เกื้อกูลกัน, บังคับตัวเองไม่ให้กระทบกระทั่งกัน, แล้วก็สนุกสนานในการทำการทำงาน. เมื่อได้ทำงานในหน้าที่ก็พอใจ; ยกมือไหว้ตัวเองได้ว่า ไม่เสียที่ได้เป็นมนุษย์, รู้จักธรรมะ คือหน้าที่ แล้วทำหน้าที่ของตน.

ขอให้ผู้ใหญ่ทุกคน เตรียมเด็กให้เป็นผู้สามารถ ในการที่จะสร้างโลกอันน่าพอใจ ในอนาคตเกิด เรื่องของศีลธรรมก็จะหมดปัญหา ปัญหาต่างๆ มันรวมอยู่ที่ปัญหาของศีลธรรม, คือไม่มีศีลธรรมแล้ว ปัญหาเศรษฐกิจก็เกิดขึ้น ปัญหาการเมืองก็เกิดขึ้น ปัญหาการปกครองก็เกิดขึ้น ปัญหาทั้งโลกก็เกิดขึ้น เพราะว่าโลกไม่มีศีลธรรม.

เอาละ, เป็นอันว่า วันปีใหม่ ศีลธรรมต้องกลับมามากขึ้น. วันเด็ก เด็กจะต้องมีศีลธรรมมากขึ้น ไม่ใช่เป็นลิงทโมนมากขึ้น. เราจัดให้เด็กได้รับ

ความสนุกสนานจนเกินพอดี เหมือนกับสิ่งทโมนมากขึ้น ไปกว่าวันธรรมดา; จัดวันเด็กอย่างนั้นไม่ถูกแน่ เพราะแทนที่จะมีศีลธรรมมากขึ้น ก็จะกลายเป็นสิ่งทโมนมากขึ้น. ประชาชนชาวไทยทั้งหลาย ก็ต้องมีศีลธรรมกลับมามากขึ้น จนหมดปัญหอนักร้ายกาจโดยประการทั้งปวง.

สรุปความว่า วันปีใหม่มีศีลธรรมมากขึ้น, วันเด็ก เด็กมีศีลธรรมมากขึ้น, ประชาชนชาวไทยมีศีลธรรมเพิ่มขึ้น ๆ. นี้เรียกว่าหน้าที่ทางศีลธรรมในวันปีใหม่และวันเด็ก.

อาตมาขอ ทบทวนวิธีปฏิบัติเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม. ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า : เราต้องมีความคงเส้นคงวา : ยึดหลักธรรมะ ยึดหลักศาสนา ถือความถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมากขึ้น.

มีความถูกต้อง : มีหน้าที่การงานอย่างไรเนื่องกันอย่างไร ล้วนแต่ทำถูกต้องอย่างถูกต้อง.

ต้อง มีความมีหัวมีหาง คือบังคับบัญชากันได้ เคารพนับถือกันตามลดหลั่น; ไม่ใช่ประชาธิปไตยเพื่อเจ้า ไม่มีใครเคารพใคร เอมานัลเล่นอย่างไม่มี ความหมายกันไปเสียทุกระดับ. นี้ไม่มีหัวไม่มีหาง.

แล้วจะต้องระวังการระวัง คืออย่าคอร์รัปชั่น. ระวังการระวัง คืออย่าคอร์รัปชั่น; คนต่อคนก็ไม่คอร์รัปชั่น, ขาวนาต่อขาวนาก็ไม่คอร์รัปชั่น

เราจะต้องนึกถึงความเป็นคน “ทำคนให้เป็นคน”. ถ้าคนเป็นคน เป็นมนุษย์แล้ว นักเศรษฐกิจคิดโกงก็ตายไปหมดจากโลก, นักการเมืองเลวร้าย ก็ตายไปจากโลก, นักปกครองฉ้อราษฎร์บังหลวงก็จะหมดไปจากโลก. ประชาชน ก็เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย แก่กันและกันอย่างที่ สุด หรือถึงที่ สุด. รัฐบาล ก็ปกครองคนได้ ถ้าประชาชนมีศีลธรรม.

ถ้าประชาชนไม่มีศีลธรรมแล้ว ต่อให้สิบรัฐบาลก็ปกครองบ้านเมือง ไม่ได้, สิบรัฐบาลปกครองพร้อม ๆ กัน ก็ปกครองบ้านเมืองที่ไม่มีศีลธรรมให้ สงบเรียบร้อยไม่ได้. ปัญหาอันแท้จริงจึงอยู่ที่ความไม่มีศีลธรรม; ศีลธรรม กลับมาแล้วก็หมดปัญหา.

ขอให้เราหวังได้ว่า ศีลธรรมเป็นสิ่งที่กลับมาได้ ไม่นานเกินรอและ ไม่เหลือวิสัย; ขอแต่ให้เราสนใจ. **เดี๋ยวนี้เราไปสนใจเรื่องประโยชน์** : เรื่อง ปากเรื่องท้อง, บุชาลัทธิประโยชน์ จนเรียกว่า ลัทธิประโยชน์นิยม; ถึงแม้ที่จะเรียกว่าประชาธิปไตย ก็ยังบูชาประโยชน์อยู่เป็นส่วนใหญ่. เลิกบูชาประโยชน์ มาบูชาธรรมะ หรือศีลธรรมแล้ว ก็จะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง คือ ประโยชน์ของมนุษย์ทุกคน เพื่ออยู่กันอย่างผาสุก.

เวลาสำหรับการบรรยายก็หมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายนี้ ด้วย ความ หวังว่า ศีลธรรมจะกลับมา. ปีใหม่ของชาวพุทธมีอะไรเพิ่มขึ้น น่าดีใจ น่าสนใจ น่าพอใจ. วันเด็ก เด็กก็เป็นผู้ที่พร้อมที่จะสร้างโลกในอนาคต อย่าง เป็นที่น่าพอใจ และเราก็จะนอนตาหลับด้วยกันทั้งโลก.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่าปัญญาต้องคู่กับสติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าว ด้วยความมุ่งหมาย เพื่อ
การกลับมาแห่งศีลธรรม อีกนั่นเอง.

การบรรยายทุกครั้ง หวังในการกลับมาแห่งศีลธรรม โดยถือว่า โลก
ที่ขาดศีลธรรมจะเป็นโลกที่ต้องวินาศ ; ถ้าโลกมีศีลธรรมแล้ว ความรักและเมตตา
ก็จะครองโลก.

การเศรษฐกิจดี, การปกครองดี, การเมืองดี, จะหมดปัญหา
ที่กำลังมี, ทรัพยากรธรรมชาติจักเหลือใช้ หรือจักใช้ได้ไปอีกนาน. วิฤตการณ์
ทั้งหลายในโลกจักสิ้นไปโดยอัตโนมัติ. โดยหัวข้อปฏิบัติ ดังที่เคยกล่าวมาแล้ว
ครั้งก่อน ๆ ว่า ขอให้เราปฏิบัติไปในทางที่มีความ คงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัว

มีทาง ระว่างคางระว่างคอ ถอนตอลงหลัก รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว กิเลส เป็นตัวธรรมะเป็นตน เป็นคนยังมีใช้มนุษย์ เป็นชาวพุทธก็หมดปัญหา. มาวินนี้ก็จะกล่าวโดยห้วนว่า **ปัญญาต้องคู่กับสติ.**

ขอภัยที่จะพูดว่า อาตมายืนยันว่า การกลับมาแห่งศีลธรรม เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง. ปัญหาทุกอย่างต้องแก้ด้วยความมีศีลธรรม. ขอตะโกนอย่างนี้สักพันครั้ง ขอให้ท่านผู้ฟังที่เห็นด้วยก็ได้ช่วยตะโกนต่อ ๆ ไปด้วย.

มีปัญญาแต่ขาดสติ จะทำโลกให้วินาศ.

ปัญญาอันปราศจากสตินั้น เป็นความไม่มีศีลธรรมอย่างยิ่ง และจะทำลายโลก ให้วินาศไปได้เหมือนกัน. เรากำลังปฏิบัติผิดในโลกนี้ ด้วยมีแต่ปัญญา แต่ขาดสติ. เรากำลังมีปัญญา หรือ ก้าวหน้าในฝ่ายปัญญา ล้นเหลือ: แต่เราขาดสติที่จะควบคุมปัญญา จึงได้เกิดมีวิกฤตการณ์ขึ้นเต็มโลก, เป็นการใช้ปัญญา ไปในการทำลายโลกเสียเอง, กำลังเป็นโลกที่ขาดสติ.

เพราะ ขาดสติ จึงไม่เจตียว่า ปัญหาทุกอย่างต้องแก้ด้วยความมีศีลธรรม; เพื่อจะมีศีลธรรม ต้องมีปัญญาที่คู่กันอยู่กับสติ, สติช่วยให้เราใช้ปัญญาอย่างถูกต้องแก่กาละเทศะ และกรณี. ถ้าปราศจากสติแล้ว ความโง่นั้นแหละจะผุดเกิดขึ้นมาในปัญญา, หรือปัญญากลายเป็นความโง่.

เพื่อประหยัดเวลา อาตมาจะขอเล่านิทานสั้น ๆ นาทเดียว นิทานนั้น
มีว่า:-

มีลิงหนึ่ง คนหนึ่ง อยู่ด้วยกัน
คนก็รัก ลิงนั้น เป็นนักหนา
ลิงก็รัก คนจัด เต็มอัตรา
ทั้งสองรา รักกัน นั้นเกินดู.

วันหนึ่งคน นอนหลับ อย่างสบาย
แมลงวัน มาได้ ที่กกหู
ลิงคิดว่า อ้ายนี้ขวน กวนเพื่อนกู
จะต้องบู๊ ให้มันตาย อ้ายอัปปริย.

หยิบคันไม้ มาเง้อ ขนสองมือ
ฟาดลงไป เต็มต้อ แมงวันหนี
ข้างเพื่อนรัก คั่นชัก ไปหลายที
ดูเถิดนี้ ความรัก ของอวิชชา

แล้วอีกเรื่องหนึ่ง สั้น ๆ ที่สุดว่า:-

ลูกอ่อน กลืนสตางค์ ค้างติดคอ
นางแม่หล่อ น้ำกรดตรง ลงแก้ไข
ให้ช่วยกัด ขึ้นโลหะ ละลายไป
ผลอย่างไร เชื่อว่าหาย ได้ทุกคน.

ท่านทั้งหลายจะได้พิจารณาดู จากนิทานเรื่องนว่าชาตสติ ก็ใช้ความรู้ผิด ๆ ปัญญากลายเป็นความงมงายขึ้นมา. เช่นเอาน้ำกรตกรอกลงไปในคอ เพื่อละลายสสารที่ติดอยู่ในคอ อย่างนี้; มันเป็นความรู้ที่ไม่มีสติ ใช้ผิดแก่กรณี.

คนเราถ้า ปราศจากสติ เสียแล้ว ปัญญา นั้นแหละ จะกลายเป็นอันตราย : อันตรายต่อเราด้วย, ต่อสังคมด้วย; เพราะว่าใช้ด้วยความเห็นแก่ตนอย่างสะเพร่าเสมอ, ไม่มีความรับผิดชอบ มันก็ผิดกาลละ ผิดเทศะ และผิดกรณี.

ปราศจากสติ แล้ว ความรู้หรือ ปัญญาก็ลืมหืมด, ระลึกไม่ได้ ระลึกไม่ทันเวลา เกิดอาการ ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด; อย่างที่คนโบราณเขากล่าว ๆ กัน, คนโบราณท่านเรียกว่า จลลาดแต่ไม่เจลียว, เป็นสิ่งที่กล้วกันนัก จลลาดแต่ไม่เจลียวน. ความจลลาดนั้นแหละจะกลายเป็นอันตรายขึ้นมา.

ไม่มีสติ แล้วก็เปรียบเหมือนกับว่านกไม่มีหาง มันจะบินไปได้อย่างไร รถหรือเรือ ไม่มีหางเสือ ไม่มีพวงมาลัย มันจะวิ่งไปได้อย่างไรเปรียบร้อยได้อย่างไร? แม้จะมีความเร็วอย่างไร? มันก็เป็นมัน.

เรามีการศึกษาชนิดที่ต้วน; จะหางต้วนหรือหัวต้วน ก็สุดแท้แต่จะเรียก, คือการศึกษาที่เรียนกันแต่หนังสือกับวิชาชีพ, ไม่มีเรียนทางศีลธรรมว่าเราจะเป็นมนุษย์กันอย่างไร. นี่ไม่มีศีลธรรม ซึ่งเป็นเสมือนหาง, เป็นการศึกษาที่ไม่มีสติสำหรับควบคุมปัญญา, ปัญญาก็กลายเป็นพิษขึ้นมา, ไม่รู้จักสิ่งที่ควรใช้กับปัญหา เอาสิ่งที่เพิ่มปัญหามาแก้ปัญหา.

ดังที่โลกปัจจุบันนี้ มุ่งแก้ปัญหาด้วยเศรษฐกิจกันตะพึด มันเป็นการ
เพิ่มปัญหา, ยิ่งแก้ยิ่งเพิ่มปัญหา; เพราะปัญหามันเกิดขึ้นจากความไร้ศีลธรรม.
ต้องแก้ที่ต้นเหตุแห่งปัญหา คือความไร้ศีลธรรม; ปัญหาเศรษฐกิจการเมือง
เป็นต้น ก็จะถูกแก้ไปด้วยดี.

ต้องแก้ปัญหา ด้วยจิตใจมีศีลธรรมในทุกกรณี.

ขอให้เรามองดูกันต่อไป ถึงการแก้เศรษฐกิจด้วยเศรษฐกิจ โดยไม่มี
ศีลธรรม. เขาพูดกันว่า เดียวนี้จำนวนโสเภณีมีมากกว่าจำนวนครู. บ่อน
ทั้งหลาย : บ่อนการพนัน บ่อนชนวัวชนควาย บ่อนทั้งหลายเหล่านี้ มีจำนวน
มากกว่าโรงเรียน ลองคิดดูเถอะว่า โดยมุ่งจะแก้เศรษฐกิจด้วยเศรษฐกิจจึงเกิด
อาการอย่าง^{นี้}ขึ้นมา.

ปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจนั้น ต้องดูให้ดีว่า ตัวเศรษฐกิจ นั้นแหละ
เป็นเครื่องมือสร้างความร่ำรวยให้แก่บุคคลกอบโกยทุจริต; มันเป็นต้นเหตุให้เกิด
อาการอย่างนี้แล้วจะนำมันมาแก้ปัญหาด่าง ๆ ที่เกิดจากการกอบโกยทุจริตในโลกนี้
ได้อย่างไร.

ขอทบทวนใจความของนิยาย นิทาน ที่กล่าวมาแล้วนั้นให้ดีเถิด.
แม้กรอกน้ำกรดให้กัศตารค์ในเคอลูก. น้ำกรดนั้นคือเศรษฐกิจ ที่จะเอามาแก้
ปัญหาเศรษฐกิจ มันกลายเป็นเพิ่มเศรษฐกิจ, ทำเศรษฐกิจให้เป็นอันตรายเป็นถึงตาย
ถึงวินาศ.

เราจะเปิดสถานการณเพิ่มให้มากขึ้น เพื่อแก้ปัญหาอาชญากรรมทางเพศ; แทนที่จะเพิ่มศีลธรรม. หรือเพิ่มควมมีแห่งศีลธรรม ไปเพิ่มสถานการณ เพื่อแก้ปัญหาอาชญากรรมทางเพศ สถานที่เพิ่มมาก การแสดงเพิ่มมาก แม้ที่สุดแต่ภาพโฆษณาอัน ๆ ก็เป็นการทำลายศีลธรรม. เด็ก ๆ เพียงแต่มองเห็นภาพโฆษณาเหล่านั้น จิตก็ทรมานหมดทั่วทั้งเมือง.

กระทรวงศึกษาธิการ กับกระทรวงมหาดไทย ควรจะช่วยกันกำจัดป้ายโฆษณา ประเภทที่ทำให้จิตทรมานเหล่านั้นลงเสียให้หมด.

หรือว่ามี ปัญหาเรื่องของแพง แล้วจะแก้ปัญหาด้วยการขึ้นเงินเดือน ให้แก่ข้าราชการไม่มีหยุด. แก้ด้วยการเพิ่มเงินเดือนตะปัด แก่กันอย่างไรก็ไม่หยุด; มีแต่ยิ่งยุ่ง; เพราะว่าต้นเหตุมาจากความไม่มีศีลธรรม ของผู้ที่เงินเดือนไม่พอใช้. หรือการปฏิบัติอย่างอื่นได้อีกมากมาย ที่ไม่มีศีลธรรมที่เป็นเหตุ ให้คนมีเงินเดือนไม่พอใช้.

มาพิจารณาจะเห็นว่า บัจจัยหรืออุปกรณ์แห่งการณนั้น เขาผลิตกันโดยเครื่องจักรเป็นอุตสาหกรรม และเป็นเรื่องเครื่องมือของเศรษฐกิจไปเสีย; สิ่งที่จะมาทำลายศีลธรรมมันก็เพิ่มมากเหลือประมาณ. เมื่อไรจะมีเครื่องจักรผลิตอุปกรณ์ศีลธรรมกันบ้าง ?

การกรอกน้ำกรดลงไปในคอลูก มีผลอย่างไร ? นี่เราจะแก้เศรษฐกิจของคน ด้วยเศรษฐกิจของศีลกันอย่างไร ? ปัญหาเศรษฐกิจของคนจะแก้

ด้วยเศรษฐกิจของผืนนั้นจะเป็นไปได้อย่างไร? ช่วยทบทวนความหมายในนิทาน
สั้น ๆ นั้นดูอีกทีเถิด.

ควรดำเนินตามระบบเศรษฐกิจของพระพุทธเจ้า.

อาตมามีความเห็นว่าการแก้ปัญหาเศรษฐกิจในโลกนี้ จะต้องแก้
ด้วยระบบเศรษฐกิจของพระพุทธองค์ จะสำเร็จแน่ ๆ. ระบบเศรษฐกิจใน
พระพุทธศาสนานั้น มีหลักสั้น ๆ ว่า ผลิตให้มาก กินแต่น้อย เหลือเอาไป
ช่วยโลก. นี่ระบบเศรษฐกิจของพระพุทธเจ้า ว่าผลิตให้มาก ใช้หรือกินแต่น้อย
เมื่อเหลือก็อย่าเอาไปบำรุงกิเลส แต่เอาไปช่วยโลก.

ขอให้ดูความเป็นอยู่ของพระพุทธองค์ ก่อนพระพุทธเจ้าไม่มีตัก ไม่มี
มีรถยนต์ แม่แต่มุ้งก็ไม่มี ร่มก็ไม่มี รองเท้าก็ไม่มี คิมตัดเลียบอย่างที่เราฝึกกันอยู่
เดี๋ยวนี้ ท่านก็ไม่มี.

อาตมามีได้รับคิมตัดเลียบที่สวยงาม ที่ดี ที่แข็งแรง มาอันหนึ่ง; พอสักว่า
ปีบมันก็ขาดเหมือนว่าเล่น เกือบจะไม่ต้องออกแรง; ทำให้ระลึกนึกถึงพระ-
พุทธเจ้าอย่างยิ่ง ว่าทำอะไรหนอ เราจะสามารถส่งคิมตัดเลียบนี้ไปถวายพระองค์.
นั่งเศร้าใจอยู่คนเดียว ว่าพระพุทธองค์ไม่ทรงมีแม่แต่มุ้ง แม่แต่ร่ม แม่แต่
รองเท้า แล้วจะมีคิมตัดเลียบอย่างสมัยนี้ได้อย่างไร?

แล้วดูที่ พระพุทธรูปก็ว่า ตื่นเช้าก็นึกถึงแต่จะช่วยคน, แล้วก็ไปช่วยตลอดวัน; เย็น กลับมาอบรมภิกษุ; ดึกแก้ปัญหาเทวดา คือคนชั้นสูง. ดูที่การกระทำแล้วจะเห็นได้ว่า ทรงกระทำมากที่สุด, ทรงรับมาน้อยที่สุด รับมาบาตรเดียวต่อวัน คือบาตรที่ใช้ถือบิณฑบาตจะเป็นราคาสักเท่าไร, ประโยชน์ที่ช่วยสัตว์โลกให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์มีค่าเท่าไร. นี่ทรงรับน้อยที่สุด ทรงให้มากที่สุด. เกิดเป็นเศรษฐกิจของชาวพุทธว่า ผลิตให้มาก กินแต่น้อย แล้วมันเหลือมาก. ที่เหลือมากนี้ ไม่เอาไปเลี้ยงกิเลส; แต่เอาไปเลี้ยงโลก เลี้ยงสังคม เลี้ยงเพื่อนมนุษย์ ซึ่งเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดยุค^๕ หงสน.

สังเกตเห็นได้ว่า พุทธศาสนานี้ อยู่ได้ด้วยคนที่มีเศรษฐกิจตามแบบของพระพุทธเจ้า; แม้จะเป็นคนจนอย่างไร คนจนก็ยังอดส่ำหัดักบาตร ๕ องค์ ๑๐ องค์ทุกวัน, สุขภาพก็ไม่สมบูรณ์ มือไม้ก็สั้น ก็ยังใส่บาตร ๕ องค์ ๑๐ องค์ ทุกวัน; พลอยทำให้หัวใจของอาตมาสันไปด้วย เมื่อรับบิณฑบาตจากพุทธบริษัทที่ยากจนเหล่านี^๕.

บางบ้านส่งปันโตทุกวัน, มีพิธีทางศาสนาปีละหลายๆ ครั้ง รับฎีกาเรียไรตลอดกาล. แม้ฎีกาของทางราชการเอง สร้างสาธารณวัตถุ สร้างถาวรวัตถุ สร้างถาวรสถาน สร้างพระคัมภีร์ หอดกฐิน หอดผ้าป่า บวชลูก บวชหลาน บวชคนอนาถา, ส่งเสียลูกหลานที่บวช ส่งเสียพระเณรที่ปวารณา, หยุดงานไปวัดทุกวันหยุด, ช่วยสาธารณกิจด้วยแรง ด้วยเงิน ด้วยอิทธิพล, เลี้ยงสัตว์ ปล่อยสัตว์ ปล่อยนก ปล่อยเต่า ปล่อยปลา, สร้างศาลา ขุดสระ ขุดบ่อ ก่อเจดีย์

ทราย บีโหนมีข้าวดี ปลาดี นาสวนดีแล้ว ทำมากเป็นพิเศษ รวมแล้วเกิน ๕๐ เปอร์เซนต์ของรายได้.

คนจนพุทธบริษัทมีหลักเศรษฐกิจตกอยู่ในแบบดังกล่าวมานี้ พุทธศาสนายังอยู่ได้ด้วยพุทธบริษัทที่ยากจน.

ขอให้ท่านทั้งหลาย จับใจความเศรษฐกิจของชาวพุทธ กันให้ได้ ในลักษณะที่ว่า ผลิตมาก กินน้อย เหลือมาก ไม่เลี้ยงกิเลส แล้วก็ไม่เลี้ยงโลก.

ทำให้ศีลธรรมกลับมา ปัญหาต่างๆ จะแก้ได้.

ที่นี้มาพิจารณาต้อนต่อไปว่า ระบบเศรษฐกิจชนิดนี้มัน แก้ปัญหาหมด โดยแก้ที่ศีลธรรม, แล้วปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง การสังคม ก็พลอยหมด, แล้วยังสามารถแก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ได้ด้วย.

เรามีหลัก หลักที่ว่า ผลิตมาก กินน้อย ที่เหลือช่วยสังคม โดยอุดมคติที่ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ; เป็นอยู่กันอย่างนี้มีมีความหมายยิ่งกว่าคอมมูนของจีน หรือกิบบูตซ์ของอิสราเอล. นั่นเขาทำด้วยความจำเป็นบังคับ ตามระเบียบ ตามกฎแห่งลัทธิ ; แต่เราทำด้วยน้ำใจอันบริสุทธิ์ มองเห็นข้อเท็จจริงอันนี้.

เรามีหลักเศรษฐกิจอันนี้แล้ว จะกลัวอะไรกับคอมมิวนิสต์, มันเป็นหลักคอมมิวนิสต์ที่เหนือยิ่งไปกว่าคอมมิวนิสต์ ที่ว่า ผลิตมาก กินน้อย ที่เหลือช่วยสังคม. คอมมิวนิสต์มา คอมมิวนิสต์นั้นแหละจะหมดเอง; ไม่ใช่ศาสนาหมด ให้คอมมิวนิสต์มาเผชิญกับพุทธบริษัท ซึ่งมีหลักเศรษฐกิจอย่างนี้ แล้วคอมมิวนิสต์นั้นแหละจะหมดเอง; ไม่ใช่ว่าคอมมิวนิสต์มาแล้วศาสนาจะหมด.

อาตมาจะยืนยันว่า คอมมิวนิสต์มาคอมมิวนิสต์หมดเมื่อมาเผชิญกับลัทธิเศรษฐกิจของชาวพุทธ. ขอให้เราผลิตมาก กินน้อย ที่เหลือช่วยสังคม.

นี่เป็นปัญหาที่เรายังไม่ตก เพราะเราทำเหมือนกับ แม่คนนั้นใช้น้ำกรดกรอกลงไปในคอลูก เพื่อจะละลายสตรังกีที่ติดอยู่ในคอ.

เรามาดูปัญหาเฉพาะหน้า ที่ควรสะสางกันเดี๋ยวนี้บ้างก็จะดี ว่าคนทั้งหลายที่กำลังรับเงินเดือนอยู่ในโลกเวลานี้ หรือในประเทศไทยเวลานี้ เขาทำงานคุ้มค่าของเงินเดือนที่เขาได้รับนั้นไหม? ไฉนนิยายแก่ ตาแก่ บ่นกันอู้ว่า มาเสียเวลาเปล่าๆ ไม่ได้ทำกิจการที่ออฟฟิศราชการนั้นให้ลุล่วงไป; เพราะเขาทำงานกันอย่างไร ก็ไม่อยากจะเอามาพูดในที่นี้.

พระพุทธองค์ทรงทำงานคุ้มค่าวันละบาตร, วันละบาตรใหม่ คือบาตรที่ทรงถือไปรับอาหารประจำวันนั้น? แล้วพระสงฆ์ทุกองค์ของเรา ในประเทศไทยนี้ ก็ทำงานคุ้มค่าวันละบาตรวันละบาตรใหม่? หรือว่ากำลังเป็นกาฝากสังคม อย่างที่เขาว่าๆ กัน วัดทุกวัด กำลังให้ประโยชน์คุ้มค่าของการลงทุนสร้างวัด หรือมีวัดนั้นไหม?

ข้าราชการทุกแผนกงาน ที่ทำงานเพื่อเป็นแรงงานหรือเป็นมันสมองก็ตาม ทำงานคุ้มค่าเงินเดือนไหม? เทียบกับแมวที่เลี้ยงไว้ มันจับหนูคุ้มค่าข้าวสุกไหม? เอามาเทียบกันดู โดยเปอร์เซ็นต์ของการทำงาน และประโยชน์ที่เกิดขึ้น.

เรามีกันแต่ปัญญา ไม่มีสติ ไม่เคยคิดนึกถึงข้อนี้, แล้วก็ไม่คิดจะรับผิดชอบ. เรากำลังทำกับตัวเราเองอย่างนี้, กำลังทำกับชาติของเรอย่างนี้ อย่างถึงตัวนั้นหรือเปล่า คือจะทำลายเราเองให้วินาศไป?

ต้องมีสติคู่กับปัญญาจึงจะสำเร็จประโยชน์.

สรุปความต้องว่า เพราะไม่มีสติคู่กับปัญญา จึงไม่สามารถจะทำให้ปลอดภัย หรือสำเร็จประโยชน์ได้. ปัญญาต้องคู่กันกับสติในทุกกรณี; ขาดสติแล้ว ปัญญาก็จะทำอะไรๆจนเกินดี หรือดีเกิน.

เกินดี หรือดีเกิน นี้ เชื่อว่าคงเข้าใจกันได้ทุกคน, แล้วสั่นหัว. ถ้าว่าขาดสติแล้ว ปัญญาอันเหลือเฟือนั้นก็จะทำอะไรเกินดี หรือดีเกิน เสมอ; เป็นลักษณะที่กำลังมีมากที่สุด ในโลกแห่งสมัยปัจจุบันนี้ ที่ปัญญานั้นยังเพื่อสตินั้นยังขาด, ปัญญามันยังเกินยิ่งเพื่อ ความรู้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีอะไร มันยิ่งเพื่อ; แต่สติที่จะควบคุมมันนั้นยังขาด จึงใช้ไปผิดกาลละ ผิดเทศะ ผิดกรณี ทำลายโลกเสียเอง. ปัญญา ยิ่งเพื่อ สติยิ่งขาด นี่มันจะสัมพันธ์กันในลักษณะใด?

อาตมาจึงมีความเห็นว่า ช่วยกันพิจารณาในเรื่องนี้เป็นพิเศษเถิด
ศีลธรรมจะกลับมา คือ ให้ปัญญาคู่กันอยู่กับสติ.

ปัญญานั้นเหมือนกับความคม, สมาริ เหมือนกับน้ำหนักร, สติ
เหมือนกับการฟันที่ถูกกาละเทศะ. เรามีแต่ปัญญา ความคม ถ้าไม่มีน้ำหนัก
ก็ฟันไม่เข้า; ไม่มีสติก็ฟันผิดกาละเทศะ มันก็ไม่ควรจะฟัน, หรือฟันก็ไม่
ได้ผล.

ในการ ปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน ก็ยังมีความจำเป็น
อย่างยิ่ง ที่จะต้องมีสติ; ต้องการสติในทุกกรณี ควบคุมปัญญา ในขณะที่
ประสบอารมณ์, ประพฤติปฏิบัติถูกต้อง จนกิเลสไม่เกิด.

ขอให้ถึงข้อที่ศีลธรรมต้องกลับมา; ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา
โลกก็วินาศ. ศีลธรรมกลับมา โดยการกระทำที่ถูกต้อง คือ มีการประพฤติ
ปฏิบัติที่คงเส้นคงวา; อย่างถูกฝาถูกตัว ไม่ผิดกาละเทศะ ไม่ผิดกรณี. เรา
เป็นชาวพุทธมีสติปัญญา, ต้องเบิกบานต้องรู้ต้องตื่นจากหลับ คือกิเลส. แผ่นดิน
กสิกรรมก็ต้องแก้ปัญหาด้วยกสิกรรม จึงจะถูกฝาถูกตัว.

ต้องมีหัวมีหาง คือมีผู้น้อยผู้ใหญ่ มีสูงมีต่ำดักเตือนกันได้; ไม่ใช่
เอามาล้อกันเล่นจนไม่มีผู้น้อยผู้ใหญ่.

ระว่างคางระว่างคอ คือไม่งับ ไม่กลืน สิ่งที่เป็นต้นเหตุของคอร์รัปชั่น
ฉ้อราษฎร์บังหลวง.

ต้องถอนตอแล้วลงหลัก; มีฉภาทิกฐิติ มีทิกฐิตีมานะว่าตัวกู ของเรา
นั้นถอนทิ้งกันให้หมด, แล้วมีหลักเป็นสัมมาทิกฐิติ.

รู้ว่ากัจจกรหรือดอกบัว ไม่หลงผิดเป็นชอบ จนต้องทนทุกข์ด้วยความ
โง่เขลา.

กิลเลสเป็นตัว คือเป็นตัวกู - ของกู; ธรรมะเป็นตน คือสิ่งที่
เป็นที่พึ่งได้.

เป็นแต่เพียงคนยังไม่ใช้มนุษย์ เกิดทางกายเป็นคน เกิดทางธรรมะ
เป็นมนุษย์ หรือเป็นคนที่ดีมีคน.

ถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา คือเป็น^{๕๖}ผู้^{๕๗}ดี^{๕๘} ผู้^{๕๙}ดี^{๖๐} ผู้^{๖๑}ดี^{๖๒} ไม่
สร้างปัญหา แต่ว่าแก้ปัญหา.

บัดนี้มาถึง ปัญหาที่จะต้องคู่กันกับสติ; ปัญญานั้น คือความรู้
ที่มีอยู่เต็มคลังของความรู้, สติคือผู้ขนเอาความรู้ขึ้นมาใช้ ให้ถูกต้องตามกาล
ตามเทศะ และตามกรณี อย่าให้ผิดพลาดได้; ก็ไม่มีการผิดพลาดเกิดขึ้นใน
โลกนี้ เพราะว่ามีปัญญามีปัญญาคู่กันอยู่กับสติ.

ปัญหาทุกอย่าง แก้ได้ด้วยธรรมะที่มีศีลธรรม.

ฉะนั้น ขอให้เราสนใจในการที่จะแก้ปัญหามาทางศีลธรรม ในลักษณะ
อย่างนี้ ปัญหาทุกอย่าง ต้องแก้ด้วยธรรมะที่มีศีลธรรม ซึ่งอาตมาขอตะโกน
สักพันครั้ง, ยังขอตะโกนว่า ให้ท่านทั้งหลายช่วยกันตะโกนต่อไปด้วย.

ขออย่าให้ปัญญาอันปราศจากสติของเรานั้น มาฆ่าเราเสียเอง. อย่าให้ปัญญาอันปราศจากสตินั้น มาฆ่าเพื่อนของเรา ฆ่าลูกของเรา กระทั่งฆ่าประเทศชาติของเราในที่สุด. คนชอบปัญญาก็เป็นคนฉลาดอยู่; แต่ขาดสติก็เป็นคนไม่เจตียว จึงได้ใช้ปัญญานั้นไปในทางที่ย้อนกลับ คือเป็นอันตรายแก่บุคคลผู้ใช้ปัญญานั้นเอง.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน จงระลึกนึกถึงธรรมะข้อนี้ ซึ่งเป็นความจริงของธรรมชาติ เป็นหลักใหญ่ในพระพุทธศาสนา ว่า สติจำเป็นในทุกกรณี. ช่วยกันให้มีสติกลับมาควบคุมปัญญา; ให้การศึกษาของเราถูกต้อง, ไม่อบรมเด็ก ๆ แต่เพียงมีปัญญา; แต่ว่าจะ อบรมเด็ก ๆ ให้มีสติ คือใช้ปัญญาให้ถูกต้อง.

เด็ก ๆ เป็นคนสร้างโลก เป็นผู้สร้างโลก เป็นพระเจ้าสร้างโลก; เพราะว่าโลกในอนาคต มันสร้างขึ้นด้วยคนในอนาคต. คนในอนาคตก็คือ เด็ก ๆ สมัยนี้; ถ้ามีความรู้มีสติปัญญา ก็จะสร้างโลกที่ดี ที่น่าอยู่ น่าปรารถนา; ไม่เสียที่ที่ว่าเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ที่มีใจสูง.

อาตมาเห็นว่าสมควรแก่เวลา ในการบรรยายนี้แล้ว ขอยุติด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลายจักเป็นผู้มีปัญญาอันเพียงพอ, แล้วก็มีสติรวดเร็ว มาควบคุมปัญญา ในทุก ๆ กรณี แห่งกิจการงานที่เกิดขึ้น ถูกต้องตามกาลเทศะ, แล้วประสบความสุขความเจริญความก้าวหน้า ของความเป็นมนุษย์ที่เป็นพุทธบริษัท อยู่ทุกที่พาราครีกาลเทอญ.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่า ทิฏฐิต้องเป็นสัมมา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาทมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า **ทิฏฐิต้องเป็นสัมมา.**

การบรรยายนี้ เป็นไปเพื่อส่งเสริมศีลธรรม ให้ศีลธรรมกลับมา โดยเชื่อว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ. การบรรยายทุกครั้ง จึงกระทำไปเพื่อศีลธรรมกลับมา มีหัวข้อชักชวนให้ประพฤติปฏิบัติเพื่อศีลธรรมกลับมาเป็นลำดับ; นับตั้งแต่ว่า เราจะต้องมีการกระทำที่คงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง ระว่างกางระว่างคอ ออมนตลงหลัก รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว ก็เลสเป็นตัว ธรรมะเป็นตน เป็นคนยังมีไข่มุน้อย เป็นชาวพุทธก็หมดปัญหา ปัญญาต้องคู่กับสติ; มาถึงวันนี้ก็มีหัวข้อว่า ทิฏฐิต้องเป็นสัมมา.

บางคนอาจจะงงตรงที่คำว่า **ทิฏฐิ**. อาตมาก็ขอภัยที่จะกล่าวกับท่านทั้งหลาย ในทำนองที่อาจจะฟังเป็นการสบประมาทว่า **ท่านทั้งหลายส่วนมากยังไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ทิฏฐิ โดยถูกต้อง**; แม้จะรู้รู้เป็นอย่างอื่น ไม่เหมือนกับที่มุ่งหมายจะพูดในวันนี้, คือท่านทั้งหลายมีทิฏฐิ โดยความหมายแห่งคำคำนี้ในภาษาไทย เพื่อมีมานะดื้อดึง ไม่ยอมใคร. ถ้าเข้าใจคำว่า ทิฏฐิ อย่างนี้ ก็ไม่ตรงตามความหมายในภาษาเดิม คือภาษาบาลี.

ให้รู้จักความหมายของคำว่าทิฏฐิ โดยถูกต้อง.

ในภาษาบาลี คำว่า **ทิฏฐิ** นั้น หมายถึง **ความเห็น** หรือ **ความคิดเห็น** **ประจำคน** คนหนึ่ง; ไม่ได้หมายถึงไปในทางดี หรือทางชั่วก่อน; ต้องมีคำประกอบเข้าข้างหน้าว่า ทิฏฐิถูกต้อง หรือทิฏฐิผิดๆ. ฉะนั้นจึงขอให้ทำความเข้าใจ ในสิ่งที่เรียกว่าทิฏฐิ กันเสียเป็นข้อแรก.

ขอให้เรามองให้เห็นตัวสิ่งที่เรียกว่า ทิฏฐิ. แล้วมองให้เห็นตามที่จะได้กล่าวในวันนี้ว่า ตัวทิฏฐิ นั้นแหละ คือตัวตนของคนคนนั้น. พูดอย่างนี้ยังไม่ถูก ว่าทิฏฐิของคนนั้น. พูดให้ถูกต้องกว่าทิฏฐิ นั้นแหละคือคนคนนั้น. คนแต่ละคน ๆ มีทิฏฐิเป็น ตัวตน - ของคน. นี่คือสิ่งที่ขอให้มอง ขอวิงวอนให้มอง ขอวิงวอนให้ยอมเสียเวลา เพื่อทำความเข้าใจกับคำว่า ทิฏฐิ ซึ่งมันเป็น ตัวเองของแต่ละคน.

ขอให้พิจารณาดู สังเกตดูจนเห็นว่า คนเราทำอะไรไปตามทฎฐิ^๕ทั้งนั้น : มีทฎฐิเป็นสิ่งที่บังคับให้ทำ. เราจะรู้สึกอะไร ก็ต้องรู้สึกไปตามทฎฐิ; คิดนึกอะไร ก็คิดนึกไปตามทฎฐิ, ต้องการอะไร ก็ต้องการไปตามทฎฐิ, จะพูด ก็พูดไปตามทฎฐิ, จะทำก็ทำไปตามทฎฐิ. แม้จะเลือกบริโภคอะไร ก็เลือกไปตามทฎฐิ, จะใช้สอยอะไร ก็ใช้สอยไปตามทฎฐิ. เราบริหารชีวิตของเราไปตามทฎฐิ, เราจะเกลียด หรือจะรัก ชีวิตนี้ ก็แล้วแต่ทฎฐิ. เราจะทะเลาะกันในสภา ก็เพราะทฎฐิ, เราจะรบกันทั้งโลก แบ่งพวกรบกันทั้งโลก มันก็เป็นไปตามทฎฐิ.

นี่ ขอให้มองเห็นที่ ทฎฐิ^๕นี้ว่า มันคืออะไร? แล้วในที่สุดจะพบได้เองว่า ทฎฐิ^๕นั้นแหละคือตัวคนคนนั้น, ตัวคนคนนั้นก็คือทฎฐิของเขา; แต่เรามักจะพูดว่า ทฎฐิของคน ไม่เคยพูดว่า ตัวทฎฐิ^๕นั้นแหละคือตัวคนคนนั้น.

เดี๋ยวนี้เอาตมาขอให้พิจารณาดูเสียใหม่ว่า ทฎฐิ^๕นั้นแหละคือตัวคนคนนั้น. คำว่า ตัวตน ตัวกู ของตน หรือของกู นั้นแหละคือตัวทฎฐิ^๕ : ตัวตนก็คือทฎฐิ, ตัวกูก็คือทฎฐิ, ของกูก็คือทฎฐิ, ทฎฐิ^๕ของใครคือตัวคนคนนั้น; จัดการอะไรกับทฎฐิ^๕ ก็คือจัดการกับตนเอง. ฉะนั้นเรามาพูดกันถึงเรื่องทฎฐิ^๕ก็คือพูดเรื่องตัวเอง.

นี่เป็นข้อเท็จจริง ที่ขึ้นอยู่กับจริงตามธรรมชาติ; ถ้าพูดโดยตัวหนังสือก็เป็นอย่างอื่น. ความจริงของธรรมชาติ^๕นั้น มันอยู่ที่ว่า ทฎฐิ^๕นั้นคือตัวคนคนนั้น; นี่คือนสิ่งที่เรียกว่า ทฎฐิ.

มูลเหตุที่เกิดวิทยุ.

ที่นี้เรามาดูบ่อเกิด หรือมูลเหตุ ให้เกิดวิทยุ กันบ้าง. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า วิทยุมานะจากเวทนา นี่เป็นคำสำคัญมากในพระพุทธศาสนา, แทบจะกล่าวได้ว่าความคิดนี้รู้สึกต่าง ๆ นานาจากเวทนา.

เวทนา คือผลของการสัมผัส : สัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ; รู้สึกเป็นเวทนาขึ้นมาอย่างไร มันก็ก่อให้เกิดวิทยุอย่างนั้น วิทยุอย่างนั้น.

ดังนั้น การสัมผัส นั้นแหละ เป็นการศึกษา; ตั้งแต่อยู่ในท้อง มารดา สัมผัสอะไรบ้าง, ออกมาในโลกนี้แล้วสัมผัสอะไรบ้าง นั้นจะเป็นการศึกษา สัมผัสทุกครั้งให้เกิดเวทนา เวทนานั้นจะให้เกิดวิทยุ โดยสมควรแก่เวทนา; คนจึงมีเวทนา ที่สัมผัสมาแล้วแต่ไหนหลังนั้นเป็นบ่อเกิดแห่งวิทยุ; ส่วนที่จะถูกหรือจะผิดนั้น มันก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง.

นี่คือวิทยุ หรือคนนั้นแหละคือวิทยุ ตัววิทยุของใคร ก็คือตัวคน คนนั้น. ขอให้เป็นที่ยุติเสียก่อนที่หนึ่งว่า คนนั้นแหละคือวิทยุ, วิทยุ นั้นแหละคือคน.

ศึกษาให้เข้าใจคำว่าสัมมา.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า สัมมา ในประโยคที่ว่า วิทยุต้องเป็นสัมมา; ตามตัวหนังสือ คำว่า สัมมา แปลว่า โดยชอบ นิยมแปลกันอย่างนี้ ยังไม่พอที่จะ

เข้าใจ. ต้องเอาความหมายที่มีอยู่โดยพฤตินัย ว่า คำว่า สัมมา นั้นแปลว่า ถูกต้อง. ถูกต้อง คือมัน สมบูรณ์สำหรับจะรอดได้ ไม่เป็นอันตรายแก่ตนเองและผู้อื่น. นี่เรียกว่าถูกต้องหรือสัมมา.

คำว่า ถูก หรือ ผิด ตามความหมายทางศาสนานั้น กำหนดได้ง่ายนิดเดียว; ถูก ก็คือ มีประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น, ผิด ก็คือ ให้โทษทั้งแก่ตนและคนอื่น. ฉะนั้น สัมมา จึงมีความหมายง่าย ๆ ว่า ถูกต้องสำหรับจะรอด.

ทีนี้ก็มีหลักต่อไปว่า ทิฏฐินี้ต้องเป็นสัมมา หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งว่า คนตนนี้ ต้องเป็นสัมมา; มีทิฏฐิถูกต้อง ตนก็ถูกต้อง, ถูกต้องสำหรับจะไม่เกิดปัญหา. คนเป็นสัมมาก็คือทักขิเป็นสัมมา, มีทิฏฐิถูกต้องก็ไม่เกิดปัญหา.

สัมมาทิฏฐิ คือรู้ตามที่เป็นจริง ต่อสิ่งที่จะเป็นปัญหา; เราจึงแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยสัมมาทิฏฐิ.

โดยหลักทั่วไป ถือว่า รู้เรื่องทุกข์ รู้เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ รู้เรื่องความดับทุกข์ รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์, นี่เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ.

ทีนี้รู้ลึกลงไป ถึงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติ, เป็นไปตามธรรมชาติ, ไม่มีตัวตนอันแท้จริง นอกจากจะเข้าใจเอาเอง. นี่ก็รู้ว่า สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามกฎอิทัปปัตตยา หรือกระแสแห่งอิทัปปัตตยา, เรียกว่า

สัมมาวิทยุ. หรือรู้ว่า ธรรมชาติทุกอย่างมันเป็นเช่นนั้นเอง, มันมีความเป็นเช่นนั้นเอง อยู่ในธรรมชาติทุกอย่างแต่ละอย่าง ไม่ควรจะยึดถือเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล.

มีสัมมาวิทยุแล้วจักกล่าวถึงทุกข์ทั้งปวงได้.

ถ้ามีสัมมาวิทยุ เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ของแต่ละอย่างๆ แล้ว จะไม่เกิดความรู้สึกที่โง่เขลา, คือความรู้สึกรัก รู้สึกโกรธ รู้สึกเกลียด รู้สึกกลัว รู้สึกทุกข์ร้อน วิตกกังวลต่างๆ นานา ที่เป็นเครื่องทรมานคน.

ผลที่เกิดขึ้น ก็คือ จิตเป็นอิสระ จิตปรกติ จิตเกลี้ยง จิตเต็มไป ด้วยสติปัญญา เพราะมีสัมมาวิทยุ รู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง; ไม่มีปัญหาใดๆ ที่แก้ไม่ได้ มันจึงดับทุกข์ได้โดยประการทั้งปวง; สมตามพระบาลีที่ว่า สมมาวิทยุจิสมาทานา สพฺทํ ทุกฺขํ อุปฺยจฺจํ - คนกล่าวถึงความทุกข์ทั้งปวงเสียได้ เพราะการสมาทานสัมมาวิทยุ ไม่ว่าในแง่โลก หรือในแง่ธรรมะ, ไม่ว่าในแง่ของโลกียะ หรือในแง่ของโลกุตตระ, จะกล่าวถึงความทุกข์ทั้งปวงเสียได้ ก็โดยอำนาจของสัมมาวิทยุ, คือมีตนเป็นสัมมา.

คนจะพ้นทุกข์ต้องมีสัมมาวิทยุให้ถูกต้องจริง.

ทีนี้เมื่อเรารู้จักคน หรือรู้จักตน ว่าคือวิทยุแล้ว เราก็จะมาพิจารณาความจำเป็น ของสิ่งนี้ ว่าจะต้องมีสัมมาหรือความถูกต้อง กันอย่างไร.

ตัวอย่างที่มีให้เห็นอยู่ ที่เกี่ยวกับประเทศชาติบ้านเมืองของเรา : ยังไม่มีสัมมาทิฐิพอ ที่เกี่ยวกับประเทศชาติ. การศึกษาไม่พอที่จะทำให้รู้จักชาติ หรือรู้จักความจำเป็นที่จะต้องมีชาติ; ยังขาดสัมมาทิฐิในข้อนี้. เด็ก ๆ ของเราจึงไม่ค่อยรู้จักชาติ หรือรู้จักชาติโดยจริงใจ. การขอร้องให้รักชาติไม่ค่อยจะมีผล มีการแตกแยกชนมาแทน กระทั่งมีการขายชาติ.

ถ้ามีสัมมาทิฐิเกี่ยวกับชาติเพียงพอ จะไม่มีปัญหาที่จะแบ่งแยกกัน เข้าอยู่ป่า อยู่เมือง อยู่อะไร, แล้วก็ทำการต่อต้านซึ่งกันและกัน. ถ้ารู้จักชาติ โดยสัมมาทิฐิแล้ว ปัญหาเกี่ยวกับการรักษาชาติก็จะหมดไป.

ดูที่การทำบุญ ไม่มีสัมมาทิฐิแล้ว ก็ทำบุญชนิดที่ประหลาด ๆ เดียวนี้ รู้จักทำบุญกันแต่ชนิดที่ว่าทำแล้วดีใจ, ทำแล้วสนุกสนาน สนุกใจ, *ทำบุญให้ดีใจ แต่ไม่ได้ทำบุญให้ใจดี.* ดีใจนั้น ใจไม่ดีก็ได้; แต่ถ้าใจดีนั้น ดีแน่ ถูกต้องแน่.

คนเป็นอันมากรู้จักทำบุญเพียงเพื่อให้ตนดีใจ; แต่ไม่ใช่ทำเพื่อให้ใจดี หรือใจของตนดี. บุญที่ทำกลับกลายเป็นบาป หรือเป็นเพิ่มบาป, ไม่ล้างบาป ตามความหมายของคำว่า บุญ. คำว่า บุญ แปลว่า *สิ่งที่ชำระบาป.* เดียวนี้เรา *ทำบุญเพิ่มบาป* ก็เลยไม่ใช่สัมมาทิฐิ; แต่มันเป็นมิจฉาทิฐิไปเสียแล้ว.

ทีนี้จะ *ดูสิ่งที่เกี่ยวกับประโยชน์* สิ่งที่ดีควรจะเป็นประโยชน์ *มากมาย เป็นโทษ เพราะขาดสัมมาทิฐิ.*

อาตมารู้สึกว่า วิทยุ โทรทัศน์ เหล่านี้ ซึ่งมีกันทั่วไปหมดนั้น มันกลายเป็นเรื่องให้ผลผลิตความมุ่งหมาย คือแทนที่จะเป็นการศึกษา มันทำให้เกิดอาการ “ค่าเข้าค่าสัซอ เข้าแต่หอ ล้อกามา” ไปเสียหมด; เพราะคนส่วนมากฟังวิทยุ ในรายการที่เพลิดเพลินสนุกสนาน, ส่งเสริมความรู้สึกสนุกสนานทั้งนั้น ไม่มีการศึกษา.

ยังมีสิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า คนที่อยู่ในป่า ซึ่ง เต็มไปด้วยไม้พื้ ก็เปลี่ยนเป็นใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ไปเสียแล้ว. ถ้าไม่ทราบก็โปรดทราบเถาะว่า มันเป็นอย่างนั้นแล้ว ที่อาตมาก็ค้นเอง อยู่ในป่าเต็มไปด้วยพื้ แต่เปลี่ยนเป็น ใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้าเสียแล้ว. เราไม่ได้มีไฟฟ้า เพื่อจะให้ชาวบ้านนอกออกมา หุงข้าวด้วยไฟฟ้า; เพราะไม่มีพื้มันยังเหลือเพื่อข้างบ้านนั่นเอง. นี่เรียกว่า ใช้สิ่งที่เป็น ประโยชน์ ไม่ตรงตามความมุ่งหมาย เพราะว่าขาดสัมมาทัศนคติ.

วันหนึ่งได้ฟังเพลงที่ส่งทางวิทยุ ว่าเป็นเพลงปลุกใจ ปลุกใจให้ทำงาน แต่ว่าทำนองเพลงนั้นฟังดูมันเป็นทำนองเพลงรัก, ขวนให้เข้าห้องมากกว่าที่จะ ขวนให้ออกไปทุ่งนา. นี่เพราะความเข้าใจผิดของผู้ที่ประดิษฐ์เพลง หรือว่าจะ เนื่องจากว่าเรานั้นเคยชินกับเพลงรัก หรือทำนองของเพลงรัก จนชินสมอง ประดิษฐ์ทำนองเพลงอะไรขึ้นมา มันก็เป็นอย่างนั้นหมด. นี่เพราะยัง ขาดสัมมาทัศนคติ ไม่อาจจะควบคุมความรู้สึกที่ไม่ควรจะรู้สึกนั้นเสียได้.

ที่นี้ อาตมาจะพูดถึงตัวอย่างสุดท้าย คือว่าปัญหาโลกแตก เดียวนี้ กลายเป็นปัญหาโลกแตก คือปัญหาหนาทึบกับชนกรรมาชีพ. ถ้าเอาตามทีธรรมชาติต้องการ ที่พระเจ้าต้องการ คนมันมักกับคนยากจนนั้นเป็นคู่สมรสกัน. ช่วย

ฟังดูให้ตีๆ ว่า คนมั่งมีกับคนยากคนจนนั้นเป็นคู่สมรสกัน แยกกันไม่ได้; พระเจ้าสร้างมาอย่างนั้น; คือว่าถ้าคนจนไม่อาศัยคนมั่งมี ก็ไม่มีงานทำ; คนมั่งมีไม่อาศัยคนจน ก็ไม่มีแรงงานไหนจะ来做。นี่นายทุน ถ้าไม่ได้กรรมกรก็ไม่มีแรงงาน; กรรมกรไม่มีนายทุน ก็ไม่มีงานทำ; เพราะฉะนั้น เขาเป็นคู่สมรสกันมากกว่า。

แต่เมื่อ ไม่มีสัมมาทิฐิ แล้ว มันก็เกิดมิจฉาทิฐิ มันก็กลายเป็นยักษ์เป็นมารต่อกัน : นายทุนกับชนกรรมาชีพก็เกิดเป็นศัตรูกัน, ต่อมามันก็เคล็ดเปิดเบี่ยงไปถึงว่า ต่างฝ่ายต่างใช้เป็นเครื่องมือ ที่จะครองโลกด้วยกัน. นายทุนจับกลุ่มกันเพื่อครองโลก ชนกรรมาชีพก็จับกลุ่มกันเพื่อครองโลก. มันเลยเถิดไปกว่าปัญหาที่มีอยู่จริง; เพราะมิจฉาทิฐิมาครอบงำ หันไปบูชาเงิน เห็นแก่มิจฉาทิฐิ ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของศาสนาหรือของพระเจ้า มันก็เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นมาในโลก อย่างนี้。

นี่แหละ คืออาการที่เรากำลัง ชาติสัมมาทิฐิ ขอให้ช่วยกันพิจารณา ตั้งให้กลับมา。

การทำให้สัมมาทิฐิกลับมา^๕ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในโลกปัจจุบัน. สัมมาทิฐิจะกลับมาได้ ด้วยมีการศึกษาสมบูรณ์ อาตมาใช้คำอย่างนี้。

สัมมาวิทยุจะกลับมาได้ ต้องมีการศึกษาถูกต้อง.

อาตมาเป็นคนมีความคิดว่า การศึกษาสามารถ จะแก้ปัญหาทุกอย่างในโลก ถ้าการศึกษานั้นถูกต้องและเพียงพอ. เดียวนี้เขาผูกขาด เอาการศึกษาไปไว้เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะอย่าง ตามบทนิยามของคำว่าการศึกษา; นี่ไม่เห็นด้วย.

การศึกษาที่ถูกต้องจะแก้ปัญหาได้หมด. เราจะต้องจัดการศึกษาให้ครบถ้วน แล้วก็จะแก้ปัญหาได้หมด. การศึกษาสมบูรณ์จะทำให้เกิดสัมมาวิทยุ; อย่างมีการศึกษาชนิดถ้วน คือทางถ้วน หรือหัวถ้วน หรือยอดถ้วน.

สำหรับคำว่าการศึกษา^๕ ขอให้กว้างขวางลึกซึ้งตั้งแต่ต้นจนปลายว่า โดยสัญชาตญาณ เรา^๕รู้สึกทางผัสสะเป็นเวทนาอะไรขึ้นมา แล้วจะเป็นการศึกษาทั้งนั้น; ดังแต่อยู่ในท้องแม่ สัมผัสอะไรในท้องแม่ ก็ได้ความรู้สึกเป็นเวทนานั่น^{๕๔}เป็นการศึกษา. การศึกษาดังต้นแต่ในท้องแม่ จนกระทั่งคลอดออกมา และตลอดชีวิต; เพราะเรามีผัสสะ มีเวทนาอยู่ตลอดไป.

นักศึกษาจากอำนาจของสัญชาตญาณ ที่มีผัสสะแล้วก็มีเวทนา; มีเวทนาแล้ว ก็^{๕๕}เป็นการศึกษา ดังแต่อยู่ในท้องแม่ คลอดออกมา จนกระทั่งตาย.

ทั้ง^{๕๖} การศึกษาจากพ่อแม่ หรือผู้ทำหน้าที่แทนพ่อแม่ จะต้องมีความ^{๕๗}ตัวอย่างที่ถูกต้อง ที่เนื้อหาของพ่อแม่ หรือผู้แทนพ่อแม่ ตลอดเวลา.

การศึกษาจากโรงเรียน : โรงเรียนสอนหนังสือก็ดี, โรงเรียนสอนวิชาชีพก็ดี; ต้องสอนถูกต้อง มีเรื่องของสัมมาทิฐิ. รู้จักเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์อยู่ด้วย จึงจะเป็นโรงเรียน เรียกว่าควรแก่นามว่าโรงเรียน.

ที่นี้ ศึกษาจากศาสนา หรือวัฒนธรรมทุกชนิด รู้จักชีวิตให้ถูกต้องในทุกแง่ทุกมุม สำหรับจะเป็นมนุษย์ที่ดี.

แล้วศึกษาจากสื่อมวลชนทุกรูปแบบ, ทุกรูปแบบ อาตมาใช้คำว่า ทุกรูปแบบ. เดี่ยวนี้สื่อมวลชนกลายเป็นเครื่องมือหาประโยชน์ของคน เขาก็เสนอสิ่งเลวร้าย สร้างมิจาติภูมิเสียมากกว่า ขอให้ปรับปรุงสื่อมวลชนทั้งหลายให้เป็นสื่อของสัมมาทิฐิเถิด.

ที่นี้ ศึกษาจากสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ. เรามีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ชนิดที่เป็นมิจาติภูมิ : ไปที่นั่นเพื่อเพิ่มกิเลส. ที่จริงที่พักผ่อนหย่อนใจทุกแห่งควรให้ความฉลาด ให้ความรู้ที่ถูกต้อง ให้สัมมาทิฐิ ให้ถูกประเล้าประโลมใจด้วยสัมมาทิฐิ.

ที่นี้จะ ศึกษาจากสังคม ซึ่งเป็นที่เคารพของมหาชน. สังคมใดสังคมใด เป็นที่เคารพของมหาชนเป็นสังคมที่มีเกียรติ นี่ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี. สังคมของคนที่มีเกียรติ นี่ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี, สังคมที่มีอำนาจต้องเป็นตัวอย่างที่ดี. สังคมที่เป็นที่เคารพของมหาชน ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี. ถ้าเราได้ศึกษาอย่างนี้ ก็จะมีสัมมาทิฐิโดยง่าย.

อาตมาอยากจะพูดว่า ระบบกระดานหินในดงตาล ของพระเจ้ารามคำแหง นั้นควรจะกลับมาอีก : มีกระดานหินในป่า ในดงตาล ที่ไหนก็ได้ ให้มีทุกหัวระแหง ทุกตำบล ทุกหมู่บ้าน. พอถึงโอกาสก็ประพฤติ อย่างที่พระเจ้ารามคำแหงประพฤติ กับกระดานหินในดงตาล. ทุกคนก็หาเรื่องนั้นกันอ่านดูได้ ก็จะมีเกิดการไปเที่ยวในดงตาล คือในป่าไม้ มีโอกาสที่จะฟังธรรม ไปป้อนิก, ไปกินอาหารกันที่นั่น ก็จะเป็นธรรมป้อนิก, ไปทัศนารกัณที่นั่น ก็จะเป็นธรรมทัศนาร, มีสิ่งประเล้าประโลมใจด้วยธรรมะที่นั่น ก็จะเป็นธรรมมหรสพ. ทุกคนสนุกสนานอยู่ด้วยเหตุปัจจัย ที่จะให้เกิดสัมมาวิทยุ.

ระบบกระดานหินในดงตาลของพ่อขุนรามคำแหงจงกลับฟื้นชีวิตขึ้นมาใหม่; เอาออกมาจากพิพิธภัณฑ์; เอามาจัดตั้งในดงตาล คือดงไม้เฒ่าไรก็ได้, แล้วประพฤติ และปฏิบัติอย่างเดียวกัน, สัมมาวิทยุก็จะมาครองเมือง.

นี้แสดงให้เห็นว่า สัมมาวิทยุต้องมา ในฐานะเป็นศีลธรรมอันเลิศ มิฉะนั้นโลกจะวินาศ.

ดูตัวอย่างผลของความไร้ศีลธรรม.

ที่นี้อาตมาจะยกตัวอย่าง ด้วยสิ่งที่กำลังมีอยู่อย่างสด ๆ ร้อน ๆ ในวันนี้ว่า บินเขาจัดเป็นบั้งแห่งคนพิการ ความพิการเกิดเป็นปัญหากันขึ้นมา เป็นปัญหาโลก. ทำไมไม่มองว่าความพิการนั้นเกิดมาจากความไร้ศีลธรรม? ถ้ามีศีล-

ธรรมแล้ว ความพิการจะไม่เกิดขึ้นมาในโลก เราจะป้องกันการพิการได้ด้วย
ความมีศีลธรรม.

ตัวอย่างง่าย ๆ ที่เห็นได้ว่า เด็กอยู่ในห้อง มีการพิการ เพราะ
ความไร้ศีลธรรมของพ่อแม่ ในเรื่องกามกิจ. *หมอต้าแยไร้ศีลธรรม* ในการทำคลอด
เด็กก็พิการ. *คนเลี้ยงดูแลเด็กไร้ศีลธรรม* เด็กก็พิการ ด้วยความพลั้งเผลอ *เด็ก*
ซุกซนพ่อแม่ไม่สนใจ เด็กก็เกิดความพิการ. *นี้เรื่องของเด็กที่จะเกิดความพิการ.*

โตะขึ้น ไม่มีศีลธรรม : *ขี้เกียจ* *ยากจน* *ก็นำไปสู่ความพิการ* ด้วย
โรคภัยไข้เจ็บ หรืออุบัติเหตุใดๆก็ได้. *โง่เขลา* *ก็คือไร้ศีลธรรม*, *ประมาท* *ก็คือไร้*
ศีลธรรม, *สะเพร่า* *ก็คือไร้ศีลธรรม* มันก็เป็นหนทางแห่งความพิการ. *การละเลย*
สุขภาพอนามัย *นี้ผิดศีลธรรม* *ไร้ศีลธรรม* ก็เกิดความพิการ. *ไม่รักษากฎ*
ระเบียบ เช่นกฎจราจรในท้องถนนเป็นต้น ก็เกิดการพิการ : *คนใช้รถไร้ศีล*
ธรรม, *คนรักษากฎจราจรไร้ศีลธรรม*, ก็เกิดการพิการ. *คนแก้ทุกข์พลภาพได้รับ*
การทอดทิ้ง มันก็ยังส่งเสริมความพิการ, เกิดการพิการ.

ทั้งหมดนี้เป็นเพียงตัวอย่าง ที่เห็นได้ง่าย ๆ ว่า ความพิการนี้เกิดมา
จากความไร้ศีลธรรม. ถ้ามีศีลธรรมกันมาตั้งแต่เด็กอยู่ในห้อง ก็หาความพิการ
ทำยาหยอดตาได้ยาก; ในโลกนี้จะไม่มีความพิการ เป็นภาพสะอาดตาเต็มไป
ทั่วทุกหัวระแหง.

สรุปว่า ถ้ามีศีลธรรม ยากที่จะเกิดการพิการ. *ทำไมไม่สนใจความ*
ไร้ศีลธรรม *ซึ่งเป็นต้นเหตุของความพิการ?* มาสนใจแต่ปลายเหตุ คอยช่วย ๆ นี้
มันเรื่องปลายเหตุ; ไม่ป้องกันความพิการ. ขอให้มี ศีลธรรมกลับมาแล้ว
ป้องกันความพิการ.

สรุปความว่า ศีลธรรมกลับมาเกิด สัมมาทัศนคติครองโลกแล้ว ปัญหาชนิดนี้ก็จะไม่มี.

ปรับปรุงทัศนคติของทุกคน ให้เป็นสัมมาจะไม่มีปัญหา.

นี่การบรรยายวันนี้ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าศีลธรรมสำคัญอย่างยิ่ง ก็คือสัมมาทัศนคติ ทัศนคตินั้นคือตัวคนนั่นเอง ต้องทำให้เป็นสัมมา คือถูกต้อง; เมื่อถูกต้องแล้วก็ไม่มีปัญหา เช่นความฟิการ เป็นต้น.

ขอให้เรามองกันด้วยความมีเหตุผล ด้วยความตั้งใจจริง ซื่อสัตย์สุจริต ต่อความเป็นมนุษย์; มองเห็นคุณค่าของศีลธรรมแล้วทำให้กลับมา. โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันนี้มีข้อปัญหาอยู่ที่สัมมาทัศนคติ หรือมิจฉาทัศนคติ; ถ้าเป็นมิจฉาทัศนคติ ก็เป็นการทำลายโลก, ถ้าเป็นสัมมาทัศนคติ โลกนี้ก็จะรอด, เป็นโลกที่พึงปรารถนา.

หวังว่าท่านทั้งหลาย จะสนใจกับสิ่งที่เรียกว่า ทัศนคติคือตัวท่านเอง, ตัวท่านเองคือตัวทัศนคติของท่าน. ใช้คำว่าทัศนคติของท่าน นี้ไม่ค่อยถูกต้องกับความจริง; ใช้คำว่าทัศนคติคือตัวท่าน ตัวท่านคือทัศนคติ. จึงปรับปรุงทัศนคติของท่านให้เป็นสัมมา คือมีความถูกต้อง อยู่เหนือปัญหาทุกอย่างทุกประการเกิด ก็จะไม่เสียที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา หรือศาสนาใดๆก็ตาม ตามที่ตนถืออยู่ ปัญหา ก็จะหมดไป.

เวลาสำหรับการบรรยายหมดแล้ว อาตมาขอจบลงด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลายจะสามารถนำปัญญาตน ให้เป็นตัวสัมมาทัศนคติ อยู่ด้วยกันทุกคน ตลอดกาลนานเทอญ.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า วิชาต้องส่องแสง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกระทำไปด้วยความหวังว่า ศีลธรรมกลับมา; เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกก็วินาศ, โลกมนุษย์ก็วินาศ, โลกต้นไม้ โลกสัตว์เศรษฐกิจวินาศ, โลกต้นไม้ก็วินาศ แม้แต่โลกแผ่นดินนี้ก็วินาศ ถ้ามนุษย์ไม่มีศีลธรรม.

โลกจะปรกติสุขอยู่ได้ ก็เพราะความมีศีลธรรมอยู่ในโลก เราจึงควรจะช่วยกันทำให้โลกมีศีลธรรม. เมื่อศีลธรรมหายไป ตามความเจริญสมัยใหม่ ก็ต้องช่วยกันดึงให้กลับมา.

อาตมา ขอทบทวนวิธีทำให้กลับมา อย่างที่เคยกล่าวมาแล้วครั้งหนึ่ง คือเราจะต้องมีหน้าที่ของมนุษย์ ที่คงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง อย่างระวัง

คางระวังคอ ถอนตอลงหลัก รู้ว่ากัจจกรหรือคอกบัว ก็เลสเป็นตัวละครเป็นคน เป็นเพียงคนยังไม่ใช้มนุษย์ ถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมกปัญหา ปัญญาต้องคู่กันกับสติ วิทยุต้องเป็นสัมา. นี่ที่กล่าวมาแล้ว; วันนี้ก็ว่า วิชาต้องส่องแสง, วิชาต้องส่องแสง เสมอไป; ถ้าไม่ส่องแสงก็ไม่ใช่วิชา.

การศึกษาจัดให้รู้แต่วิชา มิใช่วิชา.

ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตว่า วิชา กับ วิชาไม่เหมือนกัน; ขอแยก ความหมายออกจากกัน. ที่เราใช้อยู่ในภาษาไทย เราใช้ว่าวิชา เราไม่ได้ออก เสียงว่าวิชาตามภาษาเดิมในอินเดีย.

รูปศัพท์เปลี่ยนจากวิชามาเป็นวิชา มีหน้าความหมายก็พลอยเปลี่ยนตามไปด้วย คือ วิชา ในภาษาบาลีนั้นมีความรู้เรื่องดับทุกข์ได้, โดยเฉพาะ เรื่องความดับทุกข์อย่างเดียวก็พอ.

ส่วน วิชาในภาษาไทยนั้น ไม่มุ่งการดับทุกข์โดยตรง; แต่ส่งเสริมตัณหา หรือความพอใจในทางเนื้อทางหนัง; เพราะวิชาเช่นนั้นไม่สมบูรณ์ เป็นการศึกษาแบบสุนัขหางด้วน. สอนกันแต่ความรู้ทางภาษาและ วิชาชีพ; รู้แต่หนังสือกับวิชาชีพ ยังไม่ใช่วิชาที่จะดับทุกข์ได้, เป็นเพียง วิชา ที่คนพวกหนึ่งต้องการ.

แม้ว่าวิชา^{นี้} จะก้าวหน้าไปถึงเทคโนโลยี มันก็ยังไม่เป็นวิชาอยู่
นั่นเอง มันยังเป็นความมืดสีขาว เป็นแสงสว่างสีดำ. ความมืดสีขาว คือ
ผ้าหมอก มันก็ไม่มองเห็นอะไร. แสงสว่างสีดำ มันก็ไม่มองเห็นอะไร.

เรามีวิชาชนิดนี้กันอยู่ทั่วไป มัน ไม่สามารถจะส่องทาง ให้โลกนี้
มีศีลธรรมหรือมีสันติสุขได้ เห็นได้ว่า พวกครูบาอาจารย์ ยังชอบความสุข
ทางอบายมุข จากอบายมุขคือความสนุกสนานเริงร่าร่อยทางเนื้อทางหนัง; นัก-
เรียนจึงต้องเสพยาเสพติด เพราะวิชาไม่มีแสงสว่าง. นักเรียนก็ทำตามครูบา-
อาจารย์ สับบุหรี่ ดื่มสุรา ทำอบายมุข ชิงสุกก่อนทรมานในทางเพศ.

ทุกคนยังไม่รู้ว่า ชีวิตนี้จะไปไหนกัน? ไม่รู้หลักชัยแห่งชีวิต ว่าชีวิต
นี้จะไปไหนกัน? ถ้ามคอมพิวเตอร์มันก็บอกไม่ได้ ทั้งที่บุชชาคอมพิวเตอร์กัน
อย่างสูงสุด. คอมพิวเตอร์ก็บอกไม่ได้ ว่าชีวิตนี้จะไปทางไหนกัน; เพราะ
คนทำคอมพิวเตอร์, คนทำคอมพิวเตอร์ก็ใส่ข้อมูลไม่ถูกว่าจะให้ตอบว่า ชีวิตนี้
จะไปทางไหนกัน.

เพราะฉะนั้นขอให้ย้อนกลับไปเอาวิชามาพร้อมทั้งความหมายเดิม
คือไปเอาคำว่าวิชา ภาษาเดิม มาใช้ พร้อมทั้งความหมายเดิม คือ ต้องดับ
ทุกข์ได้ ดับกิเลสได้. นี่จึงจะเป็นวิชา ในชื่อเดิมและคุณค่าอย่างเดิม เดียวนี้
มันเป็นวิชา ตัว ข มันขาดไปเสียตัวหนึ่ง; เอามาทำตามความต้องการของตัว
จนมันไม่ส่องแสง.

วิชาเป็นเหมือนกับเพชร เป็นเรื่องจิต มันก็ส่องแสง เพราะมัน
เป็น^๔เรื่องของจิต; ส่วน วิชา^{นี้} เป็นเหมือนก้อนอิฐ มัน เป็นวัตถุ มันไม่

ส่องแสง. ไปเอาวิชาที่เคยส่องแสง มาทำให้เป็นวิชาที่ไม่ส่องแสง เพราะเป็นทาสของกิเลสตัณหาของมนุษย์ไปเสีย, เอามาทำเป็นวิชาเพื่อประโยชน์เฉพาะหน้าของตน ๆ เป็นพวก ๆ ไป; การศึกษาก็ด่วน ทางมันด่วน หรือยอดมันด่วน ก็แล้วแต่จะเรียก.

การศึกษานิดนี้ สอนเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไม่ได้ผล; สอนเรื่องชาติ คนก็ยังไม่รู้จักรัชาติ, ยังไม่รู้จักรัความจำเป็นที่จะต้องมีชาติ, ไม่รู้จักรัรักชาติ ไม่รู้จักรัเสียสละชีพเพื่อชาติ; เพราะว่าสอนอย่างวิชา ที่ไม่ส่องแสง เข้าไปถึงส่วนลึกของสันดาน นักเรียนจึงไม่รู้เรื่องชาติ, ไม่รู้เรื่องความจำเป็นอันแท้จริงที่จะต้องมีชาติ เป็นต้น.

แม้เมื่อสอนเรื่องศาสนา ก็ยังไม่รู้จักรัศาสนา : ไม่รู้จักรัความจำเป็นที่จะต้องมีศาสนา, ไม่รู้จักรัศาสนา ว่านำมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตนี้ได้. ขอให้คิดดูเถอะว่าวิชามันไม่ส่องแสง.

สอนเรื่องพระมหากษัตริย์ คนก็ยังไม่รู้จักรัพระมหากษัตริย์ คือ ไม่รู้จักรัความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง; มีพระมหากษัตริย์ไปตามธรรมเนียม.

เขาสอนเรื่องช่วยตัวเอง ไม่สำเร็จประโยชน์; เพราะว่าสอนให้ช่วยตัวเองเท่าไร ลูกศิษย์ก็หวังแต่จะให้คนอื่นช่วยอยู่เรื่อยไป เป็นการเลี้ยงไม่รู้จักโต. เราสอนให้เขาช่วยตัวเองไม่ได้ เขาคอยแต่หวังจะให้คนอื่นช่วย. ดูเพื่อนมนุษย์ของเราทั่ว ๆ ไปเถิด.

การศึกษา ชนิดวิชา ก่อนอื่นไม่ส่องแสงนี้ ไม่ให้ผลตามที่ควรจะได้รับ ตามความหมายอันแท้จริง : การศึกษาชนิดนี้ ผลัดนักศึกษาเพื่อไปช่วยชาติอยู่ในป่า แทนที่จะมาช่วยกันในบ้านในเมือง.

การศึกษาชนิดนี้ ไม่สอนให้นายทุน กับชนกรรมาชีพ รู้จักความจริง ว่านายทุนกับชนกรรมาชีพนั้นต้องเป็นคู่รักกัน เป็นคู่สมรสกัน ; เพราะว่าถ้าไม่มีนายทุนชนกรรมาชีพก็ไม่มีการทำ, ถ้าไม่มีชนกรรมาชีพ นายทุนก็ไม่มีแรงงานจะทำ. มันขาดเสียฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ได้ มันควรจะรักกัน เหมือนกับเป็นคู่สมรสกัน เดียวนี้เขากลายเป็นศัตรูกัน เพราะการศึกษาหมาทางตัวนี้ คือ เป็นเพียง วิชา ไม่เป็นวิชา ดังที่กล่าวแล้ว. ขอให้สังเกตว่าตัว ช มันหายไปเสียตัวหนึ่ง.

นายทุนกับชนกรรมาชีพก็ตั้งลัทธิแข่งขันกัน เพื่อครองโลกด้วยกัน ทั้งนั้นแหละ, มีความมุ่งหมายจะครองโลกด้วยกัน ทั้งลัทธินายทุน และลัทธิชนกรรมาชีพ แล้วมันจะทำความเข้าใจกันได้อย่างไร; ก็ต้องเป็นคู่ปรปักษ์กัน อยู่ตลอดไป โดยไม่มีที่สิ้นสุด.

นี่แหละคือ วิชา ที่ไม่ใช่วิชา ไม่สามารถจะส่องแสงให้รู้ว่า นายทุนกับชนกรรมาชีพ ต้องเป็นคู่รักกัน ต้องเป็นคู่สมรสกัน.

วิชา ที่ไม่ใช่ วิชา ไม่สามารถจะส่องแสงให้คนเรารู้ว่า ศีลธรรม นั้นแก้ได้ทุกปัญหา. ถ้ามีศีลธรรมแล้ว ปัญหาทุกชนิดในโลกนี้จะหมดไป.

อานภาพของศีลธรรม.

ข้อแรก ศีลธรรมทำให้รักผู้อื่น; เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็*ไม่ฆ่าเขา ไม่ขโมยของเขา ไม่ประทุษร้ายในกามต่อเขา ไม่โกหกเขา ไม่หลอกลวงเขา ไม่ทำอะไรให้เขาเดือดร้อนรำคาญ.*

มีศีลธรรมแล้ว คนก็ทำงานสนุก ไม่มีใครยากจน. มีศีลธรรมแล้ว คนก็บังคับตน บังคับกิเลส บังคับจิต หรือบังคับตนได้; เขาก็ไม่ทำอะไรผิดๆ เหมือนคนที่บังคับตนไม่ได้. นี่ศีลธรรมมีแล้วปัญหาจะหมดทุกปัญหา.

เดี๋ยวนี้มาหวังพึ่งว่า เศรษฐกิจจะเป็นเครื่องแก้ปัญหาก็ได้ แต่เศรษฐกิจนั้นแหละมันเป็นตัวสร้างปัญหา. ดูให้ดีว่า ปัญหาในโลกทุกชนิด เกิดมาจากคนบูชาเศรษฐกิจ, จะเอาเศรษฐกิจมาแก้ปัญหามนุษย์ มันก็เหมือนกับใช้นักกระสาให้เลี้ยงกบ กบก็จะวินาศไปไม่มีเหลือ.

เศรษฐกิจจะมาแก้ปัญหาก็ได้ ซึ่งเศรษฐกิจเป็นผู้สร้างขึ้นเองได้อย่างไร? ทำให้เรามีกันแต่ความก้าวหน้าทางวัตถุ, *ก้าวหน้าทางวัตถุ*, จนไม่รู้อะไรจะก้าวหน้าไปอย่างไร แล้วก็ยังทำลายศีลธรรมให้หมดไปจากโลก.

นี่ขอให้ดูให้ดี ๆ ว่าวิชาที่ไม่ใช่วิชา ทำคนเราให้ไม่รู้วิชา ศีลธรรมต่างหาก ที่จะช่วยแก้ปัญหามนุษย์; ไม่ใช่เอาหน้าโคลนมาล้างโคลน.

วิชาไม่ส่องแสงเพราะสอนกันผิด ๆ.

ขอให้ดูต่อไปให้ยิ่งขึ้นไป ในหมู่พุทธบริษัทเราโดยเฉพาะ เรามีพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์. พระพุทธรูปก็เป็นผู้คบเพลิงที่มีแสงสว่าง, พระธรรมก็คือคบเพลิง หรือแสงสว่างนั่นเอง, พระสงฆ์ ก็คือผู้ส่งต่อคบเพลิงต่อ ๆ กันไป ต่อแสงสว่างต่อ ๆ กันไป. ถ้าเป็นไปอย่างถูกต้องของวิชา พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ก็เป็นเครื่องส่องแสง และส่องต่อ ๆ กันไป.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีพระพุทธรูปจริง พระธรรมจริง พระสงฆ์จริง. เราไปมีพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ที่ไม่ส่องแสงอย่างพระองค์จริง บัญหามันก็เกิดขึ้น. เราไม่มีพระพุทธรูปที่ส่องแสง, ไม่มีพระธรรมที่เป็นแสง, ไม่มีพระสงฆ์ที่ช่วยสืบต่อการส่องแสง, กำลังเป็นอย่างนี้ ในโลกปัจจุบันนี้ ของพุทธบริษัท.

พระศาสนากำลังไม่ส่องแสง. ทำไม? เพราะว่าเราสอนผิด ๆ จนไม่เป็นพุทธศาสนาเสียแล้ว, สอนพุทธศาสนาผิด จนไม่เป็นพุทธศาสนาเสียแล้ว. พระพุทธศาสนาก็ไม่ส่องแสง, และกำลังไม่ส่องแสง; เพราะเราสอนเฉไปจากพระพุทธศาสนาอันแท้จริง.

พระเป็นเจ้าก็ไม่ส่องแสง; นี่ใครมีพระเป็นเจ้าขอให้คิดดูว่า กำลังไม่ส่องแสง เพราะว่าเราไม่มีพระเป็นเจ้าที่แท้จริง เรามีแต่พระเป็นเจ้าของความมกมาย มันก็ส่องแสงไม่ได้.

พระเครื่องรางที่แขวนคอก็ไม่ส่องแสง เพราะว่าเราไม่รู้จักพระเครื่องรางอันแท้จริง. พระเครื่องรางอันแท้จริง คือพระธรรม ที่ทำให้เราประพฤติ

ถูกต้อง ทุกกระเปาะดวง ทุกเวลานาที ไม่มีอันตรายเกิดขึ้น เราไม่รู้จักเอาพระ-
ธรรมมาเป็นพระเครื่องวาง; เรามีแต่พระเครื่องดิน พระเครื่องอิฐ พระเครื่อง
อะไรก็ได้ ที่ไม่ส่องแสง, แสงก็ไม่มี.

เหลืออยู่อีกทางหนึ่ง เราเจริญด้วยวิชาเทคโนโลยี. เทคโนโลยี
เหล่านั้น ก็ส่องแต่แสงที่หลอกลวง แสงที่เป็นพิษ, เป็นเทคโนโลยีที่เพิ่ม
ความเห็นแก่ตัวให้แก่มนุษย์ : เห็นแก่ตัวเองจัด ให้หลงความเอร็ดอร่อยในทาง
วัตถุ. นี่เราเรียกว่า ยิ่งเจริญด้วยเทคโนโลยีชนิดนี้ ก็ยิ่งส่องแต่แสงที่เป็นพิษ.

โลกนี้กำลังจะวินาศ; เพราะเรามีแต่วิชาที่ไม่ส่องแสง ตัว ช
มันหายไปเสียตัวหนึ่ง วิชาที่เคยกลายเป็นวิชา ที่ไม่ส่องแสง.

วิชาจะส่องแสงให้มนุษย์เอาตัวรอด.

วิชาแท้จริงนั้น จะส่องแสงแก่จิตใจ จนทำให้ได้บรรลุนิพพาน
อันเป็นสิ่งที่สูงสุดของมนุษย์ เพราะว่าวิชานั้นส่องแสง.

ชาวอินเดีย ซึ่งเป็นเจ้าของคำว่าวิชานั้น ถือหลักกันว่า วิชาขาย
วินุเท อมต - คนเราจะได้อมตะก็ด้วยวิชา ที่มี ช ส่องตัว.

รวมความว่า วิชาแล้วจะส่องแสง จะทำให้ถึงนิพพาน หรือถึง
อมตะ หรือ ถึงที่สุดแห่งความทุกข์ ก็แล้วแต่จะเรียก.

ทำจิตให้ว่างจากกิเลส จิตว่างจากกิเลสย่อมส่องแสงให้รู้ตามที่เป็นจริง ให้ดำเนินไปตามที่เป็นจริงจนถึงที่สุด. จิตที่วุ่นอยู่ด้วยกิเลสนั้น มันส่องไม่ออก; ส่องแสงไม่ออกเพราะกิเลสมันปกคลุม จิตวุ่นก็ส่องแสงไม่ออก. จิตว่างจากกิเลสย่อมส่องแสง และส่องออกมาอย่างไพศาลกว้างขวาง ให้มนุษย์เอาตัวรอดได้.

ใจความสำคัญนั้นมันมีอยู่ที่ว่า วิชาๆ ในความหมายปัจจุบันนี้ ไม่ได้รับการควบคุม; สอนไปในทางเพิ่มความเห็นแก่ตัว; เพิ่มความเห็นแก่ตัวมันเป็นกิเลส มันก็กลบแสงเสียหมด ปิดแสงเสียหมด. วิชามันกลบแสงเสียหมด วิชาแบบสุนัขหางด้วนนั้นนะ จะกลบแสงหนักขึ้นไปอีก. ส่วน วิชาในความหมายเดิม ของภาษาบาลีนั้น ทำลายความเห็นแก่ตัว, ทำลายความเห็นแก่ตัวเหลกလာจนไปหมด, มันก็เปิดแสงออกมา มันจึงส่องแสง.

ถ้าเรามีวิชาจริง ก็ส่องแสงให้เราทราบว่า การงานนั้นคือการปฏิบัติธรรม. จงทำหน้าที่การงานของตน จะเป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ที่นั่น ที่โต๊ะทำงาน ที่ออฟฟิศทำงาน มีการปฏิบัติธรรม จะแก้ปัญหาความทุกข์ทั้งหมดได้. เราก็ควรจะมีความสุขได้ที่โต๊ะทำงาน ที่ห้องทำงาน ที่ออฟฟิศทำงาน; ไม่ชิงกันปิดออฟฟิศไปเที่ยวสถานเริงรมย์ ด้วยความเห็นแก่ความสุขทางเนื้อหนัง. เขาเบื่อระอาที่จะทำงานอย่างถูกต้อง ให้สมกับความเป็นมนุษย์; คนเหล่านั้นจึงทำงานไม่คุ้มค่าเงินเดือน จะสู้นแมวสักตัวหนึ่งก็ไม่ได้ ที่ทำงานคุ้มค่าอาหารที่เจ้าของเขาเลี้ยง.

ลูกจ้างทำงานหนักๆ นั้น ไม่ค่อยจะมีปัญหา มักจะทำพอกู้ค่าเงินเดือน; แต่พวกลูกจ้างสำรวย; อย่าให้ต้องออกชื่อว่าข้าราชการเลย นั้น ส่วนใหญ่ทำงานไม่คุ้มค่าเงินเดือน : อยากจะปิดออฟฟิศเร็วๆ ไปสถานเริงรมย์. นี่วิชาไม่ช่วย; มีแต่วิชาช่วยให้มึนตมนท์.

วิชาแท้ๆ ถ้ามีแล้วจะต้องรักผู้อื่น, จะบังคับตนหรือกิเลสได้ ความทุกข์ก็ไม่อาจจะเกิด พอที่จะมองเห็นได้ชัดเจนว่า มันเป็นอย่างไรรักกันหนอ? โลกสมัยนี้เจริญก้าวหน้า ด้วยอำนาจเทคโนโลยี และอื่นๆ เจริญกว่าคนป่าสมัยนั้นมากมาย; แต่แล้วทำไมมนุษย์ในโลกนี้ ในสมัยนี้จึงเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์อย่างน่าละอายคนป่า. คนป่าเขาไม่รู้จักกินยาแก้ปวดหัว ไม่รู้จักกินยาแก้ไอ ไม่หลับ เขาไม่มีวิกฤตการณ์ทั่วไปทุกหัวระแหงในโลก เหมือนโลกปัจจุบันนี้ ทำไมโลกสมัยนี้เจริญกว่าคนป่า แต่กลับมีวิกฤตการณ์มากกว่าคนป่า; ก็เพราะว่าวิชาของเขาไม่ส่องแสง เพราะว่าเขาไม่มีวิชา.

ต้องปรับปรุงให้วิชากลับมา.

เราควรจะรู้ว่า ถึงเวลาแล้ว ที่เราจะต้องปรับปรุง วิชาให้วิชากลับมา, ให้วิชากลับมา, หรือว่าให้วิชาของเรา กลายเป็นวิชาขึ้นมาให้ได้ คือ ให้การศึกษาสมบูรณ์; อย่าสอนกันแต่หนังสือและอาชีพ ซึ่งเป็นการศึกษาทางตัวน หรือหัวตัวน. ขอให้มีการศึกษาที่สมบูรณ์ วิชาหนังสือสำหรับทำให้อฉลาด แล้ววิชาอาชีพสำหรับจะเลี้ยงชีพ.

แต่เพียงแค่รอดชีวิตอยู่ได้นี้ไม่สมบูรณ์ : กิเลสยังท่วมหัว ยังเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานจิตใจ เห็นแก่ตัวเองจัด, ไม่มีหลักที่ว่า เราจะผลิตกันให้มาก แล้วก็ใช้แต่พอดี ที่เหลือเอาไปช่วยสังคม ซึ่งเราเรียกบุคคลชนิดนี้กันว่า พวกเศรษฐี มาแต่โบราณ ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล.

เศรษฐี คำนี้แปลว่า **ผู้ประเสริฐที่สุด**; เพราะมีหลักว่า ผลิตช่วยกัน ผลิตมากที่สุด ได้ผลมากที่สุด แล้วก็ **ใช้แต่น้อย** กินแต่น้อยเท่าที่พอดี มันก็เหลือมาก แล้วก็ไปช่วยสังคม. ทำอย่างนี้จึงจะเรียกว่าเศรษฐี คือผู้ประเสริฐที่สุด.

บุญชน คือผู้เห็นแก่ตัว ผลิตมากก็กินมาก, กินจนหมด จนไม่มีเหลือ สำหรับจะช่วยสังคม เลยเรียกว่าเศรษฐีไม่ได้; **ควรจะเรียกว่านายทุน** มากกว่า.

เศรษฐีผลิตมาก กินแต่พอดี เหลือไปช่วยสังคม; อย่างน้อยก็มีโรงงาน เป็นเศรษฐีใหญ่ก็มีโรงงานหลายโรง, แล้วยังฝังทรัพย์สมบัติซ่อนไว้ใต้ดิน เพื่อจะเอามาช่วยยามฉุกเฉิน เพื่อเหลือเผื่อขาด อย่าให้โรงงานนั้นล้มไป.

จิตใจอย่างนี้จะไม่เรียกว่าประเสริฐที่สุด แล้วจะเรียกจิตใจอย่างไหนว่าประเสริฐที่สุด? **ช่วยกันผลิตให้มาก ใช้แต่พอดี เหลือช่วยสังคม** นี้เรียกว่า **เศรษฐีตามคำในภาษาบาลี**.

ส่วนนายทุนสมัยนี้เป็นอย่างนี้หรือเปล่า? ว่าช่วยกันผลิตให้มาก ใช้แต่น้อย เหลือเท่าไรเอาไปช่วยสังคม หรือช่วยโลก : ช่วยโดยตรง, เช่นมีโรง

ทาน, ช่วยโดยอ้อมเช่นสร้างวัดวาอาราม. เศรษฐีสมัยก่อนในเมืองไทยเรา ก็ช่วยกันสร้างวัดวาอาราม; เศรษฐีต้องมีการสร้างวัดทั้งนั้น เป็นธรรมเนียมไปเลย; แต่นายทุนไม่มีธรรมเนียมเช่นนั้นจึงต่างกัน.

วิชา ทำให้เราเห็นแก่ตัว รักตัวเราไม่รักผู้อื่น. วิชาทำให้เราไม่เห็นแก่ตัว เรารักผู้อื่นได้; วิชาไม่สามารถจะแก้ปัญหาลงโลกได้. ขอให้วิชากลับมาโดยเร็วเถิด.

ศีลธรรมต้องกลับมา วิชาจึงจะส่องแสง.

สรุปความว่า ศีลธรรมไม่กลับมา วิชาก็ไม่มีโอกาสส่องแสง. วิชาจะไม่มีโอกาสส่องแสง ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา. วิชาไม่มีโอกาสส่องแสงแล้วศีลธรรมก็จะไม่กลับมา. นี่มันพัวพันกันอยู่อย่างนี้แยกกันไม่ออก.

ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา วิชาก็จะไม่เปลี่ยนเป็นวิชาสำหรับจะส่องแสง วิชาไม่มีโอกาสจะส่องแสง ศีลธรรมก็ไม่มีโอกาสจะกลับมา. ฉะนั้นจะทำกันอย่างไรดี? จะขยับขยายปรับปรุงกันอย่างไรดี? ให้เกิดมีศีลธรรมขึ้นมา เพื่อว่าวิชานั้นจะส่องแสง?

ขอให้การศึกษาของเรามีลักษณะเป็นวิชา คือส่องแสง; อย่าให้เป็นวิชา เป็นความมืดดำ, เป็นแสงสว่างสีดำ, มีแต่ช่วยให้คนเห็นแก่ตัว ให้

สัตว์โลกเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ผู้อื่น จนเกิดลัทธิที่ต่อสู้กันทางเศรษฐกิจอย่าง เป็นคู่อาฆาตมาดร้าย รบกันโลกให้ระส่ำระสายวุ่นวายไม่มีทางจะสงบได้.

เราขาดวิชา, เรากำลังขาดวิชา; เรามีแต่วิชา โลกจึงไม่มีแสงสว่าง. สัตว์โลกกำลังค่อมอยู่ภายใต้ความมืดสืขาว หรือแสงสว่างสีดำ คือความไม่มีวิชา; มีแต่วิชา ที่สนองกิเลสตัณหาของมนุษย์. เรากำลังมีวิชาที่สอนอยู่ในสถานที่ศึกษา เพื่อสนองกิเลสตัณหาของมนุษย์. เราไม่มีวิชา ที่จะเข่นฆ่ากิเลสตัณหาของมนุษย์. นี่เรียกว่า โลกกำลังมุดอยู่ภายใต้ความมืดสืขาว หรือแสงสว่างสีดำ. เราจึงช่วยกันรีบกระทำให้ศีลธรรมกลับมา ด้วยการปรับปรุงวิชานั้นเสียใหม่ ให้กลายเป็นวิชาโดยเร็วเถิด.

บททวนวิธีทำให้ศีลธรรมกลับมา.

อาตมาขอโอกาสทบทวน วิธีทำให้ศีลธรรมกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ว่าในการทำหน้าที่ของมนุษย์นั้น ขอให้มีความคงเส้นคงวา คือว่าตรงต่อความเป็นมนุษย์.

ให้ถูกฝ่าถูกตัว เช่นว่าศีลธรรมจะแก้ปัญหา ก็อย่าไปเอาเศรษฐกิจมาแก้ปัญหา มันไม่ถูกฝ่าถูกตัว.

เราจะต้องทำอย่างมีหัวมีหาง คือมีสูงมีต่ำ มีเล็กมีใหญ่ ควบคุมกันได้ ปกครองกันได้.

ต้องกระทำอย่างระวังคางระวังคอ อย่าไปจับเอาสิ่งที่ไม่ควรจับแล้วเอามากินกินลงไป.

ถอนตอ และ ลงหลัก มิฉะนั้นภูฏีถูกถอนออกไป สัมมาทิฐิเกิดขึ้น
รู้ว่า^๕ เป็นกงจักร รู้ว่า^๕ เป็นดอกบัว และเลือกเอาอย่างถูกต้อง.

กิเลสเป็นตัว สำหรับทำให้เห็นแก่ตัว, ธรรมะเป็นตน สำหรับทำลาย
ความเห็นแก่ตัว.

เป็นเพียงคนยังไม่ใช้มนุษย์ ต่อเป็นชาวพุทธจึงจะหมดปัญหา, ปัญญา
ต้องคู่กันกับสติเสมอ วิทยุ^๖นั้นต้องเป็นสัมมา, วัน^๖นี้วิชาต้องส่องแสง.

เวลาสำหรับบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ สันลงตามกำหนดเพียง
เท่า^๗นี้ อาตมาขอแสดงความหวังว่า ท่านผู้ฟังทั้งหลาย จะได้นำไปคิดนึก เห็น
จริงอย่างไรแล้วก็จะได้ปฏิบัติตาม เพื่อกลับมาแห่งศีลธรรม เพื่อศีลธรรมกลับมา
โลกจะได้ไม่วินาศ.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่า^๗นี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่า การลงแรงต้องคุ้มค่า.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาก็ยังคงแสดงไปในวัตถุประสงค์ว่า ศีลธรรมจะกลับมา, ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกก็วินาศ และการบรรยายในวันนี้มีหัวข้อว่า การลงแรงต้องคุ้มค่า.

ประโยคนี้อ่านแล้ว มันคล้ายกับเป็นเรื่องเศรษฐกิจหรือการค้า ไม่ใช่ศีลธรรม แต่โดยแท้ที่จริงนั้น เนื้อหาของเรื่องก็เป็นเรื่องศีลธรรม, ศีลธรรมส่วนปัญญา; หรือเมื่อวิชาส่องแสงถึงที่สุด การทำการลงแรงที่คุ้มค่าก็เป็นศีลธรรม เพราะว่า การทำสิ่งที่มีความน้อยให้มีความมากมันก็เป็นศีลธรรม.

คนหัวเศรษฐกิจการค้า เขาก็มองไปในทางเป็นการค้า; แต่ว่าเราเป็นพุทธบริษัท ย่อมมองเป็นศีลธรรมคือการทำสิ่งที่มีความน้อยให้มีความมาก, หรือทำสิ่งที่ไม่มีค่าให้เกิดมีค่าขึ้นมา, นี่ก็เป็นศีลธรรม; ถึงแม้ว่าจะมองกันในลักษณะของเศรษฐกิจ ในความหมายธรรมดาสาสามัญ สิ่งที่เราเรียกว่าเศรษฐกิจนั้น ก็ยังเป็นศีลธรรม อยู่แน่นอน; เพราะว่าทำไปเพื่อให้ได้รับประโยชน์ต่อมนุษย์, ให้มนุษย์มีความสะดวกสบายยิ่งขึ้นไป, แต่ต้องทำอย่างมีศีลธรรม.

ถ้าไม่มีศีลธรรม ก็เป็นเศรษฐกิจโกง, ดังที่กำลังกระทำให้โลกนี้กระวนกระวาย ระส่ำระสาย เพราะเศรษฐกิจโกง คือไม่มีศีลธรรมนั่นเอง. แม้จะมองในแง่ของเศรษฐกิจ มันก็ยังเป็นศีลธรรมได้; ดังนั้นเอาตามจริงยืนยันหัวข้อว่า การลงแรงต้องคุ้มค่า. ก็เป็นหัวข้อการปฏิบัติ เพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม.

ที่นี่ยากจะทำความเข้าใจกันถึงคำว่า ลงแรงหรือลงทุน การลงแรงหรือลงทุนนี้ โดยธรรมชาติมันก็เป็นของมันเอง ของมนุษย์ที่มีเจตนาจะกระทำ มันก็มีอยู่อีกส่วนหนึ่ง แต่การลงแรงของธรรมชาตินี้ เรียกว่ามันแสนจะคุ้มค่า.

๕ วิวัฒนาการทั้งหลาย เป็นการลงแรงคุ้มค่า.

ขอให้อธิบาย วิวัฒนาการทั้งหลาย คือการลงแรงที่คุ้มค่า. การลงแรงที่คุ้มค่าและแน่นอน คือกระแสแห่งวิวัฒนาการของธรรมชาติ. ธรรม-

ชาติลงแรงด้วยความว่างเปล่า, ไม่มีอะไร, แล้วเกิดดวงอาทิตย์ขึ้นมา, ดวงอาทิตย์แบ่งเนื้อหนังให้ดินหนึ่ง ออกมาเป็นโลก; พอเย็นลงก็เป็นหินชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่าหิน *acneous stone* เป็นหินล้วน ๆ, แล้วโลกก็ลงทุนด้วยหินล้วน ๆ นี้ ทำให้เกิดชีวิตนานาชนิดขึ้นมาในโลกในที่สุด. นี่เป็นการลงทุนที่คุ้มค่า เรียกว่าธรรมชาติแท้ ๆ มันก็มีวิวัฒนาการ ที่เป็นการลงทุนลงแรงที่คุ้มค่าหรือเกินค่า; แต่เรามนุษย์นี้ ไม่เอาอย่างมันเลย.

ทีนี้จะดูกันถึงการลงแรงด้วยเจตนาของมนุษย์ก่อน ในทางโลก มนุษย์ ลงแรงลงทุนเพื่อความร่ำรวย เพื่อเรื่องกินเรื่องกิน; แม้ที่สุดแต่เรื่องวัฒนธรรม แต่จะคุ้มค่าหรือไม่ก็ขอให้พิจารณา. เดี่ยวนี้อยู่ในสภาพอย่างไร หรือว่า มนุษย์ลงแรงในทางศีลธรรม เพื่อเกิดบุญ เกิดกุศล เกิดเกียรติยศ เกิดสาธารณกุศล กระทั่งเกิดสวรรค์ในที่สุดก็ต้องคอยดูต่อไปว่า มัน กำลังคุ้มค่าหรือไม่?

ทีนี้ถ้าดูในชั้นสูงสุด คือในทางปรมาตม์ มนุษย์เรากลงทุนเพื่อมรรค ผล นิพพาน แล้วมันก็ได้ผลตรงตามความประสงค์ คุ้มค่าแห่งการลงทุนหรือไม่? ขอให้ลองคิดดู.

การลงทุนของมนุษย์แม้ทางโลก ยังไม่คุ้มค่า.

อาตมามองเห็นในลักษณะของการไม่คุ้มค่า : มนุษย์ในโลกกำลัง ลงทุนไปในลักษณะที่ไม่ได้ผลคุ้มค่า; เพราะลงทุนด้วยทุจริต ด้วยความคดโกง ด้วยความเห็นแก่ตัว ไม่มีศีลธรรม มันก็หมุนไปในทางให้เกิดผลร้าย.

ตัวอย่าง ที่น่าจะมาพิจารณาดูกันเล่น ว่าเดี๋ยวนี้มนุษย์มีความไม่ถูกต้องในเรื่องปัจจัย ๔ : เรื่องอาหาร, เรื่องเครื่องนุ่งห่ม, เรื่องที่อยู่อาศัย, และเรื่อง บำบัดโรค, มนุษย์ไม่ประสบผล ที่ควรพอใจ ที่น่าพอใจ คือไม่มีสันติสุข.

แม้ว่าจะมีอาหารเลิคว่างไร, นุ่งห่มอย่างเลิกลอยอย่างไร, ที่อยู่อาศัยเลิกลอยอย่างไร, บำบัดโรคอย่างดีที่สุดอย่างไร, ซึ่งต้องลงทุนมาก; มนุษย์ก็ยังไม่คุ้มค่า, ไม่ได้รับผลคุ้มค่าของการลงทุน ยังเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ ยังเต็มไปด้วยอันตราย, ความไม่มีศีลธรรม สิ่งเลวร้ายก็ยังมียู่.

ทีนี้ก็จะดูว่า ที่ลงทุนเพื่อการศึกษา ซึ่งยกย่องกันนัก ว่ากำลังเจริญก้าวหน้า. ประเทศไทยเราก็ลงทุนเพื่อการศึกษา สร้างบัณฑิตขึ้นมาเป็นหมื่นๆ; แต่แล้วก็บัณฑิตที่เตะฝุ่นไม่เป็น, ล้วนแต่เป็นบัณฑิตที่เตะฝุ่นไม่เป็น. ลัทธิงานไม่รู้จะทำอะไร : ทำนา也不行 แม้จะทำสวนครัว也不行. เราผลิตแต่บัณฑิตชนิดที่เตะฝุ่นไม่เป็น. ผู้พวกอื่นที่เขาผลิตบัณฑิตที่เตะฝุ่นเป็นไม่ได้.

ดูต่อไปถึง เรื่องเทคโนโลยีทั้งหลาย. เจริญก้าวหน้าเหลือประมาณ จนไม่รู้ว่าจะไปทางไหนกัน; แต่แล้ววิชาเทคโนโลยีทั้งหลายเหล่านั้น ก็ส่งเสริมให้มนุษย์ตกเป็นทาสของวัตถุ, ตกเป็นทาสของความเริ่ดอร่อยทางเนื้อหนัง, สมน้ำหน้ำมัน. นี่เทคโนโลยีมันให้ผลอย่างไรคุ้มค่าหรือไม่?

กิจกรรมอวกาศทั้งหลาย ซึ่งท่านทั้งหลายก็ได้ยินได้ฟังอยู่ตลอดเวลาในเรื่องของอวกาศ แล้วได้ผลเป็นอย่างไร? คุ้มค่าไหม? เงินเสียไปจนไม่รู้ที่แสนๆ

ล้าน หรือก็ล้านล้าน ก็ได้เป็นสันติสุขเท่าไร? เอามาเปรียบเทียบคำนวณดูแล้ว มันได้ผลเท่ากับ ซีเรียบินจับตกแตน. กิจกรรมอวกาศของเรามีผลเพียงว่า ซีเรียบินจับตกแตนคุ้มค่าไหม?

ดูต่อไปถึง กิจกรรมปรมาณู, ระบบปรมาณูก้าวหน้า; ดูว่ามันจะเกิดอะไรขึ้น, มันจะเกิดผลอะไรขึ้น? สักวันหนึ่งมันจะเกิดผลอะไรขึ้น. อาตมามองเห็นว่ากิจกรรมปรมาณูทั้งหลาย นั้นมันเหมือนเตรียมโลงไว้ใส่โลกล่วงหน้า, เตรียมโลงไว้ให้โลกเป็นการล่วงหน้า, กิจกรรมปรมาณู คือในที่สุดจะนำมาซึ่งการล้างโลก.

แล้วทีนี้ดูของที่สวยงามประณีตกันบ้าง งานศิลป์ในโลกกำลังก้าวหน้า : นิยมศิลป์ ส่งเสริมศิลป์, เพื่อผ่านกันถึงเรื่องศิลป์, แต่ดูแล้วมันมีผลอะไรบ้าง ที่เกิดมาจากความก้าวหน้าทางศิลป์?

ศิลป์ก้าวหน้า จนมาถึงคนธรรมดาเข้าใจไม่ได้; ต้องไปเรียนองให้มาก ๆ ให้มากที่สุด จึงจะเข้าใจศิลป์นั้นได้. นี่มันมีประโยชน์อะไร? นอกจากว่าให้มันเสียเวลามากขึ้น.

แล้วก็ เป็นศิลป์ที่ไม่เคยรับใช้สันติภาพ, ไม่เคยรับใช้พระศาสนา เหมือนแต่กาลก่อน, เป็นศิลป์ที่รับใช้กิเลสของมนุษย์, ให้มนุษย์ได้ขยายกิเลสมากออกไป. อย่างดีที่สุดก็รับใช้การเมือง ศิลปะเพื่อประโยชน์แก่การเมืองรับใช้การเมือง ยังไม่มีลู่ทางที่จะแสดงให้เห็นว่า จะสร้างสรรค์ให้เกิดสันติภาพ.

ดูต่อไปอีก ถึงสิ่งที่มันไม่คุ้มค่า คือวิชาโบราณคดี และ ประวัติศาสตร์ การค้นคว้าการร่อยกรอง เกี่ยวกับโบราณคดีประวัติศาสตร์ ค้นคว้าขึ้นมาเท่าไร ก็ไม่ให้เกิดผลในทางที่จะให้มนุษย์รักกัน.

ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ขุดค้นขึ้นมาแต่เรื่องฆ่าฟันกัน, อาฆาต มาตราภัยกัน, เกลียดชังกันจนเป็นประวัติศาสตร์เลย. ไม่ให้ผลเพื่อควมมีแห่ง ศีลธรรม.

จะยกตัวอย่างดูว่า โบราณคดีประวัติศาสตร์ พวกไหน ส่วนไหน แ่งไหน ที่ส่งเสริมให้มนุษย์ให้รักกันและเพื่อควมมีศีลธรรม. ดูมันจะเป็นไป เพื่อความอาฆาตมาดร้าย รุนแรงขึ้น กว่าเดิมไปเสียหมด.

นี้เราเรียกว่า มันไม่คุ้มค่า ลงทุนมาก เหนื่อยมาก เสียเวลามาก อะไรมาก แล้วก็ยังไม่ได้ผลคุ้มค่า จากวิชาโบราณคดีและประวัติศาสตร์.

ทีนี้เอาให้ไกลเข้ามามากกว่า ระบบการยุติธรรมการรักษากฎหมาย การราชทัณฑ์ ลงโทษคนทำผิด นี่ก็ยังไม่ได้ผลคุ้มค่า : ลงทุนมาก แต่มัน ดีเกินไป ยิ่งเพิ่มอันธพาล ยิ่งให้มีอันธพาลในโลกหนาแน่นขึ้นมา. เพราะว่า ระบบยุติธรรมราชทัณฑ์นั้นมันดีเกินไป มันแพงเกินไป; ถ้าเอากันให้ถูกๆ ให้ ทยาบ ๆ อย่างสมัยบรรพบุรุษเชื่อว่าการปราบอันธพาลจะดีกว่านี้.

นอatมาจะมองไปในทางที่ว่า สิ่งเหล่านี้ ตามที่ยกตัวอย่างมานี้ มนุษย์ เรายังไม่ได้รับผลคุ้มค่า, เรื่องโลกๆทั้งหลายเรายังไม่ได้รับผลคุ้มค่า : จาก

การเป็นอยู่ด้วยปัจจัย ๔ จากการศึกษา ที่ผลิตแต่บัณฑิตที่เตะฝุ่นไม่เป็น, เรื่องเทคโนโลยี เรื่องกิจกรรมอวกาศ เรื่องกิจกรรมปริมาณ งานศิลป์ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ราชทัณฑ์ ยุติธรรมยังไม่ได้รับผลคุ้มค่า. เพราะความไม่มีแห่งศีลธรรม ซึ่งมันเพิ่มปัญหาให้มากขึ้น, แล้วความไม่มีแห่งศีลธรรม ไม่สามารถจะแก้ปัญหาเหล่านั้น แล้วเราก็กองทุนลงแรง เป็นเรื่องเสียเปล่า; ลงแรงแล้วไม่คุ้มค่า. นี่เรื่องโลกๆ เรื่องชาวบ้านแท้ๆ.

กิจกรรมของโลกระดับศีลธรรมก็ไม่คุ้มค่า.

ที่นักมาดูเรื่องที่สูงขึ้นมา คือในระดับศีลธรรม, การกระทำในระดับที่เป็นศีลเป็นธรรม ในโลกนี้ยังไม่ได้ผลคุ้มค่า. เช่น การสังคมสงเคราะห์ สงเคราะห์เหมือนอย่างกับว่าเลี้ยงลูกอ่อนไม่รู้จักโต, สงเคราะห์แต่ทางวัตถุที่ทำให้โง่ ให้เห็นแก่ตัว, ไม่สงเคราะห์ทางจิตใจให้เขาเจริญฉลาด ในการที่จะช่วยตัวเองได้. สงเคราะห์อย่างนั้นมันไม่ช่วยให้พ้นจากการตกนรกทั้งเป็น บางที่จะเพิ่มให้มีการตกนรกทั้งเป็น ยืดยาวไปกว่าเดิม.

หรือว่าจะดูเรื่อง การบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญทาน : สร้างโบสถ์ราคา ๕๐ ล้าน ปีนึงเปิดใช้ไม่กี่วัน ปิดไว้ตลอดเวลา สร้างโบสถ์ราคา ๕๐ ล้าน คุ้มค่าตรงไหน? ยมบาลเขาจะว่าอะไร? ยมบาลเขาจะต่อว่า พวกใช้เงินไม่คุ้มค่า. ใช้เงินของประชาชนไม่คุ้มค่านี้อะไร? ควรจะให้อะไร? ควรจะโยนลงไปในหม้อไหนมากกว่า?

ที่^๕นี้มาดูว่า วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เหล่า^๕นี้มันคุ้มค่าหรือไม่? สิ่งที่ไม่ต้องลงทุน ก็ทำให้ต้องลงทุน.

ยกตัวอย่าง การบวชนาค บวชเป็นพระ ถ้าเป็นสมัยพุทธกาลไม่มี การลงทุนเลย ไปอยู่กับพระพุทธเจ้า หรือไปอยู่กับใครก็ตาม เขาก็บวชกันไม่ ต้องลงทุนเลย. เดียว^๕นี้เขาลงทุนกัน อย่างน้อยรายละเอียด^๕นั้นบาท ๒ หมื่นบาท; ไปกู้^๕เขามา, เอา^๕ไปจำนองจำนำ, เอาเงินมาลงทุน บวช ๔-๕ วันก็สึกแล้ว.

มันคุ้มค่าที่ตรงไหน? ยังทำให้เต็มไปด้วยอบายมุข, เล่นหัวสนุก สนานอย่างอบายมุข, ดม^๕น้ำเมาอย่างอบายมุข ในการบวช^๕นาค^๕คน^๕เอง.

กฐิน ก็เหมือนกัน ถ้าเป็นอย่างครั้งพุทธกาล ไม่ต้องเอาเงินไปละลาย แม่^๕น้ำ^๕มาก^๕เหมือน^๕เดี๋ยว^๕นี้. เดียว^๕นี้เขาทอดกฐิน เพื่อจะได้เดินทางไปกินเหล้า ไปเล่นไพ่ ไปสรวลเสเฮฮา นั่นแหละคือตัวกฐินของเขา. นี่ก็^๕ร^๕ด^๕กว่า^๕ แล้ว^๕ก็^๕ตาย^๕กัน^๕เป็น^๕หมู่^๕. อย่าง^๕นี้^๕เรีย^๕กว่า^๕มัน^๕ได้^๕ผล^๕คุ้ม^๕ค่า^๕อย่าง^๕ไร^๕?

งานเผาศพยิ่งเปลี่ยนแปลงมากไป จนมีการใช้จ่ายมาก เพียงแต่ค่า ดอกไม้^๕อย่าง^๕เดียว^๕แล้ว^๕ก็^๕น่า^๕ตก^๕ใจ คือเป็น^๕พ^๕น^๕เป็น^๕ห^๕ม^๕นั้น ในสฟ^๕ๆ^๕หนึ่ง^๕ที่^๕มี^๕เกิ^๕ย^๕ร^๕ดิ.

นี้อาตมา^๕ด^๕ร^๕ป^๕ลา^๕ย^๕การ^๕ เผา^๕ศ^๕พ^๕มหา^๕ต^๕ม^๕ค^๕า^๕น^๕ธิ^๕ มหา^๕บุ^๕ร^๕ษ^๕ที่^๕ร^๕ู^๕จ^๕ัก^๕ก^๕ัน^๕ท^๕ง^๕โล^๕ก^๕ คือ^๕มหา^๕ต^๕ม^๕ค^๕า^๕น^๕ธิ^๕ เอา^๕พ^๕น^๕มา^๕ก^๕อง^๕เข้า^๕ แล้ว^๕เอา^๕ศ^๕พ^๕วาง^๕บน^๕นั้น แล้ว^๕ก็^๕เผา^๕ ไม่^๕ได้^๕ใส่^๕โล^๕ง^๕ ด้วย^๕ซ้ำ^๕ไป. คิด^๕ดู^๕ซิ^๕เผา^๕เหมือน^๕กับ^๕กอง^๕ไม้^๕กอง^๕หนึ่ง^๕เท่า^๕นั้น. นี่^๕ภาพ^๕งาน^๕ศ^๕พ^๕มหา^๕ต^๕ม^๕ค^๕า^๕น^๕ธิ^๕ ภาพ^๕อย่าง^๕นี้^๕ใน^๕เม^๕ือ^๕ง^๕ไท^๕ห^๕มี^๕ไ^๕หม^๕? แม้^๕แต่^๕คน^๕ขอ^๕ทาน^๕ก็^๕ยัง^๕จะ^๕ทำ^๕ดี^๕กว่า^๕นี้^๕.

นี้เราลงทุนมากเกินไป ในขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เรามาตั้งชื่อให้ใหม่ ๆ เพราะ ๆ ว่าวัฒนธรรม. ขอให้ดูการบวชนาค การทอดกฐิน งานเผาศพ, อะไรต่าง ๆ มันกำลังทำอะไรให้เกิดขึ้น แก่เศรษฐกิจของชาติ.

กิจกรรมฝ่ายปรมัตถธรรมก็ยังไม่คุ้มค่า.

เอ้า, ที่นี้ดูให้สูงขึ้นไปอีก คือ กิจกรรมในระดับปรมัตถธรรม ที่เราเรียกกันว่า วิปัสสนาธุระ นั้นแหละ. กิจกรรมวิปัสสนา ยังไม่ได้ผลคุ้มค่า ข้าวสุก ที่เอามาเลี้ยงนักวิปัสสนา. ไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจที่เสียไป เพราะกิจกรรมวิปัสสนา ยังทำให้เกิดความเข้าใจผิดอยู่บางอย่าง หรือมากอย่าง ไม่ได้ผลคุ้มค่าของคำว่า วิปัสสนา.

คำที่ประหลาดที่สุด คือคำว่า นิพพานปัจจุโย โทตุ —ขอให้สิ่งนี้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน อย่างนี้ก็ยังไม่มีความหมาย อยู่นั่นเอง; กระทำแล้ว ขอร้องอย่างนั้นอ่อนวอนอย่างนั้น มันก็ยังไม่มีความหมายเป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน.

ประชาชน ยังไม่รู้รู้จักพระนิพพาน ด้วยซ้ำ; พอเอาเรื่องพระนิพพาน มาอธิบายให้ง่าย ให้เห็นเป็นนิพพานที่นี้เดี๋ยวนี้ ก็ถูกด่า. อาตมาถูกด่ามาจนไม่รู้จะถูกด่าสักเท่าไรแล้ว เรื่องพูดให้เห็นว่า นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้.

นี่ มันยังขัดขวางสวนทางกันอยู่อย่างนี้; เรียกว่าไม่ให้ผลคุ้มค่า, เห็นว่าเรากำลังลงทุนอย่างไม่คุ้มค่า. ถ้าดูให้ดีมันเป็นเรื่องขาดทุน, เป็นเรื่องถอยหลัง, เป็นเรื่องรับผลร้ายมากกว่าผลดี.

^{๕๕}นี่คือตัวอย่างแห่งการลงทุนที่ไม่คุ้มค่า.

๕ เป็นพุทธบริษัทให้สมบูรณ์จึงจะมีผลคุ้มค่า.

เอ้า, ที่นี้เราจะทำให้มันคุ้มค่า ทำอย่างไรจึงจะคุ้มค่า? อาตมาเห็นว่าเราจะต้องมีความเป็นพุทธบริษัท ให้มากขึ้นหรือสมบูรณ์ คือให้มีศีลธรรมควบคุมอยู่ในทุกระบบงาน. นั่นแหละเรียกว่ามีความเป็นพุทธบริษัทให้มากขึ้น.

พุทธบริษัท แปลว่า ^{๕๖}ผู้รู้ ^{๕๗}ผู้ดี ^{๕๘}ผู้เบิกบาน. เราเป็นผู้รู้ ผู้ดี ผู้เบิกบาน แล้วทำอะไรมันก็ไม่ผิด, มันจะไม่หลงไปทำสิ่งที่ไม่คุ้มค่า มันจะรู้จักเลือกทำแต่สิ่งที่คุ้มค่านี้เรียกว่า มีความเป็นพุทธบริษัทให้มากขึ้นเถิด การลงทุนอะไร ๆ ก็จะไม่คุ้มค่าไปหมด.

หรือว่ามีเศรษฐกิจเป็นศีลธรรม เรามีเศรษฐกิจให้เป็นศีลธรรม, ใช้ศีลธรรมเป็นเครื่องทำสิ่งที่มีค่าน้อยให้มีค่ามาก, อะไร ๆ ที่ประพาศเพื่อผลเพื่อประโยชน์ แล้วก็ให้ศีลธรรมเข้าไปคุ้มครอง เป็นเศรษฐกิจที่มีศีลธรรม. แม้เศรษฐกิจในครอบครัว จะหาเงิน จะใช้เงิน จะบริโภคปัจจัย ๔ ก็ขอให้ศีลธรรม.

อยากจะพูดว่า ขอให้เราเป็นเศรษฐีตามแบบพุทธบริษัทกันเถิด เศรษฐีตามแบบพุทธบริษัทนั้นหมายความว่า ผลิตให้มาก กินแต่น้อย เท่าที่จำเป็น แล้วเหลือเอาไปช่วยสังคม นี่คำว่าเศรษฐีตามแบบพุทธบริษัท.

คำว่า เศรษฐี แปลว่า ผู้ประเสริฐที่สุด; ไม่ใช่คนรวยที่ลงทุนหากำไร เพิ่มกำลังทุน แล้วก็กวาดล้อมเอาทุนมาเพิ่มให้มากขึ้น อย่างนั้นเป็นนายทุน. แต่ถ้าเป็นเศรษฐี ก็จะต้องผลิตให้มาก กินแต่น้อย เหลือไปช่วยสังคม. เศรษฐีมี โรงทาน เศรษฐีพึงทรัพย์ไว้เพื่อหล่อเลี้ยงโรงทานอย่าให้ขาดมือ.

เป็นเศรษฐีตามแบบพุทธบริษัท ขึ้นมาในโลกนี้แล้ว นายทุนก็หมดไปเอง; คอมมิวนิสต์ก็ไม่มีงานทำ คอมมิวนิสต์ก็หมดไปเอง. นี่ขอให้เราเป็นเศรษฐี ตามแบบพุทธบริษัทขึ้นมาเท่านั้น. หรือว่าขอให้เรายึดถือหลักว่า เราเกิดมาเพื่อเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. ถ้าเรายึดถือความเป็นเพื่อนอย่างนี้ ไม่มีอะไรที่จะเป็นไปเพื่อการเบียดเบียน หรือการดูตาย ความไม่ช่วยเหลือ.

เรายึดหลักพุทธบริษัท : เกิดมาเพื่อเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; ลงทุนก็ลงทุนเพื่อเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ก็เป็นผลแก่โลกทั้งหมดทั้งสิ้น.

อยากจะพูดที่ชวนให้คิดนี้อีกสักอย่างหนึ่งว่า อาตมาขอร้องให้คนทั้งโลก ถือศีลเพียงข้อเดียว, ถือศีลข้อเดียวเท่านั้น ไม่ขอมาก, ถือศีลข้อเดียวว่า รักผู้อื่น รักผู้อื่น รักผู้อื่น ถือศีลข้อเดียวนี้ โลกจะหมดปัญหา.

รักผู้อื่นแล้ว *หาใครไม่ได้*. รักผู้อื่นแล้ว *ขโมยของใครไม่ได้* รักผู้อื่นแล้ว *จะล่วงละเมิดกาเมของใครไม่ได้* รักผู้อื่นแล้ว *ก็โกหกใครไม่ได้* รักผู้อื่นแล้ว *จะไม่กินเหล้าให้ใครรำคาญได้*. เดียวนี้ยังทำอะไรให้คนอื่นรำคาญได้ด้วยการกินของเมา รักผู้อื่นเป็นศีลข้อเดียวจะถึงเอาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีลที่ร้อยก็ตามมาสู่ศีลข้อเดียวนี้ได้ทั้งหมด.

โลกถือศีลเพียงข้อเดียวก็พอ คือ รักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของพระศาสนาทุกศาสนาเลย ซึ่งเน้นในการรักผู้อื่น. ขอให้รักผู้อื่นเกิด จะได้ผลคุ้มค่า เกินค่าเกินยิ่งกว่าเกิน จะอยู่กันด้วยความรักสามัคคี เมตตาปรานี ไม่มีใครเป็นข้าศึกศัตรูแก่ใคร.

ศาสนาพระศรีอารยก็เกิดขึ้น ในเมื่อทุกคนทั้งโลกถือศีลเพียงข้อเดียวว่า รักผู้อื่น. นั่นคือความหมายของคำว่า ศรีอารยเมตไตรย *เมตไตรย* แปลว่า รักผู้อื่น, *ศรีอารย* อย่างเลิศ อย่างประเสริฐที่สุด, คือให้ รักจริงๆ รักด้วยความบริสุทธิ์ใจ ปัญหาในโลกนี้ก็หมด.

เลือดเนื้อร่างกายชีวิตของเราไม่มีค่าเท่าไร แต่มาใช้จ่ายทุนในการถือศีลข้อนี้แล้ว ก็ได้โลกพระศรีอารย พระศรีอารยเมตไตรย มาเป็นของตอบแทน ก็เรียกว่าได้ผลเกินค่า.

วิธีที่จะทำให้ทุกอย่างมีผลเกินค่า; แม้แต่ร่างกายเน่าๆ นี้ ที่ตายแล้วไม่มีใครเอา ก็สามารทำให้มีค่าขึ้นมา มีคนไม่ลืม, ตายแล้วก็พันปีก็ยังไม่มีใครลืมเพราะว่าเขาได้ทำให้เป็นสิ่งที่มีค่า.

อย่างสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{นี้}จะไม่มีใครล้ม จะไม่มีวันที่มีใครล้ม เพราะว่าท่านได้ทำให้ร่างกายที่ไม่มีค่า^{นี้} เกิดเป็นของมีค่าสูงสุดขึ้นมา แล้วยังแนะ^{นี้}ผู้อื่นทำได้ด้วย.

เวลาจะหมดแล้ว ขอสรุปกันทีว้า ปัญหาอันเลวร้ายในโลก^{นี้} แก้ได้ด้วยการทำให้ศีลธรรมกลับมา, ศีลธรรมกลับมา ปัญหาทุกอย่างจะหมดไปจากโลก.

ขอทบทวน หัวข้อแห่งการทำให้ศีลธรรมกลับมา ว่ามีวิธีอย่างไรบ้าง? คือจะทำอะไรในฐานะเป็นมนุษย์^{นี้} ทำอะไรต้องคงเส้นคงวา ต้องถูก^{นี้}ถูกตัว. มีหัวมีหาง คือมีสูงมีต่ำ, บังคับบัญชากันได้. ระวังคางระวังคอ อย่าหามาหรือกลืนไป ด้วยทุจริต. ถอนตอลหลัก รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว ก็เลสมันเป็นตัวธรรมะเป็นตน เลือกเอาแต่ธรรมะ. คนยังไม่ใช้มนุษย์ ต้องเป็นมนุษย์กันอีกทีหนึ่ง. ถ้าเป็นชาวพุทธก็หมดปัญหา; เพราะเป็น^{๔๒๒}ผู้^{๒๒}ตน^{๒๓} ผู้^{๒๔}เบิกบาน. ปัญหาต้องคู่กันกับสติ วิทยุต้องเป็นสัสมา วิชาต้องส่องแสง เหมือนที่อธิบายมาอย่างละเอียดแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน. ครั้งนี้ก็^{๒๕}คือ^{๒๖} ลงแรงต้องคุ้มค่า, การลงแรงลงทุนต้องคุ้มค่า.

เดี๋ยวนี้โลกกำลังไม่ลงทุนอย่างคุ้มค่า. การศึกษาในประเทศไทยเรายังสร้างแต่บัณฑิตที่เตะฝุ่นก็ไม่เป็น, เตะฝุ่นก็ไม่เป็น, เทคโนโลยีทั้งหลายส่งเสริมความเป็นทาสวัตถุ. กิจกรรมอวกาศเหมือนกับขี้อาวุธจรวด^{๒๗}แดน, กิจกรรมปรมาณูคือเตรียมโลงไว้ใส่โลกล่วงหน้า, อย่างนี้เป็นต้น. โลก^{นี้}ไม่มีอะไรที่เป็นการกระทำที่คุ้มค่า จึงไม่มีสันติภาพอันถาวร.

จึงขอวิงวอน ท่านทั้งหลาย ที่เป็น พุทธบริษัท โดยเฉพาะ ว่าจงเอาอย่างพระพุทธเจ้าเถิด. การลงแรงต้องคุ้มค่า, การทำอะไรคุ้มค่านั้นเป็นศีลธรรม; ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจหรือการค้า. การลงแรงต้องคุ้มค่า คือใช้ชีวิตให้คุ้มค่า, วัฒนาการคือกระแสแห่งการลงแรงที่คุ้มค่า ของธรรมชาติที่ดีของมนุษย์เราก็คือ.

ในที่สุก^๕นี้ ขอจบการบรรยายด้วยความหวังว่า ต่อไปนี้เราจะมี การลงแรงที่คุ้มค่าพอใจในการกระทำของตน มีความสุขอยู่ทุกทีพาราทรกาลเทอญ.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่า ศีลธรรมกลับมาโลกาสงบเย็น.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ศีลธรรมกลับมาโลกาสงบเย็น เป็นการบรรยายครั้งสุดท้าย ของชุดศีลธรรมกลับมา ซึ่งอาตมาได้บรรยายมาแล้วเป็น ๓๖ ครั้ง รวมทั้งครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นการปรับทุกข์ ถึงปัญหาทางศีลธรรมของมนุษย์ในโลก.

ในวันนี้จะเป็นเหมือนกับบทสรุป ขอทบทวนแต่โดยหัวข้อ ที่ควรนำมาพิจารณา.

ขอให้รำลึกนึกถึงอานุภาพของศีลธรรม.

ข้อแรก ก็ขอให้ย้อนระลึกนึกถึง ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ และอานุภาพของศีลธรรม ว่าเป็นอานุภาพที่เข้าไปครอบงำถึงส่วนลึกของจิตใจ. เมื่อทำให้คนกลัวบาปแล้ว ก็ไม่ประพฤติดิตศีลธรรม ทำบาป ทำชั่วแต่ประการใด.

การที่คนในโลกยังมีศีลธรรมเหลืออยู่ ก็เพราะศีลธรรมที่ติดมาในสายเลือด หรือว่าคนที่ควร จะทำบาปบางคนยังไว้ได้ ไม่ใช่โดยกลัวกฎหมาย ; แต่ด้วยอำนาจความมีศีลธรรม คือกลัวบาป ที่เหลืออยู่ในใจบังคับไม่ให้ทำ, หรือแม้ที่สุดแต่อันธพาลบางคน ไม่กระทำความผิดในบางคราวหรือสุดเหวี่ยง ก็เพราะมีศีลธรรมเหลืออยู่บ้าง, ขอให้ใคร่ครวญดูถึงข้อนี้ จะเห็นความจำเป็นของศีลธรรม.

คนจนสมัยก่อน จนเท่าไร ก็ไม่สนใจที่จะตัดเศียรพระพุทธรูปขาย เขาอาจจะพูดว่า ให้ตั้งแสนตั้งล้านฉันก็ทำไม่ได้; แต่มาถึงสมัยนี้ ตัดกันเป็นว่าเล่น แม้ที่ไม่ค่อยจะมีราคา ก็ยังถูกตัดเอาไปขาย.

หรือจะย้อนไปถึงสมัยคนบ่าไม่นุ่งผ้า หญิงสาวมีแต่พวงไปไม้แขวนข้างหน้านิตหนึ่ง ข้างหลังนิตหนึ่ง ก็ไปป่าหาผักหาฟันไปบ้าน ไปบ่าอย่างปลอดภัย ไม่มีใครดูคร่ำ.

ส่วนบ้านเราสมัยนี้ ดูตามหน้าหนังสือพิมพ์แล้ว มีการฉ้อโกงอย่างที่ไม่น่าจะมี คือใจกลางเมืองหลวงก็ยังมี. ถ้ายังมีศีลธรรมเหลืออยู่ มันก็ทำไม่ได้ และคุ้มครอง อย่างที่เคยคุ้มครองคนบ่าสมัยไม่นุ่งผ้า. นี่แหละ น่าจะนึกถึงพระคุณของศีลธรรมกันให้มาก ถึงขนาดนี้.

ที่นี้จะยกจะขอร้องให้พิจารณาเป็นพิเศษ ก็คือการกระทำที่เป็นไปเพื่อปรกตีสุขของมนุษย์แล้ว เรียกว่าศีลธรรม ทั้งนั้น. เดียวนี้เราเรียกชื่อต่าง ๆ กัน เป็นเศรษฐกิจบ้าง การค้าบ้าง การเมืองบ้าง การทหารบ้าง การปกครองบ้าง การสถิติคุณธรรม การราชทัณฑ์ กิจกรรมนายหน้า แม้แต่ทนายความ.

เราไม่มองเห็นว่า สิ่งเหล่านั้นทุกอย่าง แต่ละอย่างคือศีลธรรม
เกิดมาในรูปแบบของศีลธรรมในตอนต้นๆ; แล้วเพื่องมากลายเป็นมิใช่ศีลธรรม
จนกระทั่งว่าเป็นข้าศึกของศีลธรรมไปในที่สุด.

เมื่อมนุษย์พ้นมาจากความเป็นคนป่า มาตั้งทำมาหากินแล้วเดือดร้อน
เพราะการเบียดเบียนกัน ก็ต้องมีศีลธรรมในชั้นระเบียบวินัยการปกครอง หรือ
กฎหมาย.

ต่อมาเขารู้จัก ค้าขาย เพื่อความสะดวก สงบสุข ยิ่งขึ้นในรูปของ
ศีลธรรม เป็นการแลกเปลี่ยนด้วยความหวังดีต่อกันและกัน เพื่อความสะดวก
การค้าก็ทำไปเพื่อความสะดวกของสังคมมนุษย์นั่นเอง.

การเมือง ไม่เคยเรียกว่าการเมืองในสมัยนั้น แต่ก็มีภาระกระทำหน้าที่
เรียกว่า การเมือง คือปรับปรุงกันให้อยู่โดยความเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำญา.

แม้การทหาร ก็เป็นเพียงป้องกันตัว ให้อรุดอยู่ได้ มันก็อยู่ในรูปของ
ศีลธรรม.

จะมีการศาล การกฎหมายอะไรขึ้นมา มันก็เพื่อความปรกติสุข ในรูป
ของศีลธรรม.

แม้ในที่สุด เกิดกิจกรรมนายหน้า ก็เพื่อความสะดวก ความเป็น
ปรกติสุข, เป็นทนายความ ก็เพื่อความสงบสุข ความต่อสู้รักษาซึ่งความยุติธรรม
ของผู้ที่ไม่มีปัญญาจะต่อสู้. ทุกอย่างมันเป็นรูปของศีลธรรม ไม่ยกเว้นอะไรเลย.

ต่อมานุษย์มีความเจริญ จนเห็นแก่ตัว สิ่งที่เคยเป็นศีลธรรม ทุกสิ่งนั้นก็แยกตัวออกมาเป็นอย่างๆ สำหรับเป็นเครื่องมือหาประโยชน์ หากำไร กลายเป็นโอกาสแห่งการคอร์รัปชัน การฉ้อโกง ไปหมดสิ้น. เช่นว่า การแลกเปลี่ยนเพื่อความสงบสุขของสังคม ก็กลายเป็นโอกาสสำหรับขูดรีด อย่างนี้เป็นต้น.

แม้การราชทัณฑ์ การยุติธรรม ก็จะกลายเป็นเครื่องมือ สำหรับการขูดรีด ในเมื่อผู้ปฏิบัติงานเหล่านั้นไร้ศีลธรรม. การทนายความ จึงถือกันว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าเสนาหา บางคนไม่ยอมให้ลูกเรียนกฎหมาย เพื่อไปเป็นทนายความ. นี่เป็นความคิดนี้อย่างคนโบราณ; เพราะว่ากลายเป็นโอกาส หรือเครื่องมือ สำหรับการขูดรีดไปเสีย ในเมื่อไม่มีศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง.

ดังนั้น ขอให้ย้อนระลึกไปถึงดึกดำบรรพ์ ว่าสิ่งเหล่านี้ แต่ก่อนเคยเป็นตัวศีลธรรมแขนงหนึ่งๆ; บัดนี้แยกตัวออกมาเป็นอะไรก็ตามแต่จะเรียกแล้วก็มีมุ่งหมายที่จะแสวงหาประโยชน์ส่วนบุคคลทั้งนั้น.

ทีนี้เรามาดูความเจริญ ที่เรียกกันว่า ความก้าวหน้า ความเจริญของมนุษย์ ซึ่งพูดกันว่า เจริญๆ; แล้วก็พูดโดยไม่รับผิดชอบว่าเพื่อสันติภาพ, คือไม่ได้รับผิดชอบว่า มันจะมีสันติภาพได้จริง. ความเจริญของมนุษย์ทุกแขนงที่เหมือนกับจะแข่งกับเทวดานั้น มันก็ไม่มีทางมาแห่งสันติภาพ เพราะความเจริญเหล่านี้.

ขอรวบกว่นเวลา และความมอดทน ของท่านผู้ฟังอีกครั้งว่า เราจะพิจารณาในเรื่องนี้กันพอเป็นที่เข้าใจ :-

เรื่องแรก ความเจริญในการผลิตปัจจัย ๔ : ผลิตอาหาร ผลิตเครื่องนุ่งห่ม ผลิตที่อยู่อาศัย ผลิตวิธีการบำบัดโรค มันก็ก้าวหน้าเหลือประมาณ จนจะแข่งกับเทวดาได้; โลกนี้ก็ยังไม่มีสันติภาพอยู่นั่นเอง, มันกลายเป็นการสร้างแพ้นที่เพื่อ ที่พุ่มเฟอ่ย, แล้วก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว ให้ผู้บริโภครับปัจจัยนี้ยิ่งขึ้น ๆ. เมื่อมีความเห็นแก่ตัวแล้วอะไรจะเกิดขึ้น ท่านทั้งหลายก็จะรู้ได้เอง.

ดูที่การใช้ทรัพยากรของธรรมชาติ : เราขุดน้ำมัน ขุดโลหะ มาเป็นเครื่องมือสำหรับประหัตประหารกันด้วยการทำสงคราม หรือมหาสงครามนี้มัน เพื่อสันติภาพ หรือเพื่ออะไร? หรือว่าเราเอาสิ่งเหล่านี้มาใช้ เพื่อชีวิตอันพุ่มเฟอ่ยพุ่มเฟอ่ย มันก็เป็นการทำลายมนุษย์อยู่นั่นแหละ, แล้วมันเป็นการทำลายตัวโลกนี้ให้หมดค่า ไปเสียด้วย.

ทีนี้จะดูถึง การศึกษา : อักษรศาสตร์ วรรณคดี ปรัชญา เหล่านี้มัน ก็ไม่ส่งเสริมความมีศีลธรรม เหมือนในยุคก่อน ๆ; จะหาวรรณคดี อักษรศาสตร์ ที่ส่งเสริมศีลธรรมโดยตรง อย่างบางคัมภีร์ในอินเดีย มันหาไม่ได้. ปรัชญาเป็นเครื่องทำความเนิ่นช้าให้แก่สันติภาพ และไม่นำไปสู่สันติภาพ. การศึกษา ผลิตบัณฑิตที่จบแล้วก็เตะฝุ่นไม่เป็น, ทำสวนครวัก็ไม่เป็น, จะหุงข้าวกินสักหม้อก็ทำไม่ได้.

จะดูไปถึงสิ่งที่เรียกว่าเทคโนโลยี ซึ่งกำลังบูชากันนักหนา เทคโนโลยีทั้งหลาย กำลังกลายเป็นเครื่องขุดหลุมฝังคน, ฝังมนุษย์ ให้จมอยู่ภายใต้วัตถุนิยม, บูชาวัตถุเป็นพระเจ้า; ฝังมนุษย์ลงไปในผ้าสลายตินิกนรก คือนรก

ที่จะเกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางจิตใจ ของบุคคล
นั้นเอง.

จะดูกิจกรรมอวกาศ ไปโลกพระจันทร์ ไปโลกไหนก็จะได้อยู่แล้ว
แต่มันก็ไม่มีผลเพื่อสันติภาพเลย เป็นเครื่องมืออะไรอย่างหนึ่งเท่านั้น ไม่มีผล
แก่สันติภาพเลย. มองในส่วนนี้แล้ว ก็เหมือนกับขี่เรือบินไอพ่น สำหรับไล่
จับตักแตน คนโบราณเขาถือว่า ขี่ช้างจับตักแตน นมน่านับดีเสียเต็มทีแล้ว
เดี๋ยวนี้เราขี่ไอพ่นไล่จับตักแตน ; ไม่เป็นไปเพื่อสันติภาพ.

กิจกรรมปรมาณู ก็ขอให้ดูเถิด มัน ไม่ได้เป็นไปเพื่อสันติภาพ,
เป็นไปเพื่อความยุ่งยากมากขึ้น. สักวันหนึ่งเมื่อบังคับไว้ไม่อยู่ บันดาลโทสะแล้ว
ก็ใช้อาวุธปรมาณูทำลายกัน นั่นก็คือการทำลายโลก สรุปลง กิจกรรมปรมาณู
ก็เป็นเสมือนการต่อโลงไว้ใส่โลก ในอนาคต.

เอ้า, มาดูตัวอย่างประณีต เช่น ศิลป, งานศิลป สมัยนี้ บัญญัติอะไร
ไกลออกไป ๆ เพื่อความ (ความ ....) ขอบภัยต้องใช้คำว่า ความมั่งงายใจเขลา ;
ทำให้เสียเวลามาก. ไม่ถึงจุดของสันติภาพ, และก็ไม่ว่า ศิลปนี้จะมีไว้เพื่อ
รับใช้อะไรกัน ? เพื่อรับใช้สันติภาพ หรือเพื่อรับใช้วิกฤตการณ์ หรือรับใช้ความ
มัวเมาที่สร้างให้ขยายตัวมากขึ้นทุกที ?

ดูมาถึง การศึกษาโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศึกษากันมากมาย
ศึกษากันได้เป็นพัน ๆ ปีเหมือนกัน มันก็ไม่ส่งเสริมศีลธรรมแห่งความรักมนุษย์

ด้วยกัน; ได้แต่รื้อฟื้นความอาฆาต และค้นหาวิธีการที่จะเอาเปรียบผู้อื่น มาจากความรู้อันทางประวัติศาสตร์นั่นเอง มันไม่เป็นไปเพื่อสันติภาพ.

ที่เราหวังกันมาก เช่น การสถิตยุดิธรรม หรือราชทัณฑ์ ที่คู่กัน เดียวนี้เขาจัดกันอย่างดี โอ้อวดกันมาก; แต่มันก็ตึงเกินไป แพงเกินไป แล้วก็ยังเพิ่มคนอันธพาลอยู่นั่นเอง, ในโลกยังเพิ่มคนอันธพาลอยู่นั่นเอง ประจักษ์ พยานมันมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง.

การสังคมสงเคราะห์ ยังไม่ช่วยให้คนพ้นจากนรกทั้งเป็น, ยังจม อยู่ใต้ปลักแห่งปัญหาชีวิต คือความโง่ของตน เลี้ยงไม่โต; เพราะที่ไม่สงเคราะห์ กันทางจิตทางวิญญาณเสียเลย.

ที่นี้ดูที่ตัว พระศาสนาเอง ก็ได้แปรรูปไป จนพระศาสนาไม่เป็น ที่ตั้งแห่งศีลธรรม ไม่ควบคุมศีลธรรม เป็นการลงทุนมาก ได้ผลไม่คุ้มค่า. เราจะสร้างโบสถ์ใหญ่ๆ แข่งกัน, สร้างพระใหญ่ๆ แข่งกัน สร้างพระเจดีย์ใหญ่ๆ แข่งกัน และอะไร ๆ อีกมากมาย ละเบียดใหญ่ไว้ก็ได้. มันก็ไม่ได้ผลชนิด ที่ให้เกิดสันติภาพ มันจะกลายเป็นเรื่องใช้เงินไม่คุ้มค่า สร้างความวุ่นวายปั่นป่วน ไปเสีย.

ในที่สุดก็มาถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี เปลี่ยนแปลงไป จน ส่งเสริมอบายมุข; แทนที่จะส่งเสริมศีลธรรม มันก็กลายเป็นทำลายศีลธรรม. การบวชนาค การทอดกฐิน งานศพ หรืออะไรเหล่านี้ ก็มีอะไรแทรกแซง เข้ามา เป็นอบายมุขโดยไม่รู้สีกตัว; มันไม่มีความหมายของคำว่า บวชนาค

หรือทอดกฐิน หรืองานศพอันบริสุทธิ์. มัน เป็นช่องทางให้เกิดความสนุกสนานส่งเสริมกิเลส โดยอาศัยสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องบังหน้า.

นี่แหละจุดเกิด ความเจริญของมนุษย์เราในสมัยปัจจุบันนี้ กำลังเป็นอย่างนี้. โลกไม่ได้รับสันติภาพ เพราะสิ่งเหล่านี้กำลังเป็นเสียอย่างนี้.

เมื่อพูดถึง หนทางแก้ไข ก็ต้องทำให้ศีลธรรมกลับมา, ให้มีหรือเป็นเรื่องของศีลธรรม. แต่จะทำไม่ได้ด้วยเหตุเพียงว่า แต่งเพลงเพราะ ๆ ขึ้นสักเพลงหนึ่งให้ร้องกัน ให้ส่งวิทยุกระจายเสียงให้ลั่นไปหมด ศีลธรรมก็ไม่กลับมา. ต้องโดยการ แก้ไขปรับปรุงหรือฟื้นฟูทางศีลธรรม รณรงค์กัน เหมือนที่มีการรณรงค์ทางการเมือง.

หลักปฏิบัติทำให้ศีลธรรมกลับมา.

จะขอสรุปเหลือเพียง ๓ หัวข้อว่า ข้อที่ ๑. ศีลธรรมที่จำเป็นนั้นก็คือรักผู้อื่น รักผู้อื่นแล้วหาใครไม่ได้ ขโมยไม่ได้ ล้วงละเมิดกาเมไม่ได้ หลอกหลวงไม่ได้ ดื่มน้ำเมาไม่ได้. และโดยส่วนตัวนั้น เมื่อรักผู้อื่น ก็ไม่เห็นแก่ตัว มันก็ทำลายอหังการ มมังการของตัว คือกิเลสถูกทำลายจิตสูงไปทางพระนิพพาน.

ส่วน ทางสังคม นั้น มันไม่มีปัญหาอะไรเหลือ เมื่อรักผู้อื่นแล้วไม่มีการเบียดเบียน มีแต่การช่วยเหลือกัน, แล้วจะทำให้รักชาติ รักเพื่อนมนุษย์. รักเพื่อนมนุษย์แล้ว นายทุนก็ไม่เกิดขึ้นในโลก ที่มีอยู่ก็ตายไปเอง.

นายทุนตายไปหมดแล้ว คอมมิวนิสต์ก็ไม่มีงานทำ ก็ตายไปเอง. นี่ความมีศีลธรรม ทำให้ไม่ต้องฆ่าแกงกัน ไม่ต้องทะเลาะวิวาทกัน มีสันติสุขเข้ามาแทน.

ข้อที่ ๒. ขอให้บังคับจิต บังคับตน บังคับกิเลส บังคับความรู้สึกฝ่ายต่ำ; สรุปรวมเรียกว่า บังคับตน. มนุษย์ก็จะเดินตรงทาง มีมนุษยธรรม ไม่ต้องกระวนกระวายให้ปวดหัว นอนไม่หลับ จนน่าละอายแมว. แมวนอนหลับไม่ต้องกินยานอนหลับ; คนต้องกินยานอนหลับ เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต. บังคับจิตได้แล้ว ก็หยุดอาชญากรรม ลดอันธพาล เพิ่มพลเมืองดี เพิ่มสัตบุรุษ.

ข้อที่ ๓. ถ้อยหลักว่า มีความสุขเมื่อทำหน้าที่ อยู่กับโต๊ะทำงาน, มีความสุข เพราะรู้สึกว่าการทำงานคือการปฏิบัติธรรม.

ธรรมะ คือหน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายของธรรมชาติ; เมื่อเราได้ทำหน้าที่ของมนุษย์ เราได้ประพฤติธรรม ก็มีความสุข พอใจในตัวเอง ยกมือให้ตัวเองได้จึงมีความสุข; ไม่มีใครสร้างอบายขึ้นมาได้ ถ้าว่าเขาเป็นสุขเมื่อทำ การงานสร้างสวรรค์แทนไปทุกหนทุกแห่ง. แม้จะอบายแห่งนี้อาจน่าอยู่ก็มีความสุข ไม่มีความยากจน ไม่มีการแย่งชิง กตสี ขูดรีด คอรัปชั่น เพราะว่าทุกคนเป็นสุข อยู่กับโต๊ะทำงาน. การงานในโลกก็กลายเป็นศีลธรรมไปหมดทุกแขนง, ไม่ว่า แขนงเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง อะไรมันกลายเป็นศีลธรรมไปหมด.

ที่ผลที่เราจะได้รับ ที่ควรจะมีมอง ควรจะมีหวัง หรือหวังได้; เมื่อศีลธรรมกลับมาอย่างนี้แล้ว โลกนี้จะสงบเย็น, สงบเย็น ไม่มีนักเศรษฐกิจ โกงเงินปั่นป่วนไปทั่วโลก, ไม่มีนักการเมืองโกง จนการเมืองของโลกได้ชื่อว่าเป็นเรื่องสกปรก, ไม่มีนักปกครองคอร์รัปชั่น ฉ้อราษฎร์บังหลวง โดยทุกอย่างทุกประการ, ไม่มีคนผลิต คนขาย คนซื้อ คนกลาง ที่พร้อมที่จะโกงอยู่ทุกระเบียดนิ้ว ไม่มีอันธพาลเต็มเมือง หรือข่มขู่ยิ่งกว่าขู่, ไม่มีคนยากจน เพราะเขาสนุกเป็นสุข. ในการทำการงาน บุคลากรงานเป็นพระเจ้า, ไม่มีคนที่เห็นแก่ตัว ที่เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทุกปัญหาในโลกนี้. เราจะรักษาไว้ได้ซึ่งเอกลักษณ์ไทย วัฒนธรรมไทย ถ้าเรามีศีลธรรม. คนไทยจะรู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ถึงขั้นที่เรียกว่า สมบูรณ์แบบ.

ขอให้พิจารณาดูให้ดีว่า ผลที่ควรจะได้ที่สูงสุดประเสริฐวิเศษ มหาศาล เราไม่ได้ เพราะความไม่มีศีลธรรม, ไม่เอาใจใส่ในความเป็นศีลธรรม, ปล่อยให้ไปตามกิเลสของคน. ศีลธรรมก็ไม่มีอยู่ในรูปกิจกรรมต่างๆ ในโลกนี้ทุกแขนง เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับเอาเปรียบกัน สร้างปัญหาขึ้นในโลก. การทำให้ก้าวหน้าในชีวิตในผลประโยชน์ ซึ่งเป็นหัวใจของเศรษฐกิจ จะทำให้มนุษย์เป็นสุข ก็กลายเป็นโอกาส เป็นเครื่องมือ สำหรับกดขี่ขูดรีด ผูกขาด อะไรกันไปเสีย.

นี่ขอให้ดูให้ดีว่า ศีลธรรมทุกๆ แขนงในแต่กาลก่อนนั้น มาเปลี่ยนรูป เป็นเรียกว่า อาชีวะบ้าง เศรษฐกิจบ้าง การค้าบ้าง การเมืองบ้าง การทหารบ้าง การปกครองบ้าง ความยุติธรรมบ้าง กระทั่งกิจกรรมนายหน้า กระทั่งถึงหนายความ ซึ่งที่แท้แต่ละอย่างๆ เป็นศีลธรรม; เพราะว่าถ้าทำไปอย่างถูกต้องแล้ว ทำให้มนุษย์มีปกติสุข

คือ - ละ, ศีลจะแปลว่า ปกติสุข ศีลธรรมแปลว่า สิ่งที่ทำให้ความปกติสุข. มนุษย์คิดขึ้นมา นึกขึ้นมาได้ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์โน้น เพื่อความปกติสุข; ต่อมามันเปลี่ยนรูปเป็นเครื่องมือ เป็นโอกาส สำหรับเอาเปรียบผู้อื่น โลกมันก็ยุ่งยากมากขึ้น ๆ จนหาความสงบสุขไม่ได้เป็นวิกฤตการณ์ถาวรไป.

ศีลธรรมไม่กลับมา สันติภาพก็มีไม่ได้.

พูดถึงสันติภาพแล้วก็น่าหัว คนในโลกกำลัง พูดถึงสันติภาพถาวร, แต่ว่าเขากำลังทำเหตุทำปัจจัย แห่งวิกฤตการณ์อันถาวร คือไม่มีศีลธรรม, ทำพลาตจนศีลธรรมเปลี่ยนรูป. ศีลธรรมโบราณ ที่เคยทำความสงบทุกแขนง แก่มนุชย์นั้น เปลี่ยนรูปเป็นวิธีการต่างๆ เพื่อจะแสวงหาประโยชน์ใส่ตัว ด้วยความเห็นแก่ตัว ดังที่ได้ยกตัวอย่างให้ฟังมาแล้วข้างต้นนั้น.

ขอให้พวกเราทุกคน ในฐานะที่รวมกันเป็นมนุษยชาติ จงมองเห็นหนทางแห่งความวินาศ ในเมื่อศีลธรรมไม่กลับมา. ศีลธรรมไม่กลับมาเหมือนอย่างสมัยคนป่าที่ยังไม่แต่งผ้า ก็อย่างหญิงสาวไม่แต่งผ้า ก็ยังไปทำงานตามป่าตามภูเข่า ตามทุ่งนาได้ โดยไม่มีใครจู้จี้จกๆ นั้นแหละมันเป็นศีลธรรม ที่สร้างขึ้นมาจากธรรมชาติอันบริสุทธิ์. เดียวนี้เราคิดดูเถาะเป็นอย่างไร อยู่ในบ้านเรือน ในห้องของตัว ก็ยังไม่พ้นจากการจู้จี้จกๆ สำหรับหญิงสาว.

นี่ศีลธรรมมีอันสีงส่ออย่างไร, มีอานภาพอย่างไร, ขอได้ทบทวนกันให้ดีๆ เกิด ถึงเวลาแล้ว ที่จะต้องช่วยกันให้ศีลธรรมกลับมา.

อาตมาขอโอกาส ที่จะอ่านบรรยาย หัวข้อของการกลับมาแห่งศีลธรรมอีกครั้ง เป็นวาระสุดท้าย ของการบรรยายชุดนี้ คือว่าอาตมาจะหยุดการบรรยายเรื่องศีลธรรมกลับมา. ถ้ากรมประชาสัมพันธ์ยังอำนวยความสะดวกต่อไป ก็จะพูดชุดอื่นแล้ว ก็ขอให้คอยดูว่าจะพูดชุดอะไร. สำหรับชุดศีลธรรมกลับมา^๕ ครึ่งนี้เป็นครั้งสุดท้าย เป็นครั้งที่ ๓๖ แล้ว ฟังดูก็น่าสงสาร ๓๖ ครั้งแล้ว ออานวอนท่านทั้งหลายเพื่อศีลธรรมกลับมา.

หัวข้อการกลับมาแห่งศีลธรรม^๕ นี้ ก็คงจะชินหูของท่านทั้งหลายอยู่ไม่มากนักน้อย คือคำว่า ถ้าจะให้ให้มีศีลธรรม หรือศีลธรรมกลับมา เราจะต้องมีการประพาศิกระทำต่อกัน หรือต่อตัวเอง อย่างคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังควระวังคอ ถอนตอลงหลัก รู้ว่ามันเป็นกงจักรหรือเป็นดอกบัว กิเลสเป็นตัวธรรมะเป็นตน เป็นคนยังไม่ใช้มนุษย์ เป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา ปัญหาต้องคู่กันกับสติ วิทยุต้องเป็นสัมมา วิชชาต้องส่องแสง การลงแรงต้องคุ้มค่า ศีลธรรมกลับมาโลกาสงบเย็น คือหัวข้อแห่งการบรรยายครั้งสุดท้ายแห่งชุดนี้ในวันนี้.

เวลาที่กำหนดไว้ สำหรับการบรรยายก็หมดลงแล้ว อาตมาขออานวอนท่านทั้งหลายว่า จงได้ช่วยกันพิจารณาตามหัวข้อที่ว่า ศีลธรรมไม่กลับมาโลกาภิวินาศ ถ้าศีลธรรมกลับมาโลกาก็สงบเย็น.

ขอให้เราทั้งหลายมีความหวัง ทั้งความหวัง ความปรารถนาว่า ศีลธรรมจักต้องกลับมา ก่อนแต่ที่โลกาจะวินาศ แม้อาตมาเองก็ขอแสดงความหวังว่า ท่านทั้งหลายจะได้นำไปพิจารณา แล้วประพาศิกระทำให้ถูกต้องตามปัญหา เพื่อจะแก้ปัญหานั้นได้โดยสะดวกกาย แล้วก็จะมีความเป็นอยู่สุขสบายด้วยกันทุกทิพาราตรีทุกท่านทุกคน เทอญ.

โปรดแก้คำผิดที่สำคัญ

ในหนังสือธรรมบรรยาย เทคนิคของการมีธรรมะ
(การนับบรรทัดให้นับลงมาตั้งแต่บรรทัดบนสุด คือบรรทัดของเลขหน้า
ถ้ามี (จล.) ให้นับขึ้นจากล่าง เพื่อประหยัดเวลา)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๑๑	๕, ๘, ๙, ๑๑	ปฏิบัติ	ปฏิบัติ
๙๗	๙ จล.	ศรีอารีย์	ศรีอารีย์
๑๔๒	๘ จล.	ยัง	ยัง
๑๙๓	๙	ได	ได้
๒๒๓	๒ จล.	ทิน	ทิน
๒๒๕	๕ จล.	ดีกว่า	ดีกว่า;
	๔ ,,	ธรรมะนั้น	ธรรมะนั้น
๒๕๐	๔ จล.	เป็นหน้าจะ;	เป็นหน้าที่จะ
๒๕๓	๔ จล.	คำๆ	คำ
๒๗๓	๑	กจ	กิจ
๒๗๕	๑ จล.	เวลาน	เวลาน
๒๘๓	๑๑ จล.	เกิด	เกิด
๒๘๕	๒ จล.	มน	มัน
๒๙๗	๑๐ จล.	อย่าง	อย่าง
๓๐๒	๗ จล.	แม่	แต่
๓๐๗	๑ จล.	ไม่ได้	ไม่ได้
๓๖๖	๔	เชือด	เชือด
๔๑๘	๑๑	อัปปรีย์	อัปปรีย์
๔๔๔	๗ จล.	โลกตันไม้	— (ขีดคำ “โลก ตันไม้” ออก)
๔๔๕	๘ จล.	เปลี่ย	เปลี่ยน
๔๖๒	๖	แม่ว่า	แม่ว่า
๔๖๔	๒ จล.	น	น
๔๖๘	๙ จล.	ผั	ผั
๔๗๗	๙	สนติภาพ	สนติภาพ